ئۇيغۇر خەلق ئېغىزدە دەبىياتى قامۇسى

8

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى
مىللەتلەر نەشرىياتى

«ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى قامۇسى»
تەھرىر ھەيئىتى

باش مۇھەررىر: ئابدۇراخمان ئەبەي

مۇئاۋىن باش مۇھەررلەر (ئۇيغۇر ئېلىپبە تەرتىپى بويىچە تىزىلدى):
ئابدۇكېرىم راخمان، ئابلىمىت سادىق، ئارسلان ئابدۇللا، ئالىمجان سابىت، ئەخمەت ئىمىن، ئەركىن ئابدۇقادىر، غازى ئەمەت، نىياز كېرىم شەرقى، ئوسمان ئىسمائىل، ياسىن زىلال، ياقۇپ مۇھەممەتروزى

تەھرىر ھەيئەت ئەزالىرى (ئۇيغۇر ئېلىپبە تەرتىپى بويىچە تىزىلدى):
ئابدۇبەسىر شۇكۇر، ئابدۇراخمان ئەبەي، ئابدۇشۇكۇر تۇردى، ئابدۇكېرىم راخمان، ئابلىمىت سادىق، ئارسلان ئابدۇللا، ئالىمجان سابىت، ئايشەم ئەخمەت، ئەخەت ھاشىم، ئەخمەت ئىمىن، ئەركىن ئابدۇقادىر، ئەكبەر غۇلام، تۇرسۇن زېرىدىن، تۇرسۇن غازى، تۇنىياز مەتنىياز، راھىلە داۋۇت، رەۋەيدۇللا ھەمدۇللا، ساۋۇت سالاھىدىن، شېرىپ خۇشتار، غازى ئەمەت، غەيرەتجان ئوسمان، ماخمۇت مۇھەممەت، مۇھەممەت ئابلىز بۆرىيار، مۇھەممەت رېھىم، مۇھەممەت شاھنىياز، مۇھەممەتئېلى لېتىپ، مۇراددىل ئابىد، نىياز كېرىم شەرقى، ئوسمان ئىسمائىل، ئۇچقۇنجان ئۆمەر، ئېزىز خۇدابەردى، ئېلى ئىسمائىل، ياسىن زىلال، ياقۇپ مۇھەممەتروزى، يۈسۈپ ئىسھاق

«ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى قامۇسى» غا ئىشلىگۈچىلەر:

«قامۇس»نى نەشرگە تەييارلىغۇچىلار:

ئابلىمىت سادىق (نەسرىي قىسمى)، ئابدۇكېرىم راخمان (داستانلار قىسمى)، ياسىن زىلال (چۆچەك ۋە قوشاقلار قىسمى)، ئارسلان ئابدۇللا (ماقال ـ تەمسىللەر قىسمى)، ئوسمان ئىسمائىل، ئېزىز ئاتاۋۇللا سارتېكىن، ئابدە، ئادالەت ئىمىن، (تۆھپىكارلار قىسمى)، نىياز كېرىم شەرقى (گۈزەل سەنئەت قىسمى)

رەسسامىلار: (ئۇيغۇر ئېلىپبە تەرتىپى بويىچە تىزىلدى):

ئالىمجان مەتقاسىم، ئەسقەر تۇردى، ئەنۋەر ئوسمان، باھىر ياسىن، پەرھات ئەخمەت، پەرھات ئىبراھىم، مەۋلان نىياز، مۇختار مۇزەپپەر، مۇساجان ۋاھاپ، مۇھەممەت ئابدۇرېھىم، مۇھەممەت نەۋبەت، نىجات ھوشۇر، نىياز كېرىم شەرقى، يۇسۇپجان قادىر

«قامۇس» قا گۈزەل سەنئەت ئەسىرىنى تەقدىم قىلغۇچىلار(ئۇيغۇر ئېلىپبە تەرتىپى بويىچە تىزىلدى):

ئابدۇشۇكۇر كېرىم كۆك، ئابدۇقادىر ئىبراھىم، ئابدۇكېرىم نەسىردىن، ئابـلىكىم باست، ئايتىللا، ئابدۇغېنى مەتروزى، ئەنۋەر، بەي كۇنتىك، بەي گاك، تالىپجان، تەلئەت، تەي جەنشىك، تەي يىك، تۇردى ئىمىن، جاك لېيجىك، جاك ۋېنپىك، جاك ۋېي، جاك يۇفېك، جۇمە يۇسۇپ، چىك لىكشىك، چىك ۋېنجىك، خەن جىكجۇن، خۇاك جيەنشىك، خۇاك دالەي، خۇرشىدە ئابدۇكېرىم، دىلشات سابىت، دىلمۇرات تۇردى، رۇستەم، زورەم ياسىن، زۇمرەت ماخمۇت، سالام ئابدۇراخمان، سەي شىكچۇن، سۇپاخۇن، سۇلتان قۇربان، شۇي شۆجى، شۇيىكۆۋ، شى دېۋېن، غازى ئەمەت، غېنى، فەن دىكدىك، قەيسەر ئەنۋەر، قەيسەر ھېسامىدىن، كاك شۇزىك، كامىل، گۇەن ۋېيلىك، گوياۋجۇن، گۇك جەنشىك، لو لىشىك، لۇك چىكلىيەن، لېي جۇكشۇن، لېي خۇا، لى شياۋ، لى ياۋتيەن، لىۇجەنگو، لىۇشىكجۇ، ماشىيىك، مۇتەللىپ، مۇزەپپەر، مۇھەممەت ھېيت، مۇيەسسەر، مېك ئەرخۇ، نۇر ـ مۇھەممەت ئابلىز، ئوسمانجان ئابلا، ۋاك جىكخۇا، ۋاك جىككەي، ۋاك گۇاكشىك، ۋاك گۇدې، ۋاك يۇكشىك، ۋۇچىفىك، ۋىك فاكې، ئېلشات تۇردى، ئىمىنجان ئابدۇرەھىم، ئىمىن ھاسىل، يارمۇھەممەت، ياك شىك، يالقۇن غازى، يالقۇن ھابىل، يۇسۇپجان، يۇۋېنيا

كومپيۇتېر تېخنىك خادىملىرى:

ئەكرەم ئايىت، گۈلىستان قۇربانئېلى، مۇھەممەت نەۋبەت

«ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى قامۇسى»
توملار ئايرىمىسى

1 - تۇم ئەپسانە - رىۋايەتلەر

2 - تۇم چۆچەكلەر

3 - تۇم چۆچەكلەر

4 - تۇم چۆچەكلەر

5 - تۇم چۆچەكلەر

6 - تۇم لەتىپە - چاقچاقلار

7 - تۇم ماقال - تەمسىللەر، مەسەللەر

8 - تۇم داستانلار

9 - تۇم داستانلار

10 - تۇم قوشاقلار

11 - تۇم قوشاقلار، خەلق ئويۇنلىرى، مەشرەپ ئويۇنلىرى، تېپىشماقلار، لاپلار

12 - تۇم ئۇيغۇر ئۆرپ - ئادەتلىرى، تۆھپىكارلار

داستانلار

مۇندەرىجە

قەھرىمانلىق داستانلىرى .....(8 ـ تـوم) III

تارىخىي داسـتـانـلار .....(8 ـ تـوم) 281

تۇرمۇش ـ مەئىشەت داستانـلـىرى .....(8 ـ تـوم) 361

ئىشق ـ مۇھەببەت داستانلىرى .....(9 ـ توم) III

قه‌هرمانلیق داستانلری

قه‌هرمانلیق داستانلری

مۇندەرىجە

ئوغۇزنامە.....1

بىكەچ ئارسلان تېكىن.....16

ئەمىر گۆر ئوغلى.....28

يۈسۈپ ـ ئەھمەد.....157

چىن تۆمۈر باتۇر.....265

ئوغۇزنامە

(1)[1]

1[2]. ئاشۇنداق بولسۇن دېيىشتى. ئۇنىڭ تۇرقى ماڭا مۇنداق: (بۇقىنىڭ رەسىمى سىزىلغان)
2. شۇنىڭدىن كېيىن شادلىققا مۇيەسسەر بولدى.
3. بىر كۈنى ئايخانىنىڭ كۆزى يورۇدى،
4. ئۇ بىر ئوغۇل تۇغدى.
5. بۇ ئوغۇلنىڭ يۈز ـ چىرايى كۆك ئىدى،
6. ئاغزى چوغدەك قىزىل، كۆزلىرى ھال، چاچلىرى قاپقارا
7. قارا ئىدى. ئۇ ھۆر ـ پەرىلەردىنمۇ
8. چىرايلىقراق ئىدى. بۇ ئوغۇل
9. ئانىسىنىڭ ئوغۇزنى بىر قېتىم ئېمىپلا، ئىككىنچىلەپ

(2)

10. ئانىسىنى ئەمىدى. خام گۆش، ئاش، مەي سورىدى،
11. تىلى چىقىشقا باشلىدى. قىرىق كۈندىن كېيىن
12. چوڭ بولدى، ماڭدى، ئويناندى. ئۇنىڭ پۇتى بۇقا پۇتىدەك،
13. بېلى بۆرە بېلىدەك، مۇرىسى قارا بۇلغۇن مۇرىسىدەك، كۆكسى
14. ئېيىق كۆكسىدەك ئىدى. پۇتۇن بەدىنىنى قويۇق تۈك باسقانىدى.
15. ئۇ يىلقىلارغا قارايتتى،
16. ئاتلارنى مىنەتتى، ئوۋ ئوۋلايتتى.
17. كۈنلەر ئۆتۈپ، تۈنلەر ئۆتۈپ،

(3)

18. ئۇ، يىگىت بولدى. بۇ چاغدا، بۇ
19. يەردە، بىر چوڭ ئورمان بار ئىدى.
20. ئۇنىڭدا كۆپ دەريا ـ ئېقىنلار بار ئىدى.
21. بۇ يەردە ياۋايى ھايۋانلار كۆپ ئىدى، قۇشلار ئۇچۇشۇپ يۈرەتتى.
22. بۇ ئورمان ئىچىدە چوڭ بىر قىئات بار ئىدى،

23. ئۇ مال ـ چارۋا ۋە خەلقنىڭ جېنىغا زامىن بولغان
24. ئىنتايىن ۋەھشىي بىر ھايۋان ئىدى، ئۇ ئەل ـ جامائەتكە زور
25. جەبىر ـ جاپا كەلتۈرگەنىدى. ئوغۇز خاقان بىر
26. باتۇر ئادەم ئىدى. ئۇ بۇ قىسمىتنى ئۆزىلىماقچى بولدى.
27. كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئۇ ئوۋغا چىقتى،

(4)

28. نەيزە ئېلىپ، ئوق، يا ئېلىپ، يەنە قىلىچ ئېلىپ، قالقان ئېلىپ
29. ئاتلاندى، بىر بۇغا ئوۋلىدى. ئۇ بۇ بۇغىنى
30. تالنىڭ چۈنقى بىلەن دەرەخقە باغلاپ قويۇپ كەتتى،
31. ئەتىسى تاڭ ئاتقاندا كەلگىنىدە
32. كۆردىكى، قىسمات بۇغىنى ئېلىپ

33. كېتىپتۇ. ئۇ يەنە بىر ئېيىق ئوۋلاپ،
34. ئۇنى ئالتۇن بەلۋېغى بىلەن دەرەخقە باغلاپ قويۇپ كەتتى.
35. ئىككىنچى كۈنى تاڭ ئاتقاندا
36. كەلگىنىدە كۆردىكى، قىلىات ئېيىقنى ئېلىپ كېتىپتۇ.
(5)
37. ئۇ (ھېلىقى) دەرەخنىڭ تۈۋىدە تۇرغىنىدا،
38. قىلىات كېلىپ بېشىنى ئوغۇزنىڭ قالقىنىغا ئۇردى.
39. ئوغۇز نەيزىسىنى قىلىاتنىڭ بېشىغا ئۇردى، ئۇنى
40. ئۆلتۈردى، قىلىچ بىلەن بېشىنى كەستى، ئۇنى ئېلىپ كەتتى.
41. ئۇ يەنە كەلگىنىدە كۆردىكى، بىر شۇڭقار قىلىاتنىڭ ئىچ ـ باغرىنى
42. يەپ تۇرغان، ئۇ شۇڭقارنى ئوقيا
43. بىلەن ئۆلتۈردى، ئۇنىڭ بېشىنى كەستى. ئاندىن
44. كېيىن ئۇ ئېيتتىكى: « قاراڭ، مانا بۇ شۇڭقارنىڭ تۇرقى (بىر شۇڭقارنىڭ رەسىمى سىزىلغان)،
45. قىلىات بۇغا يېدى، ئېيىق يېدى، ئۇ گەرچە تۆمۈردەك قاتتىق
(6)
46. بولسىمۇ نەيزەم ئاخىر ئۇنى ئۆلتۈردى،
47. شۇڭقار قىلىاتنى يېدى، ئۇ گەرچە شامالدەك تېز بولسىمۇ،
48. ئوقيايىم ئاخىر ئۇنى ئۆلتۈردى.» سۆزلەپ بولۇپ كېتىپ قالدى. مانا بۇ
49. قىلىاتنىڭ تۇرقى (قىلىاتنىڭ رەسىمى سىزىلغان). كۈنلەرنىڭ بىرىدە
50. ئوغۇز خاقان بىر يەردە تەڭرىگە سىغىنىۋاتقىنىدا، (ئەتراپ)
51. قاراڭغۇلىشىپ، ئاسماندىن بىر
52. كۆك يورۇق چۈشتى. ئۇ كۈندىنمۇ نۇرلۇقراق،
53. ئايدىنمۇ يورۇقراق ئىدى.
54. ئوغۇز خاقان ئۇنىڭ يېنىغا بېرىپ قارىسا،
(7)
55. بۇ يورۇقنىڭ ئىچىدە بىر قىز
56. تەنها ئولتۇرغان.
57. ئۇ ساھىبجامال بىر قىز ئىدى. ئۇنىڭ پېشانىسىدە چوغدەك
58. پارقىراق مېڭى بولۇپ، خۇددى
59. تۆمۈر قوزۇققا ئوخشايتتى. ئۇ قىز شۇنداق گۈزەل ئىدىكى،
60. ئۇ كۈلسە تەڭرىمۇ كۈلەر ئىدى،
61. ئۇ يىغلىسا تەڭرىمۇ يىغلار ئىدى. ئوغۇز خاقان
62. ئۇنى كۆرگىنىدە پۈتۈن بەدىنىنى تىترەك بېسىپ هوشىدىن كەتتى،
63. ئۇنىڭغا كۆيۈپ قالدى، ئۇنى ئالدى،

(8)

64. ئۇنىڭ بىلەن بىرگە ياتتى، تىلىكىگە يەتتى.
65. ئۇ قىز ئىككىقات بولدى، كۈنلەر ئۆتۈپ، تۇنلەر ئۆتۈپ،
66. ئۇنىڭ كۆزى يورۇدى، ئۇچ ئوغۇل تۇغدى،
67. تۇنجىسىغا كۈن دەپ،
68. ئوتتۇرانچىسىغا ئاي دەپ، كەنجىسىگە
69. يۇلتۇز دەپ ئات قويدى. بىر كۈنى
70. ئوغۇز خاقان ئوۋغا چىقتى.
71. ئالدىدىكى كۆلنىڭ ئوتتۇرىسىدا بىر تۇپ
72. دەرەخنى كۆردى. بۇ دەرەخنىڭ كاۋىكىدا،

(9)

73. بىر قىز تەنها ئولتۇراتتى.
74. ئۇ ئىنتايىن ساھىبجامال ئىدى، ئۇنىڭ
75. كۆزى ئاسماندىنمۇ كۆكرەك،
76. چېچى سۇ ئېقىنىدەك،
77. چىشى ئۇنچىدەك ئىدى. ئۇ شۇنداق
78. ساھىبجامال قىز ئىدىكى، يەر ـ جاھاندىكى كىشىلەر ئۇنى كۆرسە

79. « ئاھ، ئاھ، جاننى ئالىدىكەن» دەرلەر ئىدى. سۈت
80. قىمىزغا ئايلاندى. ئوغۇز خاقان
81. ئۇنى كۆرگىنىدە ھوشىدىن كەتتى، يۈرىكىگە
(10)
82. ئوت چۈشتى، ئۇنىڭغا ئاشىق بولدى، ئۇنى ئالدى،
ئۇنىڭ بىلەن بىللە ياتتى،
83. تىلىكىگە يەتتى. ئۇ قىز ئىككىقات بولدى.
84. كۈنلەر ئۆتۈپ، تۈنلەر ئۆتۈپ،
85. ئۇ يەڭگىدى، ئۈچ ئوغۇل تۇغدى،
86. تۇنجىسىغا كۆك،
87. ئوتتۇرانچىسىغا تاغ،
88. كەنجىسىگە دېڭىز دەپ ئات قويدى.
89. شۇنىڭدىن كېيىن، ئوغۇز خاقان چوڭ
90. توي بەردى، ئەل ـ جامائەتنى تەكلىپ قىلدى.
(11)
91. ئۇلار كېلىپ قاتناشتى. قىرىق شىرە،
92. قىرىق بەندىڭ ياساتتى.
93. كۆپچىلىك تۇرلۇك نازۇنېمەتنى يېيىشتى،
94. تۇرلۇك مەي ـ شارابلار ئىچىشتى. تويدىن كېيىن،
95. ئوغۇز خاقان بەگلەرگە ۋە ئەل ـ جامائەتكە
96. يارلىق چۈشۈرۈپ مۇنداق دېدى:
97. «مەن سىلەرگە بولدۇم خاقان، ئېلىڭلار
98. يا بىلەن قالقان؛ تامغا بولسۇن بىزگە بۇيان،
99. كۆك بۆرە بولسۇن ھەم ئۇران؛
(12)
100. تۆمۇر نەيزىلەر بولسۇن ئورمان، ئوۋلىقتا
101. يۈرۈشسۇن مال ـ ۋاران؛ ھەم ئاقسۇن دەريا ۋە ئېقىن،
102. قۇياش تۇغ بولسۇن،
103. ئاسمان قورغان.» ئاندىن كېيىن، ئوغۇز
104. خاقان تەرەپ ـ تەرەپكە يارلىق چىقاردى. مەكتۇپ يېزىپ
105. ئەلچىلەردىن ئەۋەتتى. بۇ مەكتۇپتا مۇنداق دېيىلگەن:
106. «مەن ئۇيغۇرلارنىڭ خاقانىمەن،
107. مەن پۈتۈن جاھاننىڭ خاقانى
108. بولۇشۇم كېرەك. مەن سىلەرنىڭ ماڭا بويسۇنۇشۇڭلارنى

(13)

109. سورايمەن. كىمكى مېنىڭ ئاغزىمغا

110. باقسا، مەن ئۇنىڭغا تارتۇق تارتىپ،

111. ئۇنىڭ بىلەن دوست بولىمەن.

112. كىمكى ئاغزىمغا باقمىسا، غەزەپ بىلەن

113. لەشكەر تارتىپ،

114. ئۇنى ئۆزۈمگە دۈشمەن تۇتىمەن.

115. لەشكەرلىرىم ھەممىلا يەردە سىلەرنى يوقىتىدۇ.»

116. بۇ چاغدا، ئوڭ تەرەپتە

117. ئالتۇن خاقان دېگەن بىر خاقان بار ئىدى. بۇ

(14)

118. ئالتۇن خاقان ئوغۇز خاقانغا ئەلچى ئەۋەتىپ،

119. نۇرغۇن ئالتۇن ـ كۈمۈش،

120. نۇرغۇن ياقۇت، ئۇنچە ـ مەرۋايىتنى سوۋغا قىلىپ،

121. ئوغۇز خاقانغا بېقىنىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدى. ئوغۇز خاقان

122. ئۇنىڭ ياخشى بەگلىرى بىلەن دوستلۇق مۇناسىۋىتە ئورناتتى،

123. ئالتۇن خاقان بىلەن دوست بولدى.

124. سول تەرەپتە ئۇرۇم (رىم) دېگەن

125. بىر خاقان بار ئىدى. بۇ خاقانىنىڭ

126. لەشكەرلىرى ۋە شەھەرلىرى نۇرغۇن ئىدى.

(15)

127. بۇ ئۇرۇم خاقان ئوغۇز

128. خاقانىنىڭ يارلىقىنى قوبۇل

129. قىلمىدى، ئۇنى ھۆرمەتلەپ ئالدىغا بارمىدى،

130. «بۇ سۆزلەرگە پىسەنت قىلمايمەن» دەپ، يارلىققا بويسۇنمىدى.

131. بۇنىڭ بىلەن ئوغۇز خاقانىنىڭ

132. غەزىپى كېلىپ، ئۇنىڭغا لەشكەر چىقىرىشقا تەييارلاندى؛

133. تۇغلىرىنى كۆتۈرۈپ، لەشكەرلىرىنى باشلاپ ئاتلاندى؛

134. قىرىق كۈندىن كېيىن، مۇزتاغ دېگەن

135. تاغنىڭ باغرىغا يېتىپ باردى؛

(16)

136. چېدىر تىكىپ، شۇك بولۇپ ئۇخلاشتى.

137. تاڭ سۈزۈلگەندە، ئوغۇز خاقانىنىڭ

138. چېدىرىغا كۈندەك بىر يورۇق چۈشتى.

139. ئۇ يوروق ئىچىدىن، كۆك
140. تۈكلۈك، كۆك ياللىق چوك
141. بىر ئەركەك بۆرە چىقتى. بۇ بۆرە ئوغۇز
142. خاقانغا مۇنداق دېدى:
143. «ھەي ئوغۇز، سەن
144. ئۇرۇمغا لەشكەر چىقارساك،
(17)
145. مەن ئالدىڭلاردا يول باشلاپ ماڭىمەن.»
146. ئاندىن كېيىن، ئوغۇز خاقان
147. چېدىرلىرىنى يىغىپ، ئاتلاندى؛
148. قارىسا، لەشكەرلىرىنىڭ ئالدىدا
149. كۆك تۈكلۈك، كۆك ياللىق
150. چوك بىر ئەركەك بۆرە
151. يول باشلاپ مېڭىۋاتقان، بۇنىڭ بىلەن
152. ئۇلار بۆرىنىڭ كەينىدىن
153. ئەگىشىپ ئىلگىرىلىدى.
(18)
154. بىرنەچچە كۈندىن كېيىن، كۆك
155. تۈكلۈك، كۆك ياللىق بۇ چوك
156. ئەركەك بۆرە يولدىن توختىدى. ئوغۇزمۇ لەشكەرلىرى
157. بىلەن بىرگە توختىدى. بۇ يەردە ئېتىل
158. دېگەن بىر دەريا بار ئىدى. ئېتىل دەرياسىنىڭ
159. قىرغىقىدىكى قارا تاغ باغرىدا
160. قاتتىق ئۇرۇش بولدى،ئوقيا بىلەن قىلىچ بىلەن ئۇرۇشتى.
161. ئىككى قوشۇن ئارىسىدا ناھايىتى كۆپ
162. جەددي ئۇرۇش بولدى. ئۇرۇش
(19)
163. ئەل ـ جامائەتنىڭ كۆڭلىگە كۆپ قايغۇ
164. سالدى. ئۇرۇش شۇنداق قاتتىق بولدىكى،
165. ئېتىل دەرياسىنىڭ سۈيى
166. قىپقىزىل سىرغا ئايلاندى.
167. ئوغۇز خاقان يەڭدى،
168. ئۇرۇم خاقان قاچتى. ئوغۇز خاقان
169. ئۇرۇم خاقانىنىڭ خاقانلىقىنى ئالدى،
170. ئەل ـ جامائەتنى ئۆزىگە قاراتتى. نۇرغۇنلىغان جانسىز

171. ۋە جانلىق غەنىيمەتلەر ئوغۇز خاقانىنىڭ

(20)

172. ئوردىسىغا كىردى. ئۇرۇم خاقانىنىڭ بىر

173. قېرىندىشى بولۇپ، ئۇنىڭ ئىسمى ئۇرۇس بەگ ئىدى.

174. ئۇرۇس بەگ ئوغلىنى

175. تاغ بېشىغا جايلاشقان، ئەتراپى

176. چوڭقۇر خەندەك بىلەن ئورالغان

177. شەھەرنى قوغداشقا ئەۋەتتى ھەمدە ئوغلىغا

178. «شەھەرنى قوغدىشىڭ كېرەك، ئۇرۇش باشلانغاندىن كېيىنمۇ

179. شەھەرنى قوغداپ قېلىشىڭ كېرەك» دېدى.

180. ئوغۇز خاقان ئاشۇ شەھەرگە ئاتلاندى.

(21)

181. ئۇرۇس بەگنىڭ ئوغلى ئوغۇز خاقانغا

182. نۇرغۇن ئالتۇن ـ كۈمۈش ئەكەلدى

183. ھەمدە: «ئى، سەن مېنىڭ خاقانىمسەن!

184. ئاتام بۇ شەھەرنى ماڭا بەرگەن ھەمدە

185. شەھەرنى قوغدىشىڭ كېرەك، ئۇرۇش باشلانغاندىن كېيىنمۇ
186. شەھەرنى قوغداپ قېلىشىڭ كېرەك دېگەن،
187. ئەگەر ئاتام خاپا بولۇپ قالسا،
188. مېنىڭ ھالىم قانداق بولۇر؟
189. مەن سېنىڭ يارلىقىڭنى ئىجرا قىلىشقا تەييارمەن.

(22)

190. بىزنىڭ بەختىمىز، سېنىڭ
191. بەختىڭ، بىزنىڭ ئۇرۇقىمىز
192. سېنىڭ دەرىخىڭنىڭ ئۇرۇقىدىن،
193. تەڭرى ساڭا
194. پۈتۈن زېمىننى ئاتا قىلماقتا. مېنىڭ جىسىمىم ۋە
195. بەختىم ساڭا مەنسۇپ. مەن ساڭا
196. تارتۇق تارتىپ تۇرۇپ، دوستلۇقتىن چىقمايمەن» دېدى.
197. ئوغۇز خاقانغا يىگىتنىڭ سۆزى
198. ياقتى، شادلىنىپ كۈلدى

(23)

199. ھەمدە: « ماڭا كۆپ ئالتۇن تەقدىم قىپسەن،
200. شەھەرنى ياخشى ساقلاپسەن » دېدى.
201. شۇڭا ئۇنىڭغا « ساقلاپ » دەپ ئات قويدى،
202. ئۇنىڭغا دوستلۇق قىلدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئوغۇز خاقان
203. لەشكەرلىرى بىلەن بىللە ئېتىل دەرياسى بويىغا كەلدى.
204. ئېتىل دەرياسى چوڭ بىر دەريا ئىدى.
205. ئوغۇز خاقان ئۇنى كۆرۈپ ئېيتتىكى:
206. « ئېتىلنىڭ سۈيىدىن قانداق ئۆتەرمىز؟» لەشكەرلەر ئىچىدە
207. ئۇلۇغ ئودۇبەگ دېگەن بىر ياخشى بەگ بار ئىدى.

(24)

208. ئۇ قابىلىيەتلىك ۋە ئەقىللىق ئادەم ئىدى.
209. ئۇ بەگ دەريا بويىدا نۇرغۇن تال ـ ياغاچلارنىڭ تۇرغانلىقىنى
210. كۆردى، بۇنىڭ بىلەن ھېلىقى بەگ... ئاشۇ ياغاچلارنى...
211. كەستى. ئۇنى سۇنىڭ ئۈستىدە لەيلىتىپ، ئۆزلىرى ئۇنىڭ ئۈستىگە چىقىپ ئېتىل دەرياسىدىن ئۆتتى.
212. ئوغۇز خاقان شادلىنىپ كۈلدى، ئېيتتىكى:
213. « ھەي، سەن بۇ يەرگە بولغىن بەگ،
214. قىپچاق ساڭا ئات بولسۇن.»
215. ئۇلار داۋاملىق ئىلگىرىلەپ ماڭدى.
216. ئاندىن كېيىن ئوغۇز خاقان يەنە ھېلىقى كۆك تۇكلۈك،

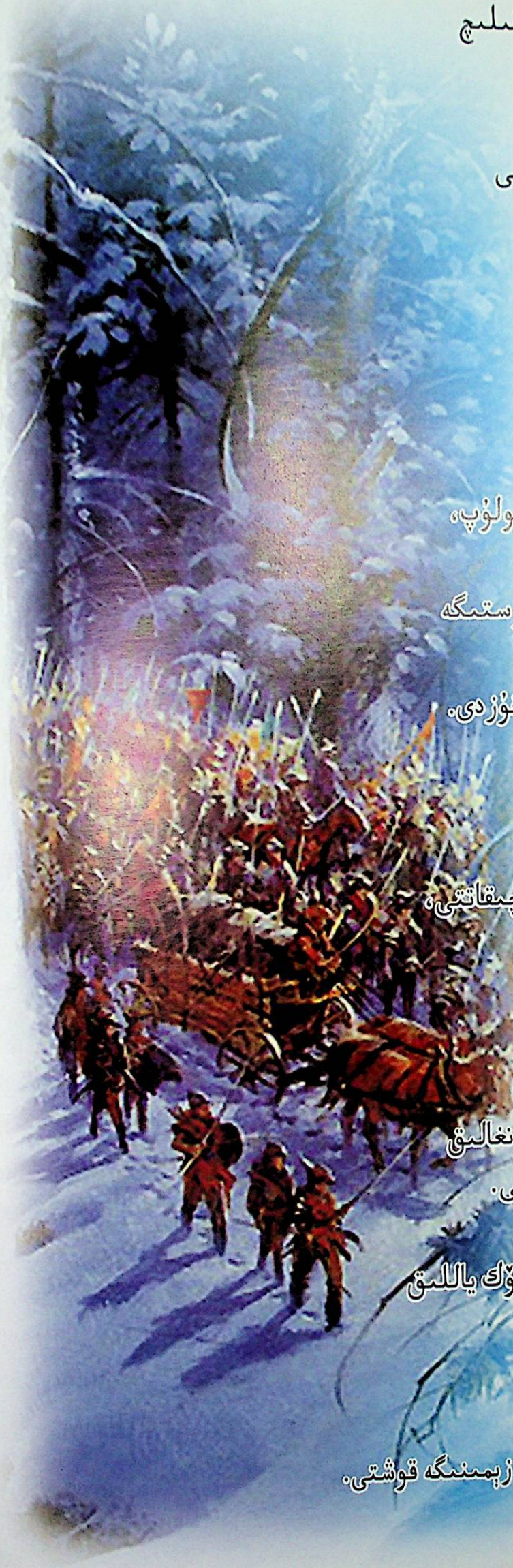
(25)

217. كۆك ياللىق ئەركەك بۆرىنى كۆردى.
218. بۇ كۆك بۆرە ئوغۇز خاقانغا ئېيتتىكى:
219. « ئوغۇز، ئەمدى لەشكەرلىرىڭنى باشلاپ بۇ يەردىن قوزغال.
220. سەن ئەل ـ جامائەت ۋە بەگلەرنى باشلاپ ماڭ،
221. مەن ساڭا يول باشلاپ ماڭىمەن.»
222. تاڭ ئاتقاندا، ئوغۇز خاقان ئەركەك
223. بۆرىنىڭ لەشكەرلىرى ئالدىدا
224. يول باشلاپ كېتىپ بارغانلىقىنى كۆرۈپ شادلاندى
225. ھەمدە داۋاملىق ئىلگىرىلەپ ماڭدى.

(26)

226. ئوغۇز خاقان بىر چىپار ئايغىر ئاتقا
227. مىنەتتى. ئۇ بۇ ئايغىرنى ئىنتايىن
228. ياخشى كۆرەتتى. يولدا بۇ ئايغىر كۆزدىن
229. يىتتى. بۇ يەردە ئېگىز بىر تاغ بار ئىدى.
230. ئۇنىڭ ئۈستىدە توڭ ـ مۇزلار بار ئىدى.
231. ئۇنىڭ چوققىسىدا ئاپئاق قارلار بار ئىدى،
232. شۇڭا بۇ تاغ مۇز تاغ

233. دەپ ئاتىلاتتى. ئوغۇز خاقاننىڭ ئېتى
234. مۇز تاغ ئىچىگە كىرىپ كەتتى.
(27)
235. بۇنىڭ بىلەن ئوغۇز خاقان ئۇزۇنغىچە ئازاب چەكتى.
236. لەشكەر ئىچىدە بەستلىك ۋە تەمبەل بىر ئەر بار ئىدى،
237. ئۇ ھېچنېمىدىن قورقماس باتۇر ئادەم ئىدى،
238. جەڭلەرنىڭ سىناقلىرىغا بەرداشلىق بەرگەن ئادەم ئىدى.
239. بۇ ئادەم ئاتنى ئىزدىگىلى تاغقا كىردى.
240. توققۇز كۈندىن كېيىن، ئوغۇز خاقانغا
241. ئايغىرنى ھازىر قىلدى. مۇز تاغ
242. ئىنتايىن سوغ بولغاچقا، بۇ بەگنىڭ پۈتۈن ئەت ـ يانلىرىنى
243. قار ـ مۇز قاپلىغانىدى.
(28)
244. ئوغۇز خاقان خۇرسەن بولۇپ كۈلدى، ئېيتتىكى:
245. « ھەي، سەن بەگلەرگە بولغىن باشلىق،
246. مەڭگۈلۈك ئىسىم بولسۇن ساڭا قارلۇق» ھەمدە
247. ئۇنىڭغا نۇرغۇن دۇنيا تەقدىم قىلدى. يەنە داۋاملىق ئىلگىرىلىدى.
248. ئۇ يولدا ئېگىز بىر ئۆينى كۆردى،
249. بۇ ئۆينىڭ تېمى ئالتۇندىن، تۆڭلۈكى كۈمۈشتىن،
250. ئىشىكى تۆمۈردىن ياسالغانىدى.
251. ئىشىكى قۇلۇپلانغان بولۇپ، ئاچقۇچى يوق ئىدى.
252. لەشكەر ئىچىدە بىر چېۋەر ئۇستام بار ئىدى.
(29)
253. ئۇنىڭ ئىسمى تۆمۈردۇ قاغۇل ئىدى.
254. ئوغۇز ئۇنىڭغا: « سەن بۇ يەردە قال،
255. ئىشىكنى ئاچ، ئىشىكنى ئاچقاندىن كېيىن
256. ئوردىغا قايتىپ بار» دەپ يارلىق چۈشۈردى ھەمدە ئۇنىڭغا قالاچ دەپ ئات قويدى.
257. يەنە داۋاملىق ئىلگىرىلىدى. بىر كۈنى كۆك تۈكلۈك،
258. كۆك يالىلىق ئەركەك بۆرە يەنە يولدىن توختىدى.
259. ئوغۇز خاقانمۇ يولدىن توختاپ، چېدىرلىرىنى تىكتى.
260. بۇ تېرىلمىغان تۈزلەڭلىك بىر يەر بولۇپ،
261. چۈرچىت دەپ ئاتىلاتتى.
(30)
262. ئۇنىڭ ئەل ـ جامائىتى كۆپ، يەرلىرى كەڭ ئىدى.
263. بۇ يەردە يىلقىلار، پادا ـ كالىلار، ئالتۇن ـ كۈمۈش،

264. ئۇنچە ـ مەرۋايىتلار كۆپ ئىدى. چۈرچىت خاقانى
265. ۋە ئەل ـ جامائىتى ئوغۇز خاقانغا قارشىلىق بىلدۈردى.
266. ئۇرۇش باشلاندى. ئىككى تەرەپ ئوق چىقىرىپ، قىلىچ
267. ئۇرۇشۇپ جەڭ قىلدى. ئوغۇز خاقان چۈرچىت
268. خاقانىنى يەڭدى، ئۇنىڭ بېشىنى
269. ئېلىپ ئۆلتۈردى. چۈرچىتنىڭ ئەل ـ جامائىتىنى
270. ئۆز ئاغزىغا قاراتتى. ئۇرۇشتىن كېيىن،

(31)

271. ئوغۇز خاقانىنىڭ لەشكەرلىرىگە، نۆكەرلىرىگە ۋە
272. خەلقىگە شۇنداق كۆپ غەنىيمەتلەر چۈشتىكى،
273. ئۇنى توشۇشقا شۇنچىلا ئات، قېچىر، كالىلار
274. ئازلىق قىلدى. ئوغۇز خاقانىنىڭ
275. لەشكەرلىرى ئىچىدە ياشانغان بىر چېۋەر كىشى بار بولۇپ،
276. ئۇنىڭ ئىسمى بارماقلىغ يوسۇن بىللىگ ئىدى.
277. بۇ چېۋەر ئادەم بىر ئېگىز هارۋا ياسىدى. هارۋا ئۈستىگە
278. جانسىز غەنىيمەتلەرنى قاچىلىدى، هارۋىنىڭ ئالدىغا
279. جانلىق غەنىيمەتلەرنى قوشتى، ئۇلارغا هارۋىنى تارتقۇزدى.

(32)

280. نۆكەرلەر، ئەل ـ جامائەت بۇنى كۆرۈپ
281. هەيران بولدى، ئۇلارمۇ هارۋا ياسىدى.
282. ئېگىز هارۋا ماڭغاندا « قانغا، قانغا» دېگەن ئاۋاز چىقاتتى،
283. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنىڭغا « قانغا» دەپ
284. ئات قويدى. ئوغۇز خاقان قانغالارنى كۆرۈپ
285. كۈلدى، ئېيتتىكى: «قانغا بىلەن جانسىز غەنىيمەتنى
286. جانلىق غەنىيمەت سۆرەپ ماڭمىكەن،
287. ئېگىز هارۋىنى مەڭگۈ ئۇنتۇپ قالماسلىق ئۈچۈن، قانغالىق
288. ساڭا ئات بولسۇن» سۆزىنى تۈگىتىپ يۇرۇپ كەتتى.

(33)

289. ئاندىن كېيىن، ئوغۇز خاقان يەنە كۆك تۈكلۈك، كۆك ياللىق
290. ئەركەك بۆرە بىلەن بىللە سىندۇ، تاڭغۇت هەم
291. شاغام تەرەپلەرگە يۇرۇش قىلىپ باردى.
292. كۆپ ئۇرۇش ۋە توقۇنۇشلاردىن كېيىن،
293. ئۇ جايلارنى ئىشغال قىلدى هەمدە ئۇ يەرلەرنى ئۆز دۆلەت زېمىنىگە قوشتى.
294. ئۇنتۇپ قالماسلىق كېرەك،
295. جەنۇب تەرەپتە بارقان دېگەن

296. يەرنىڭ بارلىقىنى بىلىش كېرەك. ئۇ يەر
297. ناھايىتى مۇنبەت ۋە ئىسسىق يەر ئىكەن.
(34)
298. ئۇ يەردە ھايۋانات ۋە قۇشلار كۆپ ئىكەن،
299. ئالتۇن ـ كۈمۈش، بايلىق كۆپ ئىكەن.
300. ئۇ يەردىكى خەلقلەرنىڭ چىرايى قاپقارا ئىكەن.
301. خاقانىنىڭ ئىسمى ماسار خاقان ئىكەن.
302. ئوغۇز خاقان شۇ جايغا ئاتلاندى.
303. ئىنتايىن قاتتىق ئۇرۇش بولدى.
304. ئوغۇز خاقان يەڭدى، ماسار خاقان قاچتى.
305. ئوغۇز خاقان بۇ يەرنى ئىشغال قىلدى. بۇنىڭدىن ئۇنىڭ دوستلىرى
306. خۇرسەن بولدى، دۈشمەنلىرى زار
(35)
307. قاقشىدى. ئوغۇز خاقان ئۇنى يەڭگەندىن كېيىن،
308. پۈتمەس ـ تۈگمەس بايلىققا ۋە مال ـ چارۋىغا ئىگە بولدى
309. ھەمدە ئۇلارنى ئۆز ئېلىگە توشۇپ كەتتى.
310. ئۇنتۇپ قالماسلىق كېرەك،
311. كىشىلەرگە بىلدۈرۈش كېرەك. ئوغۇز خاقانىنىڭ
312. يېنىدا ئاق ساقاللىق، مۇز چاچلىق،
313. قابىلىيەتلىك بىر قېرى كىشى بار ئىدى.
314. ئۇ بىلەرمەن ۋە لىللا ۋەزىر ئىدى،
315. ئۇنىڭ ئىسمى ئۇلۇغ تۈرك ئىدى.
(36)
316. كۈنلەرنىڭ بىرىدە، ئۇ چۈشىدە
317. بىر ئالتۇن يا بىلەن ئۆچ كۈمۈش ئوق كۆردى،
318. بۇ ئالتۇن يا كۈنچىقىشتىن تا كۈنپېتىشقىچە سوزۇلغان
319. ئىدى. ئۆچ كۈمۈش ئوقنىڭ ئۇچى
320. شىمالنى كۆرسىتىپ تۇراتتى.
321. ئۇيقۇدىن كېيىن، ئۇ چۈشىگە كەچكەنلىرىنى
322. ئوغۇز خاقانغا ئېيتىپ مۇنداق دېدى:
323. «ھەي، خاقانىم،
324. ساڭا ئۇزۇن ئۆمۈر يار بولسۇن،
(37)
325. ھەي خاقانىم، سېنىڭ ئەل ـ نىزامىڭغا ئادالەت يار بولسۇن؛
326. كۆك تەڭرى چۈشۈمدە بەردى ماڭا ئىشارەت،

327. ئىشغال قىلغان يەرلىرىن ئۇرۇقنىغا
328. بۆلۈپ بەرسۇن دەپ» ئوغۇز خاقان ئۇلۇغ
329. تۇركىنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ، ئىنتايىن خۇرسەن بولدى
330. ھەمدە: « ئېيتقىنىڭ كەلسۇن» دېدى.
331. ئىككىنچى كۈنى تاڭ ئاتقاندا، باللىرىنى
332. چاقىرىپ كەلتۈرۈپ ئېيتتىكى: « ھەي (ئوغۇللىرىم)
333. ئوۋنى كۆڭلۈم تارتىپ تۇرىدۇ، ياشىنىپ قالغانلىقىم ئۈچۈن،

334. ئوۋغا چىقىشقا چاممىم يەتمەيدۇ. كۈن،
335. ئاي، يۇلتۇز، ئۈچىگلار تاڭ ئاتار تەرەپكە بېرىگلار،
336. ئاسمان، تاغ، دېگىز ئۈچىگلار تۇن قاراڭغۇسى
337. تەرەپكە بېرىگلار» بۇنىڭ بىلەن
338. ئۈچەيلەن تاڭ ئاتار تەرەپكە،
339. قالغان ئۈچى تۇن قاراڭغۇسى تەرەپكە كەتتى، كۈن، ئاي،
340. يۇلتۇز نۇرغۇن ھايۋان ۋە قۇشلارنى ئوۋلىدى ھەمدە
341. يولدىن بىر ئالتۇن يانى تېپىۋالدى،
342. شۇنداقلا ئۇنى ئاتىسىغا تاپشۇرۇپ بەردى.

343. ئوغۇز خاقان شادلاندى ھەمدە
344. ئالتۇن يانى ئۈچ بۆلەككە بۆلدى ۋە ئېيتتىكى:
345. « ھەي، ئاكىلار، بۇ يا سىلەرگە مەنسۇپ بولسۇن،

346. سلەر ياغا ئوخشاش ئوقنى كۆككىچە ئېتىڭلار.»
347. يەنە شۇنىڭدىن كېيىن، ئاسمان، تاغ
348. ۋە دېڭىز نۇرغۇن هايۋان ۋە قۇشلارنى ئوۋلىغاندىن كېيىن،
349. يولدىن ئۇچ كۈمۈش ئوق تېپىۋالدى هەمده
350. ئۇنى ئاتىسىغا تاپشۇرۇپ بەردى.
351. ئوغۇز خاقان شادلاندى

(40)

352. هەمده ئوقلارنى ئۇچكه بۆلۈپ بەردى، ئېيتتىكى:
353. « هەي، ئىنىلەر، بۇ ئوق سلەرگه مەنسۇپ بولسۇن،
354. يا ئوقنى توغرىلايدۇ. سلەر ئوققا ئوخشاش
355. (ياغا بويسۇنۇڭلار)» شۇنىڭدىن كېيىن، ئوغۇز خاقان
356. چوڭ قۇرۇلتاي چاقىردى.
357. نۆكەرلىرىنى، ئەل ـ جامائەتنى چاقىرتتى، ئۇلار كېلىپ
358. با مەسلىهەت ئولتۇرۇشتى. ئوغۇز خاقان
359. چوڭ چېدىردا...
360. ... (ئوڭ تەرىپىگه)،

(41)

361. قىرىق غۇلاچلىق ئۇزۇن بىر ياغاچنى قاداتتۇردى،
362. ئۇنىڭ ئۇچىغا بىر ئالتۇن توخۇنى ئاستى.
363. ئۇنىڭ تۇۋىگه بىر ئاق قوينى باغلىدى. سول
364. تەرىپىگه قىرىق غۇلاچلىق ئۇزۇن بىر ياغاچنى قاداتتۇردى.
365. ئۇنىڭ ئۇچىغا بىر كۈمۈش توخۇنى ئاستى،
366. تۇۋىگه بىر قارا قوينى باغلىدى.
367. ئوڭ تەرەپته بۇزۇقلار ئولتۇردى،
368. سول تەرەپته ئۇچ ئوقلار ئولتۇردى.
369. قىرىق كېچه ـ كۈندۈز توي بولدى،

(42)

370. ئىچىشتى، يېيىشتى، خۇرسەن بولۇشتى. شۇنىڭدىن كېيىن،
371. ئوغۇز خاقان ئوغۇللىرىغا يۇرتنى ئۈلەشتۇرۇپ بەردى.
372. ئېيتتىكى: « هەي، ئوغۇللىرىم، مەن كۆپ ياشىدىم،
373. كۆپ ئۇرۇشلارنى باشتىن كەچۈردۈم. يا بىلەن كۆپ ئوق ئاتتىم، ئايغىر بىلەن
374. كۆپ يوللارنى كەزدىم. دۈشمەنلەرنى زار يىغلىتىپ، دوستلارنى
375. شاد ئەتتىم. تەڭرى ئالدىدا مەجبۇرىيىتىمنى ئادا قىلدىم.
376. ئەمدى يۇرتۇمنى سلەرگه بۆلۈپ بېرىمەن....»
377.....
378.....

بىكەچ ئارسلان تېكىن

(داستاندىن پارچە)

ئىلاۋە: ئۇيغۇر خەلقىنىڭ XI ئەسىردە ئۆتكەن بۈيۈك ئالىمى مەھمۇت قەشقەرىنىڭ مەشھۇر ئەسىرى «دىۋانۇ لۇغاتىت تۈرك» تىكى مىسال تەرىقىسىدە كىرگۈزۈلگەن ئىككى يۇز قىرىق ئىككى كۆپلىت شېئىرىي پارچىلەردىن مەزمۇن ۋە شەكىل ئېتىبارى بىلەن، تەخمىنەن ئوتتۇز ئالتە كۆپلىتىنى ئەنە شۇ «بىكەچ ئارسلان تېكىن» داستانىنىڭ دەۋرىمىزگە يېتىپ كەلگەن پارچىلىرى، دەپ تەخمىن قىلىشقا بولىدۇ.

تارىخىي ۋەقەلەردىن مەلۇم بولۇشچە، XI ئەسىرنىڭ ئالدىنقى يېرىمىدا ئېرتىش، ئېمىل ۋادىلىرىدىكى باسمىللار ۋە ئىسسىقكۆلنىڭ شىمالىدىكى ياباقۇلار ئۇيغۇرلارنىڭ ئىسلام دىنىغا كىرگەن قىسمىغا قارشى جەڭ باشلىغان. ھىجرىيە 423 — 448 (مىلادىيە 1031 — 1057) - يىللىرى «شەرەفىدە» دېگەن ئۇنۋان بىلەن قاراخانىيلار سۇلالىسىگە خان بولغان سۇلايمان ئارسلانخان (شاھزادە ۋاقتىدىكى ئۇنۋانى — بىكەچ ئارسلان تېكىن) ئاشۇ باسمىل - ياباقۇلارغا قارشى ئېلىپ بېرىلغان ئۇرۇشقا قوماندانلىق قىلغان. «بىكەچ ئارسلان تېكىن» نامىدىكى بۇ داستانىنىڭ مەزكۇر پارچىسىدا ئەنە شۇ جەڭنىڭ بىر قىسىم كۆرۈنۈشى تەسۋىرلەنگەن. «دىۋان»نىڭ ئۇچ تومىغا چېچىلغان بۇ داستان پارچىسىنى تىلشۇناس، ئالىم ئىمىن تۇرسۇن ۋەقەلىكنىڭ جەريانى، قاپىيە ۋە ۋەزنى بويىچە تۆت بۆلەككە ئايرىپ رەتلەپ چىققان بولۇپ، مۇشۇ نۇسخا ئاساس قىلىنىپ، قامۇسقا كىرگۈزۈلدى.

بىرىنچى، ئەسلىي تېكىستى:

I

1. بۇدراچ يەمە قۇدۇردى،
ئالىپاغۇتىن ئوزۇردى،
سۇسىن يانا قادىردى،
كەلگەلىمەت ئىركەشۇر.
(«دىۋان» I تۇم، فاكسىمىل 83 - بەت)

2. ئەرتىش سۇۋى يەمەكى،
ستىغىپ تۇتار بىلەكى،
كۇرمەت ئانىڭ يۇرەكى،
كەلگەلىمەت ئىركەشۇر.
(«دىۋان» I تۇم، فاكسىمىل 163 - بەت)

3. ئۇستىغان قۇياش قاپسادى،
ئۇمۇنچلۇغ ئاداش يايسادى،
ئەرتىش سۇۋىن كەچسەدى،
بۇ دۇن ئانىن ئۇركۇشۇر.
(«دىۋان» I تۇم، فاكسىمىل 88 - بەت)

4. ئۇرۇنچاق ئالىپ يەرمەدى،
ئالىملىغ كۆرۈ ئارمادى،
ئاداشلىق ئۈزە تۇرمادى،
قالىن ئەرەن تىركەشۇر.
(«دىۋان» I تۇم، فاكسىمىل 85 ـ بەت)

5. ياندى ئەدىنچ ئوغراغى،
كەلدى بەرۈ تىغراغى،
ئۆزى قۇيى ئوغراغى،
ئالپلار قامۇغ تىركەشۇر.
(«دىۋان» III تۇم، فاكسىمىل 472 ـ بەت)

6. پىچغاس پىتىك قىلۇرلار،
ئاند كەي يەمە بەرۈرلەر،
خاندىن باسۇت تىلەرلەر،
باسمىل چومۇل تىركەشۇر.
(«دىۋان» I تۇم، فاكسىمىل 231 ـ بەت)

7. باسمىل سۇسىن قۇمىتتى،
بارچا كەلىپ يۇمىتتى،
ئارسلان تابا ئەمىتتى،
قورقۇپ باشى تەزگەنۇر.
(«دىۋان» II تۇم، فاكسىمىل 421 ـ بەت)

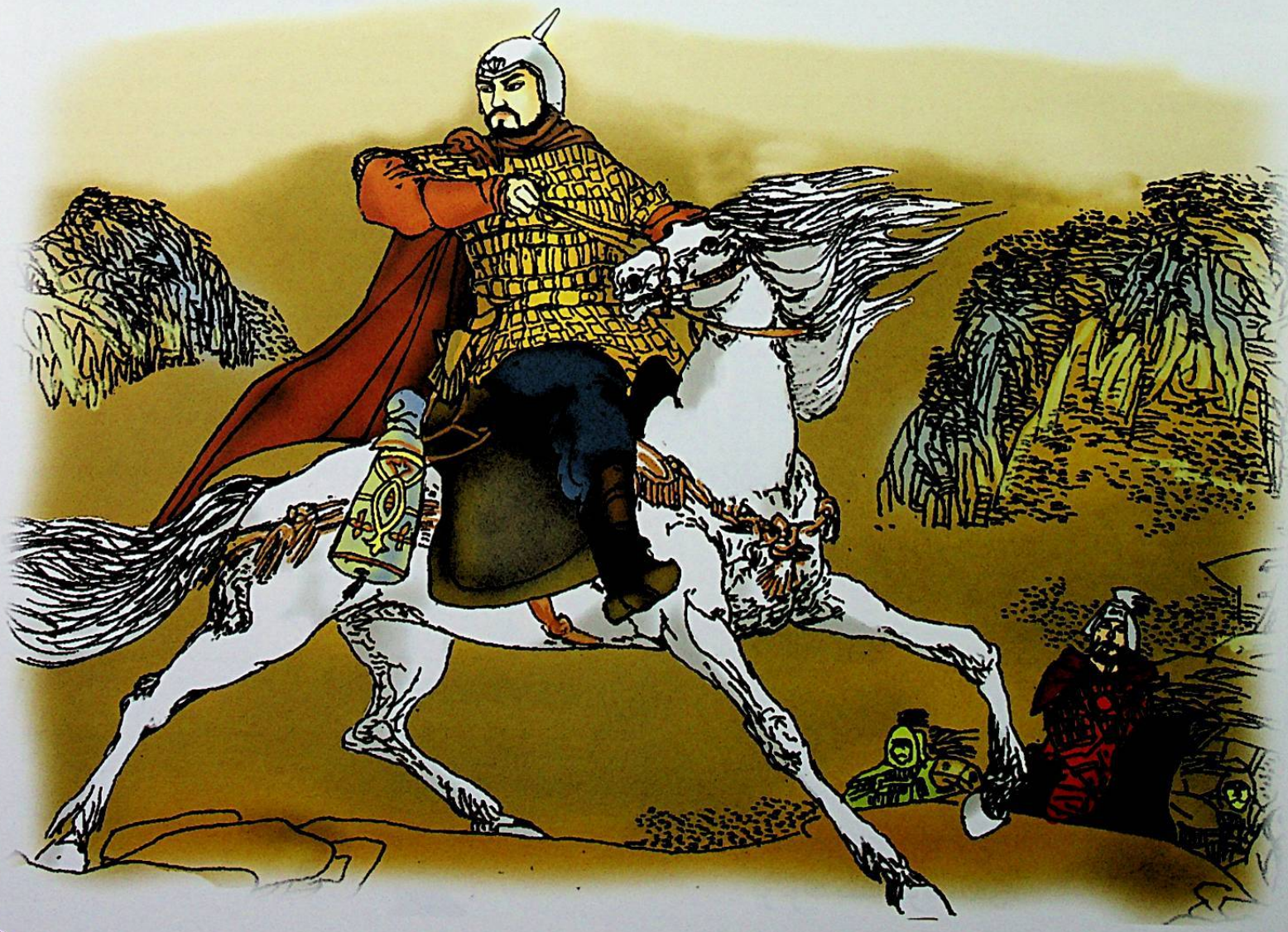
.....

8. كەلسە ئاباڭ تەركەنىم،
ئەتىلگەمەت تۆركۈنىم،
يازىلماغاي تەركىنىم،
ئەمدى چەرىك چەركەشۇر.
(«دىۋان» I تۇم، فاكسىمىل 222 ـ بەت)

II

9. قۇرۇى چۇۋاچ قۇرۇلدى،
تۇغۇم تىكىپ ئۇرۇلدى،
سۇسى ئوتۇن ئورۇلدى،
قانچۇق قاچار ئول تۇتار.
(«دىۋان» I تۇم، فاكسىمىل 106 ـ بەت)

10. ئالپ ئەرەننى ئوزۇردۇم،

بوينىن ئانىڭ قازىردىم،
ئالتۇن - كۈموش يۈزۈردۈم،
سۈسى قالمىن كىم ئۆتەر.
(«دىۋان» I توم، فاكسىمىل 186 - بەت)

11. ئالىپلار ئارغ ئالقىشۇر،
كۈچ بىر قىلىپ ئارقاشۇر،
بىر - بىر ئۈزە ئالقىشۇر،
ئەزگەرمەزىپ ئوق ئاتار.
(«دىۋان» I توم، فاكسىمىل 125 - بەت)

12. ئەرەن ئاربغ ئۇرپەشۇر،
ئۆچمىن كەكمىن ئىرتەشۇر،
ساقال تۈتۈپ تارتىشۇر،
كۆكسى ئارا ئوت تۈتار.
(«دىۋان» I توم، فاكسىمىل 122 - بەت)

13. كۈچى تەڭى توقۇشتى،
ئوغۇش قونۇم ئوقۇشتى،
چەرىك تابا ياقىشتى،
بىرگە كەلىپ ئۆچ ئۆتەر.
(«دىۋان» II توم، فاكسىمىل 320 - بەت)

14. توقىش ئىچرە ئۇرىشتىم،
ئۇلۇغ بىرلە قارىشتىم،
تۆكۈز ئاتىن يارىشتىم،
ئايدىم ئەمدى ئال ئۈتار.
(«دىۋان» I توم، فاكسىمىل 185 - بەت)

15. ئۆپكەم كەلىپ ئوغرادىم،
ئارسلانلايۇ كۆكرەدىم،
ئالىپلار باشىن توغرادىم،
ئەمدى مەنى كىم تۈتار.
(«دىۋان» I توم، فاكسىمىل 75 - بەت)

16. تىغراقلانىپ سەكرىتتى،
ئەرىن ئاتىن يۈگۈرتتى،
بىزنى قامۇغ ئاشتىتتى،
ئانداغ سۈگە كىم يەتەر.
(«دىۋان» II توم، فاكسىمىل 404 - بەت)

17. ئەمدى ئۇدۇن ئودۇندى،
كەدىن تەلىم ئۆكۈندى،
ئەل بولغالى ئىكەندى،
ئانداغ ئەرىگ كىم ئۈتار.
(«دىۋان» I توم، فاكسىمىل 109 - بەت)

18. كەلدى بەرۈ ئارتۇرۇ،
بەردى ئەلىن ئارتۇرۇ،
مۇندا قالىپ ئولتۇرۇ،
بۇگرى بولۇپ ئۇن پۈتەر.
(«دىۋان» I توم، فاكسىمىل 117 - بەت)

19. تابدۇ ماڭا ئىلىندى،
ئەمگەك كەرۈ ئولىندى،
قىلمىشىڭا ئىلەندى،
تۈتغۇن بولۇپ ئول قاتار.
(«دىۋان» I توم، فاكسىمىل 111 - بەت)

20. تىنى يەمە ئۆچۈكتى،
ئەرى ئاتى ئىچىكتى،
ئىشى تاقى چۈلۈكتى،
سۆزىن ئانىڭ كىم تۈتار.
(«دىۋان» II توم، فاكسىمىل 328 - بەت)

21. ئىشى ئانىڭ ئارتاشىپ،
ئوغراق بىلە ئۆرتەشىپ،
بوينىن ئالىپ قازرىشىپ،
تۈتغۇن ئالىپ قۇل ساتار.
(«دىۋان» II توم، فاكسىمىل 376 - بەت)

22. باشى ئانىڭ ئالمقتى،
قانى يۈزۈپ تۇرۇقتى،
بالىغ بولۇپ تاغىقتى،
ئەمدى ئانى كىم يەتەر.
(«دىۋان» I توم، فاكسىمىل 105 - بەت)

23. قانى ئاقىپ يۇمۇلدى،
قاپى قامۇغ تەشىلدى،
ئۆلۈك بىلە قوشۇلدى،

تۇغمىش كۈنى ئۇش پاتار.

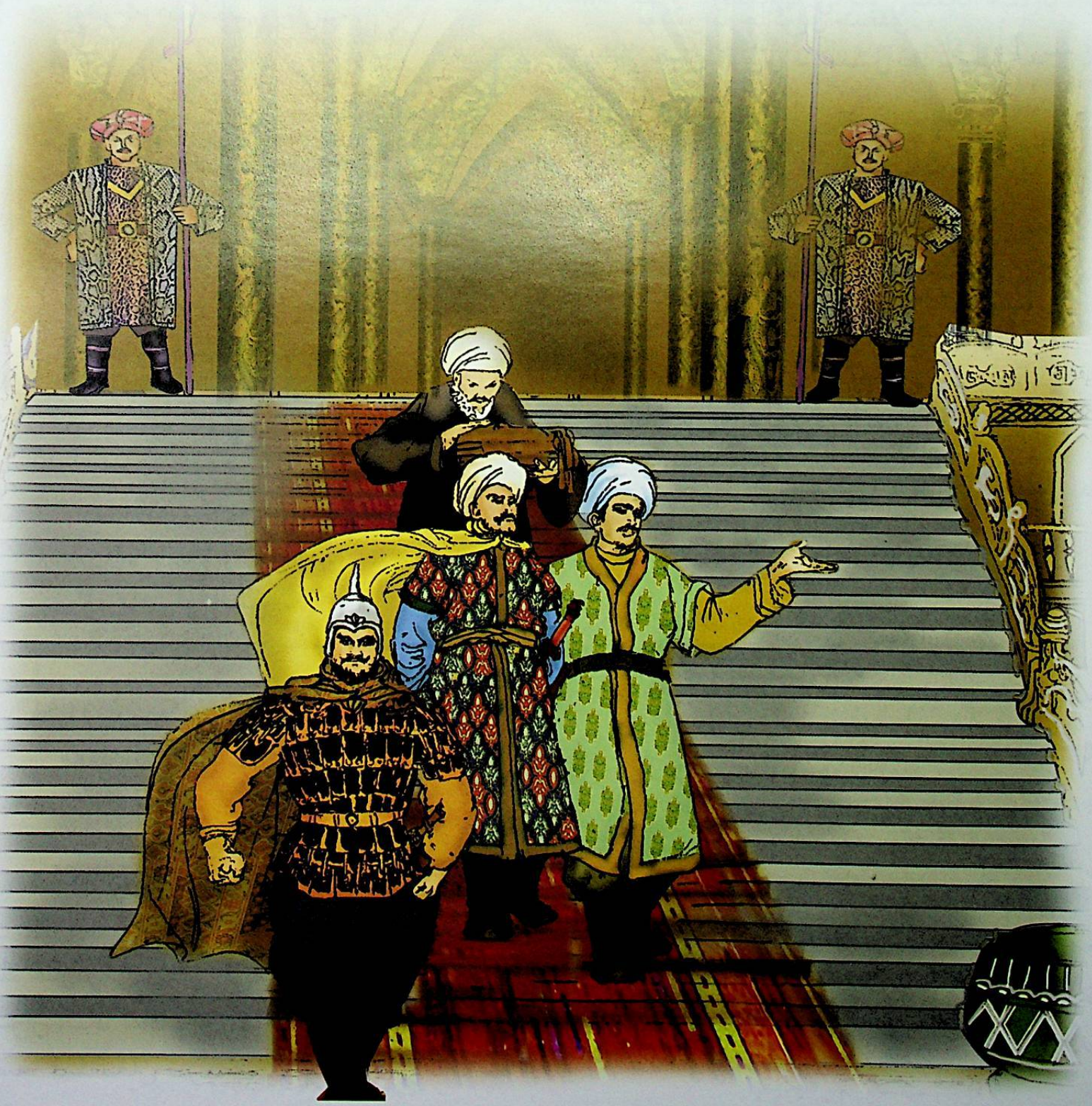
(«دىۋان» II توم، فاكسىمىل 332 ـ بەت)

III

24. ئاغا بۆكتىر ئۈزە يۈردىم،
بارىق ياقىپ قىيا كۆردىم،
ئانى بىلىپ تاقى باردىم،
تۈگەل ياغى تۆرى تۇغدى.
(«دىۋان» I توم، فاكسىمىل 229 ـ بەت)

25. قۇزى قىقرىپ ئوغۇش تەردىم،
ياغى قارۇ كىرىش قۇردۇم،
توقۇش ئىچرە ئۇرۇش بەردىم
ئەرەن كۆرۈپ باشى تىغدى.
(«دىۋان» II توم، فاكسىمىل 321 ـ بەت)

26. ئەرەن ئالپى ئوقىشتىلار،
قىڭىر كۆزۈن باقىشتىلار،
قامۇغ تولمۇن توقۇشتىلار،
قىلىچ قىنقا كۇچۇن سىغدى.
(«دىۋان» I توم، فاكسىمىل 101 ـ بەت)

27. تەلىم باشلار يۇڭالدىمات،
ياغى ئاندىن ياڭالدىمات،
كۇچى ئانىڭ كەڭلدىمەت،
قىلىچ قىنىقا كۇچۇن سىغدى.
(«دىۋان» I توم، فاكسىمىل 200 ـ بەت)

28. ئۆزىن ئۆگۈنۈپ ئۇرىلادى،
يىراق يەرنىگ قارىلادى،
ئاتىغ كەمشىپ ئۇرىلادى،
ئۇڭۇت بولۇپ تۆپۇ ئاغدى.
(«دىۋان» I توم، فاكسىمىل 156 ـ بەت)

29. ئاباڭ قولسام ئۇزۇ بارىپ،
تۇتار ئەردىم سۇسىن تارىپ،
بولۇن قىلىپ باشىن يارىپ،
يۇلۇغ بارچا ماڭا يىغدى.
(«دىۋان» I توم، فاكسىمىل 201 ـ بەت)

30. ئەرەن ئىزىپ سۆكە تۇردى،
باشى بوينىن سۆكە تۇردى،
ئۇڭۇت بولۇپ بۇكە تۇردى،
ئۇزۇ قاما تەبىن تىغدى.
(«دىۋان» III توم، فاكسىمىل 547 ـ بەت)

31. ئىزۇ بەرىپ بوشۇتتۇم،
تاڭار يۇلۇغ تاشۇتتۇم،
ئەرەن ئەسسىن ئەشۇتتۇم،
يۇكۇن بارچا ئۆزى چىغدى.
(«دىۋان» I توم، فاكسىمىل 113 ـ بەت)

IV

32. تاڭ ئاتا يورتالىم،
بۇدراچ قانىن ئىرتەلىم،
باسىمىل بەگىن ئۆرتەلىم،
ئەمدى يىگىت يۇڭۇلسۇن.
(«دىۋان» III توم، فاكسىمىل 600 ـ بەت)

33. تۇنلە بىلە كۆچەلىم،
يامار سۇڭۇن كەچەلىم،
تەررەڭۇك سۇڭۇن ئىچەلىم،
يۇڭۇغا ياغى ئۇڭۇلسۇن.
(«دىۋان» II توم، فاكسىمىل 266 ـ بەت)

34. قىقرىپ ئاتىغ كەمشەلىم،
قالقان سۇنگۇن جۇمشالىم،
قاياناپ يانا يۇمشالىم،
قاتىغ ياغى يۇڭۇلسۇن.
(«دىۋان» I توم، فاكسىمىل 221 ـ بەت)

35. تەگرە ئالىپ ئەگرەلىم،
ئاتتىن تۇشۇپ يۇگرەلىم،
ئارسلانلا يۇ كۆكرەلىم،
كۇچى ئانىن كەڭلسۇن.
(«دىۋان» II توم، فاكسىمىل 270 ـ بەت)

36. ئەندىك كىشى تەتلسۇن،
ئەل تۆرۇ يەتلسۇن،
تۇقلى بۆرى قاتلسۇن،
قازغۇ يەمە ساڭلسۇن.
(«دىۋان» I توم، فاكسىمىل 66 ـ بەت)

ئىككىنچى، مەنىسى:

تۆڭەندە تىرناق ئىچىدە مىسرالار بويىچە بېرىلگەن مەنىلەر كەمىنە نەشرگە تەييارلىغۇچىنىڭ هازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىغا ئۆرۈلگەن شەكلى: نەسرىي بويىچە چۈشەندۈرۈلگەن قۇرلار «دىۋان»نىڭ ئاپتورى مەھمۇت قەشقەرىنىڭ ئەرەب تىلى بىلەن بەرگەن ئىزاهاتلىرىنىڭ ئۇيغۇر تىلىغا قىلىنغان تەرجىمىسىدۇر.

1. (بۇدراچ يەنە قۇتردى، قوشۇننى يانا قايردى،
باتۇرنى پارلىدى، كەلمەك بولۇپ جۇغلىشۇر.)

ياباقۇ قەبىلسىنىڭ بېگى بۇدراچ يانا لەشكەرلىرى بىلەن قايتتى. باتۇرلىرىنى تاللىدى، كېلىش ئۇچۇن توپلاندى.

2. (ئېرتىش سۇيى يەمەكلىرى، قاپتەك قىلىشىپ يۇرەكلىرىنى
شىمايلاۋاتىدۇ بىلەكلىرىنى، كەلمەك بولۇپ جۇغلىشۇر.)

يەمەك ــ قىمچاقلارنىڭ بىر ئايمىقى. شېئىردا مۇنداق كەلگەن: ئۇلار يەڭلىرىنى چىڭ تۇرۇپ، قاتتىق غەزەپ بىلەن، بىزنىڭ ئۇستىمىزگە بېسىپ كېلىشكە توپلانماقتا.

3. (ئۇسستىدىغان قۇياش قاپسىدى، ئېرتىش سۇيىنى كەچمەكچى بولدى،
ئۇمۇنغان ئاداش رەشكىسىردى، خەلق ئۇنىڭدىن ئۇركۇشۇر.)

يازنىڭ ئاپتىپى بىزنى قاپسىدى، ئۇمىد قىلىنغان ئاداش بىزگە ھەسەت قىلدى، دۇشمەن ئېرتىش سۇيىنى كەچمەكچى بولۇۋاتىدۇ، شۇ سەۋەبتىن خەلق ئۇركۇپ كەتتى.

4. (ئامانەت ئېلىپ بەرمىدى، ئاداشلىقتا تۇرمىدى،
ئېلىمنى كۆرۇپ ھارمىدى، نۇرغۇن ئادەم تىركىشۇر.)

بىركىم مەسخىرە قىلىنىپ ئېيتىلىدۇ: ئامانەت ئېلىشتىن توختىمىدى، ئالغاننى قايتۇرۇشنى ئويلىمىدى، دوستلۇققا رىئايە قىلمىدى، ئەدىلىكتە لەشكىرىنى توپلاپ ئۇستۇمگە يۇرمەكچى بولۇۋاتىدۇ.

5. (ياندى بەلكىم ۋەدىسىدىن، ئېدىر تۇۋى بىر ئۇچىدىن،
كەلدى بېرى جەسۇرىدىن، ھەممە باتۇرى جۇغلىنۇر.)

دۇشمەن توغرىسىدا شۇنداق دېيىلىدۇ: ئۆز نىيىتىدىن (ۋەدىسىدىن) بەلكىم يانغان ئوخشايدۇ، ئۇنىڭ خەۋەرچىسى كەلدى، ئۇ ئېدىرنىڭ تۆۋەنكى بېشىدا، ئۇرۇشۇش ئۈچۇن يىگىتلىرىنى توپلاۋاتىدۇ.

6. (پىچىم ـ پۇتۇم تۇزۇشىدۇ، خاندىن ياردەم تىلىشىدۇ،
يەنە قەسەم ئىچىشىدۇ، باسمىل ـ چومۇل تىركىشۇر.)

ياباقۇلار بىلەن بولغان جەڭدىن كېيىن خاقانغا قارشى چىقماسلىققا، ئۇنىڭغا بويسۇنۇشقا قەسەم ئىچىپ پۇتۇم تۇزۇشكەنىدى، خەلق خاقاندىن ياردەم سورىدى، باسمىل بىلەن چومۇللار بىزگە قارشى توپلىنىۋىدى، خاقان يېتىپ كەلدى، ئۇلارنىڭ قانلىرىنى تۆكۈپ، ئۆزلىرىنى ئەسىر قىلدى.

7. (باسمىل قوشۇن قوزغاتتى، ئارسلان تەرەپكە يۇزلەندى،
بارچە كېلىپ توپلاندى، قورقۇپ بېشى ئايلاندى.)

غازى ئارسلان تېكىن بىلەن جەڭ قىلغان باسمىل قوشۇنى توغرىسىدا يېزىلغان: باسمىللار قوشۇنلىرىنى بىزگە قارشى كۇرەشكە رىغبەتلەندۇردى، ھەممىسى توپلاندى، ئارسلان تەرەپكە يۇرۇشتى، بىزنى كۆرۈپ كۆزلىرى قاراڭغۇلىشىپ، باشلىرى ئايلاندى.....

8. (كەلسە ئەگەر تەركىنىم چېچىلمىغاي ئەل ـ توپۇم،
ئوڭشىلىدۇ تۇركۇنۇم، ئەمدى چېرىك سەپ تارتۇر.)

خاقان ياباقۇ ئۇرۇشىغا چاقىرىلىپ شۇنداق دېيىلگەن: گەر خاقانىڭ ياردىمى كەلسە، ئىشىمىز ئوڭۇشلىدۇ. ئايماقنىڭ ئۆيلىرى يېقىلمايدۇ، ھازىر جەڭچىلەر سەپكە تىزىلىپ بولدى، ھەي تەركىنىم، مېنىڭ ئالدىمغا يېتىپ كەل!

II

9. (خان چېدىرى قۇرۇلدى، قوشۇنى ئوتتەك ئۇرۇلدى،
تۇغ تىكىپ دۇمباق ئۇرۇلدى، نەگە قاچسا ئۇ قۇتۇلار؟)

جەڭ شۇنداق تەسۋىرلىنىدۇ: خانىڭ قاتتىق ئىسسىقتىن ۋە قار - يامغۇردىن ساقلايدىغان يېپىك چېدىرى تىكىلدى. تۇغلار قادالدى، دۇمباقلار چېلىندى. دۇشمەن لەشكەرلىرى ئوت - چۆپ ئورۇلغاندەك قىرىلدى. ئەمدى ئۇلارنىڭ چوڭى مەندىن قانداق قېچىپ قۇتۇلار؟

10. (باتۇر ئەرلىرىنى ئايرىدىم، ئالتۇن - كۈمۈش جايلىدىم،
ئۇنىڭ بوينىنى قايرىدىم، قوشۇنى كۆپ كىم ئۇتار.)

بىر جەڭ تەسۋىرلىنىپ شۇنداق دېيىلىدۇ: دۇشمەن قوشۇنلىرىنى پارچىلىۋەتتىم، بويۇنلىرىنى قايرىۋەتتىم، خەزىنىسىدىكى ئالتۇن - كۈمۈشلىرىنى ئالدىم، دۇشمەن لەشكەرلىرى قىرىپ ئۆلتۈرۈپ تۇگىتەلمىگۈدەك دەرىجىدە كۆپ ئىدى.

11. (باتۇرلار ئېرىغ قىرىشتى، بىر - بىرىنى ئالقىشلاشتى،
بىر كۈچ بولۇپ يۆلەشتى، پەرۋا قىلماي ئوق ئاتار.)

جەڭ شۇنداق تەسۋىرلىنىدۇ: باتۇرلار بىر - بىرىنى راسا ئۆلتۈرۈشتى، كۈچىنى توپلاپ ئۆز كىشىلىرىنى قوللاشتى، مەدەت بېرىپ بىر - بىرىنى ئالقىشلاشتى، ئۆلۈمدىن قورقماي ئوق ئېتىشتى.

12. (ئەرلەر ئېرىغ ھۇرپىيىشەر،
ئۆچ ـ كەكلىرىنى ئېلىشار،
ساقال تۇتۇپ تارتىشار،
كۆكسىدە ئوت يانۇر.)

باتۇرلار بىر ـ بىرىگە غەزەپ بىلەن قارىشىپ ئۆچ ئېلىشقا كىرىشتى؛ ئۇرۇش قىزىپ كېتىپ، ھەممەيلەننىڭ كۆڭلى غەزەپ ئوتىغا تولغاچقا، بىر ـ بىرىنىڭ ساقاللىرىغا چاڭ سېلىشتى.

13. كۇچى تەڭلەشكۇچە توقۇنۇشتى،
ئۇرۇغ قولۇمنى ئۇقۇشۇشتى،
چېرىك تارتىپ يىقىنلاشتى،
بىزگە كېلىپ ئۆچ ئالۇر.)

كۇچى يەتكۇچە ئۇرۇشۇپ باقتى، ئاندىن ئۇرۇق ـ ئايماقلىرىنى چاقىردى؛ لەشكەر تارتىپ جەڭگە ئاتلاندى، بىز تەرەپكە كېلىپ ئۆچ ئالماقچى بولۇۋاتىدۇ.

14. (توقۇنۇش ئىچىدە ئۇرۇشتۇم،
ئۇلۇغ بىرلە قېرىشتىم،
قاشقا ئات بىلەن چېپىشتىم،
ئۇتار! ئەمدى ئال، دېدىم.)

جەڭدە ئەلنىڭ چوڭى بىلەن ئۇرۇشتۇم، قاشقا ئاتقا مىنىپ جەڭگە كىردىم؛ «ئەي ئۇتار! بۇنى ئال» دەپ ئوق ئاتتىم (ئۇتار ــ بىر ئادەمنىڭ ئىسمى).

15. (قەھرىم كېلىپ ئېتىلدىم،
ئارسلاندەك ھۆركىرىدىم،
باتۇرلار بېشىنى توغرىدىم،
ئەمدى مېنى كىم تۇتار؟)

غەزىپىم كېلىپ، دۇشمەن ئۇستىگە ئېتىلدىم، ئارسلاندەك ھۆركىرىدىم، باتۇرلارنىڭ كاللىسىنى ئالـ ـدىم؛ ئاندىن كۆپچىلىك ئوتتۇرىسىغا چىقىپ، «قېنى، ئەمدى مېنى كىم تۇتالايدۇ؟» دەپ ۋارقىرىدىم.

16. (غەيرەتلىنىپ سەكرەتتى،
ئەر ـ ئاتلىرىنى يۇگۇرتتى،
بىزنى كۆپ ھاڭ ـ تاڭ قالدۇردى،
ئۇنداق قوشۇنغا كىم يېتەر؟)

جەڭدە ھۇجۇم قىلغان بىر ئادەم شۇنداق تەسۋىرلىنىدۇ: ئۇ باتۇرلۇق كۆرسەتتى، ئاتلىق ۋە پىيادە ئادەملىرى ـ نى بىزگە قارىتىپ چاپتۇردى، ھۇنىرى بىلەن بىزنى ھەيران قالدۇردى. شۇنداق قوشۇنغا كىم تەڭ كېلەلەيدۇ؟

17. (ئەمدى ئۇيقۇدىن ئويغاندى،
كېيىن تولا ئۆكۇندى،
ئەل بولۇشقا تىرىكەندى،
ئۇنداق ئەرنى كىم يېڭەر؟)

دۇشمەن ئەمدى ئۇيقۇسىدىن ئويغاندى، ئەل بولۇشتىن باش تارتقانلىقىغا كۆپ پۇشايمان يېدى، ئۇنداق ئادەمنى مەندىن باشقا كىم يېڭەلەيدۇ؟

18. (ھەددىدىن ئېشىپ بېرى كەلدى،
ئېلىنى ئۇستىلەپ بەردى،
مۇندا قېلىپ ئولتۇردى،
مۇكچىيىپ ئۇنى پۇتۇر.)

ئەسىر چۇشكەن بىر بەگ توغرۇلۇق سۆزلىنىدۇ: بەگ بىزگە ھەددىدىن ئېشىپ ھۆركىرەپ، نۇرغۇن لەشكەر بىلەن بېسىپ كەلگەندى، ئاخىر بىزگە ئۆز ئېلىنىمۇ ئۇستەك قىلىپ بەردى. ئەمدى بىزنىڭ يېنـ ـىمىزدا بېلى مۇكچىيىپ، دېمى ئىچىگە چۇشۇپ ئولتۇرۇپتۇ.

19. (تابدۇ ماڭا ئېلىندى،
جاپا چېكىپ تولغاندى،
قىلمىشىغا ئۇۋۇلاندى،
تۇتقۇن بولۇپ ئۇ قاتار.)

دۇشمەن ماڭا ئەسىر چۈشتى، بېشىغا كەلگەن جاپا ـ كۈلپەتتىن قىينالدى. ھەتتا جېنىدىن تويدى، قىلىـ
شىغا پۇشايمان يېدى ۋە ئۆز ـ ئۆزىنى ئەيىبلىدى، بۇرۇن ئەركىن ئۆتكەن ئادەمگە بۇ ئىشلار بەك ئار كېلىۋاتىدۇ.

20. (ئۇن ـ تىنى يەنە ئۆچتى،
ئەر ـ ئاتلىرى ئەل بولدى،
ئىشى تېخى چاتاق بولدى،
ئۇنىڭ سۆزىنى كىم ئاڭلار؟)

بىر تۇتقۇن شۇنداق تەسۋىرلىنىدۇ: ئۇنىڭ دېمى ئىچىگە چۈشۈپ كەتتى؛ ئادىمى، ئېتى تەسلىم بولدى؛ ئىشىمۇ تېخى چاتاق بولدى، ئەمدى ئۇنىڭ سۆزىگە كىممۇ قۇلاق سالاتتى؟

21. (ئىشى ئۇنىڭ چاتاقلىشىپ،
ئوغراقلار بىلەن ئۆرەدىشىپ،
بوينىنى تۇتۇپ قايرىشىپ،
تۇتقۇن ئېلىپ قۇل ساتار.)

بىر تۇتقۇن تەسۋىرلىنىدۇ: تۇتقۇننىڭ ئىشى چاتاق بولدى، بىر قەبىلە يەنە بىر قەبىلىنى دەھشەتكە سالدى، بويۇن ئەگدۈرۈپ ئەسىر قىلدى. سېتىلىدىغان قۇلدەك ئۇنىڭ نەرخىنى تۆلىتىۋالدى.

22. (يارىسى ئۇنىڭ ئەدىدى،
قېنى ئېقىپ ئۆيىدى،
يارىلىنىپ تاغقا چىقتى،
ئەمدى ئۇنىڭغا كىم يېتەر؟)

قېنى توختىمىغان يارىدار ھەققىدە شۇنداق دېيىلىدۇ: ئۇنىڭ يارىسى ئەدەپ، بۇزۇلدى، يارىسىدىن قان كۆپ ئېقىپ، ھالى ئېغىرلاشتى، ئۇ تاغقا چىقىۋالدى. ئەمدى ئۇنى كىم تاپالايدۇ؟

23. (قېنى ئېقىپ بوشالدى،
پۇتۇن قېپى تىتىلدى،
ئۆلۈك بىلەن قوشۇلدى،
تۇغقان كۈنى ھەم پاتار.)

بىر ئۆلۈك شۇنداق تەسۋىرلىنىدۇ: خۇددى تۇلۇم تېشىلىپ ئاققاندەك، ئۇنىڭ تېنىدىكى ھەممە قېنى ئېقىپ بولدى؛ ئەمدى ئۆلۈم يېقىنلاشتى، ئۇنىڭ كۈنى تۇگىدى، يەنى بەخت ـ دۆلىتى تۇگىدى.

III

24. (تاغنى بوكتەرگىلەپ يۈردۇم،
ياندىپ بېرىپ قارا كۆردۇم،
ئۇنى تونۇپ يېقىن باردىم،
دۇشمەن چاڭ ـ توزان كۆتۈردى.)

ئېگىز ـ پەس قىرلارنى ئېشىپ، تاغنىڭ چوققىسىغا چىقتىم، يىراقتا بىر قارا كۆردۇم، ئۇنىڭ دۇشمەن ئىكەنلىكىنى بىلىپ، تۇرغان يېرىمدە تۇرۇپ قالدىم. دۇشمەننىڭ توپا ـ توزانلىرى ھەممە ياقنى قاپلاپ كەتتى.

25. (پەسكە ژارقىراپ ئايماق تەردىم،
يېغىنغا قارشى كىرىش قۇردۇم؛
جەڭ ئىچىدە زەربە بەردىم،
ئەرلىرى كۆرۈپ باش ئەگدى.)

تۆۋەنگە قاراپ ژارقىراپ ئۇرۇق ـ ئايماقلىرىمنى توپلىدىم، دۇشمەنگە قارشى يا قۇردۇم، راسا زەربە بىلەن جەڭ قىلدىم، ئادەملىرى كۆرۈپ باشلىرىنى ئېگىشتى.

26. (باتۇر ئەرلەر قىچقىرىشتى،
قىڭغىر كۆزدە بېقىشتى،
ھەممە قورال بىلەن توقۇنۇشتى،
قىلىچ قىنىغا كۆچەپ سىغدى.)

باتۇر يىگىتلەر بىر ـ بىرىنى جەڭگە قىچقىرىشتى، قىڭغىر كۆزلىرى بىلەن قارىشىپ ھومىيىشتى؛ ھەممە قوراللىرىنى ئىشقا سېلىپ ئۇرۇشتى. قان كۆپ ئۇيۇپ كەتكەنلىكىدىن، قىلىچلىرى قىنلىرىغا تەسـ
تە سىغدى.

27. (تالاي باشلار دومىلىدى،
يېغا ئاندىن ياۋاشلىدى،
كۆچى ئۇنىڭ ئاجىزلىدى،
قىلىچ قىنىغا كۆچەپ سىغدى.)

بىر جەڭ شۇنداق تەسۋىرلىنىدۇ: باتۇرلىرىنىڭ باشلىرى تەنلىرىدىن جۇدا قىلىندى، شۇڭا دۇشمەننىڭ ھەيۋىسى سۇنۇپ، كۆچى ئاجىزلاشتى. قىلىچلار يۇزىگە يۇقۇپ قاتقان قانىنىڭ جىقلىقىدىن قىنلىرىغا تەستە سىغدى.

28. (ئۆزىنى ماختاپ كۆرەڭلىدى،
يىراق يەرنى قارىلىدى،
ئات دېۋىتىپ ھۇررالىدى،
ئۇيات بولۇپ تۆپىگە چىقتى.)

ئۆز ئۇستىگە ھۇجۇم قىلىپ كەلگەن باتۇر شۇنداق تەسۋىرلىنىدۇ: ئۇ كۆرەڭلەپ، ھەددىدىن ئاشقانىدى، ئۆزىنى ھەيۋەتلىك كۆرسىتىپ خۇددى يەرنىڭ تانابىنى تارتىدىغاندەك، ئات بىلەن ھەمله قىلىپ كېلىۋىدى، ئاخىر شەرمەندە بولۇپ دۆڭدىن ئارتىلىپ قېچىپ كەتتى.

29. (ئەگەر خالىسام قوغلاپ بېرىپ،
تۇتار ئىدىم، قوشۇننىى يېرىپ،
ئولجا قىلىپ بېشىنى يېرىپ،
بار ـ يوقىنى ماڭا يىغدى.)

يېڭىلگەن كىشى توغرىسىدا شۇنداق دېيىلىدۇ: ئەگەر مەن خالىسامغۇ كەينىدىن قوغلاپ بېرىپ، قوشۇنىنى تارمار قىلاتتىم ۋە ئۆزىنى تۇتقۇن قىلىپ، باش ـ كۆزىنى يارااتتىم. لېكىن جېنىنى قۇتقۇزۇش ئۈچۈن ئالدىمغا نۇرغۇن مال قويدى. مەن ئۇنى قويۇپ بېرىپ، ئۆزۈمدىن مىننەتدار قىلدىم.

30. (ئەرلەر ئەۋەتىپ تىزلاپ تۇردى،
باش ـ بوينىغا ئېلىپ تۇردى،
ئۇيات بولۇپ پۇكۇپ تۇردى،
قوغلىما دەپ بېشىنى سالدى.)

يېڭىلىگەن بىر ئادەم توغرىسىدا شۇنداق دېيىلىدۇ: ئۇ ماڭا بىرمۇنچە ئادەملىرىنى ئەۋەتتى، ئۇلار ئال-
مدىمدا تىزلىنىپ تۇردى. باشلىقلىرىنىڭ دېگىنىچە، ئۆز گەدەنلىرىگە ئېلىشتى، ئېگىلدى، پۇكۇلدى، خالى-
تىمىن ئۇيالدى. مېنىڭ قېشىمغا كېلىپ مېنى قوغلىما دېدى، مەنمۇ بۇنى قوبۇل كۆردۈم.

31. (ئەركلىك بېرىپ بوشاتتىم،
تۆلەم مالنى توشۇتتىم،
ئەر گۇناھىنى يوشۇرتتۇم،
بارچە يۇكىنى ئۆزى چىگدى.)

قولغا چۈشكەن ئەسىر توغرىسىدا شۇنداق دېيىلىدۇ: « ئۆز جېنىڭنى قۇتقۇزۇشقا مال كەلتۈر» دەپ ئۇ-
نى بوشاتتىم؛ كەلتۈرگەن مالىلىرىنى ئۆزىگە توشۇتتۇم ۋە ئۇنى ئۆز گۇناھىنى ئۆزى يۇيۇشقا بۇيرۇدۇم، ھەتتا
ئۇلارنىڭ چوڭمۇ يار ـ يۆلەكسىز قېلىپ، ئۆز يۇكىنى ئۆزى تاشىدى.

IV

32. (تاڭ ئېتىپلا يۇرتەيلى،
بۇدراچ قېنىن ئىرتەيلى،
باسمىل بېگىن ئۆرتەيلى،
ئەمدى يىگىت توپلانسۇن.)

تاڭ يورۇشى بىلەنلا ئات سېلىپ يۇرۇش قىلايلى. بۇدراچنىڭ قېنىنى ئېرىتىپ تۆكەيلى، ئۆچ ئالايلى
(بۇدراچ ــ ياباقۇلاردىن بىرى). باسمىل بېگىنى كۆيدۈرەيلى، ئەمدى يىگىتلەر دەرھال توپلانسۇن.

33. (تۇن بىلەن كۆچەيلى،
يامار سۈيىنى كېچەيلى،
سىزغىن سۇدىن ئىچەيلى،
ئورمال دۇشمەن ئۇۋالسۇن.)

تۇن ـ كېچىدىلا كۆچۈپ ماڭايلى، يامار دەرياسىنىڭ سۈيىنى كېچەيلى. سىزىپ چىققان سۇزۇك سۈيە-
دىن ئىچەيلى، ئىتائەتسىز دۇشمەن بىتچىت بولۇپ كەتسۇن.

34. (قىقىراپ ئاتنى سالايلى،
قالقان ـ نەيزە ئۇرايلى،
قاينىاپ يانا يۇمشايلى،
قاتتىق يىغا بوشىسۇن.)

دۇشمەننىڭ ئۇستىگە شاۋقۇن ـ سۇرەن بىلەن ئات سېلىپ، باستۇرۇپ بارىمىز. قالقان تۇتۇپ، نەيزە
بىلەن زەربە بېرىپ، قاتتىق ئېلىشىمىز، كېيىن دۇشمەن يارىشىشنى تىلىسە ئاندىن توختايمىز. شۇنداق
قىلساق قاتتىق دۇشمەن بوشايدۇ.

35. (چۆرەپ ئېلىپ ئورايلى،
ئاتتىن چۈشۈپ يۇگۇرەيلى،
ئارسلاندەك ھۆركىرەيلى،
كۈچى ئۇنىڭ خورىسۇن.)

دۇشمەننى چۆرۈلدۇرۇپ قورشايلى، ئاتلاردىن چۈشۈپ، ئارسلاندەك ھۆركىرىگەنچە ئالغا يۇگۇرەيلى،
شۇنداق قىلىپ، دۇشمەن زەئىپلەشسۇن.

36. (ئەخمەق كىشى ھوشىنى بىلسۇن،
ئەلدە تۇزۇم يېتىلسۇن،
توقلا ـ بۆرە قېتىلسۇن،
قايغۇ يەنە تۇگەپ كەتسۇن.)

قىلىچىمىز بىلەن شۇنداق يول ئاچايلىكى، ئۆندەرەيدىغان ھاماقەتلەر ھوشىنى تاپسۇن، ئەلنىڭ ئىشى
تۇزەلسۇن. توقلىلار بىلەن بۆرىلەر خاتىرجەم بىللە ياشايدىغان بولسۇن. بىزدىن غەم ـ قايغۇ كۆتۈرۈلسۇن.

3. چۇشىنىكلەر

بىكەچ — تېكىنلەرنىڭ لەقمىسى. « بىكەچ ئارسلان تېكىن» دېگەنگە ئوخشاش. بۇ سۆز يۇمشاق «ك» (گ) بىلەن ئېيتىلسا، « بەگ» سۆزىنىڭ كىچىكلىتىلگەنلىكى بولۇپ، ئامراقلىق ۋە ئەركىلىتىش تۇيغۇلىرىنى بىلدۈرىدۇ. چۇنكى « ئەمىر» مەنسىدىكى « بەگ» سۆزىنى ئاخىرقى ھەرپى يۇمشاق «ك» (گ) دۇر.»

(«دىۋان» I توم، فاكسىمىل 180 ـ بەت)

بۇدراچ — يىراقتىن قەبىلىسىنىڭ چوڭلىرىدىن بىرىنىڭ ئىسمى. بىكەچ ئارسلان تېكىن زامانىدا، بۇ ئادەم مۇسۇلمانلارغا ئەسىر چۈشكەنىدى.

(«دىۋان» I توم، فاكسىمىل 227 ـ بەت)

بۈكە — ئەجدىھا، يوغان يىلان. ماقالىدە مۇنداق كەلگەن: يەتتى باشلىغ يەل بۈكە — يەتتە باشلىق يەل بۈكە (مۇڭۈز). ياباقۇلارنىڭ ئەڭ چوڭى شۇنداق دەپ ئاتىلىدۇ، باتۇر يىگىتلىرىگىمۇ شۇنداق نام بېرىلىدۇ، مەسىلەن: بۈكە بۇدراچ دېگەندەك. بۇ ئادەم يەتتە يۈزمىڭ لەشكىرى بار تۇرۇقلۇقمۇ، مۇسۇلمانلاردىن ئارسلان تېكىن غازىنىڭ قىرىق مىڭ لەشكىرى بىلەن بولغان بىر ئۇرۇشتا مەغلۇبىيەتكە ئۇچرىغان.

ئەمگۆرئوغلى

ەدىمكى ئەسەرلەردىن نەقىل كەلتۈرۈپ رىۋايەت قىلغۇچى سۆز ئۇستىلىرى، سۆز كانلىرى-دىن ئۇنچە - مەرۋايىتقا ئوخشاش يالتىراپ نۇر چېچىپ تۇرىدىغان ئىبارىلەرنى ئېلىپ چىقىپ تۆۋەندىكى داستاننى رىۋايەت قىلىدۇ:

چەمبىل ئىسىملىك بىر شەھەر بار ئىدى. ئۇنىڭغا ئەھمەدخان ئىسىملىك بىر پادىشاھ ھۆكۈمران ئىدى. ئۇنىڭ ھۆكۈمى شۇ ئەتراپتىكى قىرىققا يېقىن پادىشاھقا يۈرەتتى. ئۇنىڭ قېشىدا ئايخان، كۈن-خان، بۈلبۈلخان، چىڭگىسخان، ئەسەنخان دېگەن تاجدار پادىشاھلار بار ئىدى.

بۇ ئەھمەدخانىنىڭ بىر سىڭلىسى بار ئىدى، ئىسمىنى زۈلپەر ئايىم، دەپ ئاتىشاتتى. ئۇ بالاغەتكە يەتكەن بولسىمۇ شۇ ئۆمرى ئىچىدە ئەركەك چۈشەنمىگەنىدى. ئۇنىڭ بىر چىرايلىق كېلىشكەن چاربېغى بار ئىدى. ئۇ ئەنە شۇ باغدا سەكسەنگە يېقىن كېنىزەكلەر بىلەن تۇراتتى. بۇ كېنىز-ەكلەر ھەمىشە ئۇنىڭ خىزمىتىنى قىلاتتى، ساز چېلىشىپ، ئۇسسۇل ئويناپ ئۇنىڭ كۆڭلىنى ئاچاتتى ۋە ئۆز كۆڭلىنىمۇ خۇش قىلاتتى.

بىر كۈنى زۈلپەر ئايىم باغدىكى تەختى ئۇستىدە ئولتۇرۇپ چېچىنى تاراۋاتاتتى. شۇ چاغدا، شۇ باغنىڭ يېنىدىن ھەزرىتى ئېلى دۇلدۇلىنى مىنىپ ئۆتۈپ قالدى، ئۇنىڭ بۇ گۈزەل قىزغا كۆزى چۈشتى. شۇ ئاي يۈزلۈك پەرى مەندىن بىر بالا تۇغقان بولسا، ئەجەب ياخشى بولاتتى! ... دەپ ئويلاپ ئۆتۈپ كەتتى.

شۇ چاغدا ئۇ قىزنىڭ بويى شۇركۈنۈپ ھامىلدار بولدى، كۈنلەردىن بىر كۈنى زۈلپەر ئايىم قولىغا ئەينەك ئېلىپ قارىدى. يۈزىگە چۈشكەن داغلارنى كۆردى. بۇ داغدىن ئۇ ئەجەبلەندى، بۇ نېمە ئىش؟ يۈ-زۈمگە داغ چۈشۈپ قاپتۇ. مەن تېخى ياتلىق بولمىسام؟ ... دەپ بۇ ھالەتنى ئانىسىغا ئېيتتى. ئانىسى يىغلىدى، زۈلپەر ئايىم ئۆزىگە ئۆزى: « ئاكام ئەھمەدخان ئاتاقلىق پادىشاھ تۇرسا، بۇ ئىشنى ئاڭلىسا ئەلۋەتتە ماڭا ئاھانەت قىلىدۇ ! ئۇنىڭ ئۆزىگىمۇ بۇ ئىش ئېغىر ھاقارەت كەلتۈرىدۇ !»... دەپ جاينامازنى سېلىپ قىبلىگە قاراپ ئولتۇرۇپ: « خۇدايا پاك پەرۋەردىگارا، مېنى بۇ ھالغا سېلىپ شەرمەندە قىلغۇچە جېنىمنى ئالغىن !» دەپ يىغلاپ تۇرۇپ مۇناجات قىلدى. قىلغان تەلىپى ئىجابەت بولدى، ئەزرائىل ئە-لەيھىسسالام كېلىپ ئۇنىڭ جېنىنى ئالدى. بۇ چاغدا قورساقتىكى بالا ئالتە ئايلىق بولغانىدى. بالا گۆردە تۇغۇلدى. ئۇ بالا بىر قومۇشنىڭ تۆشۈكىدىن نەپەس ئالدى ۋە تاشقىرىقى گۆرگە چىقىپ قالدى.

ئەمدى سۆزنى قەمبەر ۋەلىدىن ئاڭلايلى:

ھەزرىتى ئېلىنىڭ دۇلدۇل ۋە باشقا يىلقىسىنى باقىدىغان بوۋاي قەمبەر ۋەلى دېگەن كىشى بار

ئىدى. بىر كۈنى بۇ كىشى قارىسا بىر ئالا بايتال گۆرىستانلىققا قاراپ كېتىۋاتقان. بۇ ئىش ئۇدا بىرقاد-
چە كۈن، بىرقانچە قېتىم تەكرارلانغاندىن كېيىن، بوۋاي قەمبەر ئۇنىڭ ئارقىسىدىن ماراپ باردى. قارد-
سا، بۇ ئالا بايتال بىر ئوچۇق گۆردە پاقلاندەك بىر ئوغۇل بالىنى ئېمىتىۋاتقان. بوۋاي قەمبەر بايتال با-
لىنى ئېمىتىپ بولۇپ ئۆزى كەلگەن تەرەپكە قايتىپ كەتكەندىن كېيىن ئوچۇق گۆرگە كېلىپ قارىسا،
پاقلاندەك بىر ئوغۇل بالا ياتقان، پېشانىسى نۇرلۇق، ئۆزى خەتنە قىلىنغان، تىرناقلىرى ئېلىنغان، بوۋاي
قەمبەر بالىنى بۇ ھالدا كۆرۈپ ھەيران بولدى.

بوۋاي قەمبەر ئەتراپىغا قاراپ ئۇ يەردە گۆر قېزىۋاتقان گۆركەشلەرنى كۆردى. ئۇلارنىڭ قېشىغا بېرىپ:

— ئەي گۆركەشلەر، بۇ كىمنىڭ گۆرى؟ بۇ يەردە كىم ياتقان؟ — دەپ سورىدى. گۆركەشلەر:

— بۇ گۆر پادىشاھىمىز ئەھمەدخاننىڭ سىڭلىسى زۇلپەر ئايىمنىڭ. بۇ يەردە شۇ كىشى ياتقان ! — دەپ جاۋاب بېرىشتى.

بوۋاي گۆركەشلەرگە:

— سىلەردىن بىرىڭلار بېرىپ ئەھمەدخاننى بۇ يەرگە باشلاپ كېلىڭلار ! — دېدى. گۆركەشلەردىن بىرى ئەھمەدخاننى باشلاپ كەلدى. ئەھمەدخان كېلىپ بالىنى كۆرۈپ خۇدانىڭ قۇدرىتىدىن ھەيران بول-
دى. بوۋاي قەمبەر ۋەلى ئەھمەدخانغا:

— بۇ گۆر سىزنىڭ سىڭلىڭىزنىڭ ئىكەن. بۇ بالا شۇ گۆردە تۇغۇلۇپتۇ، ئەمدى سىز بۇنىڭغا نېمە-
دەپ ئات قويماقچى؟ ! — دەپ سورىدى.

ئەھمەدخان:

— تەقسىر، بۇ بالىغا ئۆزلىرى بىر ئات قويۇپ بەرسىلە ! — دېدى.

بوۋاي قەمبەر:

— بۇ ئوغۇل گۆردە تۇغۇلغانلىقى ئۈچۈن ئىسمى گۆر ئوغلى بولسۇن ! — دەپ ئوڭ قۇلىقىغا ئەزان قىچقىرىپ، چەپ قۇلىقىغا تەكبىر ئېيتتى. بوۋاي قەمبەر ئالا بايتالنى شۇ بالا ئەمسۇن ! دەپ بەردى.

ئەھمەدخان ئادەملىرىگە ئاتنى يېتىلەتتى. بالىنى يۆگەككە ئوراپ كۆتۈرتتى. شەھەرگە كىرىپ ئاھا-
لىگە قىرىق كېچە ـ كۈندۈز خۇدايى نەزىر قىلىپ بەردى.

گۆر ئوغلى خان ئوردىسىدا ئالا بايتالنى ئېمىپ چوڭ بولدى. تۆت ياشقا كىرگەندە ئەھمەدخان ئۇنى مەكتەپكە بەردى. ئۇ، مەكتەپتە يەتتە ياشقىچە ياخشى ئوقۇدى. شۇ كۈنلەردە ئەھمەدخان شىكارغا تەيـ-
يارلاندى، مېڭىش ئالدىدا ئۇ خوتۇنى ئەزىم كۆز ئايىمغا:

— گۆر ئوغلىغا ياخشى قارىغىن ! ئۇنى كۆزۈڭنىڭ قارىچۇقىدەك ئاسرا. نېمە دېسە شۇنى قىلىپ بەر ! — دەپ تاپىلىدى.

ئەھمەدخان گۆر ئوغلىنى بەك ياخشى كۆرەتتى. ئۇنىڭ قىلىقلىرىغا ھېرىسلىق بىلەن قارايتتى. ئەزىم كۆز ئايىم ئېرىگە:

— ئەمرىڭىزنى جېنىم بىلەن ئىجرا قىلىمەن. مەندىن خاتىرجەم بولۇڭ ! — دەپ جاۋاب بەردى.

ئەھمەدخان خوتۇنىدىن خاتىرجەم بولۇپ، ئايخان، كۈنخان، بۈلبۈلخان، چىڭگىسخان، ئەسەنخان قاتارلىق تاجدارلار بىلەن شىكارغا ئاتلاندى.

ئەمدى سۆزنى شاختار شاھتىن ئاڭلايلى: جەيھۇن شەھىرىدە شاختار دەپ بىر پادىشاھ بار ئىدى. ئۇ-
نىڭ توقسان مىڭ لەشكىرى بار ئىدى، ئۆزى زالىم ۋە رەھىمسىز ئىدى. ئۇنىڭ جەڭگە ئۆگىتىلگەن

ئوتتۇز مىڭ نار تۆگىسى بار ئىدى. خارتۇمغا[3] قىلىچ باغلىغان ئوتتۇز مىڭ پىلى بار ئىدى، ئۇنىڭ جەڭ ئەسۋابلىرى ناھايىتى خىل ئىدى. ئۇنىڭ دانىيات ئىسىملىك بىر پالۋانى بار ئىدى، شاختار شاھ-نىڭ پۇتۇن لەشكىرىگە شۇ باشلىق ئىدى. كۈنلەردىن بىر كۈنى ئۇ شەھەرنىڭ رەستىسىگە چىقتى. ئۇ بۇ يەرگە بىرمۇنچە ئادەملەرنىڭ بىر يەرگە يىغىلغانلىقىنى كۆردى. ئۇ يېقىن كېلىپ ئۇ يەردە قەغەزگە سە-زىلغان بىر سۈرەتنى كۆردى. بۇ سۈرەت بىر ئايالنىڭ سۈرىتى ئىدى. شۇ ئەتراپتا بۇ سۈرەتنى كۆرگۈ-چىلەرنىڭ خېلى كۆپى هوشىدىن كېتىپ يىقىلغانىدى. دانىيات كېلىپ:

— بۇ كىمنىڭ سۈرىتى؟ ! — دەپ سورىدى.

بۇ سۈرەتنى كۆرسىتىۋاتقان كىشى بۇرۇن ئەھمەدخانىنىڭ ئالدىدا خىزمەت قىلاتتى. بۇ سۈرەت ئەھ-مەدخانىنىڭ خوتۇنى ئەزىم كۆز ئايىمنىڭ ئىدى، سۈرەتنىڭ ئېگىسى كىشىلەرنىڭ ئالدىغا چىقىپ:

— بۇ سۈرەتتىكى ئايال ئەھمەد شاھىمنىڭ خوتۇنى. ئىسمى ئەزىم كۆز ئايىم ! — دەپ تەرىپلىدى. دانىياتمۇ ئۆزىنى يوقىتىپ قويدى، كېيىن ئۇ: «مەن هاياتلا بولىدىكەنمەن، ئەھمەدخانىنىڭ خوتۇنە-نى ئېلىپ قاچىمەن ! » دەپ قەسەمياد قىلدى.

جەيھۇن بىلەن چەمبىلنىڭ ئارىلىقى خېلى يىراق ئىدى. دانىيات ئەھمەدخانىنىڭ ئۇزۇن مۇددەتلىك شىكارغا چىقىپ كەتكىنىنى ئاڭلىغانىدى. ئۇ بۇ ۋاقىتنى غەنىيمەت بىلىپ، لەيلى قىر ئاتلىق تۇلپارنى مىنىپ يولغا چىقتى. بۇ تۇلپار بىر كۈندە بىر ئايلىق يولنى باساتتى. ئۇنىڭ بەدىنى ئاجايىپ چىرايلىق، كېلىشكەن، چىپار ئىدى. ئۇنىڭ قەددى دۈمبىنىڭ سۈرىتىگە، سىنى مالائىكىنىڭ كۆرۈنۈشىگە ئوخشايە-تتى، يالى بوينىنى يېپىپ يەرگە چۈشكەن، تۇيىقى پەلەكنى كۆزلىگەن شۇنداق بىر ئات ئىدى. دانىيات

شۇ ئات بىلەن يەتتە كۈندە ئۆزىنى ئەھمەدخاننىڭ شەھىرىدە كۆردى. دانىياتنىڭ بەشى بۇتتەك، قولى چىنارنىڭ شاخلىرىدەك ئىدى، ئۇ قولىغا نەيزىنى تۇتۇپ، بەشىغا تىللا قالقانىنى كىيىپ، ھەيۋەت بىلەن ئېتىنى يېتىلەپ شەھەرگە كىردى.

گۆر ئوغلى ئۆزى ئېمىپ چوڭ بولغان ئالا بايتالنى يېتىلەپ كېتىپ باراتتى. ئۇنىڭ كۆزى دانىياتقا چۈشتى. ئۇ دەرھاللا:

— سەن نېمىسەن؟ ئادەمۇ ياكى دىۋە، ياكى جىنمۇسەن؟ ! بۇنداق ھەيۋە بىلەن بۇ يەردە نېمە ئىش قىلىسەن؟ — دەپ سورىدى.

دانىيات:

— مەن ئادەممەن، بۇ شەھەرگە تاماشا ئۈچۈن كەلدىم، — دەپ جاۋاب بەردى.

گۆر ئوغلى ئۇنىڭغا:

— ئۇنداق بولسا، قولۇمدىكى بۇ ئالا بايتالغا، سېنىڭ قولۇڭدىكى بۇ چىپار ئايغىرنى چاپتۇرۇۋال- سام قانداق؟ ئەگەر سەن بۇ ئىشنى ماقۇل كۆرسەڭ، مەنمۇ سېنى دۇنيادىن بىھاجەت قىلاتتىم، — دېدى.

دانىيات:

— ئەي بالا، مېنىڭمۇ دۇنياغا ھاجىتىم يوق. مېنىڭ بىر ئىشىم بار، سەن شۇنى قىلىپ بەرسەڭ، ئاتىنى چاپتۇرۇۋالساڭ مەيلى ! — دېدى.

گۆر ئوغلى:

— قانداق ئىش ئۇ مەن قىلىپ بېرىدىغان؟ — دەپ سورىدى.

دانىيات:

— ماڭا ئەھمەدخاننىڭ خوتۇنى ئەزىم كۆز ئايىم توققۇز قەۋەت كىيىم - كېچەككە پۇركىنىپ چە- قىپ ئۆز قولى بىلەن بىر پىيالە ئۇسسۇزلۇق تۇتۇپ بەرسۇن، مانا شۇ ئىشقا ئۇنى ماقۇل قىلالىساڭ، مەنمۇ ئېتىمنى ئېتىڭغا چاپتۇرۇۋېلىشىڭغا قوشۇلىمەن. باشقا تەلىپىم يوق ! — دېدى.

گۆر ئوغلى بۇ چاغدا ئاران يەتتە ياشتا ئىدى، ئۇ بۇنىڭ يامان غەرىزىنى تېخى سەزمەيتتى. يۇگۇرۇپ كىرىپ ھامما ئاچىسى ئەزىم كۆز ئايىمغا:

— ئاچا ! بۇ شەھەرگە بىر پالۋان كەپتۇ، ئۇنىڭ مىنگەن ئېتىنىڭ چېكىلىكى تىزىدىن ئېشىپتۇ، يالى يەرگە تېگىپتۇ. مەن ئۆمرۇمدە بۇنداق چىرايلىق ئاتنى كۆرگەن ئەمەسمەن، ئۇ ئاتنى بىر كۆرۈپلا ئۇنىڭغا خۇشتار بولۇپ قالدىم، « ئالا بايتالغا چاپتۇرۇۋالاي !» دېسەم، ئۇ ئاتنىڭ ئىگىسى ھېلىقى پالۋان « سىزنى توققۇز قەۋەت كىيىمگە يۆگىنىپ چىقىپ، ماڭا بىر پىيالە ئۇسسۇزلۇق تۇتۇپ بەرسۇن؛ سەنمۇ ئېتىمنى ئېتىڭغا چاپتۇرۇۋال !» دەيدۇ، سىز بۇنىڭغا نېمە دەيسىز؟ ! — دەپ سورىدى.

ئەزىم كۆز ئايىم:

— بالام گۆر ئوغلى، سەن بۇ رايىڭدىن قايت ! — دېدى. گۆر ئوغلى ئۇنىمىدى.

ئەزىم كۆز ئايىمغا يالۋۇرۇپ يېلىندى.

ئەزىم كۆز ئايىم گۆر ئوغلىنىڭ يالۋۇرۇشىغا چىدىماي:

— ئەي گۆر ئوغلى بالام، سەن ئۆزۈڭگىمۇ قىلدىڭ، ماڭىمۇ قىلدىڭ ! ئۇنىڭ نېيىتى يامان، ئۇ بۇ يەرگە سۇ ئىچكىلى ئەمەس، بىزگە زىيانكەشلىك قىلغىلى كەلگەن. ئۇ، ئەھمەدخاننىڭ شىكارغا چىقىپ كەتكىنىنى ئاڭلىغان، بۇ پۇرسەتنى ئۆزىنىڭ يامان نىيىتىنى ئىشقا ئاشۇرۇشنىڭ پەيتى، دەپ ھېسابلە-

غان. بىزگە ئۇنىڭدىن زادى ياخشىلىق كەلمەيدۇ ! ــ دېدى.

گۆر ئوغلى:

ــ يېنىڭىزدا مەندەك بالىڭىز تۇرغاندا، ئۇنىڭ سىزگە زىيان يەتكۈزۈشكە چامى يەتمەيدۇ ! ــ دەپ يېلىندى. ئەزىم كۆز ئايىم ئىلاجسىز ماقۇل بولدى. گۆر ئوغلى سىرتقا چىقىپ دانىياتقا:

ــ ئاتتىن چۈش ! ــ دېدى.

دانىيات ئاتتىن چۈشتى. گۆر ئوغلى «لەيلى قىر» دېگەن بۇ چىپار ئاتنى بايتىلغا چاپتۇردى. كېيىن دانىيات ئېتىغا مىنىپ ئوردىنىڭ پەنجىرىسىگە كەلدى. ئەمەدخانىنىڭ خوتۇنى ئەزىم كۆز ئايىم توققۇز قات لىباسقا پۈركىنىپ بىر پىيالە ئۇسسۇزلۇق ئېلىپ پەنجىرىگە چىقتى، سۇنى دانىياتقا سۇندى.

دانىيات ئەزىم كۆز ئايىمنى سۇ بىلەن قوشۇپ تۆت سەر پاختىنى كۆتۈرگەندەك يۇلۇڭۇلىپ تۇلپار. نىڭ ئالدىغا ئالدى.

ــ چۇ، جانىۋار ! ــ دەپ شامالدەك شەھەردىن چىقىپ كەتتى.

گۆر ئوغلى:

ــ ۋاي ئاچا ! ــ دەپ قالدى. كېيىن ئۇنىڭ ئارقىسىدىن قوغلاپ يېتەلمىدى. گۆر ئوغلى:

ــ ئاھ ئاچام ! ــ دەپ سۇ ۋە نانسىز قالدى. قىزىلگۈلدەك چىرايلى سامانىدەك سارغايدى. بۇ ئىشلار ئۆتۈپ ئۇچ كۈندىن كېيىن ئەمەدخان پادىشاھلار بىلەن شىكارىدىن قايتىپ كەلدى. ئوردىسىغا كىرىپ تەختكە چىقتى. گۆر ئوغلىنى غەملىك كۆرۈپ:

ــ ئەي بالام گۆر ئوغلى، ساڭا كىمدىن نېمە ئەلەم يەتتى؟ قىزىلگۈلدەك چىرايىڭ سامانىدەك سارغايىپتۇ؟ ــ دەپ سورىدى.

گۆر ئوغلى تاغىسىنىڭ غەزەپ قىلىشىدىن قورقاتتى. شۇڭا ئۇ:

— ئەي تاغا، ئۆز بېشىمدىن قورقمەن ! — دەپ يەرگە قارىدى.

ئەھمەدخان:

— ئەي ئوغلۇم، ھەرقانداق گۇناھىڭ بولسا ئۆتتۈم، قورقما ! — دېدى.

گۆر ئوغلى:

— سىزنىڭ جاندىن ئەزىز كۆردىغان مېھرىبان ئاغىچىڭىز، مېنىڭ ھامماچام ئەزىم كۆز ئايىمنى شاختار شاھنىڭ دانىيات دېگەن پالۋانىغا ئولجا قىلىپ تارتتۇرۇپ قويغىنىمغا خجىل بولۇپ، شۇنداق سارغايدىم ! — دەپ جاۋاب بەردى. ئۇ بولۇپ ئۆتكەن ئىشلارنى تولۇق بايان قىلدى.

بۇ سۆزنى ئاڭلىغان ئەھمەدخاننىڭ تاقىتى تاق بولدى، غەزىپى ئۆرلىدى. بۇنى گۆر ئوغلىمۇ سەزدى، لېكىن ئەھمەدخان گۆر ئوغلىنىڭ كۆڭلىنى ئاياپ:

— ئەي بالام گۆر ئوغلى، بۇ ئىشقا خجىل بولما ! مېنىڭ بېشىم ئامان، ئۆزۈم ھاياتلا بولىدىكەن، مەن، ئەزىم كۆز ئايىمدەك خوتۇندىن يەنە نەچچىنى ئالىمەن ! — دېدى گۆر ئوغلى. ئەھمەدخاننىڭ خاپا بولۇپ دىلىنىڭ چىگىلگىنىنى بىلدى.

— يېشىم كىچىك، ئۆزۈم تېخى بالا. ئون ياش ياكى ئونىڭدىن يۇقىرىراق ياشقا كىرگىنىمىدە، ئات ئۈستىدە ئولتۇرغۇدەك بولغىنىمدا خوتۇنۇڭ ئەزىم كۆز ئايىمنى مەن ئۇ ئەبلەخنىڭ قولىدىن تارتىپ كەلمەيدىغان بولسام گۆر ئوغلى دېگەن ئېتىمنى يۆتكىۋېتىمەن ! — دەپ ئەھدە قىلدى.

گۆر ئوغلىدىن بۇ سۆزنى ئاڭلىغان ئەھمەدخان:

— ئەي بالام گۆر ئوغلى ! مېنىڭ ئايخان، كۇنخان، بۇلبۇلخان، چىڭگىسخان، ئەسەنخاندەك ھەربىر مىڭ كىشىگە تەڭ كەلگۇدەك باھادىر تاجدار پالۋانلىرىم تۇرۇپمۇ مەن جەيھۇن شەھرىنىڭ ئۈستىگە ئات سېلىپ بارالمىغان، ھالا بۇگۇنكى كۇندە يېشىم ئەللىككە يېتىپتۇ. مەن قورقۇپ بارالمىغان يەرگە سەن كىچىك بالا تۇرۇپ قورقماستىن بېرىشقا قەسەم قىلدىڭغۇ؟ بۇ ئاجايىپ بىر ئىشقۇ ! — دەپ سوردى.

گۆر ئوغلى جاۋاب بەرمىدى، ئەمما قەسىمدىنمۇ يانمىدى. ئارىدىن بىرمەھەل ئۆتكەندىن كېيىن ئالا بايتال « لەيلى قىر»غا ئوخشاش بىر تۇلپار تۇغدى. ئۇنىڭ ھەممە يېرى، ھەتتا چىپارنىڭ خاللىرىمۇ دانىياتنىڭ ئېتىغا ئوخشاش ئىدى. گۆر ئوغلى خۇشال بولۇپ بۇ ئاتنىڭ بوغۇزىغا كۆك كىشمىش بەردى، « زېرەك بولسۇن !» دەپ ئادەم سۈتىدە ئېغىزلاندۇردى. ئۇسسۇزلۇقىغا تۆگىنىڭ سۈتىنى بەردى، « بويى ئېگىز بولسۇن !» دەپ قۇلان ئەمدۈردى، « تاغدىن ئىرغىپ ئۆتسۇن !» دەپ كېيىك سۈتىنى بەردى. شۇ تەرىقىدە ئۇنى راسا بىر يىل باقتى. گۆر ئوغلى ئۇنى مىنسە كۆتۈرىدىغان بولدى.

گۆر ئوغلى ئون بىر ياشقا كىرگەندە، بۇ لەيلى قىر تۇلپارنىڭ ئۈستىگە ئېگەر سېلىپ مىنىپ سىرتقا چىقىپ تەرەپ ـ تەرەپنى تاماشا قىلدى. ئەمىر ۋە ئاكابىرلار بىلەن ئات مەشىقى قىلدى. ئات ئۈستىدە تۇرۇپ ئادەمنى ئادەمگە ئېتىپ تۇتۇۋېلىپ ئۆزىنى چېنىقتۇردى. ئۇچ پاتمان چويۇندا يۇمىلاق ئۇچ ئوق قۇيدۇرۇپ، ئۇنى بىر ـ بىرىگە تەگكۈزمەي ئاسمانغا ئېتىپ ئويىنىدى. شۇنداق قىلىپ ئۇ توپ-بازلىق، نەيزىۋازلىق مەشقلىرىدە، يەردە بولسۇن ياكى ئاتتا بولسۇن ھەممىنى يېڭىپ چىقتى.

چەمبىلدە بولسۇن ياكى ئالمىلىقتا بولسۇن، ئۇنىڭغا بۇ ئىشلاردا ھېچكىم يېتەلمىدى. تەرىپى ئەتراپقا تارقالدى. ئۇنىڭ مىنگەن ئېتىمۇ شۇنداق بىر ئات بولدىكى، ئۇنىڭ قەددى دۈمبىسى سۇرىتىگە، سىرتى مالائىك قىياپىتىگە ئوخشايتتى. بوينى ئەرەب يېزىقىدىكى « د» (دال) ھەرپىگە ئوخشايتتى.

ئۇنىڭ كۆزى يەتتە پەلەكنى كۆزلەيتتى.

گۆر ئوغلى بىر كۈنى:

ــ ئەي ھۆرمەتلىك ئەھمەدخان تاغا، مەن يەتتە ياش ۋاقتىمدا شەرت قىلغانىدىم. ئەمدى شۇ شەرتىمنى ئادا قىلىدىغان ۋاقىت يېتىپ كەلدى. مەن شۇ شەرتىمنى ئادا قىلسام، تۈلپار ئېتىم «لەيلى قمر»نى توققۇز يەردىن ئېيىل تارتىپ توقۇپ بەرسە، ئۇنىڭ قۇشقۇنىنىڭ تۆپىسىگە بىر ئالتۇن قۇيۇپ قويۇپ زىننەتلەپ بەرسە، ــ دېدى.

گۆر ئوغلىدىن بۇ سۆزنى ئاڭلىغان ئەھمەدخان:

ــ بالام گۆر ئوغلى، ئۇنداق نەچچە ئاغىچىدىن كېچىمەن، سەندىن كەچمەيمەن. سەن بۇ پەيلىڭدىن يان! ــ دېدى. گۆر ئوغلى:

ــ سىز ماڭا پاتىھە بەرسىڭىزمۇ بارىمەن، بەرمىسىڭىزمۇ بارىمەن. مەن قىلغان شەرتىمنى ئادا قىلىشىم لازىم! ــ دەپ تىكلىپ تۇردى. بۇ ئاردا ئەھمەدخانىڭ ئات باقارلىرى گۆر ئوغلىنىڭ تۈلپارىنى دېگەندەك توقۇپ تەييارلىغانىدى. بۇنى كۆرگەن بەزىبىر بەگلەر، ئەمرلەر: «بېشى چوڭ، سۆزى چوڭ بۇ گۆر ئوغلى گەپنى يوغان قىلغان بىلەن يولغا چىدىمايدۇ» دەپ كۈلۈپ مەسخىرە قىلىشتى. ئەمىر گۆر ئوغلى ئەھمەدخانىڭ ئالدىدىن چىقىپ بېشىغا تىللا قالپاق كىيدى، قولىغا ئۆتكۈر نەيزە ئالىدى. يەنە بىر قولىغا ئالماس قىلىچ ئالدى. ئېتىغا مىنىپ «تەۋەككۈل» دەپ شەھەردىن چىقىپ كەتتى. كۆرگەنلەر ئۇنىڭغا دۇئا قىلىشىپ قالدى.

ئەھمەدخان ۋە چوڭ ـ كىچىك بەگلەر «ئاھ! گۆر ئوغلى!» دېيىشىپ ھەسرەت چېكىپ قالدى. ئەھمەدخان «ئاھ! بالام گۆر ئوغلى!» دەپ بىر تەكىينى قۇچاقلاپ يىقىلدى.

گۆر ئوغلى شەھەردىن چىقىپ: «ئەي شاختارنىڭ شەھىرى، سەن قەيەردە؟! ئەي دانىيات دېگەن پالۋان، سەن نەدە؟!» دەپ يولغا راۋان بولدى.

گۆر ئوغلى كېتىپ بېرىپ يالغۇزلۇقىدىن مۇڭلىنىپ خۇداغا يېلىنىپ يىغلىدى. ئۇسسىسا يامغۇر سۈيىنى ئىچتى، قورسىقى ئاچسا ئوتنىڭ يىلتىزلىرىنى كولاپ يېدى. شۇنداق يول يۈرۈپ، تەجەن دەريا-سى بويىغا يەتتى. ئۇ، بۇرۇن «تەجەن دەرياسىنىڭ ئۇستىدىن ئۇچار قاناتلىقلار ئۇچۇپ ئۆتەرمىش، قا-غان نەرسە ئۆتەلمەسمىش، سۈيى بەك ئۇلۇغ ئىمىش!» دەپ ئاڭلىغانىدى. ئۇ دەريانىڭ قىرغىقىغا باردى. تەجەن دەرياسىنىڭ سۈيىنىڭ ئۆيدەك يوغان تاشلارنى بىر ـ بىرىگە سوقۇشتۇرۇپ ئېقىتىپ كېتىۋاتقا-لىقىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆردى. ئاتتىن چۈشۈپ تەرەت ئېلىپ ئىككى رەكەت نامار ئوقۇدى. دەريادىن ساق ـ سالامەت ئۆتۈۋېلىشنى تىلەپ خۇداغا سىغىنىپ دۇئالار قىلدى. كېيىن مىنىپ كەلگەن تۈلپارى «لەيلى قمر»غا نەسىھەت قىلىپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

سەنسەن مېنىڭ قانا تىم،
ئاستىمغا مىنگەن ئاتىم.
مەن ھەققە تاپشۇرمىشىم،
ئۆز غەيرەتلىك جان ئاتىم.

ساڭا كىشمىش بەرگەنمەن،
يىلىكلىرى تولسۇن دەپ.
كۈچ ـ قۇۋۋەتكە ئېرىشىپ،
ئېتىگە ئەت قونسۇن دەپ.

ئادەم سۈتى بەرگەنمەن،
كۆپ ئەقىللىق بولسۇن دەپ.
كېيىك سۈتى بەرگەنمەن،
تاغدىن ـ تاغقا ئۇچسۇن دەپ.

قۇلان سۈتى بەرگەنمەن،
بويى ئېگىز بولسۇن دەپ.
تۆگە سۈتى بەرگەنمەن،
تەۋەززۇلۇق بولسۇن دەپ.

بۇ يەردىن ئۆتەر بولدۇم،
سەندىن ئايرىلسام، سولدۇم.
ئامان بولغىن ئۆتكۈچە،
دەريادىن ئۆتەر بولدۇم.

سەن مېنىڭ تازا باغىم،
مىنسەم تارقىلار داغىم.
قىل ئۆتكۈنچە ئېھتىيات،
ئەۋۋەل ـ ئاخىر ياراغىم.

ئۆزۈڭنى ھەرگىز بىلدۈرمە،
بىرەر جاندار كەلتۈرمە.
كۆزۈڭنى ئاچ، غاپىل بولما،
دۈشمەنلەرنى كۈلدۈرمە.

ھېچ جانىۋار بىلمىسۇن،
ساڭا غەپلەت كەلمىسۇن.
بۇ دەريانىڭ سۈيىگە،
قول ـ ئايىغىڭ تەگمىسۇن.

ئەي جانىۋار، ئىشىت بۇنى،
بىزلەرگە مەھشەر كۈنى.
دال بوينۇڭدىن ئايلىناي،
شوراپ باق قېنى بۇنى.

دەپ، گۆر ئوغلى ساقلاپ كەلگەن بىر پارچە ناۋات بىلەن بىر پارچە سېرىق ياغنى تۈلپارنىڭ ئاغزىغا سالدى.
تۈلپار گۆر ئوغلىدىن بۇ سۆزنى ئاڭلاپ، دەريادا قاراپ كىشنەپ تۇرۇپ كۆزىگە ئىككى تامچە

ياش ئالدى. قۇلىقىنى يوپۇردى. قېشىنى قەلەم، قۇيرۇقىنى ئەلەم قىلدى. تۆت ئايىغىنى بىر يەرگە جەملىدى. تۇيقىنى تاقىلدىتىپ يەرگە ئۇرۇپ تۇرۇپ شۇنداق بىر ئىرغىدىكى، خۇدانىڭ قۇدرىتى بىلەن شامالدەك ئۇچۇپ دەريانىڭ ئۇ چېتىگە چۈشتى.

گۆر ئوغلى دەريادىن ساق - سالامەت ئۆتكىنىنى كۆرۈپ تەڭرىگە ھەمدۇسانالار ئوقۇدى. تۇلپاردىن چۈشۈپ، ئىككى رەكەت شۈكرانە نامار ئوقۇدى. بۇ ئىشلاردىن كېيىن يەنە تۇلپارغا مىنىپ، شاختار شاھنىڭ شەھرىگە قاراپ راۋان بولدى. نەچچە كېچە - كۈندۈز يول يۈرۈپ، جەيھۇن شەھرىگە يېقىن كەلدى ۋە شەھەرنى ئايلىنىپ كۆردى.

بۇ شەھەر شۇنداق چوڭ ئىدىكى، ئەتىگەندە بىر دەرۋازىدىن كىرگەن ئادەم نامار شام بىلەن قىزىپ دىغان بازىرىغا باراتتى.

گۆر ئوغلى شەھەرنى بۇ ھالدا كۆرۈپ، شەھەرگە كىرىشتىن بۇرۇن خۇدايىتائالاغا مۇناجات قىلدى. ئۆتكەن ئەنبىيا ۋە ئەۋلىيالارنى شېپى كەلتۇرۇپ تۇرۇپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

ئىسمىڭدىن ئۆرگۈلەي ياراتقان ئاللا،
مەدەت بەرگىن مەندەك غېرىب قۇلۇڭغا!
گۆر ئوغلى دەر: «مېنى قىلمىغىن رەسۋا»،
مەدەت بەرگىن مەندەك غېرىب قۇلۇڭغا!

غېرىبمەن بۇ يەرگە، ماڭا يوق ئەسرار،
مۇساپىرمەن سەندىن ئۆزگە كىممىم بار؟
ئېتىڭدىن ئايلىناي ياراتقان جەببار،
مەدەت بەرگىن مەندەك غېرىب قۇلۇڭغا!

كۆڭلۈمدە يوقتۇر زەررىچە قارا،
گۇناھكارلارغا ئىرۇرسەن پۇشتىپاناھ،
تەسەددۇق نامىڭغا، ياروسۇلىللا،
مەدەت بەرگىن مەندەك غېرىب قۇلۇڭغا.

ئۇمىدىم بار ھەقتىن تاڭلا شاپائەت،
ھەممە يىغلىغاندا بولۇر قىيامەت،
خۇدانىڭ دوستى، ياروسۇل ئەھمەد،
مەدەت بەرگىن مەندەك غېرىب قۇلۇڭغا!

بۇ چۆللەردە مېنى قىلمىغىن ھەيران،
كۆڭلۈم گىرياندۇر، باغرىم ھەم بىريان،
ئەبۇبەكرى سىددىق، ئۆمەر ۋە ئوسمان،
مەدەت بەرگىن مەندەك غېرىب قۇلۇڭغا.

ئۇشبۇ چۆل ئىچرە كۆردۈم لالىزار،
لالىزار ئىچرە مەنمۇ بىقارار،
ھەقىقي دوستۇم دېگەي چاھاريار،
مەدەت بەرگىن مەندەك غېرىب قۇلۇڭغا.

خۇدايا، نەپس ئۈچۈن سالمىغىن ۋەسۋاس،
يەزىدىلەرگە ئۇرسام شەمشىرى ئالماس،
مەريەم ھەم غىياس، يا خىزىر ئىلياس،
مەدەت بەرگىن مەندەك غېرىب قۇلۇڭغا.

ئۇمىد بىلەن دەردنى ئېيتىپ يۈكۈندۈم،
تەرەھھۇم ۋاقتى دەپ يادەك پۈكۈلدۈم،
قىرىق چىلتەن، ئون ئىككى ئىمام سېغىندىم،
مەدەت بەرگىن مەندەك غېرىب قۇلۇڭغا.

گۆر ئوغلى دەر، كۆككە يەتتى پىغانلار،
دۇئادىن كۆرەيىن ئەمدى نىشانلار،
يەر يۈزىدە ياتقان ئۇلۇغ ئىنسانلار،
مەدەت بەرگىن مەندەك غېرىب قۇلۇڭغا!

گۆر ئوغلى مۇناجاتنى تۈگىتىپ ئىككى رەكەت نامان ئوقۇدى. نامان بامداتتىن كېيىن يولغا چىقىپ شەھەرگە يېقىن كەلدى. ئۇ شەھەرنىڭ ھەربىر دەرۋازىسىنى ئاتمىش يەزىدى باقار ئىدى. گۆر ئوغلى دەرۋازىغا يېقىن كەلدى. سېپىل ئۈستىدىكى يەزىدىلەر گۆر ئوغلىنى كۆردى. قارىسا، ئۇ كېلىشكەن بىر يىگىت. سودىگەر دەي دېسە ئارقىسىدا يۈكى يوق، شاھزادە دەي دېسە ئارقىسىدا لەشكەرلىرى يوق، يولۇ-چى دەي دېسە بېشىدا ئالتۇن تاجى بار. بۇلار شۇ ئەھۋالدا تۇرغاندا، گۆر ئوغلى ئوڭ قولىغا نەيزىسىنى، سول قولىغا قىلىچىنى ئېلىپ ئېتىنى ئويناتىپ شەھەرگە كىرىپ كەتتى. ئۇ شۇنداق بىر مەزگىل يۈرگەنىدى، ئالدىغا بىر ئېرىق ئۇچرىدى. ئېرىقنى ياقىلاپ بېرىپ بىر چارباغنى كۆردى. ئۇنىڭ تاملىرى-نىڭ ھەممىسى قىزىل ئالتۇندىن ئىدى. ئېرىقتىكى سۇ سۈزۈكگۈچتىن شۇ چارباغقا كىرىپ كەتتى. گۆر ئوغلى تۈلپارنىڭ ئۈستىگە چىقىپ باغقا قارىدى. ئۇ باغ ئىچىدىكى بىر تەختتە ئەزىم كۆز ئايىمنى بىر كىچىك بالىنى تۇتۇپ ئويناتىپ ئولتۇرغان ھالدا كۆردى.

گۆر ئوغلى ئەزىم كۆز ئايىمنىڭ كېتىپ قالغىنىغا تۆت يىل بولغانلىقىنى ئەسلىدى. ئۇنىڭ قولى-دىكى بالا يەزىدى ئېرى دانىياتتىن بولغان بالا ئىكەنلىكىنى پەملىدى. ئۇنىڭ قېشىدا يەتتە ياشلىق يەنە بىر قىز بالىمۇ بار ئىدى. بۇ قىز دانىيات دېگەننىڭ بۇرۇنقى خوتۇنىدىن بولغان بالا ئىدى.

گۆر ئوغلىنىڭ غەيرىتى جۇش ئۇردى، « چۇھ ! ... جانىۋار ! » دەپ ئېتىنى دېۋىتكەنىدى، ئات تام-دىن ئۇچقاندەك سەكرەپ ئۆتۈپ باغنىڭ ئىچىگە چۈشتى.

ئەزىم كۆز ئايىم گۆر ئوغلىنى كۆرۈپ تونۇدى:

— ئەي ئوغلۇم، سېنى كۆرىدىغان كۈن بار ئىكەن ! — دەپ يىغلىدى.

گۆر ئوغلى:

— ئەي ئاچا، بۇ يىغلايدىغان ۋاقىت ئەمەس ! تۇر ئورنۇڭدىن، مەن سېنى بۇ يەردىن ئەكەتكىلى كەلدىم ! — دېدى.

ئەزىم كۆز ئايىم:

— مەن ئەھمەدخاننىڭ قولىدىن ئاجراپ كەتكىلى ئۇچ يىل ئۆتۈپ تۆت يىلغا قەدەم باستى، ئەمدى ئۇ مېنى قانداق كۆڭلى كۆتۈرۈپ قوبۇل قىلىدۇ؟ ! — دېدى.

ئەزىم كۆز ئايىمنىڭ سۆزىنى ئاڭلىغان گۆر ئوغلى:

— سەن قىزىلباشقا شۇنچىلىك بېرىلىپ كەتتىڭمۇ؟ ! — دېدى غەزەپ بىلەن.

ئەزىم كۆز ئايىم يىغلاپ تۇرۇپ:

— مەن ئاجىزمەن، سەن ماڭا مۇنداق تەنە تېغىنى سالغۇچە قولۇڭدىكى ئالماس قىلىچ بىلەن بىر. نىلا ئۇر، ۋاپاسىز دۇنيادىن كېتەي ! ۋابالى ئۆزۈمگە ! — دېدى.

گۆر ئوغلىنىڭ ئۇنىڭغا ئىچى ئاغرىدى. غەزىپىدىن يېنىپ، ئۇنىڭ يېنىدىكى يەتتە ياشلىق قىزنى يەردىن دەس كۆتۈرۈپ ئاتنىڭ ئالدىغا ئېلىپ «چۇھ ! ... جانۋار ! » دەپ ئېتىنى دېۋىتتى، ئات ئىرغىپ چارباغدىن سىرتقا چىقتى.

ئەزىم كۆز ئايىم ئۆز سايىسىدىن ئۈركۈپ:

— ئەي دانىيات، سېنىڭ جاندىن ئەزىز قىزىڭنى گۆر ئوغلى كېلىپ مەندىن تارتىپ ئەكەتتى ! — دەپ ۋارقىرىدى.

دانىيات بۇ چاغدا ھويلىدىكى تەختتە دۇنيادىن بىغەم خىيال سۈرۈپ ياتاتتى. ئۇ ئەزىم كۆز ئايىمنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ ئورنىدىن دەس تۇردى، يېنىدىكىلەرگە قاراپ:

— ناغرا ـ كاناي، سۇناي تارتىڭلار ! — دەپ ئەمر قىلدى. ئازغىنا ۋاقىت ئىچىدە قىرىق مىڭ يە.

زىدىنى تەييارلاپ بۇ قوشۇنغا ئۆزى باش بولۇپ « لەيلى قىر» ئېتىنى مىنىپ گۆر ئوغلىنىڭ ئىزىدىن قوغلاپ ماڭدى. ئۇ يولدا گۆر ئوغلىنىڭ قارىسىنىمۇ كۆرمىگەندىن كېيىن، ئۆز ـ ئۆزىگە: « مەن ئۇنى ھېچ يەردە تۇتالمىسام تەجەن دەريا سىنىڭ بويىدا تۇتمەن» دەپ شىددەت بىلەن يۈردى.

بۇ قوشۇنلار گۆر ئوغلىنى ئىزمۇئىز قوغلاپ تەجەن دەريا سىنىڭ بويىغا كەلگەندە يېتىشتى. دانىيات گۆر ئوغلىنىڭ ئارقىسىدىن:

ـــ ئىگىسىز مال يوق، تىكەنسىز يول. سەن گۆر ئوغلى دېگەن ئوغرى، كىشىنىڭ يۈرتىغا كېلىپ تىنچ كەتمەي بالامنى ئېلىپ قېچىپسەن ! ـــ دەپ ھاقارەت بىلەن ۋارقىرىدى. گۆر ئوغلى ئېتىنىڭ بېشىنى قايتۇرۇپ تۇرۇپ، مەغرۇرلۇق بىلەن:

ـــ ئەي دانىيات دېگەن ئوغرى، مەن جۇۋان بېرىپ، قىز ئېلىپ قاچتىم. ھەممە يەزىدىلەر كۆچۈڭ يەتسە مەندىنمۇ قىزىڭنى تارتىۋال ! ـــ دەپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

ئەرزىم يەتسۇن پەلەككە،
غەلۋە چۇشسۇن مەلەككە.
مەن بۇ ياندىن، سەن ئۇ ياندىن،
كەلگىن ئەرلەر يەككە ـ يەككە.

چىققان يېرىڭ غارلار،
مىنگەنلىرىڭ تۇلپارلار،
جاندىن كەچكەن تەلەپكارلار،
كەلگىن ئەرلەر يەككە ـ يەككە.

ئۇستىگە قۇرغان چېدىرلار،
ئالدىڭدا باردۇر ئېدىرلار،
ئىنئام ئالغان باتۇرلار،
كەلگىن قېنى يەككە ـ يەككە.

ئۆزىنى مەنمەن دېگەنلەر،
شاختار نېنىنى يېگەنلەر،
تۆمۇر ساۋۇت كىيگەنلەر،
كەلگىن قېنى يەككە ـ يەككە.

نام تالىشىپ ئالغانلار،
بىر ـ بىرىگە ئۆپكە قىلغانلار،
يۈگۈرۈك ئاتلار مىنگەنلەر،
كەلگىن بەگلەر يەككە ـ يەككە.

ئۇرۇش قىلىڭ كېچە ـ كۈندۈز،
تاماشانى كۆرسۇن يۈلتۇز،
سىزلەر كۆپ مەن بىر يالغۇز،
كەل باتۇرلار يەككە ـ يەككە.

تاماشانى كۆرسۇن بەگ ـ خان،
بۇندا ئاقسۇن قىپقىزىل قان،
تاغۇ تاشقا كۆچسۇن تۇمان،
كەلگىن ئەرلەر يەككە ـ يەككە.

سىزلەر كۆپسىز، رەستە ـ رەستە،
بۇ ئۇرۇشتا مەن بىر يەككە،
مەن بىر غېرىب دىل شىكەستە،
كەلگىن بەگلەر يەككە ـ يەككە.

خۇدا كىمگە بېرەدۇر؟
كىم مەيداندا ئۆلەدۇر؟
كىمنى كىملەر سۇرەدۇر؟
كەلگىن بەگلەر يەككە ـ يەككە.

كاتتا سەپلەر كاتتا تۇرسۇن،
تۇغ ـ بايراقنى يەرگە قويسۇن،
تاماشانى شۇندا كۆرسۇن،
كەلگىن بەگلەر يەككە ـ يەككە.

گۆر ئوغلى بەگ ھەقنى دەرلەر،
مەيدان ئارا ئىكرار شىرلەر،
جاندىن كەچكەن باتۇر ئەرلەر،
كەلگىن قېنى يەككە ـ يەككە.

قىزىلباشلار گۆر ئوغلىنىڭ نەزمىسىنى ئاڭلاپ دەرھال مەسلىھەت قىلىشتى. ئاخىر ھەممىسى: « بۇنىڭ ئالدىغا بىر - بىرلەپ بارساق، بۇ ھېچبىرىمىزنى ئامان قويمايدىغاندەك تۇرىدۇ. ئەگەر ياخشىسى ھەممە تەرەپتىن بىر دەك ھۇجۇم قىلىپ، ئوتتۇرىغا ئېلىپ قورشاپ تۇتايلى !» دېيىشتى. دانىيات باش بولۇپ، تۆت تەرەپتىن گۆر ئوغلىغا قاراپ ئات قويدى. گۆر ئوغلىمۇ دۈشمەنلىرى قايسى تەرەپتىن ئاۋۋال كەلسە شۇنىڭغا تىغ سېلىپ، قويدەك سۇرۇپ، بۆرىدەك قوغلاپ «ئاللاھۇ ئەكبەر !» دەپ قاتتىق جەڭ قىلدى. ئۇ ئېتىدىن چۈشۈپ بىر دەممۇ ئارام ئالماي، بىر كېچە - كۈندۈز ئېلىشتى. لەۋلىرى قۇرۇدى، پەيلىرى كىرىشتى. بىرنى ئۆلتۈرسە ئۇنىڭغا ئونى تاشلىناتتى. يەزىدىلەردىن تىرىك قۇتۇلۇشقا ئۇنىڭ كۆزى يەتمىدى، ھېرىپ - چاڭقاپ، تۇلپارنىڭ بېشىنى قايتۇردى. تەجەن دەريا سى تەرىپىگە قارىتىپ ئۇ. تىنى قويۇپ بەردى. تۇلپارى تەجەن دەريا سىنىڭ قىرغىقىغا يەتكەندە، گۆر ئوغلى تەڭرىگە سېغىنىپ ئۇ. تىنى «چۇھ ... جانىۋار ! » دەپ دېۋىتكەندى، تۇلپار تۆت ئايىغىنى بىر يەرگە جۇپلەپ بىرلا ئىرغىپ دەريانىڭ ئۇ تەرىپىگە قۇشتەك كېلىپ چۈشتى. گۆر ئوغلى دەريانىڭ ئۇ قېتىغا ساق - سالامەت ئۆتكەن. لىكىنى كۆرۈپ تەڭرىگە شۈكۈر قىلدى.

دانىياتمۇ ئۆزىنىڭ تۇلپارىغا ئىشىنىپ دەريا غا قارىتىپ چاپتۇرغاندى، دەريانىڭ ئوتتۇرىسىغا كېلىپ چۈشتى، سۇغا چۆكۈپ دەريادا غەرق بولدى.

گۆر ئوغلى بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ، ئېتىنىڭ بېشىنى چەمبىلگە قارىتىپ قويۇۋەتتى.

ئەمدى سۆزنى ئەھمەدخاندىن ئاڭلايلى:

ئەھمەدخان گۆر ئوغلى كەتكەندىن كېيىن ئۇنىڭ دەردى پىراقىدا يىغلاپ كۆزلىرى قىزاردى. «قايسى تەرەپتىن ۋە قاچان كېلىدىكىن؟ !» دەپ قاراپ تەلمۇرۇپ ھاردى. ئاخىر ئۇ ئۇچ يۈز قۇرئەندازنى يىغىپ ئۇلارغا پال سالدۇردى. قۇرئەندازلار ئەھمەدخانغا:

— يالغۇز كەتكەن گۆر ئوغلى يەتتە ياشلىق بىر قىزنى ئاتىنىڭ ئارقىسىغا ئولتۇرغۇزۇپ بېلىگە تېگىپ، قىزىل قانىنىڭ ئىچىدە كېلىۋاتىدۇ ! — دەپ خەۋەر قىلىشتى.

ئەھمەدخان:

— ۋاي، بالام گۆر ئوغلى كەپتۇ. قېنى ھەممىڭلار ئۇنىڭ ئالدىغا چىقىڭلار ! — دەپ ئەمر قىلدى. ئۆزىمۇ قېشىدىكى شاھزادە ۋە ئەمرلەرنى، يەتتە ياشتىن يەتمىش ياشقىچە بولغان بارلىق شەھەر ئاھالىسىنى جاكار بىلەن يىغدۇرۇپ بىللە ئېلىپ، ئەمىر گۆر ئوغلى كېلىدىغان تەرەپكە ئالدىغا چىقىشتى. ئارىدىن خېلى ئۇزۇن ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن گۆر ئوغلى يەتتە ياشلىق بىر قىزنى ئېتىنىڭ كەينىگە مىندۇرۇپ يېتىپ كەلدى.

گۆر ئوغلى شەھەر دەرۋازىسىنىڭ ئالدىغا يېتىپ كەلگەندە، ئەھمەدخان باشلىق ھەممە چوڭ - كىچىك ئېتىدىن چۈشۈپ:

— ھارماڭ، تۆرەم ! — دەپ، ئۇنى غەلىبىسى بىلەن مۇبارەكلىدى.

ئەھمەدخان گۆر ئوغلى ئۈچۈن بىر ساراي بىنا قىلدۇرۇپ، ئۇنىڭ مېھمانخانىلىرىنى تىللا بىلەن زىننەتلەپ، ئىچىنى قەندىل ۋە شامدان، پانۇسلار بىلەن يورۇتۇپ، زىلچا - گىلەم بىلەن ياساپ قويغانىدى.

گۆر ئوغلىنى شۇ مېھمانخانىغا باشلاپ ئەكىردى. گۆر ئوغلى بىرنەچچە كۈن ئۇ يەردە ئارام ئالغاندىن كېيىن، سىرتقا چىقىپ چەمبىلنى سەيلە ۋە تاماشا قىلدى. شۇ كۈنلەرنىڭ بىرىدە بىر كىچىسى تۈن يېرىمدا ئۇنىڭ قۇلىقىغا تۆۋلۈكتىن بىر ئاۋاز ئاڭلاندى. ئۇ كۆزىنى ئېچىپ:

— ئورنۇڭدىن تۇر ! ئەي گۆر ئوغلى ! — دېگەن سادانى ئاڭلىدى. گۆر ئوغلى ئورنىدىن تۇردى. ئۇنىڭ كۆزىگە شۇ يەردە خىزىر ئەلەيھىسسالام، قىرىق چىلتەن، ئون ئىككى ئىمام كۆرۈندى. ئۇلار گۆر ئوغلىنىڭ قېشىغا كىرىپ ئۇنىڭ ھەققىگە دۇئا قىلدى. ئۆينى ئىپار - زەپەر پۇرىقى قاپلىغانىدى. ئۇلار گۆر ئوغلىدىن دولىسىنى ئېچىپ، يەتتە يېرىگە بىر - بىرلەپ مۆھرىنى باستى، كېيىن ئۇلار:

— ئەي گۆر ئوغلى، سېنىڭ ئاللادىن نېمە تەلىپىڭ بار؟ بولسا دېگىن، تارتىنما ! — دېدى.

گۆر ئوغلى:

— ئەي پىرى بۇزرۇكۋارلار، مېنىڭ ئاتا - بوۋىلىرىمدىن تارتىپ مۇشۇ شەھەرگە پادىشاھ بولۇپ ئۆتكەن، ئەمما ئۇلارنىڭ ھېچبىرىدىن ھېچقانداق ياخشى نام ۋە نىشان قالمىدى. ئۆلگەن ھامان ئۇلار ئۇنتۇلدى. مېنىڭ ئوچ تەلىپىم بار: بىرىنچى، داڭقىم ئەتراپ - ئەتراپقا تارقالسا، شۆھرىتىم ئالەمگە يېيىلسا؛ ئىككىنچى، ئۆمرۈم ئۇزۇن بولسا؛ ئۈچىنچى، دۇنيادا ماڭا كۇچ جەھەتتىن ھېچ نەرسە باراۋەر كەلمىسە، — دېدى. ئۇلارنىڭ ھەممىسى خۇدايىتائالادىن ئۇنىڭ تەلەپلىرىنى تىلىدى. ئۇنىڭغا خۇدايىتائالا بىر يۇز يىگىرمە يىللىق ئۆمۈر ئاتا قىلدى. خىزىر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا تەلەپلىرىنىڭ ئىجابەت بولغانلىقىنى يەتكۈزدى.

— ھەر ۋاقىت بېشىڭغا بىرەر مۇشكۈل ئىش كەلسە، شۇ ھامان بىزنى قىچقارساڭ بىز قېشىڭغا ھازىر بولىمىز ! — دەپ دۇئا قىلىپ كۆزدىن غايىب بولدى. گۆر ئوغلى ئورنىدىن تۇرۇپ تەرەت ئېلىپ ئىككى رەكەت شۈكرانە نامىز ئۆتىدى. ئەتىسى تۇرۇپ تاغىسى ئەھمەدخانىنىڭ ئالدىغا كىردى.

— ئەي تاغا، ئەمدى ماڭا پاتىھە بېرىڭ. مەن ئىسپاھان تەرەپلىرىگە بېرىپ جەڭ قىلىپ، قىلىچۋازلىق قائىدىلىرىنى ئۆگىنىپ كېلەي ! — دېدى.

ئەھمەدخان:

— ماڭا سېنىڭسىز ياخشىلىق يوق ! — دەپ ئۇنىمىدى.
گۆر ئوغلى قايتىپ چىقىپ تۇلپارىنى ئېگەرلىدى، يەتتە يەردىن ئېيىل تارتتى. قۇشقۇنىنىڭ ئۇس-
تىگە بىر ئالتۇن قۇببىنى قويدى. ئوڭ قولىغا نەيزە، چەپ قولىغا ئالماس قىلىچىنى ئالدى. بېشىغا
تىللا قالپاقنى كىيدى. چەمبىلدىن ئىسپاھانغا قاراپ يولغا چىقتى. چەمبىل بىلەن ئىسپاھانىڭ ئارا-
لىقى خېلى ئۇزۇن ماڭمىغان يول ئىدى. گۆر ئوغلى كېتىپ بېرىپ، ئۆزىنىڭ يالغۇزلۇقىغا قاراپ كۆڭ-
لى بۇزۇلدى ۋە بۇ مۇناجاتنى ئوقۇدى:

بىزگە قايدا ئەل ئەمدى،
رەھمە قىلغىن سەن ئەمدى.
مىڭ بىر ئىسمىڭ ھۆرمىتى،
مەدەت بەرگىن سەن ئەمدى.

تاغام يىغلار ماھۇ سال،
بەندەم دېسەڭ قولۇم ئال،
يا قادىرى زۇلجالال،
مەدەت بەرگىن سەن ئەمدى.

ئەيلىگىن بىزگە رەھمەت،
نېسىپ ئەتكىن شاپائەت،
پەيغەمبەر روسۇل ئەھمەد،
مەدەت بەرگىن سەن ئەمدى.

ساڭا بولدۇم تەلەپكار،
قىلغىن مېنى سەۋەبكار،
دوستۇم دېگەي چاھاريار،
مەدەت بەرگىن سەن ئەمدى.

شەمئى ئىمامى ئەئزەم،
ئۇممەتلەرگە مۇسەللەم.
بېشىم سىلاپ مېنىڭ ھەم،
مەدەت بەرگىن سەن ئەمدى.

قولۇمدا شەمشەر ئالماس،
ئەمدى يۇرمىسەم بولماس،
يا پىرىم خىزىر ئىلياس،
مەدەت بەرگىن سەن ئەمدى.

مەدەت تىلەر غېرىب تەن،
نەپسى ھاۋاغا يېقىن مەن،
قولۇم تۇت قىرىق چىلتەن،
مەدەت بەرگىن سەن ئەمدى.

كۆڭلۇمدە يوقتۇر ئارام،
كۆتۇردۇم مەن باتۇر نام،
ياپىرىم ئون ئىككى ئىمام،
مەدەت بەرگىن سەن ئەمدى.

ئەلقىسسە، گۆر ئوغلى بۇ مۇناجاتنى تۇگىتىپ « لەيلى قىر» تۇلپارىغا مىندى. ئىسپاھانغا قاراپ يولغا چىقتى. ئۇنىڭ تۇلپارى شامالدەك غۇيۇلداپ ماڭدى، دەشت ـ چۆللەرنى كەزدى، يەتتە كۇندە ئىس-
پاھان شەھرىگە يېتىپ كەلدى. ئىسپاھانمۇ ناھايىتى چوڭ شەھەر ئىدى. بۇ دەرۋازىدىن كىرگەن ئادەم
ئۇ دەرۋازىغا يەتكۇچە ساق بىر كۇن يول ماڭاتتى.
شەھەر دەرۋازىسىنى باقىدىغانلار بىر ياش يىگىتنىڭ ئۆزلىرىگە قاراپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆردى. بۇ
يىگىت ئۇلارنىڭ كۆزىگە يولۋاس بىلەكلىك، قاپلان يۇرەكلىك، رۇستەم سۇپەتلىك، ئاي يۇزلۇك، شېرىن
سۆزلۇك، كېيىك كۆزلۇك، سەراتان يۇلتۇزلۇق، سەنۇبەر بويلۇق، زەرەپشان مويلۇق، پەرىشتە خۇيلۇق،
ياش بالىدەك كوكۇلىلىق، تىللا تاجلىق بولۇپ كۆرۇندى.
ئۇنىڭ قولىدا نەيزە، تېگىدە « لەيلى قىر» تۇلپارى بار ئىدى. كۆرۇنۇشىدىن يىگىرمە ـ يىگىرمە
بىر ياشتەك ئىدى. دەرۋازىۋەنلەر ئۇنى تاماشا قىلىشىپ تۇرغاندا، ئۇ دەرۋازىدىن كىرىپ كەتتى. دەرۋازە-
ۋەنلەر ئۆمرىدە ئۇنداق يىگىتنى كۆرمىگەنلىكىنى ھېس قىلىشتى. ئۇنىڭ پېشانىسىدىن نۇر يېغىپ تۇراتتى.
گۆر ئوغلى شۇ تەقلىدتە ئەتىگەندە رىگىستانغا كىرىپ باردى. ئۇ ھېچكىمگە سىرىنى ئېيتماي بۇ

شەھەرنى بىرنەچچە كۈن ئايلاندى ۋە تاماشا قىلدى.

بىر كۈنى ئۇنىڭ ئالدىغا ئون ئىككى ياشلاردا بىر يىگىت بىرمۇنچە كىشىلىرى بىلەن سەيلە ۋاقتىدا چىقىپ كەلدى. گۆر ئوغلى:

— بۇ كىمنىڭ ئوغلى؟ ! — دەپ سورىدى. بىر يىگىت ئۇنىڭغا:

— سىز سورىماڭ، ئېھتىيات قىلىڭ، تىلىڭىز كۆيىدۇ، تىكىلىپ قارىماڭ، كۆزىڭىز ئويۇلىدۇ. ئىسپاهان شەھىرىنىڭ خالدارخان ئىسىملىك پالۋانى بار. ئۇ ئىسپاهاندىكى هەممە پالۋانلارنىڭ چوڭى ۋە كۈچلۈكى. بۇ بالىنىڭ ئىسمى هەسەنخان بولۇپ ئەنە شۇ خالدارخان دېگەننىڭ ئوغلى ! — دەپ چۈشەندۈردى.

گۆر ئوغلى:

— ئەي ياخشى يىگىت، رەهمەت ساڭا. مەن نەچچە كۈندىن بېرى مۇشۇنداق بىر ئىش تاپالماي يۈرگەنىدىم ! — دەپ كېلىپ هەسەنخاننى تۆت سەر پاختىنى كۆتۈرگەندەك يۇلۇپ تۇلپارنىڭ ئالدىغا ئالدى «چۇھ... جانىۋار !» دەپ « لەيلى قىر»نى قويۇپ بەردى. ئات شەھەر كوچىلىرىدىن غۇيۇلداپ چىقىپ كەتتى. يەتتە كۈندە چەمبىلنىڭ سەھراسىغا چىقتى.

ئەمدى سۆز ئىشتىمەك كېرەك كۈهىقاپ پادىشاهىنىڭ قىزى ئاغا يۇنۇس پەرىدىن:

ئاغا يۇنۇس پەرى كۈهىقاپ پادىشاهىنىڭ قىزى ئىدى. ئۇنىڭدىن يەتتە قات كۈهىقاپتىكى دىۋە - پەرىلەرنىڭ هەممىسى قورقاتتى، دادىسىمۇ، ئۆزىمۇ بۇلارغا هۆكۈمران ئىدى. بىر كۈنى مانا شۇ ئاغا يۇنۇس پەرى ئالتۇن تەخت ئۈستىدە ئولتۇرۇپ، ئۆزىنىڭ بەختى ئىقبالىنى سىناپ رەم سالدى، ئۇ: بۇنىڭدىن كېيىنمۇ خۇدا ماڭا دۆلەت، بەخت - تەلەي ئاتا قىلامدۇ ياكى دۆلىتىم قولۇمدىن كېتىپ ئۆزۈمنى نەس باسامدۇ؟ دېگەن ئويدا ئىدى.

رەمدە ئۇ يىگىرمە بىر ياشلىق بىر يىگىتنى كۆردى. ئۇ ئون ئىككى ياشلىق بىر بالىنى ئېتىنىڭ ئالدىغا مىندۈرگەن ھالدا كېتىپ باراتتى. بېشىدا ئالتۇن تاج، قولىدا نەيزە ۋە قىلىچ بار ئىدى. پېشانىسىدىن نۇر يېغىپ تۇراتتى. ئون ئىككى ياشلىق ئوغۇلمۇ شۇنداق نۇرانە ۋە شۇنداق چىرايلىق ئىدى. ئاغا يۇنۇس پەرى ئۆزىنىڭ بەختى ئىقبالىنى گۆر ئوغلىدا كۆردى.

ئاغا يۇنۇس پەرى گۆر ئوغلىنىڭ قەددى ـ قامىتىنى بىر كۆرۈش بىلەنلا ئۆزىنى يوقىتىپ ئاشىق بولۇپ قالغانلىقىنى سەزدى.

ئۇ دەرھال كۇھىقاپنىڭ دېۋە ـ پەرىلىرىنى يىغدى.

ــ ئەي دېۋىلەر ۋە پەرىلەر، مەن رەم سالغانىدىم، بىر سەھرادا بىر يىگىتنى كۆردۈم. ئۇ يىگىت ئون ئىككى ياشلىق بىر بالىنى چوقۇر ئېتىنىڭ ئالدىغا مىندۈرۈۋاپتۇ، ئۇنىڭ پېشانىسىدىن نۇر ئۇرغۇپ تۇرىدۇ، مەن شۇ يىگىتنى بىر كۆرۈش بىلەنلا ئۇنىڭغا ئاشىقى بىقارار بولدۇم، ئىختىيارىم قولۇمدىن كەتتى. ئەمدى مەن بېرىپ شۇ يىگىت بىلەن نىكاھلانماقچىمەن ! ــ دېدى.

ئاغا يۇنۇس پەرىنىڭ قۇزغات دەپ ئاتىلىدىغان بىر تاغىسى بار ئىدى، ئۇ:

ــ ئەي مېھرىبان سىڭلىم ئاغا يۇنۇس پەرى، سەن بۇ پەيلىگىدىن يان ! ئادەمزات دېگەن ئاران ئەلـ لىك ـ ئاتمىش ياش ئۆمۈر كۆرىدۇ، ئاندىن ئۆلىدۇ، بىز بولساق ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرىمىز، ئەگەردە سەن ئۇنىڭ نىكاھىغا چۈشكىنىڭدە، ئاراڭلاردا پەرزەنت بولۇپ قالسا ھەممە ئېغىرچىلىق ساڭا چۈشىدۇ، كېيىن پۇشايمانغا قالسەن ! ــ دېدى.

ئاغا يۇنۇس پەرى:

ــ ھېلىغۇ، ئۇ ئەللىك ـ ئاتمىش يىل ئۆمۈر كۆرىدىكەن، مەن ئۇنىڭغا تېگىپ بىر كېچە ھەمراھ بولۇپ ئۆلۈپ كەتسەم ئارمىنىم يوق ! ــ دېدى.

قۇزغات ئاغا يۇنۇس پەرىگە:

ــ ئىختىيار ئۆزۈڭدە، سىڭلىم، مەسلىھەت سورىدىڭ، ئۆزىمىزنىڭ كۆڭلىدىكىنى دېدۇق. مەن بىر تال مويۇمنى بېرەي، بېشىڭغا كۇن چۈشكۈدەك بولسا دەرھال ئوتقا سال، بىز سېنى ئىزدەپ تېپىپ يار- دەم قىلىمىز ! ــ دەپ بىر تال مويىنى بەردى.

ئاغا يۇنۇس پەرى ئۇ مويىنى ياقىسىغا تىكىۋالدى. كېيىن ئۇ ئۆزىنىڭ ئالتۇن تەختىنى، چارباغلـ رى، چېدىر ـ بارگاھلىرىنى كۆچۈرۈپ دېۋىلەرگە كۆتۈرتۈپ چەمبىلىنىڭ سەھراسىغا كېلىپ توختاتتى. باغنىڭ گۆر ئوغلى كېلىۋاتقان تەرەپتىكى دەرۋازىسىنى ناھايىتى ئوبدان بېزەتتى. ئەسلىدىمۇ ئۇ باغنىڭ تاملىرى كېسەك ئالتۇندىن، مېۋىلىرىنىڭ دەرەخلىرى كۇمۈشتىن، يوپۇرماقلىرى زۇمرەتتىن ئىدى. مېۋىلەرمۇ ھەر خىل رەڭدە جىلۋىلىنەتتى.

بۇ باغدا يەنە ئالتۇن قەپەسلەردە شاتۇتىلار سايراپ تۇرۇشاتتى، ئۇلارنىڭ ئاۋازى پۈتۈن باغنى قاپلـ غانىدى. باغنىڭ ئوتتۇرىسىغا بىر ئالتۇن تەخت ئورنىتىلغان بولۇپ، ئۇنىڭ يېنىغا گۆر ئوغلىغا مەخـ سۇس ئاتاپ يەنە بىر تەخت قويۇلغانىدى. بۇ تەختمۇ ئالتۇندىن بولۇپ، ئۇ گۆھەر ۋە ئالماسلار بىلەن زىننەتلەنگەنىدى، باغنىڭ بۇ دەرۋازىسىغا كېنىزەكلىرىدىن قىرىقنى تاللاپ قويدى، ئۇلارغا:

ــ قاچانكى بۇ دەرۋازىنى بىرەرى قاقسا، « سەن كىم؟ ! » دەپ سوراڭلار، « گۆر ئوغلى ! » دېسە ئېچىپ ئالدىغا چىقىڭلار ھەم ماڭا خەۋەر قىلىڭلار، بولمىسا ئاچماڭلار ! ــ دەپ پەرمان بەردى.

ئەمدى سۆزنى گۆر ئوغلىدىن ئاڭلايلى:

گۆر ئوغلى ئىسپاهان چۆللىرىدىن چىقىپ، چەمبىل دەشتىگە كىردى. ئۇنىڭ ئالدىدا هەسەنخان بار ئىدى، ئۇ، تۇلپار ئۈستىدە كېتىپ بېرىپ ئۇسسىدى: « ئۇشبۇ چەكسىز بايا‌ۋاندا ماڭا هازىر بىر ئاياق سۇ، بىر نان بولسىغۇ؟ !» دېگەن ئاۋازنى بىلەن يولىنى داۋام ئەتتۈردى. بىر چاغدا ئۇنىڭ كۆزىگە بۇ دەشتتە بىر شەهەر كۆرۈندى. گۆر ئوغلى بۇنداق شەهەرنى تېخى كۆرمىگەنىدى.

ئالتۇندىن قىلىنغان تاملىرىغا قاراپ گۆر ئوغلىنىڭ كۆزلىرى چاقنىدى. گۆر ئوغلى: « مەن بۇ يەردىن ئۆتكەندە بۇ يەردە بۇنداق ياسىداق شەهەر، زىننەتلىك باغلار يوق ئىدىغۇ؟ ! بۇ يەردە ئاجايىپ شەهەر ۋە باغلار پەيدا بوپتۇ، ئېهتىمال مەن ئۇنى كۆرمەي ئۆتۈپ كەتكەن بولسام كېرەك، ئەمدى كىرىپ ئىچىنى كۆرۈپ ئۆتەي. شەهەر بولغاندىن كېيىن ئەلۋەتتە دەرۋازىسى باردۇر» دەپ قارىدى.

ئۇنىڭ كۆزىگە تەسەۋۋۇر قىلغىنىدىن ئارتۇق زىننەتلەنگەن بىر دەرۋازا كۆرۈندى، ئۇ، بۇ دەرۋازىغا كېلىپ هالقىسىنى قاقتى. دەرۋازا ئىچىدىن:

— كىمسەن؟ ! — دېگەن ئاۋاز كەلدى.

— مەن، پېقىر گۆر ئوغلى ! — دەپ جاۋاب بەردى گۆر ئوغلى.

قىرىق كېنىزەك دەرۋازىنى ئېچىپ، « هارماڭ ! » دەپ ئالدىغا چىقتى.

گۆر ئوغلى ئۇلارنىڭ باشلامچىلىقىدا شەھەرگە كىردى، شەھەر كوچىلىرىنىڭ ئىككى چېتىگە ئال-
تۇندىن مېۋىلىك دەرەخلەر تىكىلگەنىدى، ئۇنىڭ مېۋىلىرى پىشقان بولۇپ، مۇزدىن سوغۇق، ھەسەلدىن
تاتلىق ۋە ياغدىن تەملىك ئىدى. گۆر ئوغلى بۇ مېۋىلەردىن يەپ ئۇسسۇزلۇقىنى قاندۇردى. ئۇ يەردىن
يۇرۇپ بىر جۇپ ئالتۇن تەختىنىڭ قېشىغا كەلدى، ئۇنىڭ بىرىدە بىر پەرىزات ياتاتتى. بىرمۇنچە كېنىز-
دەكلەر ئۇنىڭ خىزمىتىدە ئىدى.

ئۇ پەرىزات گۆر ئوغلىنى كۆرۈپ ئەپچىللىك بىلەن ئورنىدىن تۇردى.

— ھارماڭ، تۆرەم ! — دەپ گۆر ئوغلىنىڭ قولىدىن ھەسەنخانىنى ئالدى، دەرھال يېنىدىكى تەختە-
كە قىلدى. گۆر ئوغلى تەختكە چىقىپ، چىرايلىق سېلىنغان قاتمۇقات تۆشەكلەرنىڭ ئۈستىدە ئول-
تۇردى. كېنىزەكلەر ئۇنىڭ ئالدىغا ھەر خىل مېۋىلەر بىلەن خىلمۇخىل تائاملارنى ئەكىلىپ قويدى.
گۆر ئوغلىنى تائام يېيىشكە تەكلىپ قىلدى. گۆر ئوغلى:

— ئەي مەلىكەم، ئۆزىڭىز كىم؟ — دەپ سورىدى. ئۇ مەلىكە:

— مېنىڭ كىملىكىمنى سوراپ نېمە قىلىسىز؟ كونىلار ئاۋۋال تائام، ئاندىن كالام، يەنى ئالدى بىلەن تا-
ئام يە، ئاندىن سۆزلە، دەپتىكەن. تائامغا ۋە مېۋىلەرگە قول تەگكۈزۈپ بېرىڭ ! — دەپ تەكلىپ قىلدى.

گۆر ئوغلى:

— مەن سىزنىڭ كىملىكىڭىزنى بىلمەي تۇرۇپ تائام يېمەيمەن ! — دېدى.

ئاغا يۇنۇس پەرى تەۋەززۇ بىلەن تۇرۇپ:

— مەن يەتتە قات كۆھقاپنىڭ پادىشاھىنىڭ قىزى ئاغا يۇنۇس پەرىمەن ! — دەپ ئۆزىنى تونۇشتۇردى.

گۆر ئوغلى:

— سىز نېمە سەۋەبتىن بۇ يەرلەرگە كېلىپ قالدىڭىز؟ ! — دەپ ياندۇرۇپ سورىدى.

ئاغا يۇنۇس پەرى:

— سىز بىلەن نىكاھلىنىش ئۈچۈن كەلدىم، — دەپ گۆر ئوغلىنى پالدا كۆرگەنلىكىنى بايان قىلدى.

گۆر ئوغلى:

— مەن بۇ تەرەپكە خوتۇن ئېلىش ئۈچۈن ئەمەس، جەڭ قىلىش ئۈچۈن چىققانىدىم. سىز بىلەن
ئۇچراشتىم، مەقسىتىڭىزنى چۈشەندىم. بۇ سۆزىڭىز راست بولسا مەن سىزنىلا ئۆز يۇرتۇمغا ئېلىپ بې-
رىپ، ئاھالىگە قىرىق كېچە - كۈندۈز توي - تاماشا قىلىپ بېرىپ، ئۆزىمىزنىڭ قائىدە - يوسۇنى
بىلەن نىكاھىمغا ئالاي ! — دەپ جاۋاب بەردى.

ئاغا يۇنۇس پەرى گۆر ئوغلىنىڭ بۇ تەكلىپىگە كۆندى. گۆر ئوغلىمۇ تائام يېدى. كېيىن يولغا چې-
قىشقا تەييارلاندى. ئاغا يۇنۇس پەرى مۇلازىم ۋە كېنىزەكلىرى بىلەن چارباغ ۋە تەختىنى ئاتا - ئانىسى-
نىڭ قېشىغا ياندۇرۇۋېتىپ، ئۆزى كېلىپ گۆر ئوغلىنىڭ ئېتىنىڭ ئارقىسىغا مىنگەشتى.

گۆر ئوغلى ھەسەنخانىنى ئاتىنىڭ ئالدىغا ئالدى، ئاغا يۇنۇس پەرىنى ئۆزىتىپ قويۇشقا قالغان كېنى-
زەكلىرىمۇ بىرلا يۇمىلاپ كەپتەر سۈرىتىگە كىرىپ ئۇچۇشتى. گۆر ئوغلى بۇ ئىشلارنى كۆرۈپ ھەيران
بولدى. ئېتىنى « چۇھ ! » دەپ دېۋىتىپ چەمبىلگە قاراپ راۋان بولدى.

ئەمدى سۆزنى ئەھمەدخاندىن ئاڭلايلى:

ئەھمەدخان چوڭ - كىچىك ھەممە ئەربابلىرىنى يىغىپ ئۇلارنىڭ ئالدىدا بىر پال سالدۇردى، پالدا
يالغۇز كەتكەن گۆر ئوغلىنىڭ تۇلپارىنىڭ ئالدىغا بىر ئوغۇل بالىنى، ئارقىسىغا بىر پەرىزاتنى مىندۇرۇپ

كېلىۋاتقانلىقى بىلىندى. ئۇنىڭ ئۇستىدە پەرىزاتنىڭ كېنىزەكلىرى كەپتەر سۈرىتىدە ئۇچۇپ كېلىۋاتقانلىقى مەلۇم بولدى.

ئەھمەدخان ۋە ئۇنىڭ ئەسكەرلىرى پالدىن مەلۇم بولغان بۇ ئىشلارغا ھەيران بولۇشتى. ئەھمەدخان:

ــ مېنىڭ بالام ــ گۆر ئوغلى قايتىپ كەپتۇ ! ــ دەپ بارلىق ئەسكەرلىرى، سىپاھلىرى ۋە شەھەر ئاھالىسىنى ئېلىپ ئۇنىڭ ئالدىغا چىقتى.

گۆر ئوغلى يېتىپ كەلگەندە:

ــ ھارماڭ، تۆرەم ! ــ دەپ ھەممىسى كېلىپ كۆرۈشتى. « يالغۇز كەتكەن گۆر ئوغلى بىر ئوغۇل بالا بىلەن بىر پەرىزاتنى ئەكەپتۇ» دەپ ئاۋۋال شەھەر خەلقىگە، ئاندىن كېيىن بۇ خەۋەر پۈتۈن ئەتراپقا تارقالدى. ئۇلار شەھەرگە كىرگەندىن كېيىن، ئاغا يۇنۇس پەرىنى شەھەر خەلقىگە قىرىق كېچە ـ كۈندۈز توي ـ تاماشا قىلىپ بېرىپ، گۆر ئوغلىغا نىكاھ قىلىپ قويدى.

ھەسەنخان دېگەن بالىنى گۆر ئوغلى ناھايىتى ياخشى كۆرەتتى. ئۇمۇ گۆر ئوغلىنى « ئاتام » دېدى. گۆر ئوغلىمۇ بۇ ئوغۇلنى « بالام » دېدى. شۇنداق قىلىپ بۇ ئىككىسى ئامراق ئاتا ـ بالا بولۇشتى.

شۇنىڭدىن كېيىن دانىياتنىڭ قىزىنىمۇ گۆر ئوغلىغا نىكاھلاپ بەردى. گۆر ئوغلىنىڭ كۈھقاپتىن كەلگەن ئاغا يۇنۇس پەرىنى نىكاھىغا ئالغانلىقىنى ئاڭلىغان مىسقال پەرىمۇ كېنىزەكلىرى بىلەن كېلىپ گۆر ئوغلىغا چۈشتى.

بۇ تويىنى ئاڭلاپ « باغى ئېرەم »دىن گۈلنار پەرى دېگەن قىز كېلىپ گۆر ئوغلىغا ئۆزىنى نىكاھ قىلدۇردى. پەرىزات ۋە ئادەمزاتتىن بولۇپ، ئۇ ئارقا ـ ئارقىدىن توققۇز خوتۇن ئالدى. ئۇ خوتۇنلارنىڭ سەئىتى گۆر ئوغلىنىڭ دۆلىتى بىلەن ياشناپ گۈللىدى.

يۇرت كاتتىلىرى، چوڭ ـ كىچىك ھەممىسى بۇلارنىڭ سەلتەنىتىگە « تەھسىن ـ ئاپىرىن » دېدى،

هەيران قالدى. ئۇلارنىڭ دۆلىتى كۈندىن - كۈنگە زىيادە بولدى، ئىنسان قەدىمى يەتمىگەن يەرگە ئاياغ داغقى - شۆھرىتى تارقىدى.

شۇ كۈنلەرنىڭ بىرىدە گۆر ئوغلىنىڭ تاغىسى ئەھمەدخان بىر چۈش كۆردى. ئۇنىڭ كۆرگەن چۈشى مانا مۇنداق ئىدى: « ئۇ بىر ئېگىز تاغنىڭ ئۈستىدىن يىقىلدى.» ئەتىسى بۇ چۈشنى يېقىنلىرىدىن بىرىگە ئېيىتتى. ئۇنىڭغا تەبىر بەرگۈچى كىشى ئۇنىڭ چۈشىنى:

— شاھلىق سەندىن باشقا كىشىگە ئۆتۈپ كېتىدۇ ! — دەپ ئۆرۈدى.

ئەھمەدخان بۇ تەبىرنى ئاڭلاپ چەمبىلىنىڭ چوڭ - كىچىكلىرىنى يىغدى. قىرىق كېچە - كۈندۈز توي بېرىپ: «پادىشاھلىق ياتقا كەتكۈچە ساڭا قالسۇن» دەپ گۆر ئوغلىغا ئۆتۈنۈپ بەردى.

« كىمنىڭ دەۋرى؟ ئەمىر گۆر ئوغلىنىڭ دەۋرى ! » دەپ كوچىلاردا ناغرا، كاناي - سۇناي چېلىنىپ، ئويۇن - تاماشا قىلىندى.

يىگىرمە بەش يېشىدا، ئالتۇن تاجى بېشىدا، قىرىق تاجدار ئەمىر - ئۆمەرالار يېنىدا، گۆر ئوغلى چەمبىل شەھىرىگە پادىشاھ بولدى. ئۇنىڭ دەۋرىدە چەمبىل شۇنداق ئاۋات بولدىكى، ئۇنىڭ تەرەپ - تە. رەپلىرىگە قەلئەلەر سېلىندى. قەلئە سېپىللىرىنىڭ ئېگىزلىكى قىرىق غۇلاچ، كەڭلىكى يىگىرمە غۇلاچ كېلەتتى. ئىككى يۈز قۇببىلىق بىر قورغان سالدۇردى. بۇ، شەھەرنىڭ ئوتتۇرىسىغا توغرا كېلەتتى. ئۇ. نىڭ ئۈستىگە چىقىپ يىراقتا قارىسا، كۆز يەتكەن يەردىكى ھەممە نەرسىنى كۆرگىلى بولاتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە « باغى ئېرەم» گە بەرگۈسىز لالىزارلىق راۋاق سالدۇردى. مانا شۇ يەردىن كىم چەمبىلنى بىر كۆرسە، يەنە بىر كۆرۈشنى ئارزۇ قىلاتتى.

بۇ كۈنلەردە، گۆر ئوغلى قەيەرگە لەشكەر تارتىپ بارسا، ئۇنى ئالماي قايتمايتتى. گۆر ئوغلىنىڭ يۇرۇشلىرىدە ئالماق بار، قاچماق يوق ئىدى.

گۆر ئوغلى قىزىلباشلارنىڭ ئەدىپىنى شۇنداق بەردىكى، قىزىلباشلار يىغىسىنى توختىتالمىغان بالىسىغا: « گۆر ئوغلى كەلدى ! » دېسىلا قورقۇپ يىغىدىن توختايدىغان ھالغا كەلدى.

گۆر ئوغلى توققۇز خوتۇن ئالغان بولسىمۇ، ئۇلارنىڭ ھېچبىرىدىن بالا يۈزى كۆرمىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ، ھەسەنخاننى جان - دىلى بىلەن:

— مېنىڭ ئىزىمنى ئۆچۈرمەيدىغان بالام ! — دەپ تەربىيىلىدى.

ھەسەنخانمۇ ئۇنى ئاتام، دەپ ئۆستى. ئۇلار چەمبىلدە بەش - ئالتە يىلنى بایاشات ئۆتكۈزدى. گۆر ئوغلى بۇ يەردە بىر مەيخانا سالدۇردى. ئۇ ئۆز يېنىدىكى ھەربىرى مىڭ كىشىگە ھۆكمى ئۆتىدىغان كە. شىلىرى بىلەن كۈندە بىر ۋاخ مەيخانىغا كىرىپ شاراب ئىچەتتى.

بىر كۈنى گۆر ئوغلىنىڭ مەيخانىدا ئولتۇرغان قىرىق مىڭ كىشىلىك يىگىتلەرنىڭ سەردارلىرىغا كۆزى چۈشتى. ئۇ قولىغا ئالتۇن تارلىق ساتارىنى ئېلىپ: « ئەي يىگىتلەر، ئارزۇ - ئارمانىڭلار بارمۇ؟! » دېگەن مەزمۇندىكى بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

سۆز ئېيتۇرمەن بۇگۈن ئەمدى يۈز ئەلۋان،
ئۇرۇش بولسا شېرىن جاندىن كەچتىڭلار!
بۇ دۆلەتنى بىزگە بەردى ھەق - مەۋلان،
يەزىدلەرگە نەيزە، ئوقيا سالدىڭلار،
چەمبىل بەلدە سۇردىڭىزلەر كۆپ دەۋران،
مەھبۇب گۈزەل قىزلارنى ھەم قۇچتۇڭلار،
ئارزۇ - ئارمانىڭلار بارمۇ، يىگىتلەر؟!
يەنمۇ ئارمانىڭلار بارمۇ، يىگىتلەر؟!

غەيرىيلەرگە كېپەندىن تون پېچتىڭلار،
دۇشمەنلەرنىڭ يۈرەك ـ باغرىن تەشتىڭلار،
سۇ ئورنىغا ئېسىل شاراب ئىچتىڭلار،
ھېلىمۇ ئارمانىڭلار بارمۇ، يېگىتلەر؟!

كىيدىڭىزلەر زەرياپ بىلەن موۋۇتنى،
ئۇرۇشتا يوقلىدىم پىرىم داۋۇتنى،
مەيدان ئارا كىيدىڭىزلەر ساۋۇتنى،
ھېلىمۇ ئارمانىڭلار بارمۇ، يېگىتلەر؟!

رۇستەم سۇپەت مەيدان ئارا تۇرۇشنى،
قىزىلباشقا قارشى قىلىچ ئۇرۇشنى،
ئوتقا سالدىڭ ساپ ئالتۇن ھەم خۇرۇشنى،
ھېلىمۇ ئارمانىڭلار بارمۇ، يېگىتلەر؟!

ئالماس قىلىچ باغلىدىڭلار بەللەرگە،
دۇشمەن قورقۇپ يولۇقمىدى ئەرلەرگە،
قىزىل قىلىچ، نەيزە بەردىم سىزلەرگە،
ھېلىمۇ ئارمانىڭلار بارمۇ، يېگىتلەر؟!

بۇ سۆزلەرنى دېگۈچى گۆر ئوغلى سۇلتان،
ھەر زامان تەڭرىمىز بولغاي مېھرىبان،
ئوتتۇرىدا دەستە گۇل بولسۇن ھەسەنخان،
ھېلىمۇ ئارمانىڭلار بارمۇ، يېگىتلەر؟!

يېگىتلەرنىڭ سەردارلىرى گۆر ئوغلىدىن بۇ سۆزنى ئاڭلاپ:

— راست دېدىڭ، ئەي ئەمىر گۆر ئوغلى سۇلتان. بىزنىڭ ھازىر پەقەتلا بىرنەرسىدىن غېمىمىز بار، ئۇ بولسىمۇ خۇنخار شاھ ئېلىدىن كېرەم قاسساپ دېگەننىڭ بىر ئوغلى بار ئىمىش. ئۇنىڭ ھۆسنى ـ جامالىنى كۆرگەن كىشى ئەقلىدىن ئېزىپ، ھوشىدىن كېتىپ قالغۇدەك. ئۇنىڭ ئۆزى پەرىشتە سۇپەتلىك، ھۆر خىلىئەتلىك، غىلمان سۇرەتلىك، سۇلايمان شەۋكەتلىك، رۇستەمدەك ھىممەتلىك، يولۋاس يۈرەكلىك، قاپلان بىلەكلىك، ئۇرۇشقا كېرەكلىك، نۇر يۈزلۈك، شېرىن سۆزلۈك، چولپان كۆزلۈك، سەراتان يۇلتۇزلۇق، ئوتتۇرا بويلۇق، زەرەپشان مويلۇقمىش. ئۇنىڭ ئىسمى ھاۋازخان ئىكەن. بېشىمزغا ھەرقانداق ئېغىر ئىش كەلسىمۇ مەيلى، مانا شۇ ئوغۇلنى ئەكېلىپ بىزگە ئۆز ئورنۇڭدا سۇلتان قىلىپ بەرسەڭ. بىزمۇ ئۇنى «سۇلتانىمىز ! » دەپ خىزمىتىنى قىلساق دەيمىز. بۇنىڭدىن باشقا ھېچ نەرسىدىن غېمىمىز يوق. ئاۋۋال خۇدا، ئاندىن قالسا سېنىڭ دۆلىتىڭنىڭ سايىسىدە يېمىگەننى يېدۇق، كىيمىگەننى كىيدۇق، ئىچمىگەننى ئىچتۇق. بار راھەتنىڭ ھەممىسىنى كۆردۇق ! — دېيىشىپتۇ.

ئۇلارنىڭ بۇ سۆزىگە ئايخان، كۈنخان، بۈلبۈلخان، چىڭگىسخان، ھەسەنخان قاتارلىق تاجدارلارنىڭمۇ ھەممىسى قوشۇلۇپتۇ. ئۇلاردىن بىرى تاجدارلار ئارىسىدىن چىقىپ، پايىگاھقا چۈشۈپ بۇ نەزمىنى ئوقۇپتۇ.

قۇلاق سېلىپ ئاڭلىغىن، چەمبىلنىڭ شاھى،
قىرىق يىگىتنىڭ بىر ئارمانى شول ئىرۇر.
سىز ئىرۇرسىز ئەلنىڭ پۇشتىپاناھى،
يىگىتلەرنىڭ بىر ئارمانى شول ئىرۇر.

سىز ئۆلسىڭىز كىمنى دەيمىز: «خانزادە؟!»
بالىسىز ئۆتتىغۇ ئۆمرۈڭ زىيادە،
بىر پەرزەنتنى خۇدا سىزدىن ئايىدى،
يىگىتلەرنىڭ بىر ئارمانى شول ئىرۇر.

تەتۇر پەلەك بىز دېگەننى قىلمىدى،
دۇنيادىن كېتەرنى بەندە بىلمىدى،
چەمبىلدە بىر مىراسخور بولمىدى،
يىگىتلەرنىڭ بىر ئارمانى شول ئىرۇر.

بەلدىن تىللا كەمىرىڭنى ئالمىدىڭ،
ئۆردەك كۆلگە شۇڭقارىڭنى سالمىدىڭ،
«پەرزەنتىم» دەپ قولغا بالا ئالمىدىڭ،
يىگىتلەرنىڭ بىر ئارمانى شول ئىرۇر.

باقمىدىڭ «پەرزەنتىم» دەپ يۈزىگە،
سۆيمىدىڭ پىشانە ھەم كۆزىگە،
بەيگىدە كۆرسەتمىدىڭ ئەلنىڭ كۆزىگە،
يىگىتلەرنىڭ بىر ئارمانى شول ئىرۇر.

ئاڭلا ئەمدى يىگىتلەرنىڭ باۋايى،
سەن ئىرۇرسەن غېرىبلارنىڭ پاناھى،
بۇ خەۋەرنى ئېيتىلى چەمبىلنىڭ شاھى،
يىگىتلەرنىڭ بىر ئارمانى شول ئىرۇر.

ئەلقىسسە، گۆر ئوغلى سۇلتان يېنىدىكى تاجدارلاردىن بۇ سۆزنى ئاڭلاپ، ئۆزىنىڭ پەرزەنتسىزلىكىدىن كۆڭلى يېرىم بولدى. ئۇ، ئالدىدىكى تاجدارلارغا قاراپ:

— ئەي تاجدار سەردارلار، ھەربىرىڭىزنىڭ مىڭدىن يىگىتلىرىڭىز بار. سىز تەرىپلىگەن ھاۋازخاننى قېنى قايسىڭىزلار لەشكەر تارتىپ بېرىپ بۇ يەرگە ئەكېلىسىزلەر؟ ئەگەر ھاۋازخاننى بۇ يەرگە كىم ئەكەلسە، مەن شۇ كىشىگە سۇلتانلىقىمنىڭ يېرىمىنى بېرىمەن، قاتاردىكى نارىمنى، خەزىنىدىكى بارىمنى بېرىمەن. مۇشۇ ئولتۇرغان قىرىق تاجدار ئىچىدە قېنى بىر ئەزىمەت يىگىت بارمۇ؟ — دەپ ئەمىر گۆر ئوغلى قولىغا بىر ئاياق شارابنى ئېلىپ تۇرۇپ بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

بىر جېنىدىن كەچكۇدەك،
يۈرەك ـ باغرىن تەشكۇدەك.
بىر ئەزىمەت بارمىدۇر؟
شول شارابنى ئىچكۇدەك!

دەريا بولۇپ تاشقۇدەك،
ھاۋازنى ئېلىپ قاچقۇدەك.
بىر ئەزىمەت ئەر بارمۇ؟
لەۋدىن شاراب چاچقۇدەك.

سۆزنى قوبۇل قىلغۇدەك،
ئىشنى بەجا قىلغۇدەك.
قېنى بارمۇ بىر يىگىت،
شۇ شارابنى ئىچكۇدەك؟

كۆرسەم ھاۋاز يۈزىنى،
ئىشىتسەم شېرىن سۆزىنى.
ھەركىم ئېلىپ كەلتۈرسە،
بېرەي تىلەك سۆزىنى.

خىزمىتىگە نار بېرەي،
بولسا مەندە بار بېرەي.
كىم ھاۋازنى كەلتۈرسە،
ئۇنى مەن دوست ـ يار بىلەي.

كىم ئاچسا بۇ دىلىمنى،
بېرەي چەمبىل بېلىمنى.
شارابىمنى ئىچىڭلار!
بېرەي ياۋمەت ئېلىمنى.

بېرەي بارلىق بەھرىمنى،
پىدا ئەيلەر نەھرىمنى.
بەگ ھاۋازنى كەلتۈرسە،
بېرەي چەمبىل شەھرىمنى.

شاھ دەر ئەسلىي زاتىمنى،
بۇزما كۆڭۈل شادىمنى.

ھاۋازخان كەلسە بۇندا،
بېرەي تۈلپار ئاتىمنى.

گۆر ئوغلى دەر زارۇ زار،
خۇدايىمدا ئىختىيار.
شۇ شارابنى ئىچكۈدەك،
بارمۇ بىرەر تەلەپكار؟!

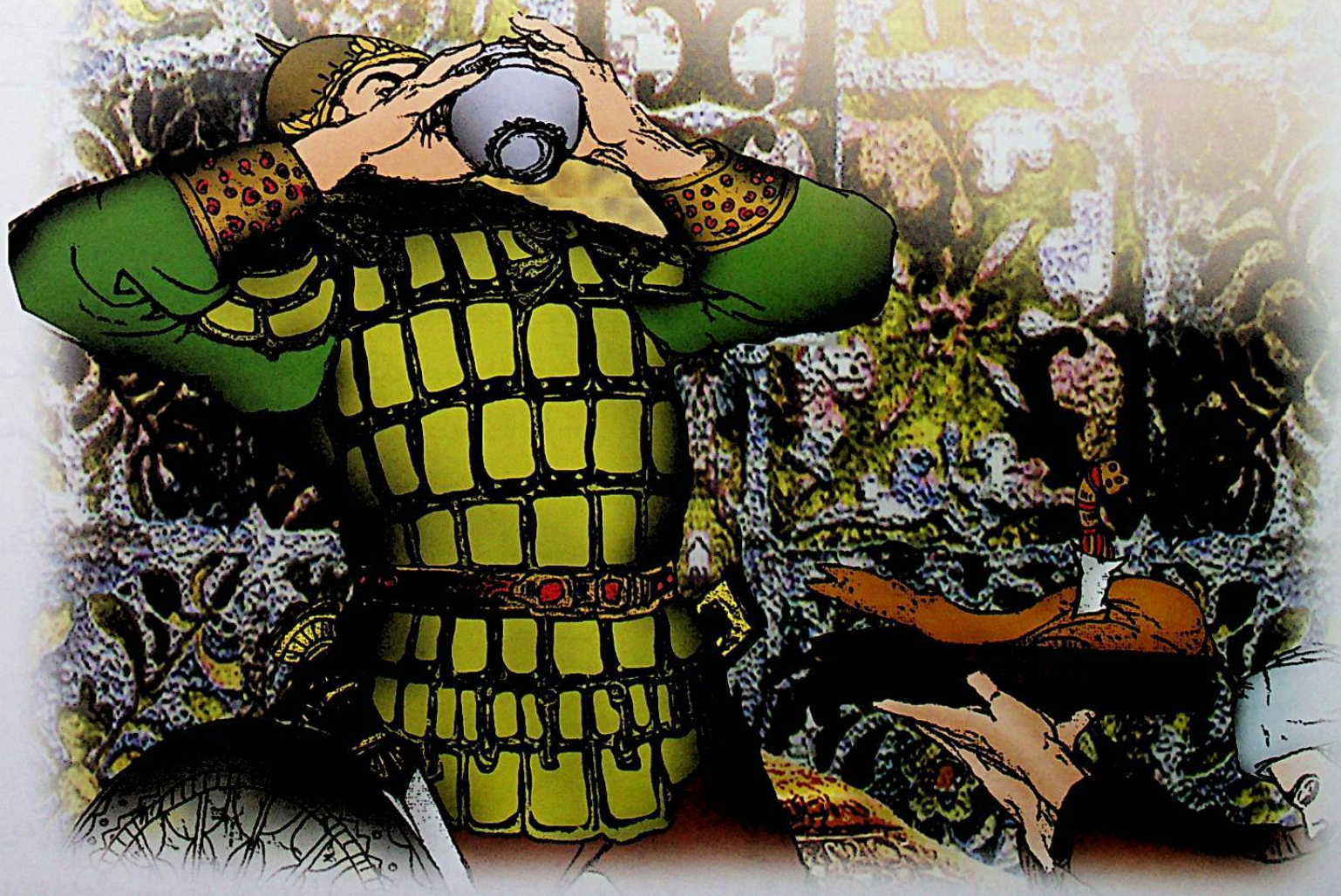
گۆر ئوغلىنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلىغان قىرىق مىڭ يىگىت ئىچىدىن بىرى: « بۇ خىزمەت مەندىن، شارابنى ماڭا بېرىڭ، مەن ئىچەي» دەپ ئوتتۇرىغا چىقمىدى.

گۆر ئوغلى سۇلتان قولىدىكى شارابنى ئۈچ مەرتە يۇقىرى كۆتۈردى. يەر ۋە ئاسماندىن ئەكس سادا چىقتى، ئەمما يىگىتلەردىن سادا چىقمىدى. چۈنكى خۇنخار شاھ ناھايىتى زالىم ۋە ھەيۋەتلىك ئىدى. يىگىتلەر ئۇنىڭ ھەيۋىسىدىن قورقتى.

گۆر ئوغلى سۇلتان شارابنى تۆت مەرتە كۆتۈرگەندە، يولۋاس بىلەكلىك، ئارسلان يۈرەكلىك، رۇس-تەم سۇپەتلىك، ئىشقا كېرەكلىك، ھۆر يۈزلۈك، شېرىن سۆزلۈك، قارا كۆزلۈك، سەراتان يۇلتۇزلۇق، ئوتتۇرا بويلۇق، سۇمبۇل مويلۇق، پەرىشتە خۇيلۇق، تىللا تاجلىق يىگىتلەرگە باش بولغۇچى باتۇر ئاتلىق ئون ئالتە ياشلىق ھەسەنخان دەس ئورنىدىن تۇردى، ئۇ خىجالەتكە پاتقانىدى:

— ئاتا، ئاياقنى ماڭا بېرىڭ ! — دەپ گۆر ئوغلىنىڭ قولىدىن شارابنى ئېلىپ ئىچتى. كېيىن ئۇ، مەردانىلىك بىلەن ئاتىسى گۆر ئوغلىغا قاراپ:

— پاتمە بېرىڭ ! — دەپ بۇ غەزەلنى ئوقۇدى:

سىزگە ئىدىم ئىنتىزار،
دۇئا قىلىڭ، بولۇڭ يار.
بەگ ھاۋازغا مەن باراي،
ئەمدى بولدۇم تەلەپكار.

دۆلىتىڭدۇر زىيادە،
دۈشمەنلىرىڭ پىيادە.
خۇنخار شاھقا مەن باراي،
يادى ئەيلەڭ دۇئادا.

چىقاي ئەمدى يوللارغا،
تولدى يۈرەك غەملەرگە.
غايىبانە دۇئا قىپ،
تاپشۇر مېنى پىرلەرگە.

ئىنىم يوقتۇر يا ئاكا،
چىقتىم ئۇزاق دالاغا.
پاتمە بېرىڭ، جان ئاتا،
تاپشۇرۇڭ مېنى خۇداغا.

بىلمەم ئىشلىرىم خامە،
كىچىك ئاتامدىن نامە.
دۇئا بىلەن تاپشۇرغىن،
شۇ ئون ئىككى ئىمامە.

ياد ئەيلىدىم ئىمامنى،
ئەبۇبەكرى ۋەلىنى.
ئۆمەر، ئوسمان تىلىمدا،
بەرسۇن غېرىب يولىنى.

سۆز ئېيتىمدۇر ھەسەنخان،
بىزگە خۇدا مېھرىبان.
يالغۇز تەلەپ ئەيلىدىم،
پاتمە بېرىڭ، ئاتا جان.

ئەلقىسسە، گۆر ئوغلى سۇلتان ئوغلى ھەسەنخاندىن بۇ سۆزنى ئاڭلاپ، ئۇنىڭ ئەرلىكىگە قايىل بولدى. ئون ئالتە يېشىدا كۆرسەتكەن جاسارىتىگە، تەلەپكارلىقىغا ئاپىرىن ئوقۇدى ۋە:

— ئەي پەرزەنتىم، كۆزۈمنىڭ قارىچۇقى، بېلىقنىڭ تىرىكلىكى سۇ بىلەن بولغىنىدەك، مېنىڭمۇ تىرىكلىكىم سەن بىلەن؛ سەن ئۇزاق يوللارغا مەندىن ئايرىلىپ يالغۇز بارالمايسەن، مەنمۇ سەندىن ئايرىلىپ بۇ يەرلەردە قالالمايمەن! — دېدى.

ھەسەنخان:

— ئەي قەدىرلىك ئاتا، مېنىڭ تەلىپىمنى يەردە قويماڭ! — دەپ يېلىندى.

گۆر ئوغلى:

— ئۇ خۇنخارنىڭ ئېلىنىڭ سانى يوق. ئۇنداق بولسا سەن مۇشۇ قىرىق مىڭ سەردار ئىچىدە يىگىرمە مىڭنى ئايرىپ ئۆزۈڭگە ھەمراھ قىلىپ ئېلىپ بارغىن! — دەپ ئۇنىڭغا يىگىرمە مىڭ يىگىتنى ھەمراھ قىلىپ قوشتى. ئۇ، يىگىتلەرگە قاراپ:

— ئەي يىگىتلەر، مەن سىزلەرنى ھەسەنخانغا قوشتۇم. ئۇ نېمە دېسە سىزلەر ئۇنىڭ سۆزىگە ماقۇل دەڭلار. ئۇنى كىچىك كۆرۈپ مەسخىرە قىلماڭلار! — دەپ نەسىھەت قىلىپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

كىردى ھاۋاز يولىغا،
بەتبەخت تېغى چۆلىگە.
بويسۇنۇڭلار، يىگىتلەر،
ھەسەنخانىڭ سۆزىگە.

پەرزەنتىمنىڭ يۈزىگە،
شەك چۈشۈرمەڭ سۆزىگە.
نېمە دېسە قىلىڭلار،
ياش ئالمىسۇن كۆزىگە.

سارغايتماڭلار يۈزىنى،
« پەرمان!» بىلىك سۆزىنى.
ئۇنتۇماڭلار، يىگىتلەر،
گۆر ئوغلىنىڭ تۇزىنى.

بەڭۈاشلىقنى قىلماڭلار،
مەسخىرە قىپ كۈلمەڭلەر.
سەردار بولدى ھەسەنخان،
خاپا قىلىپ يۈرمەڭلەر.

دۆلىتى بار بېشىدا،
ئۇ ئون ئالتە يېشىدا.
خىزمىتىنى قىلىڭلار،
ھەسەنخاننىڭ قېشىدا.

سەردار قىلدىم سىزلەرگە،
تاپشۇردۇم مەن پىرلەرگە.
گۆر ئوغلى دەر: قۇلاق سال،
ئۇشبۇ ئېيتقان سۆزلەرگە.

گۆر ئوغلى سۇلتان يىگىرمە مىڭ يىگىتكە يۇقىرىدىكى سۆزلەرنى ئېيتىپ، ھەسەنخانىنى سەردار قىلغانلىقىنى جاكارلىدى. شۇ يەردىلا ھەسەنخاننىڭ بېلىگە ئالتۇن كەمەر باغلىدى. كەمىرىگە ئالتۇن ساپلىق قىلىچ ئاستى. ئۇستىگە توققۇز قات شاھانە كىيىم كىيدۈردى. بېشىغا تىللا تاج سۈڭغات قىلدى. خانلار يوسۇنىدا بايراق ياساپ تەقدىم قىلدى. ھەسەنخاننىڭ بېشىدىكى تاجغا شاھلىق بەلگىسىنى تاقىدى. ئۇنىڭغا شۇنداق سەلتەنەتلىك زىننەت بەردىكى، كۆرگەن كىشىلەر ئۇنىڭ بۇ سۆلتىدىن ئۇركۈپ يېنىغا كېلەلمەس ئىدى. دوستلار خۇشال، دۇشمەنلەر ئوسال بولۇشتى. گۆر ئوغلى بەگ ئۇنىڭ ئالتۇن بويىغا ياراشقان تون - سەرپايلىرىغا « باركاللا! » ئوقۇدى. « ھەسەنخان قوزام » دەپ تەرىپلەپ بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

غورۇلايدەك ئىككى كۆزۈڭ خۇمارلىق،
بوينۇڭغا ئاس، تىل تەگمىسۇن، تۇمارلىق.
توققۇز قەۋەت تونلار ساڭا مۇناسىپ،
ھەق سالمىسۇن ئارىمىزغا جۇدالىق.

قەدەم قويدۇڭ، بالام، مۇشكۈل بىر ئىشقا،
ئارتقا سۇرمە، سەل قارىما، ھەر ئىشقا.
كىيگەن تونۇڭ ساڭا بەكمۇ مۇناسىپ،
قايىل بولدۇم، بېلىڭدىكى قىلىچقا.

قامىتىڭگە قىز - جۇۋانلار قارىشۇر،
ھەسرىتىڭدە چاچلىرىنى تارىشۇر.
« ئادەمزات شۇنداق گۈزەل بولامدۇ؟!»...
دەپ ھۆسنۇڭنى چىرايلىقلار تالىشۇر.

دۇشمەنلىرىڭ قارشى چىقماس يولۇڭغا،
نەيزە ئالساڭ مۇبادا سەن قولۇڭغا.

« باركاللا!» دېدىم سېنىڭ يولۇڭغا،
بەلۋېغىڭمۇ خوپ ياراشقان تونۇڭغا.

تا تىرىكسەن، دۇشمەن كەلمەس قېشىڭغا،
كۈن رەشك ئەيلەر ئون ئالتە يېشىڭغا.
نېمە كىيسەڭ ساڭا بەكمۇ ياراشۇر،
ئوبدان كەلدى تىللا تاجى بېشىڭغا.

بېشىمغا بۇ ھىجران ماتەمنى سالدى،
ئەقىل ۋە ھوشۇم بىر چەتتە قالدى.
قىيامەتتە يوقتۇر مېنىڭ ئارمىنىم،
نۇرلىنىپ تۇرساڭ ئاتاڭ ئالدىدا.

« يۈرىكىم داغلاندى!» دەيدۇ گۆر ئوغلى،
بىلمەيمەن يولۇمنى ئەگرى ۋە توغرى.
پەرىشتىمۇ، غىلمانمۇ سەن بىلمەيمەن،
باركاللا، گۆر ئوغلىنىڭ بەگ ئوغلى.

گۆر ئوغلى سۇلتانىنىڭ سۆزى تۇگىگەندىن كېيىن، ھەسەنخان ئورنىدىن تۇرۇپ قول قوشتۇردى. يېڭۇاشتىن ئاتىسىدىن پاتىھە تىلىدى. گۆر ئوغلى ھەسەنخانىنى پىرلەرگە تاپشۇرۇپ بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

قۇلاق سالغىن دۇئاغا،
جېنىم ساڭا ساداغا.
مىڭ ئايلىناي، پەرزەنتىم،
بار، تاپشۇردۇم خۇداغا.

غەنىيمەتتۇر كېڭىشىڭ،
سەپەر چىرمىدى بېشىڭ.
ھەق روسۇلغا تاپشۇردۇم،
خىزىر بولسۇن يولدىشىڭ.

تەلەپكارىم، قوزامسەن،
كۆرەر ئىككى كۆزۈمسەن.
جىلاۋىڭدا بولسۇنلار،
خىزىر ئىلياس ھەم چىلتەن.

ۋەيران كۆڭلۈم جۇش ئۇردى،
ھىجران كۈنى، خوش ئەمدى.
خۇنخار ئېلىگە ماڭدىم مەن،
ئاتام ساڭا خوش ئەمدى.

كىملەر كېلۈر قېشىمغا،
كىملەر باقۇر يېشىمغا.
تەلەپ قىلدىم ھاۋازنى،
نېلەر چۈشەر بېشىمغا.

ئاق قۇش ئۇچار كۆللەردە،
قىلغۇم سەپەر چۆللەردە.

مەن يولۇڭغا ئىنتىزار،
خۇدا بولسۇن ساڭا يار.
شۇ ئون ئىككى ئىمامىلار،
پىرلەر بولسۇن مەددەتكار.

خان ئەيلىدىڭ ئۆزۈڭنى،
ئاڭلا ئەمدى سۆزۈمنى.
تېزرەك كېلىپ كۆرسەتكىن،
گۆر ئوغلىغا يۈزۈڭنى.

گۆر ئوغلى دەر زار ـ زار،
مەدەت بەرسۇن چاھاريار.
تا كۆرگۈنچە مەن سېنى،
يوللىرىڭغا ئىنتىزار.

ئەلقىسسە، ھەسەنخان ئاتىسىنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ تاقىتى قالمىدى. ئۆزىنى ئاتىسى گۆر ئوغلىنىڭ ئايىغىغا تاشلاپ، بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

غېرىب ئاتا، دۇئا قىل،
ھاللار نېچۈك يوللاردا.

سەپەر ئەجەب ئالامەت،
ئاندىن ئارتۇق قىيامەت.
نېسىپ قىلسا كېلەرمەن،
خۇدا قىلسا سالامەت.

ھەسەنخان دەر سۆزىنى،
لايىق كۆردى ئۆزىنى.
خۇدا بەرسە كۆرەرسىز،
بەگ ھاۋازىڭ يۈزىنى.

ھەسەنخان سۆزىنى تۈگىتىپ، قىلىچىنى بېلىگە باغلىدى. ئۆزىنى ئات ئۈستىگە ئالدى. يىگىرمە مىڭ يىگىت بىلەن ئاتىسى گۆر ئوغلى سۇلتانغا قاراپ تۇرۇپ بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

يىگىتلەر بارى نار بولۇپ،
كېيىن قالغانغا ئار بولۇپ.
لەشكەر تارتىپ يۈردى بەگلەر،
ھەسەنخان سەردار بولۇپ.

ئەدەپ سۆزىنى سۆزلەپ،
يۈرەر يولىنى كۆزلەپ.
يىگىتلەر يۈردى سەپ ـ سەپ،
خۇنخار شەھرىنى ئىزدەپ.

ئارغماق ئېتىنى خىللاپ،
تىللا قالقانىنى قىرلاپ.
يىگىتلەر يۈردى سەپ ـ سەپ،
قىلىچ ـ نەيزىنى سىرلاپ.

قىزىل يوللۇق نەيزىلەر،
ئېسىۋېلىپ بەزىلەر.
دۈشمىنىنىڭ بېشىغا،
سالدى كۆپلەپ لەرزىلەر.

يولغا چۈشتى بويتاقلار،
ئاستىدىن بەدرى ئويناقلار.
ئالتۇن هالقا قولىدا،
تىللا توندۇر هەر ياقلار.

ئۇستىدە قىزىل موۋۇتلار،
كىيگىنى ئالتۇن ساۋۇتلار.
ئات چاپقاندا يۈگۈرەر،
تاغلار ئېشىپ « ئەلھەزەر !»

دەپ گۆر ئوغلى بىلەن خوشلىشىپ يولغا چۈشتى. ئۇلار بىرنەچچە كۈن ماڭغاندىن كېيىن بەتبەخت چۆلىگە يېتىپ كەلدى. يولدا كېتىپ بېرىپ هەسەنخان بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

زورلۇق قىلىپ ئات جېنىغا،
قامچا ئۇرۇپ سېنىغا.
بەتبەخت چۆل ۋەيران بولدى،
يىگىتلەر ئايىغىدا.

ئات چېپىشىپ دۆڭ ـ پەستە،
يۈردى هەر يان بەس ـ بەستە.
ئوردا بولدى ئۇلارغا،
چۆل ـ جەزىرە بىرپەستە.

كىيگىنى گۈل، گۈل ياندى،
ئارغىماق سۇغا قاندى.
لەشكەر يۈرۈپ كېچە - كۈندۈز،
خۇنخارغا قاراپ ماڭدى.

كېچىدە ساناپ يۇلتۇز،
گاھى توپ، گاھى يالغۇز.
يول يۈردى شۇ رەۋىشتە،
ئون بەش كېچە ھەم كۈندۈز.

كېزىشتى دەشت - چۆللىنى،
كۆرۈشۈپ چۆلدە يوللىنى.
قىرىق بەش كۈن يۈرۈپ يول،
كۆردى بەتبەخت چۆلىنى.

بۇلبۇل كەتتى بېغىغا،
يول بەرمەي تاغ زېغىغا.
ئەينى نامازشام چېغىدا،
باردى بەتبەخت تېغىغا.

ئەلقىسسە: ھەسەنخان يىگىرمە مىڭ يىگىت بىلەن يول يۈرۈپ، بەتبەخت تېغىنىڭ قېشىغا يېتىپ باردى، ئاشۇ بەتبەخت تېغىنىڭ نېرىقى ئېتىكى خۇنخارنىڭ شەھىرى گۈرۈجىستان ئىدى، شەھەرنىڭ يىگىرمە دەرۋازىسى بار ئىدى، ھەربىر دەرۋازىسىنىڭ ئالدىغى بىر تاش كېلەتتى. ئۇنىڭ ئەتراپىدا ئوتۇز پەرسەخ[4] كەلگۈدەك ھەر تەرەپكە كەتكەن يول بار ئىدى. ھەر كىشى ئەتىگەندە شەھەرگە كىرسە نامازپېشىن بىلەن بازار رەستىسىگە يېتىپ باراتتى. بۇ يەر بەتبەخت تېغىنىڭ ئېتىكىدە ئىدى.

بۇ تاغنىڭ «بەتبەخت» دەپ ئاتىلىشىدىكى سەۋەب مۇنداق ئىدى: ھەرقاچان گۈر ئوغلى سۇلتان يۈروش قىلىپ بۇ يەرگە كەلسە، تاغنىڭ بېشىغا قارايتتى. تاغنىڭ بېشىدا ھاۋا ئوچۇق بولسا، ئىشى ئوڭ. ئەكسىنچە ئاقيوللۇق بولۇپ قايتاتتى. تاغنىڭ بېشىغا تۇمان چۈشۈپ قالغان بولسا، يىگىتلەرگە يول بولماي قىرىلىپ كېتەتتى. شۇنىڭدىن تارتىپ بۇ تاغ «بەتبەخت» تېغى دەپ ئاتىلىپ قالدى.

ھەسەنخان يىگىرمە مىڭ يىگىتى بىلەن نامازشام ۋاقتىدا تاغنىڭ قېشىغا يېتىپ كېلىپ ياتتى. ئۇ يەرنى زىيارەت قىلىپ بۇ مۇناجاتنى ئوقۇدى:

ئاتىمىز ھەزرىتى ئادەم،
مەدەت بېرەر كۈندۈر بۈگۈن.
ماڭا بۈگۈن بولدى ماتەم،
مەدەت بېرەر كۈندۈر بۈگۈن.

سەپەر قىلغاندۇر بارچىسى،
روھىڭىزدىن نوھ نەبى.
ياپىرىم شىش نەبى،
مەدەت بېرەر كۈندۈر بۈگۈن.

ئايلىناي ئىبراھىم خىلىل،
سىزنى ياخشى كۆرگەن جىلىل،
پەرزەنتىڭىزدۇر ئىسمائىل،
مەدەت بېرەر كۈندۈر بۈگۈن.

دۈشمەنلەرگە يوقتۇر ئەدەد،
« دوستۇم» دېدى سىزنى ئەھەد.
« ئۈممىتىم» دەپ، يا مۇھەممەد،
مەدەت بېرەر كۈندۈر بۈگۈن.

مەن ئۆزۈمۇ بولدۇم ھەيران،
غېرىب كۆڭلۈم بولدى ۋەيران،
ئەبۇبەكرى، ئۆمەر، ئوسمان،
مەدەت بېرەر كۈندۈر بۈگۈن.

ئاجىزلارنىڭ سولدى گۈلى،
ئەرەنلەرگە سىز بىر ۋەلى.
يا پىرىم ھەزرىتى ئەلى،
مەدەت بېرەر كۈندۈر بۈگۈن.

هەسەنخان يىغلار بۇندا،
دىلى سۇنۇق، ئارماندا،
يا پىرىم ھەزرىتى زىندە[5]،
مەدەت بېرەر كۈندۇر بۇگۈن.

دەپ يىغلاپ تۇرۇپ پىرى كامىللارغا سېغىنىپ دۇئا قىلدى، كېيىن ھەسەنخان يىگىتلىرى بىلەن بىللە نامازىنى ئوقۇدى. ئاتلىرىغا مىنىشىپ، بەتبەخت تېغىنىڭ بېشىغا قاردى. تاغ چوققىسىدا قىپقىزىل تۇمان كۆرۈندى. تاغنىڭ بېشى كۆك سارغۇچ تۇسكە كىرگەنىدى.

بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ، يىگىتلەرنىڭ بېلى بوشىدى. ھەسەنخان ئۇلارنىڭ بوشاشقىنىنى كۆردى. ئۇلارنىڭ بۇ ئىشىغا خاتىمە بېرىپ، نامەردلەرنىڭ شەنىگە بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

باتۇر ھەسەن سىزگە سۆزلەر،
سۆز مەنىسىن بىلىڭىزلەر.
يامان ئادەم ئىش قىلغاندا،
ئۇ ئۆزىنىڭ بېشىن كۆزلەر.

يامان قولغا يەتسە دۆلەت،
بارچە ئىشى بولۇر مىننەت،
كۆرگىنىدە ئۇچ ـ تۆت پەرزەنت،
خوتۇن چېنىپ ياشنى كۆزلەر.

ئەردۇر قابىل ھەر ئۇرۇشقا،
كىرمەك ئىستەر ھەر خۇرۇشقا،
باتۇر كىرسە گەر ئۇرۇشقا،
بەشنى سانجىپ، ئوننى كۆزلەر.

يامان باتۇرغا ھەربىر نەرسە،
كۆرۈنەر سەت، نەدە كۆرسە،

نامەرد ئادەم ياۋغا چىقسا،
قاچىدىغان يەرنى كۆزلەر.

بىر ـ بىرىگە كىرىش قىلسا،
چاتاق تاپار خۇرۇش قىلسا،
ياخشى بىلەن ئۇرۇش قىلسا،
ئاقىۋەتلىك ئىشنى كۆزلەر.

نامەردلەرگە سۆز قاتسىڭىز،
ۋە يا بېرىپ ھال ئېيتسىڭىز،
ھەزىل ـ چاقچاق قىپ كۆرسىڭىز،
ئىتتەك غىڭشىپ سىزنى كۆزلەر.

ھەسەنخان دەر ئۆزىنى بىلگەن،
ئەر خىزمەتىن ئوبدان قىلغان،
تەلەپچانلىق بىلەن يۈرگەن،
قىلىدىغان ئىشنى كۆزلەر.

ھەسەنخان بۇ سۆزلەرنى ئېيتىپ يىگىرمە مىڭ يىگىتنى باشلاپ تاغ بېشىغا چىقتى. يىراقتىن شەھەرنىڭ مۇنارلىرىنىڭ پەشتاقلىرى كۆرۈندى. ئۇنى سانىغانىدى، مۇنار ئالتە يۈز، پەشتاقلىرى يەتتە يۈز

سەكسەن تۆت بولۇپ چىقتى. شەھەر ئىچىنى تۇمان باسقانىدى. ھىچ نەرسىنى ئايرىپ بىلگىلى بولمايتى. بۇنى كۆرگەن يىگىرمە مىڭ يىگىتنى ۋەھىمە باستى. ئۇلار ئېتىنىڭ بېشىنى ياندۇرۇپ قايتماقچى بولدى. ھەسەنخان يىگىتلىرىنى مەردانىلىككە دالالەت قىلىپ بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

يىراقتا قالغاندۇر چەمبىلىنىڭ ئېلى،
تۇرغان يېرىمىز دۇر تاغلارنىڭ بېلى.
بەلنى مەھكەم باغلاڭ، يىگىتلەر،
تۇمانلىق ياتقان خۇنخارنىڭ ئېلى.

ئۇرۇشتا ئاچلۇر يىگىتنىڭ گۈلى،
چېلىشتا تاۋلىنۇر باتۇرنىڭ قولى.
دۇشمەننىڭ باغرىنى قىلىڭلار يارا،
ئۇرۇشتا چىقمىدۇر ئەرلەرنىڭ داڭقى.

«ئاللا» دەڭ ئىچىلسۇن زەپەرنىڭ يولى،
باغلانسۇن ھەمىشە دۇشمەننىڭ قولى.

«يىگىتمەن» دەپ ئات ئۇستىگە چىقىپسىز،
تەگمىگەنىدىمۇ بەگلەرنىڭ پۇلى؟!

ئاڭلاڭلار، يىگىتلەر، ئېيتايىن بۇنى!
بۇگۈن بولار بىزگە مەھشەرنىڭ كۈنى.
جاننىڭ بارىچە ئۇرۇش قىلىڭلار!
تەگمىگەنمۇ سىلەرگە بەگلەرنىڭ تونى.

بارارمىز بىز نېچۈك چەمبىل ئېلىگە؟
قانداقچە قارايمىز ئەل ـ يۇرت يۈزىگە؟
بۇ يەرگە جېنىمدىن كەچكەنلەر كېلۇر،
نومۇستۇر قېچىپ بارماق ئېلىگە!...

ھەسەنخاننىڭ سۆزىنى ئاڭلىغان يىگىتلەرنىڭ كۆڭلى تېخىمۇ تەشۋىشلەندى، ئۇلارنى غەم باستى. بۇنى كۆرگەن ھەسەنخان يىگىتلەرگە قاراپ:

— بىز شۇنچە يىراق يولنى بېسىپ بۇ يەرگە كېلىپ ھېچنېمىنى كۆرمەي ئارقىمىزغا قايتساق، ئاتام گۆر ئوغلىنىڭ يۈزىگە نېمىدەپ قارايمىز؟! يا ئۆلۈپ تۇگىشەيلى، يا ھاۋازخاننى ئەكېتەيلى، قۇرۇق قول قايتىش نومۇس! — دېدى ۋە بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

پارامۇش بولمىسۇن ئەمدى خاتىرلەر،
قۇرىمىزلار بۇ يەرگە پەردە ـ چادىرلەر،
ئۇستىمىزگە ساۋۇت كىيگەن يىگىتلەر،
يا ئۆلۈڭلار، يا ئېلىڭلار، يىگىتلەر.

يولىمىزغا قاراشلىق گۆر ئوغلى سۇلتان،
«بەگ ھاۋازنى كەلتۇر!» دېگەن ئارسلان،
ئوققا قارشى تۇتۇڭلار ھەممىڭلار قالقان،
يا ئېلىڭلار، يا ئۆلۈڭلار، يىگىتلەر.

چەمبىلدە بىر ـ بىرىنى مازاق قىلغانلار،
خوتۇنىدىن يىگىتلىك نامىنى ئالغانلار،
يۇرۇشتە بەگلەردىن ئىنئام ئالغانلار،
يا ئۆلۈڭلار، يا ئېلىڭلار، يىگىتلەر.

ئالتۇن ياقىلىق تونلار كىيگەنلەر،
«خىزمەت كۆرسىتىپ ئۆلسەك» دېگەنلەر،
گۆر ئوغلى ئېتىنى ئېلىپ مىنگەنلەر،
يا ئۆلۈڭلار، يا ئېلىڭلار، يىگىتلەر.

بۇ سۆزگە ھەممىڭلار قۇلاق سېلىڭلار،
جاندىن كېچىپ بەگ ھاۋازنى ئېلىڭلار،
مېنىڭدىن ئارتۇقمۇ سىزدىكى جانلار،
يا ئۆلۈڭلار، يا ئېلىڭلار، يىگىتلەر.

ھەممىڭلار ئاستىدا گۆر ئوغلى ئېتى،
ئات بولار جەڭلەردە مەردلەر قانىتى،
قۇرۇق قول بارغانىمىز يوقمۇ ئۇياتى؟!
يا ئېلىڭلار، يا ئۆلۈڭلار، يىگىتلەر.

بۇندىن قايتىپ چەمبىل ئەلگە بارغاندىن،
قۇرۇق غەيرەت، جاننى ساقلاپ قالغاندىن،
ئۆلۈم ئەۋزەل نەق مەيداندىن يانغاندىن،
يا ئېلىنگىلار، يا ئۆلۈڭلار، يىگىتلەر.

ھەسەنخان دەر: «قۇرۇق قايتقان ئەر ئەمەس!»
گۆر ئوغلىنىڭ ئۇمىدىگە ئەرزىمەس.
«خوتۇنلاردەك» دېگەن نامنى ئالغاندىن،
يا ئۆلۈڭلار، يا ئېلىنگىلار، يىگىتلەر.

بۇ سۆزلەر يىگىتلەرگە تەسىر قىلمىدى، ئۇلارنىڭ بەشى بىر يەرگە، ئونى يەنە بىر يەرگە، سەككىز - توققۇزى يەنە باشقا بىر يەرگە يىغىلىپ مەسلىھەتلەشتى. ئۇلارنىڭ ھەممىسى: «ھەسەنخان ھازىر بالا، ھەم مەست. ئەگەر ئۇ ھوشيار ھەم چوڭ بولغىنىدا ئىدى، بىزنى ئۆلۈمگە دەۋەت قىلماس ئىدى. بىز ھازىر ئۇنىڭ سۆزىگە كىرىپ، خۇنخار شاھنىڭ ئالدىدا ئولتۇرغان ھاۋازخاننى تۇتۇشىمىز مۇمكىنمۇ؟ بەلكى ئۆزىمىز تۇتۇلۇپ قالىمىز. بىزنى ئۇلار قولغا چۈشۈرگەندىن كېيىن، دەرۋازىنى كۆمۈپ تاشلايدۇ. بىزنى بىر - بىرلەپ قىلىچتىن ئۆتكۈزىدۇ. يىگىرمە مىڭ كىشى بىر ھاۋازخاننى دەپ ئۆلگەن بىلەن بولماس. چۈنكى، ھاۋازخانىنىڭ جېنى ھېچقاچان بىزگە جان بولمايدۇ» دېيىشتى.

ئۇلار ھەسەنخانىنىڭ قېشىغىمۇ كەلمەي، سۆزىگىمۇ قۇلاق سالماي، چىققان يولى بىلەن ئارقىسىغا يېنىپ تاغدىن چۈشۈپ چەمبىلگە قايتتى.

ھەسەنخانىنىڭ ئۇلارغا ئاچچىقى كېلىپ: «ھەممىڭلار نامەرد» دەپ ئۇلارنى ئەيىبلەپ ئوقۇغان نەزمى:

دۈشمەن كېلىپ ئېلىڭىزگە ئەل بولسۇن،
غەنىيمەتلىك سەۋلىتىڭلار تەل بولسۇن.
ئەينەك كۆرۈپ ئوسما قويغان يىگىتلەر،
خوتۇن ئوخشاش ئەرلەر، سىزگە يول بولسۇن.

دۈشمەنلەرنىڭ قەلئەسىگە كىرەلمەي،
جەڭگە كىرىپ مەقسەتلەرگە يېتەلمەي،
ئەجەل يەتسە ئۇشبۇ يەردە ئۆلەلمەي،
ئارتقا يانغان خوتۇن بەگلەر، يول بولسۇن!

ھەر بىر يەرگە يىغىلىپ كېڭەش قىلۇرسىز،
گۆر ئوغلىنىڭ يۈزىنى قانداق كۆرۈرسىز؟
سۆزلىرىگە قانداق جاۋاب بېرۈرسىز؟
نامەرد يىگىتلەر، سىزگە يول بولسۇن.

بۇنداق كېلىپ، بەگ ھاۋازنى ئالالماي،
ئۇرۇش قىلىپ، قىزىل قانغا بويالماي،
دۈشمەنلەرگە تەڭ مۇقابىل بولالماي،
ئارتقا يانغان ياسانچۇقلار، يول بولسۇن!

ئويناپ - كۈلۈپ بۇندا كېلىپ كېتەرسىز،
مېنى تاشلاپ ئەل ۋە يۇرتقا يېتەرسىز.
نەسىھەتنى مەن ئۆزۈمگە كۆپ قىلاي،
ياغلىق ئارتقان بايۋەچچىلەر، يول بولسۇن.

ھەسەنخان دەر: «ئەرلەر قىلۇر ئۇرۇشنى،
دۈشمەن كەلسە قورقماي سالۇر قىلىچنى»،
دۈشمەنلەرگە بىر قىلىچنى ئۇرۇشنى،
بىلمەي يانغان خوتۇنلارغا يول بولسۇن!

ھەسەنخانىنىڭ بۇ سۆزىنى ھېچ كىشى ئاڭلىمىدى. ھەممىسى چەمبىلگە قاراپ يول سالدى. ھەسەنخان تاغدا بىر دەم ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن قاراپ تۇرۇپ، يىگىتلىرىنىڭ قالماي كەتكەنلىكىنى كۆردى. تاقىتى تاق بولدى. ئۆزىمۇ يېنىپ چۈشۈپ، چەمبىلگە قاراپ يول سالدى.

ئاغا يۇنۇس پەرى پالچى ئىدى. ھەسەنخان كەتكەندىن كېيىن بىر كۈنى ئۇ: «ھەسەنخان يىگىتلىرى بىلەن قاچان ۋە قانداق قايتىدۇ؟!» دەپ پال سالغانىدى. پالدا ئۇ بەتبەخت تېغىنىڭ ئۇستىدىكى تۇماننى كۆردى. كېيىن ئۇ ھەسەنخانىنىڭ يىگىتلىرىنىڭ قايتقانلىقىنى، ھەسەنخانىنىڭ ئۆزىمۇ قۇرۇق

قول قايتقانلىقىنى كۆردى. ئۆزىنى تۇتالماي يىغلاپ تاشلىدى ۋە بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

دوستلىرىڭ ئامان بولدى،
دۇشمىنىڭ تۇمان بولدى.
قورقۇنچى گۇمان بىرلەن،
بەگلىرىڭ راۋان بولدى.

ئاغا يۇنۇس ئېچىنار،
ئۆزىدە يوق ئىختىيار،
بەگلەر غەمگە گىرىپتار،
يا ئاخىر زامان بولدى.

تۇمان باستى ئەلنى پەستە،
تۇغ ـ بايراقلار چاپا ـ رەستە،
قوشۇن ياندى رەستە ـ رەستە،
بەگلەر يولى تۇمان بولدى.

تۇمان چۈشتى ھەر قايىدىن،
ئۇلار كەچمەي قايتتى جاندىن،
ئەمدى چىقماڭ سىز بۇيىدىن،
ھەسەنخانغا زىيان بولدى.

ئاغا يۇنۇس غەمدە قالدى،
بۇنى بىلمەي رەمنى سالدى،
نامەردلەرنىڭ كەلدى ئالدى،
بەگنىڭ ئىشى يامان بولدى.

گۆر ئوغلى سۇلتان ئاغا يۇنۇس پەردىن بۇ سۆزنى ئاڭلاپ، مەيخانىدا ئولتۇرغان يىگىتلىرىنى ئېلىپ قورغان دەۋازىسىغا چىقتى، يىراقتىن قاراپ ئۆزىنىڭ تۇغىنى كۆردى. ھەسەنخانىنىڭ ئاستىدىكى ئارغىماقنى تونۇپ، يىگىرمە مىڭ ئاتلىق يىگىت بىلەن ئۇنىڭ ئالدىغا باردى.

يىراقتىن بۇنى كۆرگەن ھەسەنخانىنىڭ يىگىتلىرى ئۆزلىرىنىڭ قېچىپ كەلگەنلىكىگە پۇشايمان قىلىشتى. گۆر ئوغلى بىلەن ئۇچرىشىشتىن سەرگەردانلىقنى ئەۋزەل كۆرۈپ، ھەربىرى ھەر

ياققا قاراپ تارقىلىپ كېتىشتى.

ھەسەنخان ئاتىسى گۆر ئوغلىنىڭ ئالدىغا كېلىپ ئۆزىنى ئاتتىن تاشلىدى، يىگىتلىرىنىڭ سۆزىگە كىرمەي خاپا قىلغانلىقىنى بايان قىلدى.

گۆر ئوغلى سۇلتان ھەسەنخانغا ئۆزىنىڭ بېشىدىكى تىللا تاجىسىنى ئېلىپ كىيدۈردى. ئۇنى ئۆز ئورنىغا سۇلتان قىلدى. يۇرت ئىشلىرىنى ھەسەنخانغا تاپشۇرۇپ بولۇپ، ئۆزى تۇلپارىنى ئېگەرلەتتى.

ــ مانا مەن ئۆزۈم يالغۇز بېرىپ ھاۋازخاننى ئەكېلىمەن ! ــ دەپ، غەزەپ بىلەن يولغا چىقتى، ناماز پېشىن ۋاقتىدا بەتبەخت تېغىنىڭ قېشىغا كەلدى، ئىچى پۇشۇپ بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

كۆپ كىشى ئىدى باتۇر،
ئۇلار ئەمدى نەدە ياتۇر،
دۇشمەنلەرنى يىغلاتۇر،
بۇندا كەلگەن گۆر ئوغلى.

ئات قويۇپتۇ ئۇيالماي،
يالغۇزۇم ھەسەن بەگكە.

مەيدان ئىچى قىزىل قان،
خۇدا بىزگە مېھرىبان،
«ئاللاھۇ !» دەپ ئات قويغان،
قوزى ئوغلۇم ھەسەنخان.

قوزام ھەسەن، بولغىن ئامان،
مەن كېچەي خانۇماندىن.
ئات قويغىن كۆكتىن كۆكەر،
بۇيرۇق شۇ ھەسەنخاندىن.

دۇشمەن جىق ئەمەس يەككە،
خۇرۇش بولسۇن چەككە ـ چەككە.

گۆر ئوغلى دەر كەل ئەمدى،
دېگىنىڭنى قىل ئەمدى.
دىلدا ئارمان قالمىسۇن،
قىيامەتنى قىل ئەمدى.

گۆر ئوغلى سۇلتان نەزمىنى تۇگەتتى، ئاللانىڭ دەرگاھىغا سېغىنىپ بۇ مۇناجاتنى ئوقۇدى:

سەن ئۆزۈڭسەن شاھلەرگە شاھ،
كىم بىلمىسە ئىرۇر گۇمران،
ئىسمىڭدىن ئايلىناي ئاللاھ،
مەدەت بېرەر كۇندۇر بۇگۇن.

يا پىرىم ئون ئىككى ئىمام،
مەدەت بېرەر كۇندۇر بۇگۇن.

تۇنده يىغلار بېرىپمەن،
دەرمانسىزدۇر غېرىب تەن،
يا پىرىم قىرىق چىلتەن،
مەدەت بېرەر كۇندۇر بۇگۇن.

كۆكلەرگە يەتتى زارىم،
يۇزۇمدىن كەتتى ئارىم،
ئاڭلا مېنىڭ پىغانىم،
مەدەت بېرەر كۇندۇر بۇگۇن.

يىغلايمەن مەن ناماز شام،
تاپمىغاچ كۆڭلۇم ئارام،

گۆر ئوغلى دەر: ساڭا سۆزۈم،
تەلمۇردى ئىككى كۆزۈم،
قانداق قىلاي يالغۇز ئۆزۈم،
مەدەت بېرەر كۇندۇر بۇگۇن.

گۆر ئوغلى پىرى كاملىلارنىڭ ئەرۋاھىغا سېغىنىپ قايتىدىن ئاتقا مىندى. ئۇنىڭ كۆزىگە يىراقتىن بىر كۆك چېدىر كۆرۈندى. ئۇ شۇ چېدىرغا يېتىپ باردى. قارىسا، ئۇ چېدىردا ئۇچ ـ تۆت تۇغ تۇرۇپتۇ. شۇ چاغدا ئۇنىڭ ئالدىدىن خىزىر ئەلەيھىسسالام چىقىپ ئېتىنىڭ چولۇرىنى تۇتتى. گۆر ئوغلى خىزىر ئەلەيھىسسالام بىلەن كۆرۈشۇپ، چېدىرغا كىردى.

خىزىر ئەلەيھىسسالام گۆر ئوغلىغا:

ــ ئەي گۆر ئوغلى، سەن چەمبىلدە: «خۇدايىم بۇيرۇسا» دېمەي لاپ سۆزلەپ: «ئۆزۈم ئەكېلىمەن» دەپ يولغا چىققانىدىڭ. بۇ يەرگە كەلگەندە خۇدانى ياد ئەيلىدىڭ، خۇدا سېنىڭ گۇناھىڭنى ئەپۇ قىلدى. بۇنىڭدىن كېيىن خۇدانى ئېسىڭدىن چىقارما! ئەمدى مەن ساڭا يول كۆرسىتەي: بۇ يەردىن ئاتلىنىپ تاغ ئوستىگە چىققاندا ئۇيان ـ بۇيان قارىغىن. شۇ چاغدا كۆزۈڭگە قوي بېقىپ يۈرگەن بىر ئاقساقال كىشى كۆرۈنىدۇ. ئۇ كىشىنىڭ يېنىدا باشقا كىشى يوق، ئاغزىدا چىشى يوق، سەجدە قىلغىلى بېشى يوق. ئۆزى دۇشمەندۇر، ھاۋازخانغا خۇشتاردۇر، ھەر يىلى بىر قېتىم بېرىپ ئۇنى يوشۇرۇن كۆرۈپ كېلىدۇ. قوي بېقىپ ئالىدىغان ھەققىنى شۇنىڭغا خىراجەت قىلىدۇ. سەن شۇنىڭ قېشىغا بېرىپ تۆت يۈز قوينى ئايرىۋال! ئۇنى ھەيدەپ بېرىپ ھاۋازخانىنىڭ ئاتىسى كېرەم قاسساپ دېگەننى تاپ. ئۇنىڭ خوتۇنى تۇركمەن پەرزەنتى، ئۆزى مۇسۇلمان، ئىسمى گۈلئايىمدۇر. دۇشمەننىڭ قولىغا ئەسىر چۈشكىلى قىرىق يىل بولدى. ئۇنىڭ بىر ئاغىسى بار، ئىسمى قەمبەر بوۋاي، سەن ئۇنىڭ قېشىغا شۇ ئاغىسى «قەمبەر بوۋاي» سىيا. قىدا ياسىنىپ بارساڭ ئىشىڭ ئاسان بولىدۇ، ــ دەپ گۆر ئوغلى ھەققىگە دۇئا قىلدى.

گۆر ئوغلى خىزىردىن پاتمە ئېلىپ، تۇلپارنى مىنىپ، بەتبەخت تېغىنىڭ ئوستىگە قارىدى. ئۇنىڭ كۆزىگە بىر بوۋاي كۆرۈندى.

گۆر ئوغلى ئۇنىڭ قېشىغا بېرىپ، بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

ئاستىمدا تۇلپارىم ئوينار يۈز ئەلۋان،
ئېگىنىمدە ساۋۇت، بېشىمدا قالقان.
جاپا تارتىپ، مېھنەت چېكىپ يۈرۈپسەن،
بۇ قويلار كىمنىڭدۇر، ئېيتقىن بوۋايجان؟

بوۋاي:
ئاستىغا تۈلپار مىنگەن بەگ يىگىت،
بۇ قوينىڭ ئىگىسى ساڭا نە كېرەك؟
سۆزۈمنى ئېيتاي، بىر ـ بىرلەپ ئىشىت،
تېگىنى بىلىش ساڭا نە كېرەك؟

گۆر ئوغلى:
مېنىڭ ئېلىم ھەم سانسىز كىشىم بار،
بۇنى سوراشقا كۆڭۈل خۇشۇم بار.
بۇ قوينىڭ ئىگىسى كىمدۇر بوۋاجان،
بۇنى سوراپ بىلمىدىغان مېنىڭ ئىشىم بار.

بوۋاي:
بىلسەڭ، بالا مەن ئەرنىڭ ئۆزى مەن،
بۇ مالغا قارانچۇق قارار كۆزىمەن.
نېمە گېپىڭ بولسا مەندىن سورىغىن،
بۇ قوينىڭ ئىگىسى ھازىر ئۆزى مەن.

گۆر ئوغلى:
ئەي بوۋاي، سۆزۈمنى ئاڭلا، قۇلاق سال،
بىلدىم، مەن، سېنىڭكى ئەمەس ئۇشبۇ مال.
بۇ قويلار ئىگىسى مانا مەندۇرمەن،
ئاۋارە قىلمىغىن مېنى، قېرى چال.

بوۋاي:
بۇ مالنىڭ ئىگىسى ئۆزۈم مەن، بىلگىن،
تاياق بىلەن سالاي قېشىمغا كەلگىن.
سۆزلىرىڭ ئاجايىپ مەنىسىز، بىلگىن،
بۇ مالنىڭ ئىگىسى مانا مەن بىلگىن.

گۆر ئوغلى:
راستىنى ئېيتقىن، بۇ كىمنىڭ مالى،
قوي باقار بۇ چۆلدە سەھرانىڭ چالى.

راستىنى ئېيتمىساڭ، ئېيتماي تۇر قېرى،
بۇ قويلار بىلسەڭ ھاۋازنىڭ مالى.

بوۋاي:
چۆللەردە يۈرىمەن ھامان بىقارار،
ئاي يۈزىنى كۆرۈشكە دىلىم ئىنتىزار.
تاياق يېمەستە كەتكىن بۇ يەردىن،
ھاۋازنىڭ ئىسمىنى تۇتما نابكار.

گۆر ئوغلى:
بەتبەختىنىڭ كۆپتۇر تۇرلۇك گىياھى،
بۇلۇتلۇق، تۇمانلىق ھەر خىل ھاۋاسى.
بىلمەن بۇ مالنىڭ ئىگىسىنىمۇ،
ھاۋازخان ئوغلاندۇر مالنىڭ خوجاسى.

بوۋاي:
سەن قايتا ئاتمىدىڭ ئىسمى ـ ئېتىنى،
يا ئوقۇپ كۆرگەنمۇ ئۇنىڭ خېتىنى.
ئەجىلىڭ يېتىپ كەلمىگەن بولسا،
ئاغزىڭغا ئالمىغىن ھاۋاز ئېتىنى.

گۆر ئوغلى:
گۆر ئوغلىدىن ئاڭلا ئەمدى بۇ سۆزنى،
ھاۋاز ئۇچۇن يولغا تىكمەن كۆزنى.
چىن دىلىدىن ئامراق بولساڭ، ئەي بوۋاي،
كەلتۇرگىن بۇ يەرگە تېز بول ھاۋازنى.

بوۋاي:
مەن بىلدىم ئەمدى سېنى گۆر ئوغلى،
شۇ ياشقىچە يۈرمىدىڭ سەن ئەسلا توغرى.
ھاۋاز دېسەڭ ئوتتۇز چىشىڭ ئوشتۇلار،
ئىزىڭچە قايتىپ كەت بۇ يەردىن، ئوغرى.

دەپ بوۋاينىڭ ئاچچىقى كېلىپ:
ـــ مەن ھاۋازنى كۆز قارىچۇقۇمدەك ئاسراپ يۈرسەم، سەن تېخى ئۇنى بۇ يەردىن ئەكېتمەمەن دەمسەن؟ ـــ دېدى ۋە ھاسىنى قولىغا ئالدى، ئۆتۈكىنى سېلىپ، قولىنى شىلتىپ، ئايىغىنى توزىتىپ، بۇرنى ۋە ماڭلىيىنى نېرى ـ بېرى قىلىپ، يۇگۇرگەن بويى كېلىپ گۆر ئوغلىنىڭ ئېتىنىڭ چۇلۇۋرىنى تۇتتى.

گۆر ئوغلى تۇلپاردىن چۈشتى، بوۋاينى بىر قولى بىلەن كۆتۈرۈپ باستى، قول - ئايىغىنى باغلاپ:

ــ گەپ قىلما، قېرى! بولمىسا ھازىرلا ئەدىپىڭنى بېرىمەن! ــ دېدى.

كېيىن ئۇ ئېتىغا قاراپ باش - كۆزىنى سىلاپ: « ئەي تۇلپار، بۇ قېرىنى ساڭا تاپشۇردۇم، خەۋەردار بولغىن، مەن كەلگۈچە قويۇپ بەرمە. قېرى ۋاقىرسا كوكۇلىسىدىن چىشلەپ يەرگە بېسىپ قويغىن! » دەپ تاپشۇرۇپ ماڭغانىدى، قېرى ۋاقىرىدى، تۇلپار ئۇنىڭ كوكۇلىسىدىن تارتىپ يەرگە باستى. بوۋاي قورققىنىدىن جىمجىت يېتىۋەردى.

گۆر ئوغلى قەمبەر بوۋاي سۇرىتىگە كىرىپ، قويلارنىڭ خىللىرىدىن تۆت يۈزنى بۆلۈپ چىقىپ، ھەيدەپ ناماز خۇپتەنگىچە گۈرۈجىستان دەرۋازىسىنىڭ تۈۋىگە يېتىپ باردى. دەرۋازىۋەنلەرگە ئۆزىنى «قەمبەر بوۋاي» دەپ تونۇشتۇرۇپ مۇنداق دېدى:

يېتەكلەشكە قاتار - قاتار نارمۇسەن،
سودىگەرلەر كەلسە ئاڭا زارمۇ سەن؟
خۇپتەن بولماي ساڭا نېمە بولۇشتى،
تۇرۇڭلار مىرشەپلەر، ئۆيدە بارمۇسەن؟

خىزمەتكە ياراتقان ماڭا كېچىكتى،
تاپالمايمەن كىرەي دېسەم تۆشۈكنى.

مەززە قىلىپ جىم يېتىشقان يىگىتلەر،
ئېچىڭلار، تۇرۇپ ماڭا ئىشىكنى.

كۆرمەكچىمەن بازار ئېلى خۇلقىنى،
ياراشقانلار تال - تال ئۆرۈر زۇلپىنى.
تاشقىرىدىن كەلگەن مەن بىر سودىگەر،
قۇربېشىلەر، ئېچىڭلار ئەمدى قۇلپىنى.

قالماققا ساتمدىغان قويۇم بار،
بازارغا سالمدىغان مېنىڭ ئويۇم بار.
قۇربېشىلەر ئاچقىن دەرۋازا ـ قۇلۇپنى،
قورقماقتىمەن، ئالدىمدا كۆپ قويۇم بار.

سودىگەرلەر سىزدىن خاپا بولمىسۇن،
تاشقىرىدا بىر يارامليق قالمىسۇن.
قۇربېشىلەر، شەھىرىڭگە كىرگۈزگىن،
ئوغرىلار تالادا مالنى ئالمىسۇن.

مەن مۇساپىر، ئەل ـ يۇرت ئالدىدا،
بېشىمغا سەۋدالار سالدىلەر خۇدا.
بىر قويۇم يوقالسا سىزدىن يۈز قىلىپ،
تۆلىتىپ ئالۇرمەن شاھىنىڭ ئالدىدا.

ئاھ ئۇرسام تۆكۈلەر كۆزۈمنىڭ يېشى،
ھەق بولۇر قىيامەتتە مەردنىڭ يولدىشى.
مەن سودىگەر بولۇپ كەلدىم شەھىرىڭگە،
دەرۋازىنى ئاچقىن، بوۋا قۇربېشى.

قۇربېشىلەر ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشتى. «بۇ چەتتىن كەلگەن سودىگەر ئوخشايدۇ، مېلى يوقىلىپ كەتسە بېشىمىزغا بالا بولمىسۇن!» دەپ دەرۋازىنى ئېچىپ قويلارنى كىرگۈزدى. ئۇلارنىڭ بىرى گۆر ئوغلىغا قاراپ:

— يول بولسۇن! — دېگەندى، گۆر ئوغلى خۇپسەنلىك قىلىپ:

— ئەسسالامۇئەلەيكۇم! — دېدى.

— نەگە بارسەن؟ — دېدى يەنە ھېلىقى كۆزەتچى.

— مال ـ جانىڭىز ئامانمۇ؟! — دەپ ياندۇرۇپ سورىدى گۆر ئوغلى.

— قانچە قويۇڭ بار؟! — دېدى دەرۋازىۋەن.

— ئۆيدىن چىققىلى يىگىرمە بەش كۈن بولدى، — دېدى گۆر ئوغلى.

— قويلارنىڭ پۇلىغا نېمە ئالىسەن؟! — دەپ سورىدى دەرۋازىۋەن.

— مالىلار بەك چارچاپ كەتتى! — دەپ جاۋاب بەردى گۆر ئوغلى.

— ئېتىڭ نېمە؟! — دەپ سورىدى دەرۋازىۋەن.

— بەش ـ ئالتە يىلقام بار ئىدى، ئۇنى مىنمەي بۇ يەرگە پىيادە كەلدىم، — دەپ جاۋاب بەردى گۆر ئوغلى.

— بىز كاللا دېسەك بۇ ئادەم پاچاق دەيدۇ. بۇ ھالى بىلەن مالىلرىنى بازارغا ئەكىرسە، باشقا كىشىلەر ھەممە قويلىرىنى بىردەمدە تالاپ كېتىدۇ. تاڭ ئاتقاندا بىزمۇ بىللە بېرىپ قىلغان سودىسىنى كۆرەيلى! — دېيىشتى دەرۋازىۋەنلەر. ئۇلار كېچىنى گۆر ئوغلى بىلەن بىللە ئۆتكۈزۈشتى. تاڭ يورۇشى بىلەن تەڭ گۆر ئوغلىنىڭ قويلىرىنى بىللە ھەيدىشىپ بازارغا باردى. ئۇلار كېلىپ قوي بازىرىغا تېخى ھېچكىمنىڭ كەلمىگەنلىكىنى كۆردى. سودىمۇ باشلانمىغانىدى، گۆر ئوغلى سۈلتان قويلىرىنى ھەيدەپ، كالتەكىنى ئوينىتىپ، ھەر خىل ئالتاغىل سۆزلەپ يۈردى.

بىر چاغدا، تىللا تاجى بېشىدا، قاسساپلىرى قېشىدا، ئەللىك ئىككى يېشىدا، سەمەن يورغىسى ئاستىدا كېرەم قاسساپ كېلىپ:

— پوش! پوش! — دەپ قوي بازىرىنى ئارىلىدى. خىل قويلارنى كۆرۈپ، گۆر ئوغلىنىڭ قېشىغا كەلدى ۋە:

— بۇ قويلار كىمنىڭ؟! بۇ قوينىڭ ئىگىسى قانداق ئادەم؟! — دەپ سورىدى. دەرۋازىۋەنلەردىن بىرى:

— بۇ قوي مانا بۇ ئادەمنىڭ، بىز ئۇنىڭ قانداق ئادەملىكىنى تېخى بىلەلمىدۇق. بىز تاغدىن گەپ سورىساق بۇ كىشى باغدىن جاۋاب بەردى، ئۆزىڭىز سوراڭ! — دېدى. كېرەم قاسساپ:

— نەدىن كېلىۋاتىسەن؟ ! — دەپ سورىدى. گۈر ئوغلى سۈلتان ئۇنىڭ گېپىگە قۇلاق سېلىپ، تۇ-
زۇك ئىپادە بىلدۈردى. ئۇنى كۆرگەن كېرەم قاسساپ:
— ئۇ يەرلەرگە غېرىب بولۇپ كېلىپسەن، ئايا قويچى، قايسى ئەلدىن بولۇرسەن؟ — دەپ سورىدى.

گۈر ئوغلى:
ئەجەل يەتمىسە قىزىق سۆزنى سۆزلەيمەن،
ئالدىمغا كۆپ قوينى سېلىپ كېلۈرمەن.
ئەسلىم مېنىڭ تۈركمەن پەرزەنتى،
شەھىرىگە سودا ئۈچۈن كېلىپمەن.

كېرەم قاسساپ:
ياراشسۇن، دەپ ئات يالمىنى تارايمەن،
قوي ئالۇرغا ھەم ساتۇرغا يارايمەن.
تۈركمەن دېگەن ئاتام يۈرتى بولىدۇ،
كىمنىڭ ئەۋلادى، ئۇرۇقۇنى سورايمەن.
قويۇنىڭنىڭ ئېگىسى بار دەپ ئېيتمىسەن،
سوراپ كۆرەي، قوينىڭ ئېگىسى كىم ئىكەن؟

گۈر ئوغلى:
خۇدايىم بەرمىگەن بەندە خارۇزار،
دەۋزىخىي بەلگىسى، ئېرۇر كۆڭلى تار.
مەن يالغۇز باشلىق دېمە بۇ يەردە،
بۇ شەھەرنىڭ كاتتىسى مېنىڭ يەزدەم بار.

كېرەم قاسساپ:
بېشىمغا زەرەپشان سەللە ئورايمەن،
سەۋلەت ئۈچۈن بۇرۇتۇمنى ياغدا بويايمەن.
بۇ شەھەردە مېنىڭ يەزدەم بار دەيسەن،
يەزدەڭ ئېتى كىمدۇر، سەندىن سورايمەن؟

گۈر ئوغلى:
مەن ئېيتاي، سەن سوراپ بېرىپ ئۇنى تاپ،
سورىساڭ بىلىدۇ ھەممە شەيخى ـ شاب.
يەزدەمنى سورىساڭ بىلگىن، ئېتىنى،
ئېتىنى دەيدۇ ھەم «كېرەم قاسساپ!»

ئادا بولماس ئېلىمنىڭ شەكىرۇ قەندى،
قۇلاقتىن كەتمەيدۇ پىرلەرنىڭ پەندى.

ئەسلىمنى سورىساڭ، ساڭا ئېيتارمەن،
مەن ئېرۇرمەن تەككە تۇرك پەرزەنتى.

كېرەم قاسساپ:
كىم بىلىدۇ ئىچىڭدىكى ئويۇڭنى،
قارايمەن كۆرۈپ سېنىڭ بويۇڭنى.
بۇ يەرگە نېمە ئۈچۈن كەلدىڭ سەن؟
ئېيپ ـ ساتارمەن ئېلىپ كەلگەن قويۇڭنى.

گۈر ئوغلى:
باش ـ ئۇچى، سانى يوقتۇر قويۇمنىڭ،
قىزىقى يوق ساڭا رەڭگىرويىمنىڭ.
بىلمەيمەن بۇ قويلارنىڭ باھاسىن،
كېپ قالامدۇ ئېگىسى بۇ قويۇڭنىڭ.

كېرەم قاسساپ:
قارىسام بۇنىڭ ئاغزى شۇم ئىكەن،
يۈرگەن يېرى ياۋمەت ئېلى قوۋم ئىكەن.
مەن بىلۈرمەن خەۋىرىنى تاغاڭنىڭ،
كۆرسەت ماڭا بەلگىسىنى تاغاڭنىڭ.
يەزدىڭ ئېتى دېگەن بولسا كېرەمجان،
بىلۈرمۇسەن، ئېتى كىمدۇر ئۇكاڭنىڭ؟

گۈر ئوغلى:
يۈرىكىمگە ئوت چۈشتى، كۆپ مېنىڭ ئاھىم،
ئەزەلدىن ئايرىغان بىزنى خۇدايىم.
يېڭىلمىسەم بالىلىقتا كېتىپتۇ،
چىراغمىنىڭ ئېتى ئىدى گۈلئايىم.

كېرەم قاسساپ:
قەيەرلەردە قالدى ياۋمەت ـ ئەل زاتىڭ،
تۈركمەن بەگلىرىدىنمۇ سىپاتىڭ.
ئۇكاڭ بىلەن مەن يەزدەڭنى تونۇدۇڭ،
كىم بولىدۇ، ئەي ئوغلۇم، سېنىڭكى ئاتىڭ؟

گۆر ئوغلى:

كىچىكمەدىن غېرىب قىلدى بىر خۇدا،
غېرىبلىقتا كۈندە چەكتىم يۈزمىڭ ئاھ.

ئەسلىي نەسلىمنى تەرتىپ بىلەن سوربدىڭ،
ئېتىمنى دېسەم مېنىڭدۇر قەمبەر بوۋا.

كېرەم قاسساپ گۆر ئوغلىنىڭ جاۋابىنى ئاڭلاپ:

ــ ۋاي قەمبەر چىراغىم، بۇ سەنمۇ؟ ئامان بولغىن ! ئۇ تەرەپتىكى ئاتا ـ ئانام، قوۋم ـ قېرىنداش-لىرىم ئامانمۇ؟ ــ دەپ كېلىپ قۇچاقلىشىپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

ئەسقەر تېغىڭ ئامانمۇ؟
كۆرۈشمەكلىك گۇمانمۇ؟
بىر ـ بىر سەندىن سورايمەن،
ئەل ۋە يۇرتۇڭ ئامانمۇ؟

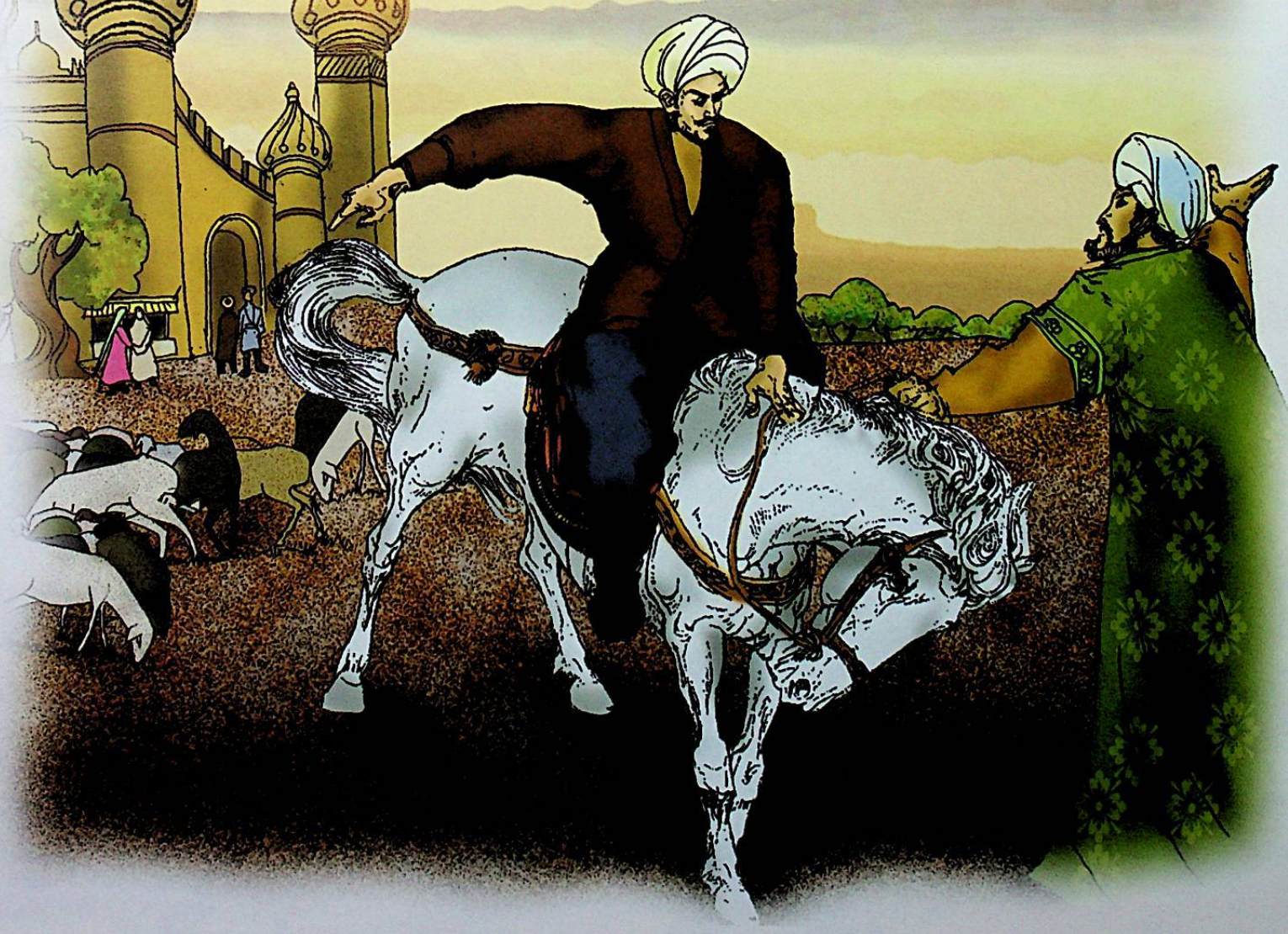
ھىجران ئوتىدا تېنىمىز،
باغرى قاندۇر گۈلىمىز،
ئاق سۈت بەرگەن ئېلىمىز،
مېھرىبانلار ئامانمۇ؟

كىمگە يېتەر دەردىمىز،
تاشار گاھى زەردىمىز.

سۆزلىشەيلى بىر سائەت،
ياش يىگىتلەر ئامانمۇ؟

چۈشتى سېنىڭ بۇ داغىڭ،
باھاردا ئېچىلۇر باغىڭ،
ئايلىنايمەن چىراغىڭ،
قالغان ئەللەر ئامانمۇ؟

كۆزگە يېشىم تىزىلدى،
مېنىڭ كۆڭلۈم بۇزۇلدى،
يۈرەك ـ باغرىم ئېزىلدى،
كۆرگەنلىرىم ئامانمۇ؟

ئۇلار سۆزلەشتى، كۆرۈشتى، ھال ـ ئەھۋال سوراشتى. كېيىن گۆر ئوغلى:

ـــ ھاۋازخان چىرىغىم نەدە؟ ئۇنى بىر كۆرۈپ، ئۇنىڭدىن كېيىن ئۆلسەم ئارمىنىم يوق! ـــ دېدى.

ھاۋازخان بۇ چاغدا خۇنخار شاھنىڭ ئالدىدا ئىدى. ئۇنىڭ قېشىدا بەش يۈز مەھرەم بار ئىدى. ئۇ كېچە ـ كۈندۈزنى خۇنخار شاھ بىللە ئۆتكۈزەتتى. كېرەم قاسساپ يېنىدىكى بىر مەھرىمىنى:

ـــ ھاۋازخاننىڭ بىر تاغىسى چەمبىلدىن كەپتۇ. ئۇنى كۆرۈشكە كۆپ ئىنتىزار ئىكەن. بۇگۈن كېلىپ تاغىسىنى كۆرۈۋالسۇن. ئەتە ئەتىگەندە خىزمەتلىرىگە يەتكۈزۈپ بېرىمەن! ـــ دەپ خۇنخار شاھقا ئەۋەتتى.

خۇنخار شاھ ئىلتىماسنى قوبۇل قىلىپ، ھاۋازخاننى بەش ـ ئالتە مەھرىمى بىلەن ئۇلارنىڭ قېشىغا ئەۋەتتى.

ھاۋازخان يول بويى: «مېنىڭ تاغام قانداقراق ئادەمكىن؟! » دەپ ياخشى ئات مىنگەن، ياخشى تون كىيىگەن كىشىلەرگە قاراپ كەلدى.

گۆر ئوغلىنىڭ كۆزى ھاۋازخانغا چۈشتى، ئورنىدىن يۆگۈرۈپ قوپۇپ، ئۇنىڭ بىلەن ئاتا ـ بالىلاردەك قۇچاقلىشىپ كۆرۈشتى، شۇ يەردە بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

كەتتى كۆڭلۈمدىن ئارمان،
قۇدرەتلىك ھەقتىن پەرمان.
پىغان بىلەن دەردىم كۆپ،
سەنسەن دەردىمگە دەرمان.

زەر گۈلۈمدەك سىلايمەن،
قارىچۇقۇمدەك كۆرەيمەن.

دال بويۇڭنى بەگ ھاۋاز،
كامىل پىردىن تىلەيمەن.

مەندەك تاغاڭ سادىغا،
قۇلاق سالغىن نىداغا.
ئاي يۈزۈڭنى تىلەيمەن،
كۆپ يىغلىدىم خۇداغا.

تۇرالمىدىم ئەللەردە،
خاھى چۆل ھەم كۆللەردە.
ئىزدەپ چىقتىم بەگ ھاۋاز،
يۈردۇم ئۇزاق يەرلەردە.

بولدۇم تەشنا مېھرىگە،
قەددى ـ تېشى مەھرىگە.
سېنى ئىزدەپ چىراغىم،
ئاخىر كەلدىم شەھرىگە.

ئاڭلا، ئېيتقان سۆزۈمنى،
قۇللۇق قىلاي ئۆزۈمنى.

دىيارىڭغا كېلىپ مەن،
كۆردۈم ئايدەك يۈزۈڭنى.

سۆزلىرىمگە قۇلاق سال،
دۇشمەن بولسۇن پايمال.
دوستلار بولسۇن شاد ـ خۇشال،
پىدا بولسۇن پۇل ۋە مال.

ئاڭلاپ سېنى ئۇزاقتىن،
ئىزدەپ كەلدىم يىراقتىن.
خۇدا كۆرسەتتى سېنى،
قۇتۇلدۇم مەن پىراقتىن.

گۆر ئوغلى بۇ سۆزلەرنى ئېيتىپ كېلىپ، ھاۋازخاننىڭ بېشىدىن ئۈچ قېتىم ئايلاندى، ئۇنىڭ كۆزىدىن ياش يامغۇردەك تۆكۈلدى. ھاۋازخاننىڭ بېشىنى باغرىغا باستى، مېھرىبانلىق كۆرسەتىپ، باش ـ كۆزىنى سىلاپ سۆزلىدى.

كېرەم قاسساپ گاھى كۈلۈپ ـ گاھى يىغلاپ، يېنىدىكى كىشىلەرگە:

ــ كۆرۈڭلار بۇ كىشىنى، ئەۋلادىنى سېغىنىپ كېلىپ دىدار كۆرۈشكەندىن كېيىن شۇ ھالەتكە چۈشتى، ــ دەپ تونۇشتۇردى.

گۆر ئوغلىنىڭ كىيگەن چەكمىنى ھاۋازخانىنىڭ يۈزلىرىگە پاتتى. ئۇ بۇ چەكمىنىڭ يىپلىرىنىڭ يىرتىلىشىدىن زارلىنىپ بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

ئېرىسۇن، تاغلار ئېرىسۇن!
بەندە ئالغىنى بىلەن قۇرۇسۇن.
كىيگىنى يىرتىق چەكمەن،
بايلىقلىرى قۇرۇسۇن.

بەگ بولۇپ يۈرتلار چىقمىسا،
ئوۋ ـ ئوۋلاپ لاچىننى سالمىسا.
شۇنچە مالنى نېمە قىلار؟
بىر ياخشى تونىنى كىيمىسە.

«ئال!» دېگەندە يورغا ئالمىسا،
ئىشىم بىكار، ياخشى بولمىسا.
بۇ بەگنىڭ مېلى قۇرۇسۇن،
بىر ياخشى تۇلپار مىنمىسە.

سۆزى باشقىغا ياقمىسا،
باشقىلارنى باقمىسا.

مالنى يىغىپ نېمە قىلار؟
شەمشەر ـ قىلىچ تاقمىسا.

دۇنيا بىزدىن ئۆتىدۇ،
مالمۇ تاشلاپ كېتىدۇ.
دوست ـ دۇشمەننىڭ قولىدا،
ئۆلسە شۇ چاغ يېتىدۇ.

مېلى يوقلار دەرماندە،
پەرزەنتسىزلەر ئارمانىدە.
«تاغاڭ مەن» دەپ كېلىپتۇ،
قىلىپ مېنى شەرمەندە.

سۆز قىلىدۇ ھاۋازخان،
سىزگە دەيدۇ: بول ئامان!
شەرمەندە قىلماي بۇرۇنراق
كۆزدىن يوقال تاغاجان.

كېرەم قاسساپ ھاۋازخانىنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ:

— ئەي ئەقىلسىز ئوغلۇم، قاملاشمىغان سۆزلىرىڭنى قوي! شۇنچە قويلىرى بار كىشى سەن دېگەن نەرسىلەرنى قىلالماسمۇ؟ قولىدىكى بار بايلىقىنىڭ ئازراقلا قىسمىنى خىراجەت قىلسا، سۆلىتى بەگلەردىن ئېشىپ كېتىدۇ، لېكىن سېنىڭ بۇ تاغاڭ پېقىرلىقنى ئىختىيار قىلغان. كۆرۈنۈشىدىن ئىبادەتگۈي سوپى كىشىدەك كۆرۈنىدۇ، بۇنىڭدىن كېيىن بۇنداق ئەدەپسىز سۆزنى قىلساڭ، مەندىن ياخشىلىق كۈتمە. دەرھال تۇرۇپ ئۆيگە ئېلىپ بارغىن، سىڭلىسى بولغان ئاناڭ بىلەن كۆرۈشسۇن، ئۆزۈڭ ئالدىدا خىزمەت قىل! — دېدى.

ھاۋازخانمۇ، گۆر ئوغلىمۇ ئورنىدىن قوزغالدى. كېرەم قاسساپ:

— قويلىرىڭنىڭ باھاسىنى ئېيتىپ بېرىپ كەتكىن! — دېدى.

ئۆزىنى قەمبەر بوۋاي دەپ كەلگەن گۆر ئوغلى:

— بۇ قويلار ئاۋۋال مېنىڭ ئىدى، ئەمدى سېنىڭ بولدى. ساتماقچى بولساڭ، باھاسىنى ئۆزۈڭ قويۇپ سېتىۋەر! — دەپ جاۋاب بەردى. ھاۋازخان بىلەن ئىككىسى ئۆيگە راۋان بولدى. ھاۋازخان تاغىسىنىڭ قولىدىن يېتىلەپ ھويلىسىغا كىردى، ئانىسىغا قاراپ بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

ئويلىسام دۇنيا ئىشلىرى پانا،
خۇدا سۆيگەن قۇلىنىڭ تىلىدا سانا.
مەن سۆزنى سىزگە بايان قىلاي،

قۇلاق سېلىپ ئاڭلاڭ، جان ئانا.

سۆزنى ئاڭلا، بەگ ھاۋازنىڭ تىلىدىن،
بىر كىشى كېلىپتۇ ياۋمەت ئېلىدىن.

بۇ يەرگە كەپتۇ بىزنى سوراغلاپ،
بىزلەرنى كۆرمەكنى تىلەپ ئېلىدىن.

قارىساڭ ئۇنىڭ ئەجەب بويى بار،
بىلمەيمەن، نېچۈك خىيال ـ ئويى بار.
بۇ شەھەرگە كەپتۇ بىزنى سوراغلاپ،
ئالدىدا ھەيدىگەن تۆت يۈز قويى بار.

ئەتىگەن كىرىپتۇ بىزنىڭ شەھەرگە،
قوشنى ئارتىپ بولماستا نارغا.
بۇ شەھەردە ھېچ كىشىنى تونۇماس،
قويلىرىنى سالغانىكەن بازارغا.

بۇ ئادەمنى باشقىلار مازاق قىلىپتۇ،
مازاق قىلغانىنى بۇ ھەم بىلىپتۇ.
ھەيران بولۇپ تۇرغانىكەن بۇ ئادەم،
شۇ چاغدا قېشىغا ئاتام كېلىپتۇ.

ئاتام كۆرۈپ بۇ ئادەمنى قاراپتۇ،
سۆز سورىسا جاۋابىغا ياراپتۇ.
ئەسلىي نەسلى بىر ـ بىرىنى سورىشىپ
ئۇنى ئاتام خېلى ئوبدان سىناپتۇ.

ئۇ ئادەم ئاتامغا سۆزلىدە دەپتۇ:
«شەھەردە يەزدەم بار ئىستەيمەن» دەپتۇ.

گۈلئايىم ھاۋازخاندىن بۇ سۆزنى ئاڭلاپ تاقىتى تاق بولۇپ، ئۆيدىن يۈگۈرۈپ چىقتى. قەمبەر بوۋاينىڭ بوينىنى قۇچاقلاپ تۇرۇپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

يۈرەكلەردە كۆپ داغىم،
خازان بولدى چارباغىم.
قىرىق يىل بولدى ئايرىلدىم،
ئېسەنمۇسەن، چىراغىم؟

كېچە ـ كۈندۈز بار ئايىم،
ئايرىپ سالدى خۇدايىم.
ئامان ـ ئېسەن كۆرۈشتۇق،
ئايلىناي مەن گۈلئايىم.

يەزدىسىنىڭ ئەسلىي نەسلىنى سورىسا،
يەزدەم، دەپ ئاتامنىڭ ئىسمىنى دەپتۇ.

ئۇ ئادەم بۇ يەرگە كەلدى ئۆزۈڭدەك،
سۆزلىگەن سۆزلىرى سېنىڭ سۆزۈڭدەك.
ياۋمەتتە ئاغا ـ ئىنىڭ بارمىدى؟
بەك ئوخشاش كۆزلىرى سېنىڭ كۆزۈڭدەك.

دېمە، ئانا، ئەمدى مېنى ئويۇنچى،
يەتكۈزەي ساڭا خەۋەر، سۆيۈنچى.
تاغىمىز كېتىدۇ، چىقىپ كۆرمىسەڭ،
تاغام كەلدى بەرگىن ماڭا سۆيۈنچى.

نەچچە كۈن يۈرۈپتۇ باغرىنى داغلاپ،
سېنى ـ مېنى كۆرۈشكە زار ـ زار يىغلاپ.
تاغام كەلدى ئالدىغا چىقىپ كۆرمەمسەن؟
«گۈلئايىم سىڭلىم» دەپ سېنى سوراغلاپ.

«ئۇكا!» دەپتۇ خۇدا سۆيگەن بىر بوۋاي،
يىغلاپتۇ زار ـ زار تۇغقان تاپالماي.
ئىشەنمىسەڭ چىقىپ ئۇنى كۆر ئۆزۈڭ،
سورىغانىدىم ئېيتىن، دېدى: قەمبەر بوۋاي.

سېنى هەقتىن تىلىدىم،
ھەق بېرىپتۇ مۇرادىم.
مۇساپىر بۇ شەھەردە،
تىنماي ھەققە يىغلىدىم.

كىمنى كۆرسەم كۆزلىدىم،
ئامانلىقنى سۆزلىدىم.
مۇساپىرلىق قۇرۇسۇن،
بوتلاق بولۇپ بوزلىدىم.

دۇشمەنلەردە قېقىلىپ،
يات ئەللەرگە قېتىلىپ.
بىر ئاللاغا يىغلىدىم،
تۇنلەر بويى سېغىنىپ.

كۆردۇم ئايدەك يۈزۈڭنى،
ئېنىقلىدىم ئۆزۈڭنى.

ئۆمرۇم يىغلاپ ئۆتكەندە،
ئەسلەپ سېنىڭ سۆزۈڭنى.

مەرد مەيدانغا باشلانسۇن،
دۇشمەن قولى باغلانسۇن.
قېرىنداشلار ئامانمۇ؟
مەندەك سىڭلىڭ ئايلانسۇن.

ياراتتىلەر بىر خۇدا،
كۈندە قىلدىم ئاھۇ ۋاھ.
ئەل ۋە يۇرتلار ئامانمۇ؟
سوراي سەندىن قەمبەر ئاكا.

گۈلئايىم: «يۇرت ئامانمۇ؟»
بىزگە ئاخىر زامانمۇ؟
يۇرت ئىگىسى سۇلتانىم،
گۆر ئوغلى بەگ ئامانمۇ؟

گۈلئايىمنىڭ شېئىرىنى ئاڭلاپ گۆر ئوغلى يىغلاپ كەتتى، مۇڭداشتى. كېيىن قەمبەر بوۋاي:

— چىراغىم، ئەل ـ يۇرتنىڭ بارچىسىنى سورىدىڭ، بۇ ئىشىڭ ماڭا ياقتى. گۆر ئوغلىنىمۇ سورىدىڭ، ئۇ بىزگە دۇشمەن تۇرسا، يەنە نېمە ئۈچۈن ئۇنى سورايسەن؟ — دېدى.

— ئەي ئاكا، ئۇ بىزنىڭ ئۆزىمىزنىڭ ئۇرۇقى، نېمە بولسا شۇ بولسۇن، يەنىلا ياتلاردىن ياخشى. شۇنىڭ ئۈچۈن سورىدىم. ئەگەر دۇشمەنلەرنىڭ بىرى: «گۆر ئوغلى پالانى يەرگە كەپتۇ!» دېسە خۇش بولمەن. «چېكىنىپتۇ ياكى قېچىپ كېتىپتۇ» دېسە گېپىمدىن غىزا ئۆتمەيدۇ. قانداشلىق ئازابىنى تارتىمەن، شۇنىڭ ئۈچۈن سورىدىم، — دەپ جاۋاب بەردى گۈلئايىم.

گۆر ئوغلى يېڭىۋاشتىن ئۆكسۈپ يىغلىدى، ھاۋازخان ئۇنى مېھمانخانىسىغا باشلاپ ئەكىردى. توقۇز خىل تاماق تەييارلاپ ئالدىغا قويدى. نېمىنى تەلەپ قىلسا شۇنى قىلدى. ئۇ، گاھىدا گۆر ئوغلىنى «تاغام!» دەپ تىزىدا ئولتۇراتتى، گاھى بوينىنى قۇچاقلاپ باش ـ كۆزىگە سۆيەتتى.

گۆر ئوغلى:

— بالام ھاۋازخان، سېنى ئەكەتسەم بىزگە ئەل بولامسەن؟! — دەپ سورىدى.

— ئەگەر راستتىنلا ئەكەتسەڭ، جان تاغام دەپ بارىمەن! — دېدى ھاۋازخان.

ھاۋازخانىنىڭ سۆزىگە گۆر ئوغلىنىڭ دىلى ئېرىدى، يۈزىگە، پېشانىسىگە سۆيۈپ تۇرۇپ بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

ئەمەس سۆزلىرىم پىنھان،
سىرنى ئەيلەيىن ئايان.
بىزنىڭ ئەللەر ئاجايىپ،
بارارمۇسەن ھاۋازخان؟

كۆچلەندۇرەر ئىمانىنى،
كۆرگىن بىزنىڭ تامانىنى.
تاغدا سايرار بۈلبۈللار،
بۇلاقلىرى راۋانىنى.

ئاقسا ئەسقەر بۇلىقى،
كىشنىشۇر ئەل ئۇلىغى.
كۆرگەن كەتكۈسى كەلمەس،
ئۇلاغلارنىڭ يايلىقى.

ئۇزۇن تاغلار قاراسى،
خوپ قايمىدۇر تالاسى.
شۇ تاغلارغا ياز كەلسە،
چىقار بەگلەر بالاسى.

كاناي ـ سۇناي قويىدۇ،
جەرەن ـ كېيىك سويىدۇ.
قىز ـ جۇۋىنى ئارىلاش،
كۆزلەر قاراپ تويىدۇ.

تۇغۇلۇپ ئۆسكەن يېرىڭدىن،
چىققىن ئىسسىق ئۆيۈڭدىن.
ئويۇن ـ كۈلكە دېسەڭ بار،
چىقالامسەن ئېلىڭدىن.

قۇشنى سالغىن كۆلۈمگە،
ئىنتىزار ئەل يولۇمغا.
ئايلانسۇن سەندىن تاغاڭ،
يۈرگىن چەمبىل ئېلىمگە.

ئىگە بول سۇۋغىتىمغا،
بەخت قوشۇلسۇن بەختىڭگە.
سادىغاڭ كېتەي، بەگ ھاۋاز،
چىققىن تىللا تەختىمگە.

يولۇم چۈشتى زاتىڭغا،
باش ئېگەلمەس ياتىڭغا.
چەمبىلگە بەگ بوپ بېرىپ،
مىنگىن تۇلپار ئاتىمغا.

«چەمبىلگە بەگ دەپ بارساڭ
مىنگىن تۇلپار ئاتىمغا!»

دېگەن سۆزنى ئاڭلاپ ھاۋازخان قورقۇپ كېتىپ:

— ۋاي دادا، مەن تاغاڭ قەمبەر بوۋا دەپ بۇ يەرگە كەلگەن كىشى گۆر ئوغلى ئىكەن. ئۇ، قىزىلباشلار-نى قورقۇتقان تۇلپارىنى «مېنى مىنگىن!» دەۋاتىدۇ، — دەپ بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

مېنى ئەخمەق قىلغانىكەن،
ئەقلى ـ ھوشۇم ئالغانىكەن.
يىغلىڭلار، يارانلار،
گۆر ئوغلى كەلگەنىكەن.

قان تىلەپ بولۇپ گادای،
مىنمەي بىرەر غۇنان تای.
ماڭا ئۇ تاغا بولۇپ،
ئات قويۇپتۇ «قەمبەربوۋای.»

قولۇمنى باغلاپ توغرى،
ئېلىپ كەتمەك بولۇپ ئوغرى.
قەست بىلەن كەلگەنىكەن،
«قەمبەرمەن» دەپ گۆر ئوغلى.

مېنى تەييار قىلای دەپ،
سىرلىرىمنى بىلەي دەپ.
كەلگەنىكەن گۆر ئوغلى،
ماڭا چاڭگال سالای دەپ.

مۇرادىغا يەتمەككە،
كەلگەنىكەن ئۇ يەككە.
قەستلەپ كەلگەنىكەن ئۇ،
مېنى ئېلىپ كەتمەككە.

قىپ كۆرەيلى سەۋەبلەر،
تەقدىردىن ھەرنە كېلەر.
بۇندا كەلگەن قېنى سەن؟
قۇربېشى مىرغەزەپلەر.

ئەزرائىلدەك سەۋلەتلەر،
يېنىدا شەمشەر پولاتلار.
ئادەم يۇتماي تۇرارمۇ؟
ساپ قان ئىچكەن جاللاتلار.

ئادەمنى يەپ قۇترارمۇ؟
ئەقلى ـ ھوشى تۇرارمۇ؟
دۇشمەن دېگەن كۇندۇزى،
ئۆيگە كېلىپ تۇرارمۇ؟

كۆزىدىن تۆكۈلگەن ياشلارنى،
تىرىپ ئېلىلگەن قاشلارنى.
مىرغەزەپلەر تۇرۇڭلار!
كېسىلگەن، قويىلگەن باشلارنى.

ئاڭلىماستىن سۆزلىرىنى،
ئويۇڭۇپلىلگەن كۆزلىرىنى.
ئولتۇرىدۇ ئۆيۈمدە،
مەھكەم باغلاڭلىق قوللىرىنى.

دادلىسا بەرمەڭ ئامان،
سېلىڭلار بېشىغا ھامان.
قاراپ تۇرماڭ يارانلار،
بولماقتا ئاخىر زامان.

ئاياغىن كەس تىزىدىن،
ئوت چىقارغىن يۇزىدىن.
قاچۇرماستىن باغلاڭلار،
مەن قورقمەن كۆزىدىن.

ھاۋازخان بۇ نەزمىنى ئوقۇپ، ھويلىدىن دەرۋازىغا قاراپ يۈگۈردى. گۆر ئوغلى ئېھتىياتسىزلىق قىلىپ ئېيتقان سۆزىگە پۇشايمان قىلىپ، ھاۋازخاننىڭ ئارقىسىدىن قوغلاپ يېتىپ باردى. ئۇنى مېھمانخانىغا ئەكېلىپ يېنىغا ئولتۇرغۇزۇپ:

— ئەي قوزام ھاۋازخان، نېمە بولدۇڭ؟ ساراڭ بولدۇڭمۇ؟ ئەگەر ئالجىغان بولساڭ بېشىڭنى تۇتۇپ

ساقايتىپ قويماي ! ــ دېدى.

يىغلاۋاتقان ھاۋازخان كۈلدى. گۆر ئوغلى ئۇنىڭغا قاراپ:

ــ ئەي ئوغلۇم ھاۋازخان، مەن يىراق يوللارنى بېسىپ جاپا تارتىپ، سېنى كۆرىمەن دەپ بۇ يەرگە كەلسەم، سەن مېنى «گۆر ئوغلى !» دەپ دۈشمەنلىرىمگە تۇتۇپ بەرسەڭ بولامدۇ؟ مەن كىم؟ گۆر ئوغلى كىم؟ بىلمىسەڭ بىلىپ قوي، گۆر ئوغلى دېگەن شۇنداق سۈرلۈك ئادەمكى: ئۇنىڭ ئىككى يېنىدا ئون ئىككىدىن يىگىرمە تۆت كىشى ئولتۇرىدۇ. قۇلاقلىرى قالقاندەك، كۆزلىرى قاسقاندەك، بېشى يوغان بۇتـ تەك، قوللىرى چىنارنىڭ شېخىدەك، بۇرنى موربەدەك، ئاغزى دۈڭنىڭ گۆرىدەك، يۈزى داپتەك، بۇرۇتى شاپتەك، بۇرنىنىڭ تۆشۈكى كونا قاپتەك ھەيۋەتلىك بىر مەخلۇق ! ــ دېدى.

ھاۋازخان گۆر ئوغلىنىڭ تەرىپىنى ئاڭلاپ كۈلدى. گۆر ئوغلى سۆزىنى باشلاپ:

ــ مەن بايىقى سۆزلەرنى، سەن مېنىڭ يېنىمدا ئولتۇرغانلىقىڭنى كۆرۈپ خۇش بولۇپ كېتىپ، ئۆزۈمنى گۆر ئوغلىغا ئوخشىتىپ ئېيتقان. مەن سېنى «خۇددى گۆر ئوغلىنىڭ تۇلپار ئېتىغا ئوخشاش ئاتقا مىندۇرسەم» دېگەن ئارزۇيۇم بار ئىدى. شۇنى ئېيتسام سەن بۇ مىسالغا ئېلىپ ئېيتقان سۆزۈمنى باشقىچە چۈشەندىڭ. گۆر ئوغلى بىزگە يات. ئەگەر ئۇنى قولغا چۈشۈرسەم گۆشىنى قىيما ـ چىيما قىلىش ئويۇم بار، ــ دېدى.

ھاۋازخان بۇ سۆزلەرگە ئىشەندى. نامازشام بولدى. كېرەم قاسساپ قويلارنى سېتىپ پۇل قىلىپ كېلىپ، ئۇ پۇلنىڭ ھەممىسىنى گۆر ئوغلىنىڭ ئالدىغا قويدى. گۆر ئوغلى پۇلنى ئۈچكە بۆلدى، بىر بۆلىكىنى كېرەم قاسساپقا «بازارلىق» دەپ بەردى، بىر ھەسسىسىنى گۈلئايىمغا بەردى، قالغان ئۈچىنچى بۆلىكىنى ئۆزى ئالدى.

ــ سىلەر بۇ پۇلدىن ھاۋازخانغا بەرمىدى دەپ كۆڭلۈڭلارغا ئالماڭلار. مەن ئۇنىڭغا تۆت يۈز قارا قوزا ئايرىپ قويغان، ئۇ قوزىلار سېمىزلىكىدىن قۇيرۇقىنى كۆتۈرۈپ ماڭالمىدى، مەن ئۇنى بىر چوپانغا تاپشۇرۇپ كەلدىم. خۇدا نېسىپ قىلسا ئەتە ئەتىگەندە مەن ھاۋازخاننى باشلاپ بېرىپ ئۇنىڭغا قوزىلارنى كۆرسىتىمەن. ئۇ مەن بىلەن بىللە بېرىپ قوزىلارنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرۈپ قايتىپ كەلسۇن ! ــ دېدى گۆر ئوغلى. كېرەم قاسساپ كۈلۈپ تۇرۇپ:

ــ خوپ ! ــ دېدى.

ئۇلار زىياپەت بىلەن تاڭنى ئاتقۇزدى، تاڭ يورۇشى بىلەن كېرەم قاسساپ سەمەن يورغىسىغا مىندى. ھاۋازخاننى ئارقىسىغا مىنگەشتۇردى، قوزا كۆرۈپ كېلىشكە راۋان بولدى. ئۇلار چىقىپ كەتكەندىن كېيىن، گۆر ئوغلى سۇلتان گۈلئايىمغا قاراپ:

ــ ئەي سىڭلىم، كۆرۈشسەك ئامان بولغىن ! ــ دەپ بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

غېرىب سىڭلىم، بۇگۈن قايتاي خوش ئەمدى،
قازا جايغا يولغا چىقتىم خوش ئەمدى.
بىر كۆرگىلى كېلىۋىدىم يىراقتىن،
يەنە قايتىپ كەلگىنىمچە خوش ئەمدى.

مەن قىلۇرمەن ئاھ ـ ۋاھ، خۇداغا.
سىڭلىڭنى مېھرىڭگە قاندۇرماي كەتتىڭ،
ئۇچ ـ تۆت كۈن تۇرساڭ بولمامدۇ، ئاكا؟

گۈلئايىم:

ئوتۇڭدا كاۋاپ قىلدى بىر خۇدا،

گۆر ئوغلى:

مېھرىڭگە مېنىڭمۇ باغرىم تويمىدى،
تىرىكلىك تۇرارغا مېنى قويمىدى.

ئامان بول، سىڭلىم، يەنە كۆرگۈچە،
بۇ يەردىن كەتمىسەم زادى بولمىدى.

گۈلئايىم:
پىراق چۈشتى بۇگۈن غېرىب سىڭلىڭغا،
پەلەك زەربە ئۈردى مېنىڭ قەلبىمگە.
قايتىپ بارساڭ ئۆز ئېلىڭگە قەمبەرباي،
«سالام» دېگىن ئاۋۋال ئاتا ـ ئانامغا.

گۆر ئوغلى:
سۆزنى سۆزگە يۇرۇشتۇرسە ئەيىب بولۇر،
گەپ قوغلىساڭ گەپ تۈگۈلۈر، كۆپ بولۇر.
سالامىڭمۇ ساقلاپ بارسام ئېيتىلۇر،
جان دىلىڭدىن «ھە ـ ئە» دېسەڭ خوپ بولۇر.

گۈلئايىم:
موللىلار ئالۇرلەر دۇئەت ـ قەلەمنى،
يۈرىكىمگە سالدى ئىگەم ئەلەمنى.
سۆز بولسىمۇ سەندىن ئېيتاي قەمبەرباي،

يۈرت ئىگىسى گۆر ئوغلىغا سالامنى.

گۆر ئوغلى:
ئارا چۆلدە ئاتقا قامچا ئۇرغاندۇر،
تەقدىردە نېمە بولسا شۇنى كۆرگەندۇر.
گۆر ئوغلىغا دۇئايىسالام ئېيتىسەن،
گۆر ئوغلىمۇ نەق شۇ يەردە تۇرغاندۇر.

گۈلئايىم:
ئەي قەمبەر باي، جان سادىغا، خەلقىمگە،
غەم چۈشمىسۇن ئىگەم ئاسراپ دىلىڭغا.
بار، قەمبەرباي، سېنى ھەققە تاپشۇردۇم،
بىر ـ بىر سالام دېگىن ئەھلى خەلقىمگە.

گۆر ئوغلى:
بىرنەچچىلەر تاپالمايدۇ ئىزىمنى،
خۇدا گۇۋاھ، ئاڭلا مېنىڭ سۆزۈمنى.
سەندىن بۇگۈن بىرنەرسىنى سورايمەن،
ماڭا بەرگىن بەگ ھاۋازخان قوزاڭنى.

گۈلئايىم:
سەن ئۈزمىگىن تازا باغدىن گۈلۈمنى،
ئەرزىگەيمۇ مەن باغلىسام بېلىمنى.
بىزنىڭ ئەلدىن بولسا ئېيتار گۈلئايىم،
ھاۋازخان ئوغلۇم كۆرەر چەمبىلنى.

گۆر ئوغلى:
ئويلىسام، بۇ دۇنيا پانىيدۇر پانىي،
ئىلگىرى تۇغۇلغان ئادەملەر قېنى؟
مەن راستتىن ئېيتىپ كېتەي، گۈلئايىم،
سورىساڭ ئەسلىمنى چەمبىل سۇلتانى.

گۈلئايىم:
قانداق كۆرسۇن ھاۋاز بالام ئېلىڭنى؟
سۆز سۆزلەيسەن ھېچ تارتماستىن تىلىڭنى.

تىلىڭنى تارت، بىلىپ سۆزلە، قەمبەربايي،
بولمىسا، باغلىتۇرمەن ئىككى قولۇڭنى.

گۆر ئوغلى:
باھاردا گۈل ئېچىلىپ باغقا لىق تولۇر،
بۇندىن كېيىن كۆزدە ياشىڭ كۆل بولۇر.
بىلمەيمەن ئاۋۇالقىدەك سۆزۈڭنى،
كۆرگىنىم يوق بۇرۇنقىدەك يۈزۈڭنى.

گۈلئايىم:
كۆرۈشتۇم، قايتىمەن ئەمدى دېسەڭچۇ؟
ھەرنېمە بولسا ئېيتىپ كەتسەڭچۇ!
چەمبىلنىڭ سۇلتانى، خانى دېگۈچە،
ئايرىلدىڭ ھاۋازدىن ئەمدى دېسەڭچۇ؟!

دەپ، بۇ كىشىنىڭ گۆر ئوغلى ئىكەنلىكىنى بىلىپ دەرۋازىدىن يېغلاپ چىقتى. كېرەم قاسساپنىڭ ئار-قىسىدىن يۈگۈرۈپ كېتىپ بېرىپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

تەگكەندۇر ساڭا دالىلاردا مال،
سۆزۈمنى ئاڭلا، ئاڭا قۇلاق سال.
قوزامنى ئارقاڭغا مىندۈرۈپ ماڭدىڭ،
ساڭا يول بولسۇن، يۈرگىن بوۋا، چال.

يۈرىكىمگە سالدىڭ داغۇ ئەلەمنى،
كۆڭلۈمگە سالدىڭ ھىجرانۇ غەمنى.
ئارقاڭغا مىندۈرۈپ كېتىپ بارسەن،
نەگە ئېلىپ بارسەن ھاۋاز بالامنى؟

ماڭغان يولۇڭ ھامان ساڭا يول بولسۇن،
دۇشمەنلىرىڭ كېلىپ ساڭا ئەل بولسۇن.
ئۆلمىگەن كۆرىدۇ قىش بىلەن يازنى،
ئايرىغاندۇر ئاڭا ـ ئىنىدىن خۇدايىم بىزنى.

قوزا بار، دەپ بارارسەن قەمبەر بوۋاي،
قەمبەر بوۋاي دەپ، ئاخىر بولدۇڭ گۆر ئوغلى.
مېنى ئالداپ ئېلىپ ماڭدىڭ بالامنى،
خورلىمىغىن، مېنىڭ بىر تال ئوغلۇمنى.

گۈلئايىم دەر: ئاڭلا ئېيتقان سۆزۈمنى،
سارغايتتى قارا پەلەك مېنىڭ يۈزۈمنى.
قوزام، دەپ ئايرىلدىم ھاۋاز قوزامدىن،
تالاغا چىقارما ھاۋاز قوزامنى.

گۈلئايىم يۈزىنى تاتىلاپ داد ـ پەرياد قىلدى. ئوغلىدىن ئايرىلىپ قالغىنىنى بىلىپ، گۆر ئوغلى-نىڭ قېشىغا كەلدى.
ـــ ئەي چىراغىم، بېلىقنىڭ تېرىكلىكى سۇ بىلەن، مېنىڭ تېرىكلىكىم ھاۋازخان بىلەن ئىدى.
ئۇنى ئاۋۋال خۇداغا، ئاندىن قالسا ساڭا تاپشۇردۇم، ـــ دەپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

سۆزنی ساڭا كۆيگىنىمدىن يوشۇردۇم،
ئۇلۇغلاپ ئايىغىڭغا باش ئۇردۇم.
ئاۋايلاپ ئۆستۇرگەن يالغۇز شۇڭقارنى،
پەملىمەستىن ئۇۋۇسىدىن ئۇچۇردۇم.

مەن داۋا تاپالمىدىم ئۇشبۇ يارىغا،
سېنىڭ ئېيتقان سۆزۈڭگە بولاي سادىغا.
ئەركە ئۆسكەنىدى بەگ ھاۋاز بالام،
غەزەپ بىلەن ئاي يۈزىگە قارىما!

كۆرۈپ، بىلىپ ئىچكەنىدىڭ تۇزۇمنى،
ساڭا ئېيتاي ئەمدى پىنھان سۆزۈمنى:
ئاچچىقلىنىپ ئۇنىڭ دىلىن ئاغرىتما،
ھىيلە بىلەن ئېلىپ چىقتىڭ قوزامنى.

غېرىب قىلىپ يۇرەك ـ باغرىن داغلىما،
گۈزۈجىستان يولىنى ئاڭا باغلىما.

ھاۋازخاننى ئەمدى ساڭا تاپشۇردۇم،
خاپا قىلىپ يالغۇزۇمنى يىغلاتما!

ھەربىر سۆزنى ئويلاپ ـ ئويلاپ قىلىمەن،
ئامان ـ ئېسەن كەتمىكىڭنى تىلەيمەن.
بىر ئەر ئۆزۈڭ، ساق ـ سالامەت ئەلگە بار،
قەست قىلغاننى ئۆلتۈرۈشكە يارايمەن.

مەن قالىمەن، كەتكىن بۇندىن سالامەت،
ئەر بولساڭ ئەسلەرسەن بىزنى داۋامەت.
خۇش بولغىن تا كۆرگۈچە، گۆر ئوغلى،
بەگ ھاۋازنى ساڭا بەردىم ئامانەت.

ساق ـ سالامەت ئەمدى بۇندىن ئەلگە بار،
ھاۋاز ئۇچۇن مەن دائىما ئىنتىزار.
ئېلىپ كەتتىڭ يۈرىكىمنى، گۆر ئوغلى،
قان يىغلايمەن ھىجراندىمەن زارۇزار.

گۈلئايىم بۇ نەزمنى ئوقۇپ، زار ـ زار يىغلاپ ئامانلىق تىلەپ قالدى، گۆر ئوغلى يولۇاستەك پىر-قىراپ شەھەردىن چىقتى، كېرەم قاسساپ بىلەن ھاۋازخاننىڭ ئارقىسىدىن يېتىپ باردى، ئۇلارغا:

ـــ ئەنە قوزا، مانا قوزا، ـــ دەپ تاغدىن كۆپ قوزىلارنى كۆرسىتىپ ئۇلارنى باشلاپ كېتىۋەردى. تۆت يۈز دېگەن قوزا يەتتە يۈز بولدى، بايىاۋان قوزىغا تولدى، ھاۋازخاننىڭ يۈرىكىگە ۋەھىمە چۈشتى، ئۇ كېرەم قاسساپقا:

ـــ بۇ ئىش ھىيلە ئوخشايدۇ، ـــ دېدى ۋە بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

ئۆلمىسۇن، دوستلار ئۆلمىسۇن،
دۈشمىنىڭ زادى كۈلمىسۇن.
ئاتا، بولدى قىل بۇ ئىشنى،
بۇ شۇملۇقنىڭ بېشى بولمىسۇن.

ئايىغىڭدىن ئايرىلمىغىن،
قانىتىڭدىن قايرىلمىغىن.
بۇ قوزىغا كۆپ قىزىقىپ،
ھاۋازىڭدىن ئايرىلمىغىن.

بىر چۈش كۆردۈم بۈگۈن يامان،
ھەقتائالا قىلسۇن ئامان.
بۇ قوزىغا كۆپ قىزىقما،
ئېلىپ كېتىش بولدى گۇمان.

بىرنەچچىنىڭ باغرى داغلى،
كۆرەرسەن ھىجران نە چاغلى.
قوزا دەپ ئالداپ ئېلىپ كەلگەن،
بوپ قالمىسۇن بۇ گۆر ئوغلى.

تۆت يۈز ئىدى، يەتتە يۈز بولدى،
بايىاۋان قوزىغا تولدى.
ئاتا، بىردەم تۇرۇپ ئويلان،
پۈتۈن ئەتراپ قوزا بولدى.

كۆپ قورقمەن كۆزلىرىدىن،
مېڭىۋەرمە ئىزلىرىدىن.
كېچە يامان قورقىنىدىم،
ماڭا ئېيتقان سۆزلىرىدىن.

بۇنداق قوزا تولا ئىكەن،
ئۇنى چارلاپ يۈرەر ئىكەن.
بىرىپ ئەمدى قەمبەر بايغا،
شۇ قوزىلار بۇلار دېگەن.

مەنمۇ قايتاي سېنىڭ بىلە،
ئاتا مەندىن سەنمۇ كۆلمە.

سىناش ئۈچۈن قەمبەر بايدىن،
بېرىپ هازىر جاۋاب تىلە.

هاۋازخان دەر: قوزا قۇرۇسۇن،
كېچىكى گەپ ئەستە تۇرسۇن.
يېتىپ كەلسە قېچىپ بېقىڭ،
قەمبەربايىنىڭ يۈزى قۇرۇسۇن.

كېرەم قاسساپ هاۋاز خاندىن بۇ سۆزنى ئاڭلاپ:

ــ راست دېدىڭ، ــ دەپ هەيران بولدى، گۆر ئوغلىغا قاراپ، ــ هەي قەمبەر باي، ئەمدى بىزگە جاۋاب بەرگىن. بىز ئىككىمىز شۇ قوزىلارنى هەيدەپ قايتىپ كېتەيلى ! ــ دېدى.

گۆر ئوغلى سۇلتان كېرەم قاسساپقا:

ــ نېمە دەۋاتسەن؟ ! ــ دەپ بىر ئالىيىپ قارىدى. گۆر ئوغلىنىڭ كۆزى ئۇنىڭ يۈرىكىنى تېشىپ ئۆتۈپ كەتكەندەك بولدى، بۇ كۆزنى كۆرگەن ئادەم هەرگىزمۇ تاقەت قىلىپ تۇرالمايتتى. كېرەم قاسساپ بۇ كىشىنىڭ گۆر ئوغلى ئىكەنلىكىنى بىلدى. ئۇ «بىزگە هىيلە ئىشلىتىپ بۇ يەرگە ئالداپ ئەكەپتۇ» دەپ ئويلاپ، ئېتىنىڭ بېشىنى ئارقىسىغا بۇراپ يانماقچى بولدى.

گۆر ئوغلى سۇلتان كېرەم قاسساپقا قاراپ:

ــ سەن خۇنخار شاهقا نېمە ئىشنى كۆرگەن بولساڭ شۇنى دېگىن، مەن بۇ يەردە تۇرىمەن ! ــ دەپ بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

ئۇچ كۈنگىچە ئىزدىسەڭ لاچىندىن تاپ،
سەن كەلمەي بىز قەدەم قويمايمىز تەۋرەپ.
هاۋاز بىلەن هەر ئىككىمىز شۇندا تۇرىمىز،
شاهىڭغا «سالام» دە ئەي كېرەم قاسساپ.

مەنمۇ ئىشرەت تۇلپارىمنى چاپايىن،
رۇستەمدەك ئۇرۇشنى بۇندا قىلايىن.
شاهىڭغا «سالام»دە، ئەتىراق بېرىپ،
سىلەر كەلگۈچە يىراق كەتمەيىن.

ئۇمىدىم كۆپ، تاڭلا هەق قىلغاي شاپائەت،
«بەندەم» دەپ يوقلىغاي هەسرەتلىك سائەت.
بۇ يەردە ياتمەن سىلەر كەلگۈچە،
قىلماستىن كەتمەيمەن بۇندا قىيامەت.

ئۇرۇش بولسا شېرىن جاندىن كەچمەيىن،
سۇ ئورنىغا قىزىل قانىنى ئىچمەيىن؛

بۇ يەردىن كەتمەيمەن سىلەر كەلگۈچە،
دۇشمەنلەرگە نەيزىلەرنى سانجمايىن.

نېسىپ بولسا زورلۇقۇمنى بىلدۇرەي،
دۇشمەنلەرنىڭ يۈرەك ـ باغرىن تىلدۇراي.
بۇ يەردىن كەتسەڭ كەلگىن ئەي كېرەم،
قىزىل قانىنى ئۇزەڭگىدە ئاقتۇراي.

ئىگەم قويمىسۇن بىزنى دەرماندا،
خۇدايىم قىلمىسۇن بىزنى شەرمەندە.
شاهىڭغا «سالام»دە ئەي كېرەم قاسساپ،
دېمىسۇن يولۇقماي قالدىم ئارماندا.

گۆر ئوغلىدىن ئاڭلا ئۇشبۇ كالامنى،
شاهىڭغا ئېيتىپ بېرىپ مەندىن سالامنى.
سىزلەر كەلگۈچە بۇندىن كەتمەيمەن،
تىكتىم مەن بۇ جەڭگە ئۆتكۈر كاللامنى.

گۆر ئوغلی بۇ سۆزلەرنی دەپ، كېرەم قاسساپنی يولغا سالدی. هاۋازخاننىڭ قولىدىن يېتىلەپ تۇلپارنىڭ قېشىغا ئەكەلدی. گۆر ئوغلی ئۆزىنىڭ ياراغلىرىنی ئاستی ۋە هاۋازخانغا قاراپ بۇ نەزمنی ئوقۇدی:

يۈرىكىمده كۆپتی ئەلەم،
خۇشۋاخ بولدۇم، كەتتی ئۇ غەم.
بىر سۆز ئېيتاي ئاڭلا بۇنی،
تەرىپىڭنی ئاڭلاپ بالام،
كەلدىم مانا، مىن تۇلپارغا.

هاۋازخان:
مۇساپىرمەن بۇندا ئۆزۈم،
ئاتا، ئاڭلا ئېيتاي سۆزۈم.
مەن ساڭا شۇنی ئېيتاي،
هەر تەرەپته ئىككی كۆزۈم،
گۆر ئوغلی، مىنمەيمەن ئېتىڭغا.

گۆر ئوغلی:
مەيداندا ئات چالدۇرمىغىن،
پەيمانىڭنی تولدۇرمىغىن.

مېنىڭ سۆزۈمنی قايتۇرۇپ،
ئاچچىقمنی كەلتۇرمىگىن،
بەڭۇاش هاۋاز، مىن تۇلپارغا!

هاۋازخان:
باتۇرلارنىڭ ئۇستازىمەن،
شۇڭقار ئېلىنىڭ بازىمەن.
ئەرمۇ ياكی خوتۇنمۇسەن؟
ئۆلتۇرسەڭ ئۆلتۇر، رازىمەن،
گۆر ئوغلی، مىنمەيمەن ئېتىڭغا!

گۆر ئوغلی:
ئارقىمىزدىن لەشكەر كېلۇر،
توت تەرەپته قورشاپ ئالۇر.
هەرقايسىسی نەيزە ئېلىپ،
بېشىمىزغا غوۋغا سالۇر،
كەلگىن، بالام، مىن تۇلپارغا.

هاۋازخان:
ئارقىمىزدىن ياتلار كەلمەي،
كەلسە تاغلار قانغا تولماي.
كەلگەن ئاشۇ قىزىلباشقا،
شەرتەك بولۇپ قىلىچ سالماي،
گۆر ئوغلى، مىنمەيمەن ئېتىڭغا.

گۆر ئوغلى:
قوشۇن كېلۇر بايراق - بايراق،
دەشت - باياۋان تولار شۇنداق.
كۆپ دۇشمەننى يالغۇز ئۆزۈم،
سورۇيمەنغۇ قىلىچ تۇپراق،
بەگ هاۋازخان، مىن تۇلپارغا.

هاۋازخان:
سۆز قىلسەن مېنى بىلمەي،
قىيامەتنىڭ كۈنى بولماي.
نەدەپ ماڭا سۆز ئاچسەن؟
رۇستەم سۇپەت سوقۇش قىلماي،
گۆر ئوغلى، مىنمەيمەن ئېتىڭغا.

گۆر ئوغلى:
تۇلپارىمنى قايرىمايمەن،
سۆزۈڭگە كۆپ قارىمايمەن.
قېرىپتىمەن ياشلىق كېتىپ،
ئۇرۇشنى مەن خالىمايمەن،
مىنگىن، بالام، كەل تۇلپارغا.

هاۋازخان:
باتۇر بولۇپ ئۇرۇش قىلماي،
يولۋاسلاردەك يۇرۇش قىلماي،
ئۇزەڭگىدە قانلار كەچمەي،
قايتار بولساڭ تۇرۇش قىلماي،
مىنمەيمەن، گۆر ئوغلى، ئېتىڭغا.

گۆر ئوغلى:
ئوتتۇز ياشلىق ۋاقتىم كېتىپ،
ئوتتۇرا ياشلىق كەلدى يېتىپ.
بۇ شەھەرنىڭ لەشكىرىگە،
تۇرالمايمەن تاقەت ئېتىپ،
كەلگىن، بالام، مىن تۇلپارغا.

هاۋازخان:
مەيدان ئىچرە كىرگەن ياخشى،
دۇشمەننى خوپ قىرغان ياخشى،
ياۋنى كۆرمەي قېچىش نومۇس،
ئۇرۇش قىلىپ ئۆلگەن ياخشى،
مىنمەيمەن، گۆر ئوغلى، ئېتىڭغا.

گۆر ئوغلى:
بۇ تەلىپىڭدىن يانغان ياخشى،
بەندە تاغدىن ئۆتكەن ياخشى،
ياۋنى ئەگەر يېڭەلمىسەڭ،
ئۇرۇشماستىن كەتكەن ياخشى،
كەلگىن، بالام، مىن تۇلپارغا.

هاۋازخان:
ئەجەل يەتسە ئۆلگەن ياخشى،
تەقدىرىنى كۆرگەن ياخشى،
ياۋدىن قېچىپ كۇن كۆرگۈچە،
قارا يەرگە كىرگەن ياخشى،
مىنمەيمەن، گۆر ئوغلى، ئېتىڭغا.

گۆر ئوغلى:
ئەر يىگىتلەر ئۇرۇش قىلۇر،
دۇشمەن كۆرسە يۇرۇش قىلۇر.
قىرىق مىڭ لەشكەر بېسىپ كەلسە،
يالغۇز قانداق تۇرۇش قىلۇر؟
كەلگىن، بالام، مىن تۇلپارغا.

هاۋازخان:
هاۋازخان دەر ئۇرۇش قىلماي،
دۇشمەنلەرگە قىلىچ سالماي،
خۇدا بەرسە بۇ دۇشمەندىن،

قىرىپ يۇرۇپ ئۆچۈم ئالماي،
مىنمەيمەن، گۆر ئوغلى، ئېتىڭغا.
گۆر ئوغلى:
گۆر ئوغلىنىڭ سۆزىن ئاڭلا!

ھىممەت بىلەن كەلدىم تەنھا.
ئوغۇل بولساڭ شۇنداق بول،
ھىممىتىڭگە باركاللا،
كەلگىن، بالام، مىنگىن ئاتقا.

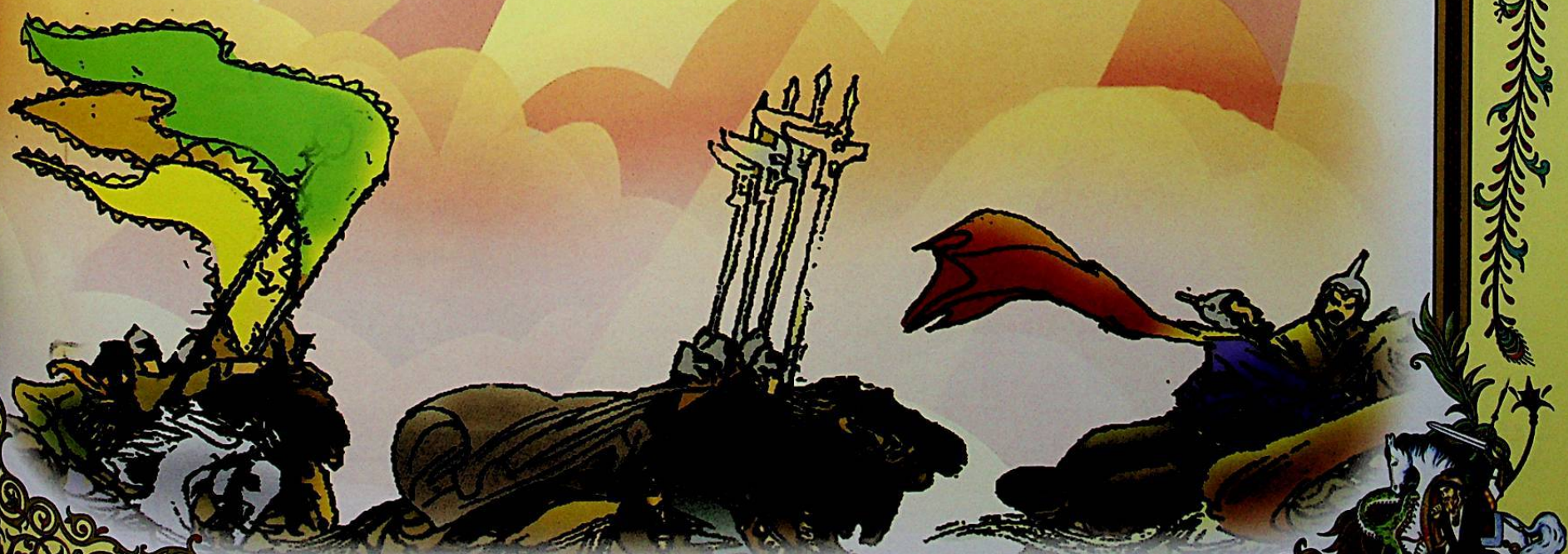
گۆر ئوغلى ھاۋازخانىنىڭ بۇلبۇلدەك تىللىرىدىن، شېكەردەك سۆزلىرىدىن مەمنۇن بولۇپ «خۇدايا شۈكۈر» دەپ ئولتۇردى.

كېرەم قاسساپ بالىسىدىن ئايرىلىپ، قانىتىدىن قايرىلىپ، ئېتىغا قامچا سالدى، تىنماي يۇرۇپ گۈرۈجىستان شەھرىگە يېتىپ كەلدى، خۇنخار شاھنىڭ ئالدىغا كىرىپ، ئۇنىڭغا بولۇپ ئۆتكەن ھەمە ۋەقەنى بايان قىلدى.

خۇنخار شاھ بۇ ۋەقەنى ئاڭلاپ ئاچچىقلاندى، دەرھال كاناي ـ سۇناي، داقا ـ دۇمباقلىرىنى چالدۇر. دى، دەرۋازىنىڭ قانىتىدەك قىلىچ ئاسقان يىگىرمە ياش بىلەن قىرىق ياشلار ئارىسىدىكى پالۋانلىرىدىن قىرىق مىڭنى جەڭگە تەييارلىدى. ئۆزى باش بولۇپ گۆر ئوغلىنىڭ ئارقىسىدىن قوغلىدى، ناماز پېشىن بىلەن گۆر ئوغلى تۇرغان يەرگە يېتىپ كەلدى.

گۆر ئوغلى ھاۋازخانىنى تاغقا چىقىرىپ قويۇپ، تۇلپارىنى چىرقىرىتىپ، يەر ـ زېمىنىنى گۈركىرە. تىپ، قىلىچ ـ نەيزىسىنى پارقىرىتىپ دۇشمەنلىرىگە بىر ئۆزى يالغۇز ئات قويدى.

بىسمىللا دەپ پىرلىرىنى يادىغا ئالدى، ئۇلاردىن مەدەت تىلىدى، دۇشمەنلىرىنى سۇر ـ توقاي قىلىپ قاتتىق جەڭ قىلدى؛ ئۇچ كېچە ـ كۈندۈزگىچە ئارام ئالماي، يېمەي ـ ئىچمەي جەڭ قىلدى، دۇشمەنلىرىنىڭ ھالىنى تەڭ قىلدى. ئۆزىنىڭمۇ لەۋلىرى قۇرۇدى، تەڭرىگە سېغىنىدى. يەر ـ ئاسمان ئارىسىنى تۇمان قاپلىدى. ئۇ ئاشۇ چاغدا بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

ئىگىمىز دۇر قادىر مەۋلان،
يۇرىكىمدە كۆپتۇر ئارمان.
شىر دەك بولۇپ گۆر ئوغلى،
ئات قويدى مەيدان ئىچرە.

دۇشمىنىنى دىر لدىتىپ،
نەيزىسىنى پىر لدىتىپ،
تۇلپارىنى غىر لدىتىپ،
ئات چاپتى مەيدان ئىچرە.

تەقدىردىن بولغان ئىشلار،
ئوڭ ۋە سولنى كۆزلەشلەر،
تىللادىن سوققان قىلىچلار،
چېپىلدى مەيدان ئىچرە.

ئۇرۇش قىلىپ چېچىپ ئوت،
دۇشمەننى قىلىپ نابۇت،
زەر قۇببا، ئالتۇن ساۋۇت،
چېچىلدى مەيدان ئىچرە.

تاماشانى كۆردى پالۋان،
دۇشمەن بولدى تالقان ـ تالقان،
ئالتۇن قۇببە، كۈمۈش قالقان،
يېيىلدى مەيدان ئىچرە.

ئۇنتۇلدى ئاش بىلەن نان،
ئۇرۇش قىلدى گۆر ئوغلى خان،
جەڭ ئىچىدە شېرىن جان،
چېپىلدى مەيدان ئىچرە.

يار بېشىغا قۇردى چېدىر،
يېيىلىشتى سەپكە باتۇر،
ئۇرۇش قىلىپ تاقۇر ـ تۇقۇر،
ئېتىلدى مەيدان ئىچرە.

ئۇرۇشتا پالۋان بايراقلار،
ئاستىدا ئاتلار ئويناقلار،
تىللا كەمەر بويىتاقلار،
شىر بولدى مەيدان ئىچرە.

بارچە دۇشمەن بىر دەك بولۇپ،
گۆر ئوغلىغا شىر دەك بولۇپ،
بەزىلىرى پىلدەك بولۇپ،
خوپ ئېلىشتى مەيدان ئىچرە.

بۇ ئۇرۇشتىن ئەقلى شېشىپ،
ئاتا ـ بالىدىن ئادىشىپ،
مىنگەن ئېتى قېچىلدىتىپ،
چېپىلدى مەيدان ئىچرە.

لەشكەر چۈشتى ھەرقايانداىن،
ئەزىمەتلەر كەچتى جاندىن،
ئۇ بىر ياندىن، بۇ بىر ياندىن،
ئېتىلدى مەيدان ئىچرە.

گويا بولدى ئاخىر زامان،
دۈشمەنگە بەرمەس ئامان،
تاغنى باستى قويۇق تۈمان،
ئات قويدى مەيدان ئىچرە.

بەگلەر ئىستەر پاناھ جاي،
دەرلەر: «خۇدا ئاسرىغاي»،
ئالتۇن كاناي، كۈمۈش سۇناي،
يىرىلدى مەيدان ئىچرە.

دۈشمەن قىلدى ھەملىلەر،
ساۋۇت كىيگەن بەزىلەر،
قىزىل پۇپۇك نەيزىلەر،
چېچىلدى مەيدان ئىچرە.

ئازغاشتى ئەقىلدىن كۆپلەر،
پەرۋا قىلماي ئەقىل كۆپلەر.
ئەجدىھادەك كاتتا بەگلەر،
قىچقىرار مەيدان ئىچرە.

ئۇرۇش قىلدى ئەلۋان ـ ئەلۋان،
سىيغىنغىنى قادىر مەۋلان،
شۇ سۇپەتتە گۆر ئوغلى خان،
قان كەچتى مەيدان ئىچرە.

گۆر ئوغلى خان شۇ تەقلىدتە تەنھا ئۇرۇشتى، دۈشمەنلەرنى ئۈيان ـ بۈيان سۈردى، قاتتىق جەڭ قىلدى. گۆر ئوغلى ئاتلىقلارنىڭ ئۈستىگە ئات قوياتتى. ئۇ ھاردى، ئۈسسىدى، چارچىدى. كېتىپ بېرىپ ئاتا ـ بوۋىلارنى ۋە ئۆتكەنلەرنىڭ روھىنى ئەسلەپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

ئاتىمىز ئادەمى سېپى،
مەدەت بېرەر كۈندۈر بۈگۈن.
بۈگۈن يىغلار غېرىب بۇ تەن،
مەدەت بېرەر كۈندۈر بۈگۈن.

يىغلايمەن ئەينى نامازشام،
كۆڭلۈم تاپماس ھېچ ئارام،
كۈچ ـ قۇۋۋىتىم بولدى تامام،
مەدەت بېرەر كۈندۈر بۈگۈن.

كۆككە يەتتى زارلىرىم،
يۈزۈمدىن كەتتى ئارلىرىم،
قول ئۇزدۇڭمۇ، ئەي پىرلىرىم،
مەدەت بېرەر كۈندۈر بۈگۈن.

گۆر ئوغلى دەر ئاڭلا سۆزۈم،
تەلمۈردى سىلەرگە كۆزۈم،
قانداق قىلاي يالغۇز ئۆزۈم،
مەدەت بېرەر كۈندۈر بۈگۈن.

گۆر ئوغلى بۇ سۆزلەرنى ئېيتىپ تۈگەتكەندە كۆزىگە جەڭ مەيدانى ئىچىدە ئاق تون كىيگەن، بەشىغا ئاق دەستار ئورىغان، قىزىل يۈزلۈك، ئاق ساقاللىق بىرمۇنچە ئادەملەر كۆرۈندى، ئۇلار دۈشمەنلەر بىلەن قاتتىق جەڭ قىلاتتى، ئۇلار خۇنخار شاھنىڭ لەشكەرلىرىگە ھەر قېتىم ھۇجۇم قىلغاندا: «ئاللاھۇ ئەكبەر!» دەپ قىچقىراتتى، ئۇلارنىڭ ئىچىدىن بىرى كېلىپ:

— ئەي گۆر ئوغلى، ئالدىرىما، تاماشا كۆر! — دېدى.

يەزىدىلەر بۇلارغا تەڭ كېلەلمەي، قېچىپ شەھەرگە كىرىپ كەتتى.

گۆر ئوغلى سۇلتان بۇ ئىشتىن زوقلىنىپ خۇش بولدى، ئۇ ئالتۇن ئېگەرلىك، زەر ياقىلىق تونلارنى تاماشا قىلدى. گۆر ئوغلى سۇلتان كەپپى چاغ ھالدا ھاۋازخانىڭ ئالدىغا يېتىپ كەلدى، ئۇنىڭغا

ئالتۇن ئېگەرلىك ئولجا ئاتتىن بىرنى تەقدىم قىلدى، قالغان ئولجا ئاتلارنى ئالدىغا سالدى. يۈز ئاتقا ئولجا ئالتۇنلارنى ئارتىپ، تاغ بېشىغا چىقتى. ھاۋازخان ئارقىسىغا قاراپ يىغلىدى، يۈرتداشلىرى بىلەن غايىبانە سۆزلىشىپ، خوشلىشىپ تۇرۇپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

ئالدىمدا كۆرۈنەر بەتبەختىنىڭ يولى،
قانچە كۈنلۈك يول ئىكىن بىلمەيمەن چۆلى؟
ئامان بولغىن قايتا سېنى كۆرگۈچە،
ئويناپ ئۆسكەن ئانا يۇرتۇمنىڭ ئېلى.

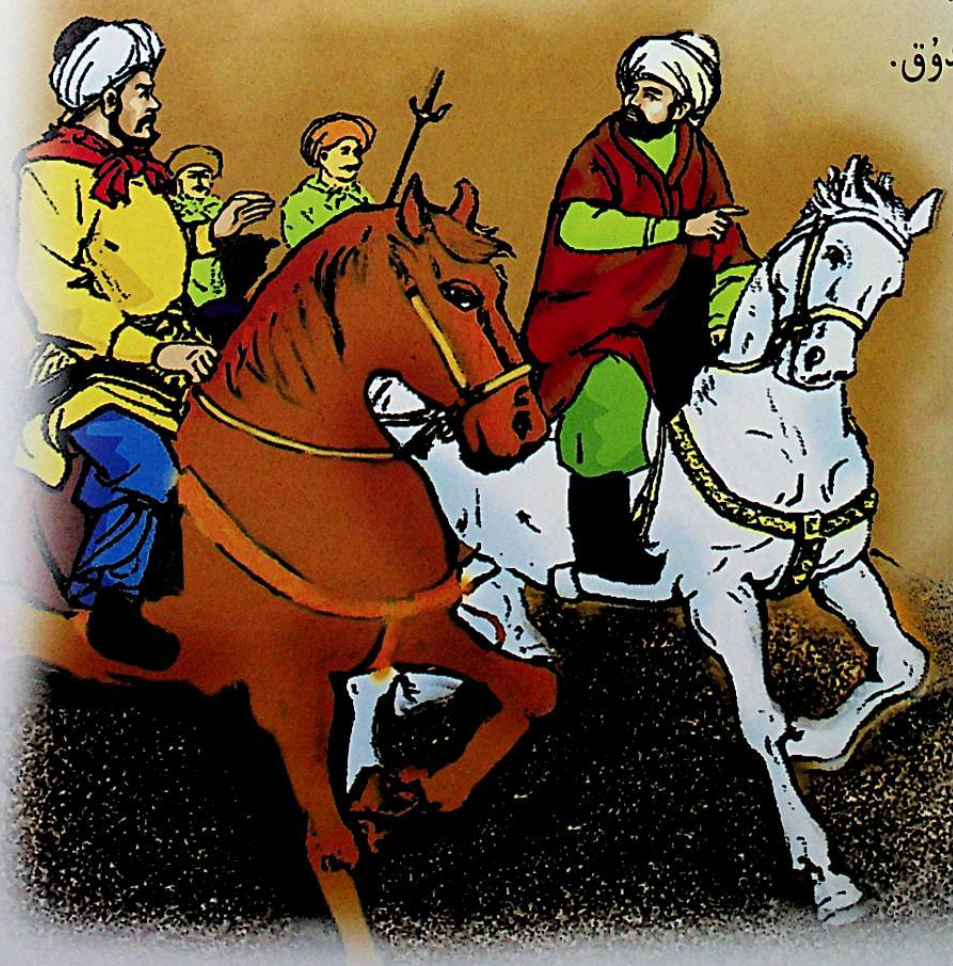
ئەرلىك سالدى بۇ بېشىمغا ھىجرىنى،
كىم كۆرۈپتۇ ئەجدىھانىڭ زەھرىنى.
ئامان بولغىن گۈرۈجىستاننىڭ شەھرى،
قانداق ئۇنتاي ئانا يۇرتنىڭ مېھرىنى.

ئامان بولغىن يەنە قايتىپ كەلگۈچە،
ئاق سۈت بەرگەن ئايىم خۇش قال، كۆرگۈچە.
ۋەيران كۆڭلۈم بۈگۈن قاينار ئۆزگىچە،
ئېسەن بولساق كۆرۈشەرمىز ئۆلگۈچە.

ئاچچىقلىنىپ قارىمىدىم ئۇنىڭ بەستىگە،
مەن بارارمەن گۆر ئوغلىنىڭ يۇرتىغا.
غېرىبلىقتا يىغلاپ قالدى بىر ئانام،
ئانام رازى بولسۇن بەرگەن سۈتىگە.

كۈچ قۇرامدا قاناتىمدىن قايرىلدىم،
يۈرەكتە داغ، مەن بېغىمدىن ئايرىلدىم.
ئامان بولۇڭ بارچە ئاكا ـ ئىنىلەر،
ئارمان بىلەن مەن سىلەردىن ئايرىلدىم.

قۇلاق سالغىن مەن ئەيلىگەن ناۋاغا،
جانۇ دىلىم بارچىڭىزغا ساداغا.
كۆرىمەنمۇ، كۆرمەيمەنمۇ سىزلەرنى،
ئامانەت تاپشۇردۇم سىزنى خۇداغا.

ئامانلاشماي بىزلەر شۇنداق ئايرىلدۇق،
غېرىب سىڭلىم سۇندى قانات، قايرىلدۇق.
كۆرۈشكۈچە ئارمان بىلەن زارلىدۇق،
ئېسەن بولساق كۆرۈشەرمىز بىز، دېدۇق.

ئوت تۇتاشتى بەگ ھاۋازنىڭ ئىچىگە،
مەن قارارمەن ئەمدى قايسى كىشىگە.
سالامىمنى ئېلىپ كېلەر تۇرنىلار،
ئاتام رازى بولسۇن تەقدىر ئىشىگە.

هاۋازخان بۇ نەزمنى ئوقۇپ بولۇپ يىغلاپ گۆر ئوغلىغا قوشۇلۇپ تاغ بېشىدىن چۈشتى، چەمبىلگ قاراپ راۋان بولدى. يول بېسىپ، چۆلنى كېسىپ چەمبىلگە كەلدى. چەمبىلنىڭ پەشتاقلىرىنى كۆردى. گۆر ئوغلى هاۋازخانغا قاراپ، بۇ يەرلەرنىڭ باغلىرىنىڭ، تاغلىرىنىڭ، كۆللىرىنىڭ، پەشتاقلىرىنىڭ ئىسمىنى ئېيتىپ، بىر - بىرلەپ كۆرسىتىپ تۇرۇپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

خۇدا بولدى مەن غېرىبقا مېھرىبان،
مەيداندا ئاقتۇردۇم سۇدەك قىزىل قان.
مەن ئايلىناي بويۇڭدىن مىڭ چىراغىم،
قۇلاق سېلىپ ئاڭلا بۇنى، هاۋازخان.

قۇلاق سالغىن، هاۋازخان، ئاتاڭ تىلىگە،
غېرىب بولۇپ چۈشتۇم چەمبىل ئېلىگە.
بويۇڭدىن ئۆرگۈلەي، ئوغلۇم هاۋازخان،
كۆزۈڭ ئاچقىن، كەلدۇق چەمبىل ئېلىگە.

ئەنە كۆرۈندى چەمبىلنىڭ باغى،
بۇلبۇللار قونۇپ، ئۇچارلار زاغى.
كۆزۈڭ ئېچىپ يەر - سۇيىنى تونۇغىن،
كۆرۈنۈپ تۇرغان ئەلنىڭ بۇلاغى.

كۆزۈمنى تۇتۇپتۇ چاڭنىڭ غۇبارى،
يىراقتىن كۆرۈنەر چەمبىل مۇنارى.

كۆزۈڭنى ئېچىپ قارا، بەگ هاۋاز،
پارقىراپ كۆرۈنگەن چەمبىلنىڭ دارى.

تولا قاراپ ئاقتى كۆزۈمنىڭ ياغى،
بىر تاش كېلىدۇ چەمبىل ئۇزاغى.
مۇنارە قېشىدا ئەڭ چوڭ كۆرۈنگەن،
پارچىسىدۇر مەدرىسىنىڭ پەشتاغى.

باغلانسۇن، هاۋازخان، دۇشمەننىڭ قولى،
بىز كېلىۋاتقان جاي چەمبىلنىڭ چۆلى.
شۇكۇر لىللاھ ئەمدى كەلدۇق چەمبىلگە،
ئەنە، ئۇ كۆرۈنگەن ئۆردەكنىڭ كۆلى.

ئات چېپىشقا ئەپلىك ئۆردەك دالاسى،
ئويناپدۇ ئۆردەكنى بەگلەر بالاسى.

گۆر ئوغلى دەر: كەلدۇق چەمبىل ئېلىگە،
ئالدىمدا تۇرغان چەمبىل قەلئەسى.

گۆر ئوغلىنىڭ سۆزىنى ھاۋازخان ئاڭلاپ كېلىۋاتقاندا، چەمبىل شەھىرىنىڭ چوڭ ـ كىچىك ئەمەلدارلىرى ئۇلارنىڭ ئالدىغا چىقىپ قارشى ئالدى ۋە:

ـــ ھارماڭ، تۆرەم ! ـــ دەپ گۆر ئوغلى ھەم ھاۋازخانلار بىلەن كۆرۈشتى، ئۇلار ھەققىدە ياخشى تىلەكلەرنى تىلەپ دۇئا قىلىشتى.

ھاۋازخانىنىڭ قەددى ـ قامىتىگە، سۇلايىمانەك سۆلتىگە، قەلەمدەك قېشىغا، شېكەردەك سۆزىگە، ئالمىدەك مەڭزىگە قارىشىپ پۇتۇن شەھەر خەلقى:

ـــ ئادەمزاتتىنمۇ شۇنداق پاكىز زات ۋۇجۇدقا كېلىدىكەن، بۇ يىگىت كىشىلەرنىڭ تەرىپلىگىنىچە بار ئىكەن، ـــ دەپ ئۇنىڭ ھۆسنىگە تەھسىن ـ ئاپىرىن دېيىشتى.

شۇ چاغدا گۆر ئوغلىنىڭ ئاغا يۇنۇس پەرى باشلىق ھەممە خوتۇنلىرى ئۇلارنىڭ ئالدىغا چىقتى. ئۇلار گۆر ئوغلىنى كۆرۈپ خۇشال بولۇشتى. ئاغا يۇنۇس پەرى ئېتىدىن چۈشۈپ بېرىپ ھاۋازخانىنى «ئوغلۇم» دەپ بېشىغا ئېلىپ كۆتۈردى. ئۇلارنىڭ ھەممىسى ھاۋازخانىنى ئېلىپ چەمبىلنىڭ شەھىرىگە كىردى. ھەممىلىرى خۇشال ـ خۇرام بولۇشتى. گۆر ئوغلى ھاۋازخانىنى تۆت يۈز يىگىتنىڭ ئوتتۇرىسىغا ئەكېلىپ ئولتۇرغۇزدى. ئۇنىڭ كۆڭلى غەمدىن خالاس بولدى. يىگىتلەرنىڭ ئالدىدا ئۇنى خۇش قىلىش ئۈچۈن ئوق قولىغا بىر ئايىاق شارابنى ئالدى. ھاۋازخانغا قاراپ بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

سەنسەن مېنىڭ قىزىلگۈلۈم،
بەلكى مېنىڭ جانۇ دىلىم،
بەگ ھاۋازخان ئەزىز ئوغلۇم،
قوزام، تالدۇرما ـ تالدۇرما.

غازات قىلغىن شىردەك بولۇپ،
دۇشمەن قالسۇن يەردەك بولۇپ،
جەننەت ئىچىدە ھۆردەك بولۇپ،
قوزام، تالدۇرما ـ تالدۇرما.

كۈندەك نۇرلۇق يۈزۈڭ تاۋلاپ،
دۇشمەن ئارىسىنى ئارىلاپ،
يىگىتلەرنى سەرخىل تاللاپ،
گۈلۈم سولدۇرما ـ سولدۇرما.

دۇشمەن چەكسۇن قايغۇ ـ مېھنەت
قىرىق پادىشاھ ساڭا ئۇلپەت،
بۇدۇر ساڭا بىر غەنىيمەت،
قوزام، تالدۇرما ـ تالدۇرما.

گۆر ئوغلى دەر شۇكۇر لىللا،
ھاۋاز ئوغلۇم ساڭا دىلخا،
پانى ئېرۇر ئۇشبۇ دۇنيا،
بالام تالدۇرما ـ تالدۇرما.

ھاۋازخان گۆر ئوغلىدىن بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ خۇش بولدى، ۋاقتى چاغ ھالدا يىگىتلەر قاتاردا ئولتۇرۇپ شاراب ئىچىشتى. گۆر ئوغلى ھاۋازخانىنىڭ بېشىغا ئالتۇن تاج كىيدۇردى، بېلىگە ئالتۇن كەمەر باغلىدى، شاھانە تون كىيدۇردى. ئۆزىنىڭ ھۆكۈمرانلىق مۆھرىنى ئۇنىڭ قولىغا بەردى، پۇتۇن شەھەرنى ئۇنىڭغا بېرىپ ئۇنى سۇلتان قىلدى. بۇ ئىشلار يىگىتلەرنىڭ كۆڭلىدىكىدەك بولۇپ، ھەممىسى مۇراد ـ مەقسەتلىرىگە يېتىشتى.

ئەمدى سۆزنى بىز قاراخان پادىشاھتىن ئاڭلايلى:

قاراخان پادىشاھنىڭ قىرىق مىڭ لەشكىرى بار ئىدى. يەنە زەينەپشاھ ئايىم دەپ بىر قىزى بار

ئىدى. گۆر ئوغلى يىگىرمە بىر كېچە - كۈندۈز توي قىلىپ ھاۋازخانغا ئۇنى ئېلىپ بەردى. ئۇنىڭدىن بىر قىز، بىر ئوغۇل تۇغۇلدى. ئوغلىنىڭ ئېتىنى ئېلىخان، قىزنىڭ ئېتىنى نۇرخان قويدى.

بىر كۈنى گۆر ئوغلى سۇلتان قول ئاستىدىكى شاھلارغا قاراپ:

— ئەي پادىشاھلار، توقسان لەك لەشكەر جەمئىي بوپتۇ. بىز بۇ كۈچ بىلەن شەھەرلەرگە دائىقى كەتكەن دانىيات دېگەن پالۋاننىڭ شاختار دېگەن شاھى بىلەن شەھىرىنى قولغا چۈشۈرسەك، — دېدى. ئۇلار بۇ سۆزنى ماقۇل كۆرۈپ يولغا چىقتى. لەشكەرلەر كېچە - كۈندۈز يول يۈرۈپ، تەجەن دەرياسىنىڭ بويىغا يېتىپ كېلىشتى. شۇ چاغدا گۆر ئوغلىنىڭ تاغىسى ئەھمەدخان:

— ئەي گۆر ئوغلى، شەھەر يالغۇز قالدى. شەھەرنى ساقلىغىلى بىر كىشى بىلەن لەشكەر ئەۋەتسەك ! — دەپ تەكلىپ بەردى. گۆر ئوغلى:

— كىمنى ياندۇرساق بولار؟ ! — دېدى.

ئەھمەدخان:

— مانا بۇ ھاۋازخاننى ياندۇرايلى ! — دېدى. گۆر ئوغلىنىڭ بۇ سۆزگە ئاچچىقى كەلدى.

— ئەي ساقىلى ئاقىرىپ تېخى دىلى ئاقارمىغان تاغام، مېنىڭ پىرى ئۇستازلىرىم چۈشۈمدە سېنىڭ كۆرگەن ۋە كۆرىدىغان دۆلىتىڭ كېرەم قاسساپنىڭ ئوغلى ھاۋازخانىنىڭ پىشانىسىدە دەپ بېشارەت بەرگەن. مەن شۇنچە لەشكەرلەر بىلەن ھاۋازخانىنىڭ ھەمراھلىقىدا بۇ جەڭگە كېتىۋاتسام، سەن شۇنى كۆرۈپ تۇرۇپ يەنە ھاۋازخاننى ياندۇرساق دەيسەن. شۇ سۆزۈڭ ئۈچۈن مەن سېنى قىرىق ئاتلىق لەشكەر بىلەن شەھەر ساقلاشقا ياندۇرىمەن ! — دېدى.

ئەھمەدخان كۆپچىلىك ئالدىدا ئىزا تارتتى، لېكىن ئۇنىڭ قىرىق ئاتلىق لەشكەرنى ئېلىپ ئارقىسىغا يانماي ئىلاجىمۇ يوق ئىدى. چۈنكى گۆر ئوغلى سۇلتان دېگەن سۆزىدىن يانمايدىغان ئادەم ئىدى. ئەھمەدخان ئارقىسىغا ياندى. ئۇ يولدا كېلىۋېتىپ، ئۆز - ئۆزىگە: «خەپ ! مەن سېنىڭ قىلغىنىڭغا شەھەرگە قايتىپ بېرىپ ئۇنى خانۇەيران قىلىۋەتمىسەم، ئەھمەدخان دېگەن ئېتىمنى ئۆچۈرۈۋېتىمەن !» دېدى. ئۇ بىرنەچچە كۈن يول يۈرۈپ چەمبىل شەھىرىگە كەلدى. دەرۋازىنى قاقتى، دەرۋازىۋەنلەر:

— مەزگىلسىز دەرۋازىنى ئۇرغان كىم ؟ ! — دەپ سوردى. ئەھمەدخان:

— مېنى گۆر ئوغلى بىلەن ھاۋازخان شەھەرنى ساقلىغىلى ياندۇردى، مەن ئەھمەدخانمەن، دەرۋازىنى ئېچىڭلار ! — دېدى، دەرۋازىۋەنلەر:

— بىز گۆر ئوغلى بىلەن ھاۋازخاندىن باشقا كىشىلەرگە بۇنداق چاغدا دەرۋازىنى ئاچمايمىز ! — دەپ جاۋاب بېرىشتى. ئەھمەدخان:

— مەن شۇلارنىڭ بۇيرۇقى بىلەن شەھەر ساقلىغىلى كەلدىم ! — دېدى. دەرۋازىۋەنلەر:

— ئۇنداق بولسا، بىز ئاغا يۇنۇس پەرى بىلەن زەينەپشاھ ئايىمدىن سورايلى ! — دېيىشتى، ئۇلار كېلىپ ئىككى ئايىمدىن:

— ئەھمەدخاننى گۆر ئوغلى بىلەن ھاۋازخان شەھەر ساقلاشقا ئەۋەتىپتۇ. دەرۋازىنى ئاچمىزمۇ؟ ئۇلار شەھەرگە كىرسۇنمۇ؟ ! — دەپ سوردى، ئىككى ئايىم:

— ئۇلار ئەۋەتكەن بولسا كىرسۇن. ئۇلارسىزمۇ شەھەر تىنچ ئىدى، — دەپ جاۋاب بېرىشتى. دەرۋازىۋەنلەر دەرۋازىنى ئاچتى، ئەھمەدخان شەھەرگە كىرىپلا:

— زامانى زامان كىمنىڭ زامانى؟ ئەھمەدخاننىڭ زامانى ! — دەپ ئۆزىنى پادىشاھ ئېلان قىلدى.

ناغرا، كاناي ـ سۇنايىنى ئۆزىنىڭ نامىغا چالدۇردى. خەزىنىلەرنى ئېچىپ بۇلاڭ ـ تالاڭغا قويۇپ بەردى. يېڭى ئۆسمۇر ئون ئالتە ياشلىق ۋە يىگىرمە ياشلىق يىگىتلەردىن ئون ئىككى مىڭنى لەشكەرلىككە ئالـ دى. بۇلارنىڭ خىراجىتىنى، كىيىم ۋە قورال ـ ياراغلىرىنى گۆر ئوغلى سۇلتان بىرنەچچە شەھەردىن ئەكەلگەن ئولجىلاردىن بەردى.

گۆر ئوغلى ۋە ھاۋازخانىنىڭ خوتۇنلىرىدىن ئاغا يۇنۇس پەرى ۋە زەينەپشاھ ئايىمنى ئەمەدخان دارغا ئاسماقچى بولدى. شەھەردىكى مويسىپىتلەر، چوڭلار ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ:

ــ ئەي ئەمەدخان، سەن ساراڭ بولدۇڭمۇ؟ گۆر ئوغلى بىلەن ھاۋازخان ئۆلسىغۇ بۇ ئىشلار ئۆتۈپ كېتەر. ئەگەر ئۇلار بۇ جەڭلەردىن غەلىبە بىلەن تىرىك قايتىپ كەلسە قانداق قىلىسەن؟ ئۇلارغا، قارا ـ خانغا نېمىدەپ جاۋاب بېرىسەن؟ سەن خاپا بولساڭ گۆر ئوغلى بىلەن ھاۋازخاندىن خاپا بوپسەن، بۇ ئا ـ يالىلاردا نېمە گۇناھ ۋە نېمە ئۆچۈڭ بار؟ ! بۇلارنى قويۇپ بەرگىن. بېشىنى ئېلىپ شەھەردىن چىقىپ كەتسۇن، كۈننى ئالسۇن ! ــ دېيىشتى. ئەمەدخان بۇ ئىككى ئايىمنى يالاڭ ئاياغ ھالدا ئۇرۇپ، ئىزا ـ ئاھانەت قىلىپ شەھەردىن قوغلاپ چىقاردى. جاكارچىنى چىقىرىپ:

ــ شەھەر ئاھالىسىدىن ھېچ كىشى ئاغا يۇنۇس پەرى بىلەن زەينەپشاھ ئايىمغا ۋە ئۇنىڭ ئىككى باـ لىسىغا بىرەر توقاچ ياكى بىرەر چىنە سۇ بەرمەسۇن. ئەگەر بۇ پەرمانىنى ئاڭلىماي، ئۇلارغا كىمدەكىم نان ۋە باشقا نەرسە بەرسە، ئۇ كىشىنىڭ بېشى ئۆلۈمگە، مال ـ مۈلكى تالان ـ تاراجغا كېتىدۇ ! ــ دەپ جاكار قىلدۇردى. ئۇلار:

ــ بىزلەر بۇ قارا يۇزنىڭ ئالدىدا خەلقتىن ئاش ـ نان، سۇ تىلەپ ئۇلارنى بالاغا قويغۇچە چۆلگە چىقىپ كېتەيلى. ئەجىلىمىز يەتسە شۇ يەردە ئۆلەيلى. ئۇلار بىزنىڭ ئۆلۈكىمىزنىمۇ كۆرمەسۇن ! ــ دەپ

يىغلىشىپ چەمبىلنىڭ دەرۋازىسىدىن چىقىپ كېتىشتى. ئۇچ تاش يول يۇرۇپ بىر باينىڭ ھويلىسىغا يېتىپ كەلدى. بۇ كىشى گۆر ئوغلىنىڭ ئىلتىپاتى بىلەن باي بولغان ئادەملەرنىڭ بىرى ئىدى. بۇ يەر-دىن ئۆتسىلا قاقاس چۆلگە كىرىپ كېتەتتى. ئۇلار:

— بۇ ئۆيگە كىرەيلى، نان بەرسە ئەجەب ئەمەس، — دېيىشىپ مەسلىھەت بىلەن ئىككى بالىنى كىر-گۈزدى. بۇ بالىلار ھويلىغا كىرگەندى، باي بۇلارغا:

— ئەي شۇملار، مېنىڭمۇ تەئەللۇقاتىمنى بۇلاڭ ـ تالاڭغا قويماي دەمسەن؟ يوقال كۆزۈمدىن! — دەپ ئىككىسىگە ئىككى قامچا سالدى. بالىلار يىغلىشىپ قايتىپ چىقتى. باينىڭ ئاۋازى بىلەن بالىلىرىنىڭ يىغىسىنى ئاڭلىغان بۇ ئىككى ئايال:

— ئەي رەھىمسىز باي، بۇ كىچىك بالىلارغا سالغان قامچىنى بىزگە سالساڭ بولمامدۇ؟ بۇلاردا نېمە گۇناھ بار؟ بۇلارنى سېنىڭ ھويلاڭغا بىز كىرگۈزگەن، خۇدا نېسىپ قىلسا ئىككى قامچىغا يۈز قامچا ئۇرىدۇر. مىساق ئايىم ئېتىمىز قۇرۇسۇن! — دەپ قەسەمياد قىلىشتى. شۇنداق قىلىپ بۇ ئىككى ئايال بالىلارنى يېـ-تىلەپ زار ـ زار يىغلاپ چۆلگە چىقىپ كېتىپ بېرىپ بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

پەرۋەردىگار، رەھنەما، قۇدرىتىڭ كەڭ، خۇدايا،
بىز بىچارە قۇلۇڭغا رەھىم قىلغىن، خۇدايا.

گۆر ئوغلىنىڭ ھەسرىتىنى يار قىلىپسەن، خۇدايا،
ئوچۇق يۈزۈڭ كۆرمەككە زار قىلىپسەن، خۇدايا.

بۇ چۆللەردە بىز غېرىب، رەڭگىرويلار سارغىيىپ،
دەرگاھىڭغا يالۋۇرۇپ زار يىغلايمىز، خۇدايا.

سەھەرلەردە ئويغىنىپ، ئۇمىد بىلەن تولغىنىپ،
كۆزلەر ياشقا لىق تولۇپ، قان يىغلايمىز، خۇدايا.

بىر ئوت پەيدا بولۇپتۇ، كۆڭۈل غەمگە تولۇپتۇ،
باغرىمىزنى تىلىپتۇ رەھىم قىلغىن، خۇدايا.

يۈرەكلەردە دەردلەر كۆپ، بىر دەپتەرگە سىغمايدۇ،
دەردىمەنلەرنىڭ قەدرىنى بىرەر ئىنسان بىلمەيدۇ.

سەندىن ئۆزگە كىمىم بار، ئاغا يۇنۇس يىغلايدۇ،
يا ئىلاھ، پەرۋەردىگار رەھىم قىلغىن، خۇدايا.

بۇلار چۆلگە چىقىپ كەتكەندىن كېيىن باينىڭ خوتۇنى ئېرىگە:

— ئەي دىلى قاتتىق باي، شۇ ئايالىلار ۋە بىچارە بالىلارغا بەش ـ ئالتە نان بەرسەڭ يامان بولارمـ-دى؟ — دەپ قولىغا بەش ـ ئالتە نان ئېلىپ ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن ئىزدەپ ماڭدى. ئىككى تاش يول يۇ-رۇپ ئۇلارغا يېتىشتى، ئەكەلگەن نانلىرىنى بەردى، يەنە ئىككى قاپاق سۇمۇ بەردى. ئۇلار بۇ ئوزۇقلۇققا يېتىشىپ خۇشال بولۇشتى، ئاز ـ تولا ماغدۇرىغا كېلىپ يەنە يولغا چۈشۈشتى.

ئاغا يۇنۇس پەرى، زەينەپشاھ ئايىم، ئېلىخان، نۇرخان دېگەن ئىككى بالا بىلەن بۇ چۆلدە سەككىز كۈن يول يۈردى. ئۇلار شۇ يۈرۈشتە بىر تاغنىڭ ئېتىكىگە يېتىپ بارغاندا، ئاغا يۇنۇس پەرى ھوشىدىن كەتتى. يەنە ئازراق مېڭىپ زەينەپشاھ ئايىمنۇ ھوشىدىن كېتىپ يىقىلدى. ئىككى بالا يېتىلىشىپ يەنە يېرىم تاش يول مېڭىپ بىر تاغنىڭ ئۈستىگە چىقتى. ئۇلار تۆت تەرەپكە قارىغاندى، قىبلە تەرەپتىن كۆزىگە بىر چېدىر كۆرۈندى. بالىلار بۇنى كۆرۈپ يىغلاشتى. يېتىلىشىپ چېدىر تەرەپكە قاراپ ماڭدى. ئۇلارمۇ چېدىرنىڭ تۈۋىگە بېرىپ يىقىلدى.

بۇ چېدىر خالدار بايۇەچچىنىڭ چېدىرى ئىدى. ئۇنىڭ خوتۇنى چېدىردا ئولتۇراتتى. قۇلىقىغا بىر ناله ـ پەرياد ئاۋازى ئاڭلاندى. ئۇ تاشقىرىغا چىقىپ، ھالىدىن كېتىپ يىقىلغان ئىككى بالىنىڭ

ئىگىراۋاتقانلىقىنى كۆردى. ئۇ ئايال بۇ ئىككى بالىدىن:

— سەن نېمە جانسەن؟ جىنمۇسەن؟ ئادەممۇسەن؟ بۇ يەرگە نەدىن پەيدا بولۇشتۇڭ؟ بۇ ئادەمزاتنىڭ ئايىغى تەگمەيدىغان يەر ئىدى ! — دېدى.

ھالىدىن كەتكەن بالىلار يىغىدىن ئۆزىنى توختىتالمىدى، گەپمۇ قىلالمىدى. ئۇ ئايال بۇلارنىڭ ئالدىغا داستىخان ئاچقىچە تائام قويدى. ئۇلار ئاغزىغا بىر لوقمىدىن تائام سالغاندىن كېيىن، ئانىسىنىڭ ۋە چوڭ ئانىسىنىڭ چۆلدە ئاچلىقتىن يېتىپ قالغانلىقىنى، ئۆزلىرىنىڭ ھاۋازخانىنىڭ بالىلىرى ئىكەنلىكىنى ئېيتىشتى. ئۇ ئايال بۇ سۆزنى ئاڭلاپ:

— ۋاي ئىسىت ! — دەپ نان، سۇ ئاچچىقىپ ئىككى بالا بىلەن يولغا چىقتى، بىر سائەت يول يۈرۈپ زەينەپشاھ ئايىمنىڭ ئالدىغا كەلدى، قارىسا ئاپتاپتەك بىر مەلىكە چۆلدە ھوشسىز يېتىپتۇ. خالدار بايۇۋچچىنىڭ خوتۇنى زەينەپشاھ ئايىمنىڭ بېشىنى تىزىغا ئالدى. ئۇنىڭ ئاغزىغا پاختىدا سۇ تېمىتتى. ئۇ ھوشىغا كېلىپ كۆزىنى ئاچتى. «خۇدايا شۈكۈر» دەپ ئورنىدىن قوپۇپ خالدار بايۇۋچچىنىڭ خوتۇنى بىلەن تونۇشتى. يېنىغا كېلىپ ئولتۇرۇپ، ئاغا يۇنۇس پەرى بار جايىنى كۆرسەتتى. ئۇلار بىرلىكتە ئاغا يۇنۇس پەرى بار جايىغا باردى. بىرى بېشىنى يۆلىدى، يەنە بىرى پاختىدا ئاغزىغا سۇ تېمىتتى. ئاغا يۇنۇس پەرىمۇ ھوشىغا كەلدى، «خۇدايا شۈكۈر» دەپ ئورنىدىن قوپۇپ خالدار بايۇۋچچىنىڭ ئايالى بىلەن تونۇشتى. بىرىدىن كېيىن ئۇلارنىڭ ھەممىسى بىر ـ بىرلىرىنىڭ قولىنى تۇتۇشۇپ چىدىرغا قاراپ ماڭدى.

بۇ مەزگىلدە خالدار بايۇۋچچە شىكارغا چىقىپ كەتكەنىدى. ئۇ ئۆيدىن قايتىپ چىدىرغا يېتىپ كەلدى، لېكىن خوتۇنى ئادەتتىكىدەك ئۇنىڭ ئالدىغا چىقمىدى، ئۇنىڭ ئېتى قاتتىق كىشنىدى. خوتۇن يەنە چىقمىدى. ئۇ ھەر دائىم شىكارغا چىقىپ قايتىپ كەلسە، ئات بىر قېتىم كىشنىگەن ھامانلا خالدارنىڭ خوتۇنى چىدىردىن چىقىپ ئۇنىڭدىن ئەھۋال سوراپ ئېتىنى ئالاتتى. بۇ نۆۋەت ئات ئۇچ قېتىم كىشنىدى، خوتۇنىنىڭ دىدارىمۇ كۆرۈنمىدى. خالدارنىڭ ئاچچىقى كەلدى. ئۇ غەزەپ بىلەن چىدىرغا كىردى. قارىسا خوتۇن يوق، خالدارنىڭ كۆڭلىگە گۇمان چۈشتى. ئۇ ئۆز ـ ئۆزىگە: «بۇ خوتۇنىنىڭ بۇ يەردە ئاشنىسى بار ئىكەن، ئۇ بۈگۈنكى ۋاقىتنى غەنىيمەت بىلىپ شۇنىڭ قېشىغا كەتكەن ئوخشايدۇ» دېدى. چىدىردىن چىقىپ ئېتىغا مىندى. «ئەگەر ئاسمان بىلەن يەرنىڭ ئارىلىقىدىلا بولساڭ سېنى ئىز ـ دەپ تېپىپ، كۆرگەن يېرىمدىلا نەيزەمنىڭ ئۇچىغا سانجىپ كۆتۈرۈپ كەلمىسەم خالدار ئىسمىم قۇرۇ ـ سۇن !» دەپ قەسەم قىلىپ، ئېتىنى تاغ ئۈستىگە قارىتىپ چاپتى.

قارىسا خوتۇنى ئىككى ئايال ۋە ئىككى بالا بىلەن چۆلدە كېلىۋاتقان، ئۇ خوتۇنىنى كۆرۈپ: «سېنى شۇ مېھمانلىرىڭ بىلەن نەيزەمنىڭ ئۇچىغا سانجىپ ئالمىسام !» دەپ ئات قويدى.

خالدارنىڭ نەيزىسىنى يانتۇ قىلىپ ئات چاپتۇرۇپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرگەن خوتۇنى:

— ئەي ئەدەپسىز، بۇ سېنىڭ نېمە قىلغىنىڭ؟ بەگلەرنىڭ بېگى، خانلارنىڭ تاجدارى ئەمىر گۆر ئوغلىنىڭ خوتۇنى، كېلىنى، نەۋرىسى كەلدى. نەيزەڭنى يىغىپ ئاتتىن چۈش ! — دېدى.

خالدار ئەجەبلىنىپ:

— ئەي خېنىم، بۇ قانداق گەپ؟ راست دەۋاتامسەن ياكى چاقچاقمۇ؟ — دەپ سورىدى. خالدارنىڭ خوتۇنى:

— پۈتۈن ئەتراپقا داڭقى، ئاۋازى، شۆھرىتى پۇر بولۇپ تارقىلىپ كەتكەن ئەمىر گۆر ئوغلىنىڭ خوتۇنى، كېلىنى، نەۋرىسىنىڭ قەدىمى بىزنىڭ بۇ يەرلەرگە يېتىپتۇ. مانا بۇ شۇ كىشىلەر، — دەپ كۆرسەتتى. خالدار بايۇۋچچە خوتۇنىدىن بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ:

— راست شۇنداق بولسا، مەرھەمەت. مەن ئالدىڭلاردا بېرىپ چېدىرنى تۇزەپ، كىگىز - بىساتلارنى سېلىپ تۇراي ! — دەپ ئېتىنى چاپتۇرۇپ كەتتى. ئۇ چېدىرغا يېتىپ كېلىپ، بېقىۋاتقان بىر بورداق قويىنى سويدى. «ئۇلار مەندىن قورۇنۇپ قالمىسۇن» دەپ ئۆزىگە چېدىرنىڭ ئارقىسىدىن جاي راسلىدى. خالدارنىڭ خوتۇنى مېھمانلارنى باشلاپ كېلىپ ئەدەپ - قائىدىگە مۇۋاپىق ئىززەت - ئىكرام بىلەن ئۇلارغا زىياپەت بەردى. بېشىدىن ئۆتكەننى سۆزلەشتى. بەش - ئالتە كۈن شۇنداق ئۆتتى. كۈنلەردىن بىر كۈنى خالدارنىڭ ئويىغا مۇنداق بىر خىيال كەلدى: «گۆر ئوغلىنىڭ خوتۇنى، كېلىنى بىزنىڭ ئۆيدە بولۇغاندىكىن، مەن كارۋان يولىغا چىقىپ سودىگەرلەردىن گۆر ئوغلىغا تەۋە باج - خىراجەتلەرنى ئېلىپ، ئۇنى بۇلارغا خىراجەت قىلىپ بېرەي» دېدى. ئېتىنى توقۇپ مىندى، بېشىغا ئالتۇن قالپىقىنى كىيدى، قولىغا ئۆتكۈر نەيزىسىنى ئالدى. كارۋانلار ئۆتىدىغان چوڭ يولنىڭ بويىغا كېلىپ ئولتۇردى. بىر سودا- گەر بار ئىدى، ئىسمىنى مىيلى دەيتتى. ئۇ بەش يۈز قېچىردا ئىسپاھاندىن چەمبىلگە، چەمبىلدىن شاھ- تارنىڭ شەھرى جەيھۇنغا مال يۆتكەپ كارۋانلىق قىلاتتى. ئۇنىڭ سەكسەن خىزمەتكارى بار ئىدى. خالدار يولنىڭ بويىغا چىققاندا شۇ كېلىپ قالدى. ئۇ سودىگەرگە:

— ئەي مىيلى، بۇ مالنىڭ بېجىنى قانداق قىلىسەن؟ — دەپ سورىدى.

سودىگەر:

— گۆر ئوغلىغا بېرىمەن، — دېدى.

خالدار:

— ئۇنداق بولسا باجنى ماڭا بېرىسەن ! — دېدى. سودىگەر:

— نېمە ئۈچۈن؟ ! — دەپ سورىدى.

خالدار:

— گۆر ئوغلىنىڭ خوتۇنى، كېلىنى، نەۋرىسى مېنىڭ ئۆيۈمدە، مەن سەندىن بۇ باجنى ئېلىپ شۇلارغا خىراجەت قىلىمەن ! — دەپ جاۋاب بەردى.

سودىگەر:

— سەندەك بىر پادىچىنىڭ ئۆيىدە ئۇلار نېمىش قىلىدۇ؟ سەندەك پادىچىنىڭ گۆر ئوغلىغا تېگىش- لىك باجنى ئېلىشقا ھەققىڭ يوق، — دېدى.

خالدار:

— گۆر ئوغلى ۋە ھاۋازخانىنىڭ خوتۇن - بالىلىرى مېنىڭ ئۆيۈمدە دېدىمغۇ ! بۇ باجنى سەندىن ئالسام شۇلارغا خىراجەت قىلىمەن، — دېدى.

سودىگەر:

— مەن باجنى گۆر ئوغلى ۋە ھاۋازخاندىن باشقا ھېچكىمگە بەرمەيمەن ! — دېدى.

خالدار ناھايىتى كېلىشكەن پالۋان ئىدى. ئۇنىڭ يۈرىكى قاپتەك ئىدى. بەدەن گۆشلىرىمۇ مۇشتە- تەك، كاللىدەك ھۆرپىيىپ چىققانىدى. شۇنداق بولسىمۇ، ئۇ ئۆزىنى بېسىۋېلىپ:

— ئۇنداق قىلما ! باجنىڭ قىرىقتىن بىرىنى ماڭا بەرگىن ! — دېدى.

سودىگەر:

— ياق ! — دېدى.

خالدار:

— ئۇنداق بولسا سەكسەندىن بىرىنى بەرگىن ! — دېدى. سودىگەر بۇنىڭغىمۇ ئۇنىمىدى. ئەكسىچە خىزمەتكارلىرىغا:

— خالدارنى تۇتۇڭلار ! — دەپ بۇيرۇق قىلدى. چاكارلار ئۇنى تۇتۇشقا يۈگۈرۈشتى. خالدارنىڭ غەزىپى ئۆرلىدى. قولىغا نەيزىسىنى ئېلىپ، چاكارلاردىن ئوتتۇز ـ قىرىق ئادەمنى گويا قۇشقاچنى ساڭجىغاندەك نەيزىسىگە سانجىپ ئىلىپ تاشلىۋەتتى. مىيلى سودىگەر قورقتى. خالدارغا قاراپ:

— باجىنى قانداق ئالساڭ شۇنداق ئال ! — دېدى.

خالدار:

— بايىراق شۇنداق دېسەڭ بولماسمىدى؟ — دەپ، بەش يۈز قېچىرنىڭ يۈكىنى چۈشۈردى. مالالارنى بىر ـ بىرلەپ يېشىپ كۆردى. سودىگەر بىر ساندۇقنى ئاچقىلى ئۇنىمىدى.

خالدار:

— بۇنى نېمىشقا ئاچمايسەن؟ ! — دەپ سورىدى.

سودىگەر:

— مەن بۇنى توققۇز مىڭ سەر تەڭگىگە تەييار قىلدۇرغان. مەخسۇس شاختارغا تەييارلانغان سوۋغا ! — دېدى

خالدار:

— ئاچ، كۆرەي ! — دېدى. سودىگەر ئۇنىمىدى. خالدار قىلىچ بىلەن ئۇنىڭ قۇلۇپىنى ئۇرۇپ چۈشۈردى، ساندۇقنى ئاچتى. ئۇنىڭ ئىچىدىن پار ـ پۇر قىلىپ كۆزنى قاماشتۇرىدىغان ئىككى كىيىملىك ئېسىل ماتا چىقتى. ئۇ قارا قۇشقاچنىڭ تۇكىدەك چىكىم ـ چىكىم رەڭلىك ئىدى. خالدار بۇنداق رەختنى تېخىچە كۆرمىگەنىدى.

— باجدىن ئۆتتۇم ! — دەپ پادىسىدىن يۈز قوينى بېرىپ، بايىقى مالنى ئېلىپ ئۆيگە يېنىپ كەلدى.

ئۇ خوتۇننىنى قىچقىرىپ:

— پەتنۇس ئاچىق ! — دېدى.

خوتۇنى پەتنۇس ئاچقىتى. خالدار ئۇ رەختنى خوتۇنىغا بېرىۋېتىپ:

— بۇنى ئەكىرىپ خېنىملارنىڭ ئالدىغا قوي ! ئۇلارنىڭ رەھمىتىنى ئال. ئەگەر ئالا نىيەتلىك قىلمىدىغان بولساڭ ساڭا ياخشىلىق يوق ! — دېدى.

خوتۇنى:

— خوپ ! — دەپ ئەكىرىپ ئۇلارنىڭ ئالدىغا قويدى. ئۇلار بۇ رەختنى كۆرۈپ خۇش بولۇشتى ۋە:

— بىز شۇنداق ئۇلۇغ بەگلەرنىڭ خوتۇنى بولۇپ تۇرۇقلۇق بۇنداق ئېسىل ماتانى كۆرمەپتىكەنمىز، سىلەرنىڭ قىلغان بۇ ياخشىلىقىڭلارنى خۇدا خالىسا بىزمۇ قايتۇرارمىز، — دەپ رەھمەت ئېيتىشتى.

ئاردىدىن خېلى كۈنلەر ئۆتتى. خالدار بايۇەچچىنىڭ كۆڭلىگە يەنە بىر ئىش كەلدى. قىرىق لەك لەشكىرى بار قاراخان پادىشاھقا بىر ھىيلە ئىشلىتىپ: «قاراخان پادىشاھ، مەن ئوغلۇمنىڭ خەتنە توينى قىلماقچى بولۇۋاتىمەن. ئۆزلىرىنى لەشكەرلىرى بىلەن تويغا تەكلىپ قىلىمەن» دېگەن خەتنى يېزىپ بىر خىزمەتكارىدىن قاراخانغا ئەۋەتتى. بەش كۈن دېگەندە خەت قاراخانغا يەتتى. قاراخان پادىشاھ خەتنى ئوقۇپ غەزەپلەندى. «بىر پادىچى ماڭا بۇنداق خەت يېزىپتۇ، بۇ ئۇنىڭ نېمە قىلغىنى؟ ياكى ئۇنىڭغا ئا-يىبتىن بىرەرنەرسە ئۈچرىدىمۇ؟ مەنمۇ ئۇنىڭغا بىر خەت يازاي، ئۇ مەن دېگەن نەرسىلەرنى تەييار قىلسا باراي، بولمىسا تۇغۇلغىنىغا پۇشايمان قىلسۇن» دەپ تۆۋەندىكى خەتنى يازدى ۋە ئۇنى مۆھۈرلەپ ئەۋەتـ-تى: «ئالدى قىرىق ياش، ئارقىسى يىگىرمە ياش، مىڭدىن بىرنى تاللاپ ئالغان قىرىق لەك لەشكىرىم بار. ئۇلار مەندىن ئايرىلمايدۇ. مىڭ چېدىر تىكىلسۇن، مىڭ گۈل مىخ قېقىلسۇن. يۈز مىڭ تاۋارا تەييار قىلىنسۇن. بۇلار تولۇق تەييارلانمىسا بارمايمەن». خالدار بۇ خەتنى كۆرۈپ تۆت يەرگە كونا چېدىر تىكـ-تى. تۆت يەرگە تۆت مىخنى قېقىپ، تۆت تاۋارنى ئېسىپ قويدى. قاراخانغا «سىز دېگەن ئىشنىڭ ھەـ-مىسىنى تەييار قىلدىم» دەپ جاۋاب خەت يازدى.

قاراخان پادىشاھ بۇ خەتنى كۆرۈپ:

— بۇ چايغا بارماي بولمايدۇ. تارت كانايىنى، چال ناغرا ـ سۇنايىنى ! — دەپ قىرىق لەك لەشكىرىنى ئېلىپ يولغا چىقتى. قاراخان پادىشاھ ئون نەچچە كۈن يول يۈرۈپ خالدارنىڭ قېشىغا كەلدى. قارىسا ھېچ نەرسە يوق.

قاراخان خالدارغا غەزەپ بىلەن:

— قېنى قىلغان تەييارلىقىڭ، ئەي پادىچى؟ ! — دېدى. جاللاتلار خالدارنى ياقىسىدىن تۇتۇپ قارا-خانىنىڭ ئالدىغا ئەكېلىشتى.

خالدار:

— تەقسىر، ئەرزىم بار، ئاڭلىسىلا ! — دېدى.

قاراخان:

— نېمە ئەرزىڭ بار؟ — دەپ سورىدى.

خالدار:

— مەن سىلى دېگەن نەرسىلەرنى تەييارلىماقچىدىم، بىزنىڭ چېدىرىمىزغا ئۇچ ـ تۆت مېھمان كې-لىپ قالغانىدى. شۇلارنى كۈتىمەن دەپ ئۇ تەييارلىقنى قىلالمىدىم، — دېدى.

قاراخان:

— ئۇ مېھمان بىزلەردىنمۇ ئۇلۇغمىكەن؟ ! — دەپ سورىدى.

خالدار:

— پادىشاھىئالەم، كۆرسىلە بىلىدىلا، — دېدى. چېدىردا قاراخان پادىشاھنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ تۇر-غان زەينەپشاھ ئايىم:

— ۋاي، بۇ مېنىڭ دادامغۇ؟ سەندىن ئايرىلىپ بىزگە كۆپلىگەن دەرد ـ ئەلەم يەتتى ! — دەپ يىغلاپ چىقتى. قاراخان قىزىنى كۆرۈپ:

— نېمە ۋەقە بولدى، قىزىم؟ — دەپ سورىدى.

زەينەپشاھ ئايىم:

— ئۆز بېشىمدىن قورقىمەن، — دېدى.

قاراخان:

— سۆزلە، قىزىم ! — دېدى.

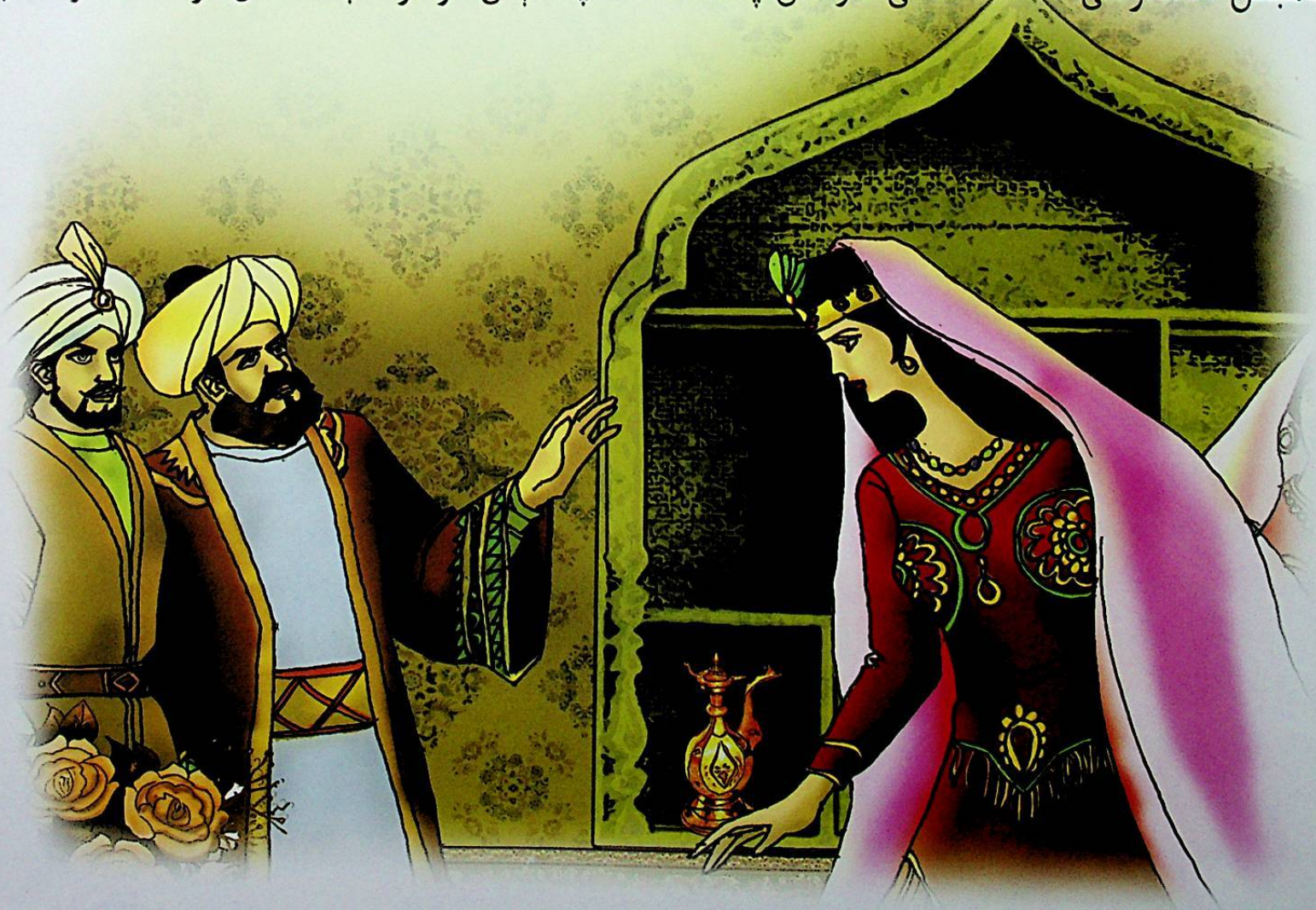
زەيناپشاھ ئايىم گۆر ئوغلىنىڭ ھاۋازخانىنى ئېلىپ غازاتقا چىقىپ كەتكەنلىكىنى، يولدىن تاغىسى ئەھمەدخانىنى شەھەر ساقلاشقا ياندۇرغانلىقىنى، ئالا نىيەت ئەھمەدخان شەھەرگە قايتىپ كېلىپ ئۆزىنى خان دەپ ئېلان قىلىپ، گۆر ئوغلىنىڭ خەزىنىسىنى تالان - تاراج قىلدۇرغانلىقىنى، ئۇلارنى ئوردىدىن ۋە شەھەردىن ئاچ - يالىڭاچ قوغلاپ چىقارغانلىقىنى، يولدا ئۇسساپ كېتىپ ئۆلۈشكە ئاز قالغاندا خالدارنىڭ ئايالى چېدىرغا باشلاپ كېلىپ مېھمان قىلغانلىقىنى، خالدارنىڭمۇ ئۆزلىرىنى كۆتكەنلەكىنى بىرمۇبىر بايان قىلدى.

ھاۋازخانىنىڭ خوتۇنى زەينەپشاھ ئايىم مانا مۇشۇ قاراخانىنىڭ ئامراق قىزى ئىدى. قاراخان قىزىدىن بۇ سۆزنى ئاڭلاپ، خالدارنىڭ چېدىرىغىمۇ چۈشمىدى. غەزەپ بىلەن:

— تارت كانايىنى، چال ناغرا - سۇنايىنى ! — دەپ قىرىق مىڭ لەشكىرىنى ئېلىپ چەمبىلگە قاراپ راۋان بولدى.

ئەمدى سۆزنى ئەھمەدخاندىن ئاڭلايلى:

ئۇ شەھەر ئوڭچە ئۆزىگە قالغانلىقىدىن بەخىرامان كەيپ - ساپادا ئىدى. قاراۋۇللىرى ئۇنىڭغا چەمبىلگە قاراپ قىرىق تۇغلۇق لەشكەر كېلىۋاتقانلىقىنى خەۋەر قىلىشتى. ئەھمەدخان بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ: «چەمبىل شەھىرىنى ئالغانلىقىمنى قاراخان پادىشاھ ئاڭلاپ، مېنى قۇتلۇقلاپ كەلگەن ئوخشايدۇ» دەپ

ئون ئىككى مىڭ يىگىتنى ياراغلىرى بىلەن يول - يولغا قويدى.
قاراخان يېتىپ كېلىپ، تەبلى جەڭ سوقتى. ئەھمەدخان بۇنى ئاڭلاپ:
— ھەي دەرىغ، قاراخانمۇ ماڭا ياۋ بولۇپ كەپتۇ، — دەپ ئون ئىككى مىڭ يىگىتنى ئېلىپ جەڭ مەيدانىغا چىقتى ۋە سەپ تۈزۈپ تۇردى. قاراخاننىڭ لەشكەرلىرى بىلەن بىللە كەلگەن خالدار بۇنى كۆرۈپ:
— ئەي پادىشاھىئالەم، ماڭا پاتمە بېرىڭ، مەن مەيدانغا كىرىپ مۇشۇ قارا ساقىلىمنى ئۇلارنىڭ قىزىل قېنىدا بوياپ چىقاي! — دەپ ئىجازەت سورىدى.
قاراخان:
— بار، بېشىڭنى ئاللا سىلاپ ئامان قىلسۇن! — دېدى. خالدار پالۋان ئېتىنى راسا ئېگەرلەپ تۇرۇپ شىنى تارتىپ ئاتلاندى. قولىغا نەيزىسىنى ئېلىپ مەيدانغا كىردى. ئېتىنى ئويناتىپ مەيدانىڭ ئوتۇ بېشىغا ئون، بۇ بېشىغا ئون، تۆت تەرەپكە قىرىق قېتىم چاپتۇرۇپ ئېتىنىڭ ئاغزىغا كۆپۈك كەلگەندە مەيدانىڭ ئوتتۇرىسىغا كېلىپ توختىدى:
— قېنى، مەن بىلەن جەڭ قىلغۇدەك مەرد بارمۇ؟ — دەپ سادا قىلدى.
يېڭى ئۆسمۇر لەشكەرلەردىن سادا چىقمىدى، ئەھمەدخان ئىزا تارتىپ كېتىپ:
— مانا مەن بار، — دەپ ئېتىنى مىنىپ ئۆزى مەيدانغا چۈشتى. خالدار پالۋان ئەھمەدخاننى بەلۋېغىدىن تۇتۇپ كۆتۈرۈپ بېشىغا ئالدى. كېيىن بېشىدىن ئايلاندۇرۇپ ئۇنى يەرگە ئۇردى. ئۇنىڭ ياش ۋە يېڭى لەشكەرلىرى بۇنى كۆرۈپ: «بىزنىڭ پادىشاھىمىز يىقىلدى» دەپ ھەر تەرەپكە قېچىشقا باشلىدى. بۇلار ئۇلارنى قىرىق مىڭ لەشكىرى بىلەن قوغلاپ كېلىپ شەھەرگە كىردى. شەھەرنى ئېلىپ: «زامانى - زامان كىملەرنىڭ زامانى؟ قاراخاننىڭ زامانى، ئەمىر گۆر ئوغلىنىڭ زامانى، ھاۋازخاننىڭ زامانى» دەپ ناغرا، كاناي ـ سۇناي چالدۇرۇپ شەھەرنى زىننەتلىدى. ئەھمەدخاننى ئەكەلدۇرۇپ، قاراخان ئۇنىڭغا:

— ئەي ساقىلى ئاقسىرىپ، دىلى ئاقارمىغان ئەھمەدخان، سېنىڭ قولۇڭدىن شۇنداق ياماڭ ئىشلار كەلدىمۇ؟ «گۆر ئوغلى ئۆلسىغۇ خەيرىيەت، ئەگەر تىرىك قايتىپ كېلىپ قالسا مەن ئۇنىڭ يۈزىگە قانداق قارايمەن؟» دېگەنىنىمۇ ئويلاپ كۆرمىدىڭمۇ؟ بۇ ئەقىلسىز نائىنسانىنى تارت دارغا! — دەپ ھۆكۈم قىلدى. جاللاتلار ئۇنى دارغا ئېسىشقا ئېلىپ ماڭغاندا، خالدار پالۋان ئورنىدىن تۇرۇپ:

— ئى پادىشاھىئالەم، بۇنى بىز ئۆلتۈرسەك بولماس، بۇنىڭ ئىشىنى ئەمىر گۆر ئوغلى ۋە ھاۋاز-خانىڭ ئۆزلىرى كېلىپ بىر تەرەپ قىلسۇن! مەن ئۇنىڭ قېنىنى تىلەي، زىندانغا سالسۇن! — دېدى. قاراخان ئۇنىڭ ئۆلۈم گۇناھىنى كەچۈرۈپ زىندانغا سېلىشقا ماقۇل بولدى. ئەھمەدخان زىندانغا بۇيرۇل-دى. زىندان بېگى ئۇنىڭغا:

— ئەي قارا يۈز، سەن شۇ ھالىڭغا بىزنىڭ بېشىمىزغا نېمە كۈنلەرنى سالدىڭ - ھە؟! — دەپ ئۇنى كايىپ ئەكەتتى.

قاراخان چەمبىلده بەش - ئالتە كۈن تۇرۇپ قىرىق مىڭ لەشكىرىنى ئېلىپ ئۆز تېغىغا چىقىپ كەتتى.

خالدارمۇ بەش - ئالتە كۈندىن كېيىن شەھەردىن ئۆز چېدىرىغا كەلدى. ئۇ ئۆز - ئۆزىگە: «ئەمدى گۆر ئوغلى بىلەن ھاۋازخاننى تاپاي» دېدى. چېدىرغا، مېلىغا، ئايالىغا قاراشقا سەكسەندەك چاكارنى قو-يۇپ ئۆزى ئېتىغا مىندى. قىلىچ - قالقان، ئوقيا - نەيزىلىرىنى ئېلىپ ئۇلارنى ئىزدەپ شاختارىنىڭ جەيھۇن دېگەن شەھىرىگە قاراپ ماڭدى. ئۇ يولدا بىر پاتقاقچىلىققا دۇچ كەلدى. قارىسا، بۇ غەرق قان ئىكەن، ئۇنىڭ كۆزىگە يىراقتىن بىر چېدىر كۆرۈندى. خالدار پاتقاقتىن ئايلىنىپ ئۆتۈپ، شۇ چېدىرغا باردى. ئۇنىڭ ئىچىگە قاراپ ئۇخلاپ ياتقان بىر ئادەمنى كۆردى. ئۇنىڭ قولى چىنارنىڭ شېخىدەك ئىدى. بېشىغا بىر ساندۇقنى قويۇپ ياتقانكەن. خالدار ئۇنىڭغا قاراپ تاماشا قىلغاندىن كېيىن:

«سەللەمنا، بىزمۇ ئۆزىمىزنى يوغان ۋە سېمىز ئادەم دەپ يۈرۈپتىمىز. شۇنداقمۇ يوغىنىغان ئادەم

بولىدىكەن ! » دېدى.

ئۇ ئۇخلاۋاتاتتى، خالدار قولىغا قىلىچىنى ئېلىپ چاپاي دەپ توختاپ قالدى. ئۇ ئۆزىگە ئۆزى: «بۇنى بۇ ھالەتتە ئۆلتۈرسەم، تاكىلا قىيامەت كۈنى مېنى خالدار ئۇخلاۋاتقاندا ئۆلتۈرگەن دەپ دەۋا قىلىمسۇن. ئۇيقۇ ئۆلۈمنىڭ شېرىكى، ئۇخلاۋاتقان ئادەمنى ئۆلتۈرۈش مەردلىكنىڭ ئالامىتى ئەمەس» دەپ قاتتىق شەپە قىلدى. ئۇ ئويغانمىدى، ئىككىنچى قېتىم شەپە قىلدى، ئويغىنىپ كۆزىنى ئاچتى. لېكىن ئۇ خالدارنى كۆزىگە ئىلمىدى. خالدار غەزەپ بىلەن ۋارقىراپ تۇرۇپ قىلىچ چاپقانىدى، ئۇنىڭ بوينىدىن چىققان قاندا خالدار ئېقىپ كەتكىلى ئازلا قالدى. ئۇنىڭ بېشىنى، ساندۇقىنى ئېتىغا ئارتىپ گۆر ئوغلى ۋە ھاۋازخانلارنى ئىزدەپ يەنە يولغا چۈشتى. بىر يەرگە كېلىپ قارىسا، ناھايىتى قويۇق تىكلىگەن چېدىرنى كۆردى. ئۇلار خۇددى بىرىنىڭ ئۆستىگە يەنە بىرى تىكىلگەندەك تۇراتتى. ئۇ چېدىرلارغا يېقىن كېلىپ، ئۇنىڭ گۆر ئوغلى بىلەن ھاۋازخانىنىڭ چېدىرى ئىكەنلىكىنى بىلدى.

خالدار پالۋان بايىقى ساندۇق بىلەن باشنى بىر قىرنىڭ ئۆستىگە قويۇپ، بۇلارنىڭ ئارىسىغا كىرىدى. گۆر ئوغلىنىڭ چېدىرلارنى بېقىۋاتقان قاراۋۇللىرى خالدارنى كۆرۈپ:

— ئەي خالدار، سەن بىزگىمۇ ئەل ئەمەس، شاختارغىمۇ ياۋ ئەمەس. ئېيتقىن، بۇ يەرگە نېمىشقا كەلدىڭ؟ خەت ـ چېكىڭ بارمۇ؟ ! — دەپ سوراشتى.

خالدار:

— بار، لېكىن ئۇنى سىلەرگە ئەمەس، گۆر ئوغلىنىڭ ئۆزىگە بېرىمەن ! — دېدى.

قاراۋۇللار:

— ئۇنداق بولسا بىزمۇ سېنى گۆر ئوغلىنىڭ قېشىغا ئۆتكۈزمەيمىز ! — دېيىشتى. خالدار پالۋان:

— ئۇنداق بولسا مەن خېتىمنى ئەكېلەي، — دەپ ئارقىسىغا ياندى. بېرىپ بايىقى ساندۇق بىلەن باشنى ئاتقا ئارتىپ كەلدى. قاراۋۇللار بۇنى كۆرۈپ:

— بۇ كىمنىڭ بېشى؟ بىز بۇنداق باشنى كۆرمىگەنىدۇق، — دېيىشتى. ئۇلار خالدارنى گۆر ئوغلىنىڭ قېشىغا ئېلىپ بېرىشتى. ئەمىر گۆر ئوغلى بۇنى كۆرۈپ:

— رەھمەت ساڭا، ئەي خالدار، — دېدى. ئۇ يېنىدىكىلەرگە قاراپ:

— ئەي پالۋانلار، سىلەر بۇ باشنى بىلەمسىلەر؟ بۇ كىمنىڭ بېشى؟ ! — دەپ سورىدى، تۇرغانلارنىڭ ھەممىسى:

— بىلمەيمىز، — دەپ جاۋاب بېرىشتى. گۆر ئوغلى ئۇلارغا:

— بۇ باشنى ھاۋازخانىنىڭ چېدىرىغا ئېلىپ بېرىپ كۆرسىتىڭلار ! — دېدى.

ھاۋازخانىنىڭ ئوڭ يېنىغا ئوق تەگكەنىدى، ئۇ چېدىردا داۋالىنىپ ياتاتتى. قاراۋۇللار خالدارنىڭ باشنى ئەكېتىپ ھاۋازخانغا كۆرسەتتى. بۇلار بىلەن بىللە گۆر ئوغلىمۇ كەلگەنىدى، ھاۋازخان گۆر ئوغلى بىلەن باشنى كۆرۈپ:

— مۇبارەك بولسۇن، ئەي ئاتا ! بۇ كاللا شاختار دېگەننىڭ بېشى، — دېدى. گۆر ئوغلى باشلىق ھەممىسى خۇش بولۇپ:

— رەھمەت ساڭا، خالدار پالۋان، بۇنىڭدىن كېيىن قانداق دۆلەت ۋە راھەت كۆرسەك بىلە كۆرەيلى ! — دېيىشتى.

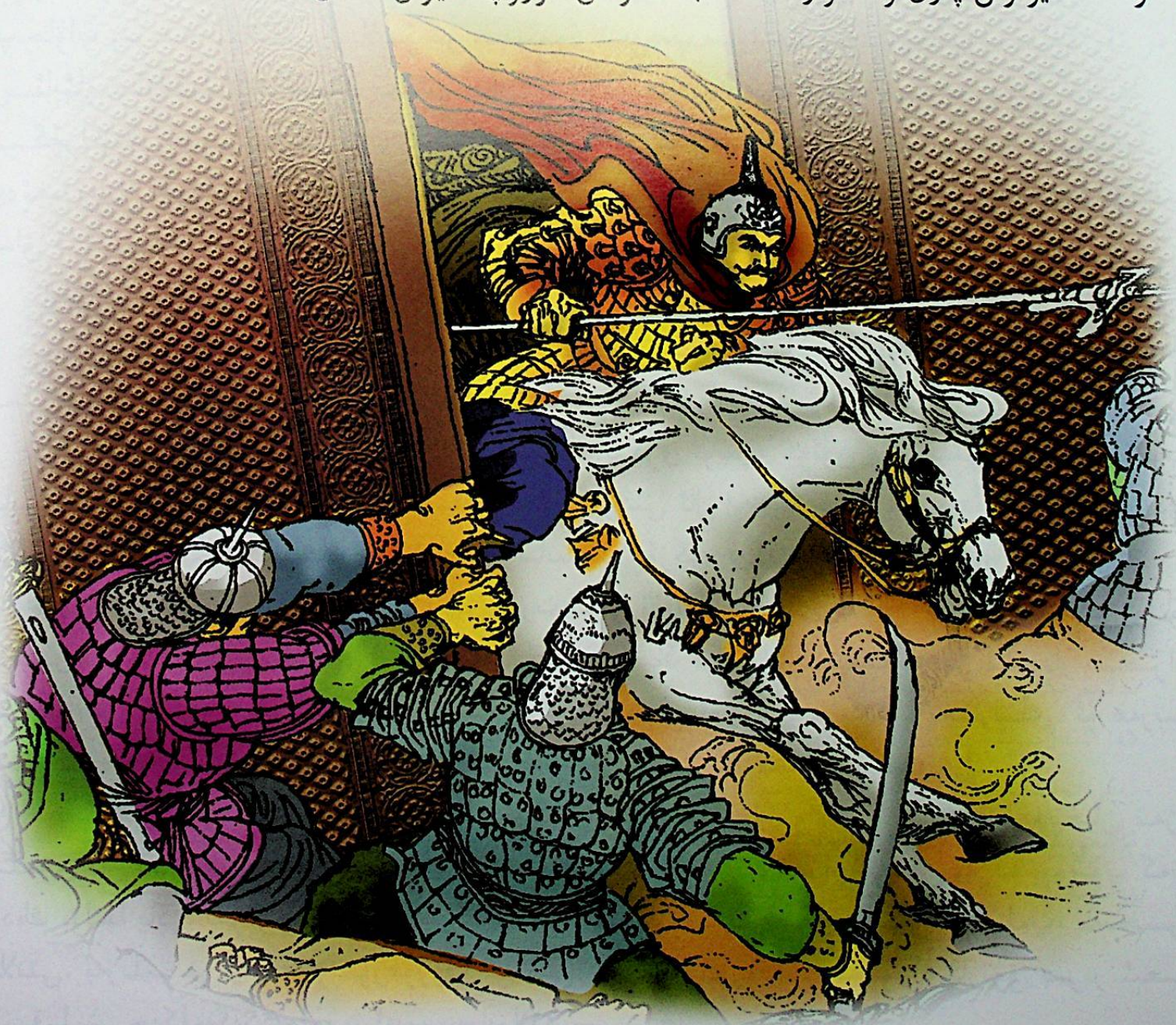
خالدار پالۋان ساندۇقنىمۇ ئوتتۇرىغا قويدى، ساندۇق ئېچىلدى، ئۇنىڭ ئىچىدىن ئون بىر ياشلىق

بىر قىز بالا:

— ۋاي دادا ! — دەپ چىقتى. ئۇ قىزنى بىر چېدىرغا ئورۇنلاشتۇردى، گۆر ئوغلى ۋە ھاۋازخانىنىڭ لەشكەرلىرى بۇ ئىشلاردىن روھلىنىپ، شاختارىنىڭ لەشكەرلىرىگە شىددەك ھۇجۇم باشلىدى، ئۇلار بۇ ھۇجۇمغا بەرداشلىق بېرەلمەي شەھەرگە قاراپ قاچتى، گۆر ئوغلىنىڭ لەشكەرلىرى ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن قوغلاپ بېرىپ ئەل بولغانلارنى قويدى، قارشى چىققانلارنى ئۆلتۈردى، شەھەرنى ئېلىپ بۇتخانىلارنى چاقتى، ئۇنىڭ ئورنىغا مەدرىسە، مەسچىت بىنا قىلدۇردى، ناغرا ـ كاناي، سۇناي چالدۇردى. شەھەرگە ئۆزىگە تەۋە كىشىلەردىن پادىشاھ قويدى، ئۇ يەردە بىرنەچچە كۈن تۇرۇپ ئارام ئالغاندىن كېيىن گۆر ئوغلى دوستلىرى ۋە ئۆزىگە تەۋە قوشۇننى ئېلىپ شەھرى چەمبىلگە قاراپ يولغا چىقتى، بۇلار بىرنەچچە كۈن يول يۈرۈپ، خالدار پالۋانىنىڭ چېدىرىغا يېتىپ كېلىشتى، خالدار پالۋان گۆر ئوغلىنىڭ ئالدىنى توسۇپ ئاتتىن چۈشتى.

— بۇ مېنىڭ ماكانىم، بۇ يەردە بەش ـ ئالتە كۈن ئارام ئېلىپ ئاندىن ماڭسىلا ! — دەپ چىڭ تۇردى.

گۆر ئوغلى ماقۇل بولۇپ، چېدىر ـ بارگاھلىرىنى شۇ يەرگە تىكتى، ھەممىسى ئۆز چېدىرلىرىغا ئورۇنلاشتى، خالدار پالۋان ئۇلارغا قويلارنى سويۇپ مېھمان قىلدى، خالدارنىڭ چېدىرىدا ئاغا يۇنۇس پەرى، زەينەپشاھ ئايىم، ئېلىخان، نۇرخان بار ئىدى، گۆر ئوغلى بۇ چېدىرغا كىرىپ كەلدى، ئۇ بۇ چېدىردا ئاغا يۇنۇس پەرى ۋە ھاۋازخانىنىڭ بالىلىرىنى كۆرۈپ ھەيران قالدى.

ئاغا يۇنۇس پەرى گۆر ئوغلىنى كۆرۈپ يىغلىدى، گۆر ئوغلىنى خىجىللىق باستى. خالدار پالۋان گۆر ئوغلىغا ئۆزىنىڭ ئەھمەدخاننى شەھەرگە قايتۇرغانلىقىدىن باشلاپ بولۇپ ئۆتكەن ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى سۆزلەپ بەردى.

گۆر ئوغلى خالدار پالۋاننىڭ ھىممىتىگە «ئاپىرىن» ئوقۇدى ۋە:

— دۇنيادا نېمە تاپساق تەڭ كۆرىمىز ! — دېدى، يېڭىۋاشتىن قول بېرىشىپ، تۇغقان بولۇشتى. ئۇلار بۇ يەردە بىرنەچچە كۈن تۇرۇپ ئارام ئالغاندىن كېيىن، ئاياللارنى تەختىراۋانغا ئولتۇرغۇزۇپ شەھىرى چەمبىلگە قاراپ ماڭدى. بىرنەچچە كۈندىن كېيىن ئۇلار چەمبىلگە يېتىپ كېلىشتى.

گۆر ئوغلىنىڭ ھاۋازخان بىلەن ساق ـ سالامەت يېتىپ كەلگەنلىكىنى ئاڭلاپ، شەھەر ئاھالىسى ئالدىغا چىقتى، گۆر ئوغلى بىلەن ھاۋازخاننى كۆرۈپ، ئۇلار:

— ھارماڭ، تۆرەم ! — دېيىشتى.

گۆر ئوغلى ھاۋازخان ئۆز تەختىگە چىقىپ ئولتۇرۇشتى. گۆر ئوغلى تاغىسى ئەھمەدخانغا كىشى ئەۋەتىپ ئۇنى زىندانىدىن ئالدۇردى. گۆر ئوغلى تاغىسىغا:

— ئەي ساقىلى ئاقسېپ، دىلى ئاقارمىغان تاغا، سەن مېنىڭ تاغام بولۇپ تۇرۇقلۇق بۇ ئىشلارنى قىلىشقا قولۇڭ قانداق باردى؟ ئاياللارغا، شۇ نارەسىدە بالىلارغا ئىچىڭ ئاغرىمىدىمۇ؟ مەن ئۆلۈپ كەتسەم بۇ خەيرىيەت، مانا مۇنداق تىرىك كەلسەم مېنىڭ يۈزۈمگە قانداق قارايدىغانلىقىڭنى، سۆزۈمگە نېمە دەپ جاۋاب بېرىدىغانلىقىڭنى ئويلاپمۇ كۆرمىدىڭمۇ؟ ! — دەپ سوردى.

ئاپئاق ساقاللىق ئەھمەدخان قىلمىشىغا نادامەت قىلىپ يەرگە قاراپ ئولتۇردى.

گۆر ئوغلى كۆپچىلىككە قاراپ:

— ئەي شاھزادىلەر، پالۋانلار، باتۇرلار، ئەمىرلەر، جامائەت، تاغام ئەھمەدخانىڭ قىلمىش گۇناھىغا قانداق قارايسىزلەر، بۇ كىشىنى نېمە قىلماق كېرەك؟ ! — دەپ سوردى.

تاجدار شاھزادىلەر، ئوردا ئەھلى، جامائەت:

— ئەي ئەمىر گۆر ئوغلى، ئەھمەدخان سېنىڭ خوتۇنۇڭغا ۋە كېلىن، نەۋرەڭگە قانداق جاپا سالغان بولسا، بۇنىڭ ئۆزىگىمۇ شۇنداق قىلىش لازىم ! — دەپ مەسلىھەت بېرىشتى.

گۆر ئوغلى تاغىسى ئەھمەدخاننى كۆپچىلىكىنىڭ پىكرى بويىچە خوتۇن ـ بالىلىرى بىلەن قوشۇپ: «قايسى ئەلگە ۋە قايسى شەھەرگە كەتسەڭ كەت. كۇنۇڭنى ئال !» دەپ چەمبىلدىن ھەيدەپ چىقاردى. ئۇنىڭ ئىشى «كىشىگە سانسىڭ ئۆزگە، قاشقا سانسىڭ كۆزگە» دېگەندەك ئاخىرلاشتى.

ھاۋازخان چەمبىلگە كەلگەندىن كېيىن يۇرت ئىچى شۇنداق ئاۋات بولدىكى، كىشى كىشىگە زۇلۇم قىلمىدى. قىرىق مىڭ كىشىلىك قوشۇن تەييارلىدى. ئۇنىڭ ھەرمىڭ كىشىسىگە بىر تاجدار شاھزادە ياكى پالۋاننى باشلىق قىلدى. ئىچى پۇشقاندا كۆڭۈل ئېچىش ئۈچۈن بىر مەيخانا تەييارلىدى. ئۇ ھەربىي مەشغۇلاتلاردىن كېيىن يىگىتلىرى بىلەن شاراب ئىچەر بولسا، شۇ مەيخانىغا كېلەتتى.

مەيخانىنىڭ ئىچىگە كىرگەن كىشىلەرنىڭ شاراب ئىچىدىغان ۋاقتىدا رىئايە قىلىدىغان تەرتىپلىرى بار ئىدى. مەسىلەن، يىگىتلەردىن بىرەرىنىڭ قولىدىن شاراب ئايىقى يەرگە چۈشۈپ كەتكۈدەك بولسا ياكى بىرەر قەتىرە مەي يەرگە تامسا، مەيخانىدىكىلەر شۇ يىگىتنى ئەيىبلەپ، مەسخىرە قىلاتتى. بەزىلىرىنى يەردە ئولتۇرغۇزۇپ قويۇاتتى. بۇ يەردە ئورۇنسىز كۈلۈش، ئارتۇق بىرەر ئېغىز سۆز قىلىش چەكلەنگەن بولۇپ، ئەيىب سانىلاتتى.

بۇ يەرگە يىغىلغان ئايخان، كۈنخان، بۈلبۈلخان، چىڭگىسخان، يۈلتۈزخان، ھەسەنخان قاتارلىق بار-لىق تاجدارلارنىڭ ھەممىسى ھاۋازخاننىڭ ئاغزىغا قاراپ ئولتۇراتتى. ئۇلارنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭ سۆزىگە تەشنا ئىدى. شۇ سەۋەبتىن گۆر ئوغلى باشلىق يەتتە ياشتىن يەتمىش ياشقىچە كىشىلەرنىڭ ھەممىسى ھاۋازخان ھەققىگە ياخشى تىلەك بىلەن دۇئا قىلاتتى. ھەممىسى ئادەمزات ئارىسىدا ۋۇجۇدقا كەلگەن مانا شۇنداق پاكىز زاتنىڭ بەختىنى تىلەيتتى. ئون تۆت يىل مانا شۇنداق خاتىرجەملىكتە ئۆتتى. ھاۋازخان-نىڭ نامى گۆر ئوغلىنىڭكىدەكلا ئالەمگە تارقالدى.

ھاۋازخان چەمبىلگە سۇلتان بولۇپ ئۆمرىنى خۇشال - خۇرام ئۆتكۈزدى. ئۇ قىرىق مىڭ يىگىتى بىلەن كېچىلىرى خۇدانىڭ قەھرىدىن قورقۇپ يىغلاپ تائەت - ئىبادەت قىلاتتى. شۇ سەۋەبتىن ئۇنىڭغا پىرى كامىللار نەزەر قىلىپ تۇراتتى.

ئەمىر گۆر ئوغلى بىر يۈز يىگىرمە ياشقا كىردى. ئۇنىڭ نارەك قەددى پۈكۈلدى. ئۆز پۇشتىدىن تامغان بىرەر پەرزەنتىنىڭ يوقلۇقىدىن كۆڭلى يېرىم بولۇپ كۆزىدىن ياش تۆكۈلەتتى.

بىر كۈنى ئۇ ئاغا يۇنۇس پەرىنىڭ قېشىغا كىردى:

— ئەي ئاغا يۇنۇس پەرى، سىز ئۆز ئىختىيارىڭىز بىلەن كېلىپ مېنىڭ ئەمرىمگە چۈشكەنسىڭىز. مېنىڭ ئۆمرۈم ئاخىرلاشتى. يەنە بىر - ئىككى يىلدىن كېيىن مەنمۇ بۇ پانىي دۇنيادىن كېتىمەن. شۇ چاغدا سىز ماڭا قانداق قارىلىق تۇتىسىز ۋە نېمىدەپ يىغلايسىز؟ مەن سىزنىڭ شۇ چاغدىكى يىغىڭىزنى ھازىر ئۆز قۇلىقىم بىلەن ئاڭلاپ كېتەي، — دېدى.

ئۇ ئاغا يۇنۇس پەرىنىڭ ئوڭ يېنىغا ئۆتۈپ ئۆلۈكتەك بولۇپ ياتتى. ئۇنىڭ خوتۇنلىرىدىن بىرى گۆر ئوغلىنىڭ ئوڭ يېنىغا، يەنە بىرى چەپ يېنىغا، ئۈچىنچى بىرى بېشىغا كېلىپ، گۆر ئوغلىنىڭ ئۈستىگە كىمخابتىن يوپۇق ياپتى، چاچلىرىنى يايدى. ھەربىرى نۆۋەت بىلەن تۆۋەندىكى نەزمىنى ئوقۇدى:

ئاغا يۇنۇس پەرى:
ئون يېشىڭدا غارىلدىغان غار ئىدىڭ،
ئوتتۇز ياشتا ئەسقەر تاغدا بار ئىدىڭ،
كۆپ دۇشمەنگە ئۆچ بۇلۇتتەك دار ئىدىڭ،
يېشىڭ سېنىڭ يۇز يىگىرمە، قېرىدىڭ،
بۇلۇت چاپناپ مۇز پۈركۈگەن سۇلتانىم.

مىسقال پەرى:
دۇشمەنلەرگە تولا قىلدىڭ خۇرۇشنى،
مەيداندا رۇستەمدەك قىلدىڭ ئۇرۇشنى.
يىگىتلەرگە بەردىڭ ئالتۇن - كۈمۈشنى،
قىزىل قانغا بويىدىڭ تىللا قىلىچنى،
دۇشمەنلەرنى قىرغىن قىلغان سۇلتانىم.

گۈلنار پەرى:
تۇلپارىڭنى غوۋغالارغا ئۆگەتتىڭ،
دورناندا پىياس - ئارقان سۆرەتتىڭ،
نەيزەڭ بىلەن قارا تاشنى تەۋرەتتىڭ،
تاشنى تالقان قىلغان سېنىڭ غەيرىتىڭ،
بۇلۇت چاپناپ مۇز پۈركۈگەن سۇلتانىم.

ئاغا يۇنۇس پەرى:
بۇ بىر سۆز بۇرۇندىن قالغان مىسالدۇر،
قىرىق خان بىر دەڭ قەندى ھەسەلدۇر،
ئىسپاتى، خالدار ھەمدە ھەسەندۇر،
يارەڭ غەيرەتلىك ئەرلەر تەمسىلدۇر،
ئاتام ئېتىپ ئېلىپ قاچقان سۇلتانىم.

گۈلنار پەرى:
ئالدىڭدا چالدۇردۇڭ تىللادىن سازنى،
لاچىنغا ئالدۇردۇڭ ئۆردەك ۋە غازنى،
بىر يۈز ئون بىر ياشقا كىرگەن ۋاقتىڭدا،
ئېلىپ كەلدىڭ قاسساپ ئوغلى ھاۋازنى،
بوتىدەك بوزلىتىپ قاچقان سۇلتانىم.

مىسقال پەرى:
بۇخارانىڭ بىر تۇمانى رىگىستانى،
تازا ماتا كىيگەنىكەن ئەرىستانى،
پەرزەنتىڭ ئۆيىن كۆرسەم گۈلىستانى،
ئۆزۈڭ سەن چەمبىل بەلنىڭ بەگ سۇلتانى،
دۇنيادىن پەرزەنتسىز ئۆتكەن سۇلتانىم.

گۆر ئوغلى سۇلتان ئۇلاردىن بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ:
ــ باركاللا، مەن سىلەردىن مەڭگۇ رازى. ھەر ۋاقىت مېنى سىلەر شۇنداق سۆزلەر بىلەن ئەسلەپ يىغلىغايسىزلەر، ــ دەپ ئورنىدىن تۇرۇپ مەيخانىغا يۈرۈپ كەتتى.
ھەسەنخان بىلەن ھاۋازخان ئىككىسىمۇ: «ئاتام ئانىلىرىمىزغا ئۆزىنى نېمىدەپ يىغلىتاركىن؟» دەپ ئۇنىڭ ئارقىسىدىن كېلىپ سىرتتا تۇرۇپ ئۇلارنىڭ سۆزلىرىگە قۇلاق سالغانىدى، پەرىزات ئانىلىرى گۆر ئوغلىغا مەرسىيە ئوقۇپ: «دۇنيادىن پەرزەنتسىز ئۆتكەن سۇلتانىم» دەپ يىغلىغاندا ئۇلار بىر جا-يىدا تۇرالماي قالدى. بۇ سۆز ئۇلارغا ناھايىتى قاتتىق تەگدى. ئۇلار: «ھەي دەرىغ ! كىشىنىڭ يۈرتىدا سۇلتان بولغۇچە، ئۆزۈڭنىڭ يۈرتىدا ئۇلتان بول ! دېگەن سۆز راست ئىكەن. بىز جان پىدا قىلىپ ئۆ-زىمىزنى گۆر ئوغلىنىڭ ئوغلى دېسەكمۇ، بۇلار بىزنى پەرزەنتى قاتارىدا كۆرمەيدىكەن» دېيىشتى، كۆڭلى بۇزۇلۇپ يىغلىدى. گۆر ئوغلىغا بىلىندۇرمەي، ئۇلارمۇ مەيخانىغا كىرىپ كېتىشتى. گۆر ئوغلى مەيخا-

نىغا بۇلارنىڭ ئارقىسىدىن كىردى. ئۇ بۇ يەردە ئوغلى ھاۋازخاننى كۆرۈپ:

ــ كەل، ئوغلۇم ھاۋازخان، دەۋرى غەنىيمەت. يىگىتلەرگە ئۆز قولۇڭ بىلەن شاراب قۇيۇپ بەرگىن ! ــ دېدى.

ھاۋازخان خاپىلىقىنى بىلدۈرمەي يىگىتلەرگە شاراب قۇيۇپ بېرىۋاتقاندا، بىر ئاياق قولىدىن يەرگە چۈشۈپ كەتتى. يىگىتلەر بىر ـ بىرىگە قارىشىپ:

ــ بىز شۇنداق قىلساق، ھاۋازخان ئۇستىمىزدىكى تونلىرىمىزنى سالدۇرۇۋېلىپ بىزنى گۇناھكار قىلاتتى. ئەمدى ئۆزى بۇ ئىشنى سادىر قىلدى. گۆر ئوغلى ھاۋازخاننى بىزگە گۇناھكار قىلىپ بەرسۇن ! ــ دەيىشتى.

ئەمىر گۆر ئوغلى يىگىتلەرنىڭ گەپ ـ سۆزلىرىنى ئاڭلىدى. ئۇلارغا قاراپ:

ــ ھاۋازخاننىڭ گۇناھىنى نېمە بىلەن يۇيۇشنى تىلەيسىزلەر، مانا مەن قىلىپ بېرەي ! ــ دەپ تۆۋەندىكى ساقىينامەنى ئوقۇدى:

چەمبىلده مەن ئۆزۈم ئەلگە دادىخان،
قادىر ئىگەم بەندىسىگە مېھرىبان.
ئوتتۇرىگىزدا بېگىگىز ھەم تۆرىگىز بار،
گۇناھكار بوپتۇ ئوغلۇم ھاۋازخان.

كېچە ـ كۇندۇز مەن ئاڭا بولدۇم ئىنتىزار،
گۇناھكار بولۇشتا ئاياق سەۋەبكار.
قىرىق يولبارس مەن ئېيتايىن سىلەرگە،
تۇيۇقسىز بولدى ئوغلۇم گۇناھكار.

قاتاردىكى قۇشلار بىلەن نارىمنى،
يۇكلەپ بېرەي نار ئۇستىگە بارىمنى.

بەگ ھاۋازدىن ئايمايمەن مالىمنى،
تىلەگىنلەر بېرەي قولدا بارىمنى.

باھاردا ئېچىلغان غۇنچە گۈلۈمنى،
تۆرە قىلدىم ھاۋازخاندەك ئوغلۇمنى.
بەگ ھاۋازدىن ئايماستىن بېرىمەن،
تىلەك مەندىن چەمبىل بەلدەك ئېلىمنى.

ئۆلمىسۇن، ياخشىلار ھەرگىز ئۆلمىسۇن،
ياخشى بەندە يامانلىقنى كۆرمىسۇن.
گۆر ئوغلى دەر: ھازىر بېرەي سىلەرگە،
تىلەك ئەمدى يۇرەك داغى قالمىسۇن.

گۆر ئوغلىنىڭ ئوقۇغان نەزمىسىنى يىگىتلەرنىڭ ھەممىسى ئاڭلىدى. ئۇلار گۆر ئوغلىغا:

ــ ئەي سۇلتانىمىز، سىزنىڭ ھېچ نەرسىڭىز بىزلەرگە كېرەك ئەمەس. ھاۋازخان ئۆز ئېلىدىن كەلگەندىن بېرى بىر يەرگە چىقمىدى. ھاۋازخانىنىڭ خاپىلىقى كەتسۇن دېسىڭىز، سىز ئۇنى تۇلپار لەيلى قىرغا مىندۈرۈپ، قولىغا ئالغۇر شۇڭقاردىن بىرنى قوندۇرۇڭ. يېنىغا تەبلى (دۇمباق)دىن بىرنى باغلاڭ. ئۇ چىقىپ بىزگە ئۆردەك كۆلىدىن شۇڭقارىغا توققۇز قاتار ئۆردەك ئالدۇرۇپ ئەكېلىپ بەرسۇن ! ــ دېدى.

ئەمىر گۆر ئوغلى مىراخورىنى يېنىغا قىچقاردى. ئۇنىڭغا:

ــ سەن ھاۋازخانغا تۇلپارنى توقۇپ بەرگىن ! ــ دەپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

مەن ئېيتايىن، سەن ئاڭلىغىن بۇ گەپنى،
خۇدايىم كۆتۈرسۇن دىللاردىن دەردنى.
ھاۋازخان ئوغلۇم ئوۋغا چىقىدۇ،
مىراخور، ئېلىپ كەل، شۇ تۇلپار ئاتنى.

تۇلپارىمغا خۇدا بەرگەن ئەقىلنى،
ئۇ بىلىدۇ يامان ئادەم پەيلىنى،
ياراشقۇدەك سېلىپ توقۇ زەرباپنى،
مىراخور، توقۇپ كەل، شۇ تۇلپار ئاتنى.

تۇندىن ئىدى، ئۇ چوڭ دەرۋازىدىن: «بۇ كىمنىڭ ھويلىسى؟» دەپ سورايدى، «ئەدەپسىزلىك بولمىسۇن» دەپ ئارقىسىغا ياندى. كىچىك دەرۋازىدىن ھويلىغا كىرىپ «چىلىم بارمىكىن؟» دەپ بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

ئاستىمدا غەيرىي ئېتىم يۈز ئەلۋان،
تىللا قىلىچ، بېشىمدا تاج ھەم قالقان.
ئۆردەك كۆلىدىن بولۇپ كەلدىم خۇمارى،
گۆر ئوغلى ئوغلىمەن، ئىسمىم ھاۋازخان.

باغ ئىچىدە تېز ئىچىلغان گۈل بارمۇ؟
بۇندىن باشقا يەنە بۇندا ئەل بارمۇ؟
ئۆردەك كۆلىدىن بولۇپ كەلدىم خۇمارى،
بىر چىلىم بېرىدىغان بىرەر ئەل بارمۇ؟

ياراشقان زەر كوكۈلام تارايمەن،
بۇ يەرلەرنىڭ ئوڭ ـ سولىغا قارايمەن.
ئۆردەك كۆلىدىن بولۇپ كەلدى خۇمارى،
بىر چىلىمنى شۇ ھويلىدىن سورايمەن.

بۇ سۆزلەرنى ئېيتۇر بۇندا ھاۋازخان،
نە قىلسا قىلىدۇ يارانقان مەۋلان.
ئۆردەك كۆلىدىن بولۇپ كەلدى خۇمارى،
ساۋاب ئۈچۈن تېپىلارمۇ خالىس بىر ئىنسان.

ھاۋازخاننىڭ نەزمىسى تۈگىشى بىلەن كىچىك دەرۋازىدىن بىر كىلىنچەك ئېتىلىپ چىقتى. ھاۋازخان قارىسا، بۇ قىز قارا كۆزلۈك، شېرىن سۆزلۈك، كىرپىكىگە زۇلپا سۈرمىسىنى سۈرگەن، يۈزى قۇياشتەك نۇرلۇق.

بۇ چوكانمۇ يۈگۈرۈپ چىقىپلا ھاۋازخاننى كۆردى. قارىسا، كۆز ئالدىدا بىر بەرنا يىگىت يالۋۇرۇپ چىلىم سوراپ تۇرۇپتۇ. ئىككى مەڭزى يېڭى پىشقان ئالمىدەك، تۇرۇشى ياش بالىدەك. بۇ چوكان ھاۋاز-

خانىڭ نۇرلۇق جامالىنى كۆرۈپ ئاشىقى بىقارار بولدى. ئۇ ئۆزى ئۆزىگە: «مەن ئۇنىڭغا بىر كۆرۈپلا كۆيگەنىكەنمەن، جېنىمدىنمۇ تويغانىكەنمەن، ئەگەر ياريم بار دېسەم، قىزىلگۈلدەك كۆرگەنىكەنمەن، ئەيش ـ ئىشرەت قىلدىم دېسەم چۈشەكلەرگە چۆمگەنىكەنمەن، ئىلاھا مېنىڭ شورۇم قۇرۇسۇن، مالغا ساتقان ئېلىم ۋە بېرىم قۇرۇسۇن، ئاغزى ـ بۇرنى دۇمباق ئېرىم قۇرۇسۇن، بۇنداق يىگىت بىلەن بىر كېچە ئويناپ كۈلگەن قىزنىڭ دىلىدا ئارمانى قالماس، ھەرنېمە بولسا مەيلى، بىر ـ ئىككى ئېغىز سۆز. لىشىپ شېكەردەك تىلىدىن بەھرە ئالاي» دەپ بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

يۇرىكىمدە باردۇر مېنىڭ ئەجەب بىر ئارمان،
ئىش بولماس قۇدرەتلىك ھەقتىن بېپەرمان.
مېھمان يىگىت خۇش كېلىپسىز بۇ يەرگە،
قۇلاق سېلىپ ئاڭلاڭ بۇنى، بېگى جان.

مالائىكىلەر تەسۋى ئوقۇر بېشى يوق،
بىزنىڭ ئەلنىڭ چىلىم بىلەن ئىشى يوق.
كېرەك بولسا ئاتتىن چۈشكىن، بېگى جان،
ساڭا خىزمەت قىلىدىغان كىشى يوق.

ئاي يۇزۇمگە ئاچچىقلىنىپ قارىماڭ،
قەھرى بىلەن كوكۇلىنى تارىماڭ.
ئىزىڭىزدىن مەندەك ئايىم ئايلانسۇن،
چىلىم دېگەن يوقتۇر بىزدىن سورىماڭ.

سەن بۇ يەردە تۇرساڭ جاپا چېكەرسەن،
مەن بىلىمەن گۆر ئوغلىغا نۆكەرسەن.
ساڭا خىزمەت قىلىدىغان كىشى يوق،
بۇ دەرگاھقا ئاتتىن چۈشۈپ كېتەرسەن.

بار بولغاندا بېرەر ئىدىم قولۇمدىن،
چىلىم تېپىلمايدۇ ئۇشبۇ ئېلىمدىن.
كوكۇلاڭدىن مەن ئايلىناي، بېگى جان،
خۇشال كېلىپ خۇشال قايتقىن يولۇڭدىن.

مەن ئايلىناي، ئېيتمىغان سۆزۈم قالدىمۇ؟
بېشىمغا ھىجراننى ئىگەم سالدىمۇ؟
كېرەك بولسام ئاتتىن چۈشكىن، تۆرىجان،
چىلىم سوراپ نازۇك بېلىڭ تالدىمۇ؟

بۇ سۆزنى ئاڭلاپ ھاۋازخان خاپا بولدى. مۇساپىرلىقىغا ئاھ ئۇرۇپ، ئېتىنىڭ بېشىنى قايتۇردى. ھاۋازخان بىلەن سۆزلەشكەن بۇ چوكان ئەھمەدخانىڭ كېلىنى ئىدى. ئەھمەدخانىڭ بىر قىزى بار ئىدى، يېشى ئون بەشتە بولۇپ، سۇ ئىچسە كانىيىدىن كۆرۈنەتتى. ئۇنىڭ يۈزى ئايدەك چىرايلىق ئىدى، ئۇ يەڭگىسىنىڭ ھاۋازخانغا ئېيتقان سۆزىنى ئاڭلىدى. بۇ قىزنىڭ ئىسمى بوتاكۆز ئايىم ئىدى. ئۇ يەڭگىسىنىڭ ھاۋازخانغا چىلىم بەرمىگەنلىكىگە ئېچىندى ۋە دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ، ئالتۇن چىلىمنىڭ سەيخانىسىگە چوغ قويدى. چوڭ دەرۋازىدىن قاراپ ھاۋازخانىنى كۆردى، يۈرىكىگە ئوت تۇتاشتى، ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ:

— كەل، تۆرەم! — دەپ بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

ئاستىڭىزدا بەدرى ئوينار يۈز ئەلۋان،
يارىشىپتۇ ئاسقان قىلىچ ھەم قالقان.
بەدرى ئاتلىق تەبىلبازلىق، جان تۆرەم،
چىلىم چەكسەڭ بېرەي، كەلگىن، بېگى خان.

مەن ئايلىناي سەندەك يىگىت بويىدىن،
كېلىپ تۇتقىن تىللا چىلىم تۇۋىدىن.
سىزنى، ئەي بەگ، قايسى جايدىن سورايمەن؟
چىلىم سورىساڭ سورا ئۆزىنىڭ جايىدىن.

ئەر يىگىت مەيداننى كۆرسە قايتالماس،
نۇر كۆرمىگەن ئەۋلىيانى تاپالماس.
چىلىم سورىساڭ، سورا ئۆزىنىڭ جايىدىن،
چىلىم دېگەن بىر ياماندىن تېپىلماس.

ياماڭ بىلمەس ياخشىلارنىڭ قەدرىنى،
چەت جايلار بىلەمدۇ تاغنىڭ قەدرىنى.
«زەر قەدرىنى زەرگەر بىلەر» دېگەندەك،
ياخشى بىلۇر ياخشىلارنىڭ قەدرىنى.

باتۇر يىگىت مەيدان ئارا جانلانسۇن،
خۇدانىڭ دۇشمىنىنىڭ قولى باغلانسۇن.
چىلىم تارتساڭ، بېرى كەلگىن، بېگى جان،
كوكۇلاڭدىن مەندەك ئايىم ئايلانسۇن.

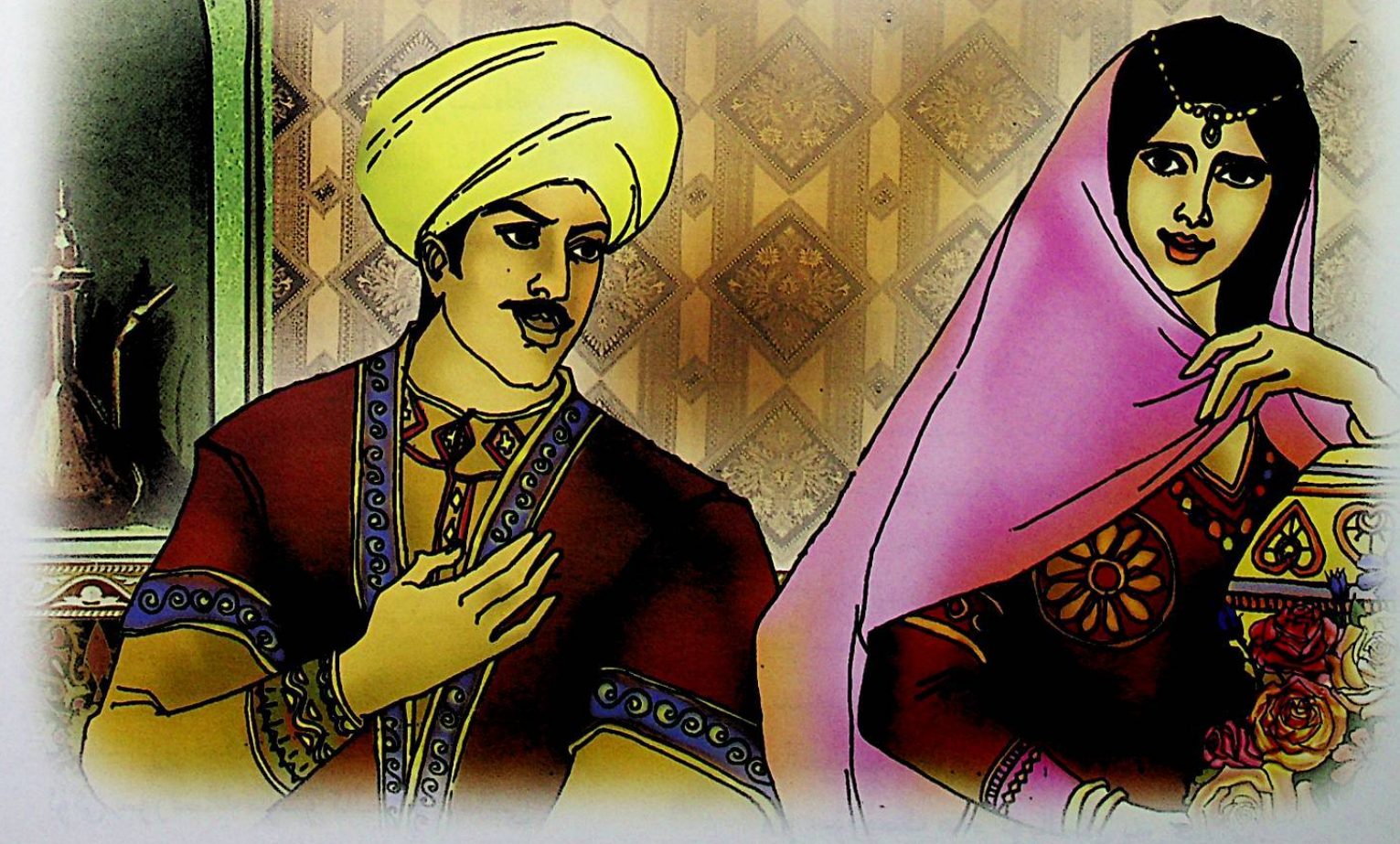
قىرىق قىز ئىچىدە مەن بىر ئوتاغا،
كىيگىنىم يىپەكتۇر، ئالتۇن قاداغا.
چىلىم چەكسەڭ هازىر كەلگىن، جان تۆرەم،
بويۇڭغا مەندەك جورا‌ڭ ساداغا.

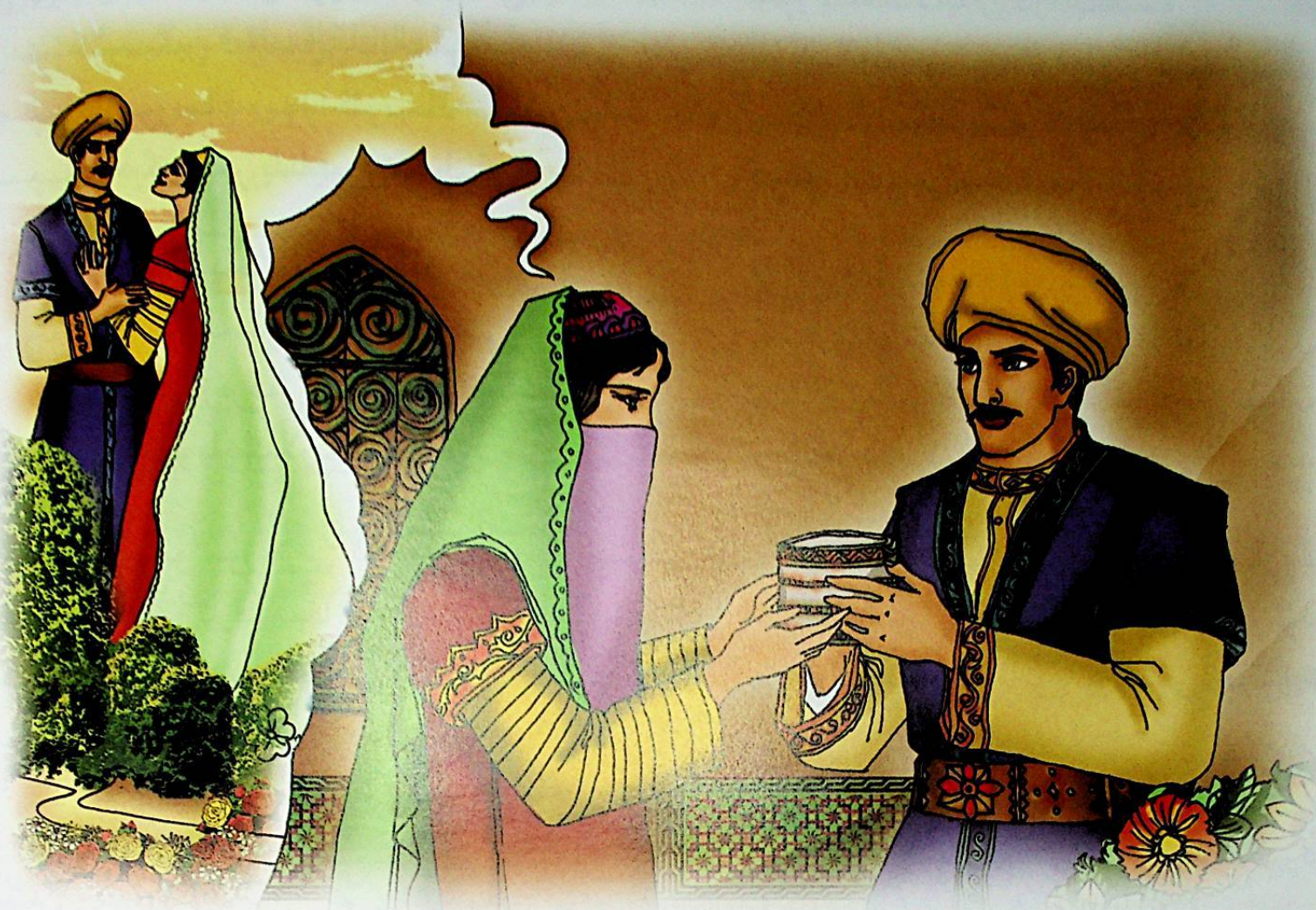
هاۋازخان بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ ئېتىنىڭ بېشىنى قايتۇردى، ئالتۇن چىلىمنى تارتىپ خۇمارىدىن چىقماقچى بولۇپ ئارقىسىغا ياندى. ئۇنىڭ كۆزى بوتاكۆز ئايىمغا چۈشۈشى بىلەن هەيران بولدى. ئۇنىڭ ئالدىدا قاراڭغۇ كېچىنى جامالى بىلەن يورۇتقۇدەك چىرايلىق قىز چىلىمنى تۇتۇپ تۇراتتى. هاۋازخان ئۇنىڭ بويىنى، جامالىنى ئۆزىگە مۇناسىپ كۆرۈپ:

— ئەي قىز، ئۆز قولىڭىز بىلەن ماڭا بىر چىلىم سىلىپ بېرىڭ! — دېدى.

بوتاكۆز ئايىم ئات ئۈستىدىكى بۇ يىگىتنىڭ قەددى ـ قامىتىگە قايىل بولدى. سۆزى شېكەردەك، غورۇلاي كۆز، كېلىشكەن يىگىتنىڭ ئۆزىنىڭ قولىدىن چىلىم چېكىشكە مايىل ئىكەنلىكىنى بىلىپ ئەقلى بېشىدىن ئۇچتى، هاۋازخاننىڭ كۆزىدىن بىر ئوت چىقىپ ئۇنىڭ پۈتۈن ئەزايىغا تارقىدى. هاۋاز ـ خان قىزغا:

— سىز بۇ باغنىڭ گۈلى، بۇ يەرنى ياخشى بىلىسىز، كىم ياخشى، كىم ياماڭ ئۇنىمۇ بىلىسىز، — دەپ چاقچاق ـ مۇتايىپە ئارىلاش بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

هاۋازخان:
ئاشقان يېرىم ئەسقەر تاغى بېلىدەك،
قوش سالغىنىم بال ئۆردەكنىڭ كۆلىدەك.
مۇساپىرمەن، بۇ يەرلەرنى بىلمەيمەن،
بۇ هويلىلار قايسى شاهنىڭ ئېلىدەك.

بوتاكۆز:
كەلگەن يولۇڭ كاتتا كارۋان يولىدەك،
سەيلەتكىنىڭ بال ئۆردەكنىڭ كۆلىدەك.
مېنىڭ ئېتىم بوتاكۆزدۇر سورىساڭ،
بۇ هويلىلار ئەھمەد سەردار ئېلىدەك.

هاۋازخان:
سۇ يېيىلسا ئېگىز تاغلار نەم بولۇر،
سەندەك ئايىم بۇ يەرلەردە كەم بولۇر.
ئەۋۋەل سوراپ، ئاندىن بىلەي مەن بۇنى،
ئەھمەد سەردار دېگەن ئادەم كىم بولۇر؟

بوتاكۆز:
بېشىدادۇر ئىككى زەرلىك چىپاسى،
ئۇنى سورىساڭ مۇشۇ ئەلنىڭ ئاغاسى.

قىرىق مىڭ ئۆيلۈك بۇندا بىزگە قارايدۇ،
ئۇنىڭ ئۆزى گۆر ئوغلىنىڭ تاغاسى.

هاۋازخان:
بىر ياخشىنىڭ سۆزىنى سەن سۆزلەيسەن،
جاندىن ئەزىز بەلكى ئىككى كۆزىسەن.
ئەمدى سوراي سەن ئۆزۈڭنىڭ زاتىنى،
بۇ جايلاردا قايسى شاهنىڭ قىزى سەن؟

بوتاكۆز:
سۆزلىسە ئاغزىدا شېرىن سۆزىمەن،
كۆرۈپ تۇرغان بەلكى ئىككى كۆزىمەن.
مېنىڭ ئىسمىم بوتاكۆزدۇر سورىساڭ،
نەسلىم سورىساڭ ئەھمەد سەردار قىزىمەن.

هاۋازخان:
تۇتىيادەك ئىزىڭنى ئەيلەيىن تاۋاپ،
سېنىڭدەك ياخشىنى سۆيمەكلىك ساۋاب.
يالغۇزمۇ سەن، يارىڭ بارمۇ بوتاكۆز؟
بۇ سۆزۈمگە هەم ئۇيالماي بەر جاۋاب.

بوتاكۆز:
بىر يار ئىزدەپ كېچە ـ كۈندۈز ئىنتىزارمەن،
نى سەۋەبتىن تەھقىق ئېلىپ سورارسەن؟
ئاتام بەرمەس سەندەك ياخشى بەگلەرگە،
ھالىم سورىساڭ ھازىر ئۆزۈم يالغۇزمەن.

ھاۋازخان:
ئېيتقان سۆزگە ياخشى كىشى كۆنەرمۇ؟
ئاتاڭ جاھىل ياخشى سۆزگە كىرەرمۇ؟
بويۇڭغا باراۋەر ئالتۇن ـ زەر بەرسەم،
سېنى ماڭا ئەھمەد سەردار بېرەرمۇ؟

بوتاكۆز:
مېنىڭ ئاتام دۇنيا ـ مالنى ئويلىماس،
دۇنيا سۆزىن ھەرگىز، ئەسلا سۆزلىمەس.
كىملا كەلسە تېگىن ئوبدان سورايدۇ،
ئەسلىي زاتلىق بولمىسا قوبۇل ئەيلىمەس.

ھاۋازخان:
مال بېرىمەن، تىرىكمەن، ساڭا ئېيلىمدىن،
ئۆلمىسەم قۇچاي غۇنچە بېيلىڭدىن.
خۇمار بولدۇم سېنىڭ ئايدەك يۈزۈڭگە،
بىر كېلىپ چىلىم بەرگىن، چېكەي قولۇڭدىن.

بوتاكۆز:
ئۆزۈڭ كىمسەن، مال يىغارسەن ئېيلىمدىن،
يولۇچىسەن، چىقارمىغىن يولۇمدىن.
تېزرەك كەتكىن، ئەمدى بۇ يەردە تۇرماي،
يۈرگىن، كەتكىن، چىلىم چەكتىڭ قولۇمدىن.

ھاۋازخان:
يىغارمەن بېرىپ تۇركمەن ئېيلىمنى،
راست ئېيتقىن، جانىم ،ئالدىڭ دىلىمنى.
ماڭا كۆڭۈل بېرەرسەنمۇ بوتاكۆز؟
تارتا ـ تارتا سۆزلە ئەمدى تىلىڭنى.

بوتاكۆز:
ئويلىسام سەن ئۆزۈڭ باغرى داغلىسەن،
جانۇ دىلدىن بىرىگە ئۆزۈڭ باغلىسەن.
سەندەك بەرنا بىزنىڭ ئەلدە يوق ئىدى،
چەمبىل بەلدە قايسى بەگنىڭ ئوغلىسەن؟

ھاۋازخان:
باھاردا ئېچىلغان باغنىڭ گۈلىمەن،
سۆزلەر بولسام ئەل ئاغزىنىڭ سۆزىمەن.
نەسلىم سورىساڭ مېنىڭ ئېيتىم بەگ ھاۋاز،
ئۆزۈم بىلسەڭ گۆر ئوغلى بەگ ئوغلىمەن.

بوتاكۆز:
ئىشىتكەنمەن باغلارنىڭ قىزىلگۈلىسەن،
ھالا ھازىر بالىسىزنىڭ ئوغلىسەن.
راستىمنى ئېيتاي ساڭا مەن ئەمدى،
ئاچچىقلىسام، بىر بايتالنىڭ قۇلىسەن.

ھاۋازخان:
بوتاكۆز دەر بىلدىم سېنىڭ ئۆزۈڭنى،
ئاچچىقلىسام، ئويۇدۇرمەن كۆزۈڭنى.
تىلىڭنى تارتىپراق سۆزلە، بوتاكۆز،
ئۆلمىسەم ئالۇرمەن سېنىڭ ئۆزۈڭنى.

بوتاكۆز:
يۈرگەن يولۇڭ ئەسقەر تاغنىڭ بېلى دەپ،
چەمبىلگە قارىغان ياۋمەت ئېلى دەپ.
مەن دېمىدىم، يۇرت ئېيتىدۇ سەنلەرنى،
ھاۋاز، ھەسەن گۆر ئوغلىنىڭ «قۇلى» دەپ.

ھاۋازخان:
ئېيرىسۇن، تاغلار قارى ئېيرىسۇن،
ھەر بەندە ئالغىنى بىلەن قۇرۇسۇن.
قۇل بولساممۇ ئەگەر سېنى ئالمىسام،
چەمبىل بەلدە ھاۋاز ئېيتىم قۇرۇسۇن.

بوتا كۆز:
ياخشى يىگىت، سۆزلەۋەردىكى تازىما،
ئايىمىغىن بۇ سۆزۈمگە قارىما.
تۇرما بۇندا، ئەمدى كەتكىن بەدرەك قۇل،
قولۇڭدىن كەلگەننى قىلغىن، ئايىما.

هاۋازخان:
تازا چۆلدە هېرىپ - ئېچىپ قالمىسام،
چەمبىلگە بارغاندا غوۋغا سالمىسام.
بەگ هاۋازخان دېگەن ئېتىم قۇرۇسۇن،
ئېرەگەشتىم، ئەمدى سېنى ئالمىسام.

بوتا كۆز:
ئالمىدەك ئېچىلغان يۈزۈم نەقىشدەك،
چېچەك بەرگەن سازەندىلەر باخشىدەك.
سەندەك قۇلغا تەگكىنىمچە، ئەي هاۋاز،
قاداق بولۇپ ئۆلگىنىم مىڭ ياخشىدەك.

هاۋازخان:
بۇندىن بېرىپ يەنە قايتىپ كەلمەسەم،
ئەھۋالىڭنى ئاندىن يەنە كۆرمەسەم.

چەمبىل بەلدە يىگىت ئېتىم قۇرۇسۇن،
يىگىتلەرگە چىلىم سالغۇچ قىلمىسام.
سەبرى قىلدىڭ تەكياۋمەت ئېلىنى.
گۆر ئوغلىنىڭ ئۆز بالىسى بولغاندا،
تىلىكىڭچە بېرەر مەندەك قىزىنى.

بوتاكۆز:
بىر ـ بىر ئاڭلاپ بوتاكۆزنىڭ تىلىنى،

ھاۋازخان بىلەن ئەھمەد سەردارنىڭ قىزى بوتاكۆز مانا شۇنداق تەنە ئېيتىشىپ تەگشىپ قالدى. ھاۋازخان قىزنىڭ سۆزىنى قاتتىق ئار ئېلىپ كۆزىگە ياش ئالدى. ئۇ ئۆزى ئۆزىگە: «ھەي دەرىخ، كىشىنىڭ يۇرتىدا سۇلتان بولغۇچە، ئۆزۈڭنىڭ يۇرتىدا ئۇلتان بولغان ياخشى ئىكەن. مەن ئۆزۈمنى گۆر ئوغلىنىڭ ئوغلى دېگىنىم بىلەن ئۆزگىلەر مېنى گۆر ئوغلىنىڭ قۇلى دەيدىكەن. مەن يۇرتۇمدا ھېچ كىشىگە موھتاج ئەمەس ئىدىم. خۇنخار شاھنىڭ ئەتىۋارلىق مەھرىمى ئىدىم. بۇ يەردە مەن ئۇنىڭدىن ياخشىراق مەرتىۋىدە بولسامۇ، كىشىلەر ھامان ماڭا يامان كۆز بىلەن قاراپ، يامان نام بىلەن ئاتايدىكەن. بۇ يەردە تۇرغۇچە ئۆز يۇرتۇمغا كېتەي» دەپ تۇلپارغا قامچا سالدى. «ئانا يۇرتۇم نەدە سەن؟» دەپ بىر ـ ئىككى سايدىن ئاشتى. بارا ـ بارا ئۇنىڭ كۆڭلىدە سەۋر ـ تاقەت تۇيغۇلىرى ئويغاندى. ئۇ: «بۇ ئىش ماڭا لازىم ئەمەس ئىكەن. مېنىڭ بۇ يەردە بۇ قىز بىلەن مۇنداق سۆزلەشكىنىمنى قىرىق مىڭ يىگىت نەدىن بىلسۇن؟ بارچىسى ھاۋازخان نامەرد ئىكەن. گۆر ئوغلىنىڭ تۇلپارىنى مىنىپ ئۇنى ئالداپ قېچىپ كەتتى دەپ ماڭا مالامەت قىلۇر. مەن ئۇنداق مالامەتنى ئەسلا كۆتۈرەلمەيمەن. ئەڭ ياخشىسى بۇ يەردىن قايتىپ چەمبىلگە باراي. گۆر ئوغلىغا ئەھمەد سەردارنىڭ قىزىنى ماڭا ئېلىپ بەرگىن دەي. ئېلىپ بەرمىسە بەردى، بەرمىسە گۇناھنى گۆر ئوغلىغا ئارتىپ قويۇپ ئاندىن مەن ئۆز يۇرتۇمغا قايتىپ كېتەي. ئۇ چاغدا ھېچكىم مېنى مالامەت قىلمايدۇ. ئەگەر گۆر ئوغلى بوتاكۆزنى ئېلىپ بەرسە، بېشىغا قارا قالپاق، ئۇستىگە قارا بوياق ماتا، ئايىغىغا چورۇق كىيدۈرۈپ يىگىتلەرگە چىلىم سالغۇچى قىلاي» دەپ كۆڭلى يېرىم ھالدا چەمبىلگە قاراپ ماڭدى. ئۇنىڭ كۆزىدىن ئاققان ياش تۇلپارنىڭ يالىغا توختىماي چۈشۈپ تۇراتتى.

شۇ كۈنى نامازدىگەرگىچە ئۇ چەمبىلگە قايتمىدى. گۆر ئوغلى سۇلتان ۋە ئۇنىڭ يىگىتلىرى چەمبىلنىڭ دەرۋازىسىغا چىقىپ ئۇنى كۈتكەنىدى، ھاۋازخان كەلمىگەندىن كېيىن ئۇلار ئوردىسىغا يانىدى. ئاغا يۇنۇس پەرى باشلىق ئۇنىڭ ئانىلىرى زەينەپشاھ ئايىمنى ئېلىپ ئوردا سېپىلىنىڭ كۈنگۇرىسىدىن ئۇنىڭ يولىغا قارىدى. گۆر ئوغلى نامازدىگەر بولغاندا يىگىتلىرىگە قاراپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

ئۆردەك كۆلى چەمبىل بىلەن بىرۇمىت،
قىرىق يىگىت مەقسىتىمنى سەن ئىشىت.
چاشگاھ بىلەن كەلمەكچىدى بەگ ھاۋاز،
نېمە بولدى، كەلمەس قوزام، ھەم ئىشىت.

ھىجران ئوتى يۈرەك باغرىم داغلاتتى،
جۇدالىق ئازابى بەلنى باغلاتتى،
سېغىنىدۇرۇپ مېنى تولا يىغلاتتى،
نېمە بولدى، كەلمەس قوزام، سەن ئىشىت.

يەتمىدى ماڭا شۇ دەم بىر ئۆلۈم،
بەگ ھاۋاز ئىدى مېنىڭ جان ـ دىلىم،
كۆرەرمەنمۇ قاراڭنى بىر قۇرغۇيۇم،
نېمە بولدى، كەلمەس قوزام، سەن ئىشىت.

بەگ ھاۋازخان ئېگىز تاغدىن ئاشتىمۇ؟
دۇشمەن كۆرۈپ ئەقىللىرى شاشتىمۇ؟
ياكى ئۇنىڭ مىنگەن ئېتى قاچتىمۇ؟
نېمە بولدى، كەلمەس قوزام، سەن ئىشىت.

ياخشى ئۇمىد گۆر ئوغلىنىڭ سۆزلىرى،
تېپىلمايدۇ ھاۋازخاننىڭ ئىزلىرى،
يا تەگدىمۇ بىر يامانىنىڭ كۆزلىرى،
نېمە بولدى، كەلمەس قوزام، سەن ئىشت.

گۆر ئوغلى نەزمنى تۇگىتىپ تۇراتتى، يىراقتىن ھاۋازخاننىڭ قارىسى كۆرۈندى. يېقىن كەلگەندە ھاۋازخاننىڭ كۆڭلىنىڭ بىئارامليقى بىلىندى، ئۇنىڭ كۆزىدىن ھېلىمۇ تامچە - تامچە ياش توختىماي تۇلپارنىڭ يالىسىغا چۈشۈپ تۇراتتى. ئۇ يېتىپ كەلگەندە ھەممە يىگىتلەر ئۇنىڭ ئالدىغا چىقىپ ئاتلىرىدىن چۈشۈپ سالام قىلدى ۋە:

— ھارماڭ، تۆرەم! — دەپ ئەھۋال سورىدى. ھاۋازخان ئۇلارنىڭ ھېچقايسىسىغا جاۋاب بەرمىدى. گۆر ئوغلى سۇلتان ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ:

— ئەي ئوغلۇم، نېمە سەۋەبتىن شۇنچە كېچىكىپ قالدىڭ؟! — دەپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

بېغىم ئىچرە تازا گۈلۈم،
سۆزلىسەم سەن مېنىڭ تىلىم،
بەلكى مېنىڭ جانۇ دىلىم،
نېمىگە يىغلاپ، كەلمىدىڭ؟

مەيخانىدىن يولغا چىقتىم،
يول ئايلىنىپ ئەمدى كەلدىم.

گۆر ئوغلى:
ئاڭلا مېنىڭ ئېيتقان سۆزۈم،
سەنسەن مېنىڭ كۆرەر كۆزۈم،
بەلكى تېخى قىزىل يۈزۈم،
نېمە بولدى، سەن كەلمىدىڭ؟

ھاۋازخان:
دۈشمەنلەرنى ئەينەك ئەتتىم،
يۈرەر يولنى مەن تەرك ئەتتىم،
ئارا چۆلدە ھېرىپ قالدىم،
تاغۇ تاشنى مەن قوپاردىم،
ئۆردەك دېگەن كۆلگە باردىم،
يول ئايلىنىپ، ئەمدى كەلدىم.

گۆر ئوغلى:
سەن ئىرۈرسەن قەن - ناۋاتىم،
سەن بىلەندۇر بار ھاياتىم،
ھەم پەرزەنتىم، قول - قاناتىم،
نېمىگە يىغلاپ، كەلمىدىڭ؟

ھاۋازخان:
شۇنداق تەقدىر ئىشلىرى،
كۆرۈندى كۆزگە چۈشلىرى،
يوقكەن ئۆردەك - قۇشلىرى،
شۇڭا ئايلىنىپ، ئەمدى كەلدىم.

گۆر ئوغلى:
ئىزىڭدىن دىل شادلانسۇن،
دۇشمەن قولى باغلانسۇن،
سەندىن ئاتاڭ ئايلانسۇن،
نېمىگە يىغلاپ، كەلمىدىڭ؟

هاۋازخان:
ئاتنى چاپتىم چەپپىگە،
يۈگۈرۈپ چىقتىم تۆپىگە،
كۆزۈم چۈشتى بىر ئۆيگە،
ئۇيان بېرىپ، ئەمدى كەلدىم.

گۆر ئوغلى هاۋازخانغا قاراپ:
— ئەي ئوغلۇم، سەن يوقىلاڭ باهانىلەرنى دەپ راست سۆزنى دېمەيۋاتسەن! راستىڭنى ئېيتقىن، نېمە ئۈچۈن شۇنچە يىغلىدىڭ؟ مەن هاياتمەن، مېنىڭ زامانەمدە ساڭا كىمدىن مۇنداق ئېغىر ئەلەم يەتتى؟ — دەپ سورىدى.

هاۋازخان بېشىدىن ئۆتكەن ۋەقەلەرنى بىر - بىرلەپ بايان قىلىش ئۈچۈن بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

ئاق يۈزۈمدە ئۆرلىدى سەپكۈن بىلەن خال،
قولۇمغا قۇش ئالدىم ئېتى زەررىن بال.
كۆرگىنىمنى بىر - بىر بايان ئەيلەيىن،
قىبلىگاهىم، بۇ سۆزۈمگە قۇلاق سال.

ئىشىك ئالدى قاتار - قاتار ئاناركەن،
تۆگىلىرى شۇنچىلىك كۆپ هەم ناركەن.
بېرىپ ئىدىم چىلىم تارتىپ كېتەي دەپ،
تاغاڭ ئەهمەد سەردار قىزى باركەن.

رەهىم ئەيلىگىن كۆزدىن ئاققان يېشىمغا،
سانسىز سەۋدا چۈشتى مېنىڭ بېشىمغا.
مۇساپىرلىق ئېتى قۇرۇسۇن، ئاتىجان،
نى يامانلار كېلىپ كەتتى قېشىمغا.

كىيگىنى گۈلگۈندۇر، ئەجەب قىرمىزى،
ئىسمىكەن بوتاكۆز تاغاڭنىڭ قىزى.
يۈرىكىمگە ئوتنى سالدى نە قىلاي؟
كۆيدۈرۈپ ئۆلتۈردى شۇ قىزنىڭ سۆزى.

يۈرىكىمنى مۇساپىرلىق داغلىدى،
هىجران - ئەلەم مېنى بوزەك چاغلىدى.
غېرىبلىقنىڭ ئېتى قۇرۇسۇن، قىبلىگاه،
ناكەسلەرنىڭ يامان سۆزى قالمىدى.

تەنە قىلدى ئېيتقىنىمنى بىلسۇن، دەپ،
يەنە دېدى: «بالىسىزنىڭ ئوغلى» دەپ.
ئۆلتۈردى، كۆيدۈردى شۇ قىزنىڭ سۆزى،
ئاخىر دېدى: «بىر بايتالنىڭ قۇلى» دەپ.

غەيرىتىمنى ياندۇرۇشقا ئۇرۇندى،
بىزدەك بەگلەر يامان سۆزدىن قورۇندى.
ئۆردەك كۆلدىن قايتار چاغدا، جان ئاتا،
باغلىق هويلا كۆزۈمگە گۈل كۆرۇندى.

بۇ سۆزلەرگە مەندەك ئوغلۇڭ ئۆلمىدى،
يۈرىكىگە ئوت تۇتاشتى، بىلمىدى.
جاۋاب بەرگىن، ئاتا، ئەمدى كېتەيمەن،
چەمبىل بەلدە «قۇل» ئات سىڭدى، بولمىدى.

قانداق قىلاي، يۈرىكىمدە دەردىم كۆپ،
بۇ دەردلەرنى ئېيتىۋەرمەك ئەمەس خوپ.
غەزەپ بىلەن يېتىپ باردىم ئۇ يەرگە،
هەركىم بولسا بىرەر چىلىم سورايى خوپ.

هاۋازخان ئېيتىدۇ ئەمدى بۇ سۆزنى:
ئەيلىدى مۇساپىر تەقدىرمۇ بىزنى.
يىگىتلەرگە چىلىم سالغۇچ قىلاي مەن،
ئەگەر ئېپ بەرسەڭ، ئاتا، شۇ قىزنى.

هاۋازخاننىڭ بېيىتى تۇغىگەندىن كېيىن، گۈر ئوغلى:

ــ ئەي بالام، سەن غەم قىلما، ھېلىغۇ بىر ئەھمەد سەردارنىڭ قىزى ئىكەن، توققۇز ئەھمەد سەردار-نىڭ قىزى بولسىمۇ ساڭا سادىغا! ــ دېدى.

هاۋازخان:

ــ رەھمەت ھەممىتىڭگە، ئاتا! ــ دېدى.

گۈر ئوغلى:

ــ ئوغلۇم، سەن غەرىزسىز ھالدا مېنىڭ قېشىمدىلا تۇرساڭ ھەممە نەرسە سېنىڭ. مەن سېنىڭدىن ھېچ نەرسىنى ئايىمايمەن! ــ دەپ هاۋازخاننى مەيخانىغا بۇيرۇدى.

ئۈزى چەمبىلنىڭ ناغرىخانىسىغا چىقىپ ناغرا چالدۇرۇپ، كاناي - سۇناي تارتقۇزدى.

گۈر ئوغلىغا ھەرقاچان قوشۇن كېرەك بولسا شۇنداق قىلاتتى، چەمبىلنىڭ ئاھالىسى ئۇنىڭ ئالدىغا يىغىلىپ:

ــ سۇلتانىمىز، گۈر ئوغلى، بىز ناغرا، كاناي - سۇنايىنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ سېنىڭ ئالدىڭغا كەلدۇق. سەن نېمە مەقسەتتە بىزلەرنى چىللىدىڭ، ئېيتقىن، ئاڭلايلى! ــ دېدى.

گۈر ئوغلى ئۈزىنىڭ مەقسىتىنى ئۇلارغا چۈشەندۈرۈش ئۈچۈن بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

گۈر ئوغلى دەر: ئاڭلاڭ مېنىڭ سۆزۈمنى،
شۇنىڭ ئۈچۈن مەن بېلىمنى باغلىدىم،

پەرزەنت ئۈچۈن سارغايتۇرماڭ يۈزۈمنى.
يېشىم بىلەن قارا يەرنى نەملىدىم.

ئەمدى سىزگە مەن ئېيتايىن، ئەي بەگلەر،
توقسان مىڭ بەگ، مەن ئېيتايىن سىلەرگە،

ھېكايەت ئەيلەيىن هاۋاز ئوغلۇمنى.
ھەممىڭىزنى سەردارغا ئەلچى ئەيلىدىم.

هاۋاز ئوغلۇم زەھەر كېلىن كۆرۈپتۇ،
بىلىڭ بۇگۈن گۈر ئوغلىنىڭ سۆزىنى،

سوغۇق يارغا قاتتىق كۆڭۈل بېرىپتۇ.
بىرنەچچىلەر تاپالمايدۇ ئىزىنى.

باتۇر ئوغلۇم ئۆردەك كۆلگە بارغاندا،
ئەھمەد سەردار تاغام قىزىن كۆرۈپتۇ.

قۇلاق سېلىڭ، گۈر ئوغلىنىڭ سۆزىگە،
مەن چۈشەندىم بەگ هاۋازنىڭ كۆزىگە.

ئەھمەد تاغام قىزىنى ئۇ كۆرگەندە،
ئاشىق بولۇپ كۆيۈپ قاپتۇ ئۆزىگە.

هەممىڭىزنى بۇگۈن ئەلچى ئەيلىدىم،
تاغام بەرسۇن بەگ ھاۋازغا قىزىنى.

دۇشمەنلەرنى ئاياغ ئاستى ئەيلىسۇن،
قاناتسىمنى خان تۇمەنگە باغلىسۇن.
سەردار بەرسۇن بەگ ھاۋازغا قىزىنى،
مال كېرەكمۇ؟ ئۆزى تەيىن ئەيلىسۇن.

سورىسا بېرەي قاتار ـ قاتار نارىمنى،
نار ئۇستىگە يۈكلەپ بېرەي بارىمنى.
ئەھمەد سەردار مال سورىسا، ئەي بەگلەر،
بېرىڭىزلەر مىڭلاپ ـ مىڭلاپ بارىنى.

گۆر ئوغلى دەر: بىلۈرسىزلەر ئېتىمنى،
پەلەك بۇزدى مېنىڭ كۆڭۈل شادىمنى.
ئەگەردە مال كېرەك بولسا تاغامغا،
باش ئاتقا بېرەي بولغۇر ئاتىمنى.

گۆر ئوغلىنىڭ بېيىتى تۈگىدى. شۇ يەرگە يىغىلغان ئەللىك مىڭ بەگنىڭ ھېچبىرىدىن سادا چىقمىدى. چۈنكى ئاقساقاللار «بارمايلى» دېسە، گۆر ئوغلىنىڭ غەزەپ قىلىشىدىن ئەندىشە قىلاتتى. «بارايلى» دېسە ئەھمەد سەردارىدىن قورقاتتى. ياشلار ئىشىنىڭ ئېپىنى بىلمەيتتى. شۇ يەردىكى بەگلەرنىڭ ئىچىدە باقى باي دېگەن بىر بوۋاي بار ئىدى، ئۇ بەگلەرگە قاراپ:

ــ گۆر ئوغلىنىڭ سۆزىگە جاۋاب بەرمەمسىزلەر؟ ــ دەپ سورىدى. ئۇلارنىڭ بىرى:

ــ بىز نېمە دېيىشنى بىلمەي قالدۇق ! ــ دېدى. باقى باي:

ــ سىلەر مېنىڭ سۆزۈمگە كىرسەڭلار، گۆر ئوغلىغا مەنلا جاۋاب بېرەي ! ــ دەپ گۆر ئوغلىغا قاراپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

باقى باي ئاقساقال، دېيىشەر مېنى،
سارغايتۇرماڭ مېنىڭ قىزىل يۈزۈمنى.
توقسان مىڭ بەگ جاۋاب بەر دەپ قويمىدى،
سىزمۇ ئاڭلاڭ مېنىڭ ئېيتقان سۆزۈمنى.

چىن ئەرلەر كۆرەلمەيدۇ يۈزىنى،
تاپالمايدۇ بەلكى ئۇنىڭ ئۆزىنى.
مېنى دېسەڭ بەگلىرىڭنى ئەۋەتمە،
ئەۋەتكەنگە تاغاڭ بەرمەس قىزىنى.

غېرىب قىلىپ سارغايتۇرماڭ يۈزۈمنى،
ئادا قىلمەن بەش ۋاقىتلىق پەرزىمنى.
شەرتى شۇكى، كۆڭۈلگە ئېغىر ئالماڭ،
مەن سۆزلەيىن، تىڭلاڭ مېنىڭ ئەرزىمنى.

زورلۇق قىلساڭ كىم كېلىدۇ ئېلىڭگە؟
ئالتۇن كەمەر يارىشۇرمۇ بېلىڭگە.
بەرسەڭ بەرگىن بىرەر دەستەك ئېلىڭگە،
قىزىنى بەرمەس بىر بايتاللىق قۇلۇڭغا.

باقى باي ئاقساقال سۆزىنى تۈگەتتى. بارچە بەگلەر ئورۇنلىرىدىن تۇرۇپ:

ــ ئەي باقى باي، سەن ياخشى سۆزنى ئېيتتىڭ، راست سۆزنى ئېيتتىڭ ! ــ دېدى. باقى باي:

ــ بۇنچىلىك سۆزنى ئېيتماي بولامدۇ؟ ! ــ دەپ ئۆز يولىغا كەتتى.

گۆر ئوغلىنىڭ بەگلىرىگە ئاچچىقى كەلدى، بۇرۇتى شاپتەك بولۇپ تىترىدى، كۆزلىرى پىيالىدەك بولۇپ پارقىرىدى.

«ھەي دەرىخ، بۇلار مېنىڭ قېرىغىنىمنى بىلىپ، ھەممىسى بۇ ئىشتىن باش تارتتى، ياش چاغلىرىمدا شۇنداق قىلىشسا، ھەممىسىنىڭ ئەدىپىنى بېرەتتىم» دەپ ئاستا ـ ئاستا مېڭىپ مەيخانىغا كىردى. ھاۋازخانمۇ بۇ ئىشلاردىن خەۋەردار ئىدى. يىگىتلىرىنىڭ ھەممىسىنى مەيخانىغا ئەكىرىپ شاراب بىلەن مەست قىلىپ يىقىتىپ تاشلىدى. ھاۋازخان ئالتۇن ئاياقتا مەي قۇيۇپ گۆر ئوغلىنىڭ ئالدىغا

كەلدى. ئۇنىڭغا شارابنى تۇتۇپ تۇرۇپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

مىنگەن ئېتىم يۇز چاپار،
ئوڭ يانىدا توققۇز تۇمار.
قولۇمدىن ئالغىن ئاياق،
ئاتا، ئازراق باس خۇمار،
ئاتا، ساڭا ئاللا يار.

كۆز يېشىم تىزىلغاندۇر،
يۈرىكىم ئېزىلگەندۇر.
تۇز ـ نېسىۋەم شۇ كۈندە،
چەمبىلدىن ئۇزۇلگەندۇر،
ئاللا بولسۇن ساڭا يار.

ئۆلمىگىن سەن، ئۇزاق ياشا،
تۇلپارنى مىن، قىل تاماشا.
بىر قولۇڭغا مەدەت،
بىرىگە ئال ئالتۇن كاسا،
ئاللا بولسۇن ساڭا يار.

ئۇلۇغ ئاتا، خوش ئەمدى،
كۆزدىن ئاقتى ياش ئەمدى.
ئامان بولغىن كۆرۈشكۈچە،
جېنىم ئاتا، خوش ئەمدى،
ئاللا بولسۇن ساڭا يار.

شېرىن جاندىن كەچسىڭىز،
كېپەن تونىنى پىچسىڭىز.
دۇشمەن بېشى ئايلاندى،
بىر ئاياق شاراب ئىچسىڭىز،
كەئبەم، ئاللا بولسۇن يار.

تاجىگۈلنى تېرىيمىز،
زەرگە كېلىن ئورايمىز.
ئامان بولغىن، جان ئاتا،
قىيامەتتە كۆرۈشمىز،
ئاللا بولسۇن ساڭا يار.

بېشىمىزدا بار مالامەت،
دوستلار بارى سالامەت.
بۇ ئەزىز جان سىز بىزگە،
بىرنەچچە كۈن ئامانەت،
ئاللا بولسۇن ساڭا يار.

بۇ زامان شۇنداق زامان،
بېشىمغا چۈشتى تۇمان.
غېرىب ئاتا كۆرگۈچە،
ئۆز تەختىگە بول ئامان،
كەئبەم، ئاللا ساڭا يار.

ھاۋازخان بۇ سۆزنى ئېيتىپ ئالتۇن ئاياقنى شاراب بىلەن يەرگە قويدى، مەيخانىدىن چىقىپ ئاتخانىغا كىردى. قارىسا گۆر ئوغلىنىڭ ئاتلىرى ئويناپ تۇرۇپتۇ، ئۇلارنىڭ بىرى تۇلپار، بىرى غەيرىي، بىرى مەجنۇن كۆك. ھاۋازخان خىيالەن ئۆزىگە ئۆزى: «بۇ تۇلپار گۆر ئوغلىنىڭ ئېتى ھەم دۆلىتى، ھەم پەرزەنتى ۋە ھەم قول ـ قانىتى. بۇنى مىنىپ كەتسەم گۆر ئوغلىغا دۇشمەنلىك قىلغان بولىمەن» دېدى. ئاخىر ئۇ كېلىپ مەجنۇن كۆكنى مىنگەندى، كۆڭلى بۇزۇلدى. چەمبىل شەھرىنىڭ سىرتىغا چىقماي تۇرۇپلا ئاتنىڭ يالىغا ئۇنىڭ كۆز يېشى تۆكۈلدى. چەمبىل ئەھلى، ئۆردەك كۆلى، چوڭ ـ كىچىك يارەنلىرى بىلەن غايىبانە خوشلىشىپ، تۆگىنىڭ بوتىسىدەك بوزلاپ تۇرۇپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

باھاردا ئاچىلۇر چەمبىلنىڭ گۈلى،
زاغلىرى ئۇچىدۇ، قونسا بۇلبۇلى.
ئامان بولغىن، يەنە قايتىپ كەلگۈچە،
شادى ـ خۇرام يۈرگەن چەمبىلنىڭ ئېلى.

باھاردا ئېچىلۇر باغنىڭ قىرمىزى،
زىمىستان كېتىپ، كەلدى باھارنىڭ ئۆزى.
ئامان بولغىن، يەنە قايتىپ كەلگۈچە،
دەۋران سۈرگەن چەمبىلنىڭ شەھرى.

كۆيدۇردى دىلمنى بوتاكۆز تىلى،
يۈرەكنى تىلىدۇ ھىجراننىڭ تىغى.
ئامان بولغىن، قايتىپ كېلىپ كۆرگۈچە،
دەۋرانلار سۈرگەن چەمبىلنىڭ ئېلى.

دىلمغا چۈشۈپتۇر ھىجراننىڭ دېغى،
يۈرىكىم ئۆرتەندى ئايرىلىش چېغى.
ئامان بولغىن، قىيامەتتە كۆرەرمىز،
ئويناپ ـ كۈلۈپ بىللە ئۆسكەن چەمبىلنىڭ گۈلى.

ياخشى قال، مەن ئۆتكەن ئەسقەرنىڭ بېلى،
كۆرۈنەر يىراقتىن نۆكەرنىڭ چۆلى.
ئامان بولغىن، سېنى قايتا كۆرگۈچە،
قۇش سېلىپ ئويىنغان ئۆردەكنىڭ كۆلى.

كۆيگىنىمدىن ئاقىدۇ كۆزۈمنىڭ يېشى،
ئاللانىڭ رەھمىتى ئادەمنىڭ بېشى.
ئامان بولساڭ قىيامەتتە كۆرەرمىز،
كۆكسۈپ ئۆسكەن چەمبىل ياغچى.

ئەزەلدىن شۇ ئىكەن تەقدىرنىڭ ئىشى،
نى كۈنلەر كۆرەر ئۆلمىگەن كىشى.
گۆر ئوغلى ئويغانسا سالام ئېيتىڭلار!
بېشىمدىن ئۇچتى چەمبىلنىڭ قۇشى.

باغ ئارىلاپ تازا گۈلنى پۇرايمىز،
گۈل سولسا، ھىدىنى قايدىن سورايمىز.
بولغىن ئامان، ئۆسكەن يۈرتۇم چەمبىل بەل،
ئاللا يار، خوش، قىيامەتتە كۆرەرمىز.

يۇرت ـ ئېلىمدىن ئايرىلىپ بولدۇم خار ـ زار،
نە قىلسا قۇدرەتلىك ھەقتە ئىختىيار.
ئامان بولساق قىيامەتتە كۆرەرمىز،
ئەھلى خەلقىم ساڭا ئاللا بولسۇن يار.

ھاۋازخان دەر: نالە قىلدىم زار ـ زار،
ھېچ بەندىدە يوقتۇر زادى ئىختىيار.
كۆرۈشكۈچە ئەھلى خەلقىم خوش ئەمدى،
ئاتا قورغان گۈرۈجىستاندا تۇرغۇم بار.

ھاۋازخان يۇقىرىدىكى سۆزلەرنى ئېيتىپ، ئەل بىلەن غايىبانە خوشلاشتى، ۋىدالاشتى. يولغا چىقىپ كېتىۋاتاتتى، شۇ چاغدا ئاغا يۇنۇس پەرى، مىسقال پەرى، گۈلنار پەرى باشلىق قىرىق تاجدارنىڭ خوتۇنلىرى باغ سەيلىسىگە چىقتى.

بىر كېنىزەك ھاۋازخاننىڭ تاۋۇشىنى ئاڭلاپ، ئېگىزدىن ئۇنى كۆردى. ئۇ ئاغا يۇنۇس پەرىگە:

ــ خان ئايىم، كوچىغا قاراڭ. ھاۋازخان نالە قىلىپ يىغلاپ كېلىۋاتىدۇ، ــ دېدى.

ئاغا يۇنۇس پەرى كېنىزەكنىڭ قېشىغا كېلىپ ھاۋازخاننى كۆردى. ئۆزىنى ئۇنىڭ ئالدىغا ئاتتى. ئاغا يۇنۇس پەرى ئۇنىڭ يۈزىدىكى ياشنى سۈرتۈپ «ئوغلۇم!» دەپ تۇرۇپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

بېغىم گۈللەپ، تەرگەنلىرىم گۈل بولسۇن،
مەندەك ئاناڭ جىلاۋىڭدا قۇل بولسۇن.
كۆزۈمنىڭ نۇرى، كۆڭلۈم قۇۋۋىتى،
چەمبىلنىڭ ئارسلانى، بالام، يول بولسۇن!

سېنى كۆرمەي سارغايدى ـ سولدى چىرايىم،
سەن ئۆزۈڭ كۆزۈمنىڭ نۇرى چىراغىم.
گۈل بويۇڭدىن مەن ئايلىناي چىراغىم،
چەمبىلنىڭ ئارسلانى بالام يول بولسۇن!

ئاڭلىغىن جان قوزام مېنىڭ سۆزۈمنى،
يولۇڭغا بېغىشلاي ئىككى كۆزۈمنى.

قەددىڭدىن ئايلىناي، جان تۆرەم قوزام،
چەمبىلنىڭ ئارسلانى بالام يول بولسۇن!

سەندىن ئايرىلغۇچە تىلەيمەن ئۆلۈم،
خازان بولۇپ سولاشسۇن ئېچىلغان گۈلۈم.
قوزامسەن مېنىڭكى ئاسايىش قولۇم،
چەمبىلنىڭ قۇلانى بالام يول بولسۇن!

تىللا كەمەر بىلەن بەلنى باغلىتىپ،
پىراق ئوتى بىلەن دىلنى داغلىتىپ.
قېرىغاندا گۆر ئوغلىنى يىغلىتىپ،
قەيەرگە يول سالدىڭ، تۆرەم، يول بولسۇن!

هاۋازخان ئاغا يۇنۇس پەرىنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ ئانىسىنىڭ بوينىنى قۇچاقلىدى، ئۆزىنى تۇتالماي يىغلىدى. ئاغا يۇنۇس پەرى يەنە بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

ئاق يۈزۈڭگە يارىشۇر ئىككى خال،
قولۇڭغا قۇش ئالدىڭ، ئېتى زەررىن بال.
يەنە ساڭا بىر سۆز ئېيتاي بەگ هاۋاز،
ئەمدى، بالام، بۇ سۆزۈمگە قۇلاق سال:

سەن كەتسەڭ، بۇ شەهەر ماتەم قىلماسمۇ؟
مېنىڭدەك ئاناڭ يىغلاپ قالماسمۇ؟
بۇ چەمبىلنىڭ بىر ئىگىسى سەن ئىدىڭ،
سەن كەتسەڭ بۇ شەهەر ۋەيران بولماسمۇ؟

دەردىڭ بىلەن بۇ دۇنيادىن مەنمۇ ئۆتەرمەن،
هىجرىڭدا هەر كۈنى قانلار يۇتارمەن.

چەمبىلدىن سەن كەتسەڭ، ئاڭلا، بەگ هاۋاز،
مەنمۇ هەم بىر دەممۇ تۇرماي كېتەرمەن.

تىلدا بار ياخشى ئەر بەندىنىڭ نامى،
يىگىرمە بەش مىڭ ئادەمنىڭ مالى هەم جانى.
سەن كېتەر بولساڭ چەمبىل بۇزۇلۇر،
ئويلا، بالام، كىمگە بولۇر ئۇلار ۋابالى.

تەلىم ئالغىن ئاغا يۇنۇس سۆزىدىن،
قىسسە بولار، قانلار تۆكەر كۆزىدىن.
قايتار بولساڭ، بوتام، زارلاپ، بوزلاپ،
قورقماسمۇ سەن گۆر ئوغلىنىڭ سۆزىدىن.

هاۋازخان بۇ سۆزنى ئاڭلاپ، ئانىسىنىڭ بېشىدىن ئايلىنىپ بوينىغا ئېسىلىپ كۆزىدىن ياش تۆكۈپ تۇرۇپ، بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

ۋەيرانە كۆڭلۈم قاينىاپ جۇش ئۇردى،
ئەرەنلەر شەربەتنى ئىچتى نۇش قىلدى.
كۆرەرمەنمۇ چەمبىل بەلنى يەنە قايتىپ،
تا كۆرگۈنچە، جېنىم ئانام، خوش ئەمدى.

چەمبىلدىن چىقمايلا كۆڭلۈم بۇزۇلدى،
تۇز ـ نەسۇەم چەمبىل بەلدىن ئۇزۇلدى.

ئامان بولغىن، ئانا، قايتىپ كەلگۈچە،
قايتىۋاشتىن يەنە كۆڭلۈم بۇزۇلدى.

ئىش بولماس قۇدرەتلىك هەقتىن بىپەرمان،
بەندىدە يوقتۇر زەررىچە دەرمان.
رازى بولغىن ماڭا، بەرگەن تۇزۇڭغا،
سەن ماڭا جاندەك، ئەزىز ئانا جان.

ئەجەل يېتىپ مەندەك قوزاڭ ئۆلمىدى،
چاپلاشقان «قوڵ» ئېتىم، زادى قالمىدى.
گۆر ئوغلى «ئوغلى» دېسەم، ياتلار «قوڵ» دېدى،
كەتمىسەم چەمبىلدىن زادى بولمىدى.

سىل بولدى يۈرىكىم دەردى ـ ئەلەمدە،
تۈزەلسە سېغىندىم، قېنى، بالام، دە.

گۆر ئوغلى يېتىپ قالدى ئۇندا مەستلىكتە،
ئويغانغاندا جان ئاتامغا سالام، دە.

ھاۋازخان دەر بۇ ئىشلار تەقدىرنىڭ ئىشى،
يالغۇز مەن، يېنىمدا يوقتۇر ھېچ كىشى.
ئامان بولغىن، جېنىم ئانا، سەن ئۆزۈڭ،
ئاندىن سوڭرە يىگىتلەرنىڭ قۇربېشى.

ئاندىن ھاۋازخان بوز قارچىغىدەك مەجنۇن كۆكنىڭ ئۈستىگە ئىرغىپ مىندى، ئانىسى بىلەن خوشلىشىپ كېتىدىغان بولدى.

ئاغا يۇنۇس پەرى، يىگىتلەرنىڭ ئاياللىرى ھەممىسى ھاۋازخانغا ھازا تۇتۇپ زار ـ زار يىغلاپ، ھاۋازخاننىڭ كەتكەنلىكىنى ئېيتىش ئۈچۈن ئەمىر گۆر ئوغلىنىڭ قېشىغا كەلسە، ئۇ مەيخانىدا يىگىتلىرى بىلەن بىھوش ھالدا يېتىپتۇ. بۇلار ئەمىر گۆر ئوغلىنى بۇ ھالدا كۆرۈپ قەسىرگە قايتىپ كېتىشتى.

ئەمىر گۆر ئوغلى ئۇچ كۈندىن كېيىن ھوشىغا كەلدى. ئۇ سۈرۈشتۈرۈپ، ھاۋازخاننىڭ يوقلۇقىنى بىلدى. ھاۋازخاننىڭ ئۆز يۇرتىغا قايتىپ كەتكەنلىكى گۆر ئوغلىغا قاتتىق تۇيۇلدى.ئۇنىڭ يۈرەكلىرى ئۆرتەندى. ئۇ ناھايىتى خاپا ھالدا ئاغا يۇنۇس پەرىنىڭ ئوردىسىغا كىردى. قارىسا، ئاغا يۇنۇس پەرى قاتلىرىنى تەڭشەپ ـ تۈزەپ كۈھىقاپ تېغىغا ئۇچۇشقا تەييارلىق قىلىۋېتىپتۇ. ئاغا يۇنۇس پەرى گۆر ئوغلىنىڭ كىرگىنىنى كۆرۈپ ھاۋازخاننىڭ كەتكەنلىكىنى بايان قىلىپ، بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

ئۇچقۇر ئىدىڭ، قاناتسىڭدىن ئايرىلدىڭ،
يۇگۇرۈك ئىدىڭ، بۇيۇك يەرگە تىرەلدىڭ.
ئارمان بىلەن قالدىڭ ئەمدى، گۆر ئوغلى،
سۆيۈنۈشلۈك بەگ ھاۋازدىن ئايرىلدىڭ.

ئادا بولماس ئىچىڭدىكى بۇ دەردىڭ،
ئارمان بىلەن سۇندى كۆچلۈك قاناتىڭ.
ئىگىسىز قالغاندۇر چەمبىل ئەللىرى،
يۇرت ئىگىسى بەگ ھاۋازدىن ئايرىلدىڭ.

ئېيتىۋەرسەم قاينىپ تاشار پىغانىم،
كۆيگىنىمدىن سارغايدىلار سىياقىم.

ئويلىسام يوق، ئەمدى ھاۋاز چىراغىم،
كۆزۈم نۇرى، چىراغسىڭدىن ئايرىلدىڭ.

سىغدۇرمىدى دۇشمەنلىرىڭ ئۆزىنى،
ئاڭلىمىدىڭ ئۇنىڭ ئېيتقان سۆزىنى.
تاپالمايسەن ئەمدى باسقان ئىزىنى،
دۇررى ـ گۆھەر، مارجانسىڭدىن ئايرىلدىڭ.

ئۇنىڭ دەردى بىلەن باغرىڭ داغلىنىپ،
ھازا تۇتۇپ قارا بەلۋاغ باغلىنىپ.
«ۋاي بالام» دەپ قارا تۇتۇپ يىغلىشىپ،
كۆڭۈل خۇشى قارچىغاڭدىن ئايرىلدىڭ.

گۆر ئوغلى ئاغا يۇنۇس پەرىدىن بۇ سۆزنى ئاڭلاپ كۆزىگە قاراڭغۇلۇق تىقىلدى، كېيىن ئۆزىنى ئوڭشاپ، ئاغا يۇنۇس پەرىگە قاراپ بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

كۆزدىن ياشلار ئېقىپ ـ ئېقىپ، سەل بولدى،
دۇشمەن كەلسە چەمبىل بەلگە ئەل بولدى.

بەگ ھاۋازخان كەتكەن بولسا چەمبىلدىن،
ئەل ـ يۇرتۇمدىن ئامەت كېتىپ چۆل بولدى.

يۇرىكىمگە چۈشتى ھاۋازخان دەردى،
ئاھ ... دېسەم چىقىدۇ ئىچىمدىن ئوتى.
ھاۋازخانىنىڭ كەتكىنى ئەگەر راست بولسا،
قۇرۇدى دەشلار چەمبىلنىڭ يۇرتى.

باسالمىدىم دۇشمەنلەرنىڭ تىلىنى،
سۇندۇرۇشتى نەيلەيىن بادامگۈلىنى.
ھاۋاز بالام كەتكەن بولسا چەمبىلدىن،
ئوت ئالدى دېسەشچۇ چەمبىل ئېلىنى.

يىغلاتتى مېنىشدەك پەرزەنتكە زارنى،
پەرزەنت ئۈچۈن بەردىم نومۇس ۋە ئارنى.
كەتكەن بولسا بەگ ھاۋازخان چەمبىلدىن،
ياۋ ئېلىپتۇ ئەمدى بۇندا بارىنى.

ھەر بىر سۆزۈڭ سېنىڭ ماڭا مىسلى بال
سەن بولغانىدىڭ ماڭا دائىم ماھۇ سال.

ئەل ۋە يۇرتۇم پارچىسىنى ياۋ ئالدى،
ئەمدى ساڭا بىر سۆز ئېيتاي، قۇلاق سال:

قېرىغاندا كۆزۈم يېشى كۆل بولسۇن،
دەرد ئۇستىگە دەرد قوشۇلۇپ كۆپ بولسۇن.
ھاۋاز بالام كەتكەن بولسا ئۆيىگە،
ئەمدى ساڭا ئاغا يۇنۇس يول بولسۇن.

يۇرمەك بولۇپ باش - كۆزۈڭنى تۇزىتىپ،
مەن چىققۇچە بەگ ھاۋازنى ئۇزىتىپ.
ئاغا يۇنۇس پەرى ساڭا يول بولسۇن،
ئۇچماق بولساڭ قانىتىڭنى توزىتىپ.

گۆر ئوغلى دەر كۆزدە يېشىم قۇرۇدى،
چەمبىل بەلىڭ ئاتىسى بار، ئۆلمىدى.
ھاۋاز كېتىپ ئۆز يۇرتىغا بارغاندۇر،
ئاغا يۇنۇس، سەندىن ئۇمىد شۇلمىدى؟

ئاغا يۇنۇس پەرى گۆر ئوغلىدىن بۇ سۆزنى ئاڭلاپ كۆڭلى بۇزۇلدى. گۆر ئوغلىنىڭ سۆزى ئۇنىڭغا قاتتىق تۇيۇلدى. شۇڭا ئۇ گۆر ئوغلىغا قاراپ: « بىر پەرزەنتىڭنىڭ يوقلۇقى بىلەن يۇرت بۇزۇلدى، دەمسەن؟ » دەپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

مۇساپىرمەن، يۇرەك - باغرىمنى ئۆرتىدى داغ،
نەگە بارسام ماڭا كەلدى ماتەملىك چاغ.
ئاڭلىغىن سۆزۈمنى بىر - بىر ئېيتايىن،
ھاۋاز ئىدى، گۆر ئوغلى، ماڭا نۇرچىراغ.

ئىشىدىن كۆپتۇر ئاغا يۇنۇس گۇناھى،
شۇ يۇرتتا سەن ئۆزۈڭ ئەلنىڭ پاناھى.
تىرىك بولغاندىن كېيىن ئادەم ئۆلۈرلەر،
قۇلاق سېلىپ ئاڭلىغىن چەمبىلنىڭ شاھى.

كۆزۈمدىن ئاقىدۇ مېنىڭ قىزىل قان،
چىقمىسا نە ئىلاج تېنىمدىكى جان؟
بۇندىن كېتىپ ، نېچۈك يۇرەي دۇنيادا،
سۆيۈنچەم ئىدى مېنىڭ بەگ ھاۋازخان.

خانىسەن، گۆر ئوغلى، چەمبىل ئېلىنىڭ،
ئاغزىدا شېكەر بار، ناۋات تىلىنىڭ.

بىلمەسمۇ سەن گۆر ئوغلى خان ھېلىمەم،
ھاۋازى كەتتى چەمبىل بەل ئېلىنىڭ.

بىر سۆز بىلەن كەتتى ھاۋاز ئېلىدىن،
سۆزلەشكىلى شەھەرلىكلەر ئىچىدىن.
ھاۋاز ئىدى چەمبىل بەلنىڭ سۇلتانى،
بىر ئارماندا كەتتى بۇ ئەل يېرىدىن.

چاپالمىدى ئارغىماقنىڭ شوخلىرى،
يىغدىن بىلىنەر دەردىم كۆپلۈكى.
ئېھ گۆر ئوغلى، يوقتۇر سېنىڭ ساقلىقىڭ،
شۇنداق بولۇر بىر بالىنىڭ يوقلۇقى.

ئويلىساڭ بۇ دۇنيا بارچىسى پانىي،
بېشىڭنى كۆتۈرگىن چەمبىل سۇلتانى.
بەگ ھاۋازدىن ئايرىلىپ قالدۇق بىز،
نە كۆز بىلەن بىز كۆرەرمىز دۇنيانى.

گۆر ئوغلى ئاغا يۇنۇس پەردىن بۇ سۆزنى ئاڭلاپ يولۇاستەك ئىڭرىدى. ھېچ كىشى بىلەن ئارىلاشمايۋاتقان سۆزلەشمەي مەيخانىغا كىرىپ كەتتى. ھاۋازخاننىڭ قىرىق مىڭ يىگىتى ھەقتائالاغا يىغلاپ:

— خۇدايا، بىزلەرگە ھاۋازخاننى كۆرسەتكىن! — دەيىشتى.

ئەمدى سۆزنى ھاۋازخاندىن ئاڭلايلى:

ھاۋازخان زار - زار يىغلاپ مەجنۇن كۆككە مىندى. «ئانا يۇرتۇم نەدە سەن؟!» دەپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

كۆزۈمدىن ئاققىنى قىزىل قان،
ئىگىمىز بىزگىدۇر مېھرىبان.
كۆرمەك بولۇپ خۇنخار ئېلىنى،
ماڭدى بۇ يەردىن ھاۋازخان.

گاھ يۈرەر ئاستا - ئاستا،
ھاۋازنىڭ كۆڭلى خەستە،
بەتبەخت چۆلى چەبدەستە،
ماڭماقتا يولدا ھاۋازخان.

دۇنيانى باسىدۇ سۆلىتى،
يۇرتىغا تارالغان ھەيۋىتى.
ئاستىدا بار مەجنۇن كۆك ئېتى،
ماڭدى يۇرتىغا ھاۋازخان.

ئۆزىنىڭ ئېلىنى ئىزدىدى،
ئۇنىڭكى غەيرىتى قىستىدى،
گۆر ئوغلىنى يولدا ئەسلىدى،
مېڭىۋەردى كەڭ دالىدا ھاۋازخان.

سىرىنى ئېيتمىدى كىشىگە،
چىقتى بەتبەختىنىڭ دەشتىگە.
دۇشمەنلەر كەلمىدى قېشىغا،
ماڭدى يۇرتىغا ھاۋازخان.

كىيگىنى گۈلدەك بولۇپ ياناتتى،
مەجنۇن كۆك ئاتنى مىنەتتى،
گۈرۈجىستانغا قاراپ ماڭاتتى،
شىرەك بولۇپ گۈركىرەپ ھاۋازخان.

ئەزەلدىن شۇنداق تەقدىرنىڭ ئىشى،
بىر يەرگە بارمىقى، يېنىپ كەلمىشى،
بويىندا بار ئالتۇن قىلىچى،
ئېسىپ يۈردى ئۇنى ھاۋازخان.

ئارا چۆلده ئۆزى يالغۇز،
گۈرۈجستان قاراسنى،
بىر خىل يۈردى تۈپمۇ تۈز،
كۆردى قابىل هاۋازخان.
جاپا چەكتى كېچە ـ كۈندۈز،
كۆپ يول باستى هاۋازخان.
تەهسىن هاۋاز ئىشىغا،
تىللا تاجى بېشىدا،
ئۆتتى چېپىپ كەڭ دالىنى،
كەلدى گۈرۈجستان قېشىغا،
كۆردى تاغدىن دارانى،
نامازشامدا هاۋازخان.

هاۋازخان كېچە ـ كۈندۈز يول يۈرۈپ، مەجنۇن كۆك دېگەن ئاتنى چاپتۇردى، ئات ئاستىلاپ قالسا ساغرىسىغا قامچا ئۇرۇپ تۇردى. شۇنداق مېڭىپ سەككىز كۈن دېگەندە گۈرۈجستان شەھىرىگە يېتىپ كەلدى. دەرۋازىغا قاراپ هېچبىر ئادەمنىڭ قارىسىنى كۆرمىدى. بىرەر جانلىق نەرسىمۇ ئۇنىڭ كۆزىگە چېلىقمىدى. دەرۋازىلارنىڭ هەممىسىگە قارا باغلانغان.

هاۋازخان ئۆز ـ ئۆزىگە: مەن كەتكەندىن كېيىن بۇ شەھەردە چوڭ ئۆزگىرىش بولغان ئوخشايدۇ. قارا باغلىغىنىغا قارىغاندا ئېھتىمال يېقىن ئارىدا بۇ شەھەرنىڭ پادىشاهىمۇ ئۆلگەن بولسا كېرەك ياكى باشقا بىرەر سەۋەب بارمىكىن؟ !... دېگەن ئوي بىلەن دەرۋازىغا يېقىن كەلدى. دەرۋازىۋەننى قىچقىرىپ « دەرۋازىنى ئاچقىن ! » دېدى ۋە بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

يېتەكلەنگەن قاتار نارمۇسەن؟
تۆكۈلۈر كۆزۈمنىڭ يېشى،
كۆرۈشكە ئىنتىزارمۇسەن؟
باسقىنىم بەتبەختىنىڭ دەشتى.
مەن مۇساپىر بۇ يەرگە،
دەرهال دەرۋازا قۇلۇپىنى،
دەرۋازىۋەنلەر، بارمۇسەن؟
ئاچقىن، بوۋا قۇربېشى.

هەۋەس قىلدىم مەن تەرىپنى،
مەن يىغلىدىم زار ـ زار،
تال ـ تال ئۆرۈگەن زۇلپىنى.
قۇدرىتى هەقتە ئىختىيار.
هەي قۇربېشىلەر ئەرتىراق،
يىراق يولدىن كەلدىم مەن،
ئېچىڭ دەرۋازا قۇلۇپىنى.
شەھەرنى كۆرمەككە ئىنتىزار.

چۆللەردە ئېتىم بىللە مەن،
قىزىلگۈللەر تېرىمەن،
شەھەرنى نېچۈن بىلمەن.؟
شاهىغا جاۋاب بېرىمەن.
ئاچ دەرۋازا قۇلۇپىنى،
دەرۋازىنى ئاچ، بەگلەر،
ياۋمەت ئېلىدىن كېلىمەن.
شەھەر ئىچىگە كىرىمەن.

مەجنۇن كۆك دەپ ئېتىم بار،
يىگىرمە بەش يېشىم بار،
بەگ هاۋاز دەپ ئىسىم بار.
كۆزۈم ساڭا ئىنتىزار.
چەمبىل بەلدىن كېلۈرمەن،
ئاچ دەرۋازا قۇلۇپىنى،
خۇنخار شاهقا ئېتىم بار.
خۇنخار شاهقا سۆزۈم بار.

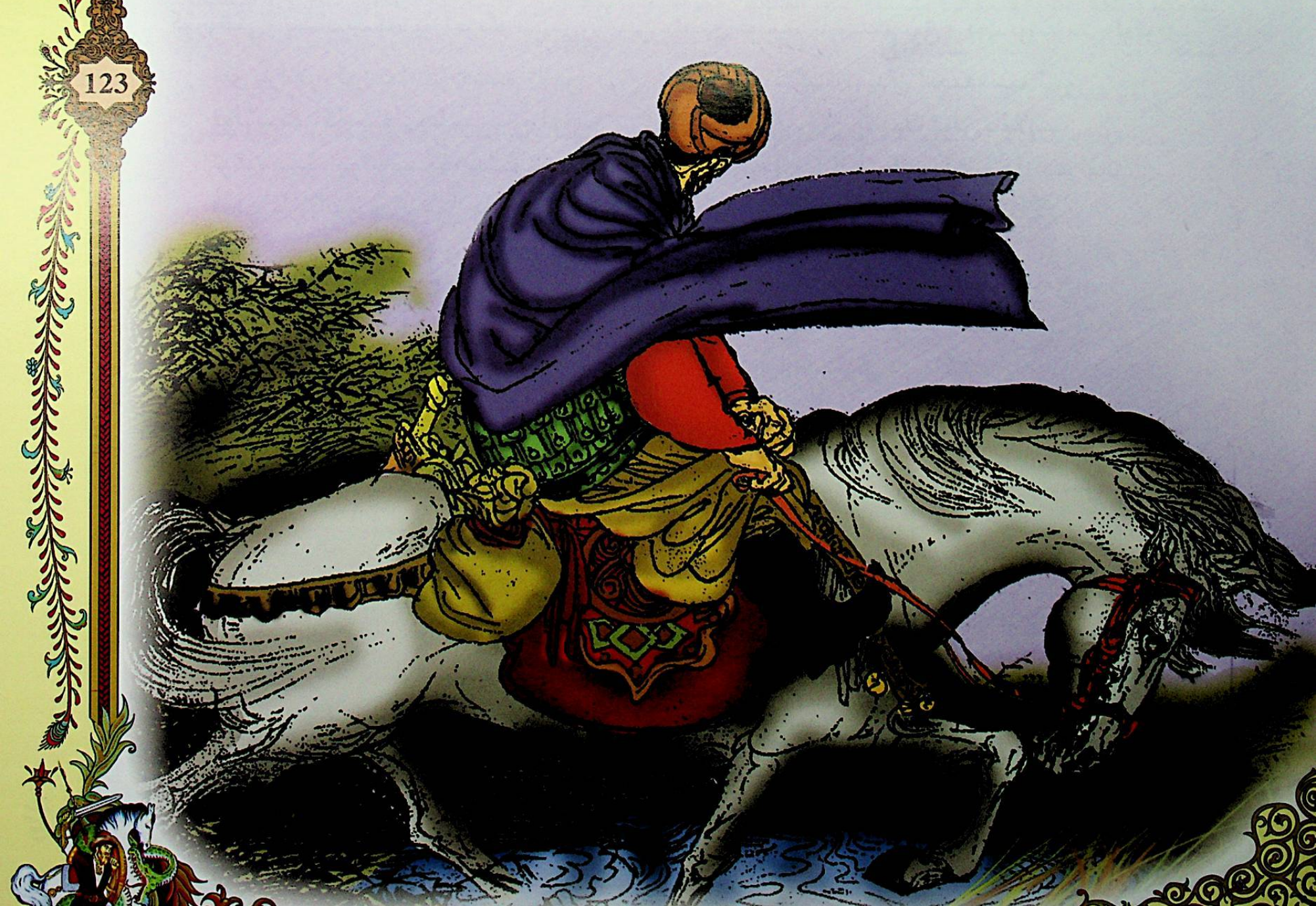
هاۋازخاننىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ قۇربېشىلەر دەرۋازىنى ئاچتى، چىقىپ قارىسا بىر بالا شەھەرگە قاراپ

تۇرغان. گويياكى ئۇنىڭ ھۆسنى قاراڭغۇ تۇننى مۇنەۋۋەر قىلىپ يورۇتقۇدەك نۇرلۇق، ئىككى كوكۈلىسى ئۇنىڭ ھۆسنىگە بەكمۇ ياراشقان، كۆرگەنلەر ئەقىلدىن ئازغۇدەك، شېكەردەك تىلىنى ئاڭلىغانلار بالدەك شېرىن تۇيغۇغا بېرىلىپ كەتكۇدەك، ئالمىدەك مەڭزىنى كۆرگەنلەر ئۇنىڭغا تەلمۇرۇپ قاراپ تۇرغۇدەك بىر بالا. ئۇلار بۇ يىگىتنى كۆرۈپ، ئۆزىنىڭ ئەقلى ـ ھوشىنى يوقاتقانلىقىدىن ھاۋازخانىنى تونۇمىدى. قۇربېشىلەر بىر ـ بىرىگە:

ـــ باركاللا تەڭرىنىڭ قۇدرىتىگە، دۇنيادا مۇنداقمۇ كۆركەملىك، خۇشرۇي، خۇش سۇرەت ئوغۇلمۇ بار ئىكەن، خۇنخار شاھ ھاۋازخاندىن ئايرىلىپ قالغان ئون تۆت يىلدىن بېرى كېچە ـ كۈندۈز « ۋاي ھاۋاز» دەپ ھېچ كىشى بىلەن كارى يوق ياتىدۇ، بۇ بالىنى شۇنىڭ ئالدىغا ئېلىپ بارايلى، ـــ دەپ ھاۋازخانىنى ئېلىپ مېڭىشتى.

قۇربېشىلەر ھاۋازخانىنى تاشقىرىدا قويۇپ ئۆزى پادىشاھنىڭ ئالدىغا كىرىشتى، شاھقا سالام بېرىپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

ھىجراندا سارغايغان مېنىڭ يۈزۈم بار،
خىزمەت قىلىپ سىزدىن يېگەن تۇزۇم بار،
بەندىدۇرمەن بىر تەڭرىگە قەرزىم بار.
ھاۋاز دەپ سارغايغان قىزىل يۈزۈم بار.
خۇنخار شاھىم، قۇلاق سالغىن بۇ سۆزگە،
قۇلاق سالغىن سۆزلىرىمگە ئەمدى سەن،
ئەمدى ساڭا بىر ـ بىر ئېيتار ئەرزىم بار.
ساڭا ئېيتار ئەجەب ياخشى سۆزۈم بار:

ئۇ كېلىپتۇ ئەسقەر تاغنىڭ قىرىدىن،
ئالدىڭغا كەلگەندە ئاندىن كۆرەرسەن،
تۇز يەپ ئۆسۈپ گۆر ئوغلىنىڭ قولىدىن.
بەگ ھاۋازدىن ئون ھەسسە كۆپ سۆلتى.

بۇ سۆزۈمگە قۇلاق سالغىن خۇنخار شاھ،
ئۆزى بىر ياش بالا، سۆزى بەك تۇلكى،
بىر ئوغۇل كېلىپتۇ ياۋمەت ئېلىدىن.
بېشىدا باردۇر تورغايى بۆركى.

ئاستىدا مەجنۇن كۆك دېگەن ئېتى بار،
ئىشىنەرسەن كۆزۈڭ بىلەن كۆرگەندە،
مەن ئاڭلىدىم تۇركمەندەك زاتى بار.
ھاۋازدىن ئارتۇقراق ئۇنىڭكى كۆركى.

ئۇنىڭ ئۆزى ئەلچى بولۇپ ئېلىپ كەلگەن،
خىزمىتىگە كېلۇر شاھلار پىيادە،
ساڭا خاسلا ئۇنىڭ مەخپىي خېتى بار.
بىر شۇڭقاردۇر، ئۇنىڭ ئۆزى قىيادە.

پېشانىسىدە باردۇر ئۇنىڭ دۆلتى،
ئىشىكىگە كېلىپ تۇرار ئۇ ئوغلان،
رۇستەمدەك تۇرىدۇ شانۇ شەۋكىتى.
سوپىلىقى بەگ ھاۋازدىن زىيادە.

خۇنخار شاھ قۇربېشىلەرنىڭ سۆزىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، «ئۇ بالىنى كۆرەي» دەپ ھاۋازخانىڭ ئالدىغا چىقتى.

ھاۋازخاننىڭ چىرايى چەمبىل بەلگە كەلگەندىن كېيىن بالدۇرقىدىن نەچچە ھەسسە كۆركەملەشكەنىدى. شۇنداق بولسىمۇ خۇنخار شاھ ھاۋازخاننى كۆرۈپلا تونۇدى. ئالدىغا يۈگۈرۈپ بېرىپ قۇچاقلىشىپ كۆرۈشتى، پېشانىسىگە، يۈزلىرىگە سۆيدى، ئاندىن «ئەمدى ئۆلسەم ئارمىنىم يوق» دەپ بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

ئەي يارانلار، ئون يىل كۆيگىنىم ئازمۇ؟
ئەر يىگىت مەيدان ئىچىدە سىنالسۇن،
قولۇمدىكى قارچىغام بىلمىدىم بازمۇ؟
ئىلاھا، دۇشمەننىڭ قولى باغلانسۇن.
ئوڭۇممىدۇ، چۈشۈممىدۇ، بىلمەيمەن،
ئىسەن ـ ئامان كېپسەن بۇندا، چىراغىم،
قاچۇرغان يالغۇزۇم ئۇشبۇ ھاۋازمۇ؟
ئاق يۈزۈڭدىن مەندەك ئاتاڭ ئايلانسۇن.

مېنىڭ مۇنداق ياتقىنىمنى بىلىپتۇر،
بېشىمغا ئالغىنىم ئالتۇندىن چاغى،
يارانلىرىم بىزگە رەھمە قىلىپتۇر.
بەدىرگە قاتقىنىم ئالتۇندىن تاغى.
ھەممەڭ تۇرۇپ سالام بەرگىن، يارانلار،
گۈل بېشىڭدىن مەن ئايلىناي، چىراغىم،
قاچۇرغان شۇڭقارىم، قوزام كېلىپتۇر.
دال بويۇڭغا مەندەك ئاتاڭ ساداغى.

سېنىڭ ئۈچۈن كۆزلىرىمدىن ئاقتى قان،
سەن ئۆستۇرگەن ئەمدى تازا گۈلۈمنى،
چىقماق بولۇپ تەۋرەنگەندى تەندىن جان.
سېنىڭ دەردىڭ ماڭا قىلدى زۇلۇمنى.
كوكۈلاڭدىن مەندەك ئاتاڭ سادىغا،
ئايلىناي بويۇڭدىن، بالام بەگ ھاۋاز،
ئىسەن ـ ئامان كەلدىڭمۇسەن، ھاۋازخان.
ساڭا بەردىم گۈرۈجىستان ئېلىمنى.

ئېيتار بولساڭ چىقار سۆزلەر تىلىڭدىن،
دەپتەر بىلەن بەرەي نېسىپ ـ تەختىمنى،
تاپالمىدىم، ئىستەپ سېنىڭ خىلىڭدىن.
پەلەككە يەتكۈزگەن ئالغان رەختىمنى.
ئون يىل بولدى سەن كەتكىلى چەمبىلگە،
كېيىڭ كۆزلۈك، شېرىن سۆزلۈك بەگ ھاۋاز،
سادىغاڭ بولاي مەن خىچە بېلىڭدىن.
ئىگە بولغىن، بەرەي تىللا ـ تەختىمنى.

كۆرەر كۈن بولاركەن سېنىڭ بويۇڭنى،
ماڭا ئېيتقىن ئىچىڭدىكى ئويۇڭنى.
ئىگە بولغىن گۈرۈجىستانغا ھاۋازخان،
خۇشلۇقۇمدىن قىلاي سېنىڭ تويۇڭنى.

خۇنخار شاھ دەر: يەتتى كۆككە پىغانىم،
دەردىڭدىن قۇرۇغان تەندە دەرمانىم.
شۇكۇر لىللا، ئەمدى كۆردۈم يۈزۈڭنى،
ئەمدى ئۆلسەم يوقتۇر زادى ئارمانىم.

خۇنخار شاھ نەزمىسىنى تۈگىتىپ ئالتۇن تەختىنى، يۈرتىنى، خەزىنىسىدىكى بارلىقىنى ھاۋازخانغا بېغىشلىدى. ھۆكۈمەت تامغىسىنى بېرىشتىن بۇرۇن ھاۋازخانغا قىرىق كېچە ـ كۈندۈز توي تارتىپ تا ـ ماشا قىلىپ بەردى، تويىنىڭ ئاخىرقى كۈنى ھاۋازخان ئورنىدىن تۇرۇپ تەزىم قىلىپ قول قوشتۇر ـ دى ۋە:

ـــ ئەي پادىشاھىئالەم، مەن بۇ يۈرتتىن چىقىپ كەتكىلى ئون تۆت يىلدىن ئاشتى، ئاتامنىڭ ۋاپات بولغىنىنى چەمبىل بەلدە ئاڭلىغانىدىم، شۇ چاغدا شۇ يەردە پاتمە قىلغان، ئەمما بۇ يەردە مېنىڭ ناره ـ سىدە سىڭلىم ۋە مېھرىبان ئانام قالغان، ئۇلار: «مېنى كېلىپتۇ» دەپ ئاڭلاپ يولۇمغا ئىنتىزار، ئەمدى ماڭا جاۋاب بەرسىڭىز، مەنمۇ ئۇلارنى كۆرۈپ خاتىرجەم بولۇپ كەلسەم، ـــ دېدى.

خۇنخار شاھ:

ـــ ئەي ھاۋازخان ئوغلۇم، ئازراق سەۋر قىل! بىرەر سائەتتىن كېيىن بېرىپ كېلىسەن، سەن ياش تۇرۇپ ئەلگە باش بولدۇڭ، مېنىڭ سورايدىغان بىرنەچچە ئېغىز سوئالىم بار، ئۇنى سورای، بىلگـ ـىنىڭچە جاۋاب بەرگىن! ـــ دېدى.

ھاۋازخان:

ـــ خوپ، شاھىم! ـــ دەپ جاۋاب بەردى. خۇنخار شاھ سوئالنى تۆۋەندىكى نەزم بىلەن بايان قىلدى:

ئەمدى ساڭا سۆز ئېيتايىن يۇز ئەلۋان،
بەگ بولغان ھاۋاز چەمبىل ئېلىدە،
ئادەمنىڭ ياخشىسىنى قەيەردە كۆردۇڭ؟
تۇز يەپ ئۆستۇڭ گۆر ئوغلىنىڭ قولىدا.
سوئالىمغا جاۋاب بەرگىن، ھاۋازخان،
ھەربىر ئۇممەت بىر پەيغەمبەر دىنىدا،
ئادەمنىڭ تولغىنىنى نەلەردە كۆردۇڭ؟
دىنىڭ ياخشىسىنى نەلەردە كۆردۇڭ؟

يەر يۈزىنى بىر - بىر كۆرۈپ قىدىردىڭ،
كۆڭۈلنى بەگ ھاۋاز ساڭا بېرەيىن،
ئەللەردە مۇساپىر بولۇپ كۆپ يۈردۇڭ.
ھەرنەرسە دېسەڭ مەن سۆزگە كىرەيىن.
ئاۋۋالقى سوئالىم بۇدۇر، ھاۋازخان،
تۆتىنچى سوئالىنى سەندىن سورايىن،
ئاتىڭ ياخشىسىنى نەلەردە كۆردۇڭ؟
يىگىتنىڭ پالۋانىنى نەلەردە كۆردۇڭ؟

يۈرىكىمدە قويدۇڭ سانسىز كۆپ ئەلەم،
بۇ سۆزلەرنى ئېيتۇر ساڭا شاھى خۇنخار،
ئەلەم بىلەن زار ئەيلىدىم سۇبھى دەم.
كېچە - كۈندۈز ساڭا بولدۇم ئىنتىزار.
ئىككىنچى سوئالىم بۇدۇر، جان بالام،
بەشىنچى سوئالىم، ئوغلۇم، ساڭا بار،
يۈرتىڭ ياخشىسىنى نەلەردە كۆردۇڭ؟
ئەلنىڭ ياخشىسىنى نەلەردە كۆردۇڭ؟

خۇنخار شاھنىڭ سوئالىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، ھاۋازخان چەمبىل بەلدە كۆرگەن - بىلگەنلىرىنى بىرمۇبىر ئۇنىڭغا بايان قىلىپ كېلىپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

دۇنيانىڭ يۈزىنى بىر - بىر قىدىردىم،
يېغا كەلسە ھەر تەرەپكە قاچىدۇ،
چەمبىل ئەل ئېلىدە خان بولۇپ يۈردۇم.
يېغا كۆرسە كۆز يېشىنى تۆكىدۇ.
كۆرگىنىمنى بىر - بىر ئېيتاي، خۇنخار شاھ،
غازات بولسا بۇلۇڭلارغا قاچىدۇ،
ئادەمنىڭ ياخشىسىنى چەمبىلدە كۆردۇم.
ئادەمنىڭ قورقىنىنى سىزلەردە كۆردۇم.

بىر - بىرىلە ئويناپ - كۈلۈپ يۈرىدۇ،
تەبىل دېگەن قۇش ئۇچادۇر قىيادە،
تىللا ئېگەر ئات ئۈستىگە مىنىدۇ.
شاھلار كۆرسە بولۇر ئۇنى پىيادە.
ئۆردەك قۇشىن قۇشقا قۇشلاپ ئالىدۇ،
غازاتلىرى رۇستەمدىنمۇ زىيادە،
ئاتىڭ ياخشىسىنى چەمبىلدە كۆردۇم.
يىگىتنىڭ ئۆسكىنىنى چەمبىلدە كۆردۇم.

ھاۋازخانغا مەلۇم ھازىر، بىلىدۇ،
قارا قۇشى دائىم يۈرەر قىيادە،
گۈرۈجستاننىڭ تۆت تەرىپىنى بىلىدۇ.
ئەقلى ئەمەس بىر - بىرىدىن زىيادە.
ئاتلارنىڭ بارى ئاجىز كېلىدۇ،
يۈرۈشلىرى دائىم يۈرگەن پىيادە،
ئاتىڭ قورقىنىنى سىلەردە كۆردۇم.
يىگىتلەرنىڭ دۆتلىرىنى بۇندا كۆردۇم.

يىگىتلىرى شېرىن جاندىن كېچىدۇ،
ئېيتقان سۆزنى شاھىم ئۆزى بىلىدۇ،
قىزىلباشتىن ئادەم ئېلىپ قاچىدۇ.
غازات قىلسا قىزىلباشنى قىرىدۇ.
سۇ ئورنىغا يەزىد قېنى ئىچىدۇ،
سەھەر تۇرۇپ بىر خۇداغا يىغلايدۇ،
يىگىتنىڭ پالۋانىنى چەمبىلدە كۆردۇم.
دىنىڭ ياخشىسىنى چەمبىلدە كۆردۇم.

كۆپ كىيىنىپ ئەمدى بولدۇم ئادا، دەپ،
بىر تەرەپتە تەككە ياۋمەت ئېلى بار،
بىر جاننى ئاڭا بولسۇن پىدا، دەپ.
بىر ياندا ئۆردەك دېگەن كۆلى بار.
بىر ياغاچنى يونۇپ ئېلىپ خۇدا، دەپ،
ئەر يىگىتنىڭ غۇنچە لەۋلىك گۈلى بار،
بۇتقا چوقۇنغاننى سىلەردە كۆردۇم.
يىگىتنىڭ ئارسلاننىى چەمبىلدە كۆردۇم.

ھاۋازخان سۆزىنى تاماملىغاندى، بارچەنىڭ ياخشىسىنى چەمبىلدە كۆردۇم دېگىنىگە خۇنخار شاھنىڭ ئاچچىقى كەلدى. كۆزلىرى كاسىدەك، بۇرۇتلىرى شاپىتەك، ئاغزىلىرى كونا قاپتەك بولدى.

ــ ھاۋازخان گۆر ئوغلىنىڭ دىنىغا كىرىپ كېتىپتۇ، قېنى، جاللات بارمۇسەن؟ ــ دەپ ۋارقىرىدى، كېيىن بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

كېتەر بولدى يۇرىكىمدىن شادىلار،
قوبۇل قىلماڭ كۆزدىن ئاققان يېشىنى،
نە سەۋداغا چۈشەر ئادەم زادىلار.
قاغا ـ قۇزغۇن يېسۇن ئۇنىڭ گۆشىنى.
مەن بۇ سۆزنى سىزگە ئەمدى ئېيتايىن،
دار تۈۋىگە ئېلىپ بېرىڭ جاللاتلار،
بۇندا كېلىڭ قۇربېشى، جاللاتلار.
چامغۇر بېشىدەك ئېلىڭ ئۇنىڭ بېشىنى.

گۆر ئوغلى دىنىغا ھاۋاز كىرىپتۇ،
رەھىم ئەيلىمەڭ ھاۋازخانىڭ يېشىغا،
چەمبىل بەلگە يامان كۆڭۈل بېرىپتۇ.
ھېچ كىشىنى يولاتماڭلار قېشىغا.
كېلىڭلار، مىرغەزەپلەر، جاللاتلار،
ئۆزى بۇندا جانسىز بولۇپ كېلىپتۇ،
ھاۋاز ئوغلان جانسىز بولۇپ كېلىپتۇ.
ھەمراھ قىلىپ قويماڭ ئۇنىڭ قېشىغا.

بەگ ھاۋازغا بىلمىگەننى بىلدۇرۇڭ،
ئىككى كۆزى تولسۇن لالىدەك ياشقا،
تەختى بىلەن يۈرەك باغرىن تىلدۇرۇڭ.
ئۇ كېلىپتۇ ئەسقەر بەللىرىدىن ئاشا.
ھاۋاز جانسىز بولۇپ كەلگەنىكەنلەر،
ھاۋازخانىنى دەرھال دارغا ئېسىڭلار،
ئەي جاللاتلار، بەگ ھاۋازنى ئۆلتۈرۈڭ.
دالا كۆرسۇن بۇگۈن راستىنىن تاماشا.

ھاۋازخانىڭ يېنىغا ئۆزىنىڭ قۇلاق ـ بۇرنىنى ئۆزى كېسىپ يەيدىغان رەھىمسىز جاللاتتىن يۈزى ھاسىراپ يېتىپ كەلدى. ئۇنىڭ بوينىغا ئارقان سېلىپ، دار تۈۋىگە سۆرەپ ئېلىپ ماڭدى.

ھاۋازخانىڭ ئانىسى ۋە سىڭلىسى بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ دەرھال ئۇلارنىڭ ئالدىغا يېتىپ كەلدى. ھاۋازخانىڭ ئانىسى بىچارە گۈلئايىم:

ــ ۋاي بالام! ــ دەپ جاللاتلارنىڭ قولىغا ياماشتى ۋە ئاتتا كېلىۋاتقان جاللاتلارنىڭ سەركەر ـ دىسىگە قاراپ بۇ نەزمنى ئوقۇپ يىغلىدى:

ئەي يارانلار، قۇلاق سېلىڭ سۆزۈمگە،
مەن سورايىن سىزدىن، ئەزىز يارانلار،
قان ـ ياش تولدى ئەمدى مېنىڭ كۆزۈمگە.
ھاۋاز قوزام نې دەپ كەلگەن ئېلىڭگە.
خۇنخار شاھقا نە بولغاندۇر، يارانلار،
بېشىم قاتتى ھىجرانۇ غەمدە،
مۇنچە ئازاب كۆرسىتىدۇ قوزامغا.
مەن بىلەن كۆرۈشەلمەي بارار ئەلەمدە.
كىم ئىشىنەر ئەمدى سېنىڭ تىلىڭغا،
بەگلەرگە نە بولغان ئەزىز يارانلار،
قىلىچىڭنى شاراقلىتىپ بېلىڭدە.
مەن چىداپ تۇرمايمەن بالامغا ھەمدە.

هاۋازدەك بېشىمغا سالما قەھرىڭنى،
ئەجدىھادەك چاچما ئاڭا زەھرىڭنى.
ئۇنىڭ تونىن بېرىڭ، يارانلار،
هاۋاز ئوغلۇم نە دەپ كۆردى شەھرىڭنى.

كىشى قورقار كەلسە ئەزرائىلىڭ ئىلكىدىن،
نې دەپ كەلدىڭ گۆر ئوغلىنىڭ ئېلىدىن.

بارچە بەگلەر كىرىپ ئېيتقىن شاھىڭغا،
كەچسۇن ئۇنىڭ بىر قوشۇق قىزىل قېنىدىن.

باھاردا ئېچىلار تازا بىر گۈلدى،
تىلى ئۇنىڭ گۈل ئاشقى بۈلبۈلدى.
ئۆز يۇرتۇم دەپ كەلگەنكەن بەگ هاۋاز،
هاۋازنى ئۆلتۈرۈپ، خان نە نەپ ئالدى؟

گۈلئايىمنىڭ بېيىتى تۈگىشى بىلەن بەگلەر ئوتتۇرىسىدا كېڭەش باشلاندى. ئۇلار:

ــ بۇ هاۋازخاندەك كېلىشكەن ئوغۇل دۇنيادا ئىككىنچى تۆرەلمەيدۇ، بۇنى ئۆلتۈرگەندىن كېيىن خان پۇشايمان قىلىدۇ. ئۇ چاغدا بىزمۇ يەرگە قاراپ قالىمىز. ئەڭ ياخشىسى هازىر بىز ئۇنىڭ ئۆلۈم گۇناھىنى خاندىن تىلەپ زىندانغا سالايلى، ئۇ قىرىق كۈنگىچە ئۆز دىندىن قايتىپ خۇنخارنىڭ دىنىغا كىرسە خەيرىيەت. ئەگەر دىندىن يانمىسا، ئۆز گۇناھى ئۆزىگە. شۇ چاغدا ئۆلتۈرسەكمۇ كېچىكمەيمىز، ــ دېيىشتى.

ئۇلارنىڭ هەممىسى شۇ پىكىرگە كەلگەندىن كېيىن،هاۋازخاننىڭ خۇنىنى شاھتىن سوراپ، دار ئاستىدىن قايتۇرۇپ كېلىپ زىندانغا سالدى.

هەر كۈنى ئەتە ـ ئاخشىمى سەركەردىلەر نۆۋەت بىلەن ئۇنىڭ قېشىغا كىرىپ نەسىھەت قىلىشتى.هاۋازخان ئۇلارنىڭ سۆز ۋە نەسىھەتلىرىنى رەت قىلدى. بۇ ئەھۋال يەتتە ياشتىن يەتمىش ياشقىچە كىشىلەرگە مەلۇم بولۇپ قالدى. شۇ هالدا ئارىدىن ئوتتۇز ئىككى كۈن ئۆتتى. هاۋازخاننىڭ بالئايىم ئىسىملىك سىڭلىسى بار ئىدى. ئۇ ئاكامنى بىر كۆرسەم دەپ زىندان بېشىغا كېلىپ يىغلاپ تۇرۇپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

يوروق دۇنيانى كۆرۈشكه زاردۇرسەن!
كېچه ـ كۈندۈز بەلكى ئىنتىزاردۇرسەن.
مەن بىر كۆرگىلى كەلدىم قېشىڭغا،
چاھ تېگىده، يالغۇز ئاكام، بارمۇسەن؟

ھەقتائالا ئامان قىلسۇن جېنىڭنى،
تىلىۋالدى قىزىلباشلار قېنىڭنى.
مەن بېشىڭغا كېلىپ سېنى سورايمەن،
تىرىك بولساڭ ماڭا ئېيتقىن گېپىڭنى.

ياش ـ گۆھەكلەر ئوقۇر زىروۋ زەۋەرنى،
ئۇستازلار ئالۇر قولغا تەبەرنى.
چاھ تېگىده، غېرىب ئاكام، بارمۇسەن؟
تىرىك بولساڭ ماڭا بەرگىن خەۋەرنى.

سېنىڭ دەردىڭ يۈرىكىمنى تۇزلىدى،
ئىنتىزار بوپ ئىزلىرىڭنى ئىزلىدى.
ئانىسىدىن ئايرىلغان بوتىدەك بولۇپ،
ئانام تىنماي «ۋاي بالام!» دەپ يىغلىدى.

دەردىڭ بىلەن ئېسى كېتىپ يىقىلدى،
«ۋاي قوزام» دەپ ساچىن يېيىپ يىغلىدى.
سېغىنغاندىن سېنى ئەسلەپ. جان ئاكا،
كېچه ـ كۈندۈز سېنى ھەقتىن تىلىدى.

قۇلاق سالغىن مەن ئەيلىگەن نىداغا،
بىر جېنىمنى ساڭا قىلاي ساداغا.
غېرىب ئاناڭ «ۋاي بالام!» دەپ تىنمايىن،
سېنى تىلەپ يىغلىدى قادىر خۇداغا.

بالئايىم دەر: «كۆندۈم تەقدىر ئىشىگە،
بەك ئېچىندىم ئېچىلمىغان گۈلىگە.
نېمە قىلدۇق خۇداغا، بىچارە شورلۇق،
سېنى سالدى قارا قۇدۇق زىندان ئىچىگە.»

ھاۋازخان زىندان قۇدۇقىنىڭ تېگىده يېتىپ سىڭلىسى بالئايىمنىڭ ئوقۇغان نەزمىسىنى ئاڭلىدى. كۆڭلى بۇزۇلۇپ كۆزىدىن مونچاقتەك ياش كەتتى. ھاۋازخان يىغلاپ تۇرۇپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

ناله قىلدىم، بەندە بولدۇم خۇداغا،
بۇ جانمنى كۆپ كۆيدۇرمه ساداغا.
مەنمۇ ساڭا، سىڭلىم، بىر سۆز ئېيتايىن،
كۆز يېشىڭدىن مەندەك ئاكاڭ ساداغا.

مەرد يىگىتلەر مەيدان ئارا تاللانسۇن،
ئىلاھا، دۇشمەننىڭ قولى باغلانسۇن.
يىغلىمىغىن، «ئاكىجان» دەپ، بالئايىم،
كۆز يېشىڭدىن مەندەك ئاكاڭ ئايلانسۇن.

ئۇرۇشقا مىنگىنىم جەرەن قىزىلدى،
تىرىكلەردەك يۈرەلمەسمىز بىز ئەمدى.
«جېنىم ئاكام» دەپ تۆكمه ھەرگىز يېشىڭنى،
سۆزۈڭ ئاڭلاپ مېنىڭ كۆڭلۈم بۇزۇلدى.

بۇ ئىشلار ھەممىسى ئاللانىڭ ئىشى،
تەقدىرنى ئۆزگەرتىپ كېتەلمەس كىشى.
«ئاكام» دەپ يىغلىما، سىڭلىم بالئايىم،
ئۆرتىدى ئىچىمنى كۆزۈڭنىڭ يېشى.

ئېيتمۇرسەم ئەسكه چۈشەر سىياقىم،
ئاۋۋالقىدەك ئەمەس مېنىڭ ھاياتىم.
بۇگۈن كەلدىڭ، كېيىن يەنه كەلمەسسەن،
ئايلىناي، كۆز يېشىڭدىن، مېنىڭ چىراغىم.

يۈرىكىمنى تىلدى دۇشمەن، بالئايىم،
ئاتا قىلغاي ياخشىلىقنى خۇدايىم.
بۇگۈن كەلدىڭ، كېيىن بەلكى كەلمەسسەن،
قەدىمىڭدىن مەن ئايلىناي، بالئايىم.

بۇ دۇشمەنلەر زورلۇقىنى بىلدۇرۇر،
ئالماس بىلەن يۈرەك ـ باغرىم تىلدۇرۇر.
بۇگۈن كەلدىڭ، كېيىن ھەرگىز كەلمىگىن،
قىزىلباشلار سېنى كۆرسه ئۆلتۈرۈر.

مولللار تۇتىدۇ دۇۋەت ـ قەلەمنى،
يۇرىكىمگە سالدىلەر داغۇ ئەلەمنى.
كۆرۈشمىز، كۆرمەيمىز ھەم يەنە،
غېرىب ـ مىسكىن ئانامغا ئېيت سالامنى.

كۆرەلمىدىم ئۇنىڭ نۇرلۇق يۈزىنى،
قۇلاقتا تۇتمىدىم شېكەر سۆزىنى.
بالىلايىم، سەن ئانامىزغا سالام دە،
ئاقلىيالمىدىم ماڭا بەرگەن تۇزىنى.

كېچە ـ كۈندۈز يىغلاپ قالۇر، ئاھ ئۇرۇر،
ئارمان بىلەن قاناتلىرى قايرىلۇر.
سالام دېگىن، بالىلايىم، جان ئانامغا،
سەككىز كۈندىن كېيىن ئانام ئايرىلۇر.

ياخشى بالا بولۇر ئاتا دەستىدە،
شاياتۇنلار ئەر يىگىتنىڭ قەستىدە.

نېسىپ بولسا بىر كۆرەرسەن ئاكاڭنى،
سەككىز كۈندىن كېيىن دارنىڭ ئاستىدە.

ئۆردەك كۆلگە سالغانىدىم قۇشۇمنى،
كەچۈرگەيسەن، خۇدايىم، خاتا ئىشىمنى.
تىرىكلىكتە بىز بىرلىكتە يۈرمىدۇق،
تا كۆرگۈنچە سىڭلىم غېرىب قوزامنى.

مېنىڭ بېشىم قالدى سانسىز تۇماندا،
خۇدايىم ساقلىسۇن بىزنى جاھاندا.
ئامان بولغىن يەنە قايتا كۆرگۈنچە،
كۆرۈشمەكلىك بىزگە ئىرۇر گۇماندا.

ھاۋازخان دەر: مەن يىغلايمەن زار ـ زار،
نە قىلسا قىلمىدۇ قۇدرەتلىك جەببار.
ئامان بولغىن، قىيامەتتە كۆرۈشەيلى،
كۆرۈشكۈچە سىڭلىم بولسۇن ئاللا يار.

بالىلايىم ئاكىسى ھاۋازخاننىڭ ئوقۇغان نەزمىسىنى ئاڭلىدى، بوتىدەك بوزلىدى، ئاكىسى بىلەن ۋىدا-لىشىپ ئۆز ئۆيىگە قايتتى. ھاۋازخان زىندانىدا يولۋاستەك ئىڭرىدى، باغرى ئېزىلدى، كۆڭلى بۇزۇلدى، بۇ دۇنيانىڭ ۋاپاسىزلىقىدىن زارلىنىپ ياتتى. ئەمدى سۆزنى ئەمىر گۆر ئوغلىدىن ئاڭلايلى:

گۆر ئوغلى ھاۋازخان كەتكەندىن كېيىن قىرىق تاجدارى ۋە ئۆز تەۋەسىدىكى يىگىتلىرى بىلەن كەڭ ـ كۇشادە سۆزلەشمىدى. ئۇنىڭ ھىجران دەردى بىلەن ئارىدىن ئىككى ئاي ئۆتتى.

گۆر ئوغلى ئۆز كىشىلىرىگە:

ـــ ئوغلۇم ھاۋازخان كەتكەندىن بېرى، ھەممىزنىڭ دېمى ئىچىمىزگە چۈشۈپ كەتتى. قاچانغىچە شۇنداق بۇرۇقتۇرما بولۇپ يۈرىمىز. ئۆتكەن ئىش ئەمدى ئورنىغا كەلمەيدۇ. ھەممىمىز ئۆردەك كۆلىگە بېرىپ قۇش سېلىپ كۆڭلىمىزنى ئېچىپ كېلەيلى، ـــ دېدى ۋە بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

پادىشاھلار سۆزى نامەرد دەپ ئېيتما،
باتۇرلاردىن نامەرد ئالۇرلەر سوۋغا.
بىر سۆزۈم بار بېشىڭىزنى كۆتۈرۈڭ،
بارچىڭىزلار مىنىڭ ئەمدى بەيگە ئاتقا.

سىرلىرىڭنى ئېيتمىغىن، يىگىتلەر، ياتقا،
ئېيتساڭلار قويمىدۇ ئاخىر ئۇياتقا.
تۇرۇڭلار، يىگىتلەر، ئەمدى مىنىڭلار،
شىكارغا راسلىنىپ ئارغىماق ئاتقا.

دوست دېمەڭىز ئۆيىڭىزگە كەلگەنلەرنى،
جىگىرىم دېمەڭىز ياخشى كۆرگەنلەرنى.
ئالالىساڭلار ئارغىماقتا دەرھال توقۇڭلار،
يىگىتلىرىم، ئەمدى تىللا ئېگەرنى.

ئېيتقان سۆزۈم ھەممە ئەلگە يېيىلدى،
قىلىقىمنى دوست ـ دۇشمەنلىرىم بىلدى.
ئېگەرنىڭ ئۇستىگە مەھكەم چېتىڭلار
يىپەكتىن توقۇلغان يۇمشاق ئېيىلنى.

كېچە ـ كۈندۈز قىلىڭىزلار ئەرلىكنى،
دۈشمەنلەرگە كۆرسىتىڭلار مەردلىكنى.
مىنگەندە ياردىشۇر خانلار، يىگىتلەر،
ئاتقا سېلىڭلار ئالتۇن تەرلىكنى.

پوستۇن قويۇڭ ئارغىماقنىڭ بېلىگە،
كۆرۈنەيلى چەمبىل بەلنىڭ ئېلىگە.

يىگىتلىرىم تەييارلىنىپ، ئاتلىنىپ،
يۈرۈڭىزلەر ئەمدى ئۆردەك كۆلىگە.

ئاڭلىڭىزلەر گۆر ئوغلىنىڭ سۆزىنى،
ھەقلىدىڭىز مەندەك ئەرنىڭ تۈزىنى.
تۈرۈڭىزلەر ئۆردەك كۆلىگە بارايلى،
كۆرۈش ئۈچۈن بەگ ھاۋازنىڭ ئىزىنى.

بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ ھەممىلەر ئاتلىرىغا مىنىشتى. چەمبىل بەلنىڭ دەرۋازىسىدىن چىقىپ، ئۆردەك كۆلىنى قارارلاپ ماڭدى. ئۆردەك كۆلىگە بېرىپ ھاۋازخان يۈرگەن يەرلەرنى كۆردى، ئۇلارنىڭ كۆڭلى بۇزۇلدى، ھەرقايسىسى ھەر يەرلەردە ئولتۇرۇپ ھاۋازخاننى ئەسلىدى. كەچتە چەمبىل بەلگە قايتىپ كېلىۋېتىپ، يولدا بىرمۇنچە سودىگەرلەرگە يولۇقتى.

گۆر ئوغلى:

ــ چاققانراق يۈرۈڭلار، يىگىتلەر ! كارۋانلارغا يېتەيلۇق، ئۇلاردىن ھاۋازخاننىڭ خەۋىرىنى سوراپ كۆرەيلۇق، ھاۋازخاننىڭ خەۋىرىنى ئاڭلايلۇق ! ــ دېدى.

سودىگەرلەر يېتىپ كەلگەندە، گۆر ئوغلى ئۇلارغا قاراپ بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

گۆر ئوغلى دەپ بىزنى ئارتۇق بىلەرسىز،
بىزلەر بىلەن كۆپلەپ سۆھبەت قىلارسىز.

مەن سورايمەن ئەمدى سىزدىن، يارانلار،
سودىگەرلەر قەيەرلەردىن كېلەرسىز؟

سۆز ئاڭلايلى سودىگەرلەر تىلىدىن،
ئازاب كۆرۈپ كەلدىم بەتبەخت چۆلدىن.
سىزدىن سوراي ئېنىق ئېيتىڭ، كارۋانلار،
سىزلەر ئېيتىڭ قايسى شاھنىڭ ئېلىدىن؟

مەندەك بەگنىڭ ئىدى ئۈمىد قولىدا،
ئات ئىزى كۆردۈڭمۇ بەتبەخت چۆلدە.
ئارا ـ ئۇرا دۈشمەنلەرنىڭ تىلىدىن،
بىر شۇڭقار ئۇچۇردۇم چەمبىل بېلىدە.

قەنت، شېكەردىن ئارتۇق مېنىڭ سۆزۈم بار،
يولۇڭلارغا تەلمۈرگەن ئىككى كۆزۈم بار.
بىلسىڭىزلەر خەۋەر بېرىڭ، يارانلار،
سىزلەردىن بىر سورايدىغان سۆزۈم بار.

يېتەكلەپ قاتار ـ قاتار ئۆتكەنلەر نارمۇ،
نارلارنىڭ ئۈستىگە ئارتقان تالقانمۇ؟
بەگ ھاۋاز يەنە دەۋران سۈرەي دەپ،
چىن كۆڭلىنى خۇنخار شاھقا بېرىپ قالغانمۇ؟

ئەي كارۋانلار، ئىشتىڭىزلار بۇ زارىم،
ھاۋاز ئىدى مېنىڭ تەندە مادارىم.
بىلسىڭىز بىر خەۋەر ئاندىن ئېيتىڭىز،
ئارمان بىلەن قاچۇردۇممەن شۇڭقارىم.

« ئاھ بالام » دەپ مەن قىلۇرمەن ئاھ ـ ۋاھ،
خۇدايىم بەرگەندۇر مەن قۇلغا يەنە.
ھاۋازخان خۇنخار شاھقا بارغاندىن كېيىن،
خۇنخار شاھ قەدىناستەك كۆتكەنمىش يەنە.

كارۋان بېشى ئەمىر گۆر ئوغلىنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ، كۆرگەنلىرىنى ئۇنىڭغا بايان قىلىپ بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

ئويلىساق بۇ دۇنيا بارچىسى پانىي،
ئاللانىڭ ئىلكىدە ئادەمنىڭ جانى.
كۆرگىنىمنى بىر ـ بىر بايان ئەيلەيىن،
قۇلاق سال، ئاڭلا، چەمبىلنىڭ خانى.

گۈرۈجىستانغا ھاۋاز بالاڭ بېرىپلا،
ئاۋۋالقىدەك بولدى شاھنىڭ ئالدىدا.

بالىلار ئوقۇيدۇ زىرۋىزەۋەرنى،
ھەمراھ ئەيلىدىم يارۇ جىگەرنى.
كۆرگىنىمنى ساڭا بايان ئەيلەيىن،
قۇلاق سال، ئاڭلا، چەمبىل سۇلتانى.

ھاۋازخاننى ئۇلار ئاۋۋالقىدەك كۆردى،
قىرىق كۈن توي قىلدى، ئەلگە ئاش بەردى.
توي ئۆتۈپ بولغاندا خۇنخار دېگەن شاھ،
ئەل ـ يۇرتنىڭ ياخشىسىنى ئۇنىڭدىن سورىدى.

بۇ دۇنيا مال ـ مۈلكىنى ئازراق يىغ ئەمدى،
نى ئەللەردىن يىغقىنىڭ قالىدۇ ئەمدى.
ھاۋازنىڭ خەۋىرىنى بىر ـ بىرلەپ ئېيتاي،
قوزاڭ بۇندىن گۈرۈجىستانغا بارغىندى.

باغلاردىكى گۈللەرنىڭ خىلى قانداق، دەپ،
ياش بولساڭمۇ كۆپ يەرلەرنى كۆردۈڭ دەپ.
يىگىت بىلەن دىنىنىڭ ياخشىسىنى،
سورىدى خۇنخار شاھ قايدا كۆردۈڭ، دەپ.

ئەرەنلىك بالاسى تۈرپە ئالامەت،
ياخشىلارنى يامان قىلۇر مالامەت.
كۆرگىنىمنى سىزگە بايان ئەيلەيىن،
قوزاڭ بار ئېسەن ـ ئامان، سالامەت.

ئاۋۋالقى كىشىلەر ياخشى ئىسىمنى،
شادۇ خۇرام ئۆتكۈزگەيسەن كۈنۈڭنى.
چېپىپ ھاۋاز قىلىچىڭنى، سەرگەردان،
كۆپ ماختىدى ھاۋاز مەزھەپ ـ دىنىڭنى.

مەن ئېيتايىن چەمبىل ئەمدى قالدى ـ دە،
كۆپ سەۋدالار خاپىلىقنى سالدى ـ دە.

ئارقىغا ئۆرۈگەن زەرلىك توقۇدى،
ھاۋازنىڭ سۆزىگە خۇنخار توختىدى.
يىگىت بىلەن دىنىڭنى كۆپ تەرىپلەپ،
خۇنخار شاھقا دىنىڭنى ياخشى ماختىدى.

كۆپ دۇشمەننى دېمىدى ئارتىڭدىن،
بىر سۆز بىلەن ھاۋاز كەتتى يۇرتۇڭدىن.
غايىبانە خۇنخار شاھنىڭ ئالدىدا،
قىلىچلارنى كۆپلەپ ئۇردى سىرتىڭدىن.

قۇلاق سېلىپ ئاڭلا ئېيتقان سۆزۈمنى،
ئۇيلارمەن كۆرسەم شەھلا كۆزۈڭنى.
ئۆلتۇرمەك بولغانىدى قىرىق كۇندە،
دېگىنىدىن قايتمىسا ھاۋاز قوزاڭنى.

ھاۋازخاننى خۇنخار «شاھ تەقدىرلىدى»،
ئاخىر قول ـ ئايىغىنى باغلاتقۇزدى.
قىلىچىڭنى كۆپلەپ چاپقۇچ سىرتىڭدىن،
ھاۋازخاننى خۇنخار زىندان ئەيلىدى.

ھاۋاز بالاڭ ياتار زىندان ئىچىدە،
يىغلاپ ياتار كۇندە كۇندۇز ـ كېچىدە.
ھاۋازخان تۇتقۇندۇر خۇنخار ئېلىدە،
نامەردلەر بىلەن يىگىتلەرنىڭ ئىچىدە.

كارۋان بېشى:

ــ ئەي پادىشاھلارنىڭ ئۇلۇغى، ئەمىر گۆر ئوغلى سۇلتان، ھاۋازخان سىلەرنىڭ قىلىچىڭلارنى چېپىپ زىندانغا چۇشۇپ ياتتى، ئەگەر سىز بەگ ھاۋازخاننى يوقلىمىسىڭىز، بۇنىڭدىن كېيىن ھاۋازخاننى كۆرەلمەيسىز، ئۇنى پات ـ يېقىندا دارغا ئاسىدۇ، سىز ئۇنى قۇتۇلدۇرمىسىڭىز، تاڭلا قىيامەتتە ئۇنىڭ ئىككى قولى سىزنىڭ ياقىڭىزدا، ــ دەپ ماڭدى.

گۆر ئوغلى باشلىق ھەممىسى ئۇنىڭ زىندانىدا ئىكەنلىكىنى ئاڭلاپ، بوتىدەك بوزلاپ «ئاھ» ئۇردى. كېيىن گۆر ئوغلى يېنىدىكىلەرگە قاراپ:

ــ ئەي يىگىتلەر، ھاۋازخان بىز ئۈچۇن جان كۆيدۇرۇپ شۇنچە قىلىچلارنى چېپىپتۇ، بىز ئۇنى ئۇلارنىڭ قولىدىن ئاجرىتىۋالمىساق، بىزنىڭ ئەر بېشىمىز خوتۇنلارنىڭ بېشى بىلەن باراۋەر بولسۇن! ــ دەپ چەمبىل بەلگە قاراپ ماڭدى.

بارچىلىرى ئىشلىرىنى جايلاپ، قورال ـ يارىغلىرىنى تەييارلاپ، كەمەرلىرىنى بېلىگە باغلاپ، ھەر ـ بىرى گويا بىر شىر ۋە ياكى ئەجدىھا سۇپەتلىك گۇركىرەپ ھاۋازخاننى قۇتقۇزۇۋېلىش ئۈچۇن گۇرۇجىستانغا قاراپ ماڭدى.

ئۇلارنىڭ سەلتەنەتلىك يۇرۇشىنى كۆرگەن بىر غەزەلخان بۇ ھەقتە مانا بۇ نەزمنى قوشۇپ ئوقۇدى:

ھەممە قەددى ـ قامەتلىكلەر،
ياتقا سېلىپ سىياسەتلەر.
«ئاللا!» دەپ مېڭىشتىلەر،
گۇرۇجىستانغا ئەزىمەتلەر.

كۆزلىرىگە لىق ياش تولۇپ،
بىر ـ بىرىگە سىرداش بولۇپ.
«ئاللا!» دەپ يولغا چۇشتى،
گۆر ئوغلى خان باش بولۇپ.

تىللا قۇشقۇن ئېگەر توقۇپ،
كۆك تۆمۇردىن ساۋۇت كىيىپ.

كېچە ـ كۇندۇز تىنماي يۇردى،
گۇرۇجىستاننى ئاختۇرۇپ.

كىيىگەنلىرى گۈلدۇر خۇددى،
چاپقۇر ئارغىماق ئاتقا مىندى.
لەشكەر تارتىپ كېچە ـ كۇندۇز،
گۇرۇجىستانغا يولنى سالدى.

ئارغىماق ئاتنى يورغىلىتىپ،
قالقان، ساۋۇت پارقىرىتىپ.
«ئاللا!» دەپ بەگلەر ماڭدى،
تۇغ ـ ئەلەمنى لەپىلدىتىپ.

ئاتلىرى ساپ تىللا ئېگەر،
غەيرەت بىلەن قىلدى سەپەر.
گۆر ئوغلى بەگ تۇغى بىلەن،
بەگلەر ماڭدى بوپ جىلۋىگەر.

ئاتلىرىغا ياپقان موۋۇت،
چاپتى ئۇنى ھەر يۇرتمۇ يۇرت.
ئالدىرىغاندا ياۋغا قاراپ،
كىيدى ئولار ئالتۇن ساۋۇت.

ئارغىماقلار چاپتى ئوينىاپ،
كەتتى ياۋنىڭ ئىچى قاينىاپ.
«ھا ـ ھا!...» دېيىشىپ بەگلەر يۇردى،
باستى يولنى ئاتلار چەيلەپ.

ئارغىماق ئاتلار يۈردى،
ئالماس قىلىچنى بىلىدى.
قومۇش قۇلاق ئات ئۈستىدە،
«ئاللا!» دەپ بەگلەر يۈردى.

كېچىدە ساناپ يۈلتۇز،
گاھى توپ، گاھى يالغۇز.
«ئاللا!» دەپ بەگلەر يۈردى،
ئون بەش كېچە ھەم كۈندۈز.

مەلھەم يوق كۆڭۈل دېغىغا،
قوندى بۇلبۇل بېغىغا.
ئون بەش كۈنلەپ يول يۈردى،
يەتتى بەتبەخت تېغىغا.

ئەتىسى گۆر ئوغلى ئوتتەك قىزىق قوپتى، ئەۋلىيالارغا سېغىندى. ھاۋازخاننى ئەسلەپ، يىگىتلەر-نىڭ ئالدىغا چۈشتى. تۇلپار لەيلى قىرنىڭ دىمىغىغا ھاۋازخاننىڭ ھىدى كەلدى. ئۇ ئاغزىنى ئېچىپ، غەزەپ بىلەن يۈردى. يىراقتىن گۈرۈجىستاننىڭ پەشتاقلىرى كۆرۈندى. گۆر ئوغلى يىراقتىن بۇ شەھەرگە قاراپ بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

بولماس ھېچ ئىش ھەقتىن بېپەرمان،
ئالدىڭىزدا كۆرۈندى مانا گۈرۈجىستان.

قۇلاق سېلىپ بىلىڭ ئەمدى، يىگىتلەر،
سىزگە قاراپ سۆز ئېيتىدۇ ھەسەنخان.

ئارقىمىزدا قالدى چەمبىلىنىڭ بېلى،
بۇ يەر بەتبەخت تاغنىڭ يولى.
كۆز ئېچىپ قاراڭلار ئەمدى، يىگىتلەر،
تۇمانغا پاتقاندۇر دۇشمەننىڭ ئېلى.

ئاتلارنى چېپىپ بىز بەدرى ئۇستىدە،
قىلىچلار ئويىنىسۇن ئەرنىڭ دەستىدە.
ئۇزەڭگىدە قان كېچىپ جەڭلەر ئىچىدە،
بىر ئۇرۇش قىلايلى دارنىڭ ئاستىدا.

بىزلەرنى كەلتۈردى ھاۋازنىڭ زارى،
ئايدەك يۈزىگە بولغاچ خۇمارى.
غەيرەت قىلىپ يولنى بېسىڭ، يىگىتلەر،
يىراقتىن كۆرۈنگەن دۇشمەن مۇنارى.

ئىشتىڭلار، يىگىتلەر، ئەمدى بۇ سۆزنى،
ھاۋاز دەپ سارغايتىپ كەلدۇق بۇ يۈزنى.
ئۇرۇش قىلىپ قانلىق دارنىڭ ئاستىدا،
ئاجرىتىۋالايلى ئوغلۇم ھاۋازنى.

شۇ چاغدا بىر يىگىتنىڭ ئېتى ئۇنى ئېلىپ قاچتى. ئۇ يىگىت ئات ئۈستىدە كېتىپ بېرىپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

بۇ ئېلىڭ، دۇشمەن بىلەن،
بارچىسى ھاۋازنىڭ زاتى.
كەتتى يۈزۈمنىڭ ئۈياتى،
جېنىم قوزام ئايلىناي.
تەكتەك ـ تەكتەك، ھا ـ ھا،
ئەلنىڭ ئۇز ئاتى.

ماڭا قىلغىن بىر ياخشىلىق.
تەكتەك ـ تەكتەك، ھا ـ ھا،
ئەلنىڭ ئۇز ئاتى.

سۆمبۈل بولۇر يوقۇ باريم،
سەنسەن مېنىڭ ماداريم.
ماڭا قىلغىن بىر ياخشىلىق،
قۇلا ئېتىم ۋاپادارىم.
تەكتەك ـ تەكتەك، ھا ـ ھا،
ئەلنىڭ ئۇز ئاتى.

سۆزلە، سۆزلە، تىل، ياخشىلىق،
باھار چاغدا گۈل ياخشىلىق.
تا كۆرگۈمچە ئۇنتۇماسمەن،

تۆكۈلمىسۇن يەرگە قېنىم،
چىقمىسۇن ھېچ تەندىن جېنىم.
ئىزدەي سېنى بىزەبانىم،
ماڭا قىلغىن بىر ياخشىلىق.
تەكتەك ـ تەكتەك، ھا ـ ھا،
ئەلنىڭ ئۇز ئاتى.

نېدىن شۇنداق ئۇزۇن دۇمبىڭ[6]
يۇرىكىمگە چۈشتى غېمىڭ.
ئازار بەردىڭ جانىۋارىم،
ئاز بولغانمۇ كېچە يېمىڭ؟
تەكتەك ـ تەكتەك، ھا ـ ھا،
ئەلنىڭ ئۇز ئاتى.

چۆل تانابىن تارتسەن،
ئۇستۇڭگە بىزنى ئارتسەن.
سېنى چېپىپ يۇرگىنىم يوق
يىقىلىپ ئۆلسەم تاپسەن[7].
تەكتەك ـ تەكتەك، ھا ـ ھا،
ئەلنىڭ ئۇز ئاتى.

ھەسەنخان «بۇ يىگىت ئىشنى بۇزىدۇ» دەپ ئۇنىڭ ئېتىنى توختاتتى ۋە يىگىتلەرگە قاراپ:

ــ ئەي يىگىتلەر، ئەمدى سىلەر نەيزىنى ئىچىڭلارغا باغلاپ سىيرىلما قىلىپ، ئىككىدىن بولۇپ شەھەرگە كىرىپ مېنى ئادەم ئاسىدىغان دارنىڭ ئىككى تەرىپىدىن تېپىڭلار! ــ دەپ دەرۋازىدىن كىرىپ كەتتى. ئۇ دېگەندەك دارنىڭ ئوڭ تەرىپىگە بېرىپ جاينى تاللاپ تېپىپ تۇردى. ئۇنىڭ كەينىدىن كىرگەن يىگىتلەرمۇ ئۇنى ئىزدەپ تاپتى. بۇگۈن ھاۋازخانىنىڭ دارغا ئېسىلىدىغان كۈنى بولۇپ، گۈر ئوغلى ۋە ھەسەنخانلار يىگىتلىرى بىلەن ئۇلگۈرۈپ كەلگەندى.

خۇنخار شاھ تەختىنى خىزمەتچىلەرگە كۆتۈرتۈپ، سەركەردىلىرىنىڭ ھىمايىسى بىلەن دارنىڭ تۈۋىگە كېلىپ جايلاشتى. گۈر ئوغلى ۋە ئۇنىڭ يىگىتلىرى قارىسا، ئادەمنىڭ قۇلاقلىرىنى بوينىغا تۇمار قىلىپ ئېسىۋالغان جاللات بەتبەختلەر ھاۋازخانىنىڭ بوينىغا ئارغامچىنى سېلىپ، قول ۋە پۇتلىرىنى مەھكەم تېڭىپ، دار تۈۋىگە ئەكېلىشتى.

گۈر ئوغلى يىگىتلىرى بىلەن ھاۋازخاننى بۇ ھالەتتە كۆرۈپ غەزەپلەنگەن بولسىمۇ، ئېھتىيات يۈزىسىدىن ئۆزىنى ئاران توختاتتى. خۇنخار شاھ ھاۋازخانىنىڭ ئالدىغا كېلىپ:

ــ ئەي چىراغىم ھاۋازخان، كەل، ھېلىھەم بولسىمۇ كەچ ئەمەس، گۈر ئوغلىنىڭ دىندىن قايىت، نېمە ھاجىتىڭ بولسا راۋا قىلاي! ــ دەپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

ئامان بولسۇن بۇ ئالدامچى شېرىن جان،
نە قىلسا قىلىدۇ بىزنى ياراتقان.
بىر سۆزۈم بار، ئەمدى ئاڭلا ئېيتاي مەن،
قۇلاق سېلىپ ئاڭلا بۇنى، ھاۋازخان.

بىرنەچچىلەر تاپالمايدۇ مېنىڭ ئىزىمنى،
كۆردۈم بۇگۈن سەندەك كۆرپە قوزۇمنى.
بويۇڭدىن ئايلانسۇن مېنىڭدەك ئاتاڭ،
قۇلاق سېلىپ ئاڭلا، مېنىڭ سۆزۈمنى.

تۇز يېگەنسەن گۈر ئوغلىنىڭ قولىدىن،
قېچىپ ئۆتتۇڭ بۇلغار تېغى ئېلىدىن.
تا ئۆلگۈچە سەندىن رازى بولۇرمەن،
قايتقىن، ھاۋاز گۈر ئوغلىنىڭ دىندىن.

ئاڭلىغىن سەن، ھاۋاز، مېنىڭ سۆزۈمنى،
سولدۇرمايمەن باغدا سېنىڭ گۈلۈڭنى.
گۈر ئوغلىنىڭ دىندىن قايتساڭ، ھاۋازخان،
ساڭا بېرەي گۈرۈجىستان ئېلىمنى.

خۇنخار شاھ دەر: ئېيتقان سۆزۈم شۇ بولدى،
قايغۇ بىلەن غۇسسىگە يۇرىكىم تولدى.
«ياندىم» دە، قايتقىن سەن ئۆز دىنىڭغا،
چىراغىم بەگ ھاۋاز، ساڭا نېم بولدى؟

هاۋازخان بۇ سۆزنى ئاڭلاپ، كۆزى نەملىك بولدى. ئۇ خۇنخارغا قاراپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

دۇنيادا بارمىكىن مەندەك بىگۇناھ؟
ئارمان بىلەن دەردىم كۆپتۇر ئىچىمدە،
خۇدايىم قىلمىسۇن بىزنى رويىسياھ.
بۇ سۆزگە، شاھىم، ئەمدى قۇلاق سال.
مەنمۇ ئېيتاي، ئاڭلا سۆزۈمنى،
ئايرىلىپ چىقتىم مەن چەمبىل بېلىدىن،
قۇلاق سال، ئەمدى سۆزگە، پادىشاھ.
تۇزلار يېدىم گۆر ئوغلىنىڭ قولىدىن.
سۇمبۇلدا قالدى دۇشمەنلەرگە مال،
ئون يىل بولدى مەن دىنىغا كىرگىلى،
سۆزۈم بار ئاغزىمدا گويا مىسلى بال.
نېچۇك كېچەي گۆر ئوغلىنىڭ دىنىدىن.

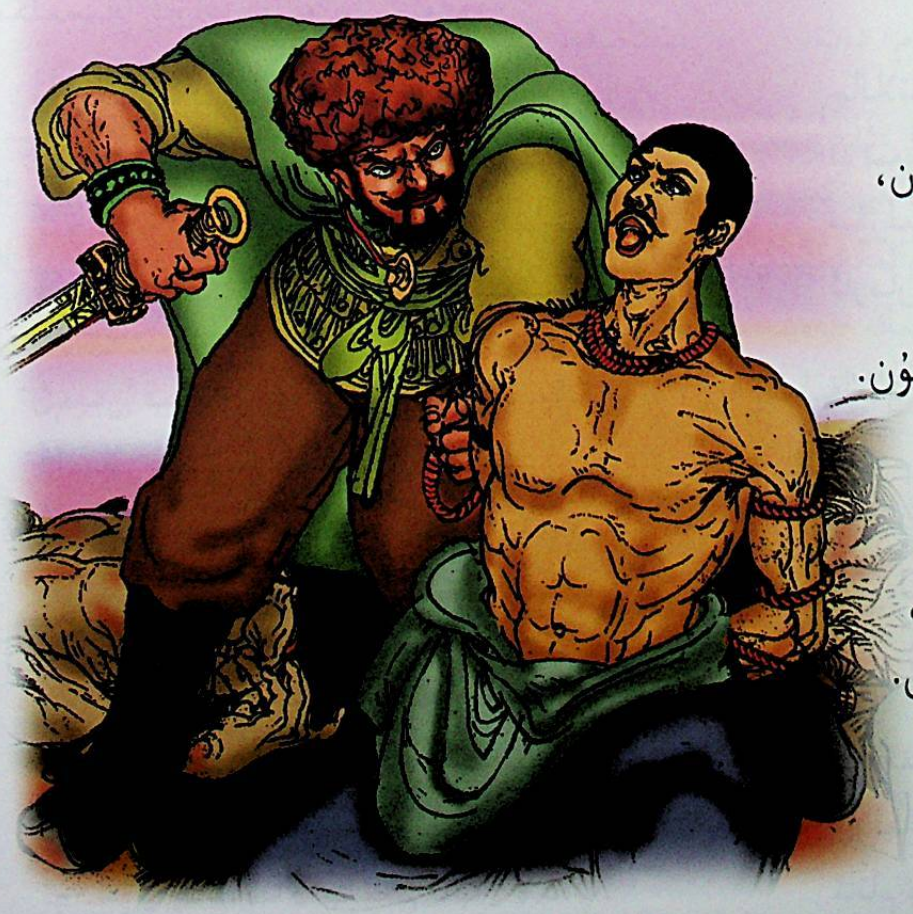
خۇنخار شاھ ھاۋازخانىنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ ناھايىتى غەزەپلەندى. ئۇ:

— جاللات، قېنى سەن؟ بۇنى دارغا تارت! — دەپ ھۆكۈم قىلدى.

جاللاتلار يۇگۈرۈشۈپ كېلىپ ھاۋازخانغا يېپىشتى. ھاۋازخانىنىڭ سىڭلىسى بالئايىم سەپ ئىچىدىن ئېتىلىپ چىقىپ، ئاكىسىنىڭ ئايىغىغا ئۆزىنى ئاتتى. كېيىن ئۇ ئاكىسىنىڭ بوينىغا ئېسىلىپ تۇرۇپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

قۇدرىتى كۈچلۈك ياراتقان جەببار،
بىر ئىسمىڭ رەھمانۇر، بىر ئىسمىڭ غەففار،
بەندىدە يوقتۇر زەررە ئىختىيار.
سەندىن ئۆزگە رەھىم قىلار كىممىم بار؟
ئىچىمدە بار دەردنى ئەمدى ئېيتايىن،
رەھىم ئەيلە، قولۇمنى تۇت، ئاكام ئۆلمىسۇن،
قۇلاق سال، ئاغاجان، ساڭا ئەرزىم بار.
ئايلىناي ئىسمىڭدىن رەسۇلى مۇختار.

ياش ئورنىغا تۆكتۇم گويا قىزىل قان،
ئىش بولماس قۇدرەتلىك ھەقتىن بىپەرمان.
ئېيتاي ساڭا ئىچىمدىكى دەردىمنى،
قالمىسۇن كۆڭۈلدە بىر زەررە ئارمان.

غۇنچە گۈللەر، تېز ئېچىلىپ سولمىسۇن،
خۇدايا ھېچ بەندە مەندەك بولمىسۇن.
ئېتىڭدىن ئايلىناي، ياراتقان جەببار،
رەھىم قىلىپ مەدەت بەر، ئاكام ئۆلمىسۇن.

قادىر ئاللا بۇ دەردىمگە نەزەر سال،
غېرىب بولۇپ زار يىغلىدىم قولۇم ئال.
رەھىم ئەيلە بېشىمغا، ئاكام ئۆلمىسۇن،
ئىسمىڭدىن ئۆرگۈلەي سېنىڭ زۇلجالال.

بالئايىمدىن كېيىن ئانىسى چىقىپ بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

غېرىب بولدۇم ،ئوغلۇم، تۆكەي قىزىل قان،
قوزام، قىلاي بېشىمنى يولۇڭغا قۇربان،
ئىسمىڭدىن ئايلىناي ياراتقان رەھمان،
رەھىم ئەيلەپ قولۇمنى تۇت، قوزام ئۆلمىسۇن.

غېرىب بولۇپ زار يىغلايمەن بۇگۈن يەنە مەن،
ھىجران ئوتىدا جېنىم بىلەن كۆيمەكتىدۇر تەن،
ئېتىڭدىن ئايلىناي، ئەي قىرىق چىلتەن،
رەھىم ئەيلەپ قولۇمنى تۇت، قوزام ئۆلمىسۇن.

زار يىغلايمەن دائىم تىلەپ ھامان سۇبھى دەم،
بېشىمغا چۈشۈپتۇر يۇز مىڭ تۆگە غەم،
تەسەددۇقۇڭ بولايمەن روسۇلى ئەكرەم،
رەھىم ئەيلەپ قولۇمنى تۇت، قوزام ئۆلمىسۇن.

ھېچ كىشى بارالماس ئۇنىڭ قېشىغا،
قىيامەتتەك سەۋدالار چۈشتى بېشىغا،
قادىر ئاللا رەھىم قىل، كۆزدە يېشىغا،
رەھىم قىلىپ قولۇمنى تۇت، قوزام ئۆلمىسۇن.

ئۇشبۇ يەرلەر شاھى خۇنخار يەرلىرى،
خەۋەرسىز دۇر بۇندىن چەمبىل ئەرلىرى،
گۆر ئوغلىنىڭ ئۇلۇغ كامىل پىرلىرى،
رەھىم ئەيلەپ قولۇمنى تۇت، قوزام ئۆلمىسۇن.

گۈلئايىمنىڭ بىر تىلەكى شۇل ئەمدى،
خۇدايا، مەندەك قۇلغا رەھىم قىل ئەمدى،
بارچە پىرلەر مەدەت بېرەر كۇن ئەمدى،
رەھىم ئەيلەپ قولۇمنى تۇت، قوزام ئۆلمىسۇن.

گۆر ئوغلى يىگىتلىرى بىلەن بۇلارنىڭ نالىسىنى ئاڭلىدى، ئۇنىڭسىزمۇ بۇلارنىڭ دىلى ئېزىلگەنىدى. ئۇلار بۇ ئىككى بىچارىنىڭ يىغىسىنى ئاڭلاپ كۆڭۈللىرى بۇزۇلغان ھالدا ئاتلىرىنىڭ يالىسىغا يۆلەندى. خۇنخار شاھنىڭ ھاۋازخانىنىڭ ئانا ـ سىڭىللىرى ئېيتقان سۆزلەرگە ئاچچىقى كەلدى. غەزەپ بىلەن:

ـــ تارت بۇنى دارغا ! ـــ دېدى.

ھاۋازخان ئۆلۈمنى جەزم قىلدى، دۇنيادىن ئۈمىدىنى ئۈزۈپ، كۆزى نەملىك، دىلى غەملىك ھالدا سىڭلىسىغا قاراپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

يۇرىكىمدە باردۇر مېنىڭ بىر غېمىم،
مەھەلسىز سولۇپتۇر رەڭگىم ـ چىرايىم.
ئىچىمدە دەردىم كۆپتۇر ئۇنى ئېيتايىن،
قۇلاق سېلىپ ئاڭلا بۇنى، چىراغىم.

ئېسەن قىلسۇن ئىگەم سېنىڭ بېشىڭنى،
قاغىلار يېمىسۇن سېنىڭ گۆشىڭنى.
قېشىمدا تۇرمىغىن، بوتىمدەك بوزلاپ،
«ئاكام! » دەپ ماڭا تۆكمە يېشىڭنى.

كۇچلۇك دېسەڭ يىغلا ھەققە، خۇدا، دەپ،
ئۆزۇڭ بەرگىن دەردىگە دەرمان دەپ.
بىر ياندىن سېنىڭ يىغاڭ ئۆرتىدى،
ئۆكسۈپ يىغلىما « جېنىم ئاكا! » دەپ.

جاللاتلارنىڭ بارچىسى تۇرار قېشىمدا،
نە سەۋدالار باردۇر مېنىڭ بېشىمدا.
سۆزلىرىمگە قۇلاق سالغىن، چىراغىم،
ئارمان باردۇر كۆزدىن ئاققان يېشىمدا.

قۇلاق سال، چىراغىم ، ئېيتقان سۆزۈمگە،
ئۆلۈم يېقىن كەلدى مېنىڭ ئۆزۈمگە.
«بالام! » دەپ باققان مېنى گۆر ئوغلى،
كۆرەلمەيدۇ مېنى ھازىر بېقىپ كۆزۈمگە.

ھەي دەرىخ، گۆر ئوغلىنىڭ قەدىرىن بىلمىدىم،
كۆزىنىڭ يېشىغا رەھىم قىلمىدىم.
دارىنىڭ ئاستىدا يىغلاپ تۇرغاندا،
ئاتام بىلەن بەگلەرنى مەن كۆرەلمىدىم.

سېنىڭ ئۇچۇن سارغايدى مېنىڭ يۈزۈم، دەپ،
كۆزۈمگە تۇتىيا بولدى ئىزىڭ، دەپ.
دارىڭ تېگىدە كۆرسە گەر گۆر ئوغلى،
«ۋاي! » دەپ ئات قويمامدۇ كۆرەر كۆزۈم، دەپ.

كۆز تويغۇدەك باقالمىدىم يۈزىگە،
قارىمىدىم ئۇنىڭ شېرىن سۆزىگە.
ئۇيان ـ بۇيان قارار ئەمدى چىراغىڭ،
بىگانىلەر كۆرۈنەرمۇ كۆزۈڭگە.

گۆر ئوغلى سۇلتانىڭ كۆڭلى تېخمۇ بۇزۇلدى. ھاۋازخانىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ سىڭلىسى كۆز يېشىنى سۈرتتى. شۇ چاغدا ھاۋازخانىڭ سىڭلىسى ئەتراپقا قاراپ تۇرغان تۇلپار لەيلى قىرنى كۆردى. ئۇنىڭ يېنىدا ئېتىلىشقا تەييار بولۇپ يولۋاستەك ئىنتىلىپ تۇرغان گۆر ئوغلىنى، ھەسەنخان بىلەن ئۇنىڭ تەييار تۇرغان يىگىتلىرىنى كۆردى. ئۇلارنىڭ ھەممىسى ھاۋازخاننى قۇتۇلدۇرۇشقا تەييار تۇراتتى. ھاۋازخانىڭ سىڭلىسىمۇ ئەگەر گۆر ئوغلى بولسا شۇدۇر، دەپ گۆر ئوغلىغا قاراپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

بېشىدىن كەتمىگەن ئەسلىي سەۋلىتى،
ئىلاھا، غەنىيمەت كەتسۇن شەۋكىتى.
بېشىدا تاجى، ئاستىدا ئېتى،
ئۇن يەتكەن يەرنى باسقان سەۋلىتى،
« ۋاي بالام! » دەپ يىغلاپ تۇرغان كىمىكدۇر؟

سۆزگە سۆزمەندەك غېرىب سۆزلەيدۇ،

ھەرنەرسە ئۆز غېمىنى كۆزلەيدۇ.
بېشىدا تاجى، ئاستىدا تۇلپار،
مىنگەن ئېتى توققۇز كۆكنى كۆزلەيدۇ،
بوتىدەك بوزلاپ ئىگىرىغان كىمىكدۇر؟

قۇلاق سال سۆزۈمگە ئەمدى، ئاغاجان،
سېنىڭ ئۇچۇن بىر خۇداغا يىغلىغان.

ئەينى يېشى ئوتتۇزدىن ئۆتمىگەن ئۆزى،
ئاستىدا تۇلپار لەيلى قىر بولغان،
«ۋاي ئىنىم» دەپ زار يىغلىغان كىمىكىدۇر؟

شۇڭقارنى ئوۋلار ئوۋچى قىيادە،
نى ـ نى شاھلارنى قىلغان پىيادە.
ئەجەب ياخشى ئۆزى زىبا بىر يىگىت،
ھۆسنى ئۇنىڭ پەرىشتىدىن زىيادە،
بەدىر ئاتلىق دابىلباز چى كىمىكىدۇر؟

مىنگەن ئېتى توققۇز كۆكنى كۆزلەيدۇ،
سېنىڭ دەردىڭ بىلەن تاغنى تۇزلەيدۇ.
بىر ئەجەب كىشىدۇر يۇزلىرى نۇرلۇق،
«ۋاي بوتام!» دەپ ساڭا قاراپ بوزلايدۇ،
بەدىر ئاتلىق جەبىل بالداق كىمىكىدۇر؟

ھاۋازخان سىڭلىسىنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ چىدىمىدى. تۇلپار لەيلى قىرنىڭ ئىسمىنى ئىشتىكەن-دىن كېيىن «راست ئېيتامدۇ، يالغانمۇ؟» دەپ تاقەت قىلالماي، جاللاتلارغا قاراپ:

ــ ئەي يارانلار، دۇنيادىن كېتىپ بارىمەن، ھەرنېمە بولسىمۇ كۆزۈمنى بىر ئېچىڭلار، كەڭ دۇنيانى يەنە بىر كۆرەي! ــ دېدى.

جاللاتلار ھاۋازخانىنىڭ كۆزىنى ئاچتى، ھاۋازخانىنىڭ كۆزى يورۇقلۇقنى ۋە گۆر ئوغلىنى كۆردى. گۆر ئوغلى بىلەن ھەسەنخاننى ۋە يىگىتلەرنى كۆردى. ئۇلارنى تونۇپ يۇرىكى يېرىلغۇدەك بولدى، خۇش-لۇقتا بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

يىغلارمەن ئەمدى زار ـ زار،
كۆزدىن ياشىم ھەم ئاقار،
بارچە تاپقىنىڭ شاھ خۇنخار،
ياساڭا بولسۇن، يا ماڭا.

سۆز ـ سۆزلىگىن قىزىل تىلىڭ،
باغدىكى تازا گۈلۈڭ.
گۈرۈجىستاندەك ئۇشبۇ ئېلىڭ،
ياساڭا بولسۇن، يا ماڭا.

ئىچىمنى كۆيدۇرەر ئوتۇڭ،
كىم كۆتۈرەر سېنىڭ دەردىڭ؟
ئۇشبۇ تۇرغان كاتتا شەھرىڭ،
ياساڭا بولسۇن، يا ماڭا.

بېشىمغا سالغان قەھرىڭ،
ئالمىدىم ھېچ سېنىڭ بەھرىڭ،
ئۇشبۇ تۇرغان گۈزەل شەھرىڭ،
ياساڭا بولسۇن، يا ماڭا.

بۇزۇلماي گۈللىگەن رەختىڭ،
ھەمىشە ئۆرلىگەن بەختىڭ،
ئاستىڭدىكى تىللا تەختىڭ،
ياساڭا بولسۇن، يا ماڭا.

كىم ئىشتۇر سېنىڭ زارىڭ،
قاتار بىلەن ھەمدە نارىڭ،
بۇندا تۇرغان ئالتۇن دارىڭ،
ياساڭا بولسۇن، يا ماڭا.

دەپتەردە باردۇر خەتلىرىڭ،
يۇزگە يېقىن راۋاقلىرىڭ،
ئاستىڭغا مىنگەن ئاتلىرىڭ،
ياساڭا بولسۇن، يا ماڭا.

ئىشتىمەسمەن سېنىڭ سۆزۈڭ،
سارغايتىمەن قىزىل يۈزۈڭ،
گۈلراھەتتەك ياخشى قىزىڭ،
ياساڭا بولسۇن،يا ماڭا.

ئىچىڭگە چۈشەر ۋەھىملىرىڭ،
سۆزگە كېلۈر قايىملىرىڭ،
ئوردا ئىچىدىكى ئايىملىرىڭ،
ياساڭا بولسۇن، يا ماڭا.

خۇنخار بۇ سۆزنى ئاڭلاپ، جاللاتلارغا:
— ئۇنى دارغا تارتماي نېمىشقا كۆزىنى ئېچىپ قويىسىلەر؟ — دەپ ۋارقىرىدى.
ھەسەنخان ئەمىر گۆر ئوغلىغا:
— بىز بۇنداق تۇرۇۋەرسەك ھاۋازخان ئۆلىدۇ. تېزرەك تىللا دۇمباقنى چالسىڭىز، — دېدى، كېيىن ھەسەنخان ئەمىر گۆر ئوغلىغا قاراپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

دار تۇۋىدە زار يىغلايدۇ ھاۋازخان،
سۇ ئورنىغا كۆزىدىن ئاقار قىزىل قان.
پاتمە بەرسەك ھاۋاز بالاڭ ئۆلمەستە،
تۇرارمۇسەن بۇندا كېلىپ، ئاتىجان.

قۇلاق سېلىپ ئاڭلا ئۇشبۇ سۆزلەرنى،
تاۋاپ قىلاي ئىككى شەھلا كۆزلەرنى.
ئاق، پاتمە بېرىپ، ئەمدى، ئاتاجان،
ياۋلارغا قويۇپ بېرىڭ بىزلەرنى.

ھاۋاز بالاڭ پەيمانىسى تولدىمۇ؟
باغلاردىكى تازا گۈلۈڭ سولدىمۇ؟
پاتمە بەرسەڭ بىزگە ئەمدى، ئاتاجان،
بۇندا ئېچىلغان بال ھاۋازىڭ ئۆلدىمۇ؟

ئەر يىگىتلەر دائىم قىلۇر خۇرۇشنى،
سەپلەر بىلەن دۇشمەنلەرگە يۈرۈشنى.
ئاق، پاتمە بەرگىن، بىزگەئاتاجان،
تاماشا قىل، يىگىت قىلسۇن ئۇرۇشنى.

ئىزدىگەن مەقسىتىڭ ھەقتىن تېپىلدى،
يىگىتلەرنىڭ بارچىسى شۇنداق غاپىلدى.
تۇرارمۇسەن ئەمدى قاراپ، ئاتاجان،
بۇرۇنراق ئۇرساڭلارچۇ تىللا دۇمباقنى.

سەۋدالارغا قويما مېنىڭ بېشىمنى،
ھەسەنخانلار تۆكەر كۆزدىن يېشىنى.
يىگىتلەرگە جاۋاب بەرگىن، ئاتاجان،
تاماشا قىل ھەسەنخانىڭ ئىشىنى.

ئەمىر گۆر ئوغلى ھەسەنخانىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ قولىغا تىللا دەستىلىك قامچىسىنى ئالدى، ئالتۇن گەردىشلىك جەڭ دۇمبىقىنى چالدى. يىگىتلەرگە قاراپ:
— سىلەر ھاۋازخاننى قۇتۇلدۇرۇڭلار ! مەن خۇنخار شاھ بىلەن ئېلىشىمەن، — دەپ ئوقيا، قورال-لىرىنى قولىغا ئالدى، يىگىتلەرگە قاراپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

ئالماس قىلىچلار دەستىگە،
قارىماڭ بەلەندى پەستىگە،
ئاتنى چېپىڭلار قەستىگە،
دوندۇر[8] ھاۋازخان ئۇستىگە.

يولۋاسلاردەك شىرىللاپ،
دوندۇر ھاۋازخان ئۇستىگە.

بېشىدىدۇر قالپاقلىرى،
يېنىدىدۇر پىچاقلىرى،
خام كۈمۈشتۇر ياراغلىرى،
دوندۇر ھاۋازخان ئۇستىگە.

قاچسۇن دۇشمەن دۇرۇلدەپ،
يىگىتلەر شىردەك شىرىلداپ.
تۇغ ـ بايراقلار لەپىلدەپ،
دوندۇر ھاۋازخان ئۇستىگە.

ئارغىماق ئاتلار غىرىللاپ،
تىللا قالقان دىرىللاپ،

كاتتا ـ كاتتا قويلاردىن ئۆت،
بېسىپ يانجىپ مىسلى قۇرت،
ھاۋازىڭىز مىسلى بۇلۇت،
دوندۇر ھاۋازخان ئۇستىگە.

قەلئە بېشىنى ئالسۇن تۇمان،
بۇگۈن بولدى ئاخىر زامان،
يىگىتلىرىم بولۇڭ پالۋان،
دوندۇر ھاۋازخان ئۇستىگە.

يىگىتلەر ئاتقا مىندى،
ھاۋازخانىڭ كۆڭلى تىندى،
ئالغان ئالغانىڭ ئەمدى،
دوندۇر ھاۋازخان ئۇستىگە.

قوشۇن كېلۇر ھەربىر سەپتە،
توپ - توپ بولۇپ رەستە - رەستە،
ئۇرۇش قىلار چەپ ۋە راستە،
دۇندۇر ھاۋازخان ئۇستىگە.

ئات قويۇڭ بەلەن پەستىگە،
ئېلىپ قىلىچلار دەستىگە،
قانلار تۆكۈپ دار ئۇستىگە،
دوندۇر ھاۋازخان ئۇستىگە.

ھاۋازىم بولدى يېتىم،
مەيداندىن چىقسۇن ئېتىم،
بۇگۈن قاينىغلار يىگىتىم،
دوندۇر ھاۋازخان ئۇستىگە.

قىرىڭ، چېپىڭ قىزىل باشنى،
بويىغلار تاغۇ تاشنى،
كۆرسۇن رۇستەم بۇ سوقۇشنى،
دوندۇر ھاۋازخان ئۇستىگە.

يۇرەكلىرى بولسۇن پارچە،
ئات كۆتۈرۈڭ ھەممە - بارچە،
باش كۆتۈرمەڭ جەڭدىن شۇنچە،
دوندۇر ھاۋازخان ئۇستىگە.

يىگىتلەر كۆڭۈل پاسىبان،
قۇلاق سېلىڭلار ئارسلان،
سۆز قىلىدۇ گۆر ئوغلى خان،
دوندۇر ھاۋازخان ئۇستىگە.

جەڭنىڭ بىرى جەڭ، توققۇزى رەڭ، ئەمىر گۆر ئوغلى ئايخان، كۈنخان، بۈلبۈلخان، چىڭگىسخان، ھەسەنخان قاتارلىق قىرىق تاجدار ۋە باشقا سەركەردە ياشلارنىڭ ھەر بىرىگە بىر قۇر قاراپ چىقتى، ئۇلارنىڭ ھەربىرىنىڭ مىڭدىن يىگىتلىرى بار ئىدى، ئۇلارنىڭ ھەممىسىگە پاتمە بەردى، ئۇلار دۈشمەنلىرىگە ئات سالدى. قىرغىنچىلىق، ئۇرۇش، سۆرەش، كۆزلىرىنى ئويۇش، قۇلاقلىرىنى كېسىش باشلاندى. يەتتە كېچە ـ كۈندۈز تىنماي جەڭ قىلدى. ئېرىقلاردا سۇ ئورنىغا قان ئاقتى، خۇنخار شاھنى يېڭىپ ئوردىسىغا تىقتى.

خۇنخار شاھ يېڭىلگەنلىكىنى بويىنىغا ئېلىپ، ئامانلىق تىلەپ گۆر ئوغلىنىڭ قېشىغا كىشى ئەۋەتتى، گۆر ئوغلى ئۇلارنىڭ ھەممىسىگە ئامانلىق بەردى. خۇنخار شاھنى ئۆز ئالدىغا قىچقىرتتى. ئۇلار يېتىپ كەلگەندە، ئۇلارنى كاناي ـ سۇناي چالدۇرۇپ ياخشى قارشى ئالدى، ھەممىسى ئاداۋەتلىرىنى كۆڭلىدىن چىقىرىپ تاشلاپ خۇشال بولۇشتى.

ئەمىر گۆر ئوغلى سۇلتان خۇنخار شاھ بىلەن قۇچاقلىشىپ كۆرۈشتى. ئەمىر گۆر ئوغلى خۇنخار شاھ بىلەن خوشلىشىپ ئۆز يۇرتلىرىغا قايتىدىغان چاغدا، خۇنخار شاھ بارلىق خەزىنىسىنى ئىككىگە بۆلدى. ئۇنىڭ بىرىنى ئەمىر گۆر ئوغلىغا سوۋغا قىلىپ تۇتتى. قېچىرلارغا يۈكلىتىپ، ئۇچ كۈنلۈك يەرگىچە ئۇلارنى ئۇزىتىپ چىقتى. ئەمىر گۆر ئوغلى خۇنخار شاھ بىلەن خوشلىشىپ، ئۆزى چەمبەل بەلگە قاراپ ماڭدى.

ئۇلار چەمبىلگە يېتىپ كەلگەندە پۈتۈن ئاھالە ئۇلارنىڭ ئالدىغا چىقىپ: «ھارماڭ، گۆر ئوغلى»، «ھارماڭ، ھاۋازخان»، «ھارماڭ، ھەسەنخان»، «ھارماڭ، تۆرىلەر» دەپ كۈتۈۋالدى.

گۆر ئوغلى ئۆزىنىڭ تاجىسىنى ھاۋازخانغا كىيدۈردى، مۆھرىنى ئۆتكۈزۈپ بەردى. شەھرى چەمبىلنىڭ نەغمە ـ ناۋالىرى بىلەن، غەيرىي ئاتىنى، ياۋمەت ئېلىنى، قاتاردىكى نارىنى، خەزىنىدىكى بارىنى ھاۋازخانغا تاپشۇرۇپ بەردى. پۈتۈن ئەلگە قىرىق كېچە ـ كۈندۈز توي قىلىپ بېرىپ، ھاۋازخانىنى شاھلىققا كۆتۈردى.

بۇ ئىشلارنى ئاڭلاپ ئەمىر گۆر ئوغلىنىڭ تاغىسى ئەھمەد خانىنىڭ ئوغىسى قايىندى. ئۇ ئۆز بېشىغا پاناھ ئىزدەپ بىرنەچچە كۈن يول يۈرۈپ بىر شەھەرگە يەتتى، بۇ زەڭگىلەرنىڭ شەھىرى ئىدى. بۇ شەھەرنىڭ پادىشاھى ئون لەك لەشكەر جەمئىي قىلغانىدى، ئەھمەدخان ئۇلار بىلەن كۆرۈشۈپ:

ــ ئەي پادىشاھىئالەم، ئەمىر گۆر ئوغلىنىڭ لەشكەرلىرى جەڭلەردە ئۆلۈپ ئازغىنە كىشى بىلەن قالدى. ئازراق ئادەم بەرسىلە ئۇنىڭ يۇرتىنى بېسىۋالغىلى بولىدۇ ! ــ دېدى.

زەڭگىلەر پادىشاھى ئەھمەدخاندىن بۇ سۆزنى ئاڭلاپ:

ــ سېنىڭ مۇشۇ سۆزۈڭ راستمۇ؟ ! ــ دەپ سوردى. ئۇ:

ــ راست ! ــ دەپ مىڭ يەردىن قەسەم ئىچتى.

زەڭگىلەر پادىشاھى ئەمىر گۆر ئوغلىغا ئەلچى ئەۋەتتى. ئۇلار چەمبىلگە يېتىپ كەلگەندە، گۆر ئوغلىنىڭ ياساۋۇللىرى ئەلچىلەردىن:

ــ سىلەر نېمە ئادەملەر؟ ــ دەپ سوريدى.

ئەلچىلەر:

ــ بىز ئەلچى ! ــ دەپ جاۋاب بېرىشتى.

ياساۋۇللار ئەلچىلەرنى گۆر ئوغلىغا مەلۇم قىلدى. ئەمىر گۆر ئوغلى ياساۋۇللاردىن ئۇلارنى تەلەپ قىلدى. ياساۋۇللار ئەلچىلەرنى ئەمىر گۆر ئوغلىنىڭ ئالدىغا باشلاپ ئەكىردى. ئەلچىلەر ئۆزلىرىنىڭ زەڭگىلەر شاھىنىڭ ئەلچىسى ئىكەنلىكىنى ئېيتىپ، ئەمىر گۆر ئوغلىغا بىر پارچە خەت سۇندى. ئەمىر گۆر ئوغلى ئۇ خەتنى ئوقۇپ كۆردى. ئۇنىڭدا ئاجايىپ ـ غارايىپ سۆزلەر بار ئىدى. ئەمىر گۆر ئوغلى يېنىدىكىلەرگە قاراپ:

ـــ ئەي شاھزادىلەر، پالۋانزادىلەر، بۇ خەتنى ئاشكارا ئوقۇيمۇ ياكى مەخپىيمۇ؟ ! ـــ دەپ سورىدى.

ئۇلار بىر ئېغىزدىن:

ـــ ئاشكارا ئوقۇڭ، بىزمۇ ئاڭلايلى ! ـــ دېدى.

ئەمىر گۆر ئوغلى خەتنى ئاشكارا ۋە ئۇنلۇك ئوقۇدى.

ئۇنىڭدا:

« ئەي ئەمىر گۆر ئوغلى، ئاگاھ ۋە دانا بولغىنكى، بۇ خەتنى ساڭا مەن زەڭگىلەر پادىشاھى يېزىۋا. تىمەن. مۇشۇ خەت تەگكەن ھامان قولۇڭدىكى بارلىق مۇلكۇڭنىڭ يېرىمىنى ساڭا بېرىسەن، خوتۇنۇڭ ئىككى بولسا بىرىنى بېرىسەن، بولمىسا جەڭگە تەييارلان ! » دېگەن جۈملىلەر بار ئىدى.

ئۇلارنىڭ ھەممىسى بۇ خەتنى ئاڭلاپ ئىنتايىن غەزەپلەندى. ئەمىر گۆر ئوغلىنىڭ يېنىدىكى شاھزادىلەرنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك ئەلچىلەرنى دارغا ئېسىشنى تەلەپ قىلدى، پەقەت ھاۋازخان بۇ پىكىرگە قوشۇلمىدى، ئۇ:

ـــ ئەي ئاتا، ئەي ئوردا ئەھلى، ئەلچىدە گۇناھ يوق ! گۇناھ ئۇلارنىڭ پادىشاھىدا ! ـــ دەپ ئۇلارنى ئۆلتۈرمەسلىكنى تەكلىپ قىلدى.

ئەمىر گۆر ئوغلىنىڭ ئاچچىقى قايناپ تاشقانلىقتىن ئەلچىلەرنىڭ قۇلاق ـ بۇرنىنى كېسىپ بويـ-
نىغا ئاستى ۋە ئەمىر گۆر ئوغلى ئۇلارغا:

ــ بۇ يەردە نېمىنى كۆرگەن بولساڭ پادىشاھىڭگە شۇنى ئېيت ! ــ دەپ خىتاب قىلىپ ھەيدىۋەتتى.

ئۇلار كەتكەندىن كېيىن ئەمىر گۆر ئوغلى قولىدىكى ئالتۇن ئاياققا شەربەت تولدۇرۇپ:

ــ بىر دۇشمەندىن قۇتۇلساق، يەنە بىرى پەيدا بوپتۇ. شۇ يەردە تۇرغان يىگىتلەر ئىچىدىن بۇ شەر-
بەتنى قولۇمدىن ئېلىپ ئىچىپ، زەڭگىلەر ئۈستىگە قوشۇن تارتىپ بېرىپ ئەدىپىنى بېرىدىغان ئەزىمەت-
لەردىن كىم بار؟ ــ دەپ سورىدى.

ھېچكىمدىن سادا چىقمىدى. ئەمىر گۆر ئوغلى بۇ سۆزنى ئۈچ قېتىم تەكىتلىدى، ئولتۇرغانلارنىڭ ھەممىسى ئۇندىمىدى. شۇ چاغدا ھاۋازخان ئولتۇرغان يېرىدىن چاچراپ تۇردى ۋە:

ــ شەربەتنى مەن ئىچەي، جەڭگە مەن باراي، ئاتا ! ــ دېدى.

گۆر ئوغلى:

ــ ھەي بالام، بېلىقنىڭ تىرىكلىكى سۇ بىلەن، مېنىڭ تىرىكلىكىم سەن بىلەن. بىز ئايرىلىپ ئۈچ ئايدا كۆرۈشتۇق. ئەمدى كەتسەڭ مېنىڭ ھالىم قانداق بولار؟ ! ــ دېدى.

ھاۋازخان ئۆزىنىڭ تەلىپىدە قاتتىق تۇردى. ئەمىر گۆر ئوغلى نائىلاج ھاۋازخانغا تۇلپار لەيلى قىرنى توقۇپ بەردى، بېشىغا دۇبۇلغىسىنى كىيدۇردى، قولىغا نەيزىسىنى تۇتقۇزدى، پاتمە بېرىپ خوشلاشتى.

ھاۋازخاننىڭ دۇشمەنلىرى:

ــ بېشى چوڭ ھاۋازخان ھازىر بېرىپلا بېشىنى يەيدۇ ! ــ دېيىشتى.

ھاۋازخان خۇداغا سېغىنىپ يالۋۇرۇپ چۆللەرنى كەزدى. يامغۇر سۇيىنى ئىچىپ يۇرۇپ بىر تاغقا چىقتى. ئۇ تاغنىڭ ئۇ تەرىپىدە ياتقان سان ـ ساناقسىز زەڭگىلەرنىڭ قوشۇنىنى كۆردى. ئۇ ئۆز ـ ئۆزىگە: « ‹مەن بۇلارنى كۆرۈپ، قۇرۇق قول بىلەن زەڭگىلەرنى پالانى يەردە كۆردۇم› دەپ قايتىپ بارسام بەگلەر ئاتامغا: ‹ئوغلۇڭ ھاۋازخان لاپخور، قورقۇنچاق، بىرنەچچە كۈن يول يۇرۇپ بۇ گەپنى توقۇپ كەپ-
تۇ› دېيىشىدۇ. ئەڭ ياخشىسى، مەن بۇلاردىن ئېنىق بىر خەۋەر ياكى مەلۇمات ئېلىپ باراي» دېدى. ئۇ شۇ يەردە يۇرۇپ نامازشام ۋاقتىدا زەڭگىلەرگە يېقىن باردى. زەڭگىلەر بېشىنى قىزىل ياغلىقتا تاڭغانـ-
دى. شۇ ھالدا ئۇلاردىن ئون ئىككى مىڭ لەشكەر سەپ تارتىپ، بىر ـ بىرىگە:

ــ گۆر ئوغلىنىڭ لەشكىرى كېلۇرمىش، شۇنىڭدىن خەۋەردار بولۇڭلار ! ــ دېيىشكىنىنى ئاڭلىدى.

ھاۋازخانمۇ بېشىنى قىزىل ياغلىق بىلەن چىگىپ، چىرايىنى ئۆزگەرتىپ:

ــ خەۋەردار بولۇڭلار، خەۋەردار بولۇڭلار، ــ دەپ ئۇلارنىڭ ئارىسىغا كىردى. زەڭگىلەر ئۇنىڭ ھاۋازخان ئىكەنلىكىنى بىلمىدى.

ھاۋازخان ئېتىنى بىر دەرەخكە باغلاپ قويۇپ، ئۇلارنى ئارىلىدى. تۇن يېرىمدا ئۇ بىر چېدىرغا كېلىپ قالدى. بۇ چېدىر باشقا چېدىرلاردىن ھەممە تەرەپتىن ئايرىلىپ تۇراتتى. بۇ زەڭگىلەر پادىشاھـ-
نىڭ قىزىنىڭ چېدىرى ئىدى. ئۇ قىزنىڭ قىرىق كېنىزىكى بار ئىدى، ئۇ قىزغا شۇلار قارايتتى. ھاۋازخان چېدىرنىڭ ئىشىكىگە يېقىن باردى، ئىشىكتىن چېدىرنىڭ ئىچىگە قارىدى. ئۇ چېدىر ئىچىدە ناھايىتى نۇرغۇن پانۇسلارنى كۆردى، پانۇسنىڭ يورۇقىدا قىرىق كىچىك تەختتە ئۇخلاۋاتقان قىزنىڭ قىرىق كېنىزىكىنى كۆردى، ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ئېگىز تەختتە ياتقان شاھنىڭ قىزىنى كۆردى.

ئۇ ئاستا بېرىپ شاھ قىزنىڭ قولىدىكى قىممەت باھالىق ئۈزۈكنى كۆرۈپ، تۇرۇپ قالدى، كېيىن

قىزنىڭ قولىدىن ئۇزۇكنى ئالدى، بېشىدىن رومىلىنى ئالدى، چېدىردىن چىقىپ ئېتىنى مىندى.

ــ خەۋەردار بولۇڭلار، خەۋەردار بولۇڭلار، ئەمىر گۆر ئوغلىنىڭ لەشكىرى كەلدى ! ــ دەپ جار سېلىپ يۈرۈپ تاڭ ئاتقۇچە ئۆزى زەڭگىلەرنىڭ ئارىسىدىن چىقىپ كەتتى.

ئەتىسى بۇ غوۋغادىن ئويغانغان قىز قارىسا قىممەت باھالىق ئۇزۇك، بېشىدىكى رومىلى يوق. قىز بۇ ئىشتىن ئەجەبلەندى، قىز: «بۇ يەرگە مۇشۇ قەرىق كېلىزەكتىن باشقا ئىنس ـ جىن كىرمىسە، ئۇ-زۇك بىلەن رومالنى مۇشۇ نەمىلەر ئالمىسا، باشقا كىم ئالىدۇ؟ » دەپ ئۆلارنى ئوغرى تۇتۇپ قىستاشقا باشلىدى.

شۇ چاغدا بۇ غوۋغانىڭ ئېنىق خەۋىرى قىزنىڭ قۇلىقىغا يەتتى. قىزنىڭ قېشىغا كىرگەن ئاتىسى:

ــ قىزىم، ھازىر چۈقان كۆتۈرۈپ، بۆلارنى ئوغرى تۇتىدىغان چاغ ئەمەس، يىتكەن بولسا مەيلى. مەن شەھەرگە كىرگەندە ئەڭ ياخشى ئۇزۇك، يارىغۇدەك رومال ئېلىپ بېرەي، ــ دەپ ئۇنى پەس قىلدى.

قىز ئاتىسىنىڭ سۆزىگە كۆنگەن بولسىمۇ، كېلىنزەك قىزلارنى:

ــ سەنلەر بولمىساڭمۇ چېدىردا مەن ئۆزۈم يالغۇز قورقماي يېتىۋېرىمەن ! ــ دەپ يېنىدىن ھەيدەپ چىقاردى. ئۆزى چېدىردا يالغۇز قالدى.

ھاۋازخان تاغ ئۈستىگە چىقىپ ئىككى رەكەت شۈكرانە نامىز ئوقۇدى. ئاندىن كېيىن ئۆزى ئەكەلگەن ئۇزۇك بىلەن رومالنى گۆر ئوغلىنىڭ قېشىغا ئېلىپ بارماقچى بولدى، كېيىن ئۇ: ئاتام گۆر ئوغلىغا بۇنى ئېلىپ بېرىپ دۇشمەن ئەھۋالىنى خەۋەر قىلسام چىنپۇتەر، رەقىبلىرىمىز: ھاۋازخان بۇنى بىر يەردىن سېتىۋېلىپ ئەكەلگەن، دەپ ئىشەنمەي مېنى مەسخىرە قىلىدۇ. ئەڭ ياخشىسى قىزنىڭ ئۆزىنى ئېلىپ قاچاي، دېگەننى ئويلىدى، بۇ تەدبىر ئۇنىڭغا ياقتى. كەچ كىرىشى بىلەن ئۇ چېدىرغا يەنە بارىدى. چېدىرنىڭ ئىشىكىنى ئاستا ئېچىپ كىرىپ، يالغۇز ياتقان قىزنى كۆردى. چېدىرنىڭ ئىشىكىدىن كىرگەن مەيىن شامالدا ئۇنىڭ چاچلىرى يەلپۇنۇپ تۇراتتى. قىز ئاپئاق بېلىقتەك ياتقان بولۇپ، ھاۋازخانىڭ دىققىتىنى ئۆزىگە تارتتى. ئۇ ئاستا بېرىپ قىزنىڭ بىر قولىنى تۇتتى.

قىز ئويغاندى، ئۇمۇ ھاۋازخاننىڭ قولىنى تۇتۇپ ئورنىدىن تۇردى.

ــ ئوغرىنى تۇتتۇم ! ــ دەپ قىلىچىنى غىلاپتىن سۇغۇردى ئۇ ھاۋازخانغا قاراپ، ــ سېنى ئەمدى چاپايمۇ؟ ــ دېدى.

ھاۋازخان قىزغا قاراپ چىرايلىققىنا قىياپەتتە ۋىلىققىدە كۈلدى. ھاۋازخاننىڭ بۇ كۈلكىسىگە قىزنىڭ نەزەرى چۈشتى. ئۇ ھاۋازخاننىڭ ئايدەك يۈزىگە، گۈل غۇنچىسىدەك لېۋىگە، چولپاندەك كۆزىگە ئەجەبلىنىپ قارىغاندا، ھاۋازخاننىڭ پېشانىسىدىن چاقماقتەك ئېتىلىپ چىققان بىر ئوت قىزنىڭ سىنەسىدە جاي ئالدى. شۇ چاغدا قىز:

ــ ئەي يىگىت، بېشىڭدا ئەجەل تىغى ئويناۋاتسا، سەن نېمە ئۈچۈن يىغلىماي كۈلىسەن؟ ئۆلۈمدىن قورقمامسەن؟ ! ــ دەپ سورىدى.

ھاۋازخان خاتىرجەم ھالدا:

ــ ئەي ئاپئاق قىز، ئۆلۈمدىن قورققان ئادەم سېنىڭ يېنىڭغا كىرەمدۇ؟ ! ــ دەپ سوئال بىلەن جاۋاب بەردى.

قىز ھەيران بولۇپ:

ــ جىنمۇسەن، پەرىمۇسەن ؟ ياكى ئادەممۇ؟ ماڭا راستىڭنى ئېيت ! ــ دېدى.

هاۋازخان:

ــ ئەي خېنىم، بىلسىڭىزمۇ بىلىك، بىلمىسىڭىزمۇ بىلىك! مەن ئەمىر گۈر ئوغلىنىڭ بالىسى هاۋازخان دېگەن يىگىت بولىمەن، ــ دېدى.

ــ هاۋازخان دېگەن بىرمۇ ياكى ئىككىمۇ؟ ــ دەپ سورىدى.

هاۋازخان:

ــ هاۋازخان دېگەن بىر، مانا مەن شۇ! ــ دەپ جاۋاب بەردى.

قىز:

ــ هاۋازخان دېگەن شۆھرىتىگە قاراپ مەن سېنى بېشى بۇتتەك، قولى شاخ چىنارەك دەپ ئويلىدىم، ئۆزۈڭ ياشقىنا بىر يىگىت ئىكەنسەن. كۆرمىدىڭمۇ، مانا شۇ لەشكەرلەرنىڭ هەممىسى سېنى تۇتقىز دەپ مۇشۇ يەردە ياتىدۇ. ياش ئۆلۈپ كەتمىگىن، بۇ يەردىن تېزرەك چىقىپ كەت! ــ دېدى.

هاۋازخان:

ــ خېنىم، مەن بۇ يەردىن سىزنى ئالماي چىقىپ كەتمەيمەن! ــ دېدى.

قىز چۆچۈپ:

ــ بىزنىڭ بۇ يەردىلىكىمىزنى ئاتام ئاڭلىسا، هەر ئىككىمىزنى ئۆلتۈرىدۇ، بىز ياش تۇرۇپلا ئۆلۈپ كېتىمىز! ــ دېدى.

هاۋازخان قىزنى بىللە ئەكەتمىسە، بۇ يەردىن چىقمايدىغانلىقىنى ئېيتىپ ئۆز سۆزىدە چىڭ تۇردى.

تاڭ يېقىنلىشىپ قالغانىدى. قىز:

ــ ئەي يىگىت، ئۆزۈڭگىمۇ قىلدىڭ، ماڭىمۇ قىلدىڭ. بوپتۇ، بۇ يەردە تۇتۇلۇپ قېلىپ ئۆلگۈچە، سەن بىلەن بىللە بولغىنىم ياخشىراق، ــ دەپ ئورنىدىن تۇرۇپ كىيىملىرىنى يۆتكىدى، بىر توپ دۇر-دۇندا بېلىنى باغلاپ ئاتقا مىندى. هاۋازخانغا ياندىشىپ، «چۇھ! جانۋار!» دەپ ئاتلىرىنى قامچىلاپ زەڭگىلەر قوشۇنى ئارىسىدىن چىقىپ كەتتى.

قىزنىڭ كېنىزەكلىرى ئەتىسى «شاھ قىزىنىڭ قولىغا سۇ بېرەيلى» دەپ چېدىرغا كىرسە، قىز يوق.

ــ ۋاي پادىشاھىئالەم، قىزلىرى يوق، بىرى ئېلىپ قېچىپتۇ! ــ دەپ چۇقان كۆتۈرۈپ شاھنىڭ قېشىغا كىرىشتى.

پادىشاھ:

ــ قۇرئەندازلار، بارمۇسىلەر؟ قىزىمنى كىم ئېلىپ قاچقانلىقىنى ماڭا مەلۇم قىلىڭلار! ــ دېدى.

سارايدىكى قۇرئەندازلاردىن شاھ بىلەن سەپەرگە بىللە چىققانلىرى بىر يەرگە يىغىلىپ:

ــ ئۇلۇغ شاھ، قىزلىرىنى ئەمىر گۆر ئوغلىنىڭ ئوغلى ھاۋازخان ئېلىپ قېچىپتۇ، ــ دەپ جاۋاب بېرىشتى.

شاھ سەردارلىرىنى يىغدى، ئۇلارغا:

ــ دەرھال ئاتلىنىڭلار! ئەمىر گۆر ئوغلىنىڭ ئوغلى ھاۋازخان بىلەن قىزىمنى تېرىك تۇتۇڭلار! ــ دەپ ئەمر قىلدى.

توقسان مىڭ سىپاھ كاناي ـ سۇناي چېلىپ، ھاۋازخانىنىڭ ئىزىدىن قوغلاپ ماڭدى. ئۇلارنىڭ بىر قىسمى ھاۋازخانىنىڭ ئارقىسىدىن قوغلاپ يېتىپ كېلىپ:

ــ ئەي ئەمىر گۆر ئوغلى، ھاۋازخان سەن كىشىنىڭ يۇرتىغا تىنچ كېلىپ، تىنچ كەتمەي، شاھىمىزنىڭ قىزىنى ئوغرىلاپ قاچساڭ بولامدۇ؟ سەن مەرد يىگىت بولساڭ، قىزنى بىزنىڭ قولىمىزدىن ئال! ــ دەپ ۋارقىراشتى.

ھاۋازخان ئېتىنىڭ بېشىنى ئارقىسىغا بۇرىدى.

ــ ئەي ئەبلەخ يەزىدىلەر، نېمە دەۋاتىسەن؟! ــ دېدى.

قىز ھاۋازخانىنىڭ ئېتىنىڭ تىزگىنىنى تارتىپ تۇرۇپ:

ــ ئەي غوجام، تىل دېگەن بىر يەلدۇر، پەرۋا قىلمىساقلا ئۆتۈپ كېتىدۇ. يولىمىزدىن قالمايلى! ــ دېدى.

ھاۋازخان قىزنىڭ سۆزىگە كىرمىدى، يالۋۇرسىمۇ ئۇنىمىدى.

ــ ئاللاھۇ ئەكبەر! ــ دەپ تەكبىر ئېيتىپ جەڭگە كىرىشىپ كەتتى. ئۇ ئۆزى يالغۇز ئوچ كېچە ـ كۈندۈز جەڭ قىلدى. بىرنى ئۆلتۈرسە ئونى، ئوننى ئۆلتۈرسە يۈزى ئۇنىڭغا ھۇجۇم قىلدى. ئاخىر ھاۋازخان ھالسىراپ ئارقىسىغا ياندى. ئېتى ئۇنى ئېلىپ بەش كۈنلۈك يولنى بىر كۈندە دېگۈدەك بېسىپ ماڭدى. زەڭگىلەر شاھى مەشھۇر تورچىلارنى يىغىپ ھاۋازخانىنىڭ يولىغا تور تاشلاتقۇزدى، شۇ تورلاردىن بىرى ھاۋازخانىنىڭ ئالدىغا كېلىپ چۈشتى.

ھاۋازخان ئېتى بىلەن، قىزمۇ ئېتى بىلەن شۇ تورغا چۈشۈپ قالدى. ھاۋازخانىنىڭ مىڭەن ئېتى تورنى تېپىپ يىرتىپ قېچىپ چىقتى. ئات قىپقىزىل قانغا بويالغان ھالدا كېلىپ گۆر ئوغلىنىڭ تەختىگە تۇمشۇقىنى تىرەپ تۇردى.

زەڭگىلەر شاھى ھاۋازخان بىلەن قىزنى تۇتۇپ كەلتۈرۈپ ئۇنى دارغا ئاستۇرماقچى بولدى. بۇ پادىشاھنىڭ بىر ۋەزىرى بار ئىدى، ئۇ بۇرۇن گۆر ئوغلىغا خىزمەت قىلىپ ئۇنىڭ تۇزىنى يېگەنىدى. ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ:

ــ ئەي پادىشاھىئالەم، بۇ بىر بالا! بۇنى ھازىر دارغا ئېسىپ ئۆلتۈرگىنىڭىز بىكار، بۇنى بىز تىرىك تۇتۇپ تۇرساق ئاتىسى ئۇنى قۇتۇلدۇرۇشنى تەمە قىلىپ لەشكەر تارتىپ كېلىدۇ، ئۇنى شۇ چاغدا

ئاتىسىنىڭ كۆزىگە كۆرىستىپ تۇرۇپ دارغا ئاسساق، سىزنىڭ شاھلىق سەلتەنىتىڭىزنىڭ شۆھرىتى ئەلگە تارىلىدۇ، ــ دېدى.

بۇ سۆز ئۇنىڭغا ياقتى، ھاۋازخاننى زىندانغا سالدى، قىزنى بىر چېدىرغا چۈشۈردى. شاھ زىندان باققۇچى گۇندىپايغا:

ــ ھاۋازخانغا ئىنسان بالىسىغا سالمىغان زۇلۇمنى سېلىپ ئازابلا! ــ دەپ بۇيرۇق قىلدى.

شاھنىڭ قىزى ئاخشىمى گۇندىپاينىڭ قېشىغا كېلىپ:

ــ ئۇنى ئازابلىماي، پاختىنىڭ ئىچىدە ئوتنى ساقلىغاندەك ئاسرا! ــ دەپ بىر زىخچە ئالتۇن بەردى ۋە قايتىشىدا، ــ ئەگەر گېپىمگە كىرمەي يىگىتنى ئازابلايدىغان بولساڭ گۆشۈڭنى يەپ، سۆڭىكىڭنى پۈركۈيمەن! ــ دەپ ھەيۋە قىلدى.

تۇلپار لەيلى قىرنىڭ گۆر ئوغلىنىڭ تەختىگە تۇمشۇقىنى تىركەپ تۇرغانلىقىنى كۆرگەن چوڭ كىچىك ھەممە كېلىپ ئاتىنىڭ بېشىنى سىلىدى. ئەمىر گۆر ئوغلى ئاتىنىڭ بېشىنى سىلاپ تۇرۇپ:

ــ ئەي جانىۋار، ۋاپادار ئوغلۇم ھاۋازخان قېنى؟ ــ دەپ سورىدى.

ئات كىشنەپ ـ كىشنەپ، يەرنى چاپچىپ، بېشى بىلەن زەڭگىلەر پادىشاھى چۈشكەن تەرەپنى كۆرسەتتى. ئەمىر گۆر ئوغلى يېنىدىكى قىرىق تاجدار شاھزادە، بەگزادىلەر بىلەن ئۇلارنىڭ قوشۇنىدىن ئون مىڭدىن ئارتۇق لەشكەرنى جەڭگە تەييارلىدى. ناغرا، كاناي ـ سۇنايلىرىنى چالدۇرۇپ، تۇغ ـ ئەلەملىرىنى لەپىلدىتىپ تۇلپار لەيلى قىرنى ئالدىغا سېلىپ زەڭگىلەر پادىشاھى تەرەپكە ماڭدى.

بىر ئاي يول مېڭىپ ئۇلارغا يېقىن كېلىپ چۈشتى، چېدىر ـ بارگاھلىرىنى تىكتى.

زەڭگىلەر پادىشاھى ئۇلارنىڭ بىرمىڭ ئالتە يۈز تۇغ ـ ئەلەم بايراقلىرىنى كۆردى. ئۇ:

ــ بىر ئەلەم مېڭىغا ئىشارەت، مەن گۆر ئوغلىنىڭ لەشكىرىنى «بەك ئاز» دەپ ئاڭلىغان، لېكىن

ئۇلار ھېلىمۇ جىقكەن، — دېدى يېنىدىكى كىشىلەرگە.
ئۇ ئاخىردا گۆر ئوغلىنىڭ يېتىپ كەلگەنلىكىنى كۆردى. ئۇنى بىلىدىغانلار زەڭگىلەر شاھىغا:
— ئەنە، گۆر ئوغلى! — دەپ كۆرسەتتى.
زەڭگىلەر شاھى چېدىرغا قايتىپ كېلىپ، گۇندىپايىنى چاقىردى، ئۇنىڭغا:
— ئېگىزلىكى ئىككى يۈز غۇلاچ دار راسلاپ، ھاۋازخاننى شۇ دارغا ئېسىپ قوي! — دەپ ئەمر قىلدى.
گۇندىپاي شۇنداق قىلدى.
ئەمىر گۆر ئوغلى ھاۋازخاننى داردا كۆرۈپ:
— ئاھ بالام! — دەپ ھاردۇق ئالماي، توپىسىنى قاقماي جەڭگە تەييارلاندى. پالۋانلارغا قاراپ، — تۇرۇڭلار، يىگىتلەر! تەييارلىنىڭلار، جەڭ قىلىمىز! — دەپ مەيدانغا ئات سالدى.
ئۇلار زەڭگىلەر لەشكىرى بىلەن يىگىرمە بىر كېچە - كۈندۈز جەڭ قىلدى. زەڭگىلەر پادىشاھى بۇلارنىڭ جەڭدىن قول يىغمىغىنىنى كۆرۈپ، يېنىدىكى كىشىلەرگە:
— بىز جەڭ قىلساق، ئەڭ كۆپ بولغاندىمۇ بىرەر - يېرىم كۈن جەڭ قىلالىتۇق. بۇلار مەست بولغان بۇغرىدەك باش - ئايىغى يوق جەڭ قىلىدىكەن، — دېدى.
شۇ چاغدا شاھنىڭ يېنىدىكى ھېلىقى ۋەزىر:
— سەن ئەمىر گۆر ئوغلىنىڭ جاندىن ئەزىز ئوغلى ھاۋازخاننى ئۇنىڭ كۆزىگە كۆرسىتىپ دارغا ئېسىپ قويساڭ، ئۇ شۇنداق جەڭ قىلماي قانداق قىلىدۇ؟! — دېدى.
— ھاۋازخاننى داردىن چۈشۈرمىسەم، ئۇلار جەڭدىن قولىنى يىغمامدۇ؟! — دەپ سوردى زەڭگىلەر شاھى ۋەزىردىن.

ۋەزىر:

— ياق، ئۆلۈپ تۇگەيدۇ، جەڭدىن قولىنى يىغمايدۇ! — دەپ جاۋاب بەردى.

زەڭگىلەر شاھى جەڭدىن تويغان ۋە ھارغاندى. ئۇ دەرھال ھاۋازخانىنى داردىن چۈشۈرۈشنى بۇيرۇدى. ئۇ ئىككى يېنىغا قاراپ:

— جادۇگەرلەر، بارمۇسىلەر؟! — دەپ سورىدى. توقسان ياشلىق بىر جادۇگەر بار ئىدى، ئۇ شاھنىڭ ئالدىغا كەلدى. زەڭگىلەر شاھى ئۇنىڭغا:

— قىزىم بىلەن ھاۋازخانىنى شەھەرگە ئېلىپ بارغىن! — دەپ ئەمر قىلدى.

جادۇگەر:

— خوپ! — دەپ چىقىپ ئەپسۇن ئوقۇدى. ھاۋازخان بىلەن قىز ئىككىسى كەپتەرگە ئايلاندى، ئۆزى بىر لاچىن بولۇپ، ئۇلارنى ئالدىغا سېلىپ سۇرۇپ زەڭگىلەر شەھىرىگە قاراپ ماڭدى. بۇرۇن گۆر ئوغلىنىڭ تۇزىنى يەپ، خىزمىتىنى قىلغان زەڭگىلەر شاھىنىڭ ھېلىقى ۋەزىرى كەچ كىرىشى بىلەن گۆر ئوغلىنىڭ چېدىرىغا يېتىپ باردى. ئۇ:

— ئەي ئەمىر گۆر ئوغلى، ئوغلۇڭ ھاۋازخان بىلەن دىدار كۆرۈشۈش ئەمدى قىيامەتكە باقي قالدى. زەڭگىلەر شاھىنىڭ ئەمرى بىلەن قېرى جادۇگەر ھاۋازخان بىلەن زەڭگىلەر شاھىنىڭ قىزىنى كەپتەر سۇرىتىگە، ئۆزىنى لاچىن سۇرىتىگە كىرگۈزۈپ، ئۇلارنى ئالدىغا سېلىپ قوغلاپ زەڭگىلەر شەھرىگە ئەكەتتى! — دېدى.

ئەمىر گۆر ئوغلى بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن بۇلبۇلخان دېگەن ۋەزىرىنى ئاغا يۇنۇس پەرىنىڭ قېشىغا ئەۋەتتى.

بۇلبۇلخان سۆزنى ئاغا يۇنۇس پەرىگە ئېيتىش بىلەن ئاغا يۇنۇس، پەرى:

ــ ئاھ بالام! ...، ــ دەپ ئۆزى بىر شۇڭقارغا ئايلاندى، قانات قېقىپ، ھاۋاغا چىقىپ ئۇلارنى قوغلاپ ماڭدى. ئاغا يۇنۇس پەرى ئۇلارغا يېتىپ بارغاندا، جادۇگەر قېرى بۇلارنى كۆرۈپ قالدى. جادۇگەر دەرھال ئۇلارنى قوغلاپ يەرگە ئەچۈشتى، بىر ئەپسۇن ئوقۇپ ئۇلارنى دوملىتىپ كېيىك سۈرىتىگە ئەكىردى. ئۆزى بۈركۈت بولۇپ، بۇلارنى تاغقا قوغلاپ ماڭدى.

ئاغا يۇنۇس پەرى بۇنى كۆرۈپ: بۇ ھەممە تەرەپتىن يېتىلگەن جادۇگەر ئىكەن دەپ، ئۆزىمۇ بۈركۈت-كە ئايلاندى ۋە ئۇلارنى قوغلاپ ماڭدى. شۇ چاغدا ئىككى كېيىك بىلەن قۇش سۈرىتىدىكى جادۇگەر بىر قۇدۇققا ئۇدۇل كېلىپ قالدى. جادۇگەر ئىككى كېيىكنى دەرھال بېلىققا ئايلاندۇرۇپ، ئۆزى يىلان سۈرە-تىگە كىردى ۋە ئۇلارنى قۇدۇققا قوغلاپ چۈشتى.

ئاغا يۇنۇس پەرى بىر لەھەك بولۇپ ئۇلارنى قوغلاپ قۇدۇققا چۈشتى. بۇ ئۇچەيلەن قارا قۇش سۈرە-تىدە بولۇپ ئارقىسىدىن قوغلاپ كىرگەن ئاغا يۇنۇس پەرىگە ياندى.

ئاغا يۇنۇس پەرى بىر، بۇلار ئۈچ بولۇپ، كۈچ سېلىشتۇرمىسىدىكى تەڭلىك بۇزۇلغانلىقتىن، ئاغا يۇنۇس پەرى ئالدىراپ قالدى.

ئاغا يۇنۇس پەرى كۈھىقاپتىن چىقىدىغان چاغدا تاغىسى ئۇنىڭغا بىر تال مويىنى بېرىپ:

ــ ھەرقاچان بېشىڭىزغا قىيىن ئەھۋال ياكى ئېغىر كۈن دۈچ كەلگەندە، بىرەر ئېغىر ئاقىۋەتكە دۇچار بولغاندا بۇنى ئوتقا سېلىڭ، سىز قەيەردە بولسىڭىز مەن شۇ يەرگە ھازىر بولىمەن! ــ دېگەنىدى.

بۇگۈن ئۇنىڭ بېشىغا ئېغىر كۈن چۈشتى، ھاۋازخان ئۆزىگە ئوخشاش قۇش سۈرىتىدىكى ئانىسى ئاغا يۇنۇس پەرىنى تونۇمايدۇ، ئۇنى ياۋا قۇش ياكى جادۇگەر دەپ ئويلايدۇ، قىز تېخىمۇ تونۇمايدۇ. جادۇ-گەر بۇنىڭدىن پايدىلىنىپ ئۇلارنى قۇش سۈرىتىدىكى ئاغا يۇنۇس پەرىگە سالدى.

ئاغا يۇنۇس پەرى دەرھال يەرگە شۇڭغۇدى، يەرگە چۈشۈپ ياقىسىدىن بىر تال مويىنى ئالدى - دە، ئوت يېقىپ دۇت سالدى. كۈھىقاپ تېغىنىڭ يەتتىنچىسىدە تۇرغان تاغىسى دەرھال يېتىپ كەلدى.

ــ ئەي مېھرىبان سىڭلىم، بېشىڭغا نېمە كۈن چۈشتى؟ مەن ئۆز ۋاقتىدىلا: «ئادەمزاتتىن بىزگە ۋاپا كەلمەيدۇ» دېمەپمىدىم، ئەمدى ئۇ سېنى بۇ يەرگە ئەكېلىپ تاشلىدىمۇ؟ قانداق، مېنىڭ دېگىنىم بېشىڭغا كەلدىمۇ؟! ــ دېدى.

ئاغا يۇنۇس پەرى:

ــ ئەي تاغا، بۇ ئېغىر كۈن ماڭا سەن دېگەن ئەمىر گۆر ئوغلىدىن كەلگىنى يوق. ئۇ ماڭا ھازىرمۇ چەكسىز مېھرىبان، بۇ يەردە مەن ئۈچ بۈركۈتنىڭ ئارىسىدا قالدىم. ئۇنىڭ بىرى، مېنىڭ ۋە ئېرىم گۆر ئوغلىنىڭ ئوغلى ھاۋازخان، يەنە بىرى، گۆر ئوغلىنىڭ دۈشمىنى زەڭگىلەر شاھىنىڭ قىزى، ھاۋازخا-نىڭ مەشۇقى، ئۈچىنچى بىرى ئاشۇلارنى قۇش سۈرىتىگە كىرگۈزۈپ ماڭا سالغان قارا قۇش جادۇگەر، ھاۋازخان مېنى بۇرۇن بۇ قىياپەتتە كۆرمىگەن، شۇڭا ھازىر مېنى تونۇمايدۇ، ــ دېدى.

ئاغا يۇنۇس پەرىنىڭ تاغىسى جادۇگەرگە قاراپ:

ــ ھەي جادۇگەر، ھازىر سەن ئەسلىي قىياپىتىڭگە كەلسەڭ كەلدىڭ، بولمىسا بېشىڭنى ئۇزىمەن! ــ دېدى.

جادۇگەر بۇ سۆزگە پىسەنت قىلمىدى، ئۇ يەنە بىرنېمىلەرنى ئوقۇپ تۈسىنى ئۆزگەرتىشكە كىرىش-كەندى، ئاغا يۇنۇس پەرىنىڭ تاغىسى ئەپسۇن ئوقۇپ ئۇرۇپلا ئۇنىڭ بېشىنى ئالدى، يەنە بىر ئەپسۇن

ئوقۇپ ھاۋازخان بىلەن قىزنى ئەسلىي قىياپىتىگە كەلتۈردى، ئاغا يۈنۈس پەرىمۇ ئەسلىي قىياپىتىگە كەلدى، بۇلار تونۇشۇپ، قۇچاقلىشىپ كۆرۈشتى. شۇ چاغدا غايىبتىن: « ئىبلىس، تىبلىس، جىبلىس» دېگەن ئاۋاز كەلدى، جاھاننى قاراڭغۇلۇق باستى، ئۇچ كېچە ـ كۈندۈز ھېچنېمىنى كۆرگىلى بولمىدى. بۇ جادۇگەر ئۆلگەندە پەيدا بولىدىغان ئالامەت ئىدى. ئۇچ كېچە ـ كۈندۈزدىن كېيىن ئاستا ـ ئاستا ھاۋا ئېچىلدى. ئاغا يۈنۈس پەرى تاغىسىغا:

ــ تاغا، سىز ھاۋازخاننى بوينىڭىزغا مىندۈرۈپ، گۆر ئوغلىنىڭ قېشىغا ئاپىرىپ قويۇڭ. ئۇ شۇ جايدا زەڭگىلەر شاھى بىلەن جەڭ قىلماقتا، ــ دېدى.

ئۆزى زەڭگىلەر شاھىنىڭ قىزىنى يېنىغا ئېلىپ، چەمبىلگە راۋان بولدى.

ئاغا يۈنۈس پەرىنىڭ تاغىسى ھاۋازخاننى بوينىغا مىندۈرۈپ، گۆر ئوغلى جەڭ قىلىۋاتقان يەرگە يېتىپ كەلدى، ھاۋازخاننى يەرگە چۈشۈرۈپ قويۇپ، ئۆزى كۈھىقاپنىڭ يەتتىنچىسىگە ئۇچۇپ كەتتى.

ھاۋازخان بۇ يەرگە كېلىپ گۆر ئوغلىنىڭ لەشكەرلىرىنىڭ ئاز قالغانلىقىنى ھەم ئۇلارنى زەڭگىلەر ھەر تەرەپتىن قورشۇۋالغانلىقىنى كۆردى. ئۇ ئاتىسى بىلەن كۆرۈشتى، شۇ چاغدا زەڭگىلەر يەنە جەڭ دۇمبىقىنى چېلىپ، گۆر ئوغلىنى جەڭگە تارتتى. بۇ ئەھۋالنى كۆرگەن ھاۋازخان:

ــ ئەي ئاتا، بۇگۈنكى بۇ مەيدان جەڭنى ماڭا بېرىڭ، ماڭا دۇئا قىلىڭ ! ــ دېدى.

ئەمىر گۆر ئوغلى:

ــ ئەي ئوغلۇم، بۇ جەڭگە سەن كىرمە، ئۇلارنىڭ كۈچى كۆپ، ئۇلار بۇ نۆۋەت سېنى شۇ مەيداننىڭ ئۆزىدىلا ئۆلتۈرىدۇ، ــ دېدى. ھاۋازخان:

ــ ئەي ئاتا، بۇرۇن مەن بۇ يەردىن ئەرەبىستانغا جەڭ قىلىپ ئۆتكەندە دەريادىن بېلىق تۇتۇپ يېگەن غول پالۋانلىرى بىلەن تونۇشقان. خۇدا رىزاسى ئۈچۈن مەن يەنە شۇلارنىڭ قېشىغا بېرىپ بىرەرىنى ئەكەلسەم، ئۇ بۇ زەڭگىلەرنىڭ ئەدىپىنى بېرىدۇ. مەن شۇنىڭ بىلەن بىرلىشىپ بۇلار بىلەن جەڭ قىلەمەن ! ــ دېدى.

ھاۋازخاننىڭ بۇ پىكرىگە گۆر ئوغلى ماقۇل بولۇپ، رۇخسەت بەردى. ھاۋازخان دادىسى ئەمىر گۆر ئوغلىدىن دۇئا ئېلىپ يولغا چۈشتى. نەچچە كۈن يول يۈرۈپ، غول پالۋانلاردىن بىرنىڭ قېشىغا بارىدى. قارىسا، ئۇ ئۇخلاۋاتقانكەن. بۇرنى كانايدەك بولۇپ، ئۇنىڭدىن تونۇردىن چىققان تۈتۈندەك ئىس چىقىۋاتقان، ئۇنىڭ بۇلجۇڭ گۆشلىرى ئاتتەك، تۆگىدەك ھۇررەك بولۇپ ئۆرلەپ چىققان. ھاۋازخان ئۇنى بۇ ھالدا كۆرۈپ قاتتىق بىر نەرە تارتتى.

غول پالۋان بۇ ئاۋازدىن ئويغىنىپ قارىسا، بېشىدا بىر ئاتلىق بالا تۇرغان. بۇ غول پالۋان «ئادى» دەپ ئاتالغان ئېگىز ھەم باتۇر خەلقنىڭ ئەۋلادى ئىدى. ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ ھاۋازخاننى ئېتى بىلەن ئالقىنىغا ئالدى. ئۇنى بىردەم ئۇ ئالقىنىغا، بىردەم بۇ ئالقىنىغا ئېلىپ ئوينىدى، كېيىن ئۇنى تونۇغاندەك قىلىپ:

ــ ئەي يىگىت، ئۆزۈڭ كىم؟ بۇ يەردە نېمە ئىزدەپ يۈرسەن؟ نېمە ئارزۇ ـ ئارمىنىڭ بار؟ ! ــ دەپ سورىدى.

ھاۋازخان:

ــ مەن ئەمىر گۆر ئوغلىنىڭ بالىسىمەن، ئەرەبىستانغا ئۆتكىنىمده سەن بىلەن بۇ يەردە تونۇشقان. مېنىڭ دادام ئەمىر گۆر ئوغلى ھازىر زەڭگىلەر شاھى بىلەن ئۇرۇشماقتا، ئۇنىڭ لەشكەرلىرى بەك

ئاز قالدى. سەن ياردەم قىلساڭ ! — دېدى.

غول پالۋان ھاۋازخاننى يەرگە قويدى.

— سەن بېرىپ تۇر، مەن ئارقاڭدىن يېتىمەن ! — دەپ دەريادا كىرىپ كەتتى. ئۇ سايىسى ئاتمىش پاتمانلىق يەرگە چۈشۈپ تۇرىدىغان بىر تۈپ چىنارنى يىلتىزى بىلەن قومۇرۇۋالدى. ئۇنى كۆتۈرۈپ ھاۋازخاننىڭ ئارقىسىدىن گۆر ئوغلىنىڭ لەشكىرى بار تەرەپكە قاراپ ماڭدى. ھاۋازخان گۆر ئوغلىنىڭ قېشىغا يېتىپ كەلگەندە، ئۇ چارچىغان ھالدا جەڭدىن يانغانىدى. ئۇ ھاۋازخاننى كۆرۈپ:

— ئوغلۇم، تىنچ - ئامان كەلدىڭمۇ؟ سەن دېگەن غول پالۋان قېنى؟ — دەپ سورىدى.

ھاۋازخان:

— ئەنە، يوغان چىنارنى قۇچاقلاپ كېلىۋاتقان كىشى شۇ ! — دەپ جاۋاب بەردى.

ئەمىر گۆر ئوغلى بىر قارا بوراندەك بوغۇناقنى، ئۇنىڭ ئىچىدىن چىقىپ كەلگەن بويى پەلەكە يەتكەن پالۋاننى كۆردى. ئەمىر گۆر ئوغلى خۇش بولۇپ تەبلى جەڭ (جەڭ دۇمبىقى) چالدۇردى.

زەڭگىلەر شاھى جەڭ دۇمبىقىنى ئاڭلاپ: « بۇلارغا بىرەر يەردىن كۆمەككە قوشۇن كەلگەن ئوخشايدۇ» دېگەننى ئويلىدى. شۇ چاغدا غول پالۋان كېلىپ ھاۋازخاندىن:

— ئەمىر گۆر ئوغلى قېنى؟ — دەپ سورىدى.

ئەمىر گۆر ئوغلى غول پالۋان بىلەن كۆرۈشتى. غول پالۋان ئەمىر گۆر ئوغلىدىن:

— سېنىڭ لەشكىرىڭ قېنى؟ ! — دەپ سورىدى. ئەمىر گۆر ئوغلى قورشاۋدا قالغان قىسمىلىرى بىلەن يېنىدا قالغان قوشۇننى كۆرسەتتى. غول پالۋان چىنارنى كۆتۈرۈپ زەڭگىلەر لەشكىرىگە ھۇجۇم قىلدى. ئۇ گويا سۈپۈرگىدە پاشىنى ئۇرغاندەك ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈپ، ئۇلارنىڭ تىرىكلىرىنى سۈر - توقاي قىلدى. ئەمىر گۆر ئوغلىنىڭ قورشاۋدا قالغان قوشۇنلىرى ئاجرىتىۋېلىندى.

زەڭگىلەر پادىشاھى بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ قورال - ياراغنى بوينىغا ئېسىپ، ئەمىر گۆر ئوغلىنىڭ ئالدىغا كېلىپ ئامانلىق تىلىدى.

ئەمىر گۆر ئوغلى ئۇنىڭغا ئامانلىق بەردى. ھەر ئىككى تەرەپ يارىشىپ «ئەل ئامان» دەپ خوشلىشىپ، ئۆز يۇرتلىرىغا راۋان بولدى. ئەمىر گۆر ئوغلى ھاۋازخان، پالۋان غول بىلەن، زەڭگىلەر شاھى بىلەن خوشلىشىپ، تاغىسى ئەھمەد سەردارنى ئېلىپ ئۆز يۇرتىغا قايتىشتى. نەچچە كېچە - كۈندۈز يول يۈرۈپ چەمبىلگە يېتىپ كەلدى، قىرىق كېچە - كۈندۈز ئەل - يۇرتقا توي تارتىپ ئاش بەردى. ئەمىر گۆر ئوغلى شۇ تويدا قولىغا ئالتۇن تارلىق سازىنى ئېلىپ چېلىپ تۇرۇپ، تۆۋەندىكى نەزمىنى ئوقۇدى:

ئاۋۋال خەقنىڭ ئىزنى بىلەن،
بولدۇم ئارمان قالمىدى.
قاراڭغۇ گۆر ئىچىدە
تۇغۇلدۇم، ئارمان قالمىدى.

بۇ دۇنيادۇر ئۆزى پانىي،
چەمبىلنىڭ بولدۇم سۇلتانى،
يالغانچى ئۇشبۇ دۇنيانى
كۆردۇم، ئارمان قالمىدى.

قارا گۆرده كىردى جانىم،
ئانام بولدى مېھرىبانىم،
يەتتى پۇشتى دەرمانىم
كۆردى، ئارمان قالمىدى.

ئۇزدۇم ئۆردەك كۆلىدە،
ياشىدىم چەمبىل ئېلىدە،
تۇرك، تۇركمەن يېرىدە
يۇردۇم، ئارمان قالمىدى.

هېچ خورىماس بەستىمنى،
تۇتتۇم ئەلنىڭ دەستىنى،
ئالتۇن تەختىنىڭ ئۈستىنى
كۆردۈم، ئارمان قالمىدى.

ئاڭلا مەندەك ئەر سۆزىنى،
چېقىلغان ئايدەك يۈزىنى،
يىگىرمە ئەرەب قىزىنى
سۆيدۈم، ئارمان قالمىدى.

ئاۋات قىلدىم ئۇشبۇ يەرنى،
تونۇدۇم كامىل ئەرنى،
قىرىق چىلتەن ھەم خىزىرنى
كۆردۈم، ئارمان قالمىدى.

خىزمىتىن قىلىپ شۇ ئەرلەرنىڭ،
خانى بولدۇم بۇ يەرلەرنىڭ،
دۇئاسى بىلەن پىرى زەنلەرنىڭ[9]،
يۈردۈم، ئارمان قالمىدى.

تاجلار باردۇر بېشىمدا،
پىرلەر ھازىر قېشىمدا،
ئاغا يۇنۇسنى ئون يېشىمدا
ئالدىم، ئارمان قالمىدى.

بىر يىگىت بار قېشىمدا،
كۆردۈم ئۇنى چۈشۈمدە،
مىسقال ئايمنى قىرىق يېشىمدا
ئالدىم، ئارمان قالمىدى.

مەن ئېيتايىن ئىچ سىرىمنى،
نېسىپ قىلدى پەرىنى،
ئەللىك ياشتا گۈلنار پەرىنى
ئالدىم، ئارمان قالمىدى.

يۈرتقا سالدىم ئوتلارنى،
ئالدىم نەچچە كەنتلەرنى،
قىزىلباشلار يۈرتلىرىنى
ئالدىم، ئارمان قالمىدى.

يەرگە تۆكتۈم قىزىل قاننى،
ئامان قىلسۇن ھەق بۇ جاننى،
ياش چېغىمدا ھەسەنخاننى
كۆردۈم، ئارمان قالمىدى.

ئوغۇل قىلىپ ھەسەنخاننى،
ئېيتتىم بارچە ئارمانىنى،
يۈز ياشتا ھاۋازخاننى
كۆردۈم، ئارمان قالمىدى.

گۈرۈجستاننىڭ جازايىنى،
سېلىپ بېشىغا ئازايىنى،
قىزىلباشنىڭ جازايىنى
بەردىم، ئارمان قالمىدى.

بەندە، قىلدىم گۇناھنى،
سېغىندىم بىر ئاللانى،
شۇندىن سوڭ خۇنخار شاھنى
ئالدىم، ئارمان قالمىدى.

باغلاپ غېنىم قوللىرىنى،
كۆرۈپ باغۇ گۈللىرىنى،
گۈرۈجىستان ئەللىرىنى
كۆردۈم، ئارمان قالمىدى.

ئوڭ يېنىمدا ھاۋاز ھەمراھ،
سول يېنىمدا ھەسەنخان شاھ،
ۋاپاسى يوق كونا دۇنيا
كەزدىم، ئارمان قالمىدى.

دەپ دۇئا قىلدى. ھاۋازخاننى خاقان قىلىپ تىكلەپ، خەزىنىدىكى بارىنى، قاتاردىكى نارىنى، قولىدىكى مۆھرىنى بېرىپ تەختكە چىقاردى، بېشىغا ئالتۇن تاجنى كىيدۈردى، ئۆزى باشلاپ ئۇنىڭغا تەزىم قىلىدى. قالغان شاھزادە ۋە پالۋانلارمۇ بىر - بىرلەپ كېلىپ ئۇنىڭغا ئىتائەت قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈردى. ئەھمەد سەردارنىڭ قىزىنى ۋە زەڭگىلەر شاھىنىڭ قىزىنى ئۇنىڭغا ئېلىپ بېرىشتى. ھەممىسى مۇراد - مەقسەتكە يېتىپ، ئۆز نۆۋىتىدە ئەجەل شارابىنى ئىچىشتى.

يۈسۈپ-ئەھمەد

ھەلەرنى رىۋايەت قىلغۇچىلار، خەۋەرلەرنى دەۋردىن ـ دەۋرگە يۆتكىگۈچىلەر، داستان سۆز-لىگۈچىلەر، سۆز خامانلىرىدىن باشاق تېرىۋالغۇچىلار شۇنداق رىۋايەت قىلمدۇكى، ئىسپا-ھان شەھىرىدە بوز ئوغلانخان دېگەن بىر پادىشاھ بار ئىدى، ئۇ ئۆزىنىڭ لەئلىخان ئايىم دېگەن سىڭلىسىنى ۋەزىرى ئاغابەگخانغا توي قىلىپ بەردى. ئۇلاردىن ئىككى ئوغۇل، بىر قىز دۇنياغا كەلدى. ئوغۇللىرىغا يۈسۈپ بەگ ۋە ئەھمەد بەگ دەپ ئات قويدى. ئۇلار ئوقۇپ يۇرگەندە ئاتىسى ئاغا-بەگخان ۋاپات بولدى. بۇلار تاغىسى بوز ئوغلانخانىڭ تەربىيىسى ئاستىدا ئۆستى. ئۇلار ئوقۇشتا كامالـ-غا يەتتى، ئەمدى ئۇلارنى ھەربىي ئىشلارنى ئۆگەنسۇن دەپ ياراغ ـ جابدۇق، ئات ۋە سەرپايلار[10] بېرىپ، بىرنەچچە يىگىتنى قوشۇپ قويدى.

بۇلار ئون ئىككى ياشقا كىرگەندە ھەربىي ئىشلارنى مۇكەممەل ئۆگىنىپ بولدى، ئاندىن بۇلارنى ئوردا ئىچىدە مەھرەم بېشى قىلدى. بۇلار ئوردا يىگىتلىرىگە تولا ياخشىلىقلارنى قىلىپ ئۆزىگە قارىتتى، پات ـ پات شىكارغا چىقىپ تۇراتتى.

ئەلقىسسە، كۈنلەرنىڭ بىرىدە بىر سەركەردە كېلىپ، پادىشاھ بوز ئوغلانخانغا:

ـــ ئەي پادىشاھىم، سىزنىڭ شەپقەتلىك ھەمشىرىڭىزنىڭ پەرزەنتلىرى يۈسۈپ بەگ بىلەن ئەھمەد بەگلەر ھەر تەرەپتە ھاكىمىيەت يۈرگۈزۈپ تۇرۇۋاتىدۇ، ئاخىر سىزگە زىيان يەتكۈزەرمىكىن،ـــ دەپ ئەرز قىلدى.

بوز ئوغلانخان بۇ سۆزنى ئاڭلاپ غەزەپكە كەلدى ـ دە، دەرھال مىرزىسىنى چاقىرتىپ، « ئاقىلغا ئىشارەت، نادانغا جۇۋالدۇرۇز، ئەخمەققە كالتەك، ئۇلار بۇيرۇقنى دەخلى قىلمىسۇن» دەپ نامە يازدۇرۇپ، يۈسۈپ بەگ ۋە ئەھمەد بەگلەرگە ئەۋەتتى.

يۈسۈپ بىلەن ئەھمەد نامەنى ئېچىپ كۆرسە مەزمۇنى مۇنداق ئىكەن:

نەزم

بىر شەھەردە ئىككى سۇلتان نە ئىشلەر،
بۇ ئوغۇللار شاھلىق تەمە قىلۇرمۇ؟
بىر ئۇۋدا تۇرالماس بىرنەچچە قۇشلار،
قاغا، قۇزغۇن، زاغ[11] ئارسلان بولۇرمۇ؟

نە ئىشلارنى قىلۇر مۇندا ئىككى ئوغلان؟
ئىسپاھاندىن كۆچۈپ كەتسۇن بۇ زامان،
بىزگە دۇشمەن بولۇر بىشەك، بىگۇمان،
تۇلكىلەرنىڭ زاتى قاپلان[12] بولۇرمۇ؟

ياخشى زەررىن كۇرسى[13] ئاڭا قويدۇردۇم،
تىللا تۆشەك تەختكە ئانى مىندۇردۇم،
ئىسپاھانىڭ نىسپى خىراجىن بۇيرۇدۇم،
زاغۇ قۇزغۇن شۇڭقار ئەلھان[14] بولۇرمۇ؟

ئوغرى، مەككار بارۇر ئىمىش قاشىغە،
بوز ئوغلانخان دەر بەگلەرگە سالامىن،
كۆپ سەۋدالار چۈشەر ئادەم باشىغە،
مەن ئىبەردىم ئانچە توغرا كالامىن،
ھالىن بىلىپ توۋا قىلسۇن ئىشىغە،
تېزرەك قىلسۇن يول تەرەددۇت ئەنجامىن،
ئول ئۆزىچە ھاكىمىيەت سورارمۇ؟
يۈسۈپ ـ ئەھمەد يۈرتقا سۇلتان بولۇرمۇ؟

ئەلقىسسە، يۈسۈپ بەگ بىلەن ئەھمەد بەگ بۇ نامەنى كۆرۈپ چىرايلىرى ئۆزگەردى، بېشىغا ئاتەش ئۆرلىدى. نامەنىڭ مەزمۇنىنى يىگىتلىرىگە بىلدۈرۈپ:

ــ دوستلار، تاغىمىز بوز ئوغلانخان ئەمدى بىزگە دۈشمەن بوپتۇ، ــ دېدى. يىگىتلەر بۇ سۆزنى ئاڭلاپ غەزىپى كېلىپ:

ــ ئەلچىنى ئۆلتۈرۈپ، بوز ئوغلانخان بىلەن جەڭ قىلىپ ئىسپاھان شەھرىنى ئالىمىز، ــ دېدى.

يۈسۈپ بەگ يىگىتلىرىگە قاراپ:

ــ ئەي يارانلار، دۈشمەن دېگەن كىشىنىڭ ئاياغ ئاستىدىنلا پەيدا بولىدىكەن، ئۇلار بىلەن ئۇرۇش قىلماق لازىم ئەمەس، مېنىڭ سىزلەرگە بىر تەمسىل سۆزۈم بار، ــ دېدى.

نەزم

نائەھلى بىلەن سۆھبەت قۇرما ھەر يەردە،
يامانلارنى ئېلىپ بارما ھەر يەرگە،
دۈشمەنلەرگە ئېيتىپ سىرىڭ بىلدۈرۈر.
سېنى سالۇر غەم ـ غۇسسەنىڭ چاھىغە،
ئىچىڭدىكى سىرنى ئېيتما نامەردكە،
مۇھەببەتسىز ھەمراھ بىلەن بارما ھەر يەرگە،
ھەر كىشىگە سىررى ھالىڭ بىلدۈرۈر.
كۆچۈك ئىتتەك قاۋاپ پەيلىن بىلدۈرۈر.

مۇھەببەتسىز گۈلدىن ياخشىدۇر ياپراق،
يۈسۈپ بەگ دەر: ئەجەب زامان بولدىلار،
بىبەھرى گىياھتىن ياخشىدۇر تۈپراق،
بۇ يۇرت بىزگە ئەمدى ھارام بولدىلار،
بىئەقىل يولداشتىن ياخشىدۇر تاياق،
يامانلارنىڭ سۆزىگە كىرمەڭ، يارانلار،
كور كىشىگە يۈرەر يولىن بىلدۈرۈر.
يامان خەقلەر يامان پەيلىن بىلدۈرۈر.

ئەلقىسسە، بۇ سۆزدىن كېيىن يۈسۈپ بەگ، ئەھمەد بەگلەر ئون مىڭ ئۆيلۈك خالايىقنى باشلاپ ئىسپاھاندىن كۆچۈپ كەتتى. قىرىق بەش كۈن دېگەندە بىر چىمەنزارلىققا چۈشتى.ئۇ ئاجايىپ خۇش ھاۋا جاي ئىدى. بۇلار ھەر تەرەپكە ئۆستەڭ قېزىپ، دېھقانچىلىق قىلىپ، بىر گۈزەل شەھەر بىنا قىلىدى. شەھەرگە خۇۋە دەپ نام بەردى. ئون مىڭ ئۆيلۈك كىشىنى ماكانلاشتۇرۇپ، ئەل ئىچىدىن بىرى مىڭغا تېتىيدىغان قىرىق يىگىتنى تاللىۋېلىپ، ئۇنىڭغا تاغىسى ھوشۇر بەگنى سەردار قىلدى، ئاندىن ھەر تەرەپكە يۈرۈش قىلىپ، مەردانىلىك كۆرسىتىپ، ئەتراپتىكى ئىككى ئايلىق يەرلەرنى ئۆزىگە تەۋە قىلدى. بۇلارنىڭ شۆھرىتى ھەر تەرەپكە ئاڭلاندى: « ئىككى ئارسلان پەيدا بوپتۇ، قەيەرگە قەدەم قويسا ئالۇرمىش، بىر شەھەر بىنا قىپتۇ» دېگەن گەپلەر ئەتراپقا تارقالدى.

شۇ چاغلاردا ئۆرگەنچ يۇرتىدا بىر پادىشاھ بار ئىدى. ئېتى ئېرئەلىخان ئىدى. بۇ پادىشاھنىڭ ھۆ-زۇرىدا نادىر بەگ، كۈنخان، ئايخان، ئىسمەتخان، قىسمەتخان ئاتلىق بەش مۆھۈردار سۇلتان بار ئىدى. بىر كۈنى ئېرئەلىخان بۇ سەركەردىلەرنى يىغىپ مەسلىھەت ئۆتكۈزدى:

ــ ئەي سەركەردىلەر، مۇشۇ ئەتراپتا ئىككى شىرمەت پەيدا بوپتۇ، ئۇلار بىزنىڭ شەھرىمىزگە

يېقىن كېلىپ بىر شەھەر بىنا قىپتۇ، ئۇلارنىڭ ئاتلىرى يۇسۇپ، ئەھمەد ئىمىش، ھوشۇر بەگ دەپ سەركەردىسى بار ئىكەن، ئاخىر ئۇلار شەھىرىمىزگە قەدەم قويغۇدەكمىش، ئۇلار بىلەن ئۇرۇش قىلغىنىمىز ياخشىمۇ ياكى ئەلچى ئەۋەتىپ ئۇلارنىڭ پالۋانلىقىنى سىناپ، خۇي ـ پەيلىنى بىلگەن ياخشىمۇ؟ ــ دېدى.

سەركەردىلەر:

ــ ئەي پادىشاھىم، ئۇلارغا ئەلچى ئەۋەتىپ سىناپ كۆرگەن ياخشىدۇر، ــ دېيىشتى.

پادىشاھ سەركەردىلەرنىڭ مەسلىھەتىنى ماقۇل كۆرۈپ، توققۇز تۆگىگە سوۋغا ـ سالام، ئون يەتتە ئاتقا ئالتۇن قالقان يۈكلەپ، سەركەردىسى ئايخاننى باش ئەلچى قىلىپ، ئۆز نامىدىن بىر پارچە نامە يېزىپ شاھلىق مۆھرىنى بېسىپ، خۇۋە شەھىرىگە ئۇزاتتى.

ئايخان بىرقانچە كۈن يول يۈرۈپ خۇۋە شەھىرىگە يېتىپ باردى ۋە يۇسۇپ بەگنىڭ بارگاھىغا كىرىپ، نامەنى يۇسۇپ بەككە سۇندى. يۇسۇپ بەگ نامەنى ئوقۇپ كۆردى. قارىسا، بەش سۇلتان مۆھۈر بېسىپتۇ. يۇسۇپ بەگ بۇ نامەنى ئەھمەد بەككە كۆرسىتىپ بۇ سۆزنى ئېيتتى:

نەزم

قۇلاق سېلىپ ئەرزىم ئىشىت بەگ ئەھمەدىم،
ئۆرگەنچىنىڭ ئادالەتلىك سۇلتانى،

بەگلەر بېگى بىزگە سالام ئىبەرمىش.
ياخشى سۆزلەر بىلەن كەلام ئىبەرمىش.

ئېتى — ئايخان، ئېر ئەلىخان قانداشى،
كۈنخانىنىڭمۇ تۇغقىنى، ئېمىلداشى،
ئىككىمىزگە كەلتۈرۈپ كۆپ پىشكەشى[15]،
مېھرىبانلىق قىلىپ ئىنئام ئىبەرمىش.

توققۇز تۈرلۈك تارتۇق بىلەن ئون يەتتە بىدۇ ئاتى[16]،
بەش مۆھۈر بېسىلغان ئىكەنلەر خېتى،
ئالماس قىلىچ بىلەن ئېركەن زەررىن قالقانى،
ئىككىمىزگە شۇنچە ئىنئام ئىبەرمىش.

ھەر بەندىگە خۇدا بولسا مېھرىبان،
قايدا بارسا خار بولماس، ئەسلا بىگۈمان،

ئۆرگەنچىنىڭ يۈرتىدا بىزگە بەش سۈلتان،
ئوغلۇم دەپ ياخشى كەلام ئىبەرمىش.

ئايخان ئىكەن كەلگەن ئەلچىنىڭ ئاتى،
ئەسلىي سورىسىڭ چىڭگىزخانىنىڭ ئەۋلادى،
دوستلۇق ئىكەن، ئۇنىڭ مەقسەت ـ مۇرادى،
بەگلەر بېگى بىزگە سالام ئىبەرمىش.

يۈسۈپ بەگ دەر: بۇ دەۋرانلار غەنىيمەت،
بىزگە كەلدى بۇگۈن ئەييامى دۆلەت،
ئەھمەد خانىم، نېمە دەرسىز سىزگە مەسلىھەت؟
كەلسۇن دەپ بىزگە رەقەم ئىبەرمىش.

ئەھمەد بەگ:

— ئەي ئاكا، بىزلەر بىر ـ ئىككى ئۆيلۈك ئەمەس، ئون مىڭ ئۆيلۈك قېرىنداشلىرىمىز بار، شۇلار بىلەن مەسلىھەتلەشكىنىمىز ياخشى، «كېچەش بىلەن پىچىلغان تون قىسقا بولماس»، — دېدى ـ دە، تەمسىللەر كەلتۈرۈپ مۇنداق دېدى:

نەزم

كېچەشلىك تون قىسقا بولماس ھەر يەردە،
ئاغا سىزلەرنى ئاغا بىلگەن يىگىتلەر.
نېسىۋىسى شۇنچە كۆپتۇر دۇنيادا،
ئۇلۇغلارنىڭ پەندىن ئالغان يىگىتلەر.

ئېر ئەلىخان ئېتى، ئۆزى ۋەلىدۇر،
ئەسلىي بىلىسىڭ خۇدانىڭ سۆيگەن قۇلىدۇر،
بىلىسىڭ ئەگەر چىلتەنلەرنىڭ پىرىدۇر،
گۆھەر بولۇر بىر نەزەر سالساڭ، يىگىتلەر.

ھۆرمەتىمىز بولۇر مۇندىن زىيادە،
بۇلار كەبى سۈلتانلار يوق دۇنيادە،
نەزەر سالسا يېتىشۇرمىز مۇرادە،
پادىشاھلار دۇئاسىن ئالغان يىگىتلەر.

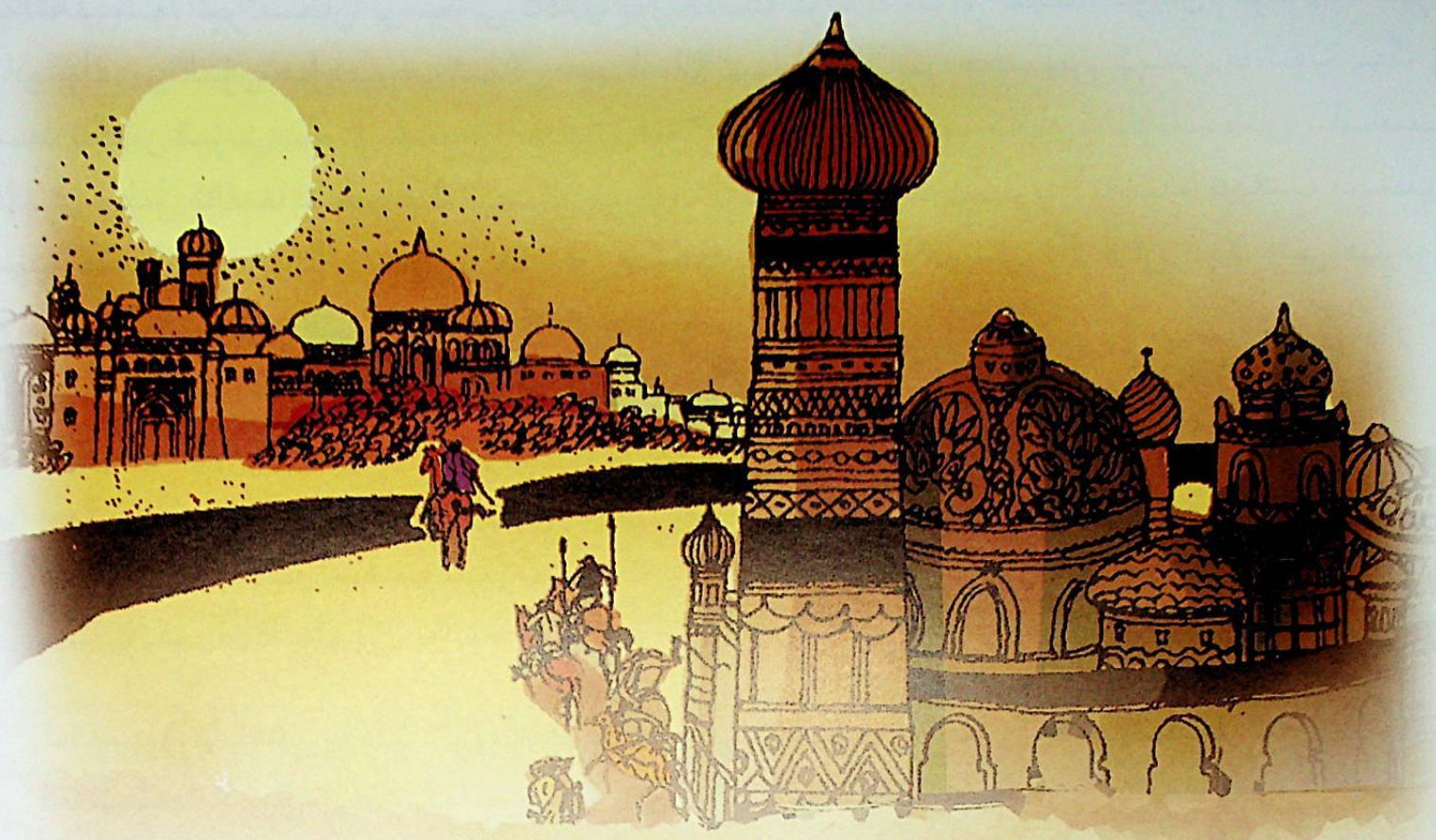
ياغدۇرۇپتۇ مۇندا كۈمۈش ـ تىللانى،
بىر مەسلىھەتكە كەلمەك كېرەك ھامانى،
ۋەدە قىلغان يالغان ئەمەس ئىمانى،
ئۇلۇغلارنىڭ قەدىرىن بىلگەن يىگىتلەر.

بۇ سۆز يۈسۈپ بەگكە ماقۇل بولدى. ئېرئەلىخان ئەۋەتكەن تارتۇقلارنى خالايىقلارغا بۆلۈپ بەردى. بارچە خەلق مەمنۇن بولۇپ:

— ئەي يۈسۈپۇم، بارغىنىڭىز ياخشى، كىشى ئىززەت تاپقان يېرىدە ئەزىز بولۇر، سىزنىڭ ئادالەتىڭىزدىن بايا‌ۋاندىكى شىر، بۆرىلەرمۇ ئامان بولۇر، — دېدى.

ھەرقايسى ئەمىرلەر ئۆز ھالىغا يارىشا مەسلىھەتلەرنى قىلدى، شۇنىڭ بىلەن يۈسۈپ بەگ ئايخانىنى چاقىرىپ، ئالدىغا تۈرلۈك نازۇنېمەتلەرنى قويۇپ، بېشىغا ئالتۇن سەللە ئوردى، بېلىگە ئالتۇن كەمەر باغلىدى. ئايخان تەزىم ۋە قۇللۇق بەجا كەلتۈردى. ئاندىن يۈسۈپ بەگ ئايخانىغا:

— بىزمۇ بەش ـ ئالتە كۈندىن كېيىن خىزمەتلىرىگە يېتىپ بارۇرمىز، — دېدى ۋە ئايخانىنى ئىززەت ـ ھۆرمەت بىلەن ئۇزاق يەرگىچە ئۇزىتىپ قويدى.

ئايخان بىرنەچچە كۈن يول يۈرگەندىن كېيىن ئۆرگەنچكە يېتىپ كېلىپ، ئېرئەلىخانغا كۆرۈنۈش قىلدى. ئېرئەلىخان پۈتۈن ۋەزىر، سەركەردىلىرىنى يىغىپ، ئايخاندىن:

ــ ئول قانداق شەھەر ۋە قانداق ئادەملەر ئىكەن؟ ــ دەپ سورىدى.

ئايخان يۈسۈپ بىلەن ئەھمەدنى تەرىپ قىلىپ، كۆرگەنلىرىنى مۇنداق بايان قىلدى:

نەزم

خوپ بەگ ئوغلى ئىككى ئېسىل شاھزادە،
ساخاۋەت[17] بابىدا ھاتەمچە باردۇر.
مەردى مەيدان ئىچرە بەلكى ئۈستادە،
شجائەت بابىدا رۈستەمچە باردۇر.

بىر شاھىن ئېرۈر شاھى قەيسەردەك[18]،
ھوشۇر بەگ سەردارى دىۋە ئەختەردەك[19]،
سىياسەت بابىدا رۇمى قەيسەردەك،
ئادالەت بابىدا ئۆمەرچە[20] باردۇر.

كۈندە يۈزمەك خەزىنىسى ئاچىلۇر،
مەرپەت قىلسا گۆھەر ساچىلۇر،
غازات قىلماققا ئىجتىھات قىلۇر،
كىمنى ياخشى دېسىڭىز، ئۇ شۇنچە باردۇر.

كەمستىپ بولماس ئۇنى بەگلىك بابىدا،
ھېچ كەملىك كۆرمىدىم ھەر ئەسبابىدا[21]،
ئاتنى چاپار يورغا بابىدا،
شامالدەك يۈرۈشى قۇيۇنچە باردۇر.

يۈسۈپ ـ ئەھمەد بەگ ئىككىسى بىر دەك،
ھوشۇر بەگ سەردارى شىرى يەزداندەك،
قىرىق يىگىتى باردۇر بىر جان ـ بىر تەندەك،
جاسارەت بابىدا ئوسمانچە[22] باردۇر.

ھەپتىدىن سوڭ مۇندا قىلۇر ئىرادەت،
ئۇلار ئۇچۇن قىلىڭ زەررىن ئىمارەت،
قادىر مەۋلان سىزگە قىلۇر كارامەت،
بىرى شىردەك، بىرى قاپلانچە باردۇر.

ئىككى سۇلتان بىر ـ بىرىگە مۇڭاپىق،
خۇدايىم ياراتمىش دۆلەتكە لايىق،
ئايخان ئېيتۇر: كۆرۈپ كەلدىم، خالايىق،
ئىشتىڭلار، بۇ سۆزۈم يۇز مىڭچە باردۇر.

ئەلقىسسە، ئېرئەلىخان بۇ سۆزنى ئاڭلاپ يۈز ھەسسە ئوت - پىراق ئىچىدە كۆيدى، مۇھەببەتلىرى زىيادە بولدى، ئالتۇن ھەل بېرىپ ئىككى مېھمانخانا تەييارلىدى. بىر ھەپتىدىن كېيىن يۈسۈپ بەگ ۋە ئەھمەد بەگلەر قىرىق يىگىتى بىلەن ئاتلىنىپ ئۆرگەنچ يۇرتىغا يېتىپ كەلدى. ئېرئەلىخان تامامى بەگلىرى بىلەن ئالدىغا چىقىپ، ئىززەت - ھۆرمەت بىلەن شەھەرگە ئەكىرىپ تەختكە تەكلىپ قىلدى. يۈسۈپ بەگ، ئەھمەد بەگلەر ئەدەپ - ھۆرمەت ساقلاپ پەستە ئولتۇردى. ئېرئەلىخان بۇلاردىن ھاردۇق سوراپ، چىن قەلبىدىن بىر سۆز ئېيتتى:

نەزم

خۇش كېلىپسىز بۇ شەھەرگە ئەزىزىم،
تاجۇ تەختىم ساڭا بولسۇن، يۈسۈپخان.
باشىڭدىن ئۆرگۈلەي ساھىب تەمىزىم،
مالۇ مۇلكۇم ساڭا بولسۇن، يۈسۈپخان.

ئەگەشتۇرۇپ ياخشى يىگىت، ئوغۇللارنى،
قەددى شەمشاد، ھۆسنى تازا گۈللەرنى،
شىكار قىلىپ مۇرغىزارە چۆللەرنى،
شۇڭقار بېرەي ئوينىاپ يۈرۈڭ، يۈسۈپخان.

دەپتىرىمدە بارۇ مالىم نەقدىمنى،
سىزگە بېرەي ئالتۇن - تىللا تەختىمنى،
خۇدايىم ئاچتىلەر مېنىڭ بەختىمنى،
مېھمان بولۇپ يۈرۈڭ ئەمدى، ئەھمەدخان.

باھاردا ئاچىلغان تازا گۈلۈمنى،
ھېچكىم بىلمەس مېنىڭ شەرھى دىلىمنى،
سىزگە بەردىم بارچە تابە ئېلىمنى،
خالايىقلار يار بولسۇن، يۈسۈپخان.

ئېر ئەلىخان ئۇرفە راھىڭدۇر ئۆزۈم،
قەدىم قويساڭ خاك - پايىڭدۇر كۆزۈم،
كېچە - كۈندۈز دۇئاگۇيىڭدۇر سۆزۈم،
سېنىڭ ياشىڭ ئۆزۈن بولسۇن، يۈسۈپخان.

ئەلقىسسە، ئېرئەلىخان يۈسۈپ بەگ ۋە ئەھمەد بەگلەرگە كۆپ ئىززەت - ئىكرامىلار قىلدى. بەگلەر ئەدەپ ساقلاپ پەستە ئولتۇردى. سەركەردىلەر بۇ ھالنى كۆرۈپ:

— بۇ بەگلەرنىڭ ھالى شۇنچىلىك ئوخشايدۇ، ئىززەت - ھۆرمەتنى ئۆزىگە لايىق كۆرمىدى، — دەپ شىكايەتلەر قىلدى، يۈسۈپ بەگ بۇ سۆزلەرنى ئىشىتىپ، پادىشاھ، ئەمىر، سەركەردىلەرگە قاراپ مۇنداق دېدى:

نەزم

ئۆمەرالار[23]، ئاكابىرلار ھالىمنى بىلگەن ياخشىدۇر،
پادىشاھلار يولى ئۇلۇغ، ئىززەت قىلغانىم ياخشىدۇر.

ئۇلۇغلارغا قىلسا خىزمەت، ئول كىشىلەر تاپقاي دۆلەت،
ئىنسان بەرگەي ئاڭا ھۆرمەت، ئۆزىنى بىلگەن ياخشىدۇر.

يىگىت دېگەن جەۋھەر بولۇر، خىزمەت قىلسا نۆكەر بولۇر،
پادىشاھ خەلقى گۆھەر بولۇر، خىزمەت قىلغانىم ياخشىدۇر.

شاھىنشاھلار ھەر شەھەردە، كارۋانلار بولۇر چۆلدە،
پادىشاھلار نەزەر كەردە، دۇئاسىن ئالغانىم ياخشىدۇر.

بىئەدەپنىڭ جايى تاردۇر، ئەدەپ بىلمىگەن بىكاردۇر،
پادىشاھقا چىلتەن ياردۇر، خىزمەت قىلغانىم ياخشىدۇر.

پانىيدۇر ئۇشبۇ جاھان، باقىي ئەمەستۇر جاۋدان،
بۇ دۇنيادىن ئۆتەر سۇلتان، سۇلتانغا ئەدەپ ياخشىدۇر.

يۈسۈپ - ئەھمەدلەر قىشلاقى، دائىم يىگىتلەر يايلاقى،
بۇ دۇنيانىڭ خۇۋلۇقى، بىر - بىرىنى سۆيگەن ياخشىدۇر.

بۇ سۆزلەرنى تامامى بەگلەر ئىشىتىپ خىجىل بولۇپ، بۇلارنىڭ ئەقىل - پاراسىتىگە ئاپىرىن ئوقۇدى. ئېرئەلىخاننىڭ گۈلئەسەل ئايىم دەپ بىر قىزى بار ئىدى، ئۇ قىزنى يۈسۈپ بەگكە، نادىر بەگ

سۇلتاننىڭ بىر قىزى بار ئىدى، ئۇنى ئەھمەد بەگكە نىكاھ قىلىپ، قىرىق كېچە - كۈندۈز توي قىلىپ بەردى. ھەزارىس دېگەن شەھەرنى يۇسۇپ، ئەھمەدلەرگە تۇتتى. بۇلارنىڭ نامى ھەر تەرەپكە پۇر كەتتى.

ئەلقىسسە، سۆز ئىشتىمەك كېرەككى، مىسىر شەھىرىدە بىر پادىشاھ بار ئىدى، ئېتى گۈزەلشاھ ئىدى. ئۇچ يۈز توقسان سەركەردىسى بار ئىدى. بۇلار كېچە - كۈندۈز شاھنىڭ ئالدىدا تۇراتتى. گۈزەل-شاھ بىر كېچىسى چۈش كۆردى، چۈشىدە بىر تاۋاق تىللانى بېشىغا قويۇپ كېتىپ باراتتى، توساتتىن بىر كوچىدىن ئىككى يولۋاس چىقىپ، ھەر ئىككى تەرەپتىن ئېغىز سالدى، بېشىدىكى تىللالىرى يەرگە چېچىلدى، ئاندىن كېيىن ئاغزىدىن بىر قارا قۇش ئۇچۇپ چىقىپ بېشىدا پەرۋاز قىلىپ ئايلىنىپ تۇر-دى. گۈزەلشاھ چۆچۈپ ئويغاندى، تاڭ ئاتقۇچە قورقۇپ ئۇخلىيالمىدى. ئەتىسى پۈتۈن مۇنەججىملەرنى يىغدۇرۇپ، كۆرگەن چۈشىنىڭ تەبىرىنى سورىدى. ھېچ كىشى جاۋاب بېرەلمىدى. شۇ مەھەلدە سەھرالىق ئادەم گۈزەلشاھنىڭ ئالدىغا كېلىپ دېدىكى:

— ئەي پادىشاھىئالەم، سارايغا چىنى ماچىن شەھىرىدىن بىر كارۋان كېلىپ چۈشتى، ئارىسىدا بىر دانا كىشى بولۇپ، ئۇچ تۆگە كىتابى بار ئىكەن. كۆرگەن چۈشىڭىزگە شۇ كىشى تەبىر بېرەلەرمىكىن.

گۈزەلشاھ خۇشال بولۇپ، دەرھال ياساۋۇللارنى ئەۋەتىپ ئۇ كىشىنى ئالدۇرۇپ كەلدى. كۆردىلەر-كى، بىر ئاق ساقاللىق، يۈزلىرى نۇرانە كىشى ئىكەن. گۈزەلشاھ كۆرگەن چۈشىنىڭ تەبىرىنى سوراپ، خۇن جىگىرىدىن بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

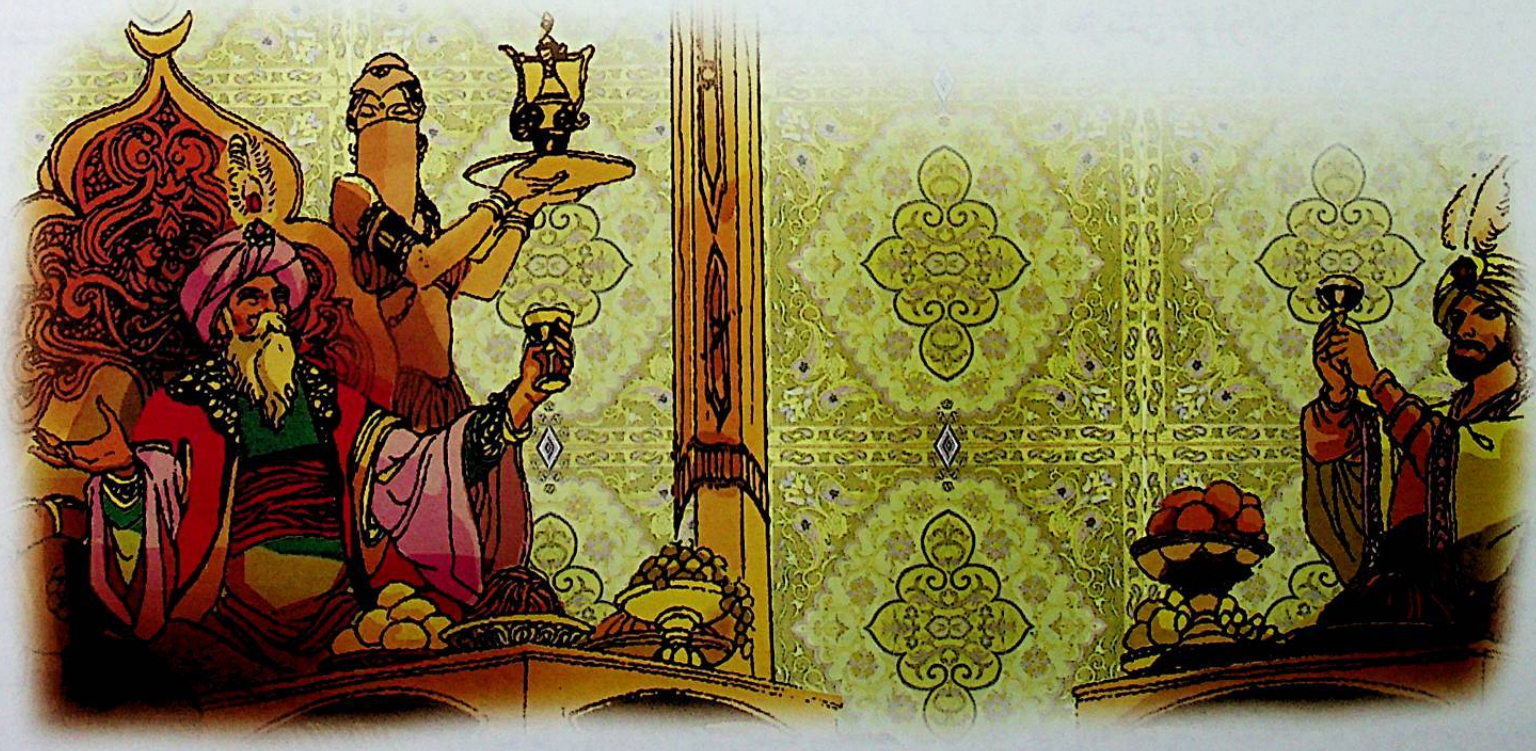
نەزم

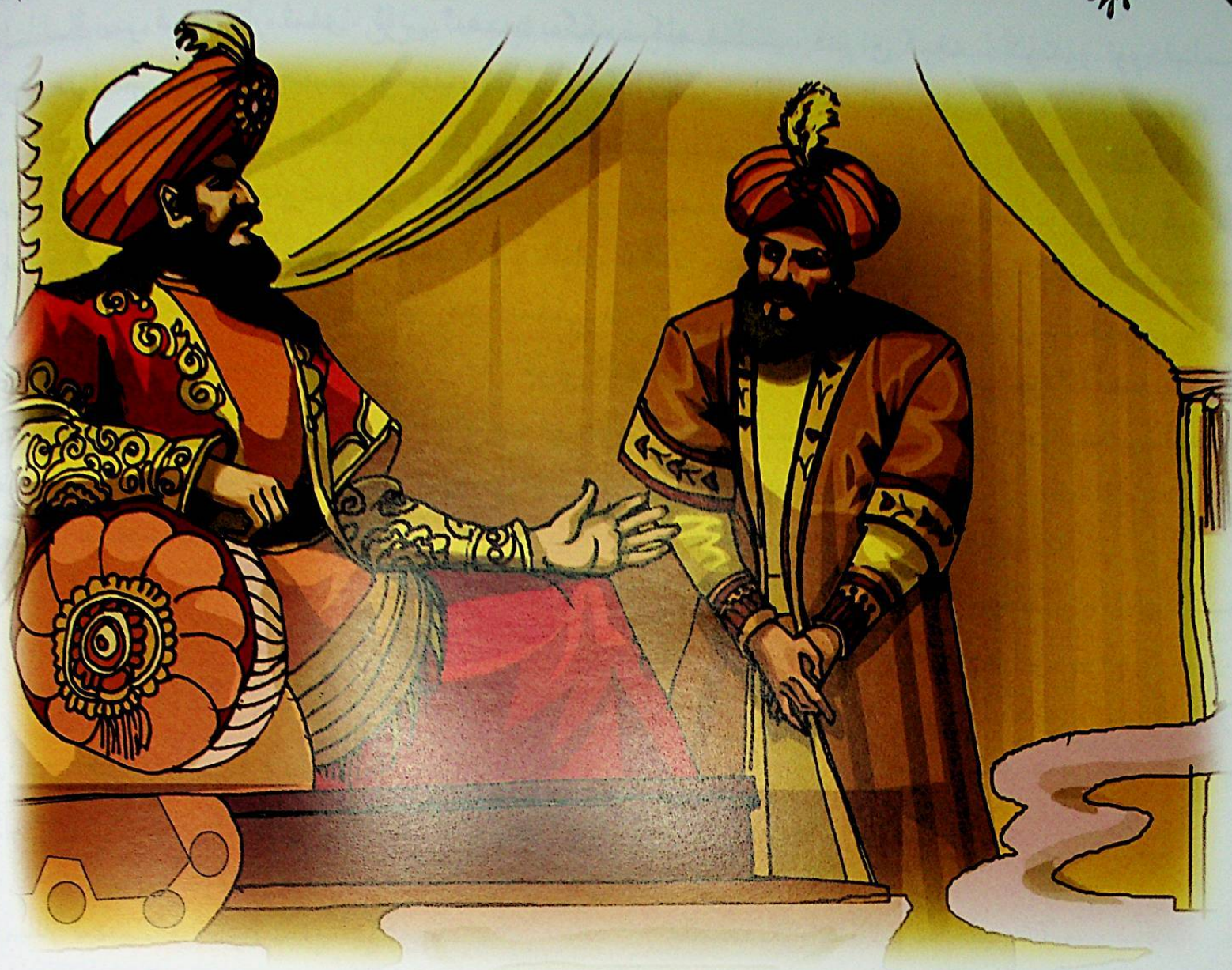
ياتار ئىدىم تەخت ئۈستىدە بىر كېچە،
ئىككى يولۋاس ماڭا ھەيۋە قىلدىلەر.
جانىمغە قەست ئەتتى ئۆز مىقدارىچە،
ۋەھشەت بىلەن بەرداشىمنى ئالدىلەر.

نەرە تارتىپ، ماڭا باقىپ يۈگۈردى،
ھەيۋەسىدىن قامەتلىرىم پۈكۈلدى.

باشىمدىكى تىللالىرىم چېچىلدى،
قول ئۇزىتىپ ماڭا چاڭگال سالدىلەر.

كۆرگەچ ئانى قوپتۇم چاچراپ ئورنۇمدىن،
خەۋەر ئېيتقىل، مېنىڭ ئۇشبۇ ھالىمدىن.
بىر قارا قۇش ئۇچۇپ كەتتى ئاغزىمدىن،
پەرۋاز قىلىپ، كۆپ ئايلىنىپ تۇردىلەر.

گۈزەلشاھنىڭ كۆرگەن چۈشى نېچۈك چۈش؟
چۈش كۆرگەندىن بۇيان كۆڭلۈم خاراموش.

بۇ چۈشۈمگە تەبىر بەرگىن، ئەي دەرۋىش،
تاقىتىم تاق بولدى، ئەقلىم كەتتىلەر.

ئەلقىسسە، گۈزەلشاھتىن بۇۋاي قەمبەر بۇ سۆزنى ئىشىتىپ، پادىشاھقا:
— سوئال سورىغۇچى كىشى تەخت ئۈستىدە ئولتۇرۇپ، جاۋاب بەرگۈچى پەستە تۇرسا بولۇرمۇ؟ — دېدى.
گۈزەلشاھ دەرھال تەختتىن چۈشۈپ، ھەزرىتى بۇۋاي قەمبەرنى تەخت ئۈستىگە تەكلىپ قىلدى.
قەمبەر پىرىم گۈزەلشاھنىڭ ئورنىدا ئولتۇرۇپ، چۈشكە تەبىر بېرىپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

يولۋاس سۈپەت كۆرگەن يۈسۈپ بەگ خاندۇر،
باشىڭدا كۆتۈرگەن خانۇ مانىڭدۇر،
يۈسۈپ ئالۇر شەھرىڭنى كۆرگەن ئەھۋالىڭ.
تىللادەك چېچىلغان قىزىل قانىڭدۇر،
كۆرگەنىڭنىڭ بىرى ئەھمەد بەگ خاندۇر،
بىر قارا قۇش بولۇپ ئۇچقان ئەزىز جانىڭدۇر،
يۈسۈپ ئالۇر شەھرىڭنى كۆرگەن ئەھۋالىڭ.

خارەزمدە باردۇر يۈسۈپ بەگ ئاتلىق،
نە سەۋەبتىن شاھىم رەڭگىڭ سارغايدى؟
قىلغان ئىشى دائىم زىكرى سۆھبەتلىك،
ئاسماندىن تۆت كىتاب تەڭرىم ئىبەردى،
چۈشۈڭدە سەن كۆرگەن يولۋاس سۈپەتلىك،
ئەلىنىڭ شاگىرتى قەمبەر ۋەلى ھەق سۆزلىدى،
يۈسۈپ ئالۇر شەھرىڭنى كۆرگەن ئەھۋالىڭ.

ئەلقىسسە، گۈزەلشاھ بۇ سۆزنى ئاڭلاپ دەرغەزەپ بولۇپ، بوۋاي قەمبەرنى زىندانغا سالدۇردى. گۈزەلشاھ ۋارقىراپ جاكارلىدىكى:

— كىمدەكىم خارەزم شەھىرىگە بېرىپ يۈسۈپ - ئەھمەد دېگەنلەرنى تۇتۇپ ئالدىمغا ئەكەلسە، ئۇنىڭغا كۆپ ئىنئاملار قىلۇرمەن، بەگلەر بېگى قىلىپ ئەمەل بېرۈرمەن، مۈلكۈمنىڭ نىسبىنى بېرۈرمەن.

بۇ ئىشقا ھېچكىم تەلەپكار بولالمىدى. شۇ ئەسنادا كۆكچى ئەييار دەپ نام ئالغان مىرزا ئەھمەد دېگەن بىرى چاچراپ ئورنىدىن تۇرۇپ دېدىكى:

— ئەي پادىشاھىئالەم، مەن ئۇلارنى باغلاپ ئالدىڭىزغا ئەكېلىمەن.

گۈزەلشاھ خۇشال بولۇپ سورىدىكى:

— ئەي مىرزا ئەھمەد، ئۇلارنى قانداق ئەكېلۈرسەن؟

مىرزا ئەھمەد:

— پادىشاھىئالەم، مەن بارسام بىرنەچچە ۋاقىت ئۇلارغا خىزمەت قىلۇرمەن، ئۆزۈمگە ئىشەنمۈرۈپ ئەكېلۈرمەن، — دېدى.

گۈزەلشاھ دېدىكى:

— ئۇنداق بولسا، لازىم بولمىغان نەرسىلەرنىڭ ئالغىن.

ئەلقىسسە، مىرزا ئەھمەد بىر ئايلىق يولنى ئۇچ كۈندە بېسىپ، يىگىرمە بىر كۈندە ئۆرگەنچ شەھەرىگە يېتىپ كەلدى. يۈسۈپ - ئەھمەدلەر يۈسۈپ بەگ سەركەردىسى باشلىق قىرىق يىگىتى بىلەن شىكار قىلىپ يۈرەر ئىدىلەر، بۇلارنى كۆرۈپ دەرھال ئاتتىن چۈشۈپ، بوينىغا ئارغامچا سېلىپ، ئۇن سېلىپ يىغلاشقا باشلىدى. يۈسۈپ - ئەھمەدلەر بۇنى كۆرۈپ: « بۇ نېچۈك كىشىدۇر؟» دەپ ئالدىغا كەلدىلەر. بۇ ھارامزادە بەگلەرنى كۆرۈپ، تېخىمۇ ناله قىلىپ يىغلىغىلى تۇردى. يۈسۈپ بەگ سورىدىكى:

— نېچۈك ئادەمسەن؟

مىرزا ئەھمەد ئېيتتىكى:

— مىسىر شەھىرىدىن كېلۈرمەن، گۈزەلشاھنىڭ خەزىنىچىسى ئىدىم، بىر كېچە گۈزەلشاھ بىر يامان چۈش كۆرگەنىكەن، ھېچكىم تەبىر بېرەلمىدى، پادىشاھ قېشىدا تۇرغان كىشىلەرگە غەزەپلىنىپ، بەزىلىرىنى ئۆلتۈردى، بەزىلىرىنى قوغلاپ چىقاردى، مەن ھەرقايسىلىرىنىڭ تەرىپىنى ئاڭلاپ پاناھ تىلەپ كەلدىم.

يۈسۈپ - ئەھمەدلەرنىڭ رەھمى كېلىپ، « بىزگە نۆكەر بولغىن» دەپ ئۆزلىرى بىلەن بىللە ئە كەتتى. بۇ ھارامزادە بەگلەرگە ياخشى ئىشلەپ، ئۇلارنىڭ ئىشەنچىسگە ئىگە بولدى.

ئارىدىن بىر قانچە ۋاقىتلار ئۆتتى، ئىسپاھان يۈرتىغا يۈسۈپ بەگ ۋە ئەھمەد بەگلەرنىڭ شۆھرىتى پۈر كەتتى، تاغىسى بوز ئوغلانخان كۆرۈشنى ئىختىيار قىلدى، ئىككى مىڭ مەھرەم يىگىتلىرىنى باشلاپ ئۆرگەنچ شەھىرىگە كەلدى، يۈسۈپ - ئەھمەدلەر تاغىسىنىڭ ئالدىغا چىقىپ شەھەرگە باشلاپ كىردى، بىر - بىرلىرى بىلەن كۆرۈشۈپ خۇرسەن بولۇشتى. بەش - ئالته كۈن مېھمان بولۇشقاندىن كېيىن، بوز ئوغلانخان يۈسۈپ - ئەھمەدلەرنىڭ يىگىتلىرىنى كۆرۈشنى ئارزۇ قىلدى. يۈسۈپ بەگ «خوپ بولغاي» دەپ يىگىتلىرىنى بىر - بىرلەپ ئالدىدىن ئۆتكۈزگەندى، بوز ئوغلانخان مىرزا ئەھمەدنىڭ دۈشمەنلىكىنى پەملەپ:

— بۇ قىرىق يىگىتنىڭدىن ۋاپا كېلۈر، ئەما بۇ چېقىر كۆز نۆكىرىڭدىن ۋاپا كەلمەس، — دەپ، يۈسۈپ - ئەھمەدلەرگە قاراپ خۇن - جىگىرىدىن بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

بىر نەسىھەت، بالام، ساڭا، بايان ئەيلەسەم،
قولۇڭلارنى باغلىغاندا ئاندىن تونۇرسىز،
كۆزلىرى ئالادۇر، ئۆلتۈر بۇ قۇلنى.
باشىڭغا بالادۇر، ئۆلتۈر بۇ قۇلنى.

جانىمنى جانىڭغا قۇربان ئەيلەيىن،
ھېيلە بىلەن ئىختىيارىڭ ئالغاندۇر،
كۆزلىرى ئالادۇر، ئۆلتۈر بۇ قۇلنى.
كېچە ـ كۈندۈز ساڭا خىزمەت قىلغاندۇر،

نەچچە كۈنلەر يۈرۈپ ھالىڭنى چاغلار،
بىللە يۈرۈپ ئىچ سىرىڭنى بىلگەندۇر،
ھېيلە بىلەن سېنىڭ قولۇڭنى باغلار،
كۆزلىرى ئالادۇر، ئۆلتۈر بۇ قۇلنى.

ئەرەنلىك تىغىدا باغرىڭنى داغلار،
يامان قۇلدۇر، ئۆزى زالىم بەۋرەمەت،
كۆزلىرى ئالادۇر، ئۆلتۈر بۇ قۇلنى.
باشىن كەسكىل، ئاڭا قىلما مۇرۇۋۋەت،

كۆزلىرى ئالادۇر، يۈزلىرى قانسىز،
بوز ئوغلانخاندىن شۇلدۇر نەسىھەت،
چەت يەردىن كەلگەن سىزگە بۇ جاسۇس،
كۆزلىرى ئالادۇر، ئۆلتۈر بۇ قۇلنى.

ئەلقىسسە، بوز ئوغلانخانىڭ بۇ سۆزى يۈسۈپ ـ ئەھمەدلەرگە قاتتىق تۇيۇلدى، تاغىسىنىڭ نەسىھىتىنى قوبۇل قىلماي، مەنمەنلىك قىلىپ بۇ سۆزلەرنى ئېيتتى:

نەزم

شۆھرىتىم ئېلىپدۇر يەتتە ئىقلىمنى،
مېنى دەپ كەلگەندۇر، كۆڭلىن بىلمىدىم،
ئىشىغا بەدىنى گۇمان بولۇرمۇ؟
دۈشمەن بولسا بۇ ئىشلارنى قىلمىدىم،
ئاۋازىم تۈتۈپتۇر كۈللى جاھاننى،
بۇ قۇلنى ئۆلتۈرۈپ نامەرد بولمىدىم،
دۇنيادا مېنىڭدەك ئارسلان بارمۇ؟
مېنىڭدەك ساھىبقىران يەنە بولۇرمۇ؟

دوست ـ دۈشمەنلەر كېلۇر مەردنىڭ قاشىغا،
يەتتە ياشتىن بېرى غازات قىلۇرمەن،
ئۆلتۈرمەيمەن زامىن بولۇپ جانىغا،
دۈشمەنلەرگە قارا كۈنلەر سالۇرمەن،
بۇنداق قىلىش ئەيىب بولۇر مەردنىڭ شانىغا،
قەست ئەيلەسەم ئىسپاھانىنى ئالۇرمەن،
ئادەم ئوغلى كىشىگە دۈشمەن بولۇرمۇ؟
يۈسۈپ ـ ئەھمەد كەبى سۇلتان بولۇرمۇ؟

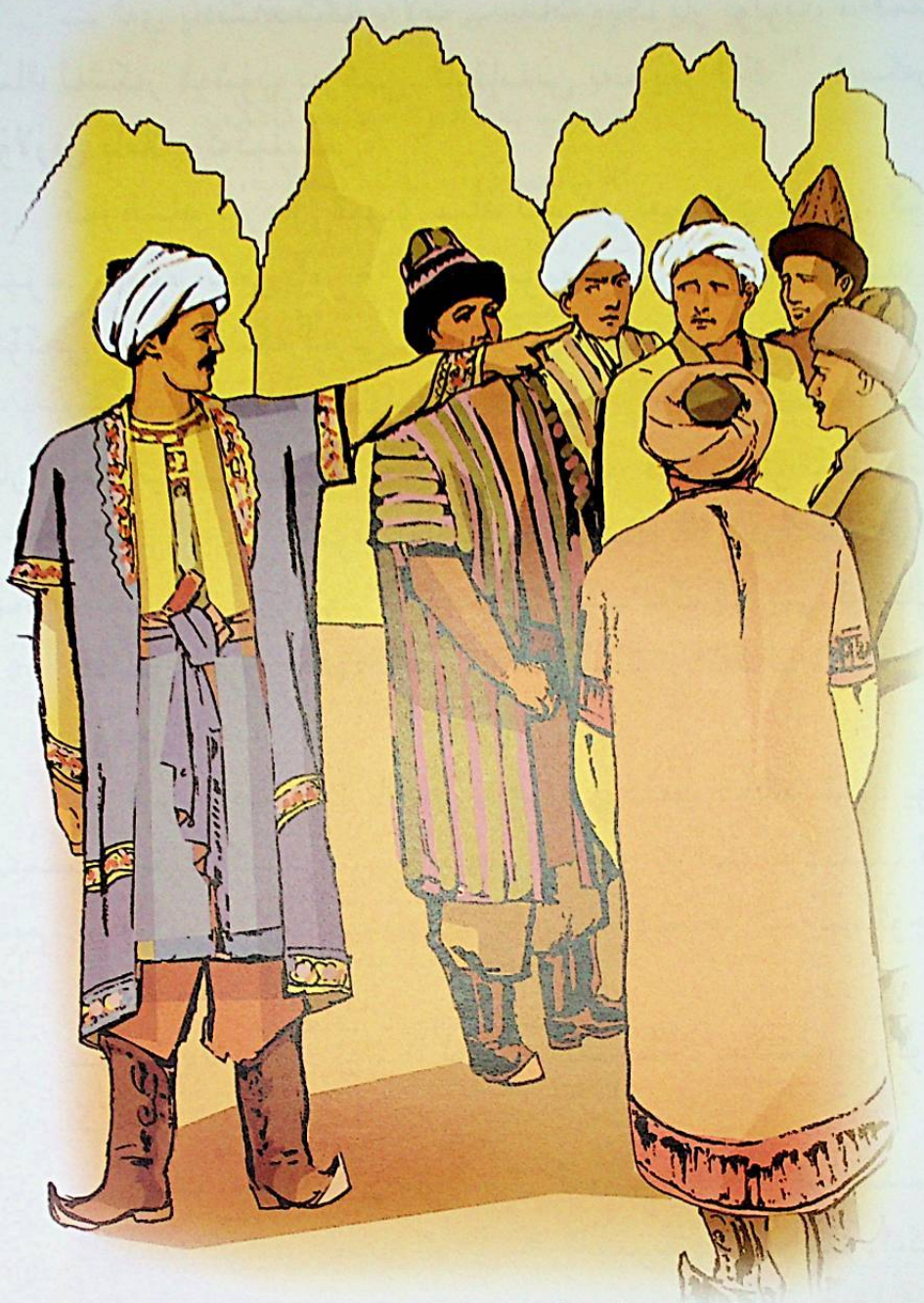
بۇ سۆزلەر بوز ئوغلانخانىڭ كۆڭلىگە قاتتىق تەگدى ۋە مۇنداق دېدى:

ـــ نەسىھەت قىلسام قوبۇل قىلمىدىڭلار، دۈشمەنلەرگە بەند بولغاندا، بوينۇڭلاردىن باغلاپ سەرگەردان قىلىپ ئېلىپ يۈرگەندە، باشلىرىڭلارغا قار ـ يامغۇردەك قامچا ياغقاندا، ئاتقا سۆرىتىپ ماڭغاندا، « تاغىمىز-نىڭ سۆزىنى ئاڭلىمىغانىكەنمىز » دەپ پۇشايمان قىلارسىلەر. ئۇ چاغدا قىلغان پۇشايمىنىڭلاردىن ئەسلا پايدا كەلمەس، ـــ بوز ئوغلانخان بۇ سۆزنى ئېيتىپ، يامانلاپ ئۆز شەھرىگە قايتىپ كەتتى.

ئەلقىسسە، كۆكچى ئەييار يۈسۈپ، ئەھمەدلەرنىڭ خىزمىتىگە تېخىمۇ ياخشى كىرىشتى. كۈنلەرنىڭ بىرىدە كۆكچى ئەييار يۈسۈپ، ئەھمەدلەرنى ئازدۇرۇپ:

ـــ ماڭا رۇخسەت بەرسىڭىز، مىسىر شەھرىگە بېرىپ، گۈزەلشاھنىڭ خەزىنىسىدىن بىر مۇنچە مال-دۇنيالارنى قولغا چۈشۈرۈپ، قېچىرلارغا يۈكلەپ ھۇزۇرىڭىزغا ئەكەلسەم، ـــ دېدى.

يۈسۈپ بەگ دېدىكى:

— قانداق ئەكېلۇرسەن؟

مىرزا ئەھمەد:

— مەن بېرىپ، لات ـ ماناتقا سەجدە قىلسام ماڭا ئىشىنىپ خەزىنە ـ سىنى تاپشۇرىدۇ، ۋاقىتنى غەنىيمەت بىلىپ ئەكېلىمەن، سىز ئەسقەر تېغى ـ غا چىقىپ شىكار قىلىپ تۇرۇڭ، — دېدى.

يۈسۈپ بەگ مىرزا ئەھمەدكە رۇخسەت بەردى. مىرزا ئەھمەد ياخشى ئاتتىن بىرنى تاللاپ، ئۆزىنى ئوبدان جابدۇپ مىسىر شەھرىگە يولغا چىقتى. نەچچە ـ كېچە كۈندۈز يول يۈرۈپ مىسىر شەھرىگە يەتتى ـ دە، گۈزەل ـ شاھنىڭ ئوردىسىغا كىرىپ سالام قىلدى.

گۈزەلشاھ:

— يۈسۈپ ـ ئەھمەدلەرنى كۆرۈپ كەلدىڭمۇ؟ — دېدى.

كۆكچى ئەييار گۈزەلشاھقا قاراپ مۇنۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

يۈسۈپ ـ ئەھمەد تەرىپىنى بايان ئەيلەسەم،
ئۇرۇش مەيدانىدا ئارسلانغا ئوخشاش.
كۆرگىنىمنى بىر ـ بىر ساڭا سۆزلىسەم،
ئۆزى رۇستەم سۇپەت پالۋانغا ئوخشاش.

يۈسۈپ ـ ئەھمەد ئاكا ـ ئىنى ئىككىسى بىر دەك،
ھوشۇر بېگى — سەردارى دۈشە سەپتىدەك،
قىرىق يىگىتى باردۇر ھەممىسى شىر دەك،
ھەر بىر يىگىتى شاھى سۇلتانغا ئوخشاش.

يۈزى نۇرلۇق، تىلى زىكرى ـ سانالىق،
پېقىرلەرگە مۇرۇۋۋەتلىك، ۋاپالىق،
ھەربىر سۆزى شەھدۇ شېكەردىن تاتلىق،
رىۋايەتتە سۇلۇكى ئىشانغا ئوخشاش.

ئارسلاندەك يىگىتلىرى قاشىدا،
بائەدەپلىك تۇرار دائىم يانىدا،
خوب بەگ ئوغلى ئەينى ئون تۆت ياشىدا،
يۈسۈپ ـ ئەھمەد گۈلى رەيھانغا ئوخشاش.

گۈزەلشاھىم، خىزمىتىڭنى قىلدىم مەن،
خۇي ـ پەيلىنى بىر ـ بىرلەپ سىناپ كەلدىم مەن،
ئىككى بەگزادىنى كۆرۈپ كەلدىممەن،
بىرى شىر دەك، بىرى قاپلانغا ئوخشاش.

مەن ئۇلارغا بىلدۈرمىدىم ئەسرارىم،
ئوغرىلىدى ئۇلار ئەقلىم ھىيلە ـ مىكرىم،
مىرزا ئەھمەد ساڭا بولدى تەرىپىم،
بىلسەڭ مېنىڭ ئىشىم شەيتانغا ئوخشاش.

شۇنىڭدىن كېيىن كۆكچى ئەييار گۈزەلشاهقا بېقىپ دېدىكى:

— ئەي پادىشاهىئالەم، لات ـ مانات ساڭا يار بولۇپ، مەقسىتىڭ ھاسىل بولدى، ماڭا دەرھال قىرىق مىڭ لەشكەر قوشۇپ بەرگىن. ئارقامدىن يەنە بىر لەك[24] ئەسكەر، ئۇچ يۈز ئاتمىش توپ ئىبەرگىل، مەن ئۇلارنى باغلاپ ئەكېلىمەن.

گۈزەلشاه دەرھال قىرىق مىڭ لەشكەر تەييارلاپ بەردى. كۆكچى ئەييار بۇلارنى باشلاپ، يولىارنى كېزىپ ئەسقەر تېغى باغرىغا كەلدى. بۇ يەردە بىر گۈمبەز بار ئىدى، ئۇنىڭ قېشىدا چوڭ ئۆڭكۇر بار ئىدى. كۆكچى ئەييار لەشكەرلەرنى شۇ ئۆڭكۇرگە مۆكتۈرۈپ قويۇپ، ئۆزى يۈسۈپ بەگلەرنىڭ قېشىغا كەلدى.

يۈسۈپ، ئەھمەد بەگلەر شىكار قىلىپ ئەسقەر تېغىغا يېقىن بىر مەنزىرىلىك جايغا چېدىر ـ بارگاھلارنى تىكىپ، كەيپ ـ ساپا سۈرۈپ، قاتتىق ئۇيقۇغا كەتكەندى.

كۆكچى ئەييار يۈسۈپ، ئەھمەدنىڭ چېدىرىغا كىرگەندە، بۇلار قاتتىق ئۇيقۇدا ئىدىلەر. مىرزا ئەھمەد يۈسۈپ بەگنى تۈرتۈپ ئويغاتتى. يۈسۈپ بەگ كۆزىنى ئېچىپ سورىدىلەركى:

— ئەي مىرزا ئەھمەد، قېنى، خەزىنىلەرنى ئەكەلدىڭمۇ؟

كۆكچى دېدىكى:

— قىرىق قېچىردا ئالتۇن ـ تىللا يۈكلەپ كەلگەندىم، يۈز يىگىرمە كۈن بويتۇ، ئاخشام غەپلەت بېسىپ ئۇيقۇغا كېتىپتىمەن، قېچىرلار ھەر تەرەپكە تارقىلىپ كېتىپتۇ، پەقەت ئون قېچىرنىلا تاپالىدىم، باشقىلىرىنى تاپالمىدىم، ئۆزلىرىنىڭ قېشىغا كەلدىم. ئۇچەيلەن بىللە بېرىپ تېپىپ ئەكەلسەك.

يۈسۈپ بەگ دېدىكى:

— سۆزۈڭ توغرا بولسا، ئەھمەد بەگ بىلەن يىگىتلەرنى ئويغات!

كۆكچى ئەييار دېدىكى:

— بېگىم، خىزمەتنى سىزلەرگە قىلدىم، ئۇلارغا قىلمىدىم.

ئاڭغىچە كۆكچى ئەييار ئۇلارنىڭ ئاتلىرىنى ئېگەرسىز ئەكېلىپ، ياۋىداق ئاتقا مىندۈرۈپ، ئالدىرىتىپ ئېلىپ ماڭدى. يېرىم كېچە بولغاندا گۈمبەزنىڭ يېنىغا ئەكەلدى. كۆكچى ئەييار چاۋاك سوقۇپ بەلگە بەرگەندى، شۇ زامات دۈشمەنلەر ئوپۇر ـ توپۇر چىقىپ، ئىككى بەگنى ئارىغا ئېلىپ ئۇرۇپ يىقىتىپ، بوينىغا زەنجىر، قوللىرىغا كىشەن سېلىپ ئېلىپ ماڭدى. يۈسۈپ بەگ مىرزا ئەھمەدكە قاراپ:

— بۇ نېمە قىلغىنىڭ، بەدرەك! — دېدى.

مىرزا ئەھمەد:

— مانا، مۇشۇنداق قىلغىنىم! — دەپ، يۈسۈپ ـ ئەھمەدلەرنىڭ بېشىغا ئاتمىش قامچا ئۇرۇپ ئېلىپ ماڭدى. سەھەر ۋاقتى بولدى. يۈسۈپ بەگنىڭ كۆڭلى بۇزۇلۇپ، ئەسقەر تېغىغا قاراپ زار ـ زار يىغلاپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

ئۇستى قارلىق ئالا تاغلار،
نەزەر ئەيلەڭ كۆز ياشىمگە،
بۇ ھالىمنى كۆردۈڭلارمۇ؟
ھېچكىم كەلمەيدۇ قاشىمگە،
دۈشمەنلەرگە بەند بولۇپ،
قامچا يېغىپ بۇ باشىمگە،
چۈشكەنىمنى كۆردۈڭلارمۇ؟
تۇرغانىمنى كۆردۈڭلارمۇ؟

قىرىق يىگىتتىم بارچە قېلىپ،
ئۆزۈمنى مەن غەمگە سېلىپ،
ئەھمەد بەگنى بىللە ئېلىپ،
چۈشكەنمنى كۆردۈڭلارمۇ؟

بەندە بولدۇم، شۇل ئىرادە،
قالدىم سانسىز مەن بالادە،
دۈشمەن ئاتلىق، مەن پىيادە،
يۈرگەنمنى كۆردۈڭلارمۇ؟

يۈسۈپ بەگ دەر: سىنەم داغلاپ،
ئارمانىم كۆپ مۈندا يىغلاپ،
ئات ئالدىدا قولۇم باغلاپ،
بارغانمنى كۆردۈڭلارمۇ؟

ئەلقىسسە، بۇلار ئەسقەر تېغىدىن ئۆتۈپ كېتىپ بارغاندا، ئەھمەد بەگنىڭ مەستلىكى يېشىلىپ، ئاكىسىغا بېقىپ:

— ئاكا، بىز نېمە گۇناھ قىلدۇق؟ ھوشۇر بەگ تىرىك تۇرۇپ بىزلەرنى دۈشمەنلەرگە باغلىتىپتۇ، — دېدى. ئاندىن يۈسۈپ بەگ ئەھمەد بەگكە قاراپ:

— ئىنىم، ئۇنداق دېمە، ھوشۇر بەگ ئارقىمىزدا قالغاندۇر، ئاڭلىسىلا يېتىپ كېلۈر، — دەپ، بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

كۆزۈڭ ئاچقىل، بەگ ئەھمەدىم،
نالان بولۇپ ئېلىم قالدى.
قول باغلىنىپ بەندە[25] بولدۇق،
يۈرت ـ ماكانىم، شەھرىم قالدى.

ئىسپاھاندىن بىللە كەلگەن،
سادىق بولۇپ خىزمەت قىلغان،
يىگىتلەرگە سەردار بولغان،
ھوشۇر بەگدەك شىرىم قالدى.

ئادا بولماس مېنىڭ كويۇم،
بىزگە بولدى ئاخىر زامان،
سارغىيىپتۇ رەڭگىرويۇم،
پەلەك قىلدى بىزنى نالان،
غېرىبلىقتا دۇئاگۇيۇم،
ئوردا ئىچرە كۇشەك ـ ئايۋان،
قىبلىگاھىم ـــ ئانام قالدى.
خوش مەنزىرە، جايلار قالدى.

ئەل كۆزىدىن بولدۇق غايىب،
ئۇشبۇ بولدى كارۇ بارىم،
بۇ دۇشمەنلەر كەلدى غالىب،
جاندىن ئۆتتى دىل ئازارىم،
«جان ئاكام! » دەپ ساچىن يايىپ،
قولدىن كەتتى ئىختىيارىم،
قالدىرغاچخان سىڭلىم قالدى.
خۇش يارانلار، ئاندا قالدى.

باغلىنىپتۇ بىلەكلىرىم،
يۇسۇپ بەگ دەر: يوق ھەببىم[26]،
قوبۇل بولماس تىلەكلىرىم،
پەلەك بۇزدى بۇ نەسىبىم،
كۆيدى مېنىڭ يۇرەكلىرىم،
ھەمدەمىم ھەم مۇساھىبىم،
قىرىق يىگىتتىم، جانىم قالدى.
گۇلئەسەلخان يارىم قالدى.

بەگلەر بىر ـ بىرىگە قاراپ، ئۆزىمىزدىن سەۋەنلىك ئۆتتى، تاغىمىزنىڭ نەسىھەتىنى ئاڭلىمىدۇق، ئەمدى باشقا كەلگەننى كۆرەيلى، دەپ تەۋەككۇل قىلىپ كېتىپ باراتتى، قارىسا بالامان تېغى نامايان بولدى. بۇ تاغقا قاراپ ئەل ـ يۇرتنى سېغىنىپ خۇن ـ جىگىرىدىن بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

بالامان تاغى دەر ئاتىڭنى سېنىڭ،
تاغام قىلغان نەسىھەتنى ئالمىدىم،
ئارمانىم كۆپ قالدى، يا زۇلجەلالىم.
ئارمانىم كۆپ قالدى، يا زۇلجەلالىم.

دۇشمەنلەر باغلىدى قولۇمنى مېنىڭ،
ئارمانىم كۆپ قالدى، يا زۇلجەلالىم.
ئارمانىم كۆپ قالدى، يا زۇلجەلالىم.

قىرىق مىڭ لەشكەر كەلدى شاھتىن بىزلەرگە،
ۋەيران بولغاندۇر خارەزم شەھرىم،
ئېتىمنى چاپمىدىم تۇزدىن ـ تۇزلەرگە،
خازان بولدى بۇگۇن پەسلى باھارىم،
بۇ باشىمدىن ئۇمىد يوق يېنىپ كېلىشكە،
ئارقىمىزدىن كەلمىدى ھوشۇر سەردارىم،
ئارمانىم كۆپ قالدى، يا زۇلجەلالىم.
ئارمانىم كۆپ قالدى، يا زۇلجەلالىم.

ئەھمەد بەگ كىچىكدۇرمەن، تېخى ياش،
بىر كۇن يېتىپ كۆرگەنمىدىم يامان چۇش،
ئىلاھىم قىلمىغىن دۇشمەنگە يولداش،
ئېتىم ئېگەرسىز ئىدى، ئۆزۇم بېلىم بوش،
دۇشمەنلەر قولىدا ساق قالماس بۇ باش،
سالاھىمنى[27] ئېلىپ قاچتى بىر قارا قۇش،
ئارمانىم كۆپ قالدى، يا زۇلجەلالىم.
ئارمانىم كۆپ قالدى، يا زۇلجەلالىم.

دۇشمەنلەرنى زىندان ئىچرە سالمىدىم،
يۇسۇپ بەگ دەر: خاتا قىلدىم ئىشىمنى،
قىلىچلىشىپ مەيدان ئىچرە ئۆلمىدىم،
ئېتىبار ئەتمىدىم بۇ كۆرگەن چۇشۇمنى،
مەنمەنلىكتىن بەندە قىلدىم بېشىمنى،
ئارمانىم كۆپ قالدى، يا زۇلجەلالىم.
ئارمانىم كۆپ قالدى، يا زۇلجەلالىم.

ئەلقىسسە، ئەمدى سۆز ئىشتىمەك كېرەككى، ھوشۇر بەگ سەردار شۇ كېچىسى چۇش كۆردى.

چۇشىدە يۈسۈپ ـ ئەھمەد بەگ شىكارغا چىقىپ، بېلىگىچە لايغا پېتىپ قاپتۇ. بىرمۇنچە قارا ئىتلار ئىككى بەگنى ئارىغا ئېلىپ، تالاپ تۇرغۇدەك. ھوشۇر بەگ چۆچۈپ ئويغاندى، دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ قارىسا يۈسۈپ ـ ئەھمەدلەر چېدىردا يوق، ئاتلىرىمۇ يوق. سەردار دەرھال ئاتلىنىپ، ئىز قوغلاپ ئەسقەر تېغىغا بارغۇدەك بولسا، نۇرغۇن ئاتلارنىڭ ئىزى تۇرۇپتۇ.

« ئاھ، بەگلەر دۇشمەن قولىغا چۈشۈپتۇ ! » دەپ يىگىتلەرنىڭ قېشىغا كەلدى. يىگىتلەر ئۇيقۇدا ئىدى، ھوشۇر بەگ يىگىتلەرنى ئويغاتماق ئۈچۈن، پەرىشان ھالدا خۇن ـ جىگىرىدىن بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

شاراب ئىچىپ مەست ياتقان، ئەي يىگىتلەر،
قوپۇڭ ئەمدى، قۇتقۇزايلى بەگلەرنى.
ئىككى بەگنى بەند ئەيلەپدۇر دۇشمەنلەر،
تۇرۇڭ ئەمدى، قۇتقۇزايلى بەگلەرنى.

بۇندىن بارساق بىزلەرنى سالۇرلەر سۇغا،
بىسائەت كۇنلەردە چىقىپتۇق ئوۋغا،
قوپۇڭ ئەمدى، دەرھال مىنىڭ بىدۇغا،
يۇرۇڭ ئەمدى، قۇتقۇزايلى بەگلەرنى.

دۇشمەنلەردىن نۇرغۇن لەشكەر كېلىپتۇ،
ئىككى بەگكە كۆپ جاپالار سېلىپتۇ،
ياقا يۇرتقا باغلاپ ئېلىپ كېتىپتۇ،
تۇرۇڭ ئەمدى، قۇتقۇزايلى بەگلەرنى.

خۇدا ئاسان قىلغايلار يامان كۇنلەرنى،
بەگلەر ئېتىن مىنىپ، كىيدۇق تونلارنى،
بۇگۇن ئاقلاڭ بەرگەن نانۇ تۇزلارنى،
تۇرۇڭ ئەمدى، قۇتقۇزايلى بەگلەرنى.

بىزنى يوقلاپ كۆزىدىن ياش تۆكمىسۇن،
بەندە بولۇپ يات شەھەرگە چۆكمىسۇن،
قىرىق يىگىتىم كەلمەي قالدى دېمىسۇن،
تۇرۇڭ ئەمدى، قۇتقۇزايلى بەگلەرنى.

ھوشۇر بەگدىن ئىشىتىڭ سىزلەر كالامى،
نېچۇك بولۇر بىزگە كۆڭۈل ئارامى؟
بۇگۇن بولدى بىزگە دۇنيا ھارامى،
تۇرۇڭ ئەمدى، قۇتقۇزايلى بەگلەرنى.

ئەلقىسسە، يىگىتلەر ئۇيقۇسىدىن ئويغىنىپ، ئىككى بەگنىڭ ئوت ـ پىراقىدا ئۆرتىنىپ، ئاتلىرىنى ئېگەرلەپ، قىلىچلىرىنى ئېسىپ، نەيزىسىنى قولىغا ئېلىپ، دۇشمەنلەرنىڭ ئارقىسىدىن قوغلاپ كەتتىلەر. يىگىتلەر يۈسۈپ بەگ، ئەھمەد بەگنى بىر كۆرۈپ ئۆلسەك ئارمانىمىز يوق ئىدى، دەپ بارار ئىدى. ھوشۇر بەگ بۇ ئىككى بەگنى ياد ئېتىپ، جانجىگىرىدىن چىقىرىپ نېمىدەپ بېيىت ئوقۇيدۇ؟

نەزم

شەيتان لەئىن ئازدۇرۇشقا قەست ئېتەر،
ئىنسان ھەرچاغ ھوشيارلىقتىن ئايرىلسا.
پەلەك مېنىڭ ئىقبالىمنى پەست ئېتەر،
ئارمان بىلەن بەگلەر مەندىن ئايرىلسا.

يۈسۈپ ـ ئەھمەد مېنىڭ جانىم ئېردىلەر،
تەندە جانىم، ئەلدە خانىم ئېردىلەر،
قەدىردانىم، مېھرىبانىم ئېردىلەر،
نەھال كېچەر گۆھەر كاندىن ئايرىلسا !

ئاجىز بولۇر يولدا كارۋان بولمىسا،
خۇۋە خاراب بولۇر سەرۋان بولمىسا،
مۇلكى خاراب بولۇر سەردار بولمىسا،
چۆكەر كۆڭۈل پەھلىۋاندىن ئايرىلسا.

يۈرىكىمدە كۆپتۇر ئارمان داغلىرىم،
خازان بولدى گۇل ـ گۇلىستان باغلىرىم،
ئۆتۈپ كەتتى ئويناپ ـ كۇلگەن چاغلىرىم،
قانداق بولۇر بېلىق سۇدىن ئايرىلسا؟

هوشۇر بەگ دەر: كۆپتۇر دەردۇ ئارمانلار،
هېچ كىمەرسە كۆرمىسۇن بۇنداق هىجرانلار،

نە هەسرەتتۇر، نە كۈلپەتتۇر، يارانلار،
بەندە بولۇپ بەگلەر بىزدىن ئايرىلسا.

ئەلقىسسە، دۇشمەنلەر يۇسۇپ، ئەھمەدنى مىڭ بىر ئازاب بىلەن ئەكېتىپ بارار ئىدىلەر. گۈزەلشاھ- تىن بىر لەشكەر كېلىپ قوشۇلدى. يۇسۇپ، ئەھمەد بۇ ئىشلارنى كۆرۈپ، تېخىمۇ كۆڭلى بۇزۇلۇپ، زار - زار يىغلاپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

نېچۈك يامان ئىشلار قىلدىم، خۇدايىم،
بەندە بولۇپ چۈشتۇم دۇشمەن قولىغا.
كۈھىقاپتىن ئېغىر مېنىڭ گۈناھىم،
پەلەك سالدى مېنى كۈلپەت يولىغا.

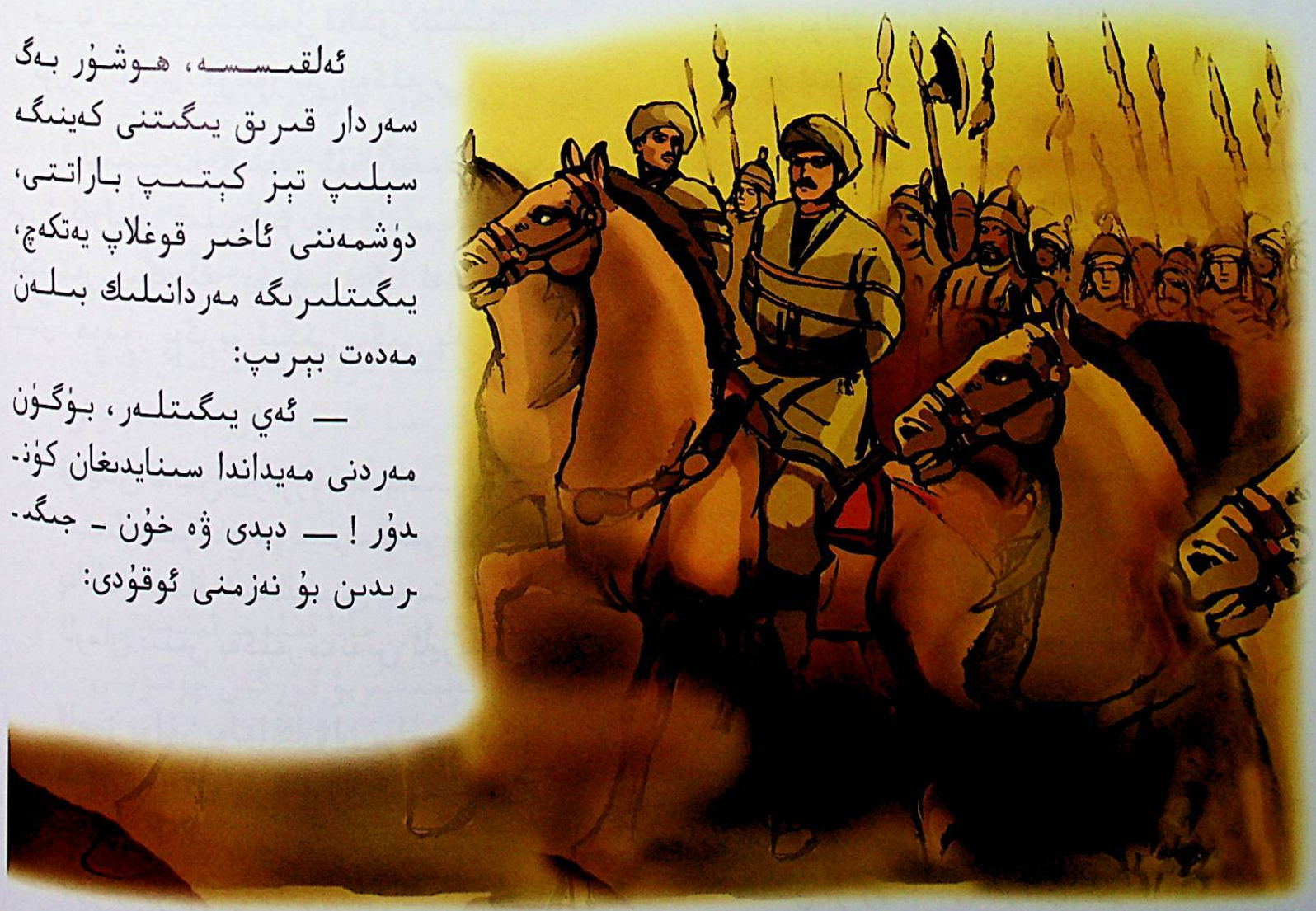
ئەرەنلىك تىغىدىن باغرىم يارادۇر،
دۇشمەن بىزنى تۈتقۇن قىلىپ بارادۇر،
نە سەۋەبتىن مېنىڭ بەختىم قارادۇر؟
قولۇم باغلاق چۈشتۇم تاغلار چۆلىگە.

تەكەببۇرلۇق قىلىپ يولدىن ئاداشتىم،
بۇلبۇل ئىدىم، قىزىلگۈلدىن ئايرىلدىم،

غېرىب بولۇپ بۇگۈن ئەلدىن قايرىلدىم،
ئارمانىم كۆپ، قالدىم تۇرلۇك بالاغا.

ئېچىلماستىن خازان بولدى گۈلزارىم،
ئەگەر ئۆلسەم غېرىب بولۇر مازارىم،
قىرىق يىگىتىم قېنى، هوشۇر بەگ سەردارىم؟
نالان بولۇپ قارار ئەمدى يولۇمغا.

قىزىلباشلار ئارقىمىزدىن يېتىشتى،
ئوق ۋە سولدىن توپ - توپ بولۇپ مېڭىشتى،
بۇ باشىمغا قارا كۈنلەر سېلىشتى،
ئەمدى قالدۇق جۇدالىقنىڭ دەردىگە.

ئەلقىسسە، هوشۇر بەگ سەردار قىرىق يىگىتنى كەينىگە سېلىپ تېز كېتىپ باراتتى، دۇشمەننى ئاخىر قوغلاپ يەتكەچ، يىگىتلىرىگە مەردانىلىك بىلەن مەدەت بېرىپ:

— ئەي يىگىتلەر، بۇگۈن مەردنى مەيداندا سىنايدىغان كۈن- دۇر! — دېدى ۋە خۇن - جىگەر- رىدىن بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

يىگىتلىرىم، ئەزمەتلىرىم،
مەيدانلىشۇر كۈندۇر بۇگۈن.
بەندە بولۇپتۇر بەگلىرىم،
بىر ناتاۋان كۈندۇر بۇگۈن.

مەن بىلمەدىم نېچۈك بالا،
يەزىد كۆرسۇن مىڭ ـ مىڭ جاپا،
قىلىچلىشىپ مەيدان ئارا
قانلار تۆكەر كۈندۇر بۇگۈن.

دۈشمەنلەرنى بىر ـ بىر تۇتۇپ،
ۋايۋايلىتىپ، قان يىغلىتىپ،
ئەل ۋە يۇرتنى بىز ياد ئېتىپ،
قىلىچلىشۇر كۈندۇر بۇگۈن.

بەگلىرىمىز بولۇپ بەندە،
بىزلەر قالدۇق كۆپ ئارمانده،
ئۇرۇش بولۇر بۇ مەيدانده،
جاندىن كېچەر كۈندۇر بۇگۈن.

هوشۇر بەگنىڭ ئاھۇ زارى،
قۇرۇلسۇن مەھشەر بازارى،
يۈسۈپ بەگنىڭ شۇ سەردارى،
نۇسرەت تىلەر كۈندۇر بۇگۈن.

ئەلقىسسە، هوشۇر بەگ نەرە تارتىپ، يىگىتلىرىگە مەدەت بېرىپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

خارەزمنىڭ يىگىتلىرى،
چېپىڭ، سەيلانە ـ سايلانە.

قوموش قۇلاق بىدۇ ئاتلار،
چېپىڭ، سەيلانە ـ سەيلانە.

دۇشمەنلەرنى ھەم شاشتۇرۇپ،
ئۆلۈكىنى ئاتقا باستۇرۇپ،
ئەسقەر تېغىدىن ئاشۇرۇپ،
چېپىڭ، سەيلانە ـ سەيلانە.

جېنى چىقسۇن قۇشقا ئوخشاش،
جەڭ قىلىڭلار شىرغا ئوخشاش،
قانلار ئاقسۇن يامغۇر ئوخشاش،
چېپىڭ، سەيلانە ـ سەيلانە.

ئەل ۋە يۇرتۇم بولسۇن ئامان،
ئۆلۈككە تولسۇن بۇ مەيدان،
ھىممەت بەرسۇن شىرى يەزدان،
چېپىڭ، سەيلانە ـ سەيلانە.

ھوشۇر بەگ دەر: بولاي ھەمدەم،
دۇشمەنىڭ جايى جەھەننەم،
نەرە تارتىپ مىسلى رۇستەم،
چېپىڭ، سەيلانە ـ سەيلانە.

ئەلقىسسە، ھوشۇر بەگ ئۇچ كېچە ـ كۈندۈز ئاتتىن چۈشمەي، بىر لوقما تائام يېمەي، بىر قەترە سۇ ئىچمەي، بىر سائەت ئارام ئالماي جەڭ قىلدى. دۇشمەنلەر ھوشۇر بەگدىن قورقۇپ، يۇسۇپ ـ ئەھمەدلەرنى بىر ئېگىز تاغنىڭ ئۈستىگە ئاچىقىپ قوللىرىنى چىنارغا باغلاپ، ئون مىڭ لەشكەرنى ساقلىغىلى قويدى. يۇسۇپ ـ ئەھمەد بەگلەر ھوشۇر بەگ ۋە يىگىتلىرىنى كۆرۈپ، ھەزرىتى ئەلىدىن مەدەت تىلەپ خۇن ـ جىگەرلىرىدىن چىقىرىپ بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

نەزم

قىزىلباشقا بەندە بولۇپ،
كۆزۈم ياشقا تولدى، تاغلار.
ئون باھادىرىم گۈلدەك سولۇپ،
بېلىم يادەك بولدى، تاغلار.

پۈت ـ قولۇمغا سالدى گۈندا،
تۈتقۇن بولۇپ كەلدىم مۇندا،
دۇشمەن قالسۇن كۆپ ئارماندا،
پاناھ بولغىل، بىشە[28] ـ تاغلار.

بولۇپتۇر ئاخىر زامانە،
تاغلار كۆرۈنمەس تۇمانە،
دالالىرىڭ تولسۇن قانە،
سىزلەر كۆرۈڭ، بىشە ـ تاغلار.

يىگىتلىرىم قىلىچ سالۇر،
سايلار ئىچىدە ئۆلۈك تولۇر،
شاھىمەردان مەدەت قىلۇر،
مەدەت بەرگىل، بىشە ـ تاغلار.

غۇلغۇلا توشتى پەلەككە،
دۇشمەنلەر چۈشسۇن تىترەككە،
سايلار تولۇر ئۆلۈككە،
ئۈستۈڭگە تاغ، بىشە ـ تاغلار.

ئەتراپىدا لەشكەر يېتىپ،
ئۆز ھالىغە يىغلار يۇسۇپ،
ئەھمەد بىلەن بەندە تۇشۇپ،
تىلەر مەدەت، بىشە ـ تاغلار.

ئەلقىسسە، ھوشۇر بەگ سەردار يىگىتلىرى بىلەن يەنە ئۇچ كېچە ـ كۈندۈز جەڭ قىلدى. تاغ ـ دالا ئۆلۈككە تولدى. شۇ ئەسنادا دۇشمەنلەر ھوشۇر بەگ سەردارنى ئارىغا ئېلىپ، تەڭلىككە سالدى ۋە نەچچە يېرىنى زەخمىلەندۈردى. ھوشۇر بەگ بىھوش بولۇپ ئېتىدىن يىقىلدى، ئۇ ئېتىنىڭ يالىغا ئېسىلىپ تۇرۇپ، يىگىتلىرىگە قاراپ خۇن ـ جىگىرىدىن بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

نەزم

يىگىتلىرىم، كېلىڭ مېنىڭ يېنىمغا،
بوز ئېتىمنى، مېنى ئېلىپ يېنىڭلار!
ئوتتۇز يەردىن ئوق تېگىپتۇ بويۇمغا،
يىگىتلىرىم، مېنى ئېلىپ يېنىڭلار!

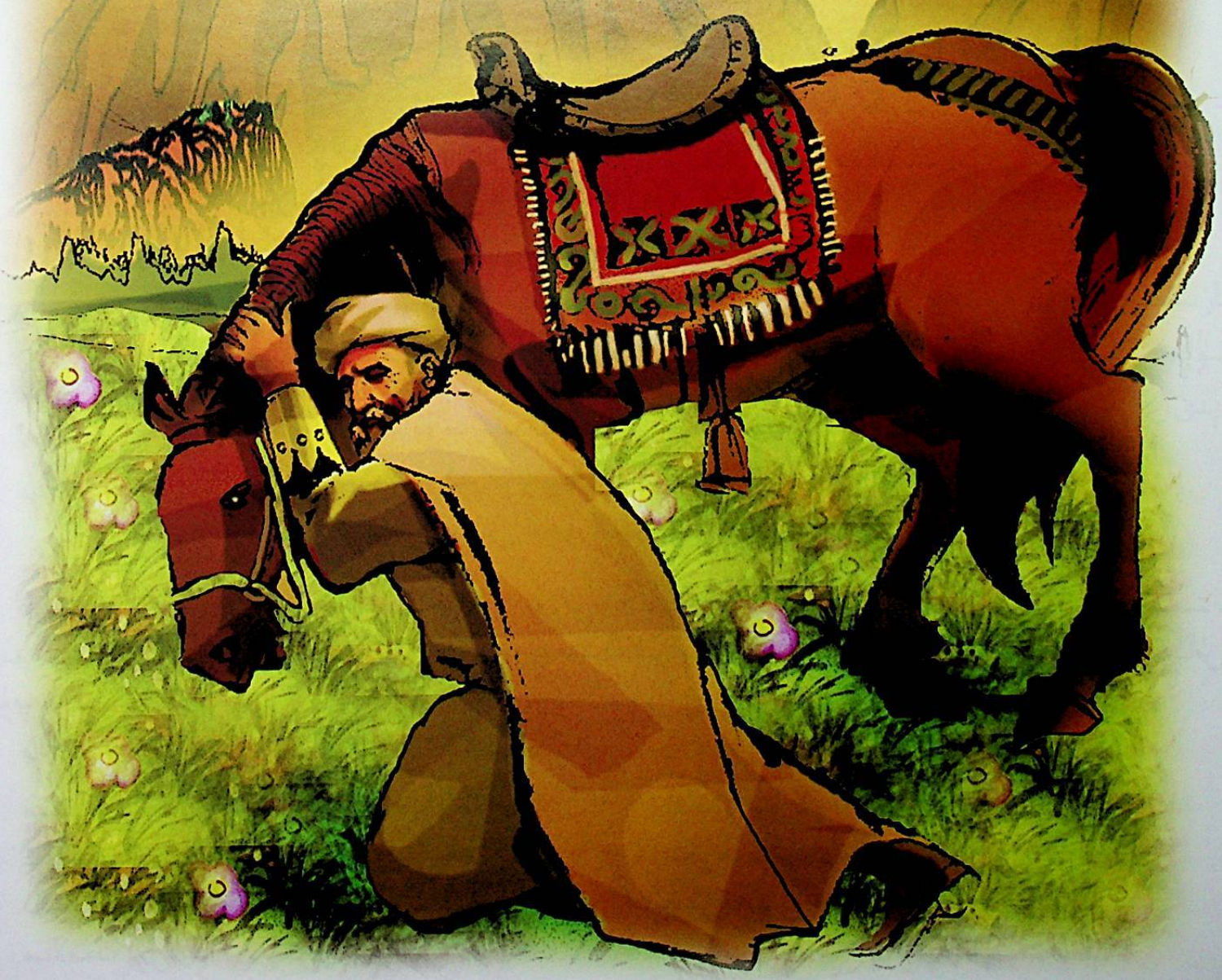
ھەقتىن ماڭا يېتىپ كەلدى مۇھاسىل[29]،
مۇھاسىللار كەلسە قويماس بىر پەسىل،
بۇ مەيداندا بولمىدى مەقسىتىم ھاسىل،
يىگىتلىرىم، مېنى يۆلەپ، يۇرۇڭلار.

دەپئى[30] قىلالمىدىم كەلگەن بالانى،
ئىلاج ئەيلەپ بېگىم قېشىغا بارالى،
مەن كۆتۈردۈم ئىككى كەم ئوتتۇز يارانى،
يىگىتلىرىم، مېنى يۆلەپ ئېلىڭلار.

بىلەلمىدىم، بەختىم نېچۈك قارادۇر؟
زەمبىل كەبى جانۇ جىسمىم يارادۇر،
كۆزۈم يۇمۇپ، جانىم چىقىپ بارادۇر،
ئورتاقلىرىم، مېنى يۆلەپ، يۇرۇڭلار.

بۇ ئاتقا يارىشۇر ھوشۇر بەگ قانى،
بىزلەرگە ئەيىب ئىكەن يۇسۇپ بەگ نانى،
نان يېگەن يىگىتنىڭ شۇلمىدۇر ھالى؟
يىگىتلىرىم، مېنى يۆلەپ ئېلىڭلار.

ئەلقىسسە، ھوشۇر بەگ يەرگە يىقىلدى، يىگىتلىرى تەرەپ ـ تەرەپتىن كېلىپ ئۇنى ياقىغا ئاچىقتى. توساتتىن يۇسۇپ بەگ ھوشۇر بەگنى بۇ ھالدا كۆرۈپ: « ئاھ بېگىم! » دەپ كۆڭلى بۇزۇلۇپ، بۇ مۇخەممەسنى ئوقۇدى:

نەزم

كەرەم قىلغىل، غېرىبلارنىڭ پاناھىسەن ئۆزۈڭ ئاللا،
مۇھەممەد ئۈممىتىنىڭ ھەم پاناھىسەن ئۆزۈڭ ئاللا،
غېرىبقا دەرد بېرىپسەن ھەم داۋاسىسەن ئۆزۈڭ ئاللا،
شىكەستە بىۋەلەر ھەققى، نېسىپ ئەتكىل ئۆزۈڭ ئاللا،
گۈناھىم بىنىھايەتتۇر، كەچۈرگەيسەن ئۆزۈڭ ئاللا.

كۆتۈرۈپ مىڭ بالالارنى، نېتەي، ھەيران بولۇپ قالدىم،
يۈرەكسىم زەخمىلەر بولدى، گۈلى رەيھان بولۇپ قالدىم،
پىراق ئوتىدا ئۆرتەنىپ، بۈگۈن سوزان بولۇپ قالدىم،
جۈدا بولدۇم دىيارىمدىن، نېتەي، ۋەيران بولۇپ قالدىم،
يۈسۈپ بەگنى بالالاردىن قۇتۇلدۇرغىل ئۆزۈڭ ئاللا.

ئۈنىڭ دەردى بىلەن يىرتىپ ياقامنى يىغلىسام بۇ كۈن،
بۇلۇتتەك نەرە تارتىپ مىسلى ياقۇپ يىغلىسام بۇ كۈن،
يۈرەكسىم ئىچرە كۆپ قالدىكى ئەرمان، يىغلىسام بۇ كۈن،
كەرەملىك دەرگاھىڭغا مەن كېلىپ داد ئەيلىسەم بۇ كۈن،
كەرەم بىرلەن گۈناھىمنى كەچۈرگەيسەن ئۆزۈڭ ئاللا.

يۈسۈپ ـ ئەھمەد جۈدا بولسا، نېتەي، سانسىز نادامەتتۇر،
كۆرۈپ نەچچە يارالارنى تېنىم تۈرلۈك جاراھەتتۇر،
قارا كۈنلەر بولۇپ نەيلەي ماڭا يۈزمىڭ ئالامەتتۇر،
غېرىبلىق دەشتىدە بۇ كۈن ماڭا روزى قىيامەتتۇر،
غېرىبلارنىڭ گۈناھىنى كەچۈرگەيسەن ئۆزۈڭ ئاللا.

خۈداۋەندە، ساڭا كەلدىم بۇ دەردىمگە داۋا قىلغىل،
تەرەھھۈم ئەيلەبان، يا رەب، بالالاردىن جۈدا قىلغىل،
ئەگەر ئۆلسەم بۇ مەيداندا شەھىدى كەربالا قىلغىل،
يۈسۈپ بەگ دەر: كەرەم بىرلە ئىمانىمنى ئاتا قىلغىل،
شارابى ئەنتەھۈرىكىدىن ئىچۈرگەيسەن ئۆزۈڭ ئاللا!

ئەلقىسسە، ھوشۇر بەگ يۈسۈپ بەگدىن بۇ سۆزنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، يىگىتلىرىگە بېقىپ: «يىگىتلىرىم، مېنى يۆلەپلىكلار!» دېدى. ئاندىن يۈسۈپ بەگكە قاراپ، ئۆزىنى توختىتالماي، يامغۇردەك ياش تۆكۈپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

مېنىڭ ئۈچۈن ماتەم تۇتۇپ يىغلىما،
ئۆلگەن ياخشى، ئايرىلغۇنچە سۇلتانىم.
ناله قىلىپ يۈرەكسىمنى داغلىما،
سالامەت بول، مەن كەلگۈنچە سۇلتانىم.

تۇشتى بىزگە ئايرىلىشنىڭ پىراقى،
خىرەلەشتى كۆزۈم روشەن چىراغى،
جانۇ تەندىن چىقسا لەھەت تۇپراقى،
كۆزلىرىمگە خاك تولغۇنچە سۇلتانىم.

ھەممە قالدى خۆۋە، ئۆرگەنچ يۇرتىدە،
بىز باروۇرمىز ئايرىلىشنىڭ دەردىدە،
بۇ مەيداندا بۇگۈن سېنىڭ ئالدىڭدا،
ئۆلسەم ياخشى، تىرىك قالغۇنچە سۇلتانىم.

تىرىكلىكتە مەن بىر ۋەتەن تۇتارمەن،
ھىجرانلىقنىڭ زەھىرىنى يۇتارمەن،
سېنى قويۇپ، نېچۈك مۇندىن كېتەرمەن؟
ھوشۇربەگ دەر: تا ئۆلگۈنچە سۇلتانىم.

ئەلقىسسە، يىگىتلەر ھوشۇر بەگنى يۆلەپ ياقىغا ئاچىقتى. سەللە بىلەن ئىككى كەم ئوتتۇز ياشىنى تاشلىدى. ھوشۇر بەگ قايتا غەيرەتكە كېلىپ، ساداقلىرىنى بېشىغا كىيىدى، قىلىچ ـ نەيزىلىرىنى قولىغا ئېلىپ، يىگىتلىرىگە باش بولۇپ، جەڭگە كىرىش ئالدىدا يىگىتلىرىگە مەدەت بېرىپ مۇنداق دېدى:

نەزم

يىگىتلىرىم، ئات قويۇڭلار،
كۆپ بىر ياندىن، ھەر قايانىدىن.
دۈشمەن كۆزىنى ئويۇڭلار،
قىرىق بىر ياندىن، يۈز بىر ياندىن.

شېرىن جانلاردىن كېچىڭلار،
كېپەن تونىنى پىچىڭلار،
بىرىڭلار يۈزنى سانجىڭلار،
ئون بىر ياندىن، قىرىق بىر ياندىن.

تاغلار تاشىن ئالسۇن زامان،
دۈشمەنلەرگە بەرمەڭ ئامان،
بۇگۈن بولسۇن ئاخىر زامان،
ئات قويۇڭلار قىرىق بىر ياندىن.

يەرگە چۈشسۇن دۈشمەن باشى،
قانغا چۆكسۇن تاغلار تاشى،
تاماشا كۆرسۇن يۇرت ـ تامامى،
بىرى بىر ياندىن، يۈز بىر ياندىن.

هوشۇر بەگنىڭ شۇدۇر زارى،
خارەزمنىڭ سەردارلىرى،
باشىدادۇر مەھشەر بازارى،
سىز بىر ياندىن، بىز بىر ياندىن.

ئەلقىسسە، هوشۇر بەگ يىگىتلىرىنى ئوندىن بۆلۈپ شۇنداق جەڭ قىلدىلەركىم، بۆرە قويغا چاپقاندەك، قومۇشقا ئوت تۇتاشقاندەك، ئۇلۇغ دەريا مەۋج ئۇرغاندەك، قازانلار قاينىغاندەك ئۇرۇش قىزىپ كەتتى. دۇشمەننىڭ ئۆلۈكلىرىنى نەچچە يەردە مۇنار قىلىپ، كۇشتىدىن پۇشتى قويۇردى.

قىزىلباشنىڭ سەركەردىلىرى بەرداش بېرەلمەي، يۇسۇپ بەگنىڭ ئالدىغا كېلىپ دېدىكى:

— سېنى ئايرىپ ئەكېتەلمەس، يىگىتلىرىڭگە ئېيتقىن، قايتىپ كەتسۇن، بىز سېنى هەرگىز بەرمەيمىز.

يۇسۇپ بەگ ئېيتتىلەركىم:

— مەن دېگەن بىلەن قايتىپ كەتمەس، ئەمەلى بەگنى ئېلىپ بېرىڭلار، نەسىھەت قىلسا شايەد يېنىپ كېتەر.

دۇشمەنلەر ئەمەلى بەگنى زەنجىر ـ كىشەنلەر بىلەن هەيدەپ، ئون مىڭ لەشكەر بىلەن بىر ئېگىز تاغقا ئاچىقتى. ئەمەلى بەگ يىگىتلەرگە قاراپ:

— يىگىتلىرىم، بىزنى ئاجرىتىپ ئەكېتەلمەيسىزلەر، ئاتا ـ ئانا، قوۋم ـ قېرىنداشلىرىمىزغا سالام دەڭلار، — دەپ كۆڭلى بۇزۇلۇپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

ئاغا بەگلەر، جاۋاب بەردىم،
باغلىنىپتۇر ئىككى قولۇم،
بۇگۈن ئاخىر زامان دەڭلار.
خانلار سورىسا، ئامان دەڭلار.

ئارمان بىلەن بەندە بولدۇم،
ئەمەلى بەگ دەپ كۆپ خاتاسى،
بەگلەر سورىسا، ئامان دەڭلار.
قالدىم هىجران بالاسى،

ئېلىپ كەلدى قولۇم باغلاپ،
يۇسۇپ ئاغام قەين ئاتاسى،
هىجران ئوتىدا باغرىم داغلاپ،
بوۋام سورىسا، ئامان دەڭلار.

قېرىنداشىم قالدى يىغلاپ،
ئەمەلى بەگ دەر: ئىشىت زارىم،
ئانام سورىسا، ئامان دەڭلار.
ئاتام ئېردى غەمگۇزارىم،

لەشكەر تولۇپ ئوڭ هەم سولۇم،
گۇلخەدىچە ۋاپادارىم،
ئاچىلمىدى مېنىڭ يولۇم،
يارىم سورىسا، ئامان دەڭلار.

هوشۇر بەگ ئەمەلى بەگدىن بۇ سۆزنى ئاڭلىغاندىن كېيىن دېدىكىم:

— سىزلەرنى بۇ يەردە قويۇپ يانغۇنچە ئۆلگىنىم ياخشىراقتۇر، ئاتا ـ ئاناڭلار سورىسا نېچوك جاۋاب بېرىمەن، — دەپ جانجىگەرلىرىدىن چىقىرىپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

ئەمەلى بېگىم، بۇ سۆزلەرنى دېمىگىن،
يەزىد بىلەن مۇندا ئۇرۇش قىلايىن،
خارەزمگە نە يۈز بىلەن بارايمەن؟
يا بولمىسا سىزلەر بىلەن قالايىن،

ئۆزۇڭنى بىل، مېنىڭ غېمىمنى يېمىگىن،
ئەجەل يەتسە بۇ مەيداندا ئۆلەيىن،
خارەزمگە نە يۈز بىلەن بارايمەن؟
خارەزمگە نە يۈز بىلەن بارايمەن؟

ئاتا ـ ئاناڭ، بارسام مەندىن سورارلەر،
قانداق كەلدىڭ دەپان ئىزا بېرەرلەر،
بۇ ئىشلارنى بىشەك بىزدىن كۆرەرلەر،
خارەزمگە نە يۈز بىلەن بارايمەن؟

ئاتا ـ ئاناڭ خارەزمنىڭ ئېلىدە،
ئىككى كۆزى ئەسقەر تاغى، چۆلىدە،
سىزنى قويۇپ مۇندا، دۇشمەن قولىدە،
خارەزمگە نە يۈز بىلەن بارايمەن؟

هوشۇر بەگ دەر: كۆزۈم ياشقا تولدۇرۇپ،
دوستلار يىغلاپ، دۇشمەنلەرنى كۈلدۇرۇپ،
كۆزۈم كۆرۈپ، دۇشمەنلەرگە قالدۇرۇپ،
خارەزمگە نە يۈز بىلەن بارايمەن؟

يىگىتلەر هوشۇر بەگدىن بۇ سۆزلەرنى ئىشىتىپ، سەردار بىلەن جەڭگە كىرىدىلەر، ئاندىغ جەڭ قىلدىلەركىم، بىر سائەت ئىچىدە يۈز نەچچە دۇشمەننى جەھەننەمگە يوللىدى. دۇشمەنلەر پۈرسەت تېپىپ، ئەھمەد بەگنى ئەكەتتى. بۇ ئەسنادا گۈزەلشاھتىن يەنە بىر مۇنچە لەشكەر كېلىپ قوشۇلدى. هوشۇر بەگ بۇنى كۆرۈپ ساھىبقىرانىنى ياد ئېتىپ، بۇ مۇناجاتنى ئوقۇدى:

نەزم

مۇشكۈل ئىشلار چۈشتى مېنىڭ باشىمگە،
ئەرەنلەردىن بىزگە مەدەت بولمىسا.
رەھىم قىلغىل كۆزدىن ئاققان ياشىمگە،
سايىبانىم، پەخرى جاھانىم بولمىسا.

نە گۈناھلىق ئىشنى قىلدىم دۇنيادە،
بۇ مەيداندا يېتەلمىدىم مۇرادە،
تىلسىز دۇشمەن بىرلە قالدىم ئارادە،
بۇ مۇشكۈلۈم يەنە ئاسان بولمىسا.

يامان بولدى مېنىڭ سائەت ـ زامانىم،
پەرۋاز ئېتەر بۈگۈن روھى ـ راۋانىم،
باشىمدىن كەتمىدى قايغۇ تۇمانىم،
بۇ دۇشمەنلەر تامام يەكسان بولمىسا.

بەندە بولدى مېنىڭ چابۇكسەۋارىم،
كۆزۈمنىڭ روشەنى، جانىم، ماداريم،
تېنىمدە قالمىدى سەۋر ـ قارارىم،
ئىككى بېگىم كۈنى ئاسان بولمىسا.

شورىش ئېتىپ بىشە تاغلار يانىدە،
سۆڭەكلىرىم پارە بولسۇن يانىدە،
مەن هوشۇر بەگ قالدىم مەھشەر كۈنىدە،
مەدەتكارىم شاھىمەردان بولمىسا.

ئەلقىسسە، هوشۇر بەگ يىگىتلىرى بىلەن جەڭ قىلىپ يۈرەر ئىدى، بىر دۇشمەن يۈسۈپ بەگنىڭ ئېتىنى ئېلىپ چېپىپ كېتىپ باراتتى. هوشۇر بەگ ئۇنىڭ ئارقىسىدىن يېتىپ بېرىپ شەمشەر بىلەن شۇنداق چاپتىلەركىم، دۇشمەننىڭ كاللىسى يەرگە چۈشتى. يەنە بىر دۇشمەن ئەھمەد بەگنىڭ ئېتىنى مىنىپ يۈرەتتى، بىر زەربە بىلەن ئۇنىڭ جېنىنىمۇ دوزاخقا يوللىدى. هوشۇر بەگ بۇ ئاتلارنى قولىغا ئېلىپ كېتىپ بارغاندا، دۇشمەنلەر هوشۇر بەگنى ئارىغا ئالدى ۋە سالما تاشلاپ ئاتنى ئالماقچى بولدى. بۇنى كۆرگەن يىگىتلەر تۇشمۇ تۇشتىن كېلىپ قىلىچلىشىپ، دۇشمەنلەرگە نەيزە سانجىپ، شۇنداق جەڭ قىلدىلەركىم، قىيامەت قوپۇردى. تاغ ـ دالىلار ئۆلۈككە تولدى. هوشۇر بەگ بىلەن بەگلەرنىڭ ئاتلىرىنى يىگىتلەر ئاجرىتىپ چىقتى. بۇ جەڭدە ئون يىگىت شېھىت بولدى. هوشۇر بەگنىڭ ئات ئۇستىدە ئولتۇرغۇچىلىكى قالمىدى، يىگىتلەر مەيداندىن يېنىپ چىقتى. هوشۇر بەگنى ئاتنىڭ ئالدىغا ئېلىپ كېتەر بولدىلەر. يۈسۈپ ـ ئەھمەدلەر تاغ ئۇستىدە تۇرۇپ يىگىتلىرىنىڭ بۇ هالىنى كۆرۈپ، ئۇلار بىلەن ۋىدالىشىپ، ئاتا ـ ئانا، قېرىنداشلىرى يادىغا يېتىپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

ھەمدەملىرىم، يارانلىرىم، يىگىتلەر،
سالام دەڭلار، سىلەر بىزنىڭ ئەللەرگە.
بىللە شىكار ئېتىپ يۈرگەن يىگىتلەر،
يول ئالدىڭلار بىللە ئۆسكەن يەرلەرگە.

ئېلىخانغا بۇگۈن ئېيتاي ئەرزىمنى،
ئىزھار قىلاي سىزگە پىنھان دەردىمنى،
تاپشۇرسۇنلەر ھوشۇر بەگكە شەھىرىمنى،
بىسيار سالام دەڭلار، بىزنىڭ ئەللەرگە.

مەنمەنلىكتىن قالدىم ئۇشبۇ بالاغا،
مېنىڭ ئۈچۈن زار يىغلاڭلار خۇداغا،
شۇم يەزىدلەر مېنى سالدى جاپاغا،
بىسيار سالام دەڭلار، بىزنىڭ ئەللەرگە.

غاپىل ئىدىم، ناگاھ چۈشتۈم بۇ دامغا،
قۇلاق سالماي ھەق سۆزلىگەن تاغامغا،
قىبلىگاھىم، غېرىب ئاتا ـ ئانامغا،
سالام دەڭلار، بىزنى سورىغان بەگلەرگە.

بىر ئاندىن سۈت ئېمىشكەن قېرىنداشىم،
غېرىبلىقتا ئەھمەد بەگ بولدى يولداشىم،
قۇتۇلمىدى غەم ـ قايغۇدىن بۇ باشىم،
سالام دەڭلار، سىڭلىم ـــ تازا گۈللەرگە.

پىراقىمدا كۆيۈپ يەنە كۈل بولغان،
ئوتلۇق كۆزى قانۇ ياشقا لىق تولغان،
مېنىڭ بىلەن بىر ياستۇققا باش قويغان،
سالام دەڭلار، گۈلئەسەلخان يارىمگە.

بىرنەچچىلەر ياتار دائىم دۆلەتتە،
بەندە بولۇپ قالدىم داغۇ ھەسرەتتە،
بۇ ھالىمنى بېرىپ ئېيتىڭ ئەلۋەتتە،
سالام دەڭلار، ئويناپ ئۆسكەن ئەللەرگە.

يارى جورام سورىسا، يۈسۈپ ئۆلدى دەڭ،
ئۆلۈكلىرى چۆللەر ئارا قالدى دەڭ،
جەسىتىنى قاغا ـ قۇزغۇن ئالدى دەڭ،
سالام دەڭلار، دەردتە قالغان ئەرلەرگە.

دۇشمەنلەر بەگلەرنى ئېلىپ مىسىرغا راۋان بولدىلەر. يۈسۈپ بەگ قارىسا، ئوتتۇز يىگىت ھوشۇر بەگنى ئارىغا ئېلىپ كېتىپ بېرىپتۇ. يۈسۈپ بەگ: «ئون يىگىتىم شېھىت بوپتۇ» دەپ شېھىت بولغان يىگىتلەرنىڭ پىراقىدا يولدا بارغۇنچە ئاھ تارتىپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

ئون يىگىتىم مەيدان ئارا،
قاتاردىن ئايرىلىپ قالدى.
زار يىغلايمەن يىگىتلىرىم،
قاتاردىن ئايرىلىپ قالدى.

مەن نەيلەيىن بەختىم قارا،
بۇ باشىمغە چۈشتى سەۋدا،
قانلار ئاقتى مەيدان ئارا،
گويا دەريا بولۇپ قالدى.

قىيامەت دەشتىدە قالدىم،
مەن يانغە بارالمادىم،
ئون يىگىتتىن مەن ئايرىلدىم،
چۆللەر مازار بولۇپ قالدى.

قولدىن كەتتى ئىختىيارىم،
خازان بولدى لالەزارىم،
ئىسىت، مېنىڭ ئون يارانىم،
قاتاردىن ئايرىلىپ قالدى.

يۈسۈپ بەگ قولۇم باغلانىپ،
قالدىم بالاغا چۈلغانىپ،
قىزىل قانغا ھەم بۇلغانىپ،
مەيدان ئۈزرە يېتىپ قالدى.

ئەلقىسسە، دۇشمەنلەر بەگلەرنى بىناھايەت ئازاب ـ ئوقۇبەت بىلەن مىسرغا ئېلىپ يۇرىدىلەر.

ئەمدى، گۈلئەسەلخان ئايمىدىن سۆز ئىشىتمەك كېرەك: گۈلئەسەل ئايىم بەگلەرنى شىكارىدىن يېـ ـنىپ كېلۇر دەپ ئۆيلەرنى يىغىشتۇرۇپ، تۇرلۇك تائاملارنى تەييارلاپ يولغا ئىنتىزار بولۇپ تۇرار ئىدى. بىر كېچە گۈلئەسەل ئايىم چۈش كۆرسە، چۈشىدە يۈسۈپ بەگ، ئەھمەد بەگلەر ئاتتىن يىقىلىدى، بىـ ـر مۇنچە غالجىر ئىتلار پەيدا بولۇپ، بەگلەرنى تالىغانىدى، چۆچۈپ ئويغاندى. گۈلئەسەل ئايىم بۇ چۈشنىڭ ۋەھىمىسىدىن قورقۇپ، بەگلەرنىڭ پىراقىدا يىغلاپ، «بەگلىرىمگە نېمە بولغاندۇر؟» دەپ خۇن ـ جىگـ ـرىدىن بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

داد ـ پەريات، شۇم پەلەكنىڭ دەستىدىن،
نە كۈلپەتلەر چۈشتى مېنىڭ باشىمگە،
دەردى ھىجران يۇرىكىمگە تۇتاشتى.
پەلەك زەھەر سالدى ئىچكەن ئاشىمگە،
قان يىغلىدىم جۇدالىقنىڭ زۇلمىدىن،
قورقۇنچىم كۆپ ئاشۇ كۆرگەن چۈشۈمگە،
بۇگۈن ماڭا سانسىز بالا ئولاشتى.
مەگەر بەگلەر توغرا يولدىن ئاداشتى.

يىغلا ـ يىغلا كۆز ياشلىرىم سەل بولدى،
خازان بولدى باغ ئىچىدە گۈلزارىم،
مەن نەيلەيىن قىسمەتلىرىم شۇل بولدى،
تېنىمدە قالمىدى زەررە مادارىم،
ھەربىر كۈنۈم ئايۇ ھەپتە، يىل بولدى،
كۆرمىگۈنچە يوقتۇر سەبرۇ قارارىم،
ھىجران ئوتى جان ـ جىسمىمغا تۇتاشتى.
مەن بىلمىدىم، نېچۈك بالا يېپىشتى.

پىراقىدا خازان بولۇپ، خار بولدۇم،
خۇدا قوشتى، يۇسۇپ بەككە يار بولدۇم،
بىر كۆرۈشكە جامالىنى زار بولدۇم،
داغۇ ھەسرەت بۇ جانىمگە ياماشتى.

گۈلئەسەل دەر: قالدىم مەھشەر كۈنىگە،
ئىلاجىم يوق بارالمىدىم يانىگە.
ئەمدى قالدىم جەبرى - مېھنەت كۈنىگە،
دۇشمەن كۈلۈپ، بۇگۈن دوستلار يىغلاشتى.

گۈلئەسەل ئايىمنىڭ ئېگىز بىر راۋىقى بار ئىدى. ھەر كۈنى شۇ راۋاق ئۈستىگە چىقىپ تۆت ئەتراپقا قاراپ، نەچچە ۋاقىتنى ئۆتكۈزدى. بۇلاردىن ھېچ خەۋەر بولمىدى. گۈلئەسەل ئايىمنىڭ ئىككى كۆزى يولغا تەلمۈرۈپ بىتاقەت بولۇپ، خۇن - جىگىرىدىن بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

كىمدىن سوراي خەۋىرىنى،
كەلمىدى يارىم، كەلمىدى.
ساقايمىدى بۇ غەمدىن باشىم،
كەلمىدى يارىم، نەيلەيىن.

ماڭا ئاخىر زامان بولدى،
كۆڭلۈم دەردتە ۋەيران بولدى،
گۈلىستانىم خازان بولدى،
كەلمىدى يارىم، نەيلەيىن.

يارىمنى كىمدىن سوراغلارمەن،
يۈرىكىمنى ئوتتا داغلارمەن،
ئۇۋغا كەتتى دەپ يىغلارمەن،
كەلمىدى يارىم، نەيلەيىن.

كۆزۈمنى ياشقا چاغلارمەن،
ھەركىم كەلسە سوراغلارمەن.
گۈلئەسەل دەر: كۆپ يىغلارمەن،
كەلمىدى يارىم، نەيلەيىن.

ئەلقىسسە، ئاردىدىن بىرقانچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن، گۈلئەسەل ئايىم ئۈچ يۈز ئاتمىش كېنىزىكى باشلاپ راۋاق ئۈستىگە چىقىپ ھەر تەرەپكە قاراپ تۇرار ئىدى، بىر توپ ئاتلىقلار پەيدا بولدى. گۈلئەسەل ئايىم ئوبدان قارىسا، بۇ ئاتلىقلار ھوشۇر بەگنى چىغدىن توقۇلغان تەختىراۋانغا سېلىپ كېلىۋاتىدۇ. يۇسۇپ - ئەھمەد بەگلەرنىڭ ئاتلىرىنىمۇ تونۇدى. ھوشۇر بەگنى بۇ ھالدا كۆرۈپ گۈلئەسەل ئايىمنىڭ كۆڭلى بۇزۇلۇپ، بەگلەرنىڭ ئىشقىدا پەرىشان بولۇپ، خۇن - جىگىرىدىن بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

قىيامەت كۈن بولدى بىزگە،
قىزىلگۈل سولغان ئوخشايدۇ.
ساچىن يايىپ يىغلاڭ، قىزلار،
بۇ بەگلەر قالغان ئوخشايدۇ.

بۇگۈن بولدى ئاخىر زامان،
بەگلەر قالغانغا ئوخشايدۇ.

قۇتۇلمىدىم غەمدىن قېچىپ،
كىمگە يىغلاي سىنەم ئېچىپ،
ئاتلىرى كەلدى مۇنداق كېچىپ،
بەگلەر قالغانغا ئوخشايدۇ.

بېشىمغا چۈشتى قارا كۈن،
بولدى مېنىڭ ھالىم زەبۇن،
يىگىتلىرى كەلدى غەمكىن،
بەگلەر قالغانغا ئوخشايدۇ.

تاقىتىم يوق سائەت زامان،
ئايرىلىشىڭ ئوتى يامان،

بەگ ئوردىسى قالدى خالىي،
مەن غېرىبنىڭ كەتتى ھالى،
ھوشۇر بەگنىڭ يوق ماجالى،
بەگلەر قالغانغا ئوخشايدۇ.

هەر كىشىگە يەتسە ئەجەل،
قان يىغلىغىن ئەي گۈلئەسەل،
دەم ئۇرغىلى قويماس مەھەل،
بېگىم قالغانغا ئوخشايدۇ.

يىگىتلەر هوشۇر بەگنى ئارىغا ئېلىپ ئۆتتىلەر. گۈلئەسەل ئايىمنىڭ كۆڭلى بۇزۇلۇپ، كۆزلىرىدىن يامغۇردەك ياش تۆكۈپ، يىگىتلەرگە قاراپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

كېچە ـ كۈندۈز كۆزۈم ئۇنىڭ يولىدا،
قايسى تاغدا قالدى، قايسى چۆللەردە،
خەۋەر بېرىڭ بەگلىرىم، سۈلتانىم قېنى؟
بەگلەر قالدى قانداق كۈلپەت، كۈنلەرگە،
هەمراه بولۇپ يۈرگەن ساغى ـ سولىدا،
مۇرۇۋۋەت ئەيلىگىز مىسكىن قۇللەرگە،
خەۋەر بېرىڭ بەگلىرىم، سۈلتانىم قېنى؟
خەۋەر بېرىڭ بەگلىرىم، سۈلتانىم قېنى؟

ئەلقىسسە، گۈلئەسەلخان ئايىمدىن بۇ سۆزنى ئىشىتىپ هوشۇر بەگنىڭ كۆڭلى بۇزۇلۇپ، باشقا چۈشكەن كۈنلەرنى بايان قىلىپ، بەگلەرنىڭ بەند بولغانلىقىنى داستان قىلىپ، بۇ مۇڅەمەسنى ئوقۇدى:

ئەمدى ئەھۋالىم نە بولغاي، بولمىسام جاندىن جۇدا،
ئەل ۋە خەلقىمنىڭ غۇرۇرى ــ ئىككى سۇلتاندىن جۇدا،
كۆتۈرۈپ سانسىز يارانى كەلمىشىم ئاندىن جۇدا،
خەستە جانىم ئۆرتىنىپتۇ، جانۇ جاناندىن جۇدا،
چۈن سەدەپتەك قالمىشىم ھەم گۆھىرى كاندىن جۇدا.

بەگلىرىمدىن ئايرىلىپ ھەسرەتتە قالدىم، نەيلەيىن،
تۇتتى ئالەمنى تۇمان، زۇلمەتتە قالدىم، نەيلەيىن،
ھەجر دەشتىگە كىرىپ غۇربەتتە قالدىم، نەيلەيىن،
سەد ھەزار ماتەم تۇتۇپ، كۇلپەتتە قالدىم، نەيلەيىن،
بولمىسۇن ھېچكىمكى مەندەك يارۇ جاناندىن جۇدا.

ھېچ ئىلاجىم يوق مېنىڭ، سۇندى قاناتىم قايرىلىپ،
نەيلەيىن غەم لايىغا پاتتى ئاياغىم تىرىلىپ،
سەلتەنەتلىك پادىشاھىمدىن، دەرىخا، ئايرىلىپ،

كېچە ـ كۈندۈز يىغلادىم قادىر خۇداغا يالۋۇرۇپ،
تاجۇ تەختىم ئىگىسىدىن، بولمىشىم جاندىن جۇدا.

نەيلەيىن، ئېيتاي دېسەم تىل ۋە زەبانىم ئۆرتەنۇر،
ھەر زامان يادىمغا يەتسە ئۇستىخانىم ئۆرتەنۇر،
كېچە ـ كۈندۈز چەككەن ئاھىمدىن جاھانىم ئۆرتەنۇر،
ئايرىلىپ سۇلتانلىرىمدىن بەلكى جانىم ئۆرتەنۇر،
ئۆلگىنىم ياخشى ئىدى بولغۇنچە جاناندىن جۇدا.

كېچەلەر ئوتتا يېنىپ پەرۋانە بولغان ياخشىدۇر،
بىناۋا مەجنۇن كەبى سوزانە بولغان ياخشىدۇر،
كويىدا ھەسرەت چېكىپ دىۋانە بولغان ياخشىدۇر،
خانۇ مانىمدىن كېچىپ بىگانە بولغان ياخشىدۇر،
بولمىسۇن ھېچكىم ھوشۇر بەگدەككى سۇلتاندىن جۇدا.

گۇلئەسەل ئايىم بۇ سۆزنى ئىشىتىپ، ئۆزىنى توختىتىۋالالماي يىگىتلەرگە قاراپ زار ـ زار يىغلاپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

بېگىمگە خىزمەت قىلغانلار،
ئېتىنى ئېلىپ كەلگەنلەر،
ئىلاھىم، ئامان بولۇڭلار،
تۆرەمنى كۆرۈپ كەلگەنلەر.

ئەمدى كىمدىن سوراغلارمەن؟
يۇرەكنى ئوتتا داغلارمەن،
ماتەم تۇتۇپ يىغلارمەن،
باستى مېنى قايغۇ تاغلار.

خۇدانىڭ قىسمىتى شۇدۇر،
ئايرىلىقتىن بەتتەر يوقتۇر،

باغرىم قاندۇر، كۆزۈم ياشتۇر،
بولدى ماڭا قارا كۇنلەر.

ھېچكىم كۆرمەس مېنىڭ ھالىم،
يىغلىمىغان بىلمەس ھالىم،
ئايرىلىقتۇر قاتتىق زالىم،
كۆزلىرىمدىن ئاقار قانلار.

گۇلئەسەل دەر: ئاشىق يارىڭ،
مەن بولۇپمەن يارى زارىڭ،
رازىدۇرمەن بەرگەن تۇزۇم،
جاۋاب بەردىم، بېرىڭ بەگلەر.

بۇ سۆزدىن كېيىن يىگىتلەر پىغان ئىچىدە ئۆز بارگاھىغا يۇردىلەر.
يۇسۇپ بەگنىڭ قالدىرغاچخان ئىسىملىك سىڭلىسى يولغا مۇنتەزىر بولۇپ قاراپ تۇرار ئىدى. بىر توپ ئاتلىقلارنى كۆرۈپ شاد ـ خۇرام بولۇپ، ئاكام كەلدى، ئالدىغا چىقىپ ھەدىيە ـ سوۋغات ئالىمىز دەپ، قىزلارغا قاراپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نازىنىنلار، يۇرۇڭ ئەمدى ئالدىغا،
سوۋغات ئېلىڭ، قىزلار، ئاكام كېلەدۇر.
ئىككىسىگە جانىم بولسۇن سەدىقە،
سوۋغات ئېلىڭ، قىزلار، ئاكام كېلەدۇر.

ھەمراھ قىلىپ نەچچە ياخشى يىگىتلەرنى،
قەددى شەمشاد، ھۆسنى تازا گۈللەرنى،
شىكار قىلىپ مۇرغىزارلىق چۆللەرنى،
سوۋغات ئېلىڭ، قىزلار، ئاكام كېلەدۇر.

مېنىڭ ئاكام يىگىتلەرنىڭ ئاغاسى،
ئاڭا تەگدى ئەل ۋە يۇرتنىڭ دۇئاسى،
جىلۋە بىرلە كۆرۈنۇر بىزگە قاراسى،
سوۋغات ئېلىڭ، قىزلار، ئاكام كېلەدۇر.

بىرى بۇلبۇل ئېرۇر، بىرى غەزەلخان،
بىرى قاپلان ئېرۇر، بىرى ئارسلان،
بىرى روھى راۋان، بىرى تەندەجان،
سوۋغات ئېلىڭ، قىزلار، ئاكام كېلەدۇر.

قالدىرغاچ دەر: سىزلەر مېنىڭ يولداشىم،
كېچىلەردە ھەمدەم، كۈندۈز سىرداشىم،
يۇسۇپ ـ ئەھمەد ئېرۇر ئىككى قېرىندىشىم،
سوۋغات ئېلىڭ، قىزلار، ئاكام كېلەدۇر.

ئەلقىسسە، قالدىرغاچخان ئايىم قىزلار بىلەن ئالدىغا چىقتىلەر، ھوشۇر بەگنى يىگىتلەر كۆتۈرۈپ يېقىن كەلدى. قالدىرغاچ ئايىم بەگلەرنىڭ ئاتلىرىنى تونۇپ، كۆڭلى بۇزۇلۇپ چاچلىرىنى يۇلۇپ، پەلەكتىن شىكايەت ئەيلەپ، خۇن ـ جىگىرىدىن بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

داد ـ پەريياد، شۇم پەلەكنىڭ دەستىدىن،
كەربالادا يىغلاپ قالغان ئوخشايدۇ.
قان يىغلىدىم ئاكىلىرىم دەردىدىن،
زۇلۇم بىرلە جەبرى تارتقان ئوخشايدۇ.

ھىجران ئوقى ئۇستىخانغا يېتىپتۇ،
بادى ئەجەل ئىمارەتنى بۇزۇپتۇ،

ئەزىز تەندىن شېرىن جانىم چىقىپتۇ،
قىزىل قانلار يۈتۈپ قالغان ئوخشايدۇ.

قالدىرغاچ دەر: نېتەي، باغرىم ئېزىلدى،
ئۇشبۇ قىسمەت بىزگە ئەمدى يېزىلدى،
ۋاقىت يېتىپ جان ـ جىسمىدىن ئۇزۇلدى،
ساچىن يايىپ، قارا تۇتقان ئوخشايدۇ.

ئەلقىسسە، يىگىتلەر ھوشۇر بەگ سەردارنى كۆتۈرۈپ، قالدىرغاچ ئايىمنىڭ ئالدىدىن ئۆتتى. قالدىرغاچ ئايىم بۇ يىگىتلەردىن ئاكىلىرىنى سوراپ دەردلىك سۆز بىلەن، خۇن ـ جىگىرىدىن چىقىرىپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

بىللە كەتكەن نەۋ جۇۋانلار،
بەگ يۈسۈپنى نەيلەدىڭلار؟
يۈرت ئىگىسى ـــ بەگلەر، خانلار،
بەگ ئەھمەدنى نەيلەدىڭلار؟

خازان بولدى گۈلىستانىم،
پەلەك ئۆرتەر ئۇستىخانىم،
قولدىن كەتتى بۇ دەۋرانىم،
بەگ يۈسۈپنى نەيلەدىڭلار؟

تاقىتىم يوق كۈندۈز ـ كېچە،
مەن ھالىمغا يىغلاي شۇنچە،
غەم يېگەيمەن قاچانغىچە،
جان ئاغامنى نەيلەدىڭلار؟

ئەمدى قىلاي ئىزىدىن تاۋاپ،
پەلەك قىلدى باغرىم كاۋاپ،
قالدىرغاچقا بەرگىن جاۋاب،
بەگ ئاكامنى نەيلەدىڭلار؟

يىگىتلەر جاۋاب بېرەلمەي بېشىنى تۆۋەن سېلىپ ئۆتۈپ كەتتى، قالدىرغاچ ئايىم ئانىسى لەئلىخان ئايىمنىڭ قېشىغا كىرىپ ۋەقەنى بىرمۇبىر بايان قىلىپ، خۇن ـ جىگىرىدىن باھار بۇلۇتىدەك ياش تۆكۈپ، بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

بۇگۈن ساڭا ئاخىر زامان بولۇپتۇ،
يىغلا، ئانا، گۈلزارىڭدىن ئايرىلدىڭ.
قارا كۆزگە قان ۋە ياشلار تولۇپتۇ،
يىغلا، ئانا، گۈلزارىڭدىن ئايرىلدىڭ.

خازان بولدى خارەزمنىڭ گۈلزارى،
قۇرۇلۇپتۇ بۇگۈن مەھشەر بازارى،
جاندىن ئۆتتى جۇدالىقنىڭ ئاھ ـ زارى،
يىغلا، ئانا، شۇڭقارىڭدىن ئايرىلدىڭ.

كۆزۈڭنىڭ روشنى، جانىنىڭ راھىتى،
سۆيگەن قوزۇڭ، خۇدا بەرگەن دۆلىتى،

كېچە ـ كۈندۈز ھەممىزنىڭ ئۇلپىتى،
يىغلا، ئانا، قوچقارىڭدىن ئايرىلدىڭ.

ئىسپاھانىنىڭ ئەل ـ خەلقىگە باش بولغان،
شان ـ شۆھرىتى يات ئەللەرگە پاش بولغان،
ئەزىز باش چۆللەر ئارا تاش بولغان،
يىغلا، ئانا، گۈلزارىڭدىن ئايرىلدىڭ.

قالدىرغاچ دەر: كۆيۈپ كەتتى بۇ جانىم،
بىر ئاھ ئۇرسام كۆككە يېتەر ئەپغانىم،
يۈسۈپ ـ ئەھمەد قېنى، ئىككى سۇلتانىم؟
مەن ئاكامدىن، سەن بالاڭدىن ئايرىلدىڭ.

لەئلىخان ئايىم قىزىغا تەسەللى بېرىپ، ئاكاڭ ئامان باردۇر، بىر كۈنى يېتىپ كېلىدۇ دەپ، كۆيۈدۈرگۈچى دەرد بىلەن خۇن - جىگىرىدىن چىقىرىپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

ناله قىلىپ بۇ جانىمنى كۆيدۈرمە، ئاكاڭ كەتتى شىكار قىلىپ چۆللەرگە،
كۆپ يىغلىما، ئاكاڭ ئامان كېلىدۇ. گەشت[31] ئەيلەپ مۈرغىزارلىق كۆللەرگە،
كۆپ يىغلابان رەڭگىرويۈڭ سولدۇرما، بالام، سالما مېنى بۇنداق هاللەرگە،
كۆپ يىغلاما، ئاكاڭ ئامان كېلىدۇ. كۆپ يىغلىما، ئاكاڭ ئامان كېلىدۇ.

نە سەۋەبتىن چەكتىڭ ئاهۇ نادامەت، لەئلىخان دەر: كۆپ يىغلىما، بۇ زامان،
كىمدىن چۈشتى ساڭا ۋەهمى قىيامەت، ئاكاڭ سېنىڭ ئامان كېلۈر بىگۈمان،
سەن يىغلىساڭ، دۈشمەن قىلار مالامەت، سىپاهلارنىڭ پىرىدۇر شاهمەردان،
كۆپ يىغلىما، ئاكاڭ ئامان كېلىدۇ. كۆپ يىغلىما، ئاكاڭ ئامان كېلىدۇ.

لەئلىخان ئايىم بۇ سۆزنى ئېيتىپ تۇرغاندا گۈلئەسەل ئايىم ماتەمدار بولۇپ، چېچىنى يېيىپ، زار - زار يىغلاپ كىرىپ كەلدى. لەئلىخان ئايىم كېلىن، قىزلىرىغا قاراپ ئۆزىنى توختىتىۋالالماي، تەننى ئۆرتىگۈچى دەرد بىلەن بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

كۆزۈمگە كۆرۈنمەس بەگلەر قاراسى، ئېلىپتەك قامىتىم نۇندەك ئېگىلدى،
قارا كىيىپ كېلىپتۇ بالامنىڭ دوستى، بىزگە بۇگۈن ئاي ۋە كۈنلەر تۇتۇلدى،
سەندىن كېلۈرمىكىن بالامنىڭ ئىسى، بەگلىرىمنىڭ هالى بۇگۈن نە بولدى؟
هەممە كەلدى، مېنىڭ ئوغلۇم كەلمىدى. هەممە كەلدى، مېنىڭ ئوغلۇم كەلمىدى.

بالام ئەرزى هالىنى ئېيتايمۇ ساڭا، پەلەك سالدى بىزگە قايغۇ - ئەلەمنى،
ئۇڭا كەتتى كېچەش قىلمايىن ماڭا، كىمگە بېرىپ كۆرسىتەيىن سىنەمنى،
نېچۈك سەۋدا چۈشۈپتۇر بىلمىدىم ئاڭا، يانا كۆرمەك بولۇرمىكىن بالامنى،
هەممە كەلدى، مېنىڭ ئوغلۇم كەلمىدى. هەممە كەلدى، مېنىڭ ئوغلۇم كەلمىدى.

مۇندىن كېتىپ، پەيمانىسى تولدىمۇ؟ لەئلىخاننىڭ كۆپتۇر دەردى نىهانى،
قىزىلگۈللەر ئېچىلماستىن سولدىمۇ؟ يۈرەكىمدە قالدى داغۇ ئارمانى،
ئاقىۋەت قىسمەتى شۇنداق بولدىمۇ؟ ئىككى بالام خارەزمنىڭ سۇلتانى،
هەممە كەلدى، مېنىڭ ئوغلۇم كەلمىدى. يىگىتلىرى كەلدى، ئوغلۇم كەلمىدى.

ئەلقىسسە، ئېرئەلىخان هوشۇر بەگ سەردارنىڭ يىگىتلىرى بىلەن كەلگەنلىكىنى ئاڭلاپ، ئۇلارنىڭ ئالدىغا چىقىپ كۆردىلەركىم، هوشۇر بەگنىڭ تامامىي ئەزاسى قان بولۇپتۇر. يۈسۈپ - ئەهمەدلەرنىڭ ئاتلىرى بوش. ئېرئەلىخان بۇنى كۆرۈپ، يۈسۈپ - ئەهمەدلەرنى سوراپ زار - زار يىغلاپ خۇن - جىگىرىدىن بۇ مۇخەممەسنى ئوقۇدى:

گۈل يۈزۈڭنى سېغىنارمەن، قەدىر دانىم، جان بالام،
ئايرىلىپ سەندىن، بالام، بىچارە بولدۇم تەلمۈرۈپ،
تەندىكى قۇۋۋەت ـ مادارىم، روھ ـ راۋانىم، جان بالام،
يۈرىكىمگە ئوت چۈشۈپ، ئەڭگارە بولدۇم تەلمۈرۈپ،
قامىتى رۇستەم سۈپەتلىك پەھلىۋانىم، جان بالام،
مەن غېرىب دىلخەستە نەيلەي، غەمدە قالدىم ئاھ ئۇرۇپ،
مەھرىمى جانۇ دىلىم، ئارامى جانىم، جان بالام،
دەردىمە تاپماي داۋا، بىچارە بولدۇم تەلمۈرۈپ،
قايسىبىر دەردىڭنى ئېيتاي، مېھرىبانىم، جان بالام.
قايسىبىر دەردىڭنى ئېيتاي، مېھرىبانىم، جان بالام.

قىرىق يىگىتنىڭ پادىشاھى بىر ئەجەب پالۋان ئىدىڭ،
ئەي كۆزۈمنىڭ روشەنى، زۇلمەتتە قالدىم، يىغلايىن،
خارەزمنىڭ شەھرىگە سەن بىر ئەزىز مېھمان ئىدىڭ،
باغى ئۆمرۈم گۈلشەنى، ھەسرەتتە قالدىم، يىغلايىن،
ھەمزەئى ئاببباس يەڭلىغ ساھىبى مەيدان ئىدىڭ،
داغى ئارمان بىرلە ھەم كۈلپەتتە قالدىم، يىغلايىن،
ئۆزگىلەرگە بەگ ئىدىڭ، بەلكى ماڭا مېھمان ئىدىڭ،
ئېرئەلىخان مەن ئۆزۈم مېھنەتتە قالدىم، يىغلايىن،
قايسىبىر دەردىڭنى ئېيتاي، مېھرىبانىم، جان بالام.
قايسىبىر دەردىڭنى ئېيتاي، مېھرىبانىم، جان بالام.

ئېرئەلىخان باشلىق ئۆرگەنچ، خارەزم ۋە خىۋەدىكى چوڭ ـ كىچىكلەرنىڭ ھەممىسى يۈسۈپ ـ ئەھمەدلەر ئۈچۈن ماتەمدار بولدىلەر.

ئەلقىسسە، ئەمدى يۈسۈپ ـ ئەھمەدلەردىن سۆز ئىشىتمەك كېرەككى، دۈشمەنلەر بۈلارنى ئاتىنىڭ ئالدىغا سېلىپ، باشلىرىغا يامغۇردەك قامچا ياغدۇرۇپ، تۈرلۈك ئازابلارنى سېلىپ، ئەكېتىپ بارار ئىدى. يۈسۈپ ـ ئەھمەدلەرنىڭ قول ـ پۇتلىرىغا تاش تېڭىپ، تىرناقلىرى تۆكۈلدى، ئەھمەد بەگ ئاكىسى يۈسۈپ بەككە قاراپ ئۆرتىگۈچى دەرد بىلەن خۇن ـ جىگىرىدىن بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

يۈسۈپ ئاكا، خەبەر ئالغىن ھالىمدىن،
نالىشىمدىن تىترەر ئىدى يەر ـ جاھان،
قولۇم باغلىق، زۇلۇم بىرلە ئۆلۈرمەن.
قولۇم باغلىق، زۇلۇم بىرلە ئۆلۈرمەن.
قۇتۇلمىدىم باغرى قاتتىق زالىمدىن،
قولۇم باغلىق، زۇلۇم بىرلە ئۆلۈرمەن.
روھىم پەرۋاز ئېتەر مېنىڭ تېنىمدىن،
كۈندە يۈزمىڭ ئازاب ئۆتەر جېنىمدىن،
تاغدىن ـ تاغقا نەچچە ئاشىپ يۈگۈرۈپ،
ئاياغ بېسىپ يۈرەلمەيمەن يولۇمدىن،
تىرناقلىرىم تاشقا تېگىپ تۆكۈلۈپ،
قولۇم باغلىق، زۇلۇم بىرلە ئۆلۈرمەن.
مەجنۇن كەبى قامەتلىرىم پۈكۈلۈپ،
ئەھمەد بەگنىڭ ھېچكىم كەلمەس قاشىگە،
قولۇم باغلىق، زۇلۇم بىرلە ئۆلۈرمەن.
دەريا تولۇر كۆزدىن ئاققان ياشىگە،
ئاياغىمغە تېگىپ ئېردى بىر تىكەن،
يامغۇر كەبى قامچا ياغار باشىگە،
شۇندا چەكتىم ئاغرىشىدىن مىڭ پىغان،
قولۇم باغلاق، زۇلۇم بىرلە ئۆلۈرمەن.

ئەلقىسسە، يۈسۈپ بەگ ئەھمەد بەگدىن بۇ سۆزنى ئىشىتىپ، ئەھمەد بەگنىڭ ھالىغا ئېچىنىپ، چېرىكلەرگە: — مېنى نېمە قىلساڭلار قىلىڭلار، ئەھمەد بەگنىڭ قولىنى يېشىپ ئاتقا مىندۈرۈۋېلىڭلار، — دەپ، بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

بىزلەر بىلەن ھەمراھ بولغان چېرىكلەر،
ماڭا بولدى دەردۇ ئەلەم زىيادە،
ئەھمەد خانىنى ئات ئۈستىگە مىندۈرگىل.
ۋاھ ھەسرىتا، يېتەلمىدىم مۇرادە،
رەھىمىڭ كەلسۇن بېگىمگە، ئەي يەزدىلەر،
ئۆزۈم باراي مىسرغىچە پىيادە،
ئەھمەد خانىنى ئات ئۈستىگە مىندۈرگىل.
ئەھمەد خانىنى ئات ئۈستىگە مىندۈرگىل.

زۇلۇم بىلەن مېھنەت چەكتى ئاھ ئۇرۇپ،
يۈسۈپ بەگ دەر: ھېچكىم مەندەك بولمىسۇن،
ئات ئالدىدا ئاياغلىرى چاك بولۇپ،
يۈرىكىدە داغۇ ئارمان قالمىسۇن،
يىغلا ـ يىغلا كۆزلىرىگە خاك تولۇپ،
ئەھمەد بېگىم كۆزىگە ياش ئالمىسۇن،
ئەھمەدخانىنى ئات ئۈستىگە مىندۈرگىل.
ئەھمەد خانىنى ئات ئۈستىگە مىندۈرگىل.

ئەلقىسسە، بۇ سۆزنى ئىشىتىپ دۈشمەنلەر يۈسۈپ بەگنىڭ بېشىغا قامچا بىلەن ئارقا ـ ئارقىدىن ئۇردى. يۈسۈپ بەگنىڭ بېشى يېرىلىپ، نەچچە يەردىن قان راۋان بولدى. ئەھمەد بەگ بۇنى كۆرۈپ، ئاكىسىغا تەسەللى بېرىپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

سەدقى دىلدا يىغلىشايلى خۇداگە،
بىز ئالۇرمىز گۈزەلشاھنىڭ تەختىنى،
ئايلانايىن، يۈرگىل، يۈسۈپ سۇلتانىم.
ئايلانايىن، يۈرگىل، يۈسۈپ سۇلتانىم.
پىدا قىلاي ساڭا بۇگۈن جانىمنى،
قەددىم رۇسلاپ ئالماغلىققا چاغلادىم،
مەن ئايلاناي، يۈرگىل، يۈسۈپ سۇلتانىم.
پەلەك زۇلمى بىرلە دائىم يىغلادىم،
مۇندىن بىزنى ئېلىتەر شاھنىڭ قاشىگە،
يەنە يۈرمەكلىككە ھىممەت باغلادىم،
نە سەۋدالەر چۈشەر مەردنىڭ باشىگە،
ئايلانايىن، يۈرگىل، يۈسۈپ سۇلتانىم.
رازى بولغىل خۇدانىڭ قىلغان ئىشىگە
ئايلانايىن، يۈرگىل، يۈسۈپ سۇلتانىم.

گەشت ئېتىپ كېزەرمەن تاغۇ تۈزىنى،
مەنمەنلىكتىن بىزلەر كۆردۈڭ بالانى،
سۈرمە قىلاي كۆزلىرىمگە ئىزىنى،
يىغلايلى بىز ياد ئېتىپ قادىر خۇدانى،
بىز ئالۇرمىز گۈزەلشاھنىڭ قىزىنى،
بېئەجەل چىقمايدۇ ئىنسانىنىڭ جانى،
ئايلانايىن، يۈرگىل، يۈسۈپ سۇلتانىم.
ئايلانايىن، يۈرگىل، يۈسۈپ سۇلتانىم.

جانىم ئاكا ھىممىتىگە كۆپ رەھمەت،
بۇلبۇل يىغلاپ ئىستەر گۈلنىڭ رەختىنى،
شاھمەردان بولسۇن بىزگە ھىمايەت،
خۇدا بەرسۇن ھەر بەندىنىڭ بەختىنى،
بۇ سۆزلەرنى ئېيتىپ ئۆتتى بەگ ئەھمەد،
ئايلانايىن، يۈرگىل، يۈسۈپ سۇلتانىم.

ئەلقىسسە، چېرىكلەر بۇلارنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ:
ـــ بۇلار بىر ـ بىرىدىن زىيادە باتۇرلار ئىكەن، ـــ دەپ مىڭ ئازاب بىلەن بۇلارنى ئېلىپ يۈردىلەر. بۇلار بەش ئاي دېگەندە ھەزرەت تېغىغا يېتىپ كەلدى. ئۇنىڭدا ئۇچ يۈز ئاتمىش ئەۋلىيانىڭ مەنزىلىرى بار ئىدى. يۈسۈپ ـ ئەھمەدلەر پىردەۋس پىرلەرنى شېپى كەلتۈرۈپ، زار ـ زار يىغلاپ، خۇن ـ جىگەرلىرىدىن چىقىرىپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

پىرلەر ماكانى يالى ھەزرەت تاغى،
بۇ دۇر بىزگە يوللىرىڭ سېنىڭ.
ئاچىلىپتۇر گۈلشەن - باغلىرىڭ،
نەۋا ئوقۇر بۇلبۇللىرىڭ سېنىڭ.

يولۇم چۈشتى بۇ ياشىمدا،
غالىب دۇشمەن قاشىمدا،
قايغۇ - مېھنەت باشىمدا،
جاراھەتتۇر شىرلىرىڭ سېنىڭ.

مەنمەنلىكتىن كۆردۈم بالا،
بولمىدى بىزگە باغرىڭ پانا،
تىلىمدەدۇر ھەمدۈسانا،
قايدا پانادارىڭ سېنىڭ.

بىر گۈھەر چەشمىڭ[32] بار پەستە،
كۆرگەن ئادەملەر ھەۋەستە،
سۇ ئىچكەنلەر بولماس خەستە[33]،
شىپادۇر سۈلىرىڭ سېنىڭ.

سەنسەن تاغلار سۈلتانى،
غېرىبلەرنىڭ پاسىبانى،
ئۇلۇغ پىرلەر ماكانى،
ئەزىزدۇر باغرىڭ سېنىڭ.

سەندىن مەدەت بولسۇن ئاتا،
قىلغان ئىشىم بولدى خاتا،
يۈسۈپ يىغلار، يادى خۇدا،
كۆپتۇر پىرلىرىڭ سېنىڭ.

دۇشمەنلەر يۈسۈپ بەگ، ئەھمەد بەگلەرنى ھەزرەت تېغىدىن ئۆتكۈزۈپ، شۇ يۇرگەنلىرىچە ئىككى ئايدىن كېيىن «ئەزەل» دېگەن تاغقا ئەكەلدى. بۇ تاغنىڭ يېنىدا بىر دەريا بار ئىدى، ئون كېچە - كۈن. دۇز شۇ دەريا ياقىسىدا قونۇپ، ئەتىسى بەگلەرنى يەنە بىر تاغنىڭ تۆپىسىگە ئاچىقتى. ئۇ يەردىن يەنە ئىككى - ئۈچ چاقىرىم يول يۇرگەندى، مىسىر شەھىرىنىڭ چىنار دەرەخلىرى كۆرۈندى، يۈسۈپ بۇنى كۆرۈپ كۆڭلى بۇزۇلۇپ، ئەھمەد بەگكە قاراپ خۇن - جىگىرىدىن بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

كۆزۈڭ ئاچقىن، بەگ ئەھمەد خان،
يەزىدىنىڭ شەھرىگە كەلدۇق.
سەنسەن مېنىڭ جىگەر بەندىم،
يەزىدىنىڭ شەھرىگە كەلدۇق.

قىرىق يىگىتمىدىن ئايرىلىپ،
سۇندى قاناتىم قايرىلىپ،
دۇشمەنلەرگە بەندە بولۇپ،
يەزىدىنىڭ شەھرىگە كەلدۇق.

بېشىمدا ھىجران بالاسى،
تېنىمدە كۈلپەت ياراسى،
كۆرۈندى مىسىر قاراسى،
يەزىدىنىڭ شەھرىگە كەلدۇق.

خازان بولدى لالە زارىم،
جاندىن ئۆتتى ئاھۇ زارىم،
قولدىن كەتتى ئىختىيارىم،
يەزىدىنىڭ شەھرىگە كەلدۇق.

خەۋەر بەرمەي يىگىتلىرىم،
ئېگەرسىز مىنىپ ئاتلىرىم،
زەنجىر چۈشتى بويۇنلىرىم،
يەزىدىنىڭ شەھرىگە كەلدۇق.

ئەھمەد بېگىم ، جىگەر بەندىم،
دەردى مېھنەتكە ئۇلاندىم،
ھەسرەت بىلەن قان يىغلادىم،
يەزىدىنىڭ شەھرىگە كەلدۇق.

بىلمىدىم، ھالىم نە بولۇر؟
دۇشمەن بىزنى چاھقا[34] سالۇر،
شۇ كۆرۈنگەن مىسىر بولۇر،
يەزىدىنىڭ شەھرىگە كەلدۇق.

بېشىم ئۇزرە غەم تاغلىرى،
يۈرەكتە قالدى داغلىرى،
كۆرۈندى مىسىر باغلىرى،
يەزىدىنىڭ شەھرىگە كەلدۇق.

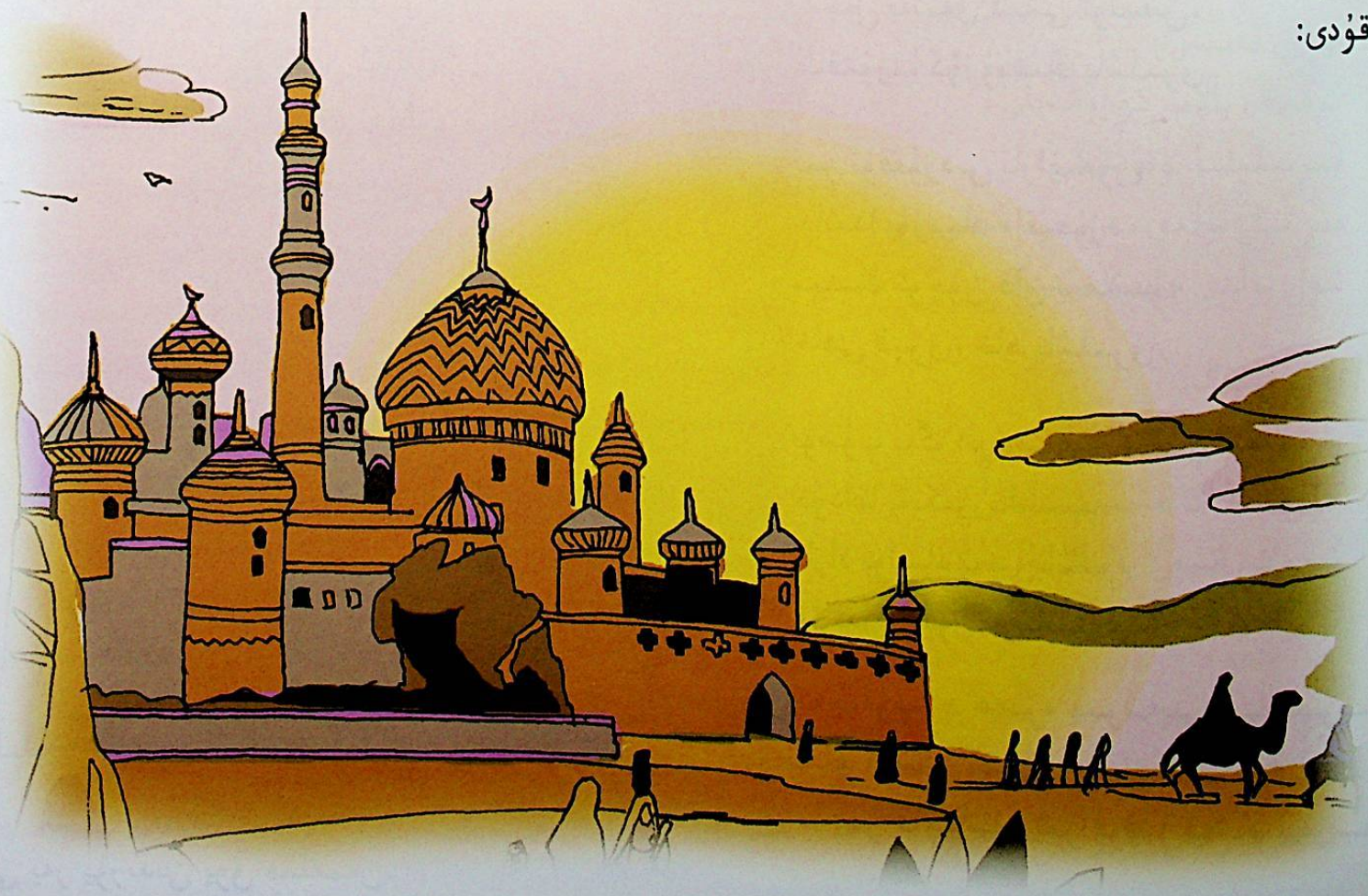
يۈسۈپ بەگنىڭ باغرىن داغلاپ،
دۇشمەن بىزنى مەھكەم باغلاپ،
ياش ئورنىدا قانلار يىغلاپ،
يەزىدىنىڭ شەھرىگە كەلدۇق.

ئەلقىسسە، بۇ تاغدىن ئۆتۈپ بىر بۇلاقنىڭ بېشىغا كېلىپ چۈشتى. دۇشمەنلەر بەگلەرنى دەرەخكە باغلاپ قويۇپ، گۈزەلشاھقا نامە يازدىلەر. خەتنىڭ مەزمۇنى مۇنداق ئىدى: « ئى پادىشاھىم، دۆلىتىڭىز يار بولۇپ، يۈسۈپ بەگ بىلەن ئەھمەد بەگلەرنى تۇتۇپ كەلدۇق. تىرىك ئېلىپ بارمىزمۇ ياكى بېشىنى ئېلىپ بارمىزمۇ؟» بۇ نامەنى بىر چېرىك ئېلىپ نەچچە چاقىرىم يول يۈرۈپ مىسىر شەھرىگە كەلدە، گۈزەلشاھقا تۇتتى. گۈزەلشاھ خۇشۇاخ بولۇپ، نامە ئېلىپ بارغان بەدرەككە كۆپ ئىنئام بەردى، ئاندىن ھۆكۈم قىلدىكى: « تىرىك ئەكېلىنسۇن، قانداق ئادەم ئىكەنلىكىنى بىر كۆرەي، پۇتۇن خەلقىئالەمگە سازايى قىلاي» دېدى. جاللاتلار دەرھال يۈسۈپ، ئەھمەدنى شەھەرگە ئەكەلدى. ئاڭغىچە گۈزەلشاھنىڭ ئۈچ يۈز ئاتمىش سەركەردىسى ۋە پۇتۇن شەھەر خەلقى جەم بولدى. گۈزەلشاھ كېلىپ بۇلارنىڭ ئاتلىرىنى سوردى. مىرزا ئەھمەد ئەييار:

— چوڭىنىڭ ئېتى يۈسۈپ، كىچىكىنىڭ ئەھمەد، — دەپ جاۋاب بەردى.

گۈزەلشاھ يىگىتلەرگە قاراپ:

— سىلەر قەيەرلىك؟ يۈرتۇڭلارنىڭ ھاۋاسى قانداق؟ ئەل ـ خەلقىڭلارنىڭ يېمەك ـ ئىچمىكى، كىيىم ـ كېچىكى قانداق؟ — دەپ سوردىلەر. يۈسۈپ بەگ ئۆز خەلقى ۋە ئۆز يۈرتىنى تەرىپلەپ بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

شاھىم، بىزنىڭ ئەل ۋە يۇرتنىڭ
خۇش ئۆتىدۇ ياز ـ قىشلىرى.
باغىمىزنى باغۋەن باقۇر،
مېۋىلىكتۇر دەرەخلىرى.

قىزلىرى ئۆيدە ياتۇر،
يىگىتلىرى ئوقيا ئاتۇر،
قىز ـ جۇۋانلار سۆھبەت قىلۇر،
زوقى ساپادۇر ئىشلىرى.

ناز بىرلە باقار قايرىلىپ،
يىگىتلەرنىڭ كۆڭلىن ئېلىپ،
باغقا كىرەر قولىن سېلىپ،
بىزنىڭ ئەلنىڭ بۇ ئىشلىرى.

كۆرگەننىڭ جېنىن داغلىغان،
گويا پەرى دەپ چاغلىغان،
تىللا كەمەرلەر باغلىغان،
ئاياغىدا كېپىشلىرى.

بىدۇ ئاتلار شوخ ئويناقلار،
ھەر چاپقاندا كۆكتىن ئۆتەر،
دۇبۇل قاقىپ ئۆردەك ئۇچار،
بەلەن پەرۋازدۇر قۇشلىرى.

ئاپئاق قاردۇر تاغ باشلىرى،
ياقۇت ـ مارجان ھەر تاشلىرى،
باغ ـ ئېتىزدۇر ھەم قاشلىرى،
بۇغداي، گۈرۈچتۇر ئاشلىرى.

ئۆرگەنچىتە ئەسقەر تاغى،
يىگىتلەرنىڭ چاھار باغى،

خۇش ئۆتىدۇ ھەربىر چاغى،
ئويناپ ـ كۈلۈشتۇر ئىشلىرى.

خەۋەر بەرسەم بۇگۈن مۇندىن،
لەشكەر كېلۇر بىلگىن ئاندىن،
ئالتە پاتمان گۈرزە تۇتۇپ،
ھايال يوقتۇر كېلىشلىرى.

قۇلاق سال، گۈزەلشاھ خۇنپەر،
قايتىپ ساڭا قىلسام سەپەر،
ھەر يىگىتىم مىڭنى قىرار،
ئىسپاھاننىڭ قىلىچلىرى.

كۆڭۈل ئىچرە ئارمان بىسيار،
كەتتى بىزلەردىن ئىختىيار،
مەيدان ئىچرە رۇستەمچە بار،
يىگىتلىرىمنىڭ تۇرۇشلىرى.

ھىچكىم مېنىڭ ھالىم بىلمەس،
بۇ زالىملار كۆزگە ئىلماس،
ئەجەل يەتمەي كىشى ئۆلمەس،
ئاقتۇرما كۆزۇمنىڭ ياشلىرى.

بىر توققۇزدىن ياراغدۇر،
جانىدا يۈزمىڭ داغدۇر،
مېنىڭ ئۈچۈن قان يىغلايدۇ،
خاھى قېرى، خاھ ياشلىرى.

يۈسۈپ بەگ دەر: شۇدۇر ئىشىم،
خۇداغا يەتكەي نالىشىم،
ئازاد بولسام بەندە باشىم،
ھاسىل بولۇر ئارمانلىرى.

ئەلقىسسە، گۈزەلشاھ بۇ سۆزلەرنى ئىشىتىپ دەرغەزەپ بولۇپ: « ھەمزە مىرشەپنى چاقىرىپ كېلىڭلار !» دېدى. جاللاتلار ھەمزىنى چاقىرىپ كەلدى. گۈزەلشاھ دېدىلەركىم:

— بۇلارنى ئېلىپ بېرىپ زىندانغا تاشلىغىن، كىم بۇلارغا بىر قاچا سۇ، بىر لوقما تائام بەرسە، ئۇنى يەر يۈزىدىن يوق قىلىمەن.

ھەمزە مىرشەپ «خوپ بولغاي ! » دەپ، بۇلارنى زىندانغا تاشلىدى. بۇلار زىندانىنىڭ ئىچىگە قارىسا، يالغۇز بىر ئاقساقال، نۇرانە كىشى ئولتۇرۇپتۇ. يۈسۈپ، ئەھمەدلەر « ئەسسالامۇئەلەيكۇم» دەپ بوۋايدىن ھال - ئەھۋال سوراشتى.

يۈسۈپ بەگ:
چاھ ئىچىدە ياتقان بوۋا،
قەيەر بولۇر جايىڭ سېنىڭ؟
بەندە بولغان، ئەي بىناۋا،
قەيەر بولۇر جايىڭ سېنىڭ؟

بوۋاي قەمبەر:
ئىرادە بىلەن چۈشكەن بەگلەر،
شۇل بولۇر جايىم مېنىڭ.
ئارمان بىلەن چۈشكەن بەگلەر،
شۇل بولۇر جايىم مېنىڭ.

يۈسۈپ بەگ:
كېلىڭ، بوۋا، كۆرۈشەيلى،
يات بولساقمۇ تونۇشايلى،
نەچچە ۋاقىتتۇر سورىشايلى،
قەيەر بولۇر جايىڭ سېنىڭ؟

بوۋاي قەمبەر:
كېلىڭ، بالام، كۆرۈشەيلى،
غېرىبلىقتا تونۇشايلى،
بىر يىل بولدى مەن چۈشكىلى،
شول بولدى جايىم مېنىڭ.

يۈسۈپ بەگ:
بارمۇ سېنى مۇندا كۆرگەن،
كۆرۈپ ساڭا ھەمدەم بولغان؟
نېچۈك زاتسەن پەلەك ئۇرغان،
نە بولدى گۇناھىڭ سېنىڭ؟

بوۋاي قەمبەر:
ئۆز ئېلىمدە سۇلتان ئىدىم،
ئالەم كەزگەن كارۋان ئىدىم،

گۈزەلشاھ چۈشىن ئۆرۈدۈم،
شۇل بولدى گۇناھىم مېنىڭ.

يۈسۈپ بەگ:
نە سەۋەبتىن ئازاب تارتتىڭ،
ساقالىڭنى ھەم ئاقارتتىڭ؟
شاھىڭ چۈشىن نېچۈك ئېيتتىڭ،
نە بولدى گۇناھىڭ سېنىڭ؟

بوۋاي قەمبەر:
يۈسۈپ، ئەھمەد كېلۇر دېدىم،
تاجۇ تەختىڭ ئالۇر دېدىم،

سېنى چاھقا سالۇر دېدىم،
شۇل بولدى تەبىرىم مېنىڭ.

ئۆرگەنچىتۇر جايلارىم مېنىڭ.

بوۋاي قەمبەر:
ئەرزىم ئىشىت ،ماھى ئەنۋەر،
ئېتىم سورىسا ڭ، بوۋاي قەمبەر،
قىلغانىدىم مۇشكۇل سەپەر،
چىنى ماچىندۇر يۇرتۇم مېنىڭ.

يۇسۇپ بەگ:
ئېتىم يۇسۇپ، سەرسانىمەن،
بەندە زارى ھەيرانىمەن،
خارەزمىنىڭ سۇلتانىمەن،

ئۇلار بىر - بىرى بىلەن ھال - ئەھۋال سوراشتى، سىرلىرىنى بىر - بىرلىرىگە ئېيتىشتى. ئەلقىسسە، كۇنلەرنىڭ بىرىدە ئەھمەد بەگ كېسەل بولۇپ قالدى، ماجاللىرى يوق، كۆزىنى ئاچارغا تاقەتلىرى قالمىدى. يۇسۇپ بەگ ئىنىسى ئەھمەد بەگكە قاراپ رەھمى كېلىپ، كۆڭۈللىرى بۇزۇلۇپ ئۆزىنى توختىتىۋالالماي، غەم - غۇسسە بىلەن بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

نەزم

ئىگەم، رەھىم ئەيلىگىن ئاققان يېشىمغا،
بىر بېشىمدا يۇزمىڭ تۇرلۇك ئەلەم بار.
غېرىبلىقتا ھېچكىم كەلمەس قېشىمغا،
نە ئاتا بار، نە ئانا بار، ئاغام بار؟

ئەھمەد ئىدى مېنىڭ بۇندا ھەمدەمىم،
ئۇنى كۆرسەم تازا بولۇر ھەر دەمىم،
كۇندىن - كۇنگە بەتتەر بولدى ئەلىمىم،
ھېچ چارەم يوق، سەندىن ئۆزگە كىمىم بار؟

ئەۋۋەلدە بۇ دۇنياغا كەلمىگەي ئىدىم،
سېنى بۇ دەردتە كۆرمىگەي ئىدىم،
ئىلاجىم يوق، بۇ يەردە تۇرمىغاي ئىدىم،
پىراقىدا قان يىغلىغان كۆزۇم بار.

ئەھمەد خانىم، سېنىڭ ئۇچۇن يىغلايمەن،
بۇ جانىمنى ساڭا قۇربان قىلايمەن،
پىراقىڭدا ئەمدى كۆيۇپ ئۆلۇرمەن،
پىدا قىلۇر ساڭا يالغۇز جېنىم بار.

بۇ زىنداندا ئادا بولدۇم نەيلەيىن،
بادى خازان بىلەن سولدۇم نەيلەيىن،
قەقنۇس كەبى كۆيۇپ قالدىم نەيلەيىن،
بىر باشىمدا كۇنده يۇزمىڭ ئەلەم بار.

يۇسۇپ بەگ دەر: يىغلاپ بولدى باغرىم قان،
غېرىبلارغا ئىگەم ئۆزۇڭ مېھرىبان،
كەجرەپتار پەلەكتىن[35] ماكانىم زىندان،
قان يىغلارمەن، كۆزدىن ئاققان يېشىم بار.

بوۋاي قەمبەر بۇلارغا تەسەللى بەردى. ئۇ يانچۇقىدىن بىر خالتىسىنى چىقىرىپ، ئۇنىڭدىن قوناق-چىلىك دورىنى ئېلىپ ئەھمەد بەگكە يېگۈزدى، ئەھمەد بەگ ئۇخلاپ قالدى. سۇبھى ۋاقتىدا ئەھمەد بەگ كۆزىنى ئېچىپ بۇلارغا قارىدى. بوۋاي قەمبەر بىلەن يۇسۇپ بەگ خۇشال بولدىلەر. ئەھمەد بەگ ئېيتتىلەركىم:

— قەمبەر ئاتا، بۇ كېچە سەھەر بىر چۇش كۆردۇم.

بوۋاي قەمبەر دېدىلەركىم:

— بالام، كۆرگەن چۇشىڭنى ماڭا بايان ئەيلىڭ.

ئەھمەد بەگ كۆرگەن چۇشىنى بوۋاي قەمبەرگە بايان قىلىپ بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

نەزم

ئاتا، كېچە ياتار ئىدىم، بىر ئەھۋال كۆردۈم،
سەھەر ۋاقتى كۆرسەتتىلەر ماڭا كارامەت،
ئەرانلەر كەلدىلەر قېشىمغا مېنىڭ.
ئۇلار قىلغان دۇئالەر بولدى ئىجابەت،
شۇكۇر، هامان سەھەت تېپىپ ئورنۇمدىن تۇردۇم،
مۇرادىمنى خۇدا قىلدى كېپايەت،
تىللا كەمەر باغلادىلەر بېلىمگە مېنىڭ.
كېلىپ رەھىم قىلدىلەر يېشىمغا مېنىڭ.

كۆپ مۇناجات قىلدىلەر ئاسمانغا بېقىپ،
بەگ ئەھمەد زىندانىدا جاپا چەكتىلەر،
مېنىڭ ئۇچۇن كۆزلىرىدىن ياشلىرى ئېقىپ،
كۆزلىرىدىن قان ياشىن تولا تۆكتىلەر،
بۇ زىندانىنىڭ ئىچىگە چىراغلار يېقىپ،
ئېيتىپ بېرىڭ، بۇۋا، بۇ كىم ئىدىلەر؟
ئىككى چىراغ تۇتقۇزدىلەر قولۇمغا مېنىڭ.
جەمئىي بولۇپ كىردىلەر چۇشۇمگە مېنىڭ.

بۇۋاي قەمبەر ئەھمەد بەگنىڭ چۇشىگە تەبىر بەرمەك ئۇچۇن بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

ئول، بالام، كەلگەن قېشىڭغا سېنىڭ،
يېڭىۋاشتىن ئاچىلۇر سېنىڭ گۇللىرىڭ،
سۇلتان ئۇۋەيس قەرەن ئىدى، جان بالام.
ناۋا قىلۇر باغلىرىڭدا بۇلبۇللىرىڭ،
خۇش ئىپار چاچقان بېشىڭغا سېنىڭ،
ئۇنتۇلۇر ئاخىر، بۇ كۆرگەن كۇنلىرىڭ،
خۇدا سۆيگەن قۇللار ئىدى، جان بالام.
پىرلەر ساڭا يار بولغاندۇر، جان بالام.

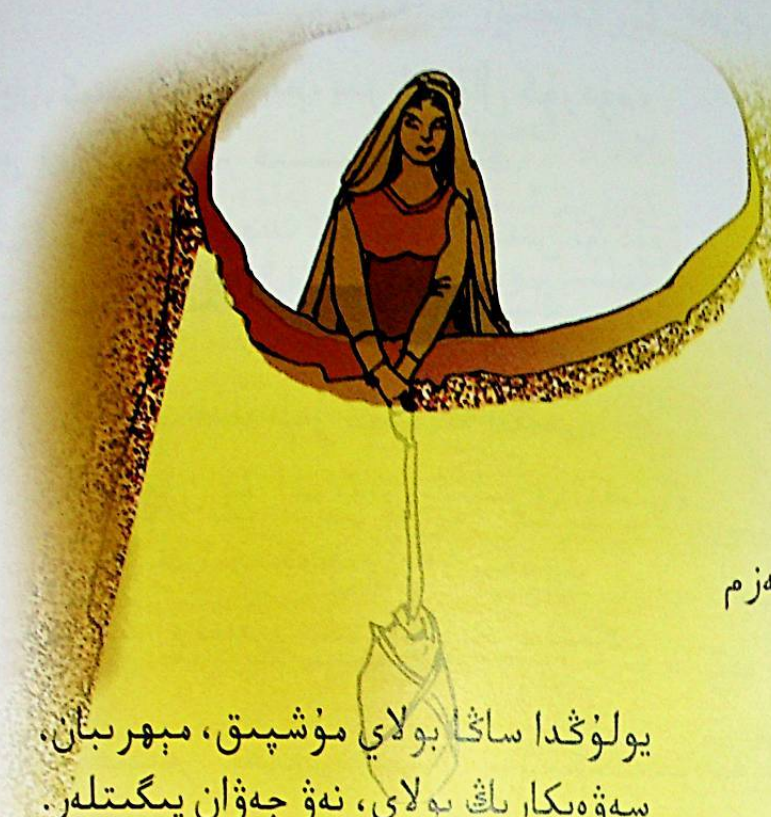
ئىككى چىراغ بەردى شۇلار قولۇڭغا،
سېنىڭ ئۇچۇن يۇرەك ـ باغرىن داغلىغان،
رەھىم ئەيلىدى ئىگەم سېنىڭ ھالىڭغا،
ئەرانلەردىن ساڭا مەدەت سورىغان،
تىللا كەمەر باغلىغان سېنىڭ بېلىڭگە،
يۇسۇپ بىلەن قەمبەر خۇداغا يىغلىغان،
شاھىمەردان پىرىم ئىدى، جان بالام.
ئۇنتۇلۇر ئاخىر، بۇ كۆرگەن كۇنلىرىڭ.

ئۇلار چۇشىنىڭ بۇ تەبىرىدىن خۇشۋاخ بولۇشتى، ئەمما ئۇچەيلەن نىھايەت دەرىجىدە ئاش ـ نان تەڭلىكىنى تارتىپ، ئاچ قورساق ياتار ئىدىلەر.

ئەلقىسسە، باشقا سۆز ئىشتىمەك كېرەككى، ھەمزە مىرشەپ دېگەن پاششاپىنىڭ ساھىبجامال بىر قىزى بار ئىدى، ئول قىزنىڭ ئېتىنى قاراكۆز ئايىم دەر ئىدىلەر. كېچە يېتىپ كۆزى ئەمدى ئۇيقۇغا بارغاندا بىر چۇش كۆردى، چۇشىدە ھەزرەت ئەلى شاھىمەردانىنىڭ روھىناتلىرى ھازىر بولۇپ: « ئەي، قاراكۆز بالام، زىندانىدا ئۇچ يارانلار تولىمۇ ئاش ـ نان تەڭلىكىنى تارتىپ قالدى، سەن ئۇلارنىڭ ئەھۋالىدىن خەۋەر ئېلىپ تۇرغىل، ئۇلارنىڭ ئاتلىرى يۇسۇپ بەگ، ئەھمەد بەگ، بۇۋاي قەمبەردۇر» دەپ غايىب بولدى.

قارا كۆز چۆچۇپ ئويغاندى ـ دە، بۇ چۇشتىن كۆڭلىگە چىراغ ياندۇرغاندەك بىر مۇھەببەت پەيدا بولدى. قىز خۇداغا شۇكۇر قىلىپ، توققۇز نان، بىر كوزىدا قېتىق ئەكېلىپ زىندانىنىڭ ئىچىگە قارىسا، ئاپتاپتەك ئىككى يىگىت ۋە بىر ئاقساقال كىشى ئولتۇرۇپتۇ. بۇلارنى كۆرۇپ، نان بىلەن قېتىقنى بىر ئارغامچىغا باغلاپ زىندانغا سالدى. بۇلار خۇشۋاخ بولۇشۇپ، نانىنى قېتىققا تۇگۇرۇپ يەپ شۇكرانىسىگە

دۇنيا قىلدىلار. شۇ چاغدا قاراكۆز يۈسۈپ بەگنى كۆرۈپ جان - دىلى بىلەن ئاشىق بولدىلەر. ئاندىن بۇلار ھال - ئەھۋال سوراپ، ئوتلۇق دەرد بىلەن خۇن - جىگەرلىرىدىن بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

نە سەۋەبتىن ئازغىنىپ چۈشتۇڭ زىندانغا،
قەددى سەرۋى نېھال، يۈزى تابان يىگىتلەر؟
خاتىرىڭ بولمىش بۇندا ۋەيرانە،
كۆزىگە سەدەپ يەڭلىغ ئاب تولغان يىگىتلەر.

پەلەكنىڭ گەردىشى سېلىپتۇر بۇ كۈلپەتكە،
كېچە - كۈندۈز مېنى سالغىل خىزمەتكە،
خۇدا رەھمەت قىلىپ چىقسا ڭ راھەتكە،
تەسەددۇقۇڭ بولاي، پالۋان يىگىتلەر.

دۇنياغا مەغرۇردۇر، ئول كىشى ۋەيران،
ھىجرىڭ ئوتى باغرىمنى ئەيلىدى بىريان،
يولۇڭدا ساڭا بولاي مۇشىپىق، مېھرىبان،
سەۋەبكارىڭ بولاي، نەۋ جەۋان يىگىتلەر.

مېنى سورىساڭ، ھەمزە مىرشەپنىڭ قىزىمەن،
جاھاندا ياخشىلارنىڭ يەككە ئۆزىمەن،
كۆرگىنىم يوق بۇ دەمگىچە ئەركەك يۈزىمەن،
ساڭا ئۆزۈم قۇربان قىلاي، يىگىتلەر.

قاراكۆز دەر: جاۋاب بەرگىل سۆزۈمگە،
نەزەر قىلىپ قاراپ تۇرغىل كۆزۈمگە،
ھېچكىمسەنى تەڭ قىلمادىم ئۆزۈمگە،
بىر جاۋاب ئېيتىڭلار، خۇش زەبان يىگىتلەر.

بەگلەرقارا كۆزدىن بۇ سۆزنى ئىشىتىپ: «ئەي قاراكۆز، بىزنىڭ كۆڭلىمىز بەك پەرىشان، بىزگە يىپ ئېگىرىدىغان چاقنىڭ بىر قانىتىنى، بىر پارچە يېلىم بىلەن ئەكېلىپ بەرسىڭىز، بىر دۇتار راسلاپ، سىزنىڭ شەنىڭىزگە بىر سۆز ئېيتساق» دېدى. شۇ چاغدا قاراكۆز ئايىم دەرھال ئۆيگە يۈگۈرۈپ بېرىپ، بىر چاقنى سۇندۇرۇپ، كەكە بىلەن ئەكېلىپ زىنداننغا تاشلاپ بەردى. بۇۋاي قەمبەر دۇتارنى راسلاپ، ئەھمەد بەگكە بەردى. يۈسۈپ بەگ زىنداندىن قاراكۆزگە قاراپ، يۈرەك ـ باغرىنى داغلاپ، قارا كۆزنىڭ شەنىگە دەردلىك سۆز بىلەن بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

زىندان ئىچرە باغرىم يارادۇر،
مەن سېنى سۆيدۇم، قاراكۆز.
بىلمەيمەن، بەختىم قارادۇر،
مەن سېنى سۆيدۇم، قاراكۆز.

سەن قىزىلباشلار گۈزەلى،
كەلگىل، سۆھبەت تۈزەلى،
بىزگە قىسمەت ئەزەلى،
مەن سېنى سۆيدۇم، قاراكۆز.

قاراكۆزۈڭ ھەم سۈزۈلۈر،
كەتسەڭ مەجلىس بۇزۇلۇر،
ھىجرىڭدە جانىم ئۈزۈلۈر،
مەن سېنى سۆيدۇم، قاراكۆز.

قايسى ئەلنىڭ شاھىسەن،
كۆكنىڭ يورۇق ماھىسەن،
خەستە كۆڭلۈم ئارامگاھىسەن،
مەن سېنى سۆيدۇم، قارا كۆز.

كىيگەن تونۇڭ زەرباپدۇر،
ئىشىكىڭدا باغرىم كاۋاپتۇر،
بىزنى سورىغان ساۋابتۇر،
مەن سېنى سۆيدۇم، قاراكۆز.

ياتارمەن زىندان ئىچىدە،
ئازاب چېكىپ كېچىدە،
ئويلاپ سېنى تاڭغىچە،
سېنى سۆيدۇم، قاراكۆز.

چاق قانىتى بولدى سازىم،
يېتەرمۇ ساڭا ئاۋازىم؟
سەنسەن مېنىڭ سەرۋى نازىم،
سېنى سۆيدۇم، قارا كۆز.

ئاشىق بولدۇم ئۆزۈڭگە،
قاشلىرىڭغا، كۆزۈڭگە،
تەشنادۇرمەن سۆزۈڭگە،
سېنى سۆيدۇم، قاراكۆز.

يۈسۈپ بەگ دەر: يوقلا مېنى،
خاتىرىڭدە ساقلا مېنى،
ئۇنتۇمىغىن ئەسلا مېنى،
سېنى سۆيدۇم، قاراكۆز.

قارا كۆز ئايىم بۇ سۆزنى ئىشىتىپ خۇشۇاخ بولۇپ ئۆيگە قايتتى.

ئۇلار قاراكۆزنىڭ جامالىنى كۆرگەندىن كېيىن، بۇۋاي قەمبەر: ماڭا ئاشىقتۇر، دېدى؛ يۈسۈپ بەگ: ماڭا ئاشىق، دېدى؛ ئەھمەد بەگمۇ: ماڭا ئاشىق، دېدى. قىسقىسى، زىنداندا خېلى تالاشلار بولدى. شۇ چاغدا يۈسۈپ بەگ:

ــ ئەي بوۋا، ئۇنداق بولسا، بىز ئەھمەد بەگ بىلەن زىنداننىڭ بۇلۇڭىدا ياتايلى، قاراكۆز كەلگەندە سىز كۆرۈنۈش قىلىڭ، شۇ چاغدا مەلۇم بولىدۇ، ــ دېدى.

بۇۋاي قەمبەر «خوپ» دەپ ماقۇل بولدى. ئەتىسى قاراكۆز بىر توقاچ نان ۋە بىر خۇمرا قېتىق ئەكېلىپ

زىندانغا سالدى. بوۋاي قەمبەر ئورنىدىن تۇرۇپ قارا كۆزگە تەزىم قىلدى، ئاندىن ئولتۇرۇپ نان بىلەن قېتىق-نى راسا يېگىلى تۇردى. قاراكۆز زىندانغا سىنچىلاپ قارىسا، يۈسۈپ - ئەھمەدلەر يوق. قاراكۆز ئايىم خاپا بولۇپ، بوۋاي قەمبەرگە قاراپ، يۈسۈپ - ئەھمەدلەرنى سوراپ كۆيدۇرگۈچى دەرد بىلەن خۇن - جىگىرىدىن بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

بەندە بولغان ئەي ئاق ساقال چال بوۋا،
يۈسۈپ بىلەن ئەھمەد بەگنى نەيلەدىڭ؟
نان يۇزىنى ھېچ كۆرمىگەن بىناۋا،
يۈسۈپ بىلەن ئەھمەد بەگنى نەيلەدىڭ؟

ئادەم يۇتقان ئەجدىھادىن بەتتەرسەن،
قېتىق بىلەن نانىنى ئادا ئېتەرسەن،
نانلارنى يەپ، خورمانى ھەم يۇتارسەن،
يۈسۈپ بىلەن ئەھمەد بەگنى نەيلەدىڭ؟

قېتىقنى ئىچەرسەن ساقالىڭغا قاتىپ،
زىندانىدا ياتارسەن رەڭگىڭ سارغايىپ،
ئىلاھىم ئۆلگەيسەن زىندانىدا قالىپ،
يۈسۈپ بىلەن ئەھمەد بەگنى نەيلەدىڭ؟

ئادەم يۇتماي تويماس سېنىڭ كۆزلىرىڭ،
ئەي نائىنساپ، قارا بولسۇن يۇزلىرىڭ،
جاۋاب بەرگىن، مەن ئىشتەي سۆزلىرىڭ،
يۈسۈپ بىلەن ئەھمەد خانىنى نەيلەدىڭ؟

بوۋا، ئەمدى بىلىپ قىلغىن ئىشىڭنى، قاراكۆز دەر: بۇدۇر ساڭا سۆزالىم،
ئۆتكۈزۈپسەن، بوۋا سەكسەن يېشىڭنى، جاۋاب بەرمەي ئىلاجىڭ يوق،ئەي زالىم،
جاۋاب بەرگىن، كۆتۈر ئەمدى بېشىڭنى، سېنى كۆرۈپ، قالمىدىلەر ماجالىم،
يۈسۈپ بىلەن ئەھمەد خانىنى نەيلەدىڭ؟ يۈسۈپ بىلەن ئەھمەد خانىنى نەيلەدىڭ؟

بوۋاي قەمبەر قېتىق بىلەن نانىنى يەپ بولۇپ، قاراكۆزگە بېقىپ خۇن - جىگىرىدىن بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

نەزم

جانىمنى ئالدىلەر شېرىن سۆزلىرىڭ، قولۇمنى ئۆتكۈزسەم ئوڭ ۋە سولۇڭدىن،
بوۋاڭنىڭ هالىنى سورىغىن، قاراكۆز. قۇچاقلىسام ئەۋرىشىم نازۇك بېلىڭدىن،
قانىمنى تۆكتىلەر جاللات كۆزلىرىڭ، چىشلىسەم لېۋىڭنى، شوراپ تىلىڭدىن،
رەھىم ئەيلەپ هالىمنى سورىغىن، قاراكۆز. سەن هەم مېنى قوبۇل قىلغىن، قاراكۆز.

مەن بولۇپمەن گۇل يۈزۈڭگە مۇشتاقى، قەمبەر ئېيتۇر: هۆسنۈڭ باغى گۈلزاردۇر،
يولۇڭدا قالمىسۇن دەۋرانلار باقىي، بىر يىل بولدى مېنىڭ هالىم ئۆزگىدۇر،
كۆكسۈڭگە يارىشۇر ساقىلىم ئاقى، يۈسۈپ - ئەھمەد ساڭا ئاشىق ئەمەستۇر،
يالغان دېمەي راستىنى سۆزلە، قاراكۆز. بۇ سۆزۈمگە ئىشەن، جانىم قاراكۆز.

قارا كۆز بۇ سۆزلەرنى ئىشىتكەندىن كېيىن، يۈسۈپ - ئەھمەدلەرنى ياد ئېتىپ، خۇن - جىگىرىدىن بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

ئېچىلغاندا گۈلۈم سولسا، ئالتۇن - كۈمۈش ئالغۇنچە،
سېنى دەيمەن يۈسۈپ خانىم. باشقىلارغا باققۇنچە،
مەيلى رەقىب ماڭا كۈلسە، تېنىمدىن جان چىققۇنچە،
سېنى دەيمەن، يۈسۈپ خانىم. سېنى دەيمەن، يۈسۈپ خانىم.

هەققىڭگە مەن دۇئا قىلدىم، يۈرەك - باغرىمنى تىلغۇنچە،
بۇ جانىمنى پىدا قىلدىم، كېپەن تونىنى كىيگۈنچە،
بۇ نەپسىمنى رىزا قىلدىم، ياغاچ ئاتقا مىنگۈنچە،
سېنى دەيمەن، يۈسۈپ خانىم. سېنى دەيمەن، يۈسۈپ خانىم.

ئۆمرۈم تۈگەپ، كۈنۈم پۈتسە، مەھشەر كۈنى بولغاندا،
دوست يىغلىسا، رەقىب كۈلسە، يۈرەكىم دەردكە تولغاندا،
ئەزرائىل گەر يېتىپ كەلسە، قارا كۆز دەر: تىرىلگەندە
سېنى دەيمەن، يۈسۈپ خانىم. سېنى دەيمەن، يۈسۈپ خانىم.

قارا كۆز بۇ سۆزلەرنى ئېيتىپ ئۆيگە يېنىپ كېتەي دېگەندە، بوۋاي قەمبەر دەرھال يۈسۈپ -

ئەھمەدلەرنىڭ قېشىغا كېلىپ:

— ئەي بەگلەر، ئەمدى قايىل بولدۇم، قارا كۆز سىلەرگە ئاشىق ئىكەن، سىلەر كۆرۈنۈش قىلىڭلار، قاراكۆز خاپا بولۇپ قايتمىسۇن، — دېدى.

يۈسۈپ بەگ بىلەن ئەھمەد بەگلەر كۈلۈشۈپ، ياتقان ئورنىدىن تۇرۇپ كۆرۈنۈش قىلدىلەر. قاراكۆز ئايىم يۈسۈپ ـ ئەھمەدلەرنى كۆرۈپ، كۆڭلى گۈلدەك ئېچىلدى. يۈسۈپ ـ ئەھمەدلەر ئېيتتىلەركى:

— ئەي قاراكۆز، بىزنىڭ كۆزىمىز ئۇيقۇغا كەتكەنكەن، نان بىلەن قېتىقنى بوۋاي يەپ قويۇپتۇ. بىزگە بېرىدىغان بىرەر نەرسىڭىز يوقمۇ؟

قاراكۆز بۇ سۆزنى ئاڭلاپ دەرھال ئۆيگە بېرىپ توققۇز ناننى پېتىر قىلىپ يېقىپ، بىر خۇمرا قېتىق كەلتۇرۇپ زىندانغا سالدى.

بۇلار خۇشال بولدىلەر. قاراكۆز ئايىم ئۆيگە يېنىپ كەتتى.

پەسلى داستان ئىشتىمەك كېرەككى، ئۆرگەنچ، خارەزم شەھەرلىرىگە سودىگەرلەر يالغان سۆزلەرنى ئەكەلدى: « يۈسۈپ بەگنى دارغا ئېسىپتۇ، ئەھمەد بەگنى مۇناردىن تاشلاپتۇ...» دېگەن گەپلەر تارقالدى. بۇ چاغدا ئۆرگەنچ، خارەزمنىڭ چوڭلىرى مەسلىھەت قىلىشىپ، « ئۆلۈك ئارسلاندىن تىرىك چاشقان ياخشىدۇر» دەپ يۈسۈپ ـ ئەھمەد بەگلەرنىڭ ئۆرگەنچ، خارەزمدىكى « ھازار سىيىت» دېگەن يۇرتلىرىنى تارتىۋېلىپ، لەئلىخان ئايىم، قالدىرغاچ ئايىم، گۈلئەسەل ئايىم ۋە خەدىچە ئايىمنى شەھەردىن قوغلاپ چىقاردى. ئىرئەلىخانىنىڭ سۆزىگە ھېچكىم ئۇنىمىدى. بۇلار ھوشۇر بەگ سەردار باشلىق شەھەردىن چىقىپ، يۈسۈپ، ئەھمەدلەرنىڭ خىزمەتىدىكى ئۆز قولى بىلەن سالغان چارباغ، ئىمارەتلىرىگە چۈشۈپ بەرقارار بولدى.

لەئلىخان ئايىم يۈسۈپ ـ ئەھمەدلەرنى ياد قىلىپ، خۇن ـ جىگىرىدىن بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

ئەمدى يوق دەپ كىمگە يىغلاي، غۇبار تۇتتى ئىككى كۆزۈم،
يۈسۈپ قېنى، ئەھمەد قېنى؟ ھېچ كىشىگە ئۆتمەس سۆزۈم،
يۈرەكىمنى ئوتقا داغلاي، قېنى مېنىڭ ئىككى قوزۇم؟
يۈسۈپ قېنى، ئەھمەد قېنى؟ يۈسۈپ قېنى، ئەھمەد قېنى؟

باشتىن ئۇچتى دۆلەت قۇشى، يۈرەكتە قالدى داغلار،
جانىمغە يەتتى كار ـ ئىشى، خازان بولدى چارباغلار،
ئۆلدى دەيدۇ تولا كىشى، ئۆتتى بىزدىن باھار چاغلار،
يۈسۈپ قېنى، ئەھمەد قېنى؟ يۈسۈپ قېنى، ئەھمەد قېنى؟

يۈسۈپ بەگنى ئاسقانمىش دارە، لەئلىخان دەر: بولدۇم نالان،
ئەھمەد بەگنى تاشلاپ مۇنارە، پەلەك قىلدى مېنى گىريان،
يوقتۇر بىزگە ئەمدى چارە، ھېچ بىلمەدىم ياخشى ـ يامان،
يۈسۈپ قېنى، ئەھمەد قېنى؟ يۈسۈپ قېنى، ئەھمەد قېنى؟

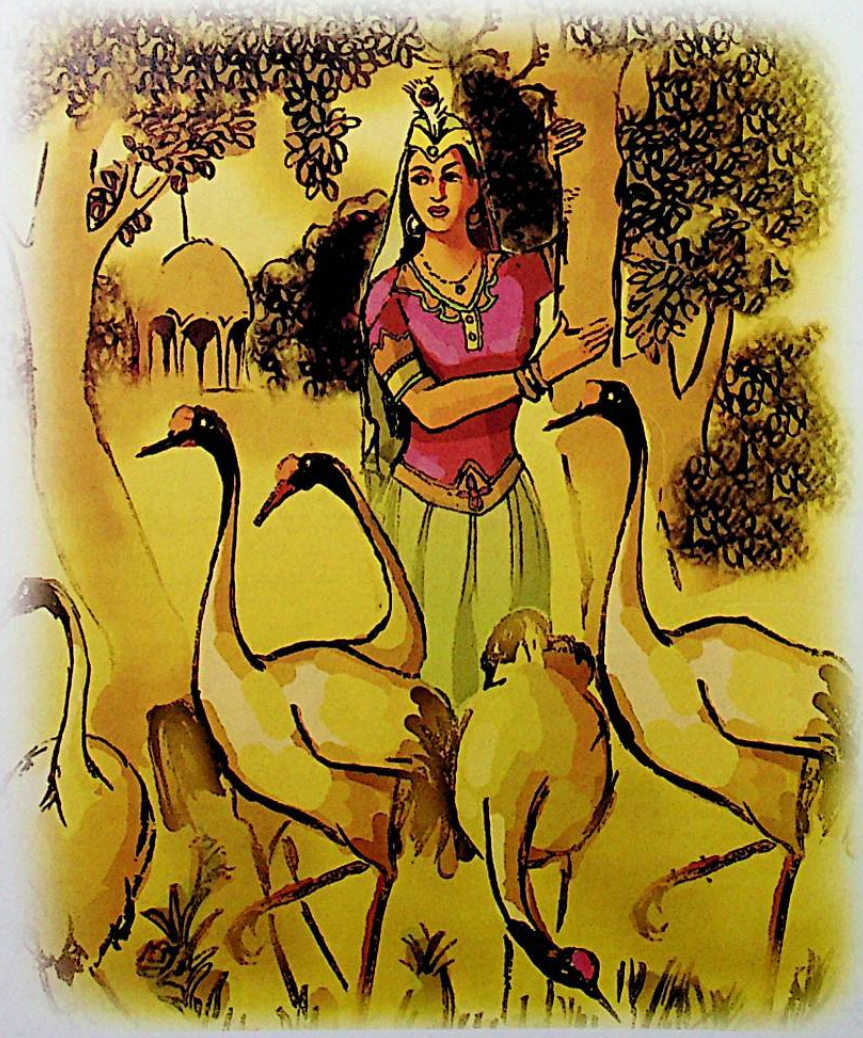
گۈلئەسەل ئايىم لەئلىخان ئايىمدىن بۇ سۆزنى ئىشتىپ بىتاقەت بولۇپ، ئۆزىنى توختىتالماي، دەرد بىلەن خۇن ـ جىگىرىدىن بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

نەيلەيمن ئۇپتادەمەن ئول ياردىن ئايرىلمىشىم،
يەتتە يىل بەندە بولۇپ ئول بەگلىرىم زىندان ئارا،
ھەم گۈلۈم، ھەم بۇلبۇلۇم، گۈلزاردىن ئايرىلمىشىم،
بۇ ئۆلۈمنىڭ جەبرىدىن دىلداردىن ئايرىلمىشىم.
ھۆسنى زىبا، كۆزلىرى خۇماردىن ئايرىلمىشىم،
ھالىمە رەھىم ئەتكۈچى غەمخاردىن ئايرىلمىشىم،
ھەۋزىكەۋسەر ساقىئى مۇختاردىن ئايرىلمىشىم.

بۇ جاھان ئايۋانىدا ساھىبقىران سۈلتانلارىم،
دوستلىرىم، ئەمدى نېتەي، ئۆمرىم ئادا بولدى بۇگۈن،
تۈگىمەس ھىجرانغا سالدى مېھرىبان سۈلتانلارىم،
ھەسرىتىدە بۇ جېنىم تەندىن جۇدا بولدى بۇگۈن،
خانىمانىم ھەم كېتىپ، بولدى تالان سۈلتانلارىم،
زۈلۈم ئەيلەپ كاج پەلەك، بەختىم قارا بولدى بۇگۈن،
بىزگە بولدى ئۇشبۇ كۈن ئاخىرزامان، سۈلتانلارىم،
دەرد ـ ئەلەمگە خەستە كۆڭلۈم ئاشىنا بولدى بۇگۈن،
ئۇل خەبەرداربىم كېتىپ، بازاردىن ئايرىلمىشىم.
گۈلئەسەلدەك ھېچ كىشىكىم خانۇەيران بولمىسۇن،
گۈللىرىمنىڭ تازاسى گۈلزاردىن ئايرىلمىشىم.
ھەمدەمدىن ئايرىلىبان دىيدە گىريان بولمىسۇن[36]،
ئايرىلىپ قالدىم تۆرەمدىن مەن غېرىبقا ماجىرا،
دائىما شامۇ سەھەر باغرى تولا قان بولمىسۇن،
تىغى زۈلمى سالدى كۆكسۈمگە مېنىڭ سانسىز يارا،
ھەرنە ئىنسانلار بېرىپ بەندە زىندان بولمىسۇن،
خەلقئارا مەن بولمىشەم كۆپ خارۇ زارۇ مۇپتىلا،
نە قىلاي، بەختىم قارا، ئول بەگلىرىمدىن ئايرىلمىشىم.

شۇنداق قىلىپ ئاردىدىن بىرنەچچە كۈن ئۆتتى. بىر كۈنى گۈلئەسەل ئايىم چارباغدا يالغۇز قېلىپ ئەتراپقا كۆز سالغانىدى، قارىسا يۈسۈپ بەگنىڭ تىككەن كۆچەت ـ دەرەخلىرى ئېگىز ئۆسۈپ كېتىپتۇ. بۇنى كۆرۈپ: «ئادەمنىڭ ئۆمرى دەرەخچە بولماس ئىكەن» دەپ كۆڭلى بۇزۇلۇپ زار ـ زار يىغلاپ كەتتى. بۇ باغدا يۈسۈپ بەگ، ئەھمەد بەگلەرنىڭ چۈجىلىك ۋاقتىدىن بېقىپ چوڭ قىلغان بەش تۈرنىسى بار ئىدى. تۈرنىلار گۈلئەسەل ئايىمنىڭ يىغىسىغا تاقەت قىلىپ تۇرالماي، ئالدىغا كېلىپ بېشىدىن ئايلىنىپ تۇردى. گۈلئەسەل ئايىم تۈرنىلارغا بېقىپ: «ئەي جانىۋارلار، سىزلەر يۈسۈپ بەگنىڭ قەدىردان تۈرنىلىرى ئىدىڭىزلەر، سىزلەرنىڭ قانىتىڭىزلار بار، شەھىرى مىسىرغا بېرىپ، بەگلەرنىڭ بار ـ يوقلۇقىدىن خەۋەر ئېلىپ كەلسەڭلار نە بولغاي» دېدى. تۈرنا گۈلئەسەل ئايىمنىڭ قۇچقىغا كېلىپ ئولتۇردى. گۈلئەسەل ئايىم بىر پارچە نامە تەييار قىلىپ، بۇ تۈرنىنىڭ قانىتىغا باغلاپ قويۇپ بەردى. تۈرنىلار ئۇچۇپ مىسىر تەرەپكە

كەتتى. گۈلئەسەل ئايىم ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن قاراپ خۇن - جىگىرىدىن بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

قادىر ئاللا، دەرگاھىڭغا سېغىندىم،
خەستەلەرگە، ئاجىزلارغا پاناھ بەر.
تۇرنىلارنى بۇگۈن ساڭا تاپشۇردۇم،
بەندە بولغان بەگلىرىمگە پاناھ بەر.

مەن قالىپمەن ھەيرانلىقىڭ جەبرىگە،
تاقىتىم يوق ئول يارىمنىڭ ھىجرىگە،
جانىۋارلار بارسا مىسىر شەھرىگە،
قادىر ئىگەم، تۇرنىلارغا پاناھ بەر.

تۇشتى ماڭا بۇگۈن يۇزمىڭ مالامەت،
گويا بولدى ماڭا ئەرسات قىيامەت[37]،
بەگلىرىمگە ئۆزۈڭ قىلغىن كارامەت،
بىچارىمەن، ئاجىزلارغا پاناھ بەر.

غېرىبلارنى شاد - خەندان ئەيلىگىن،
مۇشكۈلۈمنى ئىگەم ئاسان ئەيلىگىن،
مەدەتكارىم پەخرى جاھان ئەيلىگىن،
بارچە مىسكىن قۇللىرىڭغا پاناھ بەر.

گۈلئەسەل دەر: بولدى ئەلەم زىيادە،
زىمىستان پەسىل بولدى ماڭا ئىرادە،
ئۆلدىلەر دەپ مۇندا كەلدى ئاۋازە،
بەندە بولغان بەگلىرىمگە پاناھ بەر.

ئەلقىسسە، تۇرنىلار شەھرى خۇەدىن ئۇچۇپ، نەچچە ئېگىز تاغلاردىن ئېشىپ، يەتتە ئايلىق يولنى يەتتە كۈندە بېسىپ مىسىر شەھرىگە يەتتى - دە، زىنداننۇ زىندان ئۇچۇپ ئاخىر پېشىن ۋاقتىدا يۇسۇپ - ئەھمەدلەر ياتقان زىندانىنى تېپىپ شۇ يەرگە قوندىلەر. بۇ چاغدا يۇسۇپ - ئەھمەد ئاسمانغا قارىغاندى، كۆزلىرى بۇ تۇرنىلارغا چۈشتى. «مېنىڭ چار بېغىمدىكى تۇرنىلار ئوخشايدۇ» دەپ، لەئلىخان ئايىم، گۈلئەسەل ئايىم، قالدىرغاچ ئايىم ۋە ھوشۇر بەگ سەردارىنى، قىرىق يىگىتنى ياد قىلىپ، كۆيدۇرگۈچ دەرد بىلەن بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

ئېيتاي ساڭا بۇگۈن ئەرزى - ھالىمنى،
تۇرنام، سالام دېگەيسەن بىزنىڭ ئەللەرگە.
دائىم يىغلاپ ئۆتكۈزىمەن ماھۇ سالىمنى[38]،
تۇرنام، سالام دېگەيسەن بىزنىڭ ئەللەرگە.

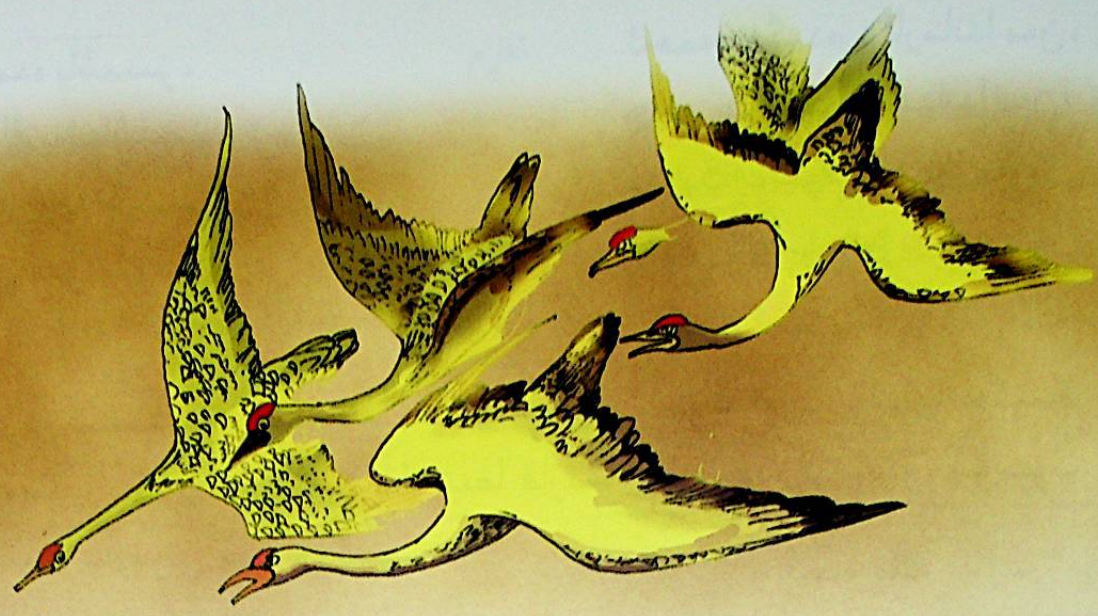
بىر چۈش كۆردۈم: ئېتىم بۇرنى قانىدى،
يىراقلىقىدىن خەستە قانىم ئۆرتەندى،
ئات ئىكەندۇر مەرد يىگىتنىڭ قانىتى،
تۇرنام، سالام دېگەيسەن بىزنىڭ ئەللەرگە.

بۇ زىنداندا جەبىر - جاپا چېكەرمەن،
كۆزلىرىمدىن قانلىق ياشلار تۆكەرمەن،
پالاكەتنىڭ لەشكىرىگە نۆكەرمەن،
تۇرنام، سالام دېگەيسەن بىزنىڭ ئەللەرگە.

خارەزمدۇر مېنىڭ يۇرتۇم - ماكانىم،
ئاندا قالدى ئويناپ ئۆسكەن يارانىم،
ئېمىلدىشىم، قېرىندىشىم، تۇغقانىم،
تۇرنام، سالام دېگەيسەن بىزنىڭ ئەللەرگە.

ھېچ كەتمەستىن بۇ زىنداننى ئايلاندىڭ،
بۇلۇت كەبى باشىم ئۈزرە چۆرگەلدىڭ،
خارەزمدىن بۇ شەھەرگە يۇزلەندىڭ،
تۇرنام، سالام دېگەيسەن بىزنىڭ ئەللەرگە.

يەتتە ئايلىق يولدىن ئۇچۇپ كېلۈرسەن،
بۇگۈن مەندىن ئۇشبۇ سۆزنى ئاڭلارسەن،
يۇسۇپ بەگنىڭ پەيامىنى ئاڭلارسەن،
تۇرنام، سالام دېگەيسەن بىزنىڭ ئەللەرگە.

تۇرنىلار يۇسۇپ بەگدىن بۇ سۆزنى ئىشىتىپ زىندانىنىڭ لېۋىگە قوندى. يۇسۇپ بەگ ئەھمەد بەگكە قاراپ: ــ ئەي ئىنىم، بۇ تۇرنىلار بىزنىڭ چارباغدىكى تۇرنىلارغا ئوخشايدىكەن، سىزمۇ ئۇلارغا بىر سۆز ئېيتىڭ، ــ دېدى. ئەھمەد بەگ « خوپ » دەپ، تۇرنىلارغا قاراپ خۇن ـ جىگەرلىرىدىن بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

يۇسۇپ بەگنىڭ تۇرنالىرى،
خەۋەر ئالغىن غېرىبلاردىن.
جانسۇارلار كەلگىن بېرى،
خەۋەر ئالغىن غېرىبلاردىن.

ھاكىم ئىدىم ھازار رەستە،
مۇندا بولدۇم مەن قەپەستە،
چاھ ئىچىدە كۆڭلۇم خەستە،
خەۋەر ئالغىن غېرىبلاردىن.

يىراق بولدۇم باغدىن، گۈلدىن،
ئايرىلدىلەر گۈل بۇلبۇلدىن،
مەن ئايرىلدىم ئۆز يۇرتۇمدىن،
خەۋەر ئالغىن غېرىبلاردىن.

قايغۇ ـ ئەلەمدە باشىمىز،
سىزلەر بولۇڭ يولداشىمىز،
بۇگۈن بولۇڭ قولداشىمىز،
خەۋەر ئالغىن غېرىبلاردىن.

ئەھمەد بەگ دەر: ئارماندا مەن،
ھەسرەت ئىچرە زىندادا مەن،
غېرىب بولدۇم جاھاندا مەن،
خەۋەر ئالغىن غېرىبلاردىن.

تۇرنىلار بۇ سۆزنى ئىشىتىپ زىنداننىڭ ئىچىگە چۈشتى. چوڭ تۇرنا يۈسۈپ بەگنىڭ قۇچىقىغا چىقىپ ئولتۇردى. يۈسۈپ بەگ بۇ تۇرنىنىڭ قانىتىغا قارىسا، بىر خەت تۇرۇپتۇ. يۈسۈپ بەگ دەرھال يېشىپ ئوقۇدى. خەتنىڭ مەزمۇنى مۇنداق ئىدى:

نەزم

يۈسۈپ بەگنىڭ تۇرنالىرى،
مىسىر شەھرىگە بېرىپ كەلگىن.
ھىممەت قىلىپ، تاغدىن ئېشىپ،
بەگ ـ تۆرەمنى كۆرۈپ كەلگىن.

پەلەك مېنى جۇدا قىلسا،
خازان بولۇپ گۈلۈم سولسا،
يۈسۈپ بېگىم ئۆلگەن بولسا،
قارا كىيىپ يىغلاپ كەلگىن.

قاناتىڭنى تۇگمەي ئاچقىن،
چۆللەردە سوقمىسۇن لاچىن.
بېرىپ كۆرگىن مېنىڭ ئۇچۇن،
بار ـ يوقىنى ئاڭلاپ كەلگىن.

مەن قالدىمەن ئېسىم كېتىپ،
كېچە ـ كۈندۈز قانلار يۇتۇپ،
ئىخلاس بىلەن پەرۋاز ئېتىپ،
باشىدىن ئايلىنىپ كەلگىن.

جاھاننىڭ مەن ئىدىم گۈلى،
ئۇچتى باغىمنىڭ بۇلبۇلى،
ھايات بولسا بەگلەر جېنى،
قانات قېقىپ، ئوينىاپ كەلگىن.

ئاڭلا گۈلئەسەلنىڭ زارىنى،
كۆرۈپ يۈزى غۇبارىنى،
تاۋاپ قىلىپ مازارىنى،
تۇپراقىدىن ئېلىپ كەلگىن.

يۈسۈپ بەگ گۈلئەسەل ئايىمنىڭ ئەۋەتكەن خېتىنى ئوقۇپ چىققاندىن كېيىن، مۇنداق دېدى:

— ئىسىت، بىزلەردىن ئايرىلىپ بىچارىلەرنىڭ دۆلىتى قولىدىن كېتىپ قالغان ئوخشايدۇ، بىزلەر ھاياتلىقىمىزنىڭ بىر نىشانىسىنى ئەۋەتسەك بولۇر.

شۇنىڭدىن كېيىن ئۆزىنىڭ ھايات ئىكەنلىكىرىنى ئىزھار قىلىپ بىر نامە پۈتۈپ، تۇرنىلارنىڭ قانىتىغا مەھكەم باغلاپ قويۇپ بەردى. تۇرنىلار بەگلەرنىڭ دۇئاسىنى ئېلىپ زىنداندىن چىقتى - دە، يولغا راۋان بولۇپ، ئون ئۈچ كېچە ـ كۈندۈز يۇرگەندىن كېيىن ئۆرگەنچ شەھرىگە يېتىپ كەلدى.

ئەلقىسسە، گۈلئەسەل ئايىم تۇرنىلارنى بۇگۈن كېلەر، ئەتە كېلەر، دەپ يولغا قاراپ تۇرار ئىدى، پېشىن ۋاقتىدا تۇرنىلار مىسىر تەرەپتىن قانات قېقىپ كېلىپ، چارباغقا چۈشتى. گۈلئەسەل ئايىم خۇشنۇد بولۇپ تۇرار ئىدى، چوڭ تۇرنا ئۇنىڭ قۇچىقىغا چىقىپ ئولتۇردى، قارىسا تۇرنىنىڭ قانىتىدا بىر خەت تۇرۇپتۇ. خەتنى ئېلىپ كۆردى، مەزمۇنى مۇنداق ئىكەن:

نەزم

بۇندىن بارار بولساڭ ئۆزگەنچ شەھىرىگە ،
تۇرنىلار ، سالام دەڭلار ئېرئەلىخانگە.
ئامان بارساڭ بىزنىڭ گۈزەل قەسرىگە،
تۇرنىلار ، سالام دەڭلار غېرىب ئانامغا.

ئېر ئەلىخان ئاتام ئۆزگەنچ شەھىرىدە،
شىكار قىلىپ ئويىنار ئىدى ئايدىڭ كۆلىدە،
ياد قىلسۇن بىزنى جانۇ دىلىدە،
سالام دەڭلار ، زىنھار بىزنىڭ ئەللەرگە.

مەن نەيلەيىن قىرىق يىگىتىم بار ئىدى،
جەڭگە كىرسە ياۋلار قورقۇپ تىترەر ئىدى،
يىگىتلەرگە ھوشۇر بەگ سەردار ئىدى،
سالام دەڭلار ، ھوشۇر بېگىم تاغامغا.

بىر سىڭلىم بار ئىدى خۇۋە شەھرىدە،
سەيلە قىلار ھەر باھار ـ ياز پەسلىدە،
بىز كۆيەرمىز قان ـ قېرىنداش ۋەسلىدە،
سالام دەڭلار ، ئاشۇ مىسكىن سىڭلىمغا.

گۈلئەسەلخان يارىم ساچىن تاراسۇن،
بارغانلاردىن بىزنى پات ـ پات سوراسۇن،
بىز بارۇرمىز ، ئۇدا ئۇچ يىل قاراسۇن،
سالام دەڭلار ، مېنىڭ غېرىب يارىمغا.

يۇسۇپ بەگ دەر: بەندە بولدۇم زىنداندا،
بۇ دۇشمەنلەر زۇلمىدىن قالدىم ھەيراندا،
ئامان بولسۇن ئۇلار ئاندا، بىز مۇندا،
سالام دەڭلار، زىنھار بىزنىڭ ئەللەرگە.

گۈلئەسەل ئايىم خەتنى ئوقۇپ چىققاندىن كېيىن ھوشىدىن كېتىپ، بىرھازادىن كېيىن يەنە ھوشىغا كەلدى. قارىسا، تۇرنىنىڭ يەنە بىر قانىتىدا بىر خەت تۇرۇپتۇ. بۇ خەتنى ئوقۇپ كۆرسە، مەزمۇنى مۇنداق ئىكەن:

نەزم

ئەرزىم ئىشتىكىن، ئەي تۇرنىلار شاھى،
ئەمىر ئەھلى ئەزىز تاغام بوز ئوغلان كەلسۇن،
رەپىقەمنىڭ كۆڭۈل شادى، قىبلىگاھى،
ئەمىر ئەھلى ئەزىز تاغام بوز ئوغلان كەلسۇن.

ئىسپاھاننىڭ ئادالەتلىك سۇلتانى،
باشىمىزدىن دەپئى قىلسۇن بالانى،
ھايال بولماي يېتىپ كەلسۇن زامانى،
ئەمىر ئەھلى ئەزىز تاغام بوز ئوغلان كەلسۇن.

كۆزلەپ چىققىن ئۇچۇپ كېتەر يېرىڭنى،
يات رەقىبلەر بىلەلمىسۇن سىرىڭنى،
بېرىپ ئېيتقىن مېنىڭ ئۇشبۇ دەردىمنى،
ئەمىر ئەھلى ئەزىز تاغام بوز ئوغلان كەلسۇن.

ۋاھ دەرىغا! تاغام پەندىن ئالمادۇق،
كۆكچى بەدرەك يامانلىغىن بىلمەدۇق،
مېھرىبانىم شۇل ئانادىن ئايرىلدۇق،
ئەمىر ئەھلى ئەزىز تاغام بوز ئوغلان كەلسۇن.

خەۋەر بەرگىن مېنىڭ مۇنداق ھالىمدىن،
بەندە بولۇپ ھېچ ئىش كەلمەس قولۇمدىن،
خالاس قىلسۇن بىزنى ئۇشبۇ زۇلۇمدىن،
ئەمىر ئەھلى ئەزىز تاغام بوز ئوغلان كەلسۇن.

يۇسۇپ بەگ دەر: قالدىم داغۇ ئارماندا،
قىلچىلىشىپ قان تۆكمىدىم مەيداندا،
مەنمەنلىكتىن قارار تاپتىم زىنداندا،
ئەمىر ئەھلى ئەزىز تاغام بوز ئوغلان كەلسۇن.

گۈلئەسەل ئايىم ھەرنە بولسا تىرىكلىكىنىڭ نىشانى، دەپ ئول نامەنى ئېلىپ لەئلىخان ئايىمنىڭ قېشىغا كەلدى، لەئلىخان ئايىم بۇ نامەنى ئېچىپ كۆرۈپ، ئامانلىق نىشانىسىدىن خۇشۋاخ بولدى. ھوشۇر بەگ سەردار باشلىق چوڭلار بىلەن مەسلىھەت قىلىپ، نامەنى بوز ئوغلانخانغا ئەۋەتىپ بەردىلەر. بوز ئوغلانخان بۇ نامەنى كۆرۈپ:

« مىسىر بىلەن ئىسپاھاننىڭ ئارىسى يەتتە ئايلىق يول تۇرسا، ئۇنىڭ ئارىلىقىدا ئاسمان ـ پەلەك يەتتە تاغ تۇرسا، بۇ جانۋارلارنىڭ بېرىپ كەلمىكى ئەجەب ئىش » دەپ كۆپ ئويلاندى ـ دە، بەگلەرنىڭ ئامانلىقىغا دەرگۇمان بولۇپ نامەگە جاۋاب قىلمىدى. لەئلىخان ئايىم، ھوشۇر بەگ سەردار ھېچ ئامال قىلالماي زار ـ زار يىغلاپ يۇردىلەر.

ئەلقىسسە، ئەمدى سۆز ئىشتىمەك كېرەككى، ئارىدىن بىر يىل ئۆتتى، يۇسۇپ ـ ئەھمەدلەرگە ئەل ـ يۇرت تەرەپتىن بىرەر خەۋەر بولمىدى. بۇلار زىندان ئاسمانغا قاراپ پەرىشان ياتار ئىدىلەر. بۇ زىندانىنىڭ ئىچىدە بىر جۇپ قارلىغاچ ئۇۋا تۇتقانىدى. بالىلىرى چوك بولۇپ، ئۇچۇرما بولاي دېگەنىدى. ئاندا يۇسۇپ بەگ بوز ئوغلانخان تاغىسىنى، ھوشۇر بەگ سەردارىنى ۋە قىرىق يىگىتىنى سېغىنىپ، قارلىغاچلارغا قاراپ زار ـ زار يىغلاپ خۇن ـ جىگىرىدىن بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

بۇ مەنزىلدە ماكان تۇتقان قارلىغاچ،
خەۋەر بەرگىن، بوز ئوغلانخان تاغام كەلسۇن.
بەندەدۇرمىز، بىزدە يوقتۇر ھېچ ئىلاج،
ئىسپاھاندىن بوز ئوغلانخان تاغام كەلسۇن.

يىگىتلىرى باردۇر تىللا قالقانلىق،
ئاتلىرىنى سورىساڭ تاغى بىلخانلىق،
لەشكىرىنىڭ سانى يوق، نامۇ نىشانلىق،
ئىسپاھاندىن بوز ئوغلانخان تاغام كەلسۇن.

يىگىتلىرى باردۇر ئارسلان يۈرەكلىك،
جەڭگە كىرسە بارى بىر دەك كېرەكلىك،
قىلىچلىرى دۈشمەنلەرگە بىلەكلىك،
ھوشۇر بەگدەك سەردارىم شىر غىران كەلسۇن.

يۈسۈپ بەگ دەر: يەتكۈز ئۇشبۇ پەيامىم،
تەقدىر بىلەن ئىشىت مېنىڭ كەلامىم،
مەندىن سىزگە شۇلار بولسۇن سەلامىم،
ئىسپاھاندىن بوز ئوغلانخان تاغام كەلسۇن.

قارلىغاچلار بۇ سۆزنى ئىشىتىپ زىندانىدىن چىقىپ ئىسپاھانغا قاراپ پەرۋاز قىلدىلەر. بۇلار خەۋەر كۈتۈپ زىندانىدا قالدىلەر.

ئەلقىسسە، ئەمدى سۆز ئىشتىمەك كېرەككى، بىر كۈنى زىندانغا قارايدىغان بىر قىزىلباش گۈزەلشاھنىڭ ئالدىغا كېلىپ:

— ئەي شاھىم، بۇ بەگلەر ھاۋادىكى تۇرنىلار، قارلىغاچلار بىلەن سۆزلىشىپ، ئۆز يۇرتلىرىغا خەت ـ خەۋەر ئەۋەتىپ يۈرۈشەر ئىكەن، — دەپ ئەرز قىلدى.

— كىم تۇرنا، قارلىغاچلارنىڭ يولىنى توسۇپ ئۇلارنىڭ ئۆلۈكىنى ماڭا ئەكەلسە، ئۇ كىشىگە كۆپ ئىنئام بېرۈرمەن، — دېدى گۈزەل شاھ بۇ سۆزنى ئىشىتىپ.

مەرگەنلىكتە داڭ چىقارغان مىرزا جاببار دېگەن بىر ئادەم بار ئىدى. بۇ پەرماننى ئاڭلاپ، ئىشنى ھۆددىگە ئېلىپ شەھەر سىرتىغا چىقىپ بىر چوڭ تاغنىڭ ئۈستىدە ماراپ تۇردى. قارىغۇدەك بولسا مەسىر تەرەپتىن بەش غاز ئۇچۇپ كېلىۋاتىپتۇ، بۇ غازلارنى كۆرۈپ، «يۈسۈپ ـ ئەھمەدلەرنىڭ تۇرنىلىرى ئۇشبۇ ئوخشايدۇ» دەپ ئوقيادىن بىر ئوق ئاتقانىدى، غازلار جېنىنىڭ بارىچە يۇقىرى ئۆرلەپ ئۆز يولىغا ئۇچۇۋەردىلەر. بۇ ئادەم غەزەپلىنىپ غازلارنىڭ ئارقىسىدىن ئۇچ كۈن قوغلاپ يېتەلمەي نائۈمىد قايتىپ كېلىپ، ئۆزىنىڭ بېغىدا بېقىپ چوڭ قىلىۋاتقان ئىككى غازنى ئېلىپ بېرىپ گۈزەلشاھقا سوۋغا قىلىماقچى بولدى. بېغىغا كىرىپ قارىغۇدەك بولسا، غاز يوق، باغنىڭ سۈڭگۈچىدىن تۆلكە كىرىپ غازنى چالا يەپ چىقىپ كېتىپتۇ. بۇ كىشى غازلارنىڭ ئىچ ئاغرىقىدا خاپا بولۇپ، تۇمىقىنى ئالدىغا قويۇپ ھەسرەت بىلەن بۇ سۆزلەرنى ئېيتىپ يىغلىدى:

نەزم

تۇرنىلارغا قەست قىلدىم، بىلمەي ئۆزگىچە،
ئارقىسىدىن قوغلىدىم بىكار ئۇچ كېچە،
بىر جۇپ غازدىن ئايرىلىپ قالدىم، نەيلەيىن.
بىر جۇپ غازدىن قۇرۇق قالدىم، نەيلەيىن.

ئىنئام ئالار ئەردىم تۇتسام، شاھمەدىن،
غازىم قېنى باغ ئىچىدە، گۈللەردە؟
خالايىقلار كۆرسە يىغلار ئاھمەدىن،
ھايات بولسا يۈرەر ئىدى كۆللەردە،
تۇلكە يەپتۇ غازلىرىمنى باغمەدىن،
شۇنچە زاغلار قاقىلدىشۇر چۆللەردە،
بىر جۈپ غازدىن قۇرۇق قالدىم، نەيلەيىن.
بىر جۈپ غازدىن قۇرۇق قالدىم، نەيلەيىن.

غاز ئىكەندۇر بىلسەڭ باغنىڭ زىننىتى،
گۈزەلشاھنىڭ خىزمىتىنى قىلمىدىم،
ھەر كىشىگە بولۇر يېقىن ئۇلپىتى،
ياخشى - يامان پەيلىنى ھەم بىلمىدىم،
ھەرگىز كەتمەس بۇ باشمىدىن دۆلىتى،
«مەن ئوڭچى» دەپ، تۇرنىلارنى تۇتمىدىم،
بىر جۈپ غازدىن قۇرۇق قالدىم، نەيلەيىن.
بىر جۈپ غازدىن قۇرۇق قالدىم، نەيلەيىن.

مېنىڭ ئەمدى بۇ ئەلەمگە چارەم يوق،
مىرزا جاببار يامان بولدى بۇ ئىشلار،
يىغلاپ قالدىم يۈرىكىمگە تەگدى ئوق،
ياز ئۆتسىلا كېلەر ئالتە ئاي قىشلار،
ماڭا بۇگۈن كۆڭۈل ئېيتار كىشى يوق،
مېنى ئەمدى ياخشى يولغا كىم باشلار؟
بىر جۈپ غازدىن قۇرۇق قالدىم، نەيلەيىن.
بىر جۈپ غازدىن قۇرۇق قالدىم، نەيلەيىن.

ئەمدى سەييادنى مۇشۇ يەردە يىغلىتىپ قويايلى. سۆز ئىشتىمەك كېرەككى، مىرزا جاببارنىڭ ئۆر-گەنچتىن ئەسىر ئېلىپ كەلگەن بۇۋىنىيازخان ئاتلىق بىر خىزمەتكارى بار ئىدى. بۇۋىنىيازخان بۇ ئەي-يارنىڭ ھالىنى كۆرۈپ:

— ئى خوجام، نېمانچىۋالا قوشاق قېتىپ يىغلايسىز، سىزگە نېمە ئەلەم يۈزلەندى؟ — دېدى.

مىرزا جاببار بولغان ئەھۋاللارنى سۆزلەپ بەردى. بۇۋىنىيازخان ئايىم يۈسۈپ - ئەھمەد بەگنىڭ نا-مىنى ئاڭلاپ يۈرىكى ئۆرتەندى. بۇ قىز ئۆرگەنچ دىيارىدا بۇ بەگلەرنى بىلەر ئىدى. بىر كۈنى پۈرسەت تېپىپ ئۇلار تۇرغان زىنداننىڭ بېشىغا كەلدى. بۇ يەردە بەگلەرنى كۆرۈپ، ئۇلارغا ئىچىنى ئاغرىتىپ زار - زار يىغلاپ ئولتۇردى.

يۈسۈپ بەگ بۇ قىزنىڭ ناله - پىغانلىرىنى ئاڭلاپ:

— ئەي قىز، سەن نېچۈك زاتسەن، نېمە ئۈچۈن يىغلايسەن؟ — دەپ خۇن - جىگىرىدىن مۇنداق دېدى:

نەزم

نى سەۋەبتىن يىغلىدىڭ، ئى، كۆزلىرىڭ مەستانسەن؟
شۇم پەلەكنىڭ دەردىدىن ساڭا كەلدى بۇ جاپا،
ئەقلىم ئالدى كۆزلىرىڭ، ئى، چىشلىرىڭ دۇردانسەن،
ئەسلىي زاتىڭ قايسىدۇر، بىلمەم نېچۈك جانانسەن؟
يا مۇساپىر بولۇبان، ئۆز يۇرتىدىن بىگانسەن،
سەن نېچۈك بۇ ھالغا قالدىڭ كەھرىۋادەك سارغايىپ،
بۇ مېنىڭ ھالىمنى كۆرۈپ، ئۆرتىنىپ پەرۋانسەن،
ئاتا - ئاناڭ يىغلاشىپ قالغاندۇر سەندىن ئايرىلىپ،
ئەسلىي زاتىڭ قايسىدۇر، بىلمەم نېچۈك جانانسەن؟
يۈز پىراق دەردى بىلە قاپسەن بۇ يەردە مۇزتەرىپ،

نە سەۋەبتىن مۇندا چۈشتۈڭ خارەزمدىن، مۇپتىلا،
قاي سەۋەبتىن مۇندا چۈشتۈڭ ئەي مۇساپىر، ئەي غېرىب،
تولا يىغلاپ ئاھ ئۇرارسەن سەن غېرىبى بىناۋا،
ئەسلىي زاتىڭ قايسىدۇر، بىلمەم نېچۈك جانانسەن؟
نە ئۇچۈن پانىي جاھاندا سەن بۇگۈن ماتەم سەرا،

ئەلقىسسە، بۇۋنىيازخان يۈسۈپ بەگدىن بۇ سۆزنى ئىشىتىپ، كۆزىنىڭ ياشلىرىنى سۈرتۈپ، بېشىدىن ئۆتكەن سەرگۈزەشتلىرىنى بىر - بىرلەپ بايان قىلىپ، يۈسۈپ بەگكە قاراپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

ئەرزىم ئىشىت يۈسۈپ ئاغا،
غەم - قايغۇدا دىلىم مېنىڭ.
بەندە بولۇپ قىزىلباشقا،
قالدى داغدا دىلىم مېنىڭ.

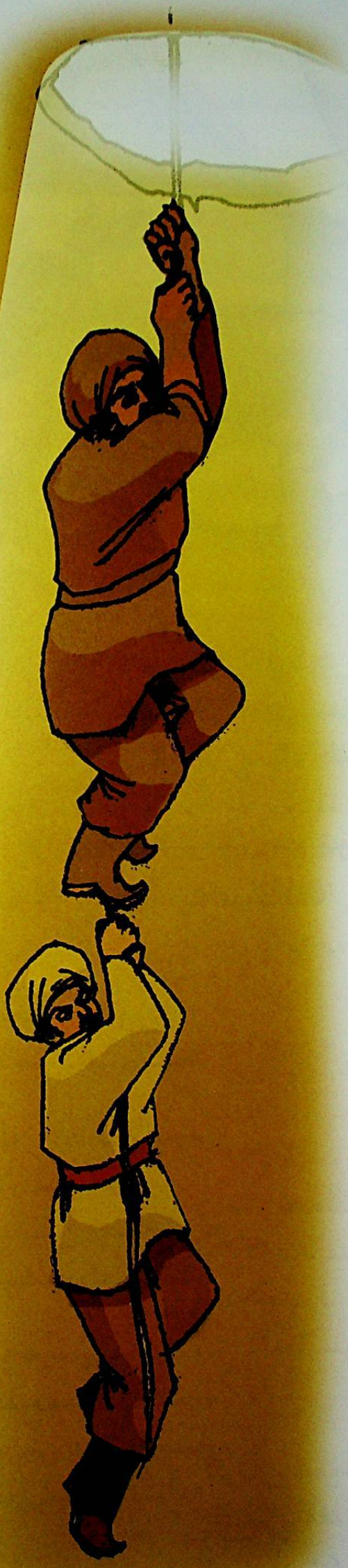
كۆيدۇم پەلەكنىڭ جەبرىدىن،
ئۆلدۇم يىراقلىق دەردىدىن،
ئەسلىم خارەزم شەھرىدىن،
باتۇر خەلق - ئېلىم مېنىڭ.

ئۆز خەلقىمدىن بولدۇم جۇدا،
بىر دۇشمەنگە بولدۇم جورا،
ھىجىر ئوتىدا كۆيدۇم تولا،
سۆزگە ئاجىز تىلىم مېنىڭ.

مەن سىلەردىن ئاڭلاي خەۋەر،
دۇئا قىلاي شامۇ سەھەر،
ئېلىپ كەتكىل چىقساڭ ئەگەر،
شۇدۇر ساڭا ئەرزىم مېنىڭ.

نىيازخان دەر: دىلىم خەستە،
تۇتى يەڭلىغ مەن قەپەستە،
ئاجىزدۇرمەن بىر شىكەستە،
ئۆرگەنچىدۇر جايىم مېنىڭ.

يۈسۈپ بەگ بۇۋنىيازخاندىن بۇ سۆزنى ئىشىتىپ: «بىز بۇ زىنداندىن خالاس بولساق سىزنى ئەكەتىكەيمىز» دېدى. بۇۋنىيازخان خۇش بولۇپ، دەرھال ئۆيىگە قايتىپ بار - يوقىنى سېتىپ، بۇ ئۇچەيلەنگە

كىيىم ـ كېچەك ئەكېلىپ زىندانغا تاشلاپ بەردى. شۇنداق قىلىپ، قارا كۆز بىلەن بۇۋىنىيازخان بۇلار. نىڭ ھالىدىن خەۋەر ئېلىپ تۇردى.

ئەلقىسسە، كۈنلەر ئۆتتى، ئايلار ئۆتتى، ئوچەيلەننىڭ زىندانىدا ياتقىنىغا يەتتە يىل بولدى. كۈنلەرنىڭ بىرىدە ھەمزە مىرشەپ گۈزەلشاھنىڭ ئالدىغا بېرىپ شىكايەت قىلىپ:

— ئى پادىشاھىئالەم، يۈسۈپ ـ ئەھمەد، بوۋاي قەمبەر دېگەنلەرنىڭ زىندانىدا ياتقىنىغا يەتتە يىل بولدى، ئۇلارنىڭ سەۋەبى بىلەن مەن پۈتۈن مال ـ مۈلكۈمدىن ئايرىلىپ، قەرزدار بولۇپ قالدىم، قەلەندەر بولغىلى ئازلا قالدىم. ئۇلارنى يا ئۆلتۈرۈڭ، يا ئازاد قىلىڭ، — دېدى.

گۈزەلشاھ ئېيتتىلەركى:

— ئەي مىرشەپ، ئۇلار تېخى ھايات-مۇ؟ مەن ئۇلارنى ئۆلۈپ توپىغا ئايلانغاندۇر دەپ ئويلىغانىدىم.

ھەمزە مىرشەپ دېدىلەركى:

— ئەي پادىشاھىئالەم، ئۇلار ئاجايىپ ماھىر سازەندىلەر ئىكەن، دائىم دۇتار چېلىپ، ئاشىقانە غەزەللەر ئوقۇيدۇ. زىنداننىڭ بېشىغا قانچە ـ قانچە ئادەملەر كېلىپ يىغلىشىپ كېتىدۇ. ئاسماندىن ھەرقانداق قۇشلار ئۆتسە، زىنداننىڭ لېۋىگە چۈشۈپ خەۋەر ئالماي كەتمەيدۇ، بۇ گۈناھكارلار سېھىرگەرلەرمىكىن ياكى جادۇگەرلەرمىكىن؟ تۇرنىلار، قارلىغاچلار ئۇلارنىڭ شەھىرىگە خەۋەر بېرىپ تۇرىدۇ.

گۈزەلشاھ ھەمزە مىرشەپتىن بۇ سۆزنى ئاڭلاپ دەرغەزەپ بولۇپ، تۆت يۈز ياساۋۇل بىلەن قىرىق جاللاتنى قوشۇپ:

— بوۋاي قەمبەرنى زىنداندا قويۇپ، يۈسۈپ ـ ئەھمەدنى زىندانىدىن چىقىرىپ ئەكېلىڭلار. ئەگەر مېنىڭ دىنىمگە كىرسە مېھرىبانلىق قىلاي، بولمىسا يۈسۈپ بەگنى مۇنارىدىن تاشلاڭلار، ئەھمەد بەگنى دارغا ئېسىپ ئۆلتۈرۈڭلار ! — دېدى.

ياساۋۇللار بىلەن جاللاتلار زىنداننىڭ بېشىغا كەلدى. ئۇلار تاڭ ئاتقۇچە ساقلاپ يېتىپ، كۈن

چىققاندىن كېيىن زىندانغا ئارغامچا تاشلاپ:

ــ ئەي گۇناھكارلار، بېلىڭلارنى مەھكەم باغلاپ زىندانداىن چىقىڭلار ! ــ دېدى.

يۇسۇپ ـ ئەھمەدلەر بۇ بەتبەختلەرنى كۆرۈپ بۇ دۇنيادىن ئۈمىد ئۈزۈپ، كۆڭلى بۇزۇلۇپ، بوۋاي قەمبەر بىلەن خوشلىشىپ، زار ـ زار يىغلاپ خۇن ـ جىگىرىدىن بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

گۈزەلشاھنىڭ ھۆكمى يەتتى،
بوۋام قەمبەر، خۇش قال ئەمدى،
ئەجەل كېلىپ ياقام تۇتتى،
بوۋام قەمبەر، خۇش قال ئەمدى.

خۇدا قوشقان باش ھەمراھىم،
ھەمدەمىم، پۇشتىپاناھىم،
ئۇلۇغ ئاتا ــ قىبلىگاھىم،
ئاتام قەمبەر، خۇش قال ئەمدى.

ھېچكىم ئىشتىمەس مېنىڭ زارىم،
تەنده يوقتۇر سەبرۇ قارارىم،
قولدىن كەتتى ئىختىيارىم،
كەئىبەم قەمبەر، خۇش قال ئەمدى.

پاناھىمىز قادىر ھەقتۇر،
ئەجەل ئوقى مۇئەللەقتۇر،
قايتىپ سىزنى كۆرمەك يوقتۇر،
پىرىم قەمبەر، خۇش قال ئەمدى.

يۇسۇپ سۆزىن ئاڭلا، بوۋا،
ئۆمرۈم بۇگۇن بولدى ئادا،
غېرىبلىقتا يەتتى قازا،
بوۋام قەمبەر، خۇش قال ئەمدى.

يۇسۇپ بەگدىن بوۋاي قەمبەر بۇ سۆزنى ئىشتىپ تاقەتلىرى قالماي، دەرھال زىنداننىڭ بېشىغا قاردى. جاللاتلار قولىدا قىلىچ ـ نەيزىلىرىنى تۇتۇپ ۋارقىراۋېتىپتۇ. بوۋاي قەمبەر بەگلەرنى قۇچاقلاپ، خۇن ـ جىگىرىدىن بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

كېلىڭ ئەمدى، يىغلىشايلى، بەگلىرىم،
بۇگۇن بىزگە ئاخىر زامان بولۇپتۇر.
يۇسۇپ ـ ئەھمەد سەنسەن مېنىڭ پەرزەنتىم،
بۇگۇن بىزگە ئاخىر زامان بولۇپتۇر.

بۇگۇن سىزنى بۇ زىنداندىن ئالسىلەر،
تۆت تەرەپتىن جاللات خەنجەر سالسىلەر،
جەبرى بىرلە تەننى پارە قىلسىلەر،
بۇگۇن بىزگە ئاخىر زامان بولۇپتۇر.

بۇ جانمنى سىزگە پىدا قىلايىن،
نە ھەسرەتتۇر سىزنى ئەمدى كۆرمەيىن،
نە ھاياتتۇر ئەمدى بىرگە تۇرمايىن،
بۇگۇن ماڭا ئاخىر زامان بولۇپتۇر.

بۇگۇن بولدى ماڭا مۇنچە قىيامەت،
ھەقتائالا قىلسۇن سىزنى سالامەت،
پىرلىرىمىز كۆرسەتمىسە كارامەت،
بۇگۇن بىزگە ئاخىر زامان بولۇپتۇر.

زالىم پەلەك بىزگە سالدى مىڭ ئەلەم،
شۇم يەزىدىلەر بىزگە قىلدى كۆپ ستەم،
ئىدىگىزلەر ماڭا دائىم يار ـ ھەمدەم،
بۇگۇن ماڭا ئاخىر زامان بولۇپتۇر.

كۇندىن ـ كۇنگە زىيادەدۇر كۇلپىتىم،
زەئىپلەشتىم، ئاجىزلاشتى قۇۋۋىتىم،
سىزلەر كېتىپ، كىملەر بولار ئۇلپىتىم،
بۇگۇن ماڭا ئاخىر زامان بولۇپتۇر.

قەمبەر ئېيتۇر: سىزلەر ئۇچۇن زار بولسام،
ئارمان بىلەن قاناتسمدىن قايرىلسام.

قانلار يىغلاپ مەن سىلەردىن ئايرىلسام،
بۇگۈن ماڭا ئاخىر زامان بولۇپتۇر.

يۈسۈپ ـ ئەھمەد بوۋاي قەمبەر بىلەن خوشلىشىپ زىنداندىن چىققاندى، قارىسا، ئادەمنىڭ بۇرۇن ـ قۇلاقلىرىنى كېسىپ بوينىغا ئېسىۋالغان بەھەيۋەت جاللاتلار تۇرۇپتۇ. يۈسۈپ ـ ئەھمەدلەر بۇنى كۆرۈپ:

ـــ ئەي جاللاتلار، بىزنى زىنداندىن ئاچىقتىڭلار، نېمە قىلىسىلەر؟ ـــ دېدى. جاللاتلار ئېيتتىلەركى:

ـــ يۈسۈپ بەگنى مۇنارىدىن تاشلاپ، ئەھمەد بەگنى دارغا ئاسىمىز!

يۈسۈپ بەگ بۇ سۆزنى ئىشىتىپ: «ۋاھ دەرىغا، مېھرىبان ئانامنى، سىڭلىمنى، يارىمنى، بوز ئوغلان خانىنى، ھوشۇر بەگ سەردارنى، قىرىق يىگىتىمنى بىر كۆرمەي كېتىدىغان ئوخشايمەن، يىگىتلىرىمنى باشلاپ بىر جەڭ قىلىپ ئۆلسەم ئارمىنىم يوق ئىدى!» دېدى. يۈسۈپ بەگ زىندانغا قاراپ:

ـــ ئەي بوۋا، سىز چىقارسىز، بىزنىڭ سالامىمىزنى خارەزم، ئۆرگەنچ، ھازار رەستە يۇرتلىرىغا يەتكۈزگەيسىز، ـــ دەپ، ئۆزىنى توختىتالماي زار ـ زار يىغلاپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

بۇگۈن بولدى بىزگە مەھشەر قىيامەت،
كۆرۈشكۈنچە، قىبلىگاھىم، خوش ئەمدى.
جاللات كېلىپ، يۈرەك بولدى جاراھەت،
كۆرۈشكۈنچە، قىبلىگاھىم، خوش ئەمدى.

خارەزمگە قايتا يېنىپ بارمىدىم،
چاھدىن چىقىپ زەۋقى ـ ساپا سۈرمىدىم،
ئارمان قالدى، گۈلئەسەلنى كۆرمىدىم،
كۆرۈشكۈنچە، قىبلىگاھىم، خوش ئەمدى.

زۇلۇم بىلەن يۈرەك ـ باغرىم يارادۇر،
ئىقبالىم يوق، مۇنچە بەختىم قارادۇر،
ئارمان بىلەن بۇگۈن ئۆمرۈم ئادادۇر،
كۆرۈشكۈنچە، قىبلىگاھىم، خوش ئەمدى.

ئۆز جانىمغا ئۆزۈم قىلدىم زۇلۇمنى،
مەنمەنلىكتىن باغلاتتىم مەن قولۇمنى،
تاپالمىدىم ئەمدى ھايات يولۇمنى،
كۆرۈشكۈنچە، قىبلىگاھىم، خوش ئەمدى.

ھېچ كىشىلەر بىزدەك غېرىب بولمىسۇن،
ئارمان بىلەن بەندە بولۇپ قالمىسۇن،
بىزدەك بولسا بۇ دۇنياغا كەلمىسۇن،
كۆرۈشكۈنچە، قىبلىگاھىم، خوش ئەمدى.

مېنى ئىلتىپ تاشلار ئىمىش مۇنارە،
ئەھمەد بەگنى ئاسار ئىمىش ھەم دارە،
يۈسۈپ بەگ دەر: باغرىم مېنىڭ مىڭ پارە،
كۆرۈشكۈنچە، قىبلىگاھىم، خوش ئەمدى.

ئەلقىسسە، جاللاتلار يۈسۈپ ـ ئەھمەدلەرنى گۈزەلشاھنىڭ ئالدىغا ئېلىپ ماڭدى. بۇ كۈنى مىسىر شەھىرىنىڭ ھەممە ئادەملىرى: «يۈسۈپ بەگنى مۇنارىدىن تاشلاپ، ئەھمەد بەگنى دارغا ئاسارمىش» دەپ، يەتتە ياشتىن يەتمىش ياشقىچە بىرى قالماي گۈزەلشاھنىڭ ئوردىسى ئالدىغا جەم بولدى. بۇ چاغدا بەگلەر يېتىپ كېلىپ گۈزەلشاھنىڭ ئالدىغا كىردى. گۈزەلشاھ بۇ بەگلەرگە:

ـــ ئەي يىگىتلەر، بىزنىڭ دىنىمىزغا كىرىڭلار، كۆپ مۇرۇۋۋەت قىلۇرمىز، ياخشى قىزلىرىمىزنى ئېلىپ بېرەي، ئالتۇن جابدۇقلۇق ئاتلارنى بېرەي، بولمىسا ھەر ئىككىڭلارنى ئۆلتۈرىمەن، ـــ دېدى.

يۈسۈپ بەگنىڭ ئاچچىقى كېلىپ، گۈزەلشاھقا قاراپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

بەندە بولدۇم زالىملارنىڭ ئېلىگە،
مەھرەملىرىم[39] بار ئىدى ياندا ساقلاقلىق،
ئەللىرىڭ بار، بىزنىڭ ئەلگە ئوخشىماس.
قىرىق يىگىتىم بار ئىدى ئالتۇن تاياقلىق،
نەلەر دەرسەن، بىز كىرمەيمىز تىلىڭگە،
بويى غۇنچە، مۇشكۇل ئىشقا ياراقلىق،
تىللىرىڭ بار، بىزنىڭ تىلغا ئوخشىماس.
بەگلىرىڭ بار، بىزنىڭ بەگكە ئوخشىماس.

سەھرالىرىڭ باردۇر يازۇ ياپلاقى،
كېنىزىكىم بارى ھۆرى ـ غىلماندەك،
تۇغلەرنى كۆردۇم، ئوينار تايلاقى،
يىگىتلىرىم مىسالى شىرى غەررانەك،
زىمىستانغا ئوخشار شەھرىڭ قىشلاقى،
سەردارلىرىم ھەربىرى مىڭ پەھلىۋاندەك،
يۇرتلىرىڭ بار، بىزنىڭ يۇرتقا ئوخشىماس.
بەگلىرىڭ بار، بىزنىڭ بەگكە ئوخشىماس.

كۆزۈڭ ئويۇپ يېدۇرسەم مەن ئۆزۈڭگە،
يۇسۇپ بەگ دەر: ئەزىز ئانا ماكانى،
قوغۇشۇنلار قۇيدۇرسام مەن كۆزۈڭگە،
گۈلچىمەنگە تولغان باغۇ بوستانى،
تا ئۆلگۈنچە كىرمەسمەن ھېچ سۆزۈڭگە،
ئاخىر كېلۈر بىزلەرنىڭمۇ زامانى،
تىللىرىڭ بار، بىزنىڭ تىلغا ئوخشىماس.
ئەللىرىڭ بار، بىزنىڭ ئەلگە ئوخشىماس.

ئەلقىسسە، گۈزەلشاھ بۇ سۆزنى ئاڭلاپ:

ــ ئەجەب سۆزى چوڭ، گەدىنى قاتتىق بەگلەر ئىكەن، ــ دېدى.

ئەھمەد بەگنىڭ غەزىپى كېلىپ:

ــ ئەي گۈزەلشاھ، يەتتە يىل زىندانىدا يېتىپ ئاجىزلىشىپ قالدۇق. بۇرۇنقى چاغ بولسا، بۇرنۇڭنى كېسىپ، ئۆزۈڭگە يېگۈزەر ئىدىم. كۆزۈڭگە قوغۇشۇن قۇيدۇرار ئىدىم، ــ دەپ خۇن ـ جىگىرىدىن بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

بۇرنۇڭنى كېسىپ يېدۈرەر ئىدىم ئۆزۈڭگە،
تاپالماسسەن ئۇلاردىن ھېچ ئامانى،
نە ئەيلەيىن، بۇرۇنقىدەك قۇۋۋىتىم بولسا.
ئەل ۋە يۇرتۇم، جىمى خەلقىم يار بولسا.
قوغۇشۇنلار قۇيار ئىدىم كۆزۈڭگە،
شەھرىڭگە كەلمەككە بولدۇڭ سەن سەۋەب،
نە ئەيلەيىن، بۇرۇنقىدەك قۇۋۋىتىم بولسا.
سۆزىمىز ھەق، دېمە بىزنى بىئەدەپ،
ئەي گۈزەلشاھ، بولما مۇنچە دەرغەزەپ،
نەچچە يىللار تاقەت قىلدىم زۇلۇمگە،
ساقلا بىزنى سەندە غەيرەت بار بولسا.
كېچە ـ كۈندۈز تەييار تۇردۇم ئۆلۈمگە،
قايتا كېلىپ ئات سالۇرمەن ئۇستۇڭگە،
ئەھمەد بەگ دەر: ئەي گۈزەلشاھ، سەن ئىشىت،
ئۇل خۇدايىم، پەيغەمبەرلەر يار بولسا.
ئۆرگەنچىدۇر جايىم مېنىڭ ئەي پەلىت،
بۇندا كېلۈر بارچە ئايماق پالۋانى،
خۇشامەتلەر قىلماس ھەرگىز مەرد يىگىت،
باشىڭ ئۈزرە سالۇر تۇرلۇك بالانى،
ئاسقىن جاللات، ئالدىدا گەر دار بولسا.

ئەلقىسسە، گۈزەلشاھ ئەھمەد بەگدىن بۇ سۆزنى ئىشىتىپ دەرغەزەپ بولۇپ:

— ئەي بەگلەر، نېمانچە لاپ ئۇرىسىلەر، مۇبادا مەن سىلەرنى قويۇپ بەرسەم قولۇڭلاردىن نېمە كېلۇر ئىدى؟ — دېدى.

يۈسۈپ بەگ:

— قولىمىزدىن نېمە كېلىدىكىن، قېنى ئاڭلاپ تۇر، — دەپ دەرغەزەپ بولۇپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

نېسىپ قىلسا ئاللا ئەگەر،
مەن كېلۇرمەن لەشكەر تارتىپ.
تۇغ كۆتۈرۈپ ئۇچ يۈز ئاتمىش،
يەتتە يۈز مىڭ توپ سۆرىتىپ.

كېچىلىرى يېقىپ چىراغ،
تەييار قىلىپ جەڭگە ياراغ،
ئارىمىزدا يەتتە يۈز تاغ،
مەن ئۆتەرمەن كاناي تارتىپ.

سالۇرمەن بوينۇڭغا غولنى،
قىلۇرمەن ساڭا زۇلۇمنى،
بېرىپ يىغارمەن ئېلىمنى،
شامۇ سەھەر ھۇۇ — ھۇۇلاتىپ.

ئوغۇل — قىزىڭنى ئالۇرلەر،
سېنى خەلقىم ساتارلەر،
يەتتە ئاي كاناي تارتارلەر،
ئەل — خەلقنى جېدەللىتىپ.

شاھىم ئەسىر قىلدىڭ، مېنى،
ۋەسىيىتىم ئىشىت قېنى،
يىگىتلىرىم كېلىپ سېنى،
ئېلىپ كېتەر قول باغلاتىپ.

لەشكەر كېلۇر ئىسپاھاندىن،
ئۇرۇش قىلۇر ئىككى ياندىن،
مەرد يىگىتلەر كېچەر جاندىن،
قىلىچ چاپۇر هاي — هايلاتىپ.

يەتتە يىللار سالدىڭ چاھقا،
يېتىشتىم زەۋقى — ساپاغا،
ۋەدە قىلىپ مەن ۋاپاغا،
ئالاي قىزىڭ نىكاھلاتىپ.

يۈسۈپ بەگ دەر: راستىن ئېيتار،
ئاتتىن چۈشمەي يۈرۈشتىن قايتار،
يا مالىلىرىڭ تۈتۈپ ساتار،
كاتتا — كىچىكنى يىغلاتىپ.

بۇ سۆزدىن كېيىن گۈزەلشاھ:

— بۇلار غەيرىتىدىن بۇ سۆزنى قىلدۇ ھەم بۇلار ئۇستا شائىرلار ئىكەن. كۆكچى شائىرنى كەلتۈرۈڭلار، بۇلار بىلەن بەسلەشسۇن، بىر تاماشىسىنى كۆرەيلى، قايسى-

سى غالىب كەلسە ئۇنىڭغا ئىنئام بېرەي، — دېدى.

كۆكچى بۇ مەيداندا يوق ئىدى. دەرھال خەۋەر بېرىپ ئالدۇرۇپ كەلدى. گۈزەلشاھ كۆكچىگە قاراپ:

— كۆكچى، سەن يۈسۈپ بىلەن شائىرلىقتا بەھس قىل، سەن شېئىردا غالىب كەلسەڭ بىر شەھەرگە ھاكىم قىلاي، يۈسۈپ غالىب كەلسە قىرىق قېچىرغا خەزىنە يۈكلەپ يۈرتىغا قايتۇراي، — دېدى.

كۆكچى بۇ سۆزنى ئىشىتىپ خۇشۇاخ بولۇپ، سازىنى قولىغا ئالدى.

شۇ چاغدا يۈسۈپ بەگ:

— ئەگەر مېنىڭ سازىم بولسا ئىدى، ئاجايىپ شائىرلىق قىلار ئىدىم، — دېدى.

گۈزەلشاھ بۇ سۆزنى ئىشىتىپ، ئالتۇندىن ياسىغان دۇتارنى كەلتۇرگەندى، يۈسۈپ بەگ:

— مۇنداق دۇتارىڭ قولۇمغا تۇگۈل، پۈتۈمغمۇ يارىمايدۇ. زىنداندا بوۋاي قەمبەر ئاتام ياساپ بەرگەن بىر دۇتارىم بار، شۇنى كەلتۈرۈپ بەرگىن، — دېدى.

گۈزەلشاھ دەرھال ئون ياساۋۇلنى بۇيرۇپ زىنداندىن يۈسۈپ بەگنىڭ دۇتارىنى كەلتۈرۈپ بەردى.

يۈسۈپ بەگ سازىنى قولىغا ئېلىپ:

— ئەي كۆكچى، سەن ئېيتقىن، — دېدى.

كۆكچى:

— سەن ئېيتقىن، — دېدى.

يۈسۈپ بەگ:

— ساڭا يول بېرەي، سەن ئېيتقىن، — دېدى.

كۆكچى سازىنى قولىغا ئېلىپ باشلىدى:

نەزم

كۆكچى:

سىپاھ[40] بولسا مەيدان يولىن ئاچارلەر،
قىلىچ چاپىپ قىزىل قانلار ساچارلەر،
بىر كۆكچىدىن ئون مىڭ يۈسۈپ قاچارلەر،
شەھرىڭگە بارغاندا كۆرگىل تاماشا.

يۈسۈپ بەگ:

يىگىتلىرىم ئەجدىھادەك قوزغالىپ،
سەردارلىرىم جەڭ قىلماقتا ئاتلانىپ،
كەلسە خەلقىم تۆت تەرەپتىن ئات سالىپ،
سۇرۇپ تەختىڭنى ئالغاندا كۆرگىل تاماشا.

كۆكچى:

توققۇز كاناي، ئوتتۇز سۇناي چالىنۇر،
لەشكەرلىرىڭ ئاياغىمغا يىقىلۇر،
بىرىڭ داردا، بىرىڭ مۇنارىدىن تاشلىنۇر،
يىرتقۇچ قۇشلار يېگەندە كۆرگىل تاماشا.

يۇسۇپ بەگ:
ئۆرگەنچتىن قوشۇنلىرىم كەلگەندە،
ئات ئويىنىتىپ جەڭ مەيدانىغا يەتكەندە،
يىگىتلىرىم سەن دىنسىزنى كۆرگەندە،
ھايـ ـ ھايلىتىپ قىرغاندا كۆرگىل تاماشا.

كۆكچى:
ئايا، سېنىڭ نازۇك بېلىڭ پۈكۈلسۇن،
ئۇستىخانىڭ قاقشال بولۇپ تۆكۈلسۇن،
توققۇز كاناي، ئوتتۇز سۇناي تارتىلسۇن،
يولۋاس، شىرلار كەلگەندە كۆرگىل تاماشا.

يۇسۇپ بەگ:
گۈزەلشاھنىڭ قول ـ پۇتىنى باغلاتىپ،
سەركەردىلەرنىڭ بىرىن قويماي يىغلاتىپ،
مىڭ ئۆكۈزگە كاتتا توپلار سۆرىتىپ،
ئىرئەلىخان كەلگەندە كۆرگىل تاماشا.

كۆكچى:
يۇسۇپ سېنىڭ قۇتۇلمىقىڭ گۇماندۇر،
يۇرتۇڭ يىراق، يوللار ئۇزاق داۋاندۇر،
سېنى قىرماي، تىرىك قويغان ياماندۇر،
چۆل ئىچىدە قىرغاندا كۆرگىل تاماشا.

يۇسۇپ بەگ:
نېسىپ بولسا دۇلدۇل، بىدۇ مىنەرمەن،
يۇرتقا بېرىپ يەنە قايتىپ كېلەرمەن،
چوڭلىرىڭنى تۇتۇپ باشىن كېسەرمەن،
باشتىن مۇنار ياسالغاندا كۆرگىل تاماشا.

كۆكچى:
ئايا يۇسۇپ، چاغلىمايسەن ئۆزۇڭنى،
قولۇڭ بوشتۇر، چوڭ قىلارسەن سۆزۇڭنى،
قايتا باغلاپ گۈزەلشاھىم قولۇڭنى،
قارا كۈنلەر سالغاندا كۆرگىل تاماشا.

يۇسۇپ بەگ:
ئايا تەرسا، چىقالمايسەن قەلئەڭدىن،
يىگىتلىرىم كېلۇر ئۆرگەنچ شەھرىدىن،
قىزلىرىڭنى نىكاھ قىلىپ بىر ـ بىردىن،
سىپاھلارغا بەرگەندە كۆرگىل تاماشا.

كۆكچى:
تۈلكە، قۇشلار كۈلەر سېنىڭ ھالىڭغا،
قاتتىق كۈنلەر چۈشەر سېنىڭ باشىڭغا،
بىز بارۇرمىز ئاخىر سېنىڭ يۇرتۇڭغا،
تاجۇ تەختىڭ ئالغاندا كۆرگىل تاماشا.

يۇسۇپ بەگ:
ئايا كۆكچى، ئويسا، سېنىڭ كۆزۈڭنى،
يىگىتلىرىم تىرىك سويار ئۆزۈڭنى،
ئەسىر قىلىپ خوتۇنلىرىڭ ـ قىزىڭنى،
ئولجا قىلىپ ئالغاندا كۆرگىل تاماشا.

كۆكچى:
ئايا، يۇسۇپ، تىل ـ قۇلاقىڭ كېسىلسۇن،
ئەزالىرىڭ دەرۋازىگە ئېسىلسۇن،
سېنىڭ شاھىڭ بىزنىڭ شاھقا قۇل بولسۇن،
كۆكچى سۇلتان بولغاندا كۆرگىل تاماشا.

يۇسۇپ بەگ:
يۇسۇپ بەگ دەر: يەنە قايتىپ كەلمىسەم،
شەھەرلىرىڭ بىردىن ـ بىردىن ئالمىسام،
مېنى سالغان چاھقا شاھىڭ سالمىسام،
لەشكەرلىرىم كەلگەندە كۆرگىل تاماشا.

شېئىر ئېيتىش مۇشۇ يەرگە كەلگەندە گۈزەلشاھ ئىنساپقا كېلىپ:
ـــ قايسىسى ئوبدان شېئىر ئېيتتى؟ ـــ دېدى.
ياساۋۇللاردىن بىرى:
ـــ ئەي پادىشاھىم، كۆكچىدىن يۇسۇپ ئوبدان ئېيتتى. كۆكچى ئىككى مىسرادىن قالدى ھەم

جانسىز ئېيتتى. يۈسۈپ قورقماي، مەردانىلىك بىلەن ئېيتتى، ــ دېدى.

گۈزەلشاھ سۆزىدىن يانالماي، دەرغەزەپ بولۇپ كۆكچى ئەييارغا:

ــ سەن مېنىڭ ئاش ـ نېنىمنى يەپ تۇرۇپ، نېمە ئۈچۈن بۇنىڭ بىلەن باراۋەر كېلەلمەيسەن؟ ــ دەپ ياساۋۇللارغا بۇيرۇق بېرىپ، كۆكچىنى يالىڭاچلاپ باستۇرۇپ، يەتمىش دەررە ئۇرغۇزدى ۋە تىللا سا ـ زىنى تارتىۋېلىپ، زەرياپ تونلىرىنى سالدۇرۇپ، مەيداندىن قوغلاپ چىقاردى. يۈسۈپ ـ ئەھمەدلەرگە قـ ـ ىرىق قېچىردا ئالتۇن ـ كۈموش يۈكلەپ بەردى، يەنە قىممەت باھا ئۈستۈاش كىيىم ـ كېچەك ۋە بىردىن ئىككى ئات، لازىملىق ياراغ ـ جابدۇقلارنى بېرىپ ئۆز يۇرتىغا كېتىشكە ئىجازەت بەردى. يۈسۈپ ـ ئەھمەدلەر قېچىرلىرىنى ئالدىغا سېلىپ كەتمەكچى بولدىلەر، ئول چاغدا گۈزەلشاھ يۈسۈپ ـ ئەھمەد ـ لەرگە قاراپ:

ــ ئەي بەگلەر، ئۆز يۇرتۇڭلارغا بارغاندا يەنە قايتىپ كەلمەكنى ئىختىيار قىلماڭلار، بىزلەرگە ئاداۋەت تۇتماڭلار، ئەگەر پۇلۇڭلار يېتىشمىسە، بىر خىزمەتكار ئەۋەتىڭلار، يەنە ئالتۇن ـ كۈموش يۈكلەپ بېرىمىز، ــ دېدى.

يۈسۈپ بەگ گۈزەڭگىگە پۈتىنى قويۇپ تۇرۇپ، گۈزەلشاھقا قاراپ خۇن ـ جىگەرلىرىدىن بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

نەزم

سۆزۈم ئاڭلا، يەزىدىلەرنىڭ سۇلتانى،
ئۆۋەت ئەمدى سىزدىن بىزگە ئۆتكەندۇر.
يەتتە يىلدۇر بەندە زىندان بولغىلى،
ئۆۋەت ئەمدى سىزدىن بىزگە ئۆتكەندۇر.

ئۇچ يۈز ئاتمىش شاھەرلىرىڭ ئېلىنۇر،
كۇللى دۇشمەن ئاياغىمغا يىقىلۇر،
قىرىق كۈنگىچە شادىيانە چېلىنۇر،
ئۆۋەت ئەمدى سىزدىن بىزگە ئۆتكەندۇر.

نە سەبەبتىن قول ـ ئاياغىم باغلادىڭ،
نەچچە ئۆۋەت ئۆلتۇرمەكنى چاغلادىڭ؟
يەتتە يىلدۇر زىندان ئىچرە ساقلادىڭ،
ئۆۋەت ئەمدى سىزدىن بىزگە ئۆتكەندۇر.

سەركەردەڭنىڭ بىرىنى قويماي ئۆلتۇرۇپ،
كوچىلارنى ئۆلۈكلەرگە تولدۇرۇپ،
ئاياغىمغا سېنى تەزىم قىلدۇرۇپ،
مەن كېتەرمەن، ئۆۋەت بىزگە ئۆتكەندۇر.

قايتىپ كېلىپ ئالاي سېنىڭ يۇرتۇڭنى،
ئۇلەشتۇرۇپ بېرەي مالۇ مۇلكۇڭنى،
يەكسان قىلاي سېنىڭ ئايۇان ـ تەختىڭنى،
ئۆۋەت ئەمدى سىزدىن بىزگە ئۆتكەندۇر.

يۈسۈپ بەگ دەر: غوللار سېلىپ بوينۇڭغا،
بەندە قىلىپ زەنجىر سېلىپ قولۇڭغا،
ئوت قويارمەن قەسرى ـ ئايۇان، يولۇڭغا،
چاھدا ياتماق ئەمدى ساڭا ئۆتكەندۇر.

ئەلقىسسە، گۈزەلشاھ يۈسۈپ بەگدىن بۇ سۆزنى ئىشىتىپ، بۇلارنى ئازاد قىلىپ قويۇپ بەرگىنىگە يۈز مىڭ پۇشايمان ۋە نادامەتلەر قىلدى، ئەمما قىلغان ھۆكمىدىن يانالمىدى، ئاندىن كېيىن:

ــ سىلەرنىڭ يۇرتۇڭلار ئۆرگەنچدۇر. مىرزا ئەھمەد سىلەرنى ئالداپ، ھىيلە ـ مىكرى بىلەن تۇتۇپ كەلگەن، ھالىڭلار شۇدۇر، ئۆزۇڭلارنى نېمە چاغلايسىلەر، مەي ئىچىپ مەست بولدۇڭلارمۇ؟! ــ دېدى.

يۈسۈپ بەگ دەرغەزەپ بولۇپ، ئۆزىنىڭ ئەل ـ يۇرت، قېرىنداشلىرىنى بىر ـ بىرلەپ بايان قىلىپ، گۈزەلشاھقا قاراپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

ئەندجان بىلەن مەرغىلاندىن،
قىرىق مىڭ ئۆيلۈك قوقان كېلۈر.
بىر - بىرىگە ئەھدە باغلاپ،
جاننى جانغا قاتقان كېلۈر.

جەڭگە ئۆزىنى چاغلىغان،
مەيدانغا بەلنى باغلىغان،
بىزلەرنى تىنماي يوقلاغان،
ئاغا - ئىنى تۇغقان كېلۈر.

لەشكەر كېلۈر نەمەنگاندىن،
ئات ئويىنىتىپ داۋانلاردىن،
كاناي تارتىپ ئىسپاھاندىن
بوز ئوغلانخان تاغام كېلۈر.

قورشاپ لەشكەر شەھىرىڭ ئالۇر،
ئايۋانىڭنى ئوردا قىلۇر،
تامامىي خەلقىم قالماي كېلۈر،
ھەيۋىسى زور توپان كېلۈر.

بەلخ شەھىرىگە بارسا خەۋەر،
ھىسار خەلقى قىلۇر سەپەر،
تاغلار بولۇر زىرۇ زەۋەر،
ئوتتۇز بىرلەك ئاۋغان كېلۇر.

سەمەرقەندكە نامە يەتسە،
لەشكەر كېلۇر ھەم ئون ھەسسە،
ھەممە بىر تەك ئول بىر ھەسسە،
ئالاي بېگى چاققان كېلۇر.

نامە بارسا ھىندىستانغا،
لەشكەر چۈشەر كوھىستانغا،

خەۋەر يەتسە چىنى ماچىنغا،
قاتار ـ قاتار كارۋان كېلۇر.

كىشى بارسا بەدەخشانغا،
كابۇل بىلەن بىلۇجىستانغا،
ئاندىن نېرى يۇرت ـ ماكانغا،
نامى ئۇلۇغ ئوغلان كېلۇر.

يۈسۈپ بەگ دەر: قىشلاقىغە،
بەندە قىلىپ ئىشلاقىغە،
شېھىتلەرنىڭ ئىنتىقامىغە،
ھوشۇر بەگدەك ئارسلان كېلۇر.

گۈزەلشاھ بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ، كۆرگەن چۈشى يەنە ئېسىگە كېلىپ، بۇلارنى قويۇپ بەرگىنىگە يۈزمىڭ پۇشايمان قىلدى، نادامەت چەكتى، لېكىن قىلغان ۋەدىسىدىن يانالمىدى. بۇ چاغدا يۈسۈپ بەگ بىلەن ئەھمەد بەگ قېچىرلىرىنى ئالدىغا سېلىپ يولغا راۋان بولدى. بۇ بەگلەرنىڭ ئۆز يۇرتىغا كەتمەكچى بولغانلىقىنى مىرزا ئەھمەد كۆرۈپ داغ ـ ھەسرەتتە قالدى. بۇ ئىشقا تاقەت قىلالماي: «بۇلارنى بىر ئىلاج قىلىپ ئۆلتۈرمىسەم بولمايدۇ، بۇلار ھېچ ۋاقىتتا مېنى تىرىك قويمايدۇ، ئۇلار يۇرتىغا يەتكەندىن كېيىن يەنە قايتىپ كېلىدۇ، ماڭا ئامانلىق يوق» دېدى ـ دە، ئۆز مۇلكىدىن توققۇز قېچىرغا ئالتۇن ـ كۈمۈش يۈكلەپ پاسىق نىيەت بىلەن بۇلارنىڭ ئارقىسىدىن ماڭدى.

بىرقانچە كۈندىن كېيىن كۆكچى ئەيىيار يۈسۈپ ـ ئەھمەدلەرنىڭ ئارقىسىدىن يېتىشىپ كېلىپ، بەگلەرگە سالام بەردى.

ئەھمەد بەگ مىرزا ئەھمەدنى كۆرۈپ:

ـــ بىزنى ھىيلە بىلەن تۇتۇپ يەتتە يىل زىنداننىڭ ئازاب ـ ئوقۇبەتلىرىگە سالغان قۇل سەن ئەمەسمۇ؟! ـــ دەپ قىلىچىنى قىنىدىن سۇغۇرۇپ كۆكچىگە ئېتىلدى، بىر قۇلىقى بىلەن

قولىنىڭ يېرىمىنى چېپىپ تاشلىدى. ئاڭغىچە كۆكچىنىڭ ئادەملىرى ئۇنى ئېلىپ قاچتى ۋە قايتىپ بېرىپ ئەھۋالنى گۈزەلشاھقا مەلۇم قىلدى. گۈزەلشاھ بۇنى ئاڭلاپ ئۇلارنى قويۇپ بەرگىنىگە قاتتىق پۇشايمان قىلدى.

ئەلقىسسە، يۈسۈپ بەگ، ئەھمەد بەگلەر ئاتلىرىغا مىنىپ ئۆز يولىغا قاراپ كېتىۋەردى. شۇ ماڭغاچە-چە يەتتە كېچە ـ كۈندۈز ئارام ئالماي يول يۈرۈپ، بىر سەھرانى يېتىپ كەلدى. ئۆستەڭ بويىغا چۈشۈپ دەم ئېلىشقا ئولتۇرغانىدى، چوڭ هويلىدىن بىر كېلىنچەك سۇغا چىقىپ كەلدى، يېنىدا يەنە بىر ھەمراهى بار ئىدى. كوزىسىغا سۇ ئېلىپ ئارقىسىغا ياناي دەپ تۇرىۋېدى، ئاندا يۈسۈپ بەگ ئەھمەد بەگكە:

ــ ئۇكام، بىز ئۇزاق ۋاقىت زىندانىدا يېتىپ ئادەم كۆرمەي زېرىكىپ كەتتۇق. شۇلار بىلەن بىر چاقچاقلىشىپ ئۆتسەك قانداق؟ ــ دېدى.

ئەھمەد بەگ «خوپ بولۇر» دەپ كېلىنچەكنىڭ قېشىغا كەلدى. قارىسا، يېنىدا بويىغا يەتكەن بىر قىز تۇرۇپتۇ. بۇنى كۆرۈپ يۈسۈپ بەگ قىزنىڭ يېنىغا كەلدى. ئۇ قىز يۈسۈپ بەگنىڭ رەڭگىرويىغا سەپسېلىپ، كوزىسىنى ئاستا يەرگە قويۇپ كۆزلىرىنى سۈزۈپ، لېۋىنى چىشلەپ تۇردى. يۈسۈپ بەگ كۈلۈپ تۇرۇپ:

ــ خېنىم، يول قايسى؟ چۆل قايسى؟ بىز يولدىن ئادىشىپ قالدۇق، يول بىلەمسىز؟ ــ دەپ سۆز تاشلىدى:

يۈسۈپ بەگ:
سۇ بويىدا تۇرغان گۈزەل،
بىزنىڭ يوللار قايدا بولۇر؟
شەنىڭزگە ئېيتاي غەزەل،
بىزنىڭ ئەللەر قايدا بولۇر؟

قىز:
تونالمىدىم نېچۈك ئادەمسەن،
قايسى يۇرتلاردىن كەلدىڭسەن؟
بەلكى ماڭا نامەھرەمسەن،
بىلمەسمەن جايىڭ قايدىدۇر؟

يۈسۈپ بەگ:
تەشنا بولدۇم مەن سۆزۈڭگە،
مېھماندۇرمىز ئۆزۈڭگە،
قۇربان بولاي قاش ـ كۆزۈڭگە،
بىزنىڭ يوللار قايدىدۇر؟

قىز:
قايلاردىن كەلدىڭ مۇندا سەن،
ھۆسنۈمگە بولدۇڭ بەندە سەن،
ئاتا بىزار كۈندە سەن،
بىلمەسمەن جايىڭ قايدىدۇر؟

يۈسۈپ بەگ:
قىزىلباشقا بولدۇم بەندە،
ئاياغىمغا سالدى گۈندە،
ئازاد بولۇپ كەلدىم مۇندا،
بىزنىڭ يوللار قايدىدۇر؟

قىز:
قويۇڭ ئەمدى كېتەي مېنى،
بىللە كەلگەن يەڭگەم قېنى؟
ئانام كۆرسە ئۇرار مېنى،
بىلمەسمەن جايىڭ قايدىدۇر؟

يۇسۇپ بەگ:

ھۆسنۇڭ گۈللەر خىرمىنى،
كەل، قوينۇڭغا ئال مېنى،
يۇسۇپ بەگ دەپ بىلگىن مېنى،
بىزنىڭ يوللار قايىدىدۇر؟

قىز:

ماڭا لازىم كوشەك ئەلا،
كۆزۈڭ جادۇ، ھۆسنۇڭ رەنا،
سورىساڭ مېنىڭ ئېتىم زوھرا،
بىلمەسمەن جايىڭ قايىدىدۇر؟

بۇلارنىڭ ئېيتىشىشلىرىنى ھېلىقى كېلىنچەك ئاڭلاپ ئاچچىقى كېلىپ: «ئول قىزدىن مەن چىراي-لىق تۇرسام، ماڭا سۆز قىلمىدى» دەپ نەپسى ئىزا تارتىپ ئارقىسىغا قاراپ ـ قاراپ كېتىۋاتاتتى، بىر تاشقا پۇتلىشىپ كېتىپ كوزىسى سۇنۇپ كەتتى. كېلىنچەك كوزىسىنى سۇندۇرۇپ، كۆڭلىنى تىندۇ-رۇپ، ساپالىنى ئۇشلاپ، بەگكە قاراپ كۆڭلىنى خۇشلاپ، ئىشق ئوتىدا كۆزىنى ياشلاپ تۇراتتى.

ئەھمەد بەگ:

ـــ ئول جۇۋاننىڭ نەپسى ئىزا تارتىپ، خاپا بولدى. مەن ئۇنىڭ كۆڭلىنى ئېلىپ قويماي، ـــ دەپ شوخلۇق بىلەن كۈلۈپ تۇرۇپ بۇ سۆزلەرنى ئېيتتى:

نەزم

ئاشقىلىقنىڭ قەدرىنى
جۇۋان بىلۇر، قىز نە بىلسۇن؟
ياش يىگىتلەرنىڭ قەدرىنى،
جۇۋان بىلۇر، قىز نە بىلسۇن؟

قىز قولىدا تىللا ئۈزۈك،
جۇۋاننى كۆردۇم مەن تۇزۇك،
سۆزى شېرىن، تىلى چۇچۇك،
جۇۋان بىلۇر، قىز نە بىلسۇن؟

قىز بويىندا باردۇر سەدەپ،
جۇۋاندا بار خۇلق - ئەدەپ،
كىشى بىلمەس قەدرىن ئەجەب،
جۇۋان بىلۇر، قىز نە بىلسۇن؟

قىز قولىدا رومالى بار،
جۇۋان كۆكسىدە ئانارى بار،
ئاشقىلىقنىڭ كۆپ يولى بار،
جۇۋان بىلۇر، قىز نە بىلسۇن؟

قىزلار ئورار رومالىنى،
لېۋىدىن تۆكەرلەر بالىنى،
مەرد يىگىتنىڭ خىيالىنى،
جۇۋان بىلۇر، قىز نە بىلسۇن؟

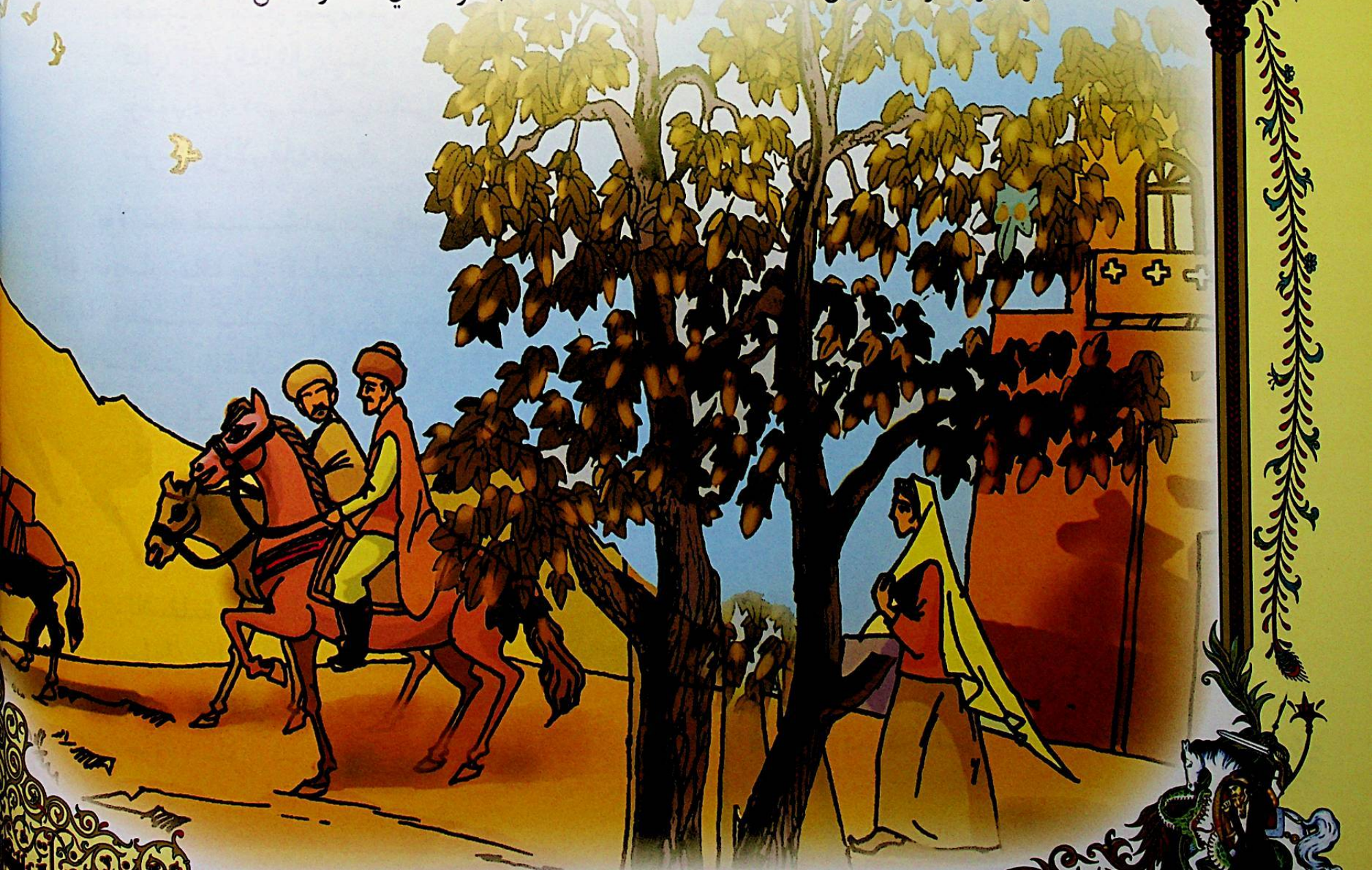
ئەھمەد بەگ دەپ بىلگىن مېنى،
بوستانىمغا مەرغۇپ سېنى،
بىلدىم ئەسلىڭ بىر ئەر مېنى،
جۇۋان بىلۇر، قىز نە بىلسۇن؟

ئول كېلىنچەك بۇ سۆزنى ئاڭلاپ ئەھمەد بەگكە قاراپ كۈلۈپ، تۇرغان ئورنىدا قېتىپ قالدى. ئۇ ۋاقىتتا ئەھمەد بەگ: «بۇ جۇۋاننىڭ كۆڭلىنى ئوبدان بىر خۇش قىلاي» دەپ، جۇۋاننىڭ ئالدىغا بېرىپ بۇ سۆزنى ئېيتتى:

نەزم

ئەھمەد بەگ:
كوزا سۇندۇرغان كېلىن،
خەۋەر بەرگىن ئەللەرىڭدىن.
بىر پىيالە سۇ بەر، ئىچەي،
ئاشۇ نازۇك قوللارىڭدىن.

كېلىنچەك:
غەزەل ئېيتقان بەرنا يىگىت،
مەن ئايلىناي بويلارىڭدىن.
جاۋاب بېرىپ سوئالىڭغا
بەھرە ئالاي تىللارىڭدىن.

ئەھمەد بەگ:
سەنسەن ئۆزۈڭ كېلىنلەر خوبى،
ھەممە قىزلارنىڭ مەرغۇبى،
بىلمىدىم، سەن كىمنىڭ مەھبۇبى،
سۆزلە شېرىن لەۋلەرىڭدىن.

كېلىنچەك:
بىزلەر بىلەن قىلما ھەزلە،
سەن كېتەرسەن ئۇزاق يەرگە،
ياريم باردۇر سەندىن ئەلا،
سەن كەچكىن بۇ ئويلارىڭدىن.

ئەھمەد بەگ:
سەندەك رەنانى ھېچ كۆرمىدىم،
ئاتمىدىن يەرگە چۈشمىدىم،
ئىچتىم سۇنى، ھېچ قانمىدىم،
سۆيۈپ كېتەي لەۋلەرىڭدىن.

كېلىنچەك:
سۇ تىلەرسەن، كەلگىن بېرى،
ھەزىل قىلىپ كەتمە نېرى،
مەن ھەم بولاي ساڭا جورى،
ئۆرگۈلەيمىن بويلارىڭدىن.

ئەھمەد بەگ:
ھەممە قىزدىن ھۆسنۈڭ غالىب،
مەن بولۇرمەن ساڭا تالىپ،
ئات ساغرىسىغا قامچا سالىپ،
ئاشسام تاغۇ چۆللەرىڭدىن.

كېلىنچەك:
مېنى سورىساڭ، جوراڭدۇرمەن،
كېچە ـ كۈندۈز زارىڭدۇرمەن،
ئالساڭ سېنىڭ يارىڭدۇرمەن،
شوراي شېرىن تىللارىڭدىن.

ئەھمەد بەگ:
قىزنىڭ قېشىدا بەگ يۈسۈپ،
قىلمىدىم ساڭا تەئەسسۇپ،
ئەھمەد بەككە سەن مۇناسىپ،
دانە ـ دانە خاللارىڭدىن.

كېلىنچەك:
ئايلاخان دەر تۇت قولۇمدىن،
باغچامغا كىر، ئۇز گۈلۈمدىن،
كۆيلەر ئىشىت بۇلبۇلۇمدىن،
قۇچۇپ ئالاي بەللەرىڭدىن.

جۇۋان كۆزىدىن يېشىنى توختىتىۋالالماي تۇرغانىدى، ئەھمەد بەگ بۇ ھالنى كۆرۈپ:

ــ كېلىنچەك، بۇ بىزنىڭ چاقچاق سۆزىمىز، كۆڭلىمىزدە كىر يوق، بىز بۇ يەردە تۇرالمايمىز، ــ دەپ خارەزمگە قاراپ يول ئالدى. كېلىنچەك ھەسرەت بىلەن يىغلاپ قالدى.

يۈسۈپ بەگ ئول قىزغا:

ــ بىز سەن بىلەن بىرمۇنچە سۆزلەشتۇق. مېنىڭ گۈلئەسەل دەپ يارىم بار، ئۇنىڭ نۇرغۇن كېنىزەكلىرى بار، سەن ئۇلارنىڭ قاتارىدا يوقسەن، ــ دەپ قىزنىڭ يىغا ـ زارىسىگە قارىماي يولغا راۋان بولدى.

قىز يۈسۈپ بەگكە يېلىنىپ:

ــ مەن ئالدىڭىزدا شاتۇر بولۇپ ماڭسام، مېنى كېنىزەكلەر قاتارىدا كۆرسىڭىز ناھايىتى خۇشۇاخ بولسام، ــ دەپ يۈسۈپ بەگنىڭ ئارقىسىدىن ئەگىشىپ ماڭدى. لېكىن، ئىككى سايدىن ئۆتكەندىن كېيىن ھېرىپ ماڭغۇچىلىك مادارى قالماي بەگكە يېتىشەلمىدى. ھارغان يېرىدە ئولتۇرۇپ قېلىپ، يۈسۈپ بەگنىڭ ئارقىسىدىن قاراپ يىغلاپ، خۇن ـ جىگىرىدىن بۇ سۆزنى ئېيتتى:

نەزم

يۈسۈپ بېگىم مەندىن سالام ــ
ئېيتىڭ گۈلئەسەلخان ئايىمگە.
بويى زىلۇا، قەلەمقاشلىق،
خۇلقى خۇشخۇي مۇلايىمگە.

كۆزلىرىڭىز توختاپ ياشتىن،
ئازاد بولدۇڭ قىزىلباشتىن،
يەنە سالام قايتىۋاشتىن،
جادۇ كۆزى خۇمارىڭگە.

قىزىل مەخمەلدۇر چادىرىڭىز،
ئېسىمدىن كەتمەس خاتىرىڭىز،
ئالدىڭىزدا بولاي چاكىرىڭىز،
قامچاڭ تەگسۇن ساچ باغىمگە.

ئەۋۋەلدە دوست بولارسەن،
ئاخىردا سۇست بولارسەن،
سۆيسەم ئەگەر مەست بولۇرسەن،
بۇيۇم تەگسۇن دىماغىڭگە.

مەن بىر گۈلۈڭ، سەن بۇلبۇلۇم،
ساڭا لايىق زۇلپ سۇنبۇلۇم،
ئۇزاقلاپ قالدى مەنزىلىم،
كېلىپ كىرگىن قۇچاغىمگە.

ماڭا قاراپ بىر باقمىدىڭ،
مېنى كۆزۇڭگە ئىلمىدىڭ،
چارچاپ قالدىم، سەن بىلمىدىڭ،
كىرمەي كەتتىڭ چارباغىمگە.

زۆھرا كەلدى يانە ـ يانە،
خاللارىڭ بار دانە ـ دانە،
خاھ ئاشنا بول، خاھ بىگانە،
مەن تاپشۇردۇم خۇدايىمگە.

شۇ سۆزدىن كېيىن زۆھراخان زار ـ زار يىغلاپ، يۈسۈپ ئىشقىدا ئاھۇ زار ئەيلەپ تۆت سائەت ئولتۇرۇپ، نامازدىگەر ۋاقتىدا ئۆيگە قايتتى.

ئەلقىسسە، يۈسۈپ بەگ بىلەن ئەھمەد بەگلەر قىزىلباشلار يۇرتىدىن چىقىپ، تاغلاردىن ئېشىپ،

چۆللەرنى كېزىپ، ئون كۈن بولدى دېگەندە بىر تاغ باغرىدىكى بۇلاقنىڭ ياقىسىغا كېلىپ ئاتتىن چۈشتى. ئۇلار قېچىرلىرىنى ئوتقا قويۇپ ئولتۇرۇشقانىدى، يىراقتىن نۇرغۇن ئاتلارنىڭ ئوپۇر - توپۇر قىلغان ئاۋازى ئاڭلاندى. يۈسۈپ بەگ دەرھال ئېتىغا مىنىپ تاغنىڭ ئۈستىگە چىقىپ قارىسا، كۆكچى ئەيياز يەتتە يۈز ئاتلىق لەشكەرنى باشلاپ قوغلاپ كېلىۋېتىپتۇ. يۈسۈپ بەگ تاغدىن چۈشۈپ ئەھۋالنى ئەھمەد بەگكە خەۋەر قىلدى.

ئەھمەد بەگ بۇ سۆزنى ئاڭلاپ دەرغەزەپ بولۇپ، غەيرىتى جۇش ئۇرۇپ، دۈشمەنگە ئات سالماقچى بولدى. يۈسۈپ بەگ ئەھمەد بەگنىڭ ئېتىنىڭ جىلاۋىنى چىڭ تۇتۇۋالدى. ئەھمەد بەگ جەڭگە كىرىشنى تەلەپ قىلىپ تۇرۇۋالدى. يۈسۈپ بەگ ئەھمەد بەگكە جاۋاب بەرمىدى. ئۇلار نەچچە يەردىن تەمسىل كەلتۈرۈپ، بۇ سۆزلەرنى ئېيتتى:

نەزم

ئەھمەد بەگ:
ئارقىمىزدىن يېتىپ كەلگەن دۈشمەنلەر،
ماڭا رۇخسەت بەرگىل، يۈسۈپ سۇلتانىم.
تاغ - سايلارغا بۈگۈن تولدى مەلئۇنلار،
ماڭا رۇخسەت بەرگىل، يۈسۈپ سۇلتانىم.

ئەھمەد بەگ:
نەچچە ۋاقىت ئەجەب دىلگىر بولۇپمەن،
نەزەر تارتىپ بۇ يەرلەرگە كېلىپمەن،
دۈشمەنلەرنى بۇ ئەھۋالدا كۆرۈپمەن،
جاۋاب بەرگىل ماڭا، يۈسۈپ سۇلتانىم.

يۈسۈپ بەگ:
ياش ئوغلانسەن، كۆرمىگەنسەن مەيدانىنى،
نەچچە يىللار كۆرۈپ ياتتىڭ زىندانىنى،
كۆپ ئادەملەر بىلمەس ياخشى - يامانىنى،
تاماشالەر كۆرگىل، ئەھمەد سۇلتانىم.

يۈسۈپ بەگ:
قىلىچلىشاي بۇ دۈشمەنلەر قەستىدە،
ئۆلۈكلىرى قالسۇن تاغنىڭ پەستىدە،

هازىر تۇروپ قېچىرلارنىڭ ئۇستىدە،
تاماشالار كۆرگىل، ئەمەد سۇلتانىم.

ئەمەد بەگ:
كۆردۇڭ ئاكا، ياۋۇز دۇشمەن كېلىپتۇر،
بىزنى تۇتقان كۆكچى ئەييار كېلىپتۇر،
مەرد يىگىتتە مەردانىلىك تولۇپتۇر،
ماڭا رۇخسەت بەرگىل، يۈسۈپ سۇلتانىم.

يۈسۈپ بەگ:
تاماشا قىل، كۆروپ ئاكاڭ ئىشىنى،
قويماي ئۇزەي دۇشمەنلەرنىڭ بېشىنى،
قانغا بويايي بۇ كەڭ ساينىڭ تېشىنى،
تاماشالار كۆرگىل، تۇروپ سۇلتانىم.

ئەمەد بەگ:
قاراپ تۇرغىن مەرد يىگىتنىڭ شەنىگە،
قويۇپ بېرەي ئاتنى دۇشمەن ئۇستىگە،
ئۆلۇكلىرى كۆمۈلسۇن تاغنىڭ ئاستىگە،
رۇخسەت بەرگىل ماڭا، يۈسۈپ سۇلتانىم.

يۈسۈپ بەگ:
ئەمەدخانىم، كۇتۇپ تۇر، مەن باراي يەككە،
ئەجەل ئوقى تەگسۇن كۆكچى بەدرەككە،
تاغ ـ داللار تولسۇن شۇندا ئۆلۈككە،
تاماشالار كۆرگىل، ئەمەد سۇلتانىم.

ئەمەد بەگ:
ئەمەد بەگ دەر: مېنى كۆزگە ئىلمىدىڭ،
ئۆزۈڭ بىلدىڭ، مېنى ئادەم بىلمىدىڭ،
قاراپ تۇروپ ماڭا جاۋاب بەرمىدىڭ،
رۇخسەت بەرگىل ماڭا، يۈسۈپ سۇلتانىم.

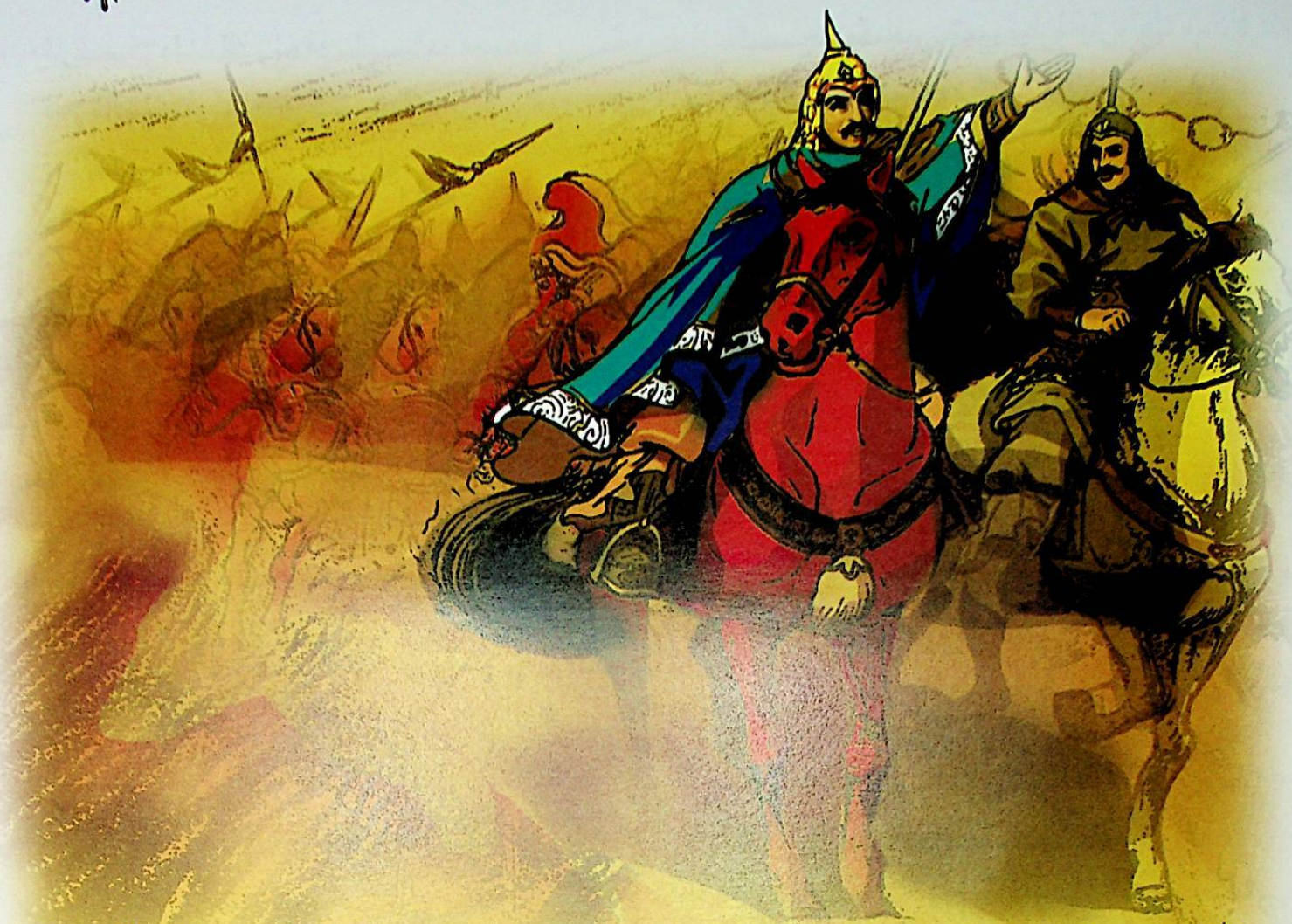
يۈسۈپ بەگ:
يۈسۈپ بەگ دەر: ئۇكام ئارسلان ئىكەنسەن،
شىجائەتلىك شىرى يەزدان ئىكەنسەن،
ئەلگە مەشھۇر بىر پەھلىۋان ئىكەنسەن،
بىرنى قويماي قىراي، ئەمەد سۇلتانىم.

ئۇلار مەيدان تالىشىپ، بىر ـ بىرىنىڭ ئاتلىرىنى قويۇپ بەرمەي، ئاخىر ھەر ئىككىسى دۇشمەن ئۇستىگە بىر يولى ئات قويدى. بۇلار دۇشمەن سېپىنى بۆلۈپ تاشلاپ، قوغلاپ يۈروپ زەربە بەردى. ئەھمەد بەگ كۆكچى ئەييارنى قوغلاپ يۈروپ تۇتۇپ، يۈسۈپ بەگنىڭ ئالدىغا ئەكەلدى. يۈسۈپ بەگ كۆكچى ئەييارنىڭ يالۇڭغىنىغا قارىماي نەچچە مىڭ ئازابلار بىلەن ئۆلتۈردى. يۈسۈپ بەگ قاچقان دۇشمەنلەرنى قوغلاپ تۇتۇپ ئەسىر قىلدى ۋە ئەسىرلەرنى يىغىپ ئۇلارغا سىياسەت قىلىپ بۇ سۆزلەرنى ئېيتتى:

نەزم

شاھىڭغا بېرىپ ئېيتقىن مېنىڭ سۆزۇمنى،
تۆت تەرەپتىن، تۇشمۇ تۇشتىن توپ ئېتىپ،
مۇندىن بېرىپ ئاتتىن چۇشمەي كېلۇرمەن.
ئۆلۈكلىرىڭ مەيدان ئىچرە تولدۇروپ،
ئەللىرىمگە بىر كۆرسىتىپ ئۆزۇمنى،
لەشكىرىڭنى قىلىچ تىغىدىن ئۆتكۈزۈپ،
نۇرغۇن لەشكەر باشلاپ ئاخىر كېلۇرمەن.
ئوغۇل ـ قىزىڭ ئولجا قىلىپ كېلۇرمەن.

دۇشمەنلەرنىڭ كۆزلىرىنى ياش قىلىپ،
قانلىرىڭدا بوياپ مەيدان يۈزىنى،
ئۆلۈكلەرنى مەيدان ئىچرە تاش قىلىپ،
ئەسىر ئېلىپ ئۇلۇغ ـ ئۇششاق ھەممىڭنى،
ھوشۇر بەگنى مەيدان ئىچرە باش قىلىپ،
ئاڭلا بۇگۇن يۈسۈپ ـ ئەمەد سۆزىنى،
يۇرتلىرىڭنىڭ بارىن ۋەيران قىلۇرمەن.
گۇزەلشاھنى ئاخىر چاھقا سالۇرمەن.

ئەلقىسسە، يۇسۇپ ـ ئەھمەد ئەسرلەرنى قويۇپ بېرىپ، غەلىبىدىن كۆڭۈللىرى چاغ بولۇپ، ئۆرگەنچ، خارەزم يولىغا راۋان بولدىلەر. شۇ ماڭغانلىرىچە نەچچە مەنزىللەردىن ئوتۇپ، يەتتە تاغدىن ئېشىپ، ئەسقەر تېغىغا يېتىپ كەلدىلەر. بۇ تاغنى كۆروپ باشتىن ئۆتكەن كۈنلىرى ئېسىگە كېلىپ، كۆڭۈللىرى بۇزۇلدى. ئەھمەد بەگ نەچچە يەردىن تەمسىل كەلتۈروپ، ئۆزىنى توختىتىۋالالماي، خۇن ـ جىگىرىدىن چىقىرىپ بۇ سۆزلەرنى ئېيتتى:

نەزم

شۇكۇر ئېيتاي خۇدايىمغا، بەندە بولۇپ ئول ئىرادە،
يامان كۈنلەر ئۆتۈپ كەتتى. ئەلەم چېكىپ كۆپ زىيادە،
دۇشمەنلەرگە بەندە بولۇپ دۇشمەن ئاتلىق، مەن پىيادە،
چۇشكەن كۈنلەر ئۆتۈپ كەتتى. يۈرگەن كۈنلەر ئۆتۈپ كەتتى.

كىمگە ئېيتاي بۇ داغمنى، بېشىمىزغا ئۇروپ قامچى،
ھېچكىم بىلمەس سوراغمنى، رەھىم قىلماي زالىم كۆكچى،
تاشلار يېرىپ تىرناغمنى، تىل ـ ئاھانەت قىلىپ شۇنچى،
يۈرگەن كۈنلەر ئۆتۈپ كەتتى. كۆرگەن كۈنلەر ئۆتۈپ كەتتى.

يەتتە يىللار سىنەم داغلاپ، چېقىپ زىندانىنىڭ ئىچىدىن،
ئازاب بىلەن دائىم يىغلاپ، ئېغىر كۈلپەتلەر ئاستىدىن،
ئات ئالدىدا قولۇم باغلاپ، تاغۇ تاشلارنىڭ ئۇستىدىن
تارتقان كۈنلەر ئۆتۈپ كەتتى. يۈرگەن كۈنلەر ئۆتۈپ كەتتى.

ئارقىمىزدا مىڭ مۇھاسىل،
ئەھمەد بەگ دەر: ئەي بېرۇ بار،
دەم ئالدۇرماي ماڭدى بىر خىل،
نەچچە يىل بولدۇم ئىنتىزار،
يىراقلىشىپ شەھرۇ مەنزىل،
زىندان ئىچىدە خارۇ زار
قالغان كۈنلەر ئۆتۈپ كەتتى.
ياتقان كۈنلەر ئۆتۈپ كەتتى.

ئەلقىسسە، يۈسۈپ بەگ بۇ سۆزنى ئاڭلاپ، ئەھمەد بەگنىڭ كۆڭلىگە تەسەللى بەردى. ئۇلار بىر - بىرىگە مەدەت بېرىپ ئەسقەر تېغىدىن ئاشقانىدى، كۆرەگان دەرياسى كۆرۈندى. دەريا بويىغا كېلىپ قارىسا، سەل كېلىپ ئېگىز - پەسنى بېسىپ، دەريا سۈيى مەۋج ئۇرۇپ تۇرۇپتۇ. بەگلەر بۇ دەريانا قاراپ ئۆرتىگۈچى دەرد بىلەن بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

كەلدى خارەزم سۇلتانى،
سۇلىرىڭنى قۇرۇتۇرمەن،
يول بەر، كۆرەگان دەريانى!
يول بەر، كۆرەگان دەريانى!
ئەسقەر تېغىنىڭ بۇلاقى،
بەندە ئىدۇق، بولدۇق ئازاد،
يول بەر، كۆرەگان دەريانى!
يول بەر بىزگە كەڭ - كۇشاد،
كېلۇرسەن ئەسقەر تاغىدىن،
بارغان يېرىڭ بولۇر ئاۋات،
ئۆتەرسەن ئېرەم باغىدىن،
يول بەر، كۆرەگان دەريانى!
ئۆتمە، ئېتىم تۇياقىدىن،
بۇ قېچىرلار يۇرتقا كېتەر،
يول بەر، كۆرەگان دەريانى!
ئۆتەر يولنى قىلما خەتەر،
ئۇستۇڭدىن ئات ئىرغىتۇرمەن،
يۈسۈپ - ئەھمەد ھەيدەپ ئۆتەر،
بۇلاقلىرىڭ بېركىتۇرمەن،
يول بەر، كۆرەگان دەريانى!

دېگەندىن كېيىن، قېچىرلارنى ئالدىغا سېلىپ، دولقۇنلار بىلەن ئېلىشىپ مىڭ تەستە دەريادىن ئۆتۈپ يولغا راۋان بولدىلەر. شۇ يۇرگەنلىرىچە يول مېڭىپ، يەتتە ئاي، يەتتە كۈن بولدى دېگەندە خارەزمنىڭ دەرەخلىرى، باغلىرى كۆرۈندى. ئەھمەد بەگ بۇنى كۆرۈپ كۆڭلى بۇزۇلۇپ، خۇن - جىگىرىدىن بۇ سۆز-لەرنى ئېيتتى:

نەزم

يۈسۈپ ئاكا، ئارمان قالماس كۆڭلۈمدە،
ئەمدى كېتەر بىزدىن ھىجران داغلىرى،
ئاغا - ئىنى تۇغقانلارغا يەتكۈزسە.
ئويناپ ئۆسكەن شۇ جايلارغا يەتكۈزسە.
قادىر ئىگەم ئىككىمىزنى قۇتقۇزدى،
يەتتە يىللار زىندان بولدى ماكانىم،
ئاغا - ئىنى قېرىنداشقا يەتكۈزسە.
بۇ يۇرتلاردا قالمىغاندۇر نىشانىم،
جىلۋە قىلدى خارەزمنىڭ باغلىرى،
ئەمدى كېتەر پۇت - قولۇمغا دەرمانىم،
بۇلبۇللىرى سايرار سەھەر چاغلىرى،
مەدەت بەرگەن يۇرتلىرىمغا يەتكۈزسە.

ئانام، تاغام تىنماي بىزنى ياد ئېتەر،
گۈلخەدىچە پىراقىمدا داد ئېتەر،
ئەھمەد بەگنىڭ بۇگۈن كۆڭلىن شاد ئېتەر،
ئېسەن ـ ئامان تۇغقانلارغا يەتكۈزسە.

دېگەندىن كېيىن، يۈسۈپ بەگنىڭمۇ كۆڭلى بۇزۇلۇپ:

ـــ ئەي ئۇكام، بىز زىنداندىن خالاس بولدۇق. ئەجەل يەتمىسە، كىشى ئۆلمەس ئىكەن. ئاتا ـ ئانا، ئۇرۇق ـ تۇغقانلار سالامەت بولسا ناھايىتى ياخشىدۇر، ئەگەر ۋاپات بولغان بولسا بىزگە قىيامەت شۇنداً، ـــ دەپ، ئەھمەد بەگكە قاراپ خۇن ـ جىگىرىدىن بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

يەتتە يىللار بەندە بولدۇم، مىسكىن ئانالار بارمىكىن،
بىزنى يادلاپ يىغلىغان ساھىبدۇئالار بارمىكىن؟
ياري جورام، سىردىشىم ھەم ئاشنالار بارمىكىن،
پەھلىۋان سەردارلىرىم ـ رۇستەمنەمالار بارمىكىن؟

كېچە ـ كۈندۈز تىنمايىن خۇشخۇي غەزەلخان ئەيلىگەن،
قارى قۇرئان بولۇبان زىكرى سۇبھان ئەيلىگەن،
مەرىپەت مەيدانىنى دائىم گۈلىستان ئەيلىگەن،
ھەق يولىغا ئۆزىن ئۇرغان دىلنەۋالار بارمىكىن؟

يەتتە يىل زىنداندا قالدىم، مەن بېگىم ئەھمەد بىلەن،
پۇرقىتى ھىجراندا قالدىم، مەن بېگىم ئەھمەد بىلەن،
ھەسرەتۇ ئارماندا قالدىم، مەن بېگىم ئەھمەد بىلەن،
ئويناپ ئۆسكەن يارۇ دوستۇ ئەقرەبالار بارمىكىن؟

بىلمىدىم، بارمۇ يىگىتلەر ھەم ھوشۇر بەگ سەردار،
بىز ئۈچۈن قان يىغلىشىپ ئانا ـ سىڭىللار ئىنتىزار،
كۆرمىگۈنچە تا ئۇلارنى، مەندە يوق سەبرۇ قارار،
بىللە يۈرگەن بىز بىلەن ئىنى ـ ئاغالار بارمىكىن؟

بەگ يۈسۈپ دەر: نەيلەيىن، ئارماندا قالدىم مەن بۇگۈن،
كۆرمىگۈنچە تا ئانام، ھىجراندا قالدىم مەن بۇگۈن،
قايتىۋاشتىن يىغلايىن، گۈماندا قالدىم مەن بۇگۈن،
گۈلخەدىچە، گۈلئەسەل زۇلپى سىياھلار بارمىكىن؟

ئەلقىسسە، بەگلەر قېچىرلارنى ھەيدەپ، ئۆرگەنچ يۈرتىغا كىرىپ كۆرسە، بۇ شەھەرنىڭ كوچا ـ ئىـ ماھەتلىرى باشقىچە بولۇپ كېتىپتۇ. يوللاردا ئادەم ناھايىتى كۆپ، ئۇلار ھەر تەرەپكە يۈگۈرۈشۈپ يۈرۈپـ تۇ. بىر تۇز سەھىنىدە بەش ـ ئالتە مىڭ ئادەم ئوغلاق تارتىپ يۈرۈپتۇ.

ئويۇن كۆرۈۋاتقان ئادەملەر بۇ بەگلەرنى كۆرۈپ:

ـــ نادىر بەگ سۇلتانىنىڭ تويىغا كەلگەن يىگىتلەردەك كۆرۈنىدۇ، ـــ دېيىشتى.

بەگلەر بۇ سۆزنى ئىشىتىپ تەئەججۇپلەندى. شۇ ئەسنادا بېشىغا كۆك سەللە ئورىغان، كۆك كىيىم كىيگەن بىر يىگىت يۈسۈپ ـ ئەھمەدلەرگە يېقىن كېلىپ سالام قىلدى ۋە:

ـــ سىزلەر كىم بولۇرسىزلەر؟ ـــ دەپ سورىدى.

يۈسۈپ بەگ جاۋاب بەردى:

ـــ بىز مىسىر شەھىرىدىن چىقىپ كەلدۇق، خارەزم شەھىرىگە بارىمىز.

ئاندىن يۈسۈپ بەگ بۇ يىگىتتىن:

ـــ بۇ كاتتا توي كىمنىڭ؟ ـــ دەپ سورىدى.

يىگىت:

ـــ ئەي تۆرەم، بۇنى بىر سورىماڭ، مەن دېمەيلا قويماي، ـــ دەپ كۆزىگە لىق ياش ئالدى.

يۈسۈپ بەگ:

— قېرىندىشىم، ئاشنالىقىمىزنىڭ ھەققى، ئېيتىپ بەرگىن، — دېدى. يىگىت تاقەت قىلىپ تۇرالماي:

— مېنىڭ ئېتىم ۋاپا بەگ، بىزلەرنىڭ يۇسۇپ بەگ، ئەھمەد بەگ دەپ ئىككى بەگزادىمىز بار ئىدى. يەتتە يىل ئۆتۈپ، سەككىز يىلغا قەدەم قويدى. ئۇلار مىسىر يۇرتىغا ئەسىر چۈشۈپ كەتكەن. ئۇلارنى ئۆلدى، دەپ، ئاغىچىسى گۈلئەسەل ئايىم مۇسىبەت ئۈستىدە ئولتۇرىدۇ. گۈلخەدىچە ئايىمنى نادىر بەگ سەردارغا بەرمەكچى، قىرىق كېچە - كۈندۈز توي بولدى. بۈگۈن ئاخشام نىكاھ ئوقۇلىدۇ. مەن يۇسۇپ - ئەھمەدلەرنىڭ قىرىق يىگىتىنىڭ بىرى ئىدىم، بەگلەر ئۈچۈن ھازا تۈتۈپ كۆك سەللە ئوردىدىم، كۆك كىيىم كىيدىم، — دېدى.

ئەھمەد بەگ بۇ سۆزنى ئاڭلاپ ھاڭ - تاڭ بولۇپ، ئەسلا تاقەت قىلالماي دەرد - ھەسرەت بىلەن بۇ سۆزلەرنى ئېيتتى:

نەزم

مۇساپىرمەن، كەلدىم تاغلاردىن ئېشىپ،
شۇنداق بولدى بىزگە تەقدىر - ئىرادە،

ئەرز - ھالىم ئىشىت، مېنىڭ سىرداشىم.
سېنى كۆرۈپ دەردىم بولدى زىيادە،

ياردىم تويىن قىلاي مەنمۇ تاماشا،
نە يۈز بىلەن يۈرەرمەن بۇ دۇنيادە،

تويغا باشلا بىزنى، يۈر، قېرىنداشىم.
تويغا باشلا بىزنى، يۈر، قېرىنداشىم.

شۇنداق بولدى بىزگە تەقدىر ئەزەلى،
بەرىپ كۆرەي شۇ دىلدارىم يۈزىنى،
يۈرتۇمىنىڭ شەنىگە ئېيتاي غەزەلى،
بىزنى تويغا باشلاپ بارغىن، سىرداشىم.
يارنى كۆرمەك ئۈچۈن يوقتۇر مەجەلى،
شۇنداق ئىشلار بولدى ماڭا، سىرداشىم.

ئەجەب غەۋغا كۆرۈپ قالدىم شەھرىڭنى،
ئەمەد بەگ دەر: ئەجەب زامان بولدىلەر،
تاماشالار قىلاي ياريم تويىنى،
يۈرەك ـ باغرىم بۇگۈن قانغا تولدىلەر،
يېڭىۋاشتىن تەندە روھىم ئۆلدىلەر،
مېنى تويغا باشلاپ بارغىن، سىرداشىم.

ئەلقىسسە، ۋاپا بەگ يۈسۈپ بەگدىن بۇ سۆزنى ئاڭلاپ ئاتتىن ئۆزىنى تاشلاپ، ئىككى كۆزىنى ياشلاپ، بەگلەر ئېتىنىڭ يۈگىنىنى مەھكەم ئۇچلاپ، ئۇزەڭگىگە كۆزىنى سۈرتۈپ، ئۆزىنى توختىتىپ ئالالماي خۇن جىگىرىدىن بۇ سۆزلەرنى ئېيتتى:

نەزم

بەندە بولۇپ ئۆز يۇرتىدىن ئايرىلغان،
جانىنى ئالدى كۆزدىن ئاققان ياشلىرىڭ،
شاتۇتىدەك ئىككى بېگىم سىزمۇ سىز.
كۆزۈم سۈرتەي بۇگۇن باسقان ئىزلىرىڭ،
نەۋنىهال چاغ شاخى سۇنۇپ قايرىلغان،
يۈرىكىمگە تەگدى قىلغان سۆزلىرىڭ،
تاراج بولغان گۈلىستانىم سىزمۇ سىز.
قان يىغلىغان سۈلتانلىرىم سىزمۇ سىز.

كۆڭلۈمنىڭ مەقسىتى، ئارزۇ ـ ئارمانى،
ھەجرى ئوتىدا يۈرىكىمنى داغلىغان،
يۈرىكىمنىڭ قۇۋۋىتى، دەردىم دەرمانى،
زالىم دۇشمەن قوللىرىنى باغلىغان،
خارەزمنىڭ ئادالەتلىك سۈلتانى،
ئات ئالدىدا زارى ـ گىريان يىغلىغان،
بەندە بولغان ئارسلانىم سىزمۇ سىز.
يۈسۈپ بېگىم، ئەمەد بېگىم سىزمۇ سىز.

ئەلقىسسە، بەگلەر ۋاپا بەگدىن بۇ سۆزلەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، دېدىلەركىم:
ــ بىز يۈسۈپ بەگ، ئەمەد بەگلەر ئەمەس، سودىگەردۇرمىز، بىزلەرنىمۇ گۇزەلشاھ زىندانغا سالغانىدى. يۈسۈپ ـ ئەمەد بەگلەر بىلەن زىندانىدا بىللە يېتىپ، سازەندىلىكنى ئۆگەنگەنىدۇق. ئۇلارمۇ بىر ھەپتىدىن كېيىن كېلۇر. بىزنى بۇگۇن تويغا ئېلىپ بارغىن، زېرىكىپ كەتتۇق، تاماشا كۆرەيلى.
ۋاپا بەگ «خوپ» دەپ ئالدىغا كىرىپ، شەھەر دەرۋازىسىغچە يول باشلاپ كەلدى. ئۇلار بىر سائەت يول يۈرۈپ ئۆرگەنچ شەھرىنىڭ دەرۋازىسىغا كېلىپ، نادىر بەگ سۇلتانىنىڭ ئوردىسى تەرەپكە قاراپ كېتىپ باراتتى، بىر چوڭ مەسچىتنىڭ ئالدىدا بىر ئاقساقال بوۋاينىڭ ئولتۇرغىنىنى كۆردى. يۈسۈپ بەگ ئاتتىن چۈشۈپ سالام بەردى. بوۋاي بۇلارنىڭ سالامىنى ئېلىك ئالدى. بوۋاينىڭ ئىسمى ئوبۇل خوجا ئىشان ئىدى. بوۋاي يۈسۈپ بەگدىن سوئال سورىدى، يۈسۈپ بەگنىڭ ئىشانغا قاراپ جاۋاب بەرگىنى:

نەزم

ئىشان:
قۇلاق سالىپ سۆزلىرىمنى سەن ئىشىت،
بەندە بولۇپ، ئازاد بولغان بەگ يىگىت،
جاۋاب بەرگىن، ئوغلۇم، قايدا بارۇرسەن؟
جاۋاب بەرگىن، ئوغلۇم، قايدا بارۇرسەن؟

يۇسۇپ بەگ:
ئەرزىم ئىشىت، بوۋام، ئەزىز ئىشانىم،
قويۇپ بەرگىن مېنى، تويغا بارۇرمەن.
ئۆلمەي تۇرۇپ يوق بولغاندۇر نىشانىم،
قويۇپ بەرگىن مېنى، تويغا بارۇرمەن.

ئىشان:
مەيدان ئىچرە رۇستەم ئوخشاش قۇۋۋەتلىك،
سېخىيلىق بابىدا ھاتەيىم سۇپەتلىك،
مۇشكۇللەردە شىجائەتلىك، غەيرەتلىك،
خەۋەر بەرگىن، ئوغلۇم، قايدا بارۇرسەن؟

يۇسۇپ بەگ:
مەن بارۇرمەن نادىر بەگنىڭ تويىغا،
ھەيران بولدۇم ئۇنىڭ قىلغان ئىشىغا،
زەھەر سېلىپ ياناي، يېگەن ئېشىغا،
قويۇپ بەرگىن، بوۋا، تويغا بارۇرمەن.

ئىشان:
چاھىتىن چىقىپ كەلدىڭ سەھەت - سالامەت،
پىرلار قىلدى ساڭا تولا كارامەت،
تۇتما ھەرگىز تۇغقانلارغا ئاداۋەت،
خەۋەر بەرگىن، ئوغلۇم، قايدا بارۇرسەن؟

يۇسۇپ بەگ:
يەتتە يىللار چاھ ئىچىدە خار بولدۇم،
بىر كۆرگىلى جامالىڭنى زار بولدۇم،
بەندە بولۇپ ئەل ئىچىدە خار بولدۇم،
قويۇپ بەرگىن، بۇگۈن تويغا بارۇرمەن.

ئوبۇل خوجا ئىشان بۇلارغا بىرمۇنچە نەسىھەت قىلىپ ئۇزىتىپ قويدى. يۇسۇپ - ئەھمەدلەر بوۋاي-غا ئىنئاملار بېرىپ يولغا راۋان بولدىلەر.

ئۇلار شۇل يۇرگەنلىرىچە نادىر بەگ سۇلتانىنىڭ ئوردىسىغا يېتىپ كەلدى. قاراپ كۆرسە ناغرا - سۇناي ئاۋازى پەلەككە ياڭراۋاتقۇدەك، چوڭ قازانلار ئېسىلىپ، نۇرغۇن قويلار سويۇلۇپتۇ، چېدىر - بارگاھلار تىكىلىپتۇ. يۇسۇپ - ئەھمەدلەر تاماشا كۆرۈپ تۇراتتى، بىرقانچە ياساۋۇل كېلىپ سورىدىلەركىم:

— ئەي يىگىتلەر، قايدىن كېلۇرسىزلەر؟

يۇسۇپ بەگ دېدىكى:

— بىز مۇساپىرلارمىز، پادىشاھنىڭ تويىنى تاماشا قىلغىلى كەلدۇق.

ياساۋۇللار دېدىكىم:

— ئۇنداق بولسا، ئاتلاردىن چۈشۈپ، مۇندا كىرىپ ئولتۇرۇپ تاماشا كۆرۈڭلار.

يۇسۇپ - ئەھمەدلەر ئات - ئۇلاغ، نەرسە - كېرەكلىرىنى بىر يەرگە جايلاشتۇرۇپ قويۇپ، ئۆزلىرى نادىر بەگ سۇلتانىنىڭ چېدىر - بارگاھلىرىغا كىرىپ ئولتۇردى. ئۇ ۋاقىتتا ئەھمەد بەگ نادىر بەگ سۇل-تانىنى كۆرۈپ دەرغەزەپ بولۇپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

پىنھان سۆزۈم بۇگۈن ساڭا ئېيتايىن،
تويۇڭ قۇتلۇق بولسۇن سېنىڭ، سۇلتانىم.
ھېلىھەم مەن زىيان قىلماي كېتەرمەن،
تويۇڭ قۇتلۇق بولسۇن سېنىڭ، سۇلتانىم.
بەندە بولۇپ تۇشتۇم دۇشمەن قەستىدە،
يەتتە يىللار قالدىم زىندان تەكتىدە،
شۇكرى لىللا، چىقتىم يەرنىڭ ئۈستىگە،
تويۇڭ قۇتلۇق بولسۇن سېنىڭ، سۇلتانىم.

بىزلەر كەتتۇق، سەن بۇ يەردە قېلىپسەن،
تىرىك تۇرۇپ بىزنى ئوتقا سېلىپسەن،
بىزنىڭ يارغا بۇگۈن تويىنى قىلىپسەن،
تويۇڭ قۇتلۇق بولسۇن سېنىڭ، سۈلتانىم.

ئەجەب بۇزدۇڭ مېنىڭ كۆڭۈل شادىمنى،
ۋەيران قىلدىڭ ۋاپادارىم، يارىمنى،
ئەھمەد بەگ دەر، بىلسەڭ مېنىڭ نامىمنى،
تويۇڭ قۇتلۇق بولسۇن سېنىڭ، سۈلتانىم.

دەپ تۇرۇشىغا، سىرتتىن بىر كېنىزەك كىرىپ:

— ئەي پادىشاھىم، قالدىرغاچ ئايىم كېنىزەكلىرى بىلەن يېتىپ كەلدى، — دەپ خەۋەر قىلدى.

يۈسۈپ بەگ بۇ سۆزنى ئاڭلاپ: «بىز چىقىپ كۆرەيلى» دېدى. ئۇلار ئېگىز بىر جايدا تۇرۇپ كۆردى. لەركىم: سىڭلىسى قالدىرغاچ ئايىم ئۇچ يۈز كېنىزىكى بىلەن كېلىپتۇ. بۇنى كۆرۈپ يۈسۈپ بەگنىڭ كۆڭلى بۇزۇلۇپ، كېنىزەكلەرگە قاراپ بۇ سۆزلەرنى ئېيتتى:

نەزم

يەتتە يىلدۇر كۆرگىنىم يوق سىلەرنى،
بىزنىڭ يۇرتىڭ پەرىلىرى ئامانمۇ؟
ئازاد بولغان بەندە دەرلەر بىزلەرنى،
قان يىغلىغان سەرۋى نازلار ئامانمۇ؟

جادۇ كۆزلۈك، ئۇنچە چىشلىق جانانلار،
قەلەمقاشلىق، ھۆسنى ماھىتابانلار،
قارا كىيىپ ماتەم تۇتقان يارانلار،
ھازا تۇتقان سەرۋى نازلار ئامانمۇ؟

ئىشىتىڭلار، يۈسۈپ بەگنىڭ زارىنى،
شۇم رەقىبلەر ئاڭلىمىسۇن ئاھىنى،
خەۋەر بەرگىن سۇنغان كۆڭۈل شادىنى،
گۈلئەسەلدەك شېرىن سۆزلەر ئامانمۇ؟

ئەلقىسسە، قالدىرغاچ ئايىم يۇسۇپ بەگنىڭ بۇ سۆزىنى ئىشىتىپ كۆڭلى بۇزۇلۇپ، كېنىزەكلىرىگە قاراپ:
ــ ئەي قىزلار، بىر يىگىت ناخشا ئېيتىۋاتىدۇ، ئاۋازى خۇددى ئاكامنىڭ ئاۋازىغا ئوخشايدۇ، دەرھال بېرىپ كۆرۈپ كېلىڭلار، ــ دەپ خۇن - جىگىرىدىن بۇ سۆزلەرنى ئېيتتى:

نەزم

مېنىڭ بىلەن بىللە كەلگەن كېنىزەكلەر،
كۆرۈپ كېلىڭ، ئۇنى ئاكامغە ئوخشايدۇ.
ئاكام ئۇچۇن زار يىغلىغان كېنىزەكلەر،
كۆرۈپ كېلىڭ، ئۇنى ئاكامغە ئوخشايدۇ.

زۇلۇم بىلەن ئەلەم تارتىپ يىغلىغان،
ھىجرى ئوتىدا يۇرەك - باغرىن داغلىغان،
كۆكچى ئەييار قوللىرىنى باغلىغان،
كۆرۈپ كېلىڭ، ئۇنى ئاكامغە ئوخشايدۇ.

يۇسۇپ ئاكام جامالىنى كۆرمىدىم،
ئەھمەد بەگنىڭ دىدارىغا تويمىدىم،
كېچە - كۇندۇز دائىم قانلار يىغلىدىم،
كۆرۈپ كېلىڭ، ئۇنى ئاكامغە ئوخشايدۇ.

قالدىرغاچ ئايىم يۇسۇپ بەگ بىلەن ئەھمەد بەگكە قاراپ تۇراتتى، ئاڭغىچە يېشىل مەپىدە گۈلئەسەل ئايىم يېتىپ كەلدى. بۇ چاغدا يۇسۇپ بەگ بىتاقەت بولۇپ، مەپىگە قاراپ خۇن - جىگىرىدىن بۇ سۆزلەرنى ئېيتتى:

نەزم

چەرخى پەلەك يۇرىكىمگە ئوت سالدى،
قىيامەت بولغان جايىغا بۇگۇن يېتىشتىم.
قايتىۋاشتىن يەنە دەردىم قوزغالدى،
گۈلئەسەلخان يۇرگەن جايىغا يېتىشتىم.

پىراقىدا كېچە - كۇندۇز داد ئېتىپ،
دوستىنى غەمكىن، دۇشمەنلەرنى شاد ئېتىپ،
مەپىسىنىڭ ئۇستىنى كۆك بويىتىپ،
يارىم جاپا چەككەن يەرگە يېتىشتىم.

ھېچبىر ئادەم بۇ دۇنياغا تويارمۇ؟
يار ھىجرىدىن ئىككى كۆزىن ئويارمۇ؟
تىرىك تۇرۇپ يارىم شۇنچە كۆيەرمۇ؟
قان يىغلىغان شول يارىمگە يېتىشتىم.

يۇسۇپ بەگ دەر: كۆيدۇم ھىجران ئوتىدا،
سەبرۇ تاقەت تۇگەپ ياتلار يۇرتىدا،
يۇسۇپ كەبى ياتتىم چاھنىڭ ئاستىدا،
ئاخىر بۇگۇن ئۆز يۇرتۇمغا يېتىشتىم.

بۇ چاغدا يۇسۇپ - ئەھمەدلەرنى ھېچكىم تونۇمىدى، يۇسۇپ بەگنىڭ كۆڭلى بۇزۇلۇپ، ئەھمەد بەگكە قاراپ خۇن - جىگىرىدىن بۇ سۆزلەرنى ئېيتتى:

نەزم

بىلۇرمۇسەن، ئەھمەدخانىم،
ئاخىر زامان كۇندۇر بۇگۇن.
ھېچكىم سورىماس مېنىڭ ھالىم،
بىر ناتاۋان كۇندۇر بۇگۇن.

دەردىم بولدى مېنىڭ بەتتەر،
ھەركىملەردىن دەۋران ئۆتەر،
كۆرمىگۇنچە كۆپتۇر خەتەر،
بىر خىيالىي كۇندۇر بۇگۇن.

ھازا تۇتۇپ سەرۋى سەمەن،
كېنىزەكلەر كۆپ ئەنجۇمەن،
يۇسۇپ بەگ دەر: يارىم بىلەن،
قان يىغلىشار كۇندۇر بۇگۇن.

گۇلئەسەل ئايىم يۇسۇپ بەگنىڭ بۇ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ، بىتاقەت بولۇپ كۆڭلى بۇزۇلۇپ، بۇ سۆز-لەرنى ئېيتتى:

نەزم

ئۆلمىسۇن دوستلار، ئۆلمىسۇن،
دۇشمەن ھەرگىز كۈلمىسۇن.
ھەممىڭىزلار قاراڭلار،
بىزنىڭ يۇسۇپ بەگ بولمىسۇن!

ئىسسىق كۆرۈنۈر كۆزۈمگە،
قۇلاق سال بۇ سۆزۈمگە،
يېتەرمەنمۇ يارىمگە؟
يۇسۇپ خانىم بولمىسۇن!

يىغلىماقتۇر مېنىڭ ئىشىم،
خۇداغا يەتكەي نالىشىم،
خۇدا قوشقان باش يولدىشىم
بىزنىڭ يۇسۇپ بەگ بولمىسۇن!

گۇلئەسەل دەر: كۆيدى جانىم،
ئىشتىڭ يارى يارانىم،
مۇرادىم، ئىككى جاھانىم،
بىزنىڭ يۇسۇپ بەگ بولمىسۇن!

ئەلقىسسە، گۇلئەسەل ئايىم كېنىزەكلىرىنى ئەۋەتكەندى، بۇلار يۇسۇپ ـ ئەھمەدلەر قېشىغا بار-غاندا بەگلەر ئۆزىنى تونۇشتۇرۇپ بۇ سۆزلەرنى ئېيتتى:

نەزم

بوز ئوغلانخان ئەۋلادى،
كېلىڭ، خانلار، كۆرۈشەيلى.
خارەزمنىڭ گۈل قىزلىرى،
كېلىڭ، خانلار، كۆرۈشەيلى.

ھەيران كۆردۈم مەن سىزلەرنى،
تونۇمىدىڭلار سىز بىزلەرنى،
خۇدا قۇتقۇزدى بىزلەرنى،
كېلىڭ، خانلار، كۆرۈشەيلى.

توي ـ تويلاشقان ئەزىز قىزلار،
يۈزى رەنا، زۇلپ چىنلار،
بىز ئېرۈرمىز سىزنىڭ بەگلەر
كېلىڭ، خانلار، كۆرۈشەيلى.

ئىشتىڭلار پەريادىمنى،
خۇدا بەردى مۇرادىمنى،
يۈسۈپ ـ ئەھمەد بىل ئاتىمنى،
كېلىڭ، خانلار، كۆرۈشەيلى.

كېنىزەكلەر بۇ سۆزنى ئىشتىپ: «ۋاي، يۈسۈپ بېگىم بىلەن ئەھمەد بېگىملەر ئىكەن» دەپ يۈگۈ-رۈشۈپ كېلىپ، ئۇزەڭگىلىرىگە يۈز ـ كۆزلىرىنى سۈرتتى. ئاندىن گۈلئەسەل ئايىمنىڭ ئالدىغا بېرىپ خۇش خەۋەر يەتكۈزدى. گۈلئەسەل ئايىم يۈسۈپ بەگنىڭ ھىجرى ـ پىراقىدا تولا يىغلاپ كۆزىنىڭ خۇنى كېتىپ، كۆرمەس بولۇپ قالغانىدى، شۇڭا مەپىدىن چۈشەلمىدى. يۈسۈپ بەگ بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ، مەپىنىڭ ئالدىغا بېرىپ ئۆزىنى توختىتىۋالالماي زار ـ زار يىغلاپ بۇ سۆزلەرنى ئېيتتى:

نەزم

يۈسۈپ بەگ:
تونۇرمۇسىز، سۆيگەن يارىم؟
كېلىڭ، خانىم، كۆرۈشەيلى.
سەنسەن مېنىڭ ۋاپادارىم،
كېلىڭ، خانىم، كۆرۈشەيلى.

گۈلئەسەل:
يەتتە يىلدۇر زارىڭدۇرمەن،
مېنى سورىساڭ يارىڭدۇرمەن،
بەلكى سېنىڭ جانىڭدۇرمەن،
كېلىڭ، يارىم، كۆرۈشەيلى.

يۈسۈپ بەگ:
قىزىلگۈلۈڭ سولدۇردۇڭمۇ؟
باشقىلارغا يار بولدۇڭمۇ؟
بىلمەي بىزنى ئۇنتۇدۇڭمۇ؟
چۈشۈڭ، ئايىم، كۆرۈشەيلى.

گۈلئەسەل:
يەتتە يىللار قان يىغلىدىم،
كېلەر، دەپ ئۈمىد باغلىدىم،
باغرىمنى ئوتتا داغلىدىم،
ئاتتىن چۈشۈڭ، كۆرۈشەيلى.

يۈسۈپ بەگ:
دۈشمەنلەرگە بولۇپ بەندە،
قول ـ پۇتۇمغا سېلىپ گۈندە،
ئازاد بولۇپ كەلدىم مۇندە،
كېلىڭ، ئايىم، كۆرۈشەيلى.

گۈلئەسەل:
كۆرۈلدى قاتتىق ئالامەت،
باشىمگە چۈشتى قىيامەت،
دۈشمەنلەر قىلۇر مالامەت،
كېلىڭ، يارىم، كۆرۈشەيلى.

يۈسۈپ بەگ:
چىقتىم زىندانىڭ ئاستىدىن،
قۇتۇلدۇم دۈشمەنلەر قەستىدىن،
چۈشەي ئاتىڭ ئۈستىدىن،

كېلىكى، خانىم، كۆرۈشەيلى.

گۈلئەسەل:
گۈلئەسەل ساڭا زار بولدى،
يۈلۈڭغا ئىنتىزار بولدى،
ئىككى كۆزۈم غۇبار بولدى،
كېلىكى، ياريم، كۆرۈشەيلى.

شۇنىڭدىن كېيىن گۈلئەسەل ئايىم مەپىدىن چىقىپ ئۆزىنى يۈسۈپ بەگنىڭ ئالدىغا تاشلىدى. بۇ ئىككىيلەن قۇچاقلىشىپ يىغلىشىپ، بىھوش بولۇپ يىقىلدى. ئەھمەد بەگ بۇنى كۆرۈپ كۆڭلى بۇزۇلۇپ، گۈلخەدىچە ئايىمنى ياد قىلىپ بۇ سۆزلەرنى ئېيتتى:

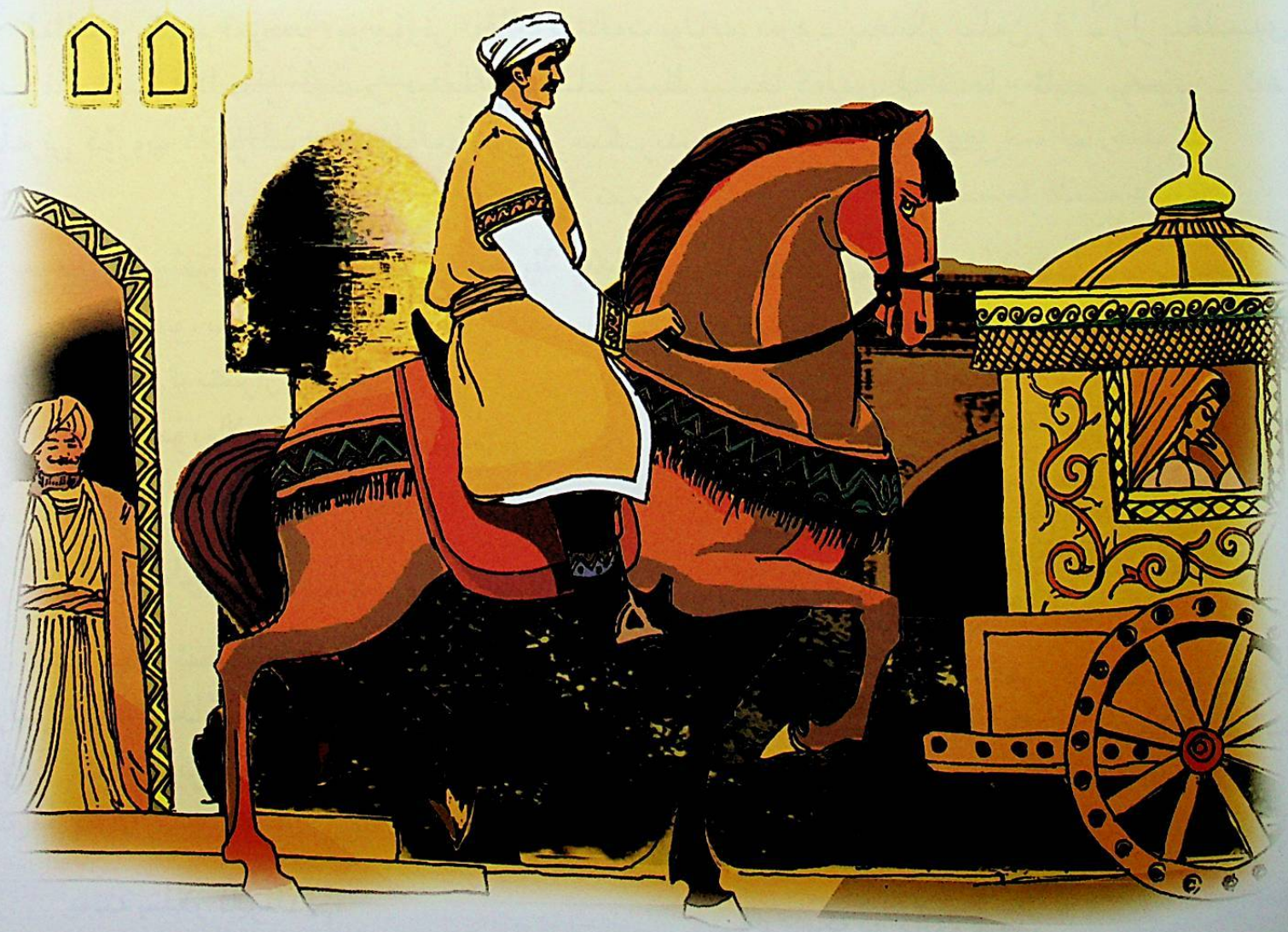
نەزم

مەن كەلدىم مىسىر شەھىرىدىن،
قايدا بولۇر ياريم مېنىڭ؟
قانلار يۇتتۇم يار ھىجرىدىن،
يېتىشمەس ئاھ ـ زارىم مېنىڭ.

بۇلبۇل كەبى نالاندىمەن،
داغۇ ھەسرەت ئارماندىمەن،
ئازاب چەكتىم سەرساندىمەن،
كەتتى ناموس ـ ئارىم مېنىڭ.

پەلەك پەس قىلدى ئىقبالىمنى،
تاراج ئەتتى مۇلۇك ـ مالىمنى،
قاتتىق بىلىك ئەھۋالىمنى،
يامان بولدى ھالىم مېنىڭ.

ئەھمەد بەگ ياردىن ئايرىلىپ،
سۈندى قاناتىم قايرىلىپ،
بولدۇم بۇگۈن مىسكىن، غېرىب،
گۈلخەدىچەم ياريم مېنىڭ.

ئەھمەد بەگ هوشىدىن كېتىپ ئاتتىن يىقىلىپ چۈشتى. شۇ ئەسنادا تويغا كەلگەن قالدىرغاچ ئايىم بۇ يەردە ئۇچ كىشىنىڭ هوشىدىن كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ، دەسلەپتە تونۇيالمىدى، يۇسۇپ بەگنىڭ ئوڭ قاپىقىدا مېڭى بار ئىدى، بۇ مەڭنى كۆرۈپ، ئاكىسىنى تونۇپ، بېشىدىن پەرۋانىدەك ئايلىنىپ، زار - زار يىغلاپ، ئاندىن ئانىسى لەئلىخان ئايىمنىڭ قېشىغا يۈگۈرۈپ بېرىپ خەۋەر قىلدى ۋە ئۆزىنى ئۇرۇپ خۇن - جىگىرىدىن ئانىسىغا بۇ سۆزلەرنى ئېيتتى:

نەزم

شۇكۇر قىلغىل خۇدايىمغا، ياقۇپ كەبى قان يىغلىغان،
كېرەملىك سۇلتانىڭ كەلدى. يۇسۇپى كەنئانىڭ كەلدى.

مىسىر ئېلىگە بەندە بولغان، خۇدايىم بولدى مېھرىبان،
خەتەرلىك كارۋانىڭ كەلدى. يۇسۇپ - ئەھمەد كەلدى راۋان،

ئىككى كۆزۈڭنىڭ روشىنى، هىجران كېتەر، ئى ئانىجان،
خەستە جانىنىڭ جۇشىنى، دەردىڭگە دەرمانىڭ كەلدى.
يۈزى جەننەت گۈلشىنى،
قوچقار سۇلتانىڭ كەلدى.

ئانىجان، كۆتۈر باشىڭنى،
يەتتە يىللار چاهدا ياتقان، تۆكمە ئەمدى كۆز ياشىڭنى،
كۆز - ياشى سۇ بولۇپ ئاققان، قالدىرغاچ كۆرەي بەرداشىڭنى،
يۇسۇپ - ئەھمەد ئوغلانىڭ كەلدى.

لەئلىخان ئايىم قىزىدىن بۇ سۆزنى ئاڭلاپ بىتاقەت بولۇپ، دەرد - پىغانلار بىلەن زار - زار يىغلىدى، قالدىرغاچ ئايىم لەئلىخان ئايىمنى يېتىلەپ ئاكىلىرىنىڭ يېنىغا كەلدى. لەئلىخان ئايىم يۇسۇپ - ئەھمەد قاتارلىق كۆرۈپ كۆڭۈللىرى بۇزۇلۇپ، خۇن - جىگىرىدىن بۇ سۆزلەرنى ئېيتتى:

نەزم

يۈزۈڭنى كۆرمەككە زار بولدۇم، جاهاننى مەن ئاختۇرۇپ،
تاپارمەنمۇ، بالام، سېنى؟ تاپارمەنمۇ، بالام، سېنى؟
يولۇڭغا ئىنتىزار بولدۇم، لەئلىخان دەر: قانلار يىغلاپ،
تاپارمەنمۇ، بالام، سېنى؟ دەردىڭدە مەن بولدۇم خاراب،

هەسرەتتە قالدىم ئاه ئۇرۇپ، يۈرەك - باغرىم بولدى كاۋاپ،
تالدىم يولۇڭغا تەلمۇرۇپ، كۆرەرمەنمۇ بالام سېنى؟

يۇسۇپ - ئەھمەدلەر لەئلىخان ئايىمنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ هوشىغا كېلىپ، دەس ئورنىدىن تۇرۇپ ئۆزلىرىنى لەئلىخان ئايىمنىڭ قۇچىقىغا ئاتتىلەر. لەئلىخان ئايىم ئوغۇللىرىنى كۆرۈپ خۇش بولۇپ، خۇن - جىگىرىدىن بۇ سۆزلەرنى ئېيتتى:

نەزم

يەتتە يىللار ئايرىلدىم، دەردىمگە دەرمانمۇ سەن؟

يىگىتلەرنىڭ سەرۋىرى،
رۇستەمى داستانمۇ سەن.

سەنسەن بەختىم ئەختەرى،
يېزىلدى شادلىق دەپتىرى،
سەلتەنەتنىڭ ئەپسىرى،
يۈسۈپ ـ ئەھمەد خانىممۇسەن؟

كۆرەر كۆزۈم روشىنى،
كۆڭلۈم بېغى گۈلشىنى،
قۇچاق ئاچاي، سەن قېنى،
جانمۇ سەن، جانانمۇ سەن؟

يۈسۈپ بەگ لەئلىخان ئايىمدىن بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ ئۆزىنى توختىتىۋالالماي، ئانىلىرىغا بېقىپ بۇ سۆزلەرنى ئېيىتتى:

نەزم

ئەرزىم ئىشىت، جانىم ئانا،
مەنمەنلىكتىن بالا تاپتىم.
بەندە بولۇپ قانلار يىغلاپ،
جەبىر ـ كۈلپەت تولا تارتتىم.

ئارمان بىلەن بەندە بولۇپ،
پىراقنىڭ دەردىدە سولۇپ،
يەتتە يىللار چاھدا قېلىپ،
كۈندە يۈزمىڭ جاپا تارتتىم.

مەن ئۇچرىدىم بىر زالىمغا،
رەھىم ئەتمىدى بۇ ھالىمغا،
ھەر كۈن يىغلاپ خۇدايىمغا،
ئاخىر دەردكە شىپا تاپتىم.

لەئلىخان ئايىم بۇ سۆزنى ئاڭلاپ، كۆرگەن كۈنلىرىنى بايان قىلىپ خۇن ـ جىگىرىدىن بۇ سۆزلەرنى ئېيىتتى:

نەزم

ئەل ئىچىدە غېرىب بولدۇم،
بالام، سەندىن ئايرىلغاندا.
قىيامەتتەك كۈنلەر كۆردۈم،
بالام، سەندىن ئايرىلغاندا.

خازان بولدى باغۇ گۈلشەن،
كۆزلىرىمدىن كەتتى روشەن،
دوستلار بولدى بىزگە دۈشمەن،
بالام، سەندىن ئايرىلغاندا.

قالمىدى ھېچبىر ماداريم،
سەنسەن ئىدىك غەمگۇزارىم،
قولدىن كەتتى ئىختىيارىم،
بالام، سەندىن ئايرىلغاندا.

ياخشى كۈنلەر بولدى يامان،
دۈشمەنلەر بىزگە قىلدى زىيان،
ماڭا بولغان ئاخىر زامان،
بالام، سەندىن ئايرىلغاندا.

لەئلىخان دەر: بولدۇم خاراب،
باغرىم كۆيۈپ بولدى كاۋاپ،
ئىزلىرىڭنى قىلاي تاۋاپ،
بالام، سەندىن ئايرىلغاندا.

يۈسۈپ بەگ ـ ئەھمەد بەگلەرنىڭ كەلگەنلىكى ھوشۇر بەگ سەردارنىڭ قۇلىقىغا يەتكەچ، سەردار يىگىتلىرى بىلەن يېتىپ كەلدى. بۇلار خۇشال ـ خۇرام كۆرۈشتى. بۇنى كۆرگەن ئەھمەد بەگنىڭ كۆڭلى بۇزۇلۇپ، گۇلخەدىچە ئايىمنى كۆرۈشكە ئىنتىزار بولۇپ، خۇن ـ جىگىرىدىن بۇ مۇخەممەسنى ئوقۇدى:

نەزم

يەتتە يىللار چاھ ئىچىدە زارى ھەيران بولمىشەم،
گويياكى بىر تاغ ئىدىم، يەر بىرلە يەكسان بولمىشەم،
شۇم پەلەكنىڭ زۇلمىدىن مەن خانۇەيران بولمىشەم،
ئۆز ئېلىمدىن ئايرىلىپمەن، بەندە زىندان بولمىشەم،
نەيلەيىن، بەختى قارا مەن، شۇنچە سەرسان بولمىشەم.

ئايرىلىپمەن دىلبىرىمدىن مەن بىتەلەي، بىناۋا،
تىغى ھىجران سالدى كۆكسۈمگە مېنىڭ سانسىز يارا،
بۇ جاھان ئايۋانىدا بولدۇم يانا ماتەمسەرا،
ھېچ كىشىلەر بولمىسۇن مەندەك ئەلەمگە مۇپتىلا،
مۇنچە ھەم بەختىم قارادۇر خانۇەيران بولمىشەم.

كىچىكمىدە مەن ئاتادىن بولمىغايدىم كاشكى،
ئۆرتىنىپ ھىجران ئوتىدا كۆيمىگەيدىم كاشكى،
ئۇشبۇ ھەسرەتلىك جاھانغا كەلمىگەيدىم كاشكى،
بۇ يامان كۈنلەرنى مەنمۇ كۆرمىگەيدىم كاشكى،
نەيلەيىن، بەختى قارا مەن، مۇنچە سەرسان بولمىشەم.

خەستە جانىمغا بۇگۈن يۈز مىڭ جاپا قىلدى پەلەك،
ئەل ئىچىدە، نەيلەيىن، ساھىب ئەزا قىلدى پەلەك،
دىلبىرىمدىن ئايرىدى، ئۇندىن جۇدا قىلدى پەلەك،
ھەسرەتۇ ئارمان بىلەن دىلنى يارا قىلدى پەلەك،
نەيلەيىن، بەختى قارامەن، مۇنچە ۋەيران بولمىشەم.

ئەلقىسسە، ھوشۇر بەگ سەردار ئەھمەد بەگدىن بۇ سۆزنى ئاڭلاپ، يۈرەك ـ باغرى ئېزىلىپ:
ـــ ئەي تۆرەم، تولا پەرىشان بولماڭ، يۈرۈڭ، تاماشا كۆرەيلى، ـــ دېدى ۋە يۈسۈپ بەگ، ئەھمەد بەگنى باشلاپ تاماشا سورۇنىغا كەلدى.
بۇ چاغدا نادىر بەگ جامائەتنى تارقىتىۋېتىپ گۇلخەدىچە ئايىمنى نىكاھقا ئولتۇرغۇزۇپ، قازى نىكاھ خۇتبىسىنى ئوقۇماقتا ئىدى. گۇلخەدىچە ئايىم رازىلىق بەرمەي يىغلاپ ئولتۇراتتى، يېنىدىكى

قىزلار گۈلخەدىچە ئايىمنى نۇقۇپ:

ــ ئەھمەد بەگ ئۆلگەن تۇرسا، ئۆلۈك يولۇاستىن تىرىك چاشقان ياخشى ئەمەسمۇ؟ نىكاھنى قوبۇل قىلغايلا، ــ دەپ قىستىشاتتى.

گۈلخەدىچە ئايىم: «قوبۇل قىلمايمەن!» دەپ رەددىيە بېرەتتى. خوتۇنلار يەنە گۈلخەدىچە ئايىمنى بەزلەپ:

ــ ئۆلۈكتىن تەمە كۈتسەڭ كۆڭلۈڭ ئېچىلماي ئۆتىدۇ، تىرىكنى تەلەپ قىل، بىز ئايالالارنىڭ ھۆرمىتىمىز ئەركىشى بىلەندۇر، ــ دەپ گۈلخەدىچە ئايىمنى ماقۇل كەلتۈرمەكچى بولاتتى.

بۇ چاغدا گۈلخەدىچە ئايىم ئەھمەد بەگنى ياد قىلىپ، يۈرەك ـ باغرىنى قان قىلىپ، زار ـ زار يىغلاپ بۇ سۆزلەرنى ئېيتتى:

نەزم

ئەي يارانلار، ماتەم تۇتۇپ يىغلايمن،
ئارمان بىلەن مەن يارىمدىن ئايرىلدىم.
ھىجران ئوتى بىلەن جانىم داغلايمن،
غەپلەت بىلەن شۇل تۆرەمدىن ئايرىلدىم.

ئەمدى ماڭا شېرىن جانىم كېرەكمەس،
مالۇ مۇلكۇم، خانىمانىم كېرەكمەس،
پەسلى باھار گۈلىستانىم كېرەكمەس،
يۈرەك باغرىم، مادارىمدىن ئايرىلدىم.

يەتتە يىلدۇر چەكتىم دەردۇ ھىجرانلار،
گۈلخەدىچە قان يىغلىدى داد ئېتىپ،

يۈرەكىمدە قالدى داغۇ ئارمانلار،
ناله قىلىپ ياقاسىنى چاك ئېتىپ،

ئەھمەد بەگدىن جۇدا بولدۇم يارانلار،
تا ئۆلگۈنچە ئەھمەد بەگنى ياد ئېتىپ،

مەن نەيلەيىن، پاناھىمدىن ئايرىلدىم.
ئارمان بىلەن تۆرەمدىن مەن ئايرىلدىم.

شۇل ۋاقىتتا ھوشۇر بەگ سەردار يېتىپ كەلدى. قارىسا، يەنە ناغرا ـ سۈنايلار چېلىنىپ تۇرۇپتۇ. ھوشۇر بەگنىڭ غەزىپى كېلىپ قىلىچىنى قولىغا ئېلىپ، تويغا كەلگەنلەرنى سۈرۈپ قوغلىدى. كىشىلەر قورقۇپ ھەر تەرەپكە قېچىشتى. ھوشۇر بەگ بارغان پېتى نادىر بەگ ۋە ئايخان سەركەردىنى بوينىدىن باغلاپ ئەھمەد بەگنىڭ ئالدىغا ئەكەلدى. ئەھمەد بەگنىڭ غەزىپى كېلىپ، قازىغا دېدىلەركىم:

ــ ئەي قازى، سەن بۇ ئىشقا شەرىئەت ھۆكمى بىلەن پەتىۋا بەرگىن. مەن تىرىك تۇرۇپ، شۇنداق قىلىشقا بولامدۇ؟

قازى گەدىنىنى قاشلاپ:

ــ ئەگەر مەزلۇمەنىڭ كۈيۈسى غايىب بولۇپ سەككىز يىلغىچە خەۋىرى چىقمىسا، ئەرگە تەگمىكى دۇرۇستۇر. ئەگەر سەككىز يىل تېخى توشماي تۇرۇپ ئەرگە تەگسە دۇرۇس بولمايدۇ. مۇبادا ئول ئەرنىڭ ئۆلگەن خەۋىرى بولسا، ئۇنىڭ ئۆلگەنلىكىنى ئىككى ئەر شەرىئەت ئالدىدا ئىسپات قىلسا ئاندا ھەم دۇرۇس بولۇر، ــ دېدى.

ئاندىن نادىر بەگ بىلەن ئايخاننى چالما ـ كېسەك قىلىپ ئۆلتۇرۇشكە پەتىۋا چىقىرىلدى.

ئەھمەد بەگ نادىر بەگ بىلەن ئايخانغا بىرمۇنچە سىياسەتلەر قىلغاندىن كېيىن، ئۇلار باغلىنىپ، بېلىگىچە كۆمۈپ تاشلاندى. شەھەر خەلقى ئۇلارغا مالامەت قىلغىلى تۇردى. ئۇلار ئىزا ـ ئاھانەت ئىچىدە زار ـ زار يىغلاشقا باشلىدى. ھەركىم ئۇلارنىڭ ئالدىدىن ئۆتسە تاش ـ چالما ئېتىپ ئۆتتى. ھەتتا بەزىلىرى ئۇلارنىڭ باشلىرىغا تېپىپ ئۆتتى.

نادىر بەگ بىلەن ئايخان خالايىقنىڭ بۇ غەزىپىگە، قىلغان ئاھانەتلىرىگە چىدىيالماي زار ـ زار يىغلاشقا باشلىدى.

يۈسۈپ بەگنىڭ ئۇلارغا رەھمى كېلىپ، ئايخاننىڭ ياخشىلىقلىرىنى ئەسلەپ، ئەھمەد بەگدىن ئۇلارنىڭ گۇناھىنى تىلەپ، ئەھمەد بەگكە خۇن ـ جىگىرىدىن بۇ سۆزلەرنى ئېيتتى:

نەزم

بەندە تەدبىر قىلۇر، تەقدىر دۇر ئەزەل،
سەن ئۆلتۇرسەڭ ھېچ ئىش كەلمەس قولدىن،

سەن بۇلارنى، ئىنىم، ئازاد ئەيلىگىل.
غاپىل بولۇپ ئېزىقىپتۇر يولدىن،

تا ئۆلگۈنچە بۇلار ساڭا خىزمەتكار،
يەرگە كۆمدۈڭ قاق ئوتتۇرا بېلىدىن،

سەن بۇلارنى، ئىنىم، ئازاد ئەيلىگىل.
سەن بۇلارنى، ئىنىم، ئازاد ئەيلىگىل.

مەنمەنلىكتىن كىشى قالۇر بالادە،
يىغلىماقتىن باشقا ئۇنىڭ ئىشى يوق،

كەم بولغانلار ئاخىر بولۇر زىيادە،
ئارىغا چۈشكۈدەك ھېچ تەڭتۇشى يوق،

ياخشىلىق قىل، ئېتىڭ قالسۇن دۇنيادە،
ئۆلۈپ كەتسە سورايدىغان كىشى يوق،

چوڭلار سۆزى شۇلدۇر، ئازاد ئەيلىگىل.
سەن بۇلارنى، ئىنىم، ئازاد ئەيلىگىل.

يامانلىققا ياخشىلىق قىلماق قەرزدۇر،
ئۇلۇغلارغا ئىززەت قىلماق پەرزدۇر،
ئەمەد خانىم مەندىن سىزگە ئەرزدۇر،
سەن بۇلارنى، ئىنىم، ئازاد ئەيلىگىل.

يەرگە ئۇرما يۈسۈپ ئاكاڭ سۆزىنى،
تولا ئەمدى تەلمۈرتمىگىن كۆزىنى،
قوبۇل قىلغىن يۈسۈپ ئاكاڭ سۆزىنى،
سەن بۇلارنى، ئىنىم، ئازاد ئەيلىگىل.

يۈسۈپ بەگ ئەھمەد بەگنى تولا تەڭلىككە سالغاندىن كېيىن ئاكىسىغا يۈز كېلەلمەي بۇ ئىككىيلەنىڭ گۇناھىدىن ئۆتۈپ، نادىر بەگ بىلەن ئايخانىڭ پۈت ـ قوللىرىدىن زەنجىر ـ كىشەنلەرنى ئېلىپ تاشلاپ، ئازاد قىلىپ قويۇپ بەردى. ئاندىن كېيىن گۈلخەدىچە ئايىمنى يېڭىۋاشتىن ئەھمەد بەگكە تويى قىلىپ ئېلىپ بەردى.

كېيىن يۈرت باشلىقلىرى ئارىغا چۈشۈپ بۇلارنى كېلىشتۈرۈپ، قالدىرغاچ خان ئايىمنى ئايخان سەركەردىگە توي قىلىپ بەردى. ئۇلار مۇراد ـ مەقسىتىگە يەتتى.

ئەلقىسسە، يۈسۈپ بەگ هوشۇربەگدىن قېيناتىسى ئىبرئەلىخاننى سوريدى. هوشۇر بەگ دېدىلەركىم:

ـــ تۆرەم هەزرەتلىرىنى ئۆلدى دېگەن خەۋەرنى ئاڭلاپ، پادىشاهلىقنى تاشلاپ، يەتتە يىلدىن بېرى سىلەرنىڭ دەردى ـ پىراقىڭلاردا تولا يىغلاپ كۆزلىرى كۆرمەس بولۇپ «چىنقا» دېگەن غارنى ماكان قىلىپ، خالايىققا كۆرۈنمەي، تەركىدۇنيا بولۇپ ياتىدۇ.

يۈسۈپ بەگ بۇ سۆزنى ئاڭلاپ زار ـ زار يىغلاپ:

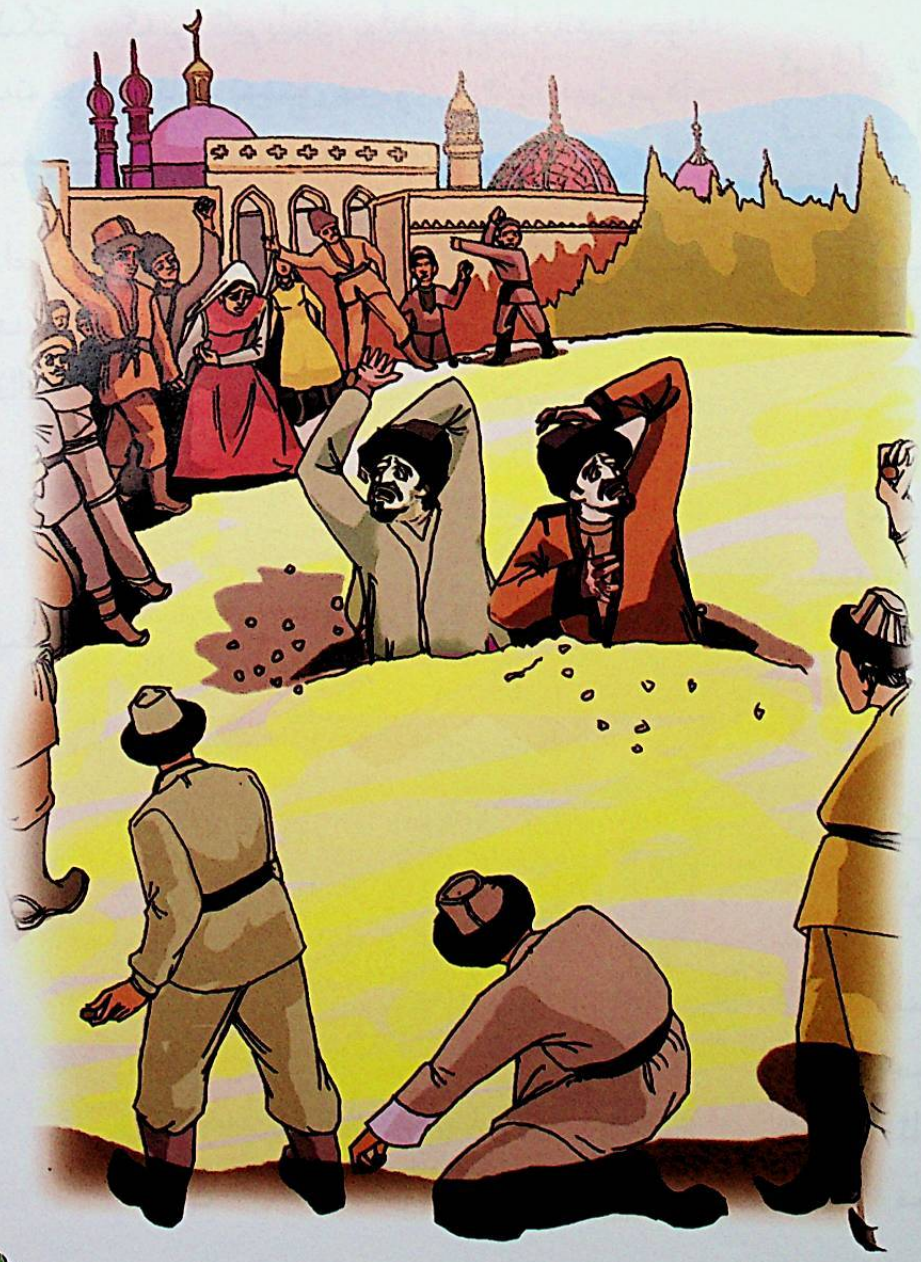
ـــ ئۇنداق بولسا، سىز مېنى شۇ غارغا باشلاپ بېرىڭ، ـــ دېدى.

هوشۇر بەگ يۈسۈپ بەگنىڭ ئالدىغا چۈشۈپ، ئۇنى غارغا ئېلىپ باردى ۋە غار ئالدىدا ئاتىنى تۇتۇپ تۇردى. يۈسۈپ بەگ غارغا كىرىپ قارىسا، ئىبرئەلىخان يۈكۈنۈپ ئولتۇرۇپ، يىغلاپ ئىبادەت قىلىۋېتىپتۇ.

يۈسۈپ بەگ بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ، ئىبرئەلىخانغا سالام بەردى. ئىبرئەلىخان سالامنى ئېلىپ، كىملىكىنى بىلەلمەي تۇرۇپ قالدى. يۈسۈپ بەگ ئۆزىنى تونۇتماق ئۈچۈن دەردى ـ پىغان بىلەن بۇ سۆزلەرنى ئېيتتى:

نەزم

غەپلەت بىلەن بەندە بولدۇم مەن ياۋغا،
مەنمەنلىكتىن قالدىم تۇرلۇك بالاغا،
كېچە ـ كۈندۈز ناله قىلدىم خۇداغا،
زاتى پاكىڭغا ئۆزۈمنى رەھنەما تۇتتۇم.

زىندان ئىچىده زار يىغلىدىم شام ـ سەبا،
چىلتەنلەر بىزگە قىلدى كۆپ دۇئا،
ئىزلىرىڭىز بولدى كۆزگە تۇتىيا،
باشىمنى يولۇڭغا خاكىپا تۇتتۇم.

يۈسۈپ بەگ دەر: مەن ھەم بولدۇم سەرگەردان،
ئەھمەد بەگدۇر ھەمدەمىم، ماكانىم زىندان،
مەنمەنلىكتىن ئاخىر بولدۇم پۇشايمان،
بوۋاي قەمبەرنى زىنداندا پېشۋا تۇتتۇم.

ئەلغەرەز، ئىبرئەلىخان يۈسۈپ بەگ ئىكەنلىكىنى بىلەلمەي: «يۈرىكىمگە ئوت قويغان كىمسەن، بالام؟ !» دەپ، خۇن ـ جىگىرىدىن بۇ سۆزلەرنى ئېيتتى:

نەزم

مەن غېرىبى ناتاۋاننى ئىزدىگەن كىمسەن، بالام؟
ئىلتىپات ئەيلەپ قېشىمدا سۆزلىگەن كىمسەن، بالام؟
نالە ئەيلەپ، جانۇ جىسمىم داغلىغان كىمسەن، بالام؟
كونا دەردۇ كۇلپىتىمنى قوزغىغان كىمسەن، بالام؟
ئۇشبۇ ھالىمنى كۆرۈپ قان يىغلىغان كىمسەن، بالام؟

چۇن سەدەپتەك ئايرىلىپ مەن گۆھىرى كاندىن جۇدا،
بۇلبۇلى شورىدىدەك بولدۇم گۇلىستاندىن جۇدا،
ئىككى بەگدىن ئايرىلىپ بولدۇم گويا جاندىن جۇدا،
يەنە بولدۇم تاجۇ تەختۇ، قەسرى ـ ئايۋاندىن جۇدا،
مېھرىبانلىق بىرلە كەلگەن، يوقلىغان كىمسەن، بالام؟

داغۇ ھىجران بىرلە قالدىم، يوق مېنىڭ ھېچ تاقىتىم،
ھەمدەمىم ھەم مۇنىسىم، قايغۇ ـ پالاكەت ئۇلپىتىم،
قالمىدى دەرمان تېنىمدە، كەتتى بەلدىن قۇۋۋىتىم،

رەھمى كەلگەي ھەركىشىنىڭ كۆرسە ئۇشبۇ قىسمىتىم،
ئۆرتىنىپ تۇرغان يۈرەكنى قوزغىغان كىمسەن، بالام؟

ئىككى شۇڭقارىم كېتىپ، سۇندى قاناتىم قايرىلىپ،
بۇ جاھان بولدى قاراڭغۇ، كۆز نۇرۇمدىن ئايرىلىپ،
ناگىھان غەم لاينغا پاتتى ئاياغىم تېرىلىپ،
زەپىران بولدى چىرايىم بۇ ئەلەمدىن سارغىيىپ،
مەن كەبى ئۇفتادەنى[41] ھەم يوقلىغان كىمسەن، بالام؟

ئېرئەلى دەر: شاھ ئىدىم، ئاخىر گادا بولدۇم بۇگۇن،
قېرىلىقتا دەرد ـ ئەلەمگە مۇپتىلا بولدۇم بۇگۇن،
بۇ جاھان ئايۋانىدا ماتەمسەرا بولدۇم بۇگۇن،
ئول يۈسۈپ ـ ئەھمەد بېگمىدىن مەن جۇدا بولدۇم بۇگۇن،
غاردا ياتقان بىناۋانى يوقلىغان كىمسەن، بالام؟

ئېرئەلىخان بۇ سۆزلەرنى ئېيتىپ ھوشىدىن كېتىپ يىقىلىپ چۈشتى.
يۈسۈپ بەگ بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ، ئېرئەلىخاننىڭ بېشىدىن يۆلەپ تۇرۇپ، تاقەتلىرى قالمای، دەرد ـ پىغان بىلەن خۇن ـ جىگىرىدىن بۇ سۆزلەرنى ئېيتتى:

نەزم

كېچە ـ كۈندۈز دەرد چەككەنگە،
ھەق ئۆزى داۋا يەتكۈزۈر.
كۆزلىرىدىن ئاققان ياشىگە،
ئول ئىگەم شىپا يەتكۈزۈر.

ھەق ئۇچۇن يۈرەك داغلىسا،
سىدقى[42] بىلەن بەل باغلىسا،
كۆڭلىدە ئىخلاس ساقلىسا،
ئول بەندىگە سەفا[43] يەتكۈزۈر.

بىھۇدە تۆكمە كۆز ياشىڭ،
مېنى كۆيدۈردى نالىشىڭ،
ئاچ كۆزۈڭنى، كۆتۈر باشىڭ،
مېھرى بىلەن ۋاپا يەتكۈزۈر.

يۇرەكىڭدىن كېتەر داغىڭ،
ياناركەر ئەمدى چىراغىڭ،
خۇش ئەيلىگىن دىماغىڭ،
ئۆمرۇڭگە سەفا يەتكۈزۈر.

كەلدىلەر ئىككى ئوغلانىڭ،
ئاچىلۇر ئەمدى ئاسمانىڭ،
كەتتى باشىڭدىن تۇمانىڭ،
زوق بىلەن سەفا يەتكۈزۈر.

ئوغلۇڭ كەلدى يۇسۇپ دېگەن،
بەندە بولۇپ مىسىرغا كەتكەن،
باشىڭ ئۆزرە كېلىپ تۇرغان،
دوست رەھنەما[101] يەتكۈزۈر.

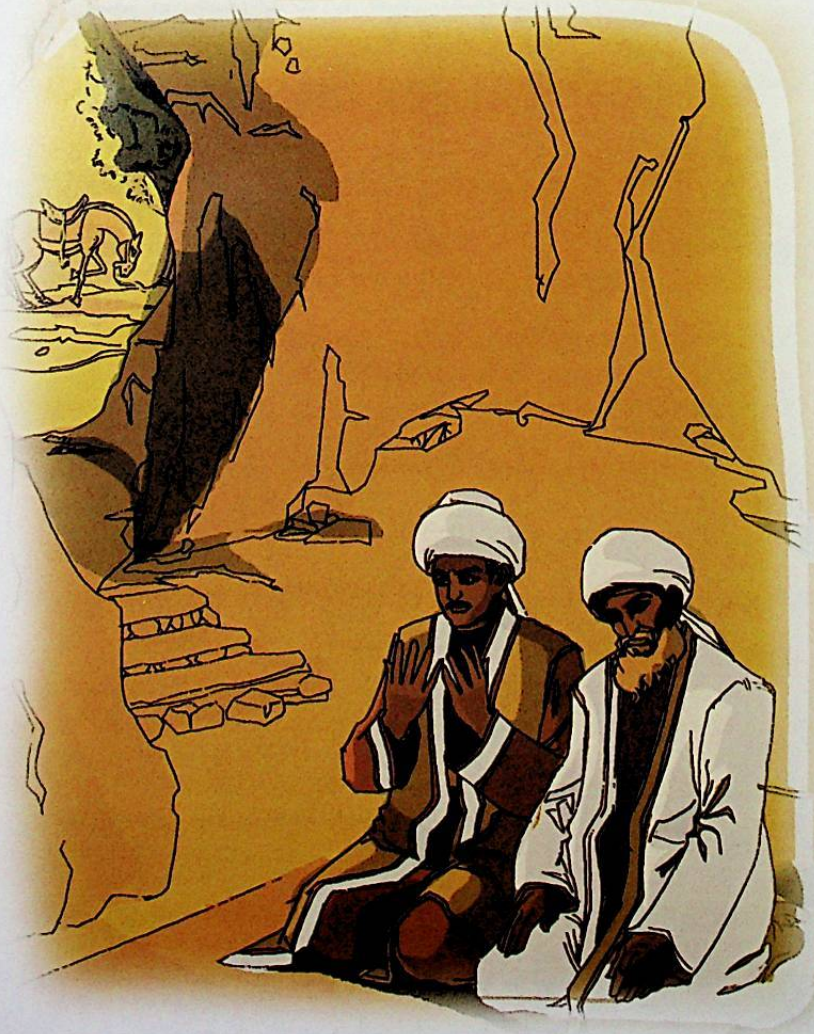
يەتتە يىلدۇر تارتتىم جاپا،
بۇ قىسمەتكە بولدۇم رىزا،
يۇسۇپ بەگ بىل، مېنى، ئاتا،
مەقسەتكە خۇدا يەتكۈزۈر.

ئىبرئەلىخان يۇسۇپ بەگدىن بۇ سۆزنى ئاڭلاپ «كەل، بالام!» دەپ قولىنى ئۇزاتتى. يۇسۇپ بەگ ئۆزىنى ئاتىسىنىڭ قۇچىقىغا ئاتتى. ئىبرئەلىخاننىڭ كۆزلىرى يورۇپ، شادىمان بولدى. يۇسۇپ بەگنىڭ كۆڭلى خۇش بولۇپ، ئۆز بېشىغا كەلگەن سەرگۈزەشتىلىرىنى بىر - بىر بايان قىلىپ، خۇن - جىگەر-دىن بۇ سۆزلەرنى ئېيىتتى:

نەزم

يۇسۇپ بەگ:
شۇكرى ھەقنىڭ دەرگاھىدا،
ئادالەتلىك شاھنى كۆردۇم.
پىراقىدا قانلار يىغلاپ،
مېھرىبان ئاتامنى كۆردۇم.

رەھىم ئەيلىدى ئول خۇدايىم،
پىرلار بولدى پۇشتىپاناھىم،
ھەققە يەتتى چەككەن ئاھىم،
يۇسۇپ - ئەھمەد شاھنى كۆردۇم.

ئول خۇدادىن كەلدى رەھمەت،
مۇشكۈلۈم بولدى كۈپايەت،
قايتا تىكلەندى ئىمارەت،
ئىبرئەلىخان شاھنى كۆردۇم.

ئىبرئەلىخان:
يەتتە يىللار تىنماي يىغلاپ،
سەككىز يىلدا ئىگەم يوقلاپ،
ياقۇپ ئوخشاش قانلار يىغلاپ،
يۇسۇپ - زىلەيخانى كۆردۇم.

تېپىلدى كۆڭلۇم مەتلۇبى،
ياندى بەختىمنىڭ چىراغى،
كۆتۈرۈلدى ھىجران داغى،
ئەزىز ئوغلۇمنى مەن كۆردۇم.

يەتتە يىللار بولدۇم ھەيران،
ئەلىخان دەر: غەمگۇزارىم،
باغرىم بىريان، كۆزۈم گىريان،
ئاچىلدى ئەمدى گۈلزارىم،
ئىمارەتلەر بولدى ۋەيران،
روشەن بولدى كۆز غۇبارىم،
ئۇلۇغ سۇلتانىمنى كۆردۈم.
قايتىۋاشتىن دۇنيانى كۆردۈم.

ئىرئەلىخان بىلەن يۈسۈپ بەگ تاغدىن بىللە چۈشۈپ، ئۆرگەنچ شەھىرىگە كىردىلەر. ئىرئەلىخان ئۆزىنىڭ تەختىنى يۈسۈپ بەگكە بېرىپ، خانلىق ئىشلىرىنى تاپشۇردى. ئەھمەد بەگ ۋەزىر بولدى. ھەر-قايسى جايلاردىكى بەگلەر تارتۇقلارنى ئەكېلىپ يۈسۈپ بەگنى مۇبارەكلەشتى.

يۈسۈپ بەگ تەختكە ئولتۇرغاندىن كېيىن، بىر كۈنى ئىرئەلىخانغا:

— ئى ئاتا، ئەمدى مىسىرغا لەشكەر تارتىپ بېرىپ بۇۋاي قەمبەرنى زىندانىدىن قۇتقۇزۇۋالمىسام، ئول بىچارە ئاجىزلىشىپ ئۆلۈپ كېتىدۇ، — دېدى. ئىرئەلىخان ئىجازەت بەردى.

يۈسۈپ بەگ قىرىق مىڭ لەشكەرنى جەم قىلىپ، يىگىتلىرىنى توپلاپ، مىسىر شەھىرىگە يۈرۈش قىلماقچى بولدى. ئاندىن مىرزىلارغا بۇيرۇق چۈشۈرۈپ، ئۆز تەۋەسىدىكى ئوچ يۇز ئاتمىش شەھەر بەگ-لىرىگە نامە يازدۇرۇپ، بۇ نامەلەرنى ئوچ يۇز ئاتمىش ياساۋۇلدىن ئەۋەتمەك بولۇپ، ئۇلارغا بۇ سۆزلەرنى ئېيىتتى:

نەزم

بىزدىن سالام، بېرىپ ئېيتىڭ،
تۇركمەن ئېلىگە باش بولۇپ،
ئادالەتلىك سۇلتان كەلسۇن.
تىكە بەگ سۇلتان زامان كەلسۇن.
ياساۋۇللار بېرىپ قايتىڭ،
شېرىن سۆزلۈك ئارسلان كەلسۇن.

مەيدان ئىچرە قۇرۇپ چادىر،
قېرىنداشلار كۆڭۈل شادى،
ئات ئالدىغا سېلىپ شاتىر[45]،
بۇ نامەمنى ئالسۇن يادى،
لەشكەر تارتىپ بارچە باتۇر،
يۇلتۇز بوۋامنىڭ ئەۋلادى،
ئارسلان بىلەن ئاقمان كەلسۇن.
ئاكام يۇنۇس سۇلتان كەلسۇن.

ھېچ قالمىسۇن كۇللى سىپاھ،
ئۇستازلاردىن تەلىم ئالغان،
مىسىر بولسۇن ئەمدى جەڭگاھ،
ياۋغا تۇرلۇك شورىش سالغان،
يەمەن - يىسار بولسۇن ئاگاھ،
گۆر ئوغلىدەك ئەر ئاتالغان،
قارلۇق، قىپچاق تامام كەلسۇن.
سەنئان ئوغلى چاقان كەلسۇن.

خەۋەر بارسا بۇگۇن مۇندىن،
مۇندىن نېرىدۇر ماكانى،
لەشكەر كېلۇر بەلكى ئاندىن،
ئىشتىپ، تۇرمىسۇن بىر زامانى،
ئەرەب، ئەجەم ھەم يۇنانىدىن،
كۇللى قازاقنىڭ سۇلتانى،
ئون ئىككى مىڭ نامدار كەلسۇن.
بۇركۇت سۇلتان — پالۋان كەلسۇن.

ھەق يولىنى ئاچە - ئاچە،
بىر - بىرىگە تۇش - تۇش بولۇپ،
مەنزىل بولسۇن كۆچە - كۆچە،
خۇرۇج قىلسۇن دىلخۇش بولۇپ،
ھېچ قالمىسۇن ئاخۇن، غوجە،
شام ھاكىمى قالماي كەلسۇن.

رۇم ھەم باغداد، پەرەڭستان،
كەشمىر، توبىت ھەم ھىندىستان،
توقسان ئىككى بەگ ـ بەگىستان،
نامە بارغان ھامان كەلسۇن.

بەلخ شەھىرىگە بارسا خەۋەر،
ھىسار خەلقى قىلۇر سەپەر،
تاغلار بولۇر زىرۇ زەۋەر،
ئوتتۇز بىر لەك ئافغان كەلسۇن.

بەللىرىگە قىلىچ ئېسىپ،
قوشۇن تارتىپ، شەھەر ئېلىپ،
مىلك ئۆكۈزگە توپ سۆرىتىپ،
بوز ئوغلانخان تاغام كەلسۇن.

قەشقەر بىلەن موغۇلستان،
ياركەنت، خوتەن ھەم بەدەخشان،
شەۋكەت بىلەن شاھ ئاببباسخان،
لەشكەر ئېلىپ راۋان كەلسۇن.

ئەلقىسسە، يۈسۈپ بەگ ياساۋۇللىرىدىن شەھەر ـ شەھەرگە نامە ئەۋەتىپ، ئاندىن ئانىسى لەئىلىخان ئايىمنىك قېشىغا كىرىپ ئىجازەت سورىدى. لەئىلىخان ئايىم:

ـــ ئەي بالام، سىلەردىن ئايرىلغىلى سەككىز يىل بولدى دېگەندە بىزگە قوشۇلدۇك، سېنىمىك دەر-دىڭنى تولا تارتتىم، مۇشۇ دۆلىتىمىك ساڭا يەتمەسمۇ؟ ـــ دېدى.

يۈسۈپ بەگ دېدىكىم:

ـــ ئەي ئانا، دېگەنلىرىڭىز دۇرۇس، لېكىن بوۋاي قەمبەر دېگەن بىر ئۇلۇغ كىشى بىلەن زىنداندا

يەتتە يىل بىللە ياتقاندۇق. ئول كىشىنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئېلىپ، زىنداندىن قۇتقۇزۇڭ ساق ياخشى بولۇر ئىدى.

لەئلىخان ئايىم نائىلاج رازى بولۇپ، يۈسۈپ بەگكە قاراپ بۇ سۆزلەرنى ئېيتتى:

نەزم

بېشىڭدىن ئۆرگىلەي، بارغىن شۇڭقارىم،
خۇدادىن ئىمان ئالغان بالامسەن.
يۈرىكىم قۇۋۇتى، چابۇكسەۋارىم،
ئەزەلدىن باتۇر ئاتالغان بالامسەن.

ئۇرۇش مەيدانىدا رۇستەم سۈپەتلىك،
سېخىيلىق بابىدا ھاتەم سۈپەتلىك،
يولۋاستەك كۈچلۈك، ئۆزۈڭ ھەيۋەتلىك،
ئۇلۇغلارنىڭ تەلىمىن ئالغان بالامسەن.

يارانلارغا دائىم زىكرى ـ سۆھبەتلىك،
دۈشمەنلەرگە قاتتىق سىياسەتلىك،
دوستلىرىڭغا ۋاپادار، مۇرۇۋۋەتلىك،
پىرلەر سۆھبىتىدە تۇرغان بالامسەن.

قىلغان ئىشىڭ دائىم ئەمەل ھەم ئەدەپ،
خۇدايىم يەتكۈزۈر، قىلساڭ ھەر تەلەپ،
ياخشى سۈپەتلەر سەندە كۆپ ئەجەب،
ئۇلۇغلارنىڭ دۇئاسىن ئالغان بالامسەن.

قايدا بارساڭ پىرلار ساڭا يار بولسۇن،
دۈشمەنلىرىڭ ئاياغ ئاستىڭدا خار بولسۇن،
باشىڭدا دۆلىتىڭ بىشۈمار بولسۇن،
ئاناڭ لەئلى ھالىنى بىلگەن بالامسەن.

بۇ سۆزلەر بىلەن لەئلىخان ئايىم دۇئا قىلىپ، ئىجازەت بەردى. يۈسۈپ بەگ ئاتلىرىغا مىنىپ، لەشكەر-لىرىگە قوشۇلۇپ، مىسىرغا قاراپ يولغا چىقتى. شۇ يۈرگەنلىرىچە يەتتە كېچە ـ كۈندۈز يول يۈرۈپ، ئەسقەر تېغىغا كېلىپ ئاتتىن چۈشتى.

بۇ تاغنىڭ باغرىدا ئۇچ يۈز ئاتمىش دارا بولۇپ، ھەربىر دارادا بىردىن بۇلاق بار ئىدى. بۇ بۇلاقلار قوشۇ-لۇپ، ئۇلۇغ بىر دەريا بولۇپ ئاقاتتى. بۇ دەريا «كۆرەگان» دەپ ئاتىلاتتى. يۈسۈپ بەگ ـ ئەھمەد بەگلەر شۇ دەريانىڭ لېۋىدە چېدىر تىكىپ بىر كېچە قوندى. ئەتىسى نامازىگاھ بامدات بىلەن يولغا چىقاي دەپ تۇرغاندا، يىراقتىن نۇرغۇنلىغان لەشكەرلەرنىڭ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆردى. يۈسۈپ بەگ ھوشۇر بەگ سەردارنى ئۇلارنىڭ ئالدىغا ئەۋەتتى. ھوشۇر بەگ بېرىپ قارىسا، تىكە بەگ زامان يەتتە لەك لەشكەر بىلەن تۇركمەن بەگلىرىنى باشلاپ كەپتۇ. بۇلار يۈسۈپ بەگنىڭ لەشكىرىگە قوشۇلدى. يۈسۈپ بەگ ناھايىتى خۇش بولۇپ، كاناي ـ سۇ-ناي، ناغرىلارنى چالدۇرۇپ، زور قوشۇن بىلەن بۇ ئەزىم دەريادىن ئۆتۈشكە تەييارلاندى. ئاندىن بۇ دەريادىن خۇن ـ جىگىردىن بۇ سۆزلەرنى ئېيتتى:

نەزم

بىر خۇدانىڭ مەخلۇقىسەن،
ئاقماي تۇر ئەمدى، تۇر ئەمدى.
دەريالارنىڭ ئۇلۇغىسەن،
ئاقماي تۇر ئەمدى، تۇر ئەمدى.

ئېقىپ بارۇرسەن شەھرۇ شەھرى،
بارچە سەندىن ئالۇر بەھرى،
بىز بارۇرمىز مىسىر شەھرى،
ئاقماي تۇر ئەمدى، تۇر ئەمدى.

يول بەرگىن بىزگە كۇشادە،
سەللىرىڭنى قىلما زىيادە،
بارغان يېرىڭ بولسۇن ئاباد،
ئاقماي تۇر ئەمدى، تۇر ئەمدى.

يۇسۇپ بەگ دەر: ئەزىم دەريا،
ئاۋازىڭ تولسۇن ئالەم ئارا،
تەلىپىمنى قىلغىن ئادا،
ئاقماي تۇر ئەمدى، تۇر ئەمدى.

ئەلقىسسە، يۇسۇپ بەگ، ئەھمەد بەگلەر دەريانىڭ تېمىزراق يېرىدىن سۇ كېچىپ، لەشكەرلەرنى باشلاپ تىنچ - ئامان ئۆتۈشتى. شۇ يۇرگەنلىرىچە يول يۇرۇپ كۆكچى ئەييارنى ئۆلتۇرگەن يەرگە كەلدى، قارىسا، دۇشمەنلەرنىڭ جەسەتلىرى چىرىپ كېتىپتۇ، قاغا - قۇزغۇنلار ئولىشىپتۇ. لەشكەرلەر بۇ ئۆلۈكلەرنى سوريدى. يۇسۇپ بەگ كۆكچى ئەييار ۋە ئۇنىڭ لەشكەرلىرى بىلەن بولغان جەڭنى بايان قىلىپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

ئارقىمىزدىن يەتتى كۆكچى،
سايلار تولدى لىق ئۆلۈككە،
بىزلەر چاپتۇق ئات ئۈستىدە.
ئاھۇ زارى يەتتى كۆككە،
دۇشمەن قالدى قان يىغلىشىپ،
تىرىكلىرى چۈشتى تۆلەككە[46]،
غەمگە پېتىپ داد ئۈستىگە.
ئەجدەر بىلەن شىر ئۈستىگە.

قوغلاپ كەلدى تىنماي كۆكچى،
يۇسۇپ - ئەھمەد ئىككى سۇلتان،
ئادەم يىغىپ يەتتە يۈزچە،
ھەق يولىدا جانلار قۇربان،
قىرغىن بولدى ئاخىرغىچە،
مۇشكۈلىمىز بولدى ئاسان،
ياغدى يامغۇر قار ئۈستىگە.
باز كەلدۇق خۇنخار ئۈستىگە.

ئۇلار بۇ يەرلەردىن ئۆتۈپ شۇ يۇرگەنلىرىچە ئالتە ئاي بولدى دېگەندە ھەزرەت تېغىغا يېتىپ كەلدى. بۇ تاغنىڭ باغرىدا بىر سۈزۈك بۇلاق بار ئىدى. بۇ بۇلاقنىڭ ئايىغى قوشۇلۇپ بىر ئەزىم دەريانى ھاسىل قىلاتتى. ئۇلار شۇ يەردە قوندى. ئەتىسى نامازىگاھىنى ئوقۇپ بولۇپ تۇرۇشىغا، يەنە يىراقتىن نۇرغۇن لەشكەرلەرنىڭ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆردى. ھوشۇر بەگ سەردار ئەۋەتىپ خەۋەر ئالغۇدەك بولسا، ئوتتۇز بىر لەك ئافغان لەشكەرلىرى يېتىپ كەپتۇ. بۇلارمۇ يۇسۇپ - ئەھمەدلەرنىڭ لەشكەرلىرىگە قوشۇلدى.

ئەتىسى تاڭ سەھەردە يولغا چىقىشقا ھازىرلىنىۋاتقاندا، يىراقتىن نۇرغۇن ئاتلارنىڭ تىۋىشى ئاڭلاندى، ئاندىن نۇرغۇن لەشكەرلەرنىڭ سېپى كۆرۈندى. قارىغۇدەك بولسا، ئىسپاھاندىن بوز ئوغلانخان ئەلنىڭ لەشكەرنى باشلاپ يېتىپ كەپتۇ. بۇلارمۇ كېلىپ يۇسۇپ - ئەھمەدلەرنىڭ قوشۇنىغا قوشۇلدى. بوز ئوغلانخان يۇسۇپ - ئەھمەدلەر بىلەن قۇچاقلىشىپ كۆرۈشتى. يۇسۇپ - ئەھمەدلەر ئىنتايىن خۇرسەن بولدى. بوز ئوغلانخان يۇسۇپ بەگكە قاراپ:

— بالىلىرىم، بىرىنچى قېتىم نەسىھەت قىلسام ئىسپاھاندىن چىقىپ كەتتىڭلار، ئىككىنچى قېتىم نەسىھەت قىلسام، مىرزا ئەھمەدنى ئۆلتۈرمەي دۇشمەنلەرگە تۇتقۇن بولدۇڭلار، يەنە بىر نەسىھەت قىلاي، قۇلىقىڭلاردا مەھكەم تۇتۇپ، سۆزۈمگە ئەمەل قىلىڭلار، — دەپ خۇن - جىگىرىدىن بۇ سۆزلەرنى ئېيتتى:

نەزم

قۇلاق سېلىپ ئىشىتىڭ، ئىككى سۇلتانىم،
ياخشى بولساڭ سۆزۈڭ ئۆتەر تاشتىن،
ئۆزۈڭدىن تۆۋەننى ئەيلىگىل مەنزۇر.
يامان بولساڭ، دۆلەت كېتۈر باشتىن،
تەسەددۇقدۇر سىزگە بۇ جىسمۇ جانىم،
ئىبرەت ئالغىن سەن دەرەختىن - ياغاچتىن،
مەنمەنلىكنىڭ ئىشى ئاخىر ئەلەمدۇر.
مېۋىلىك دەرەخلەرنىڭ بېشى خەم بولۇر.

ئۆز خەلقىڭنىڭ ئىشىن قىلغىن ئەندىشە،
ئاجىزلارغا قىلغىن ياخشىلىق پىشە،
خۇدايىمنى ياد قىلىپ، يىغلا ھەممىگە،
كۆز يېشىڭنىڭ ھەر قەترىسى ياقۇتتۇر.

بوز ئوغلانىنىڭ ساڭا شۇدۇر سوئالى،
غازات قىلماق ئېرۇر مەردنىڭ خىيالى،
يېتىپ كەلدى دۇشمەنلەرنىڭ زاۋالى،
قۇدرىتىڭدىن كۇللى ئىشلار مەۋجۇتتۇر.

يۇسۇپ بەگ، ئەھمەد بەگلەر بوز ئوغلانخاندىن بۇ سۆزلەرنى ئىشىتىپ، بۇرۇنقى ئىشلىرىغا پۇشايمان قىلىپ:

— ئەي ئاتا، پەرمانىڭىزغا بويسۇنمىز، ئەمدى ئىختىيار سىزدە بولسۇن، — دېدى.

بوز ئوغلانخان:

— ئۇنداق بولسا، قاراۋۇل ئەۋەتكىلار، گۈزەلشاھنىڭ شەھرىگە بىر ئايلىق يول قالدى، — دېدى.

يۇسۇپ بەگ ماقۇل بولۇپ، پالۋان يىگىتلەردىن ئۈچ يۈز ئاتمىشنى ئايرىپ، ھوشۇر بەگ سەردارنى بۇلارغا باش قىلىپ، ئىرولغا ماڭدۇردى.

ئۇلار ئون بەش كۈن يول يۈرۈپ بىر تاغقا يېتىپ كەلدى. بۇ تاغنىڭ ئۈستىگە چىقىپ كۆردىلەر. كىم، يىراقتىن نۇرغۇن دۇشمەنلەر توپلىرىنى سۆرەپ كېلىۋاتىدۇ. ھوشۇر بەگ سەردار:

— دۇشمەن ئۈستىگە ئات قويايلى، — دېدى.

يىگىتلەر ئېيتتىكى:

— ئارقىمىزدىن بەگلىرىمىزنىڭ تۇغ ـ ئەلەملىرىنى كۆرۈپ، ئاندىن ئات سالايلى.

ھوشۇر بەگ بۇ سۆزنى ئاڭلاپ، يىگىتلەرگە مەردانىلىك تىلەپ، بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

مەرد بولۇڭلار، يۈسۈپ ـ ئەھمەد بەگلىرى،
يەتمىدىمۇ سىلەرگە بەگلەرنىڭ پۇلى،
كەلدى بۇگۈن جاندىن كېچەر كۈن ئەمدى.
تۇغ بىدۇنى ئولجا قىلۇر كۈن ئەمدى.
شاھمەردان ھىممەت بەرسۇن سىزلەرگە،
ياشىرۇر جەڭلەردە يىگىتلەر جانى،
دۇشمەندىن ئۆچ ئالمىغان كۈن ئەمدى.
تۆكۈلمىدۇ يەر ئۈستىگە دۇشمەنلەر قانى،
باھار بولسا ئاچىلۇر باغلارنىڭ گۈلى،
قورقماڭلار «كۆپ ئىكەن» دەپ دۇشمەننىڭ سانى،
جەڭ كۈنلىرى ئاچىلۇر مەردلەرنىڭ يولى،
ئەجەل يەتسە شېھىت بولۇر كۈن ئەمدى.

يىگىتلەر ھوشۇر بەگ سەردارنىڭ بۇ سۆزىدىن خجىل بولۇپ تۇرار ئىدى. خالدارخان سەردارنىڭ تۆلەك باتۇر دېگەن بىر يىگىتى ھوشۇر بەگنىڭ بۇ سۆزلىرىدىن تىترەپ، ئەقلى ـ ھوشىنى يوقىتىپ، خالدارخانغا يالۋۇرۇپ، قورقۇنچتىن بۇ سۆزلەرنى ئېيتتى:

نەزم

مەرد بولۇپ ئاتقا مىنمەيمەن،
چاپاي دېسەم ئېتىم ئاغرىق،
ئەمدى مەن نۆكەر بولمايمەن.
ئەمدى مەن نۆكەر بولمايمەن.
خۇدا ساقلىسۇن جانىمنى،
لازىم تۇتقان ئۆيۇم قالدى،
ئەمدى مەن نۆكەر بولمايمەن.
ئاق سۇت بەرگەن ئانام قالدى،
مەن تۇزەتتىم ئىش خامىمنى،
جاندىن ئەزىز بالام قالدى،
چاغلىمىدىم تۇراشىمنى،
ئەمدى مەن نۆكەر بولمايمەن.
تاپشۇراي مىنگەن ئاتىمنى،
زىمىستاندۇر مېنىڭ يازىم،
ئەمدى مەن نۆكەر بولمايمەن.
ئىشتىكىن ئەمدى ئاۋازىم،
ئىچىم ئاغرىدى شېرىن جانغا،
ئەي خالدارخان شەھبازىم،
تويدۇم بۇگۈن مىنگەن ئاتقا،
ئەمدى مەن نۆكەر بولمايمەن.
بۇلغانمايمەن قىزىل قانغا،
ئىشىت تۆلەكنىڭ ئەرز ـ ھالىنى،
ئەمدى مەن نۆكەر بولمايمەن.
دۇشمەن تۆكەر بۇ قانىمنى،
بىر ئات بەردىڭ سامان سېرىق،
خۇدا ساقلىسۇن جانىمنى،
بوغۇز بەردىڭ پاتمان تېرىق،
قوي، ئەمدى نۆكەر بولمايمەن.

خالدارخان تۆلەكتىن بۇ سۆزنى ئاڭلاپ، غەزەپتىن پۈتۈن بەدەنلىرى تىترەپ كەتتى. ئۇ تۆلەككە قاراپ ئۆزىنى توختىتىۋالالماي بۇ سۆزلەرنى ئېيتتى:

نەزم

قىزىلگۈلۈڭ سولدۇرايمۇ،
مەن ھەم ساڭا سەردار بولۇپ،
پەيمانىڭنى تولدۇرايمۇ؟
دەرھال سېنى ئۆلتۈرەيمۇ؟

بىز يەتتە ئاي سەپەر قىلساق،
ئۆرگەنچتىن مىسىرغا بارساق،
سەن لەنەتكار بولدۇڭ قاچماق،
قۇلاق ـ بۇرنۇڭ كەستۇرەيمۇ؟

باشىڭنى تەندىن جۇدا قىلاي،
ئات ـ تونۇڭنى تالان قىلاي،
سەن بەدرەكنى مەن ئۆلتۈرەي،
قېنىڭنى يەرگە ئاقتۇرايمۇ؟

بۇ ئادەملەر يوقمۇ سەنچە،
ئۇياتمامسەن، قورقاق غالچە،
مىڭ تىللانى ئالدىڭ شۇنچە،
ئەمدى سېنى ئۆلتۈرەيمۇ؟

بۇ يەر بولسا جەڭ مەيدانى،
تىترىگەيمۇ يىگىت جانى،
جاننى جانغا بېرەر كۈنى،
تېنىڭ يەرگە كۆمدۈرەيمۇ؟

چىقارما ئەمدى ئۇنۇڭنى،
كىم ئالۇر مەندىن خۇنۇڭنى،
سۇغۇرۇپ كېلىپ تىلىڭنى،
سىنە باغرىڭ تىلدۇرايمۇ؟

قويدى سېنى كىم بۇ ئىشقا،
مەھەل يوقتۇر گەپ سوراشقا،
خالدارخان كىرەر ئۇرۇشقا،
تېنىڭنى ئىتقا يېدۇرەيمۇ؟

ئەلقىسسە، تۆرەك باتۇر خالدارخاندىن بۇ سۆزنى ئىشتىپ، شېرىن جان ۋەھىمىسىدىن نېمە دېيىشنى بىلمەي، كۆزلىرىنى ئالاق ـ جالاق قىلىپ، خالدارخانغا يالۋۇرۇپ، ئۇنىڭ غەزىپىنى يانداۇرۇپ، ئۆزرە ئېيتىپ بۇ سۆزلەرنى ئېيتتى:

نەزم

مېنىڭ قىلغان سۆزلىرىمگە غەم يېمە،
راستى شۇلدۇر، بىلگىن ئەمدى، خالدارخان.
كۆزلىرىمدىن ئاققان ياشنى ياش دېمە،
قەھ ـ قەھ ئۇرۇپ كۈلگىن ئەمدى، خالدارخان.

غەيرەتسىزلەر مەندىن ئىبرەت ئالسۇن دەپ،
كەم هىممەتلەر ئارا يولدا قالسۇن دەپ،
بەگ، يىگىتلەر بۇ سۆزۈمگە كۈلسۇن دەپ،
شوخلۇق قىلدىم ئالتە ئېغىز، خالدارخان.

ئۆزۈم يەككە دۈشمەنلەرگە ئات قويۇپ،
دۈشمەنلەرنىڭ يۈرىكىگە تىغ سالاي،
تاماشانى كۆرۈڭ شۇنداق جەڭ قىلاي،
مەندىن ئەمدى غەم قىلمىغىن، خالدارخان.

تۆرەك باتۇر بۇ سۆزنى قىلغاندىن كېيىن: «ئۇزەڭگە بېغىم بوشاپ كەتتى» دەپ ئاستا ئۆزىنى كەينىگە تارتقانىدى، ئارقىسىدىن بىر يىگىت شوخلۇق قىلىپ، تۆرەك باتۇرنىڭ ئېتىغا قامچا ئۇردى. ئۇنىڭ ئېتى دۈشمەن تەرەپكە قاچتى. تۆرەك باتۇر قورقۇنچىدىن ئارقىسىغا قاراپ، جېنىدىن ئۈمىدىنى ئۈزۈپ، ئاتنىڭ بوينىنى قۇچاقلاپ، يىگىتلەرگە يىغلاپ ـ يالۋۇرۇپ، مۇنداق ناله قىلدى:

نەزم

سىپاھ بولغان يارانلىرىم،
توسقىل، مېنىڭ بۇ ئاتىمنى.
قامىتىڭدىن مەن ئايلىناي،
توسقىل، يىگىتلەر، ئاتىمنى.

تۆكۈلمىسۇن قىزىل قانىم،
ۋەيران بولۇپ خانۇ مانىم،
ئامان قالسۇن ئەزىز جانىم،
توسقىل، يىگىتلەر، ئاتىمنى.

دوستلار مېنىڭ باردۇر ۋەھىمىم،
بەگلىرىم بۇ ئاتنى تۇتۇڭ،
دۇشمەن ئىچرە يوق ھەدىمىم،
يولدىن جىلاۋىن قايتۇرۇڭ،
نابۇت بولۇر شېرىن جېنىم،
تۆلەك جانىن قۇتقۇزۇڭ،
توسقىل، يىگىتلەر، ئاتمىنى.
توسقىل، يىگىتلەر، ئاتمىنى.

ئىچىم كۆيەر شېرىن جانغا،
بىزگە سەردار خالدار بېگىم،
تويدۇم بۇگۈن يېگەن نانغا،
ھەيۋىتىدىن تىترەر تېنىم،
بېشىم كەتتى مىنگەن ئاتقا،
قۇتۇلمىغاي ئەمدى جېنىم،
توسقىل، يىگىتلەر، ئاتمىنى.
توسقىل، يىگىتلەر، ئاتمىنى.

تۆلەك باتۇر يىغلىغان پېتى يىگىتلەردىن ئۇزاپ كەتتى. مىنگەن ئېتى چاپقىنىچە ئۇنى دۇشمەن لەشكەرلىرى ئىچىگە ئەكىردى. تۆلەك باتۇر: «ۋاھ دەرىخا! ئەمدى مەن ۋاقىتسىز ئۆلىدىغان بولدۇم، بىر ئىش قىلىپ جېنىمنى ساقلاپ قالسام ياخشى بولاتتى، نېمىلا بولمىسۇن، بېشىمغا كەلگەننى كۆرەي» دەپ، قىلىچىنى سۇغۇرۇپ دۇشمەنگە ئېتىلدى.

دۇشمەنلەر بۇنى كۆرۈپ: «بۇ يىگىت ئاجايىپ باتۇر ئىكەن، بىزلەرگە يەككە ـ يېگانە ئات سالدى، ھەممىمىزنى قىرىپ تاشلايدىغان ئوخشايدۇ، بىردەم بولسىمۇ بىزگە جېنىمىز غەنىيمەت» دەپ ئۆز ـ لىرىنى دالدىغا ئالدى.

بۇ ئەھۋالنى كۆرگەن خالدار بەگنىڭ يىگىتلىرى: «بىزمۇ تۆلەك باتۇردىن كەم ئەمەس» دېيىشىپ، ھوشۇر بەگ سەردار باشچىلىقىدا دۇشمەنگە بىراقلا ئات قويدى. ئۆلگەن دۇشمەننىڭ ھەددى ـ ھېسابىنى

بىلگىلى بولمايتتى. ھەربىر يىگىت ئون بەشتىن دۇشمەننى ئەسىر ئېلىپ، مەيداندىن چىقتى. ھوشۇر بەگ بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ، يىگىتلەرگە مەدەت بېرىپ بۇ سۆزلەرنى ئېيتتى:

نەزم

قۇلاق سېلىپ ئەرزىم ئىشتىڭ،
شېرىن جاندىن كېچىڭ، بەگلەر.
ئارقىسىدىن ھەم ئات قويۇپ،
دۇشمەنلەرنى قىرىڭ، بەگلەر.

جەڭگىر قىلماق پەرزدۇر، بىلىڭ،
ئەل ۋە يۇرتنى يادقا ئېلىڭ،
غازات قىلىپ غازى بولۇڭ،
ئىززەت ـ ئابرۇي تېپىڭ، بەگلەر.

قوبۇل قىلىڭ ئېيتقان سۆزۈم،
سارغايتۇرماڭ مېنىڭ يۈزۈم،
دۇشمەنلەرنىڭ ئويۇڭ كۆزىن،
قايتىۋاشتىن چېپىڭ، بەگلەر.

قانلار بولسۇن دۇشمەن ياشى،
زەھەر بولسۇن ئىچكەن ئاشى،
يەكسان بولسۇن دۇشمەن باشى،
بەندە قىلىپ ئېلىڭ، بەگلەر.

مەيدان بولسۇن ھەم قىزىل قان،
ھەربىر يىگىت بىر پەھلىۋان،
دۇشمەنلەر تاپمىسۇن ئامان،
ھايال قىلماي سۇرۇڭ، بەگلەر.

بۇ سۆز بىلەن يىگىتلەر دۇشمەن سېپىگە قاراپ قايتا ئات سالدىلەر. ئۆلگەنلەرنىڭ سانى ـ ھېسابى بولمىدى. بىرمۇنچە دۇشمەنلەر پاراكەندە بولۇپ، ھەر تەرەپكە قاچتى. بىرمۇنچىلىرى تۇتۇلدى. ياراغ ـ جابدۇقلىرى ۋە توپلىرى غەنىيمەت ئېلىندى. ئات، ئالتۇن ـ كۈمۈش، سەرپاي، نەرسە ـ كېرەكلەر ھەدى ـ ھېسابسىز كۆپ ئىدى.

يىگىتلەر جەڭ مەيدانىدىن قايتىپ چىقتى. ئولجا ئېلىنغان نەرسىلەرنى ئەكېلىپ، يۈسۈپ ـ ئەھمەد بەگلەرنىڭ ئالدىغا قويدى. بارلىق لەشكەرلەر خالدارخاننىڭ بۇ قىلغان ھىممەت ۋە كۈچ ـ قۇۋۋىتىلىرىگە ئاپىرىن ئوقۇدى. ئاندىن خالدارخان بىلەن ھوشۇر بەككە كىمخاب تون، ئالتۇن دەستار كىيدۇردى. ئاندىن يۈسۈپ بەگ تىكە بەگ زامانغا رۇخسەت بەردى.

تىكە بەگ زامان يۈسۈپ بەگلەر بىلەن خوشلىشىپ، يەتتە مىڭ يىگىتنى باشلاپ قاراۋۇللۇققا ئالدىن يۈرۈپ كەتتى. بۇلار كېچە ـ كۈندۈز يول يۈرۈپ، سەككىز كۈن بولدى دېگەندە يىراقتىن چاڭ ـ توزان پەيدا بولغانلىقىنى كۆردى. قارىسا، دۇشمەن ئوتتۇز توغ ـ ئەلەم بىلەن قۇم ـ تۇپراقتەك چىقىپ كېلىۋاتىپتۇ. دۇشمەننىڭ كۆپلۈكىنى كۆرۈپ يىگىتلەر تىكە بەگ زامانغا:

ـــ ئەي تۆرەم، بىز يامان ۋاقىتتا كېلىپتۇرمىز، ـــ دېگەندى، بۇ سۆزنى ئاڭلىغان تىكە بەگ زامان:

ـــ ئەي يىگىتلەر، ئەمدى ئارقىمىزغا يانغىلى بولمايدۇ. جەڭ قىلغىنىمىز ئەۋزەل، ـــ دەپ، خۇن ـ جىگىرىدىن بۇ سۆزلەرنى ئېيتتى:

نەزم

مەرد يىگىتلەر، ئات قويۇڭلار مەيدانغا،
سىپاھ بولۇپ قاراپ تۇرماق ئىش ئەمەس.
جەڭگە كىرمەك لازىم بۇگۈن پالۋانغا،
ياموُ تارتىپ قاراپ تۇرماق ئىش ئەمەس.

بۇ دۇشمەنلەر بۇگۈن قالسۇن بالاغا،
ئۆلۈكلەرنى تولدۇرۇڭلار دالاغا،
دۇشمەنلەرنىڭ قانىن تۆكۈڭ جىراغا،
مەرد يىگىتلەر، قاراپ تۇرماق ئىش ئەمەس.

بېخىل بەگلەر ساقلىيالماس يىگىتنى،
نامەرد باغۋەن ساقلىيالماس گۈلشەننى،
مەرد يىگىتلەر ئەگەر كۆرسە دۈشمەننى،
ئۇرۇش قىلۇر، ھەرگىز قاراپ تۇرالماس.

مېھنەتلەرگە قويماس ئۇلار ئىشىنى،
جەڭدە ئەسلا تۆكمەس كۆزنىڭ يېشىنى،
جەڭگە ئاتار نومۇس ئۈچۈن بېشىنى،
مەرد يىگىتكە قاراپ تۇرماق ئىش ئەمەس.

تىكە بەگ دەر: دۈشمەنلەرنى ئۆلتۈرۈڭ،
قىلىچ ـ تىغنى كۆكرىكىدىن ئۆتكۈزۈڭ،
ئامان بەرمەي بۇگۈن قىرىپ تۈگىتىڭ،
سىپاھلارغا قاراپ تۇرماق ئىش ئەمەس.

يىگىتلەر تىكە بەگ زاماندىن بۇ سۆزنى ئىشىتىپ، غەيرەتلىرى جۇش ئۇرۇپ، تۆت ئەتراپتىن نەرە تارتىپ دۈشمەنلەر بىلەن ئانداق جەڭ قىلدىلەركىم، دۈشمەنلەر قاچقىلى يەر تاپالماي قالدى. بۇ چاغدا ساپا بەگ ئاتلىق بىر پالۋان يىگىرمە مىڭ يىگىتى بىلەن كېلىپ قوشۇلدى. ئۇلار بىرلىكتە دۈشمەنلەرنى قوغلاپ يۇرۇپ ئەللىك مىڭنى دوزاخقا يوللىدىلەر، قالغان دۈشمەنلەر مىسىر شەھرىگە قېچىپ كەتتىلەر.

بۇ بەگلەر ھېسابسىز ئولجىلارنى ئېلىپ، ئەسىرگە چۈشكەنلەرنى ئالدىغا سېلىپ، يۈسۈپ بەگ، ئەھمەد بەگلەرنىڭ قېشىغا ئەكەلدى. يۈسۈپ بەگ ئەھمەد بەگلەر تىكە بەگ زامان ۋە ساپا بەگلەرنىڭ بـا-تۇرلۇقىغا ئاپىرىن ئەيلەپ، كۆپ ئىنئام بەردىلەر. ھەممەيلەن ئۇلارنىڭ باتۇرلۇقىغا قايىل بولدى.

يۈسۈپ بەگ:

— سىلەر بۇ سىپاھگەرچىلىكنى كىمدىن تەلىم ئالغان؟ — دەپ سورىدى. ساپا بەگ ئوغلى چاقان:

— بۇ سىپاھگەرچىلىكنى گۆرئوغلىدىن ئۆگەندىم، — دەپ بۇ سۆزلەرنى ئېيتتى:

نەزم

ئۇستازىمنى سىزگە بايان ئەيلىسەم،
نەزەركەردە گۆرئوغلىدىن ئۆگەندىم.
پىراقىدا جانىنى قۇربان ئەيلىسەم،
سۇلتان ئوغلى تۆمۇرخاندىن ئۆگەندىم.

ئۇرۇش بولسا ئۆزى يالغۇز كىرەتتى،
غۇلغۇلىسى يەتتە كۆككە يېتەتتى،
ئاۋازىمۇ يەر - زېمىنگە كېتەتتى،
ھاۋاز ئوغلى ئارسلانخاندىن ئۆگەندىم.

دۇشمەن كۆرسە باشىنى تەندىن ئۇزەتتى،
بىدۇ مىنىپ كۇندە تاغنى كېزەتتى،
توپلار ئېتىپ دۇشمەن سېپىن بۇزاتتى،
خاسىيەتلىك خالدارخاندىن ئۆگەندىم.

نەۋجەۋان ھەم ئۆزى ئېردى پەھلىۋان،
ھۆسنى زىبا ئېردى ئۆزى خىرامان،
جانىنى قىلۇر ئېردىم يولىغا قۇربان،
قۇززات ئوغلى ئاۋازخاندىن ئۆگەندىم.

ساپا بەگ ھەم ۋاپا بەگ ھەم قۇندۇزخان،
ئالتۇن ساداق ئېسىپ، ئېتىن قوغلىغان،
ئەسقەر تاغدا چېدىرلارنى تىكتۇرگەن،
قۇززات ئوغلى سابۇرخاندىن ئۆگەندىم.

سەپەر قىلدى ئۇلار بارچە جاھاندىن،
قول يىغدىلەر بارچە پايدا - زىياندىن،
ئۇشبۇ سۆزلەر ساپا ئوغلى چاقاندىن،
ھېسابسىز جەڭ مەيداندىن ئۆگەندىم.

شۇنىڭدىن كېيىن يۇسۇپ بەگ، ئەھمەد بەگلەر بوز ئوغلانخان باشلىق تامامى لەشكەرلەر بىلەن چېدىر - بارگاھلىرىنى يۇكلەپ يولغا راۋان بولدى. ئەڭ ئالدىدا ھوشۇر بەگ سەردار قىرىق مىڭ لەشكىرى بىلەن يۇردى. ئۇنىڭ ئارقىسىدىن تىكە بەگ زامان ئوتتۇز مىڭ لەشكەر بىلەن يۇردى. ئاندىن بەلخ پادىشاھى ئوتتۇز مىڭ ئافغان بىلەن يۇردى. ئۇنىڭ ئارقىسىدىن ساپا بەگ ئوغلى چاقان يىگىرمە مىڭ كىشىلىك قوشۇن بىلەن يۇردى. ئاندىن كېيىن، قازاق پادىشاھى ئەللىك مىڭ كىشىلىك قوشۇن بىلەن يۇردى. ئەڭ ئاخىرىدا خالدار خان قىرىق مىڭ كىشىلىك قوشۇن بىلەن يۇردى.

بۇلار كېچە - كۇندۇز يول يۇرۇپ سەككىزىنچى كۇنى شەھىرى مىسىرغا يەتتى، شەھەرنىڭ دەرۋازىسى ئالدىغا چۇشۇپ، چېدىر - بارگاھلىرىنى تىكتى، ئاندىن گۇزەلشاھنى قورقۇتۇپ بىر نامە پۇتۇپ، ئۇنىڭ قېشىغا ئەلچى كىرگۇزدى.

گۇزەلشاھ ئۇچ يۇز ئاتمىش سەركەردىنى يىغىپ بۇ نامەنى ئوقۇدى:

نەزم

گۇزەلشاھقا يۇسۇپ بەگدىن سالامى،
ئەلچىلەردىن ئېىبەردىم توغرا كالامى،
ئەمدى يوقتۇر گۇزەلشاھنىڭ ئامالى،
تەسلىم بولۇپ مېنىڭ ئالدىمغا چىقسۇن.

ھەركىم كۆرسە، كۆيدۇرۇشكە يارىتىلغان،
يۇزلىرىگە دانە - دانە خال قويغان،
كۆرگەن كىشى يۇرىكىگە داغ قويغان،
يەنە قىرىق مىڭ زىبا - چېھرە ئېىبەرسۇن.

ئوڭ - سولىغا سىياھ زۇلپىن تاشلىغان،
ئادەم كۆرسە ئۇنىڭ ۋاقتىن خوشلىغان،
ناز - غەمزە بىلەن ئويۇن باشلىغان،
قىرىق مىڭ رەنا كۆيدۇرۇشكە ئېىبەرسۇن.

قىرىق مىڭ دەستار ئېىبەرسۇن رۇمنىڭ داكىسىدىن،
قىرىق مىڭ بەلۋاغ ئېىبەرسۇن كابۇل لۆڭگىسىدىن،
تارتۇق قىلسۇن قىرىق مىڭ مىسىر دوپپىسىدىن،
چىنى ماچىننىڭ ئەتلىسىدىن قىرىق مىڭنى ئېىبەرسۇن.

يەنە قىرىق مىڭ بىدۇ بولسۇن قارا يال - قۇيرۇق،
قىرىق مىڭى بوز بولسۇن، قىرىق مىڭى تورۇق،
بەرى بولسۇن ئالتۇن ئېگەر، كىمخابتىن يوپۇق،
جىلاۋدارغا قىرىق بەرنا ئىبەرسۇن.

گەر بەرمىسە بۇزدۇرارمەن يۇرتىنى،
ۋەيران قىلىپ تۇزلىتەرمەن كەنتىنى،
ۋاقىپ قىلسۇن پۇتۇن مىسىر خەلقىنى،
سۆزۈم ئاڭلاپ، هايال قىلماي ئىبەرسۇن.

نامە ئوقۇلۇپ بولغاندىن كېيىن، گۈزەلشاه سەركەردىلىرىگە قاراپ:

— مەسلىھەت نېمەدۇر؟ — دەپ سورىدى.

سەركەردىلەر:

— ئالدىراپ بىرنەرسە ئەۋەتىش خوپ ئەمەس. باشتا چۈشىنىزنى بۇۋاي قەمبەردىن سورىغاندىنكىز، ئول كىشى سىزگە «يۈسۈپ - ئەھمەدلەر كېلىپ تاجۇ تەختىنى ئالۇر» دەپ تەبىر ئېيتقاندى. ئۇنىڭ سۆزى راست چىقتى. ئول كىشىنى سىز سەكسەن قامچا ئۇرۇپ زىندانغا تاشلىغاندىنكىز، هازىرغىچە زىندانىدا ياتۇر. هېلىھەم بولسا، نامەنىڭ مەسلىھەتىنى شۇ كىشىدىن سورايلۇق، — دېيىشتى.

بۇ سۆزنى ئىشىتىپ گۈزەلشاه ئۈچ يۈز ئاتمىش سەركەردىسى بىلەن زىندان بېشىغا كېلىپ، بۇۋاي قەمبەرگە تەزىم قىلدى. گۈزەلشاه ئېيتتىكى:

— ئەي بۇۋاي قەمبەر، كۆرگەن چۈشۈمنى ساڭا ئېيتسام، «يۈسۈپ - ئەھمەدلەر كېلىپ، تاجۇتەختىنى ئالۇر» دېگەنىدىڭ، مانا ئەمدى ئۇلار توقسان بەش مىڭ لەشكەر بىلەن كەپتۇ. قانداق قىلىش

كېرەك؟ سىزدىن مەسلىھەت سورىغىلى كەلدىم. ئىلاجىكى بولسا، مېنى يۈسۈپ ـ ئەھمەدلەر بىلەن ياراشتۇرغىل!
بوۋاي قەمبەر خۇشۇاخ بولۇپ، گۈزەلشاھقا قاراپ بۇ سۆزلەرنى ئېيتتى:

نەزم

يۈسۈپ ـ ئەھمەد كەلگەن بولسا ئۈستۈڭگە، يۈسۈپ بەگكە بۇ ئىشلاردۇر باھانە،
دۇنيا ـ مالىڭ بەرسەڭ باۋەر ئەيلىمەس. كوچىلىرىڭ بويىلار قىزىل قانە،
ھەممىڭ قالدىڭ ئەمدى قىلىچ ئاستىدا، يەتتە يىلدىن بېرى سالدىڭ، زىندانە،
قان يىغلىساڭ ھەرگىز باۋەر ئەيلىمەس. قىساس ئالۇر، ھەرگىز تەبدىل[47] ئەيلىمەس.

يالىڭاچلاپ، بەندە قىلىپ ئۆزۈڭنى، قوبۇل قىلماس ئەمدى قىلساڭ ئاھ ـ ۋاھ،
يىگىتلەرگە ئويدۇرۇلەر كۆزۈڭنى، سامان تىقىپ پوستۇڭغا ئول ئىككى شاھ،
قوبۇل قىلماس سېنىڭ ئېيتقان سۆزۈڭنى، شەھىرىڭگە ئوت قويۇپ، سېنى سالۇر چاھ،
باشىڭ كېسەر، ئەمدى ھايال ئەيلىمەس. بىر ـ بىرىڭگە ھەر خىل كېپىل ئەيلىمەس.

كاتتا ـ كىچىك بوينۇڭغا غول سالدۇرۇپ، يىگىتلىرىڭ مەيدان ئىچرە ئۆلتۇرۇر،
جاللاتلارغا تېرىلىرىڭ سويدۇرۇپ، ئۆلۈكلىرىڭ خەندەك ئىچرە تولدۇرۇر،
تاجۇ تەختىڭ، شەھىرىڭگە ئوت قويدۇرۇپ، بوۋاي قەمبەر بۇ توغرىدىن سۆز قىلۇر،
كۆچۈپ كېتەر، مۇندا مەنزىل ئەيلىمەس. راستى شولدۇر، ھەرگىز ھەزىل ئەيلىمەس.

ئەلقىسسە، گۈزەلشاھ بوۋاي قەمبەردىن بۇ سۆزنى ئىشىتىپ:
ــ ئەي بوۋاي قەمبەر، سىزنى نەچچە يىلدىن بېرى زىندانغا سالغانىدىم، ئەمدى سىزگە ناماقۇل بولاي، سىز بېشىمنى ئوڭلاڭ، ــ دەپ، بىتاقەت بولۇپ يىغلاشقا باشلىدى.
بوۋاي قەمبەر گۈزەلشاھنى قورقۇتۇپ يەنە بۇ سۆزلەرنى ئېيتتى:

نەزم

تارىخلاردا، نۇسخىلاردا پۈتۈلگەن، خوتۇنلىرىڭ، قىزلىرىڭنى يىغلاتۇر،
كۈشەندەڭدۇر يۈسۈپ بىلەن ئەھمەدخان. كۈشەندەڭدۇر يۈسۈپ بىلەن ئەھمەدخان.
ھەقدىن كەلگەن تۆت كىتابقا يېزىلغان، رەھىم قىلماس كۆزدىن ئاققان ياشىڭغا،
كۈشەندەڭدۇر يۈسۈپ بىلەن ئەھمەدخان. قىلىچ تارتىپ كېلۇر مەردلەر قاشىڭغا،
تىز پۈكمىسەڭ ئويار ئىككى كۆزۈڭنى، تۇرلۇك بالا ياغار ئەمدى باشىڭغا،
قۇزغۇنلارغا تاشلاپ بېرەر ئۆزۈڭنى، كۈشەندەڭدۇر يۈسۈپ بىلەن ئەھمەدخان.
يىگىتلەرگە ئېلىپ بېرەر قىزىڭنى، تۆت تەرەپتىن كاناي ـ سۇناي تارتارلار،
كۈشەندەڭدۇر يۈسۈپ بىلەن ئەھمەدخان. باشىڭ كېسىپ دەرۋازىغا ئاسارلار،
جۇدالىق ئوتىغا باغرىڭ داغلاتۇر، سۆرەپ كېلىپ بىر مىڭ توپنى ئاتارلار،
يىگىتلەرگە قول ـ ئاياغىڭ باغلاتۇر، كۈشەندەڭدۇر يۈسۈپ بىلەن ئەھمەدخان.

ئەلقىسسە، گۈزەلشاھ بۇ سۆزنى ئىشىتىپ قورقۇپ يىغلاپ كەتتى. بوۋاي قەمبەر:
ــ سەن ماڭا تولا يامانلىق قىلدىڭ، ھەرقانداق بولسىمۇ ساڭا بىر ياخشىلىق قىلاي، بۇ

شەھەردە ئىككى سەرۋى ناز قىز بار، ئۇلارنى ئەلچى قىلىپ چىقارساڭ، ئىشىڭ ھەل بولۇر، ــ دەپ بۇ سۆزلەرنى ئېيتتى:

نەزم

بۇ شەھەردە باردۇر ئىككى سەرۋى ناز،
بۇ ئەرزىڭنى ئىككىسىگە يەتكۈزگىن.
ئۇلارنىڭ خىزمىتىنى قىلغىن قىش ۋە ياز،
پەيامىڭنى ئىككىسىگە يەتكۈزگىن.

ئىككىسىگە قوشقىل قىرىقتىن كېنىزەك،
ھەربىرى ساھىبجامال سەنەمدەك،
ئون تۆت ياشار بولسۇن ھەممىسى بىردەك،
بۇ سۆزلەرنى ئىككىسىگە يەتكۈزگىن.

ئەلچى قىلىپ ئىبەر يۈسۈپ سۇلتانغا،
ھۆكۈمىتى يېتەر رۇم ـ ئىسپاھانغا،
تۇغ ـ ئەلەملەر راسلىنۇر چوڭ مەيدانغا،
بۇ ئەرزىڭنى ئىككىسىگە يەتكۈزگىن.

بۇۋىنىياز ئايىمدۇر ئۆرگەنچ پەرزەندى،
دۇشمەنلەر قولىغا چۈشكەن بىر بەندى،
كۆپ جاپالار كۆرگەندۇر ئۇ ھەرچەندى،
سالامىم ئول ماھلىقاغە يەتكۈزگىن.

قەمبەر ئېيتۇر: يەتكۈز ئۇلاردىن دادى،
سورىساڭ، ئۇلار ھەمزە مىرشەپ ئەۋلادى،
گەر ئاتىنى سورىساڭ، قاراكۆز ئاتى،
بۇ خىزمەتنى ئىككىسىگە يەتكۈزگىن.

گۈزەلشاھ بۇ سۆزنى ئىشىتىپ خۇشال بولۇپ، بۇۋىنىياز بىلەن قاراكۆزگە كىشى ئەۋەتىپ ئەكەلدىلەر. ئول قىزلارنىڭ ھەربىرىگە قىرىقتىن كېنىزەك قوشۇپ، ئەلچى قىلىپ چىقاردى. بۇ قىزلارنىڭ كېلىۋاتقانلىقى ھەققىدىكى خەۋەرنى يۈسۈپ ـ ئەھمەد بەگلەر ئاڭلاپ، ئالدىغا كىشى

چىقىرىپ، چېدىر ـ بارگاھلىرىغا ئەكىرىدىلەر. قاراكۆز ئايىم يۇزىدىن نىقابىنى ئېلىپ، يۈسۈپ ـ ئەھمەد بەگلەرگە تەزىم قىلىپ تۇردى.

يۈسۈپ بەگ بىلەن ئەھمەد بەگ قاراكۆز ۋە بۇۋىنىسىيازخان ئايىمنى كۆرۈپ خۇشۋاخ بولۇپ، ئوتلۇق يۈرىكىدىن بۇ سۆزلەرنى ئېيتتىلەر:

نەزم

بەندە بولۇپ چۈشكىنىمدە، قاشىمغا
پەرۋانىدەك مەن ئايلىناي ئۆزۈڭگە،
مەستانە ـ مەستانە كەلگەن قاراكۆز.
قۇربان بولاي قاشىڭ بىلەن كۆزۈڭگە،
بۇلۇتلاردەك سايە سېلىپ باشىمغا،
مىڭ رازىمەن سېنىڭ بەرگەن تۇزۇڭغە،
سەيلانە ـ سەيلانە كەلگەن قاراكۆز.
مەستانە ـ سەيلانە كەلگەن قاراكۆز.

كوكۇلىغا گۆھەر ـ مەرۋايىت ئاسقان،
يۈسۈپ بەگنىڭ مۇددىئايى شول ئىدى،
ئىشارەتلەر قىلىپ قاشىن ئويناتقان،
تەندە جانىم قەمبەر ئۈچۈن قۇل ئىدى،
يەتتە يىللار بېقىپ، بىزنى قۇتقۇزغان،
كەلمىكىم ـــ قەمبەر ئاتامغا يول ئىدى،
مەستانە ـ سەيلانە كەلگەن قاراكۆز.
قەمبەر بىلەن قايتىپ كەلگەن قاراكۆز.

قاراكۆز بۇ سۆزنى ئىشىتىپ، خۇشۋاخ بولۇپ، يۈسۈپ بەككە ۋە ئەھمەد بەككە چىن يۈرىكىدىن بۇ سۆزلەرنى ئېيتتى:

نەزم

ئەي بەگلىرىم، ئىشتىتكىلار ئەرزىمنى،
تەرەھھۇم ئەيلەڭىز كەلگەن قىزلەرگە،
مۇرۇۋۋەت ئەيلەڭىز مىسكىن گاداغە.
مۇرۇۋۋەت ئەيلەڭىز مىسكىن گاداغە.
سارغايتۇرماڭ مېنىڭ رەڭگرويىمنى،
قارا كۆنلەر سالماڭ مىسىر ئەھلىگە،
مۇرۇۋۋەت ئەيلەڭىز مىسكىن گاداغە.
رەھىم قىلىڭ بۇ قىزلارنىڭ ھالىگە،

«چۆرەمەن» دەپ كەلدىم، ئاڭلاڭ سۆزلىرىم،
ئەسلا زىيان سالماڭ باغنىڭ گۈلىگە،
ساڭا قاراپ تەلمۈرەدۇر كۆزلىرىم،
مۇرۇۋۋەت ئەيلەڭىز مىسكىن گاداغە.
ئىشتىڭ سىز بۇگۈن مېنىڭ ئەرزلىرىم،
قاراكۆزگە غەزەپ بىلەن قارىماڭ،
مۇرۇۋۋەت ئەيلەڭىز مىسكىن گاداغە.
جاپا تېغى بىلەن باشىنى توغرىماڭ،

ئەرزىمىز بار، قۇلاق سېلىڭ بىزلەرگە،
ئۆلۈپ كەتكەن كىشىلەرنى سورىماڭ،
ئەلچى بولۇپ كەلدۇق بۇگۈن سىزلەرگە،
مۇرۇۋۋەت ئەيلەڭىز مىسكىن گاداغە.

يۈسۈپ بەگ بۇ سۆزنى ئىشىتىپ:

ـــ ئەي قىزلار، بۇۋاي قەمبەر ئاتا ھايات بارمۇ، يوق؟ ئەگەر ۋاپات بولغىنى راست بولسا، مەن مىسىر شەھىرىنى ۋەيران قىلىۋېتىمەن، ـــ دەپ قاراكۆزگە قاراپ خۇن ـ جىگىرىدىن بۇ سۆزلەرنى ئېيتتى:

نەزم

بوۋام ئۇچۇن كەلدىم مىسىر شەھىرىگە،
ياراش بولماس شۇ بوۋامنى كۆرمىگۈنچە.
تالان سالاي گۈزەلشاھنىڭ يۇرتىغە،
ياراش بولماس شۇ بوۋامنى كۆرمىگۈنچە.

ئۆز خەلقىمگە سۇلتانلىقنى قىلىپمەن،
جەڭ قىلماقتا يۈزمىڭ لەشكەر يىغىپمەن،
خارەزمدىن بوۋام ئۇچۇن كېلىپمەن،
ياراش بولماس شۇ بوۋامنى كۆرمىگۈنچە.

بەرىپ كۆرەي بوۋام ياتقان يەرنى،
ئۆلگەن بولسا، ئۆلتۈرەي مىسىر شاھىنى،
ۋەيران قىلىپ كېتەي بۇگۈن شەھەرنى،
سۈرمە قىلىپ تۇپراقنى ئۆلگۈنچە.

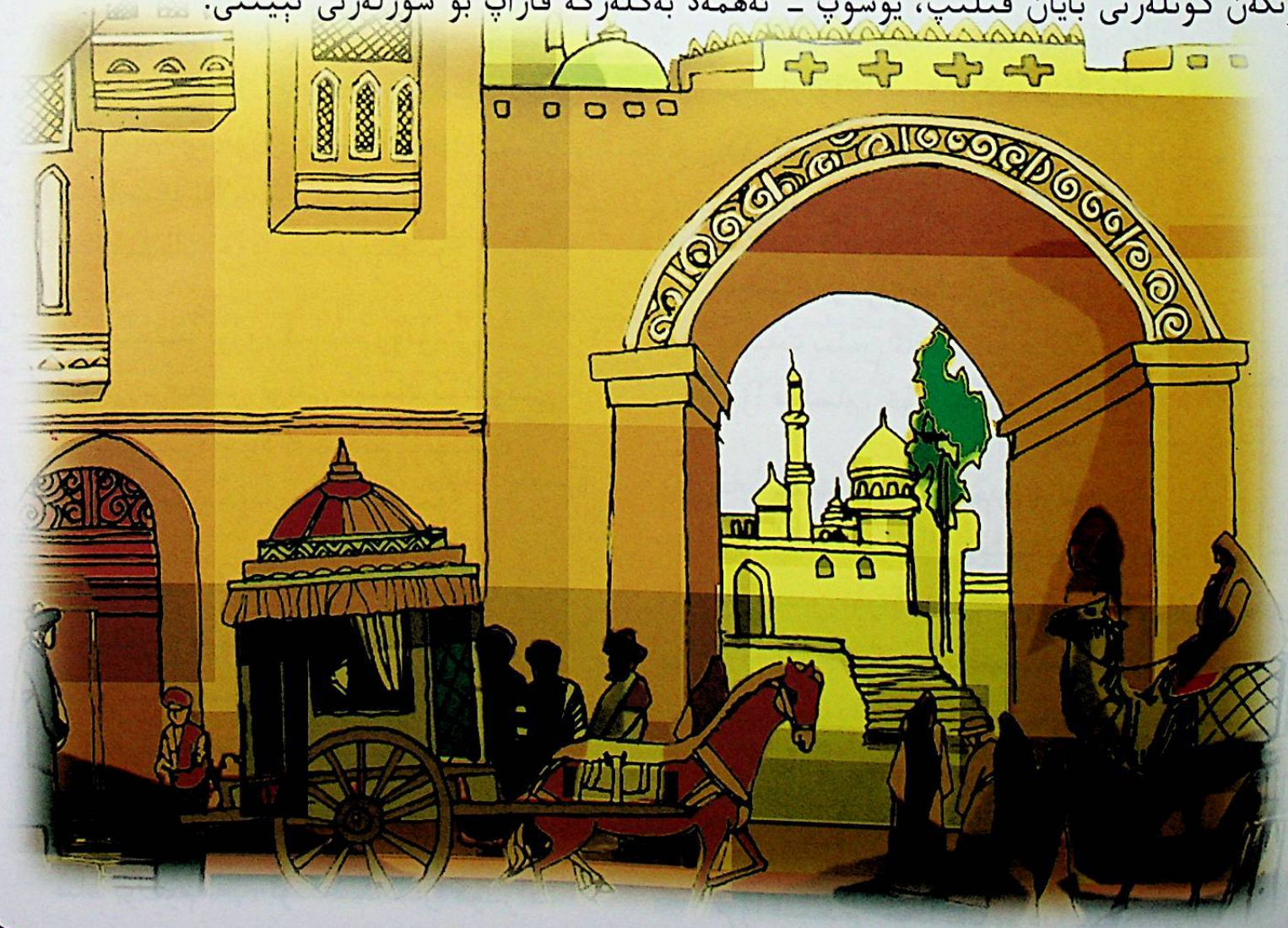
يۈسۈپ بەگ دەر: بولۇر روزى قىيامەت،
جۇملە ئىنسان قىلۇر ئاندا نادامەت،
تا قىلمىسام مەن ئاتامنى زىيارەت،
ئۇرۇش قىلاي مەيدانغا قان تولغۇنچە.

يۈسۈپ بەگ: «بوۋاي قەبەرنى ئەكەل» دەپ قاراكۆزنى قايتۇردى، بۇۋىنىيازخان ئايمىنى ئېلىپ قالدى.

قاراكۆز گۈزەلشاھنىڭ ئالدىغا كېلىپ، يۈسۈپ بەگنىڭ سۆزلىرىنى بىر ـ بىرلەپ بايان قىلدى.

گۈزەلشاھ قاراكۆزدىن بۇ سۆزلەرنى ئىشىتىپ، بوۋاي قەبەرنى دەرھال زىنداندىن چىقىرىپ، باشـ لىرىغا دەستار يۆگەپ، ئۇچىسىغا زەر تون يېپىپ، بېلىگە تىللا كەمەر باغلاپ، تىللادىن ياسالغان مەپىگە ئولتۇرغۇزۇپ، ئىززەت ـ ئىكرامىلار بىلەن يۈسۈپ ـ ئەھمەدلەرنىڭ ئالدىغا ئەۋەتتىلەر.

ئەلقىسسە، يۈسۈپ ـ ئەھمەد بەگلەر بوۋاي قەبەرنىڭ كېلىۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ ئالدىغا چىقىپ كۆرۈشۈپ، بارگاھلىرىغا قايتىپ كېلىپ، بىر ـ بىرى بىلەن ھال ـ ئەھۋال سوراشتى. بوۋاي قەبەر ئۆتكەن كۈنلەرنى بايان قىلىپ، يۈسۈپ ـ ئەھمەد بەگلەرگە قاراپ بۇ سۆزلەرنى ئېيتتى:

نەزم

ئەزەل كاتىپلىرى يازغان،
بۇ قىسمەتلەر ئەزەلدىندۇر.
ئىشتىكىل، بەگ يۈسۈپ سۇلتان،
نادامەتلەر ئەزەلدىندۇر.

چىنى ماچىندىن مىسىرغا كەلدىم،
گۈزەلشاھنىڭ چۈشىن ئۆرۈدۈم،
چاھ ئىچىدە، ئازاب كۆردۈم،
بۇ قىسمەتلەر ئەزەلدىندۇر.

يۈرىكىمگە چۈشتى ئەلەم،
ھىجرى ئوتىدا كۆيدى سىنەم،
يۈسۈپ ـ ئەھمەد، جانىم بالام،
بۇ قىسمەتلەر ئەزەلدىندۇر.

زار يىغلىدىم كېچە ـ كۈندۈز،
ھەردەم چېكىپ ئاھنى دىلسوز،
سىز كەتتىڭىز، قالدىم يالغۇز،
بۇ قىسمەتلەر ئەزەلدىندۇر.

قوبۇل قىلماي ئىيتقان سۆزۈم،
سارغايدىلەر قىزىل يۈزۈم،
يۈسۈپ ـ ئەھمەد ئىككى قوزۇم،
بۇ قىسمەتلەر ئەزەلدىندۇر.

كېچە ـ كۈندۈز زىكرى قىلغىل،
ئاخىرەتنىڭ پىكرىن قىلغىل،
قەمبەر ئىيتۇر: شۈكۈر قىلغىل،
بۇ قىسمەتلەر ئەزەلدىندۇر.

يۈسۈپ بەگ، ئەھمەد بەگلەر بۇۋاي قەمبەر بىلەن مەسلىھەتلىشىپ، گۈزەلشاھنى ئۆتكەن چاغلاردىكى قىلغان ئىشلىرىغا توۋا قىلىشقا ئۈندىدى. گۈزەلشاھ قوبۇل قىلىپ، خۇدادىن تەۋپىق تىلەپ، بۇ سۆزلەرنى ئىيتتى:

نەزم

ئۆمرۈم ئەجەب زالالەتتە ئۆتۈپتۇر،
توۋا قىلسام، خۇدا بەندەم دېگەيمۇ؟
بۇ جانىمغە مالامەتلەر يېتىپتۇر،
توۋا قىلسام، خۇدا بەندەم دېگەيمۇ؟

ئۆز جانىمغا ئۆزۈم قىلدىم زۇلۇمنى،
ھاۋايى ـ ھەۋەس تۈتتى مېنىڭ كۆڭلۈمنى،
ئەسلىي بىرەم ياد ئەتمىدىم ئۆلۈمنى،
توۋا قىلسام، خۇدا بەندەم دېگەيمۇ؟

كۈھىقاپتىن ئېغىر مېنىڭ گۇناھىم،
ئاچىلۇرمۇ مېنىڭ بەختى سىياھىم،
قادىر ئىگەم سەن ئۆزۈڭسەن پاناھىم،
توۋا قىلسام، خۇدا بەندەم دېگەيمۇ؟

نەچچە يىللار مىسىر ئىچرە بولدۇم شاھ،
شاھ بولدۇم دەپ، ئۆتكەنكەنمەن گۇمراھ،
مەغرۇرلۇقتا قىلغانكەنمەن گۇناھ،
توۋا قىلسام، خۇدا بەندەم دېگەيمۇ؟

ئەجەل كۈنى پۈتۈلگەنكەن ئىقبالىم،
ئاخىرىدا زەبۇن بولدى بۇ ھالىم،
غەپلەت بىلەن ئاقارىپتۇ ساقالىم،
توۋا قىلسام، خۇدا بەندەم دېگەيمۇ؟

غاپىللىقتا قامەتلىرىم پۈكۈلدى،
ئاخىر دەمدە يۈرەك ـ باغرىم ئېزىلدى،
يۈزۈمدىن نۇر كېتىپ، تىشىم تۆكۈلدى،
توۋا قىلسام، خۇدا بەندەم دېگەيمۇ؟

گۈزەلشاھ دەر: ئادا قىلدىم سۆزۈمنى،
ئايا، بەگلەر ئىشتىكلار ئەرزىمنى،
غەپلەت بىلەن ئۆتكۈزدۈم مەن ئۆمرۈمنى،
توۋا قىلسام، خۇدا بەندەم دېگەيمۇ؟

گۈزەلشاھ بۇ سۆزلەرنى ئېيتقاندىن كېيىن، ئۇچ يۈز ئاتمىش سەركەردىسىنى يىغىپ:

ــ ئەي يارەنلار، بىز يولدىن ئاداشقانىكەنمىز، يۈسۈپ بەگ، ئەھمەد بەگلەرنى ناھەقتىن ئەسىر قىلىپ زىندانغا تاشلاپ، ئازاب ـ ئوقۇبەتلەر بىلەن قىينىغانىكەنمىز، ئەمدى بىز بۇ قىلغان ئىشلىرىمىزنى بوينىمىزغا ئېلىپ، گۈناھىمىزنى تىلەيلى، ــ دەپ، يۈسۈپ بەگ، ئەھمەد بەگلەرنىڭ ئالدىغا كېلىپ قول باغلاپ تۇردى.

بۇ بەگلەر گۈزەلشاھنىڭ گۈناھىدىن ئۆتۈپ، مىسىر شەھرىگە كىردى ۋە گۈزەلشاھنى يېڭىۋاشتىن شاھلىق تەختىگە ئولتۇرغۇزدى. بارچە لەشكەرلەرگە ۋە مىسىر خەلقىگە نەچچە كېچە ـ كۈندۈز تويـ تاماشا، زىياپەتلەر بەردى.

ئاندىن كېيىن بۇ بەگلەر خارەزم، ئۆرگەنچ يۈرتىغا قايتىپ كەلدى. شەھەر ـ شەھەردىن كەلگەن پادىشاھ ۋە شاھزادىلەرگە ئۆز لايىقىدا سەرپاي ـ ئېسىل تونلارنى كىيدۈرۈپ، تۈرلۈك ئىنئام ـ ئېھسانلارنى قىلىپ، ئۆز شەھرىگە ياندۇردىلەر.

بۇۋاي قەمبەر چىنى ماچىن شەھرىگە قايتتى.

يۈسۈپ ـ ئەھمەد بەگلەرنىڭ كۆڭلى تەسكىن تېپىپ، ئۆتكەن سەرگۈزەشتلىرىنى يادىغا كەلتۈرۈپ، تىنچ ـ ئامان ئۆز تەختلىرىدە ئولتۇرغانلىقلىرىغا شۈكۈر قىلىپ: «ئەمدى بۇ دۇنيادا ھېچ ئىشتىن ئارمانىم قالمىدى» دەپ، خۇن ـ جىگەرلىرىدىن بۇ سۆزنى ئېيتتىلەر:

ئەجدادلارنىڭ ئىزى بىلەن،
يۈردۇم، ئارمانىم قالمىدى،
يالغانچى پانىي دۇنيانى
كەزدىم، ئارمانىم قالمىدى.

توققۇز ياشتا جاپا كۆرۈپ،
بۇ ۋاقىتتا ۋاپا كۆرۈپ،
ئىسپاھاندىن ئازار كۆرۈپ،
كەلدىم، ئارمانىم قالمىدى.

مىڭ ئاتلارغا سالدىم موۋۇت،
يىگىتلەر كەلدى زىرىھ ـ دوبۇت[48]،
تىللا قالقان، ئالتۇن ساۋۇت،
كىيدىم، ئارمانىم قالمىدى.

يەتتە يىللار جاپا تارتىپ،
ئەل ـ يۇرتۇمدىن ھەم ئايرىلىپ،
چاھتىن چىقىپ، ئازاد بولۇپ،
كەلدىم، ئارمانىم قالمىدى.

ئارغىماقلارنى ئىرغاتىپ،
تىللا قىلىچنى زورلاتىپ،
تۇغ، بىدۇنى ھەم ئويناتىپ،
يۈردۇم، ئارمانىم قالمىدى.

مەنمەنلىكتىن بەندە بولدۇم،
تەلىيىمدىن خاسىيەت كۆردۇم،
زىندان ئىچرە ئازاب كۆردۇم،
چىقتىم، ئارمانىم قالمىدى.

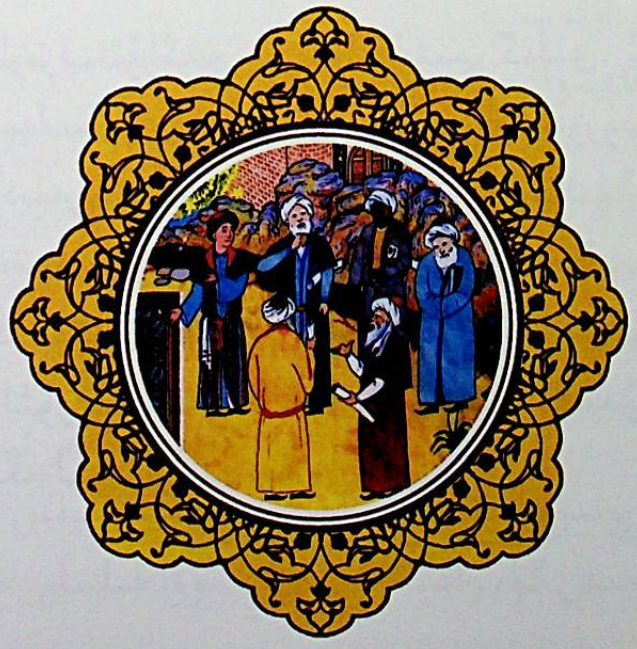
دۇئا قىلدى ئوبۇل خوجى[49]،
ئېگىز بولدى تەختۇ تاجى،
ئارقىمىزدىن كەلدى كۆكچى،
قىردىم، ئارمانىم قالمىدى.

ناھايەتسىز ئىشلار قىلىپ،
توقسان بەش لەك ئەسكەر ئېلىپ،
مىسىر يۇرتىغا غارەت سېلىپ،
ئالدىم، ئارمانىم قالمىدى.

گۈزەلشاھنى ھەم قورقۇتۇپ،
لەشكىرىنى تىز پۈكتۈرۈپ،
قەمبەر ئاتامنى قۇتقۇزۇپ،
كەلدىم، ئارمانىم قالمىدى.

سۇلتانلارغا جاۋاب بېرىپ،
ھەرقايسىغا ئىنئام بېرىپ،
قەمبەر ئاتامنى يولغا سېلىپ
قويدۇم، ئارمانىم قالمىدى.

يۈسۈپ بەگ دەر: بولدۇم ساپا،
بىر كۈن يېتەر جانغا قازا،
ۋاپاسى يوق كونا دۇنيا،
كەزدىم، ئارمانىم قالمىدى.

چىن تۆمۇر باتۇر

ھەممكى زاماندا ئىلى ئىقلىمىدا چوڭ بىر پادىشاھ ئۆتكەنىكەن. ئۇنىڭ مىڭگەن ئېتىنىڭ تاقىسى ئالتۇندىن، ئېگەر ـ جابدۇقلىرى ئۇنچە ـ مەرۋايىتتىن ئىكەن. ئۇ پادىشاھنىڭ ئىككى خوتۇنى بولسىمۇ، ئەمما پەرزەنت كۆرمىگەنىكەن. شۇڭا ئۇنىڭ كۆڭلى بەك بىئارام ئىكەن. ئۇ خاپىچىلىقىنى بېسىش مەقسىتىدە ھەر دائىم شىكارغا چىقىپ تاماشا قىلىشنى ياخشى كۆرەتتىكەن. كېيىن كىچىك خوتۇنى ھامىلدار بوپتۇ، بۇنى ئاڭلىغان پادىشاھ خۇشاللىقىدىن شىكارغا تېخىمۇ بەك ئامراق بولۇپ كېتىپتۇ.

كۈنلەردىن بىر كۈنى، پادىشاھ ۋەزىرلىرى بىلەن شىكارغا چىقىپ كەتكەندە، كىچىك خوتۇنى بىر ئوغۇل تۇغۇپتۇ. بىراق بۇنى پادىشاھنىڭ چوڭ خوتۇنى كۈنلەپ، خىزمەتچىلىرىگە بالىنى كۆلگە تاشلاپ، ئورنىغا ئىتنىڭ كۈچۈكىنى ئەكېلىپ قويۇشنى بۇيرۇپتۇ.

پادىشاھ شىكاردىن يېنىپ كەلگەندە چوڭ خوتۇنى ئالدىغا چىقىپ: «سىلىنىڭ خوتۇنلىرى كۈچۈك تۇغدى» دەپ خەۋەر قىپتۇ. دەرغەزەپ بولغان پادىشاھ توقالنى ئۆلتۈرمەكچى بوپتۇ. شۇئاندا چوڭ خوتۇنى ھىيلىگەرلىك بىلەن: «ئۆلتۈرمىسىلە، پادىشاھىمئالەم، بۇ نۆۋەت مەن بىر قوشۇق قېنىنى تىلىۋالاي» دەپ يالۋۇرغان بوپتۇ. شۇنىڭ بىلەن پادىشاھ بىر قېتىمغا ئامان قالدۇرۇپتۇ.

ئاردىدىن ئاي ۋە يىللار ئۆتۈپتۇ، كۈنلەرنىڭ بىرىدە پادىشاھ يەنە شۇ بۇرۇنقى ئادىتى بويىچە شىكارغا چىقىپ كېتىپتۇ. ئۇ بىر ئايلىق يەرگە كەتكەنىكەن. كەلگۈچە كىچىك خوتۇنى بىر قىز تۇغۇپتۇ. چوڭ خوتۇنى بۇنىمۇ كۆلگە تاشلىۋېتىپ، ئورنىغا مۇشۇكنىڭ بالىسىنى ئەكېلىپ قويۇپتۇ. پادىشاھ قايتىپ كەلگەندە چوڭ خوتۇنى مۇشۇك بالىسىنى كۆتۈرۈپ كىرىپ: «مانا، سىلىنىڭ توقاللىرى، ئەمدى مۇشۇك تۇغدى، يۇرت ئىچىدە يۈزىمىزنى يەر قىلىۋەتتى، بۇ نېمىدېگەن رەسۋاچىلىق؟!» دەپ يالغاندىن يىغلاپ ئوردىنى بېشىغا كىيىپتۇ. ئاچچىقلانغان پادىشاھ توقالغا ئېغىر جازا بېرىشنى بۇيرۇپتۇ.

ئەمدى بىر كەلىمە سۆزنى بالىلارنىڭ ئەھۋالىدىن ئاڭلايلى:

چوڭ خوتۇن تەرىپىدىن كۆلگە تاشلىۋېتىلگەن ھېلىقى بالىلارنى بىر ئېيىق جاڭگالغا ئەكېتىپ باققانىكەن. شۇنداق قىلىپ، بۇ ئىككى بالا ئېيىقنىڭ تەربىيىسىدە ئۆسۈپ چوڭ بوپتۇ، ئەقىلگە كەلگەندە ئۇلار بىر ـ بىرىگە ئات قويۇشۇۋاپتۇ. ئوغۇلنىڭ ئېتى چىن تۆمۇر، قىزنىڭ ئېتى مەختۇمسۇلا بوپتۇ. بۇ بالىلار سەھرانىڭ ساپ ھاۋاسىدا ساغلام، بەك چىرايلىق ھەم كۈچلۈك بولۇپ ئۆسۈپتۇ.

چىن تۆمۇر كىچىك چېغىدىنلا ئوۋغا ئۆگىنىپ، تۇرلۇك جانىۋارلارنى تۇتىدىغان بوپتۇ. شۇنداق

قىلىپ يۈرۈپ ئاجايىپ باتۇر يىگىتكە ئايلىنىپتۇ. كېيىنچە ئۇلار ئېيىقتىن ئايرىلىپ جاڭگالنىڭ بىر چېتىگە ئۆي ياساپ، شۇ ئۆيدە ياشاشقا باشلاپتۇ.

باتۇرلۇقتا ھېچبىر جان،
چىن تۆمۈرگە يەتمەيدۇ.
مىسران قىلىچ، مىلتىقى
قولدىن نېرى كەتمەيدۇ.

ئالغۇر بۇركۈتى بېشىدىن
كەتمەي ئۇچۇپ يۈرىدۇ.
تايغان ئىتى ئىشىكتە،
بىر مۈشۈكى تۆشەكتە،
بىر توخۇسى كاتەكتە،
ئۆيناپ تەييار تۇرىدۇ.

چال قۇيرۇقى كۆك بوز ئات،
كىشنەپ تۇرار ئېغىلدا.
ئۇۋغا چىقسا ھەممىسى
ھازىر بولار يېنىدا.

شۇنداق قىلىپ، بۇلار ناھايىتى ئۆملۈكتە كۈن كەچۈرۈشكە باشلاپتۇ.

كۈنلەردىن بىر كۈنى مەختۇمسۇلا شۇنداق بىر چۈش كۆرۈپتۇ. چۈشىدە: ئاكىسى ئۇۋغا چىقىپ كۆپلىگەن بۇغا ـ مارالالارنى تۇتۇپتۇدەكمىش، بۇغا ـ مارالالارنىڭ بېشىنى ئېتىغا غانجۇغلاپ كېلىۋاتقۇدەكمىش، گۆشىنى زىخقا ئۆتكۈزۈپ، كاۋاپ قىلىۋاتقۇدەكمىش. مەختۇمسۇلا ئويغىنىپ كېتىپ، كۆرگەن چۈشىنى ئاكىسىغا ئېيتىپ بېرىپتۇ. ئاكىسى:

«تولا ياخشى چۈش كۆرۈپسىز، ئۇنداق بولسا مەن يەتتە كۈنلۈك ئۇۋغا چىقاي. مەن قايتقۇچە سىز نەسىھەتمىنى ئېسىڭىزدە تۇتۇڭ» دەپ مۇنداق دەپتۇ:

بېشىڭىزنى تارماڭ،
سۇ بويىغىمۇ بارماڭ.
ئېتىڭىزنى «چاغ»دېمەڭ،
مۈشۈكنىمۇ «پەش»دېمەڭ.
ئوتىڭىزنى ئۆچۈرمەڭ،
ئۆگزە ئۈستىگە چىقماڭ.
ئوت ئۆچۈپ قالار بولسا،
تۇتۇن چىققان ياقلارغا،
ئوت سوراپ كېتىپ قالماڭ.

ئەلقىسسە، چىن تۆمۇر باتۇر مىسران قىلىچىنى ئېسىپ، ئارغىماق ئېتىغا مىنىپ، كاپ ـ كاپ كۇ ـ چۇكىنى ئەگەشتۇرۇپ ئوۋغا چىقىپ كېتىپتۇ. مەختۇمسۇلا يالغۇزلۇقتا زېرىككەندىن كېيىن، ئۆگزىگە چىقىپ بېشىنى تاراپ ئولتۇرۇپتۇ. مۇشۇكى بىلەن توخۇسىمۇ ئۇنى ئەگىشىپ ئۆگزىگە چىقىپتۇ.

مۇشۇك مىياۋلاپ، مەختۇمسۇلانىڭ ئىچىنى پۇشۇرۇپتۇ. توخۇسى قاقاقلاپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن مەخ ـ تۇمسۇلا مۇشۇكىنى «پەش» دەپتۇ، توخۇسىنى «تاخ» دەپ ئۆگزىدىن قوغلۇۋېتىپتۇ. مۇشۇكى بىلەن توخۇسى ئۆگزىدىن چۈشۈپ ئۆيگە كىرىپتۇ. مۇشۇك ئوچاق يېنىغا كېلىپ چۆگۈننى ئۆرۈۋېتىپتۇ. توخۇ كۈلنى تا ـ تىلاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئوچاقنىڭ ئوتى ئۆچۈپتۇ. مەختۇمسۇلا ئۆيگە كىرگىنىدە ئوتنىڭ ئۆچۈپ قالغانلىقى ـ نى كۆرۈپتۇ. بۇ ئىشقا ناھايىتى قايغۇرۇپ يەنە ئۆگزىگە چىقىپتۇ. «ئەمدى قانداق قىلارمەن؟» دەپ يىغلاپ ئولتۇرسا، ئوڭ تەرىپىدىن ئىتنىڭ ئاۋازى ئاڭلىنىپتۇ. سول تەرىپىدىن تۈتۈن كۆرۈنۈپتۇ. مەختۇمسۇلاغا ئوت تېپىش قايغۇسى چۈشۈپتۇ. «نېمە بولسا بولسۇن، پىشانەمدىن كۆرەي» دەپ ئىس چىققان تەرەپكە قاراپ مېڭىپتۇ. ئۇزۇن مېڭىپ، ئىس چىقىۋاتقان بىر ئەسكى تاملىق ئۆيگە يېتىپ كەپتۇ. قارىغۇدەك بولسا، ئۇي ئىچىدە بىر موماي ئولتۇرغۇدەك. مەختۇمسۇلا: «ئەسسالامۇئەلەيكۇم» دەپ ئۇنىڭ قېشىغا كىرىپتۇ.

موماي ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ، سەت ھەجىيىپ:

سالامىڭنى ئالدىم ئىلەك، قىلارئىدىم يەتتە بۆلەك.
سالام قىلمىسىڭ شۇتاپ

دەپ جاۋاب قايتۇرۇپتۇ. شۇندا مەختۇمسۇلا ئۇنىڭ يەتتە باشلىق يالماۋۇز ئىكەنلىكىنى سېزىپ ئەيمىنىپ قاپتۇ. يالماۋۇز قىزنىڭ قورقىنىلىقىنى بىلىپ:

خۇدا بەرگەن چىرايلىق قىز، كېلىپ مېنىڭ بېشىمنى باق،
كەل، قورقماي يېنىمغا ئۆت. ئۆز ئاناڭدەك مېنى سەن كۆت.

دەپتۇ.

مەختۇمسۇلا قورقمىدىن ئامالسىز ماقۇل بوپتۇ. يالماۋۇز تېخىمۇ سىپايىلىك بىلەن، گەپ ئالماق بولۇپ:

قاي تەرەپتىن كەلدىڭىز؟ قايسى ئۆيدە تۇرىسەن؟
كىمنىڭ قىزى بولىسەن؟ نامى ـ ھالىڭ ئايان ئەت،
ئاتاڭ بارمۇ، ئاناڭچۇ؟ ماڭا بىر ـ بىر بايان ئەت.

دەپتۇ.

يالغانغا ئۆگەنمىگەن مەختۇمسۇلا مومانىڭ سوراقلىرىغا جاۋاب بېرىپ، ئوت سوراپ كەلگەنلىكىنى ئېيتىپتۇ. يالماۋۇز بىر تال تېزەككە ئوت تۇتاشتۇرۇپ، ئۇنى ياغاچقا سانجىپ مەختۇمسۇلانىڭ ئاغزىغا چىشلىتىپ قويۇپتۇ. ئاندىن ئۇنىڭ بىر يېڭىگە پىت، يەنە بىر يېڭىگە سىركە تولدۇرۇپتۇ ـ دە، «ئۆيۈڭ ـ گە بارغۇچە بۇ پىت بىلەن سىركىنى ئىككى تەرەپكە چېچىپ ماڭغىن» دەپ بۇيرۇپتۇ. مەختۇمسۇلا قورق ـ قىنىدىن مومانىڭ ئېيتقانلىرىنى بىر ـ بىرلەپ ئورۇنداپتۇ. يالماۋۇز موماي قارىغۇ ئىكەن، ئۇنداق قىلمىشتىن مەقسىتى مەختۇمسۇلانىڭ ئۆيىنى تېپىپ بېرىش ئۇچۇن ئىكەن. كېيىن بۇ سىركە تۆككەن تەرەپكە چېقىرتىكەن، پىت تۆككەن تەرەپكە ئازغان ئۆسۈپ چىقىپتۇ ـ دە، ئوتتۇرىسىدا يول ھاسىل بولۇپ قاپتۇ.

بىر كۈنى يالماۋۇز موماي شۇ يول بىلەن مېڭىپ مەختۇمسۇلانىڭ ئۆيىگە بېرىپتۇ. ئىشىك تۇۋىدە تۇرۇپ:

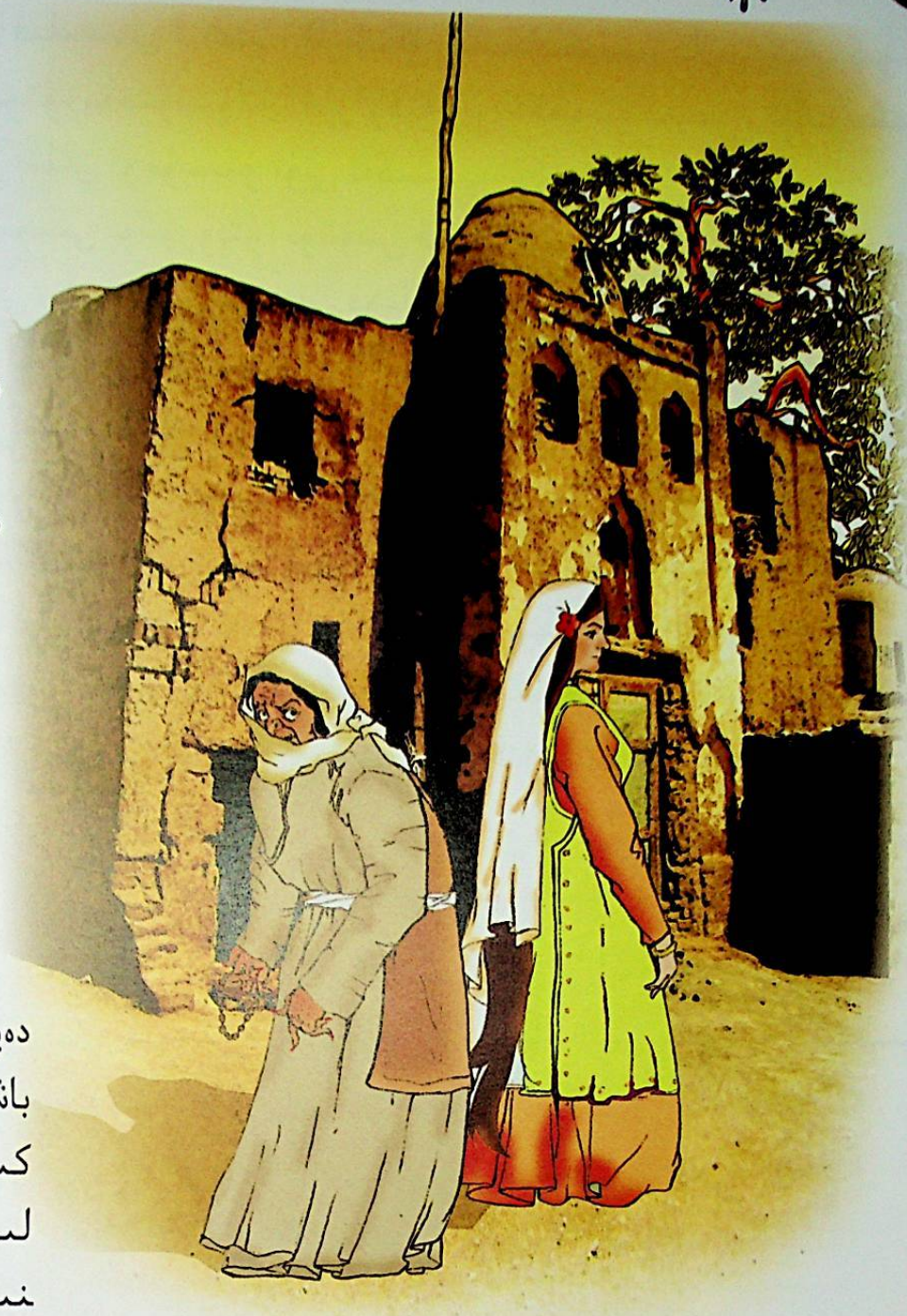
چىن تۆمۇر باتۇر ئۆيىدە بارمۇ؟ ئارغىماق ئېتى ئېغىلدا بارمۇ؟

مىسران قىلىچى قوزۇقتا بارمۇ؟
ئالغۇر بۇركۈتى ئورنىدا بارمۇ؟
كاپ ـ كاپ كۈچۈكى ئىشكتە بارمۇ؟
پۇش ـ پۇش مۇشۇكى تۆشەكتە بارمۇ؟
تاخ ـ تاخ توخۇسى قونداقتا بارمۇ؟

دەپ سوراپتۇ.

ھېچنېمىدىن خەۋىرى بولمىغان مەختۇمسۇلا ئۆيدىن چىقماي تۇرۇپ:

چىن تۆمۈر باتۇر شكارغا كەتتى،
مىسران قىلىچى قىنىدا كەتتى.
ئالغۇر قۇشمۇ قولىدا كەتتى،
كاپ ـ كاپ كۈچۈكى يېنىدا كەتتى.
پۇش ـ پۇش مۇشۇكى ئويقۇغا كەتتى،
تاخ ـ تاخ توخۇسى دان ئىزدەپ كەتتى.

دەپتۇ. مومای سۇرىتىگە كىرىۋالغان يەتتە باشلىق يالماۋۇز شۇنىڭدىن كېيىن ئۆيگە كىرىپ، مەختۇمسۇلانىڭ ئۇزۇن چېچىدىن لىمغا ئېسىپ قويۇپ، تاپىنىنى تېشىپ قېنىنى شوراپتۇ. يالماۋۇز شۇ تەرىقىدە ھەر كۈنى بىر قېتىم كېلىپ مەختۇمسۇلانىڭ قېنىنى شورايدىكەن، قايتىشىدا: «بۇ ئىشنى ھېچكىمگە، ھەتتا ئاكاڭغىمۇ ئاڭلاتما، ئەگەر ئېيتىدىغان بولساڭ، مېنىڭدىن زادى قۇتۇلالمايسەن» دەپ پوپوزا قىلىدىكەن.

شۇنىڭ بىلەن مەڭزى ئانارداك مەختۇمسۇلا كۈندىن ـ كۈنگە ماغدۇرسىزلىنىپ، زەپىراندەك سارغىيىپ كېتىپتۇ.

ئاكىسى چىن تۆمۈر باتۇر ئوۋدىن قايتىپ كېلىپ، سىڭلىسىنى كۆرۈش بىلەن ھەيران بوپتۇ، كۆڭلىگە گۇمان تولۇپتۇ ـ دە، سىڭلىسىدىن: «ئەي سىڭلىم، يەتتە كۈننىڭ ئىچىدە شۇنچە ئورۇقلاپ سارغىيىپ ھالىڭدىن كېتىپسەن، نېمە بولدۇڭ؟ كىم ساڭا ئازار بەردى؟» دەپ سوراپتۇ. مەختۇمسۇلا ئاكىسىنىڭ نەسىھەتىنى ئېسىدە تۇتماي بالاغا گىرىپتار بولغانلىقىنى ئويلاپ، خىجالەتچىلىكتىن ئۆز ھالىنى ئېيتىشتىن قورقۇپتۇ. ئاكىسى يەنە: «سېنىڭدە بىر ئېغىر دەرد بار، سىڭلىم، مەندىن يوشۇرما، ئېيتساڭمۇ ئېيتمىساڭمۇ ئېيتسەن» دەپ قاتتىق قىستىغاندىن كېيىن، مەختۇمسۇلا بولغان ۋەقەنىڭ ھەممىسىنى ئېيتىپ، ھەسرەتتىن قار ـ يامغۇر يىغلاپتۇ. چىن تۆمۈر باتۇر ئەھۋالنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، دەرغەزەپ بولۇپ:

ـــ ئەگەر مەن شۇ يەتتە باشلىق يالماۋۇزنى ئۆلتۈرمىسەم، چىن تۆمۈر باتۇر بولماي كېتەي، ـــ دەپ قەسەم ئىچىپتۇ ـ دە، ئاندىن مەختۇمسۇلاغا: «ئەي سىڭلىم، مەن ئىشكىنىڭ كەينىگە ئورا كولاپ مۆكۈنۈپ ياتىمەن، ئەگەر يالماۋۇز كېلىپ مېنى سورىسا ئوۋدىن كەلمىدى دېگىن، ئادەم پۇرىقى بار دەپ ئۆيگە

كىرگىلى ئۇنىمسا، ئاكامنىڭ كۆڭلەك، تامبىلنى يۇيۇشقا ئېلىپ قېلىۋىدىم، شۇ كىيىم ـ كېچەكنىڭ پۇرىقى دەپ جاۋاب بەرگىن» دەپتۇ.

شۇنداق قىلىپ چىن تۆمۇر باتۇر مەيدىسىگە يەتتە قات ساۋۇتنى تېڭىپ، بېشىغا دۇبۇلغا كىيىپ، مىسران قىلىچىنى تۇتۇپ ئورىغا مۆكۈنۈپ تەييار تۇرۇپتۇ.

يالماۋۇز كېلىپ ئىشكىنىڭ ئالدىدا توختاپتۇ. ئۇنىڭ يۇرىكى دۇپۇلدەپ، بەدىنى شۇركۈنۈپ كېتىپتۇ. بىراق ئۇنىڭ نەپسى تاقىلداپ بۇرۇنقى ئادىتى بويىچە سوراپتۇ، مەختۇمسۇلا ئاكىسىنىڭ يوقلۇقىدىن خەۋەر بەرگەندىن كېيىن، يالماۋۇز تاشقىرىقى ئۆيگە كىرىپ توختاپ:

تۇرار تېنىم ئەيمىنىپ،
بۇگۈن ئۆيۈڭگە كىرىشكە.
بىراق نەپسىم تاقىلداپ،
يول قويمىدى كېتىشكە.

چىقىپ تۇرار ئۆيۈڭدىن،
ئادەمزات پۇرىقى.
يالغان ئېيتىپ ئالدىساڭ،
باردۇر ساڭا سورىقى.

دەپ پوپوزا قىپتۇ. مەختۇمسۇلا تەمكىنلىك بىلەن:

ئاكام كەتكەن شىكارغا،
قالغان كۆڭلەك ـ تامبىلى،
يۇغانمىدىم باياتىن
شۇدۇر ئادەم پۇرىقى.
ئىشەنمىسەڭ ماڭغىن،
ئۆيگە كىرىپ قارىغىن.
بولماسمىدى قوزۇقتا،

مىسران قىلىچ ئېسىقلىق.
تۇرماسمىدى ئېغىلدا،
بوز ئېتىمۇ باغلاقلىق.
كاپ ـ كاپ كۈچۈك يوق ئەنە،
ئىشكىمۇ كەڭ ئېچىقلىق.
كىرىۋەرگىن ئۆيۈمگە،
ئىشەنگىن سەن سۆزۈمگە.

يالماۋۇز ئۆيگە كىرىپتۇ. ئادىتى بويىچە مەختۇمسۇلانى ئۇزۇن چېچىدىن لىمغا ئېسىپ ئەمدىلا قېنىنى شوراي دەۋاتقاندا، چىن تۆمۇر باتۇر ئورىدىن چىقىپ، مىسران قىلىچى بىلەن ئۇنى شۇنداق چېپىپتۇكى، يالماۋۇزنىڭ بىر بېشى ئۇزۇلۇپ چۈشۈپتۇ. يالماۋۇز چىن تۆمۇر باتۇرغا قاراپ: «بىر بېشىمىنىغۇ ئالدىڭ، قالغان ئالتە بېشىمغا قانداق جاۋاب بېرىسەن؟» دەپ قەھر ـ غەزەپ بىلەن ئېلىشىشقا كىرىشىپتۇ ۋە تېخىمۇ ۋەھشىيلىشىپ، چىن تۆمۇر باتۇرغا مەھكەم يېپىشىپتۇ. شۇنداق قىلىپ ئېلىشىش بىر كېچە ـ كۈندۈز داۋاملىشىپ، يالماۋۇز ئۈچ بېشىدىن ئايرىلىپتۇ. يالماۋۇز قېچىشنىڭ ئىلاجىنى تاپالماي غالجىرلىشىپ، چىن تۆمۇر باتۇرغا يەنە ئېسىلىپتۇ. ئۇلار يەنە بىر كېچە ـ كۈندۈز قاتتىق ئېلىشىپتۇ. چىن تۆمۇر باتۇر ئۇنىڭ ئالتىنچى بېشىنىمۇ كېسىپ چۈشۈرۈپتۇ. يالماۋۇز ئەمدى ماغدۇرسىزلىنىپ، كۆزلىرى پىيالىدەك بولۇپ كېتىپتۇ. ئۇنىڭ ئەمدى «يەل مۇڭگۈز» دەپ ئاتالغان بىرلا بېشى قاپتۇ. ئۇ ئامالسىز قالغىنىدا، قۇيۇنغا ئايلىنىپ ئۆينىڭ تۆڭلۈكىدىن چىقىپتۇ ـ دە:

هەي مەختۇمسۇلا،
خەپ، توختاپ تۇرغىن.
كۆرگۈلۈكۈڭنى
ئەمدى بىر كۆرگىن.

ئەجدىها بولۇپ
سېنى يۇتارمەن.
بىر بېشىڭغا مىڭ
كۈلپەت سالارمەن.

دەپ بەدەر قېچىپتۇ.

چىن تۆمۇر باتۇر ئارغىماق ئېتىغا مىنىپ بىر بېشى قالغان يالماۋۇزنى قوغلاپتۇ. مەختۇمسۇلا باغلاقلىق كاپ ـ كاپ كۇچۇكىنى قويۇۋېتىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن چىن تۆمۇر باتۇر يالماۋۇزغا يېتىشىپتۇ، ئۇلار كەچ كىرگۈچە قاتتىق ئېلىشىپتۇ، چىن تۆمۇر باتۇرنىڭ كاپ ـ كاپ كۇچۇكى يېتىپ كېلىپ يالماۋۇزنىڭ پاچىقىدىن چىشلەپ تارتىپتۇ. بىر ئازدىن كېيىن يالماۋۇز ھالسىزلىنىپ يىقىلىپتۇ. كاپ ـ كاپ كۇچۇك يالماۋۇزنى تالاپ ئۆلتۈرۈپتۇ. چىن تۆمۇر باتۇر يالماۋۇزنىڭ يەتتىنچى بېشىنى ئېلىپ خۇشال ئۆيىگە قايتىپتۇ. شۇنداق قىلىپ چىن تۆمۇر باتۇر بىلەن مەختۇمسۇلا خۇشال ـ خۇرام ئۆتۈپتۇ. مەختۇمسۇلانىڭ رەڭگى ـ رۇخسارى ئاستا ـ ئاستا ئوڭلىنىپ شۇنداق ئۇز بولۇپ كېتىپتۇكى:

كۆزلىرى چەشمە بۇلاقتەك،
قاشلىرى زىرۇ زىۋەر.
قامىتى شەمشاد دەرەختەك،
سۆزلىرى شېرىن ـ شېكەر.

چاچلىرى مەجنۇن گويا،
يۈزلىرى شەمسى قەمەر.
لەۋلىرى گۇياكى ياقۇت،
قوللىرى ئىشقا چېۋەر.

چىشلىرى دۇررى سەدەپتەك،
پىكرى كەك، ئالەم كېزەر.
كىمكى كۆرسە ئاھ ئۇرۇپ،
ئىشقى ئوتىدا جان بېرەر.

ئەلقىسسە، كۇنلەردىن بىر كۇنى چىن تۆمۇر باتۇر زېرىكىپ يەنە ئوۋغا چىقىش خۇمارى تۇتۇپتۇ. ئۇ مەختۇمسۇلاغا ئېيتىپتۇ: «ھەي سىڭلىم، مەن يەنە ئوۋغا چىقمەن. سەن ئۆيدىن تالاغا چىقمىغىن. ئېرىق بويىدا ئولتۇرۇپ بېشىڭنى تارىمىغىن» دەپ نەسىھەت قىلىپ ئوۋغا كېتىپتۇ.

مەختۇمسۇلا نەچچە كۇنگىچە تالاغا چىقماپتۇ، بىراق يەنە زېرىكىپ، ئاقىۋەت تالاغا چىقىپتۇ. ئۇ شىكىنىڭ ئالدىدا تازا، سۇزۇك سۇ ئاقىدىكەن. مەختۇمسۇلا سۇنىڭ ئېقىشىغا قىزىقىپ، ئېرىق بويىدا

ئولتۇرۇپ بېشىنى تاراپتۇ. ئۇنىڭ ئۇزۇن سۇمبۇل چاچلىرىدىن بىرنەچچە تېلى سۇغا چۈشۈپ كېتىپتۇ، بۇ چاچلار ئېقىپ بېرىپ سانجۇ پادىشاھىنىڭ[50] ئوردىسىدىكى كۆلگە چۈشۈپتۇ. بۇ ۋاقىتتا سانجۇ پادىشاھىنىڭ ئوغلى ئۇزمۇخ نۆكەرلىرى بىلەن كۆلنىڭ بويىدا ئولتۇرغانىكەن. شاھزادە ئۇزمۇخ كۆل بويىغا كېلىپ باش - كۆزىنى يۇيۇۋاتسا، قولىغا سۇمبۇل چاچ ئىلىنىپ چىقىپتۇ. بۇ چاچنىڭ ئۇزۇن ۋە سۇمباتلىقى شاھزادىنى ھەيران قالدۇرۇپتۇ. ئۇزمۇخ نۆكەرلىرىدىن:

— بۇ نېمىدېگەن ئاجايىپ چاچ؟ — دەپ سوراپتۇ.

نۆكەرلەر:

— ھەي شاھزادە، بۇ ئىلى ئېقلىمىنىڭ گۈزىلى مەختۇمسۇلانىڭ چېچىغا ئوخشايدۇ، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن شاھزادە ئوزمۇخ مەختۇمسۇلانى كۆرمەي تۇرۇپ ئىشق ۋەسۋەسىسىگە چۈشۈپتۇ. بۇ چاغدا نۆكەرلەر «ئۇنىڭ چىن تۆمۇر باتۇر دېگەن ئاكىسى بار. يەتتە ئېقلىمدا ئۇنىڭدەك كۈچلۈك ئەر يوق» دەپتۇ. ئىشق پىراقىدا بىتاقەت بولغان شاھزادە دەرھال چىن تۆمۇر باتۇرغا كىشى ئەۋەتىپ: «سىڭلىڭنى ماڭا بەر، بەرمىسەڭ لەشكەر تارتىپ سوقۇشۇپ ئالىمەن» دەپ پوپوزا قىپتۇ. چىن تۆمۇر باتۇر شاھزادىنىڭ ئەلچىسىگە: «مېنىڭ ئۇنداق سانجۇ پادىشاھقا بېرىدىغان سىڭلىم يوق. قۇربى بولسا سوقۇشۇپ ئالسۇن» دەپتۇ. جاۋابنى ئاڭلىغان شاھزادە ئۇزمۇخ دەرغەزەپ بولۇپ، ھەممە لەشكەرلىرىنى يىغىپ چىن تۆمۇر باتۇرنىڭ يۇرتىغا قاراپ يول ئاپتۇ. ئۇ كەلگەندە چىن تۆمۇر باتۇر ئوۋغا چىقىپ كەتكەنىكەن. ئۇ ئالغۇر قۇشىنى قالدۇرۇپ، سىڭلىسىغا: «ناۋادا بېشىڭىزغا بىرەركۈن چۈشسە بۇ قۇشنى قويۇۋېتىڭ. قەيەردە بولسام شۇ يەرگە خەۋەر يەتكۈزۈپ باربدۇ»دەپ تاپىلىغانىكەن.

مەختۇمسۇلا چۈمۇلىدەك قورشاپ كېلىۋاتقان لەشكەرلەرنى كۆرۈپ قۇشنى قويۇۋېتىپتۇ. ئۆزى ئۇلارنىڭ ئالدىغا چىقىپتۇ. شاھزادە ئۇزمۇخ مەختۇمسۇلانى كۆرۈپ ھوشىدىن كەتكىلى تاس قاپتۇ.ئۇ مەختۇمسۇلاغا قاراپ: «ئەي رەنا، ئۆزۈڭگە مېنى ياخشىلىقچە قوبۇل قىلساڭ قىلدىك، بولمىسا مەن قان تۆكۈپ ئالىمەن» دەپتۇ. مەختۇمسۇلا: «بۇ قانداق ئۇياتسىزلىق؟ مەندەك يالغۇز زەئىپ بىر قىزغا شۇنچە كۆپ لەشكەر تارتىپ كەلگىنىڭلار نامەردلىك ئەمەسمۇ؟» دەپ باش ئەگمەپتۇ - دە، لەشكەرلەر بىلەن جەڭ قىلىشقا باشلاپتۇ ۋە بىرقانچىسىنىڭ كاللىسىنى تېنىدىن جۇدا قىپتۇ. ئاڭغىچە چىن تۆمۇر باتۇر خەۋەر تېپىپ يېتىپ كەپتۇ. ئۇ مىسران قىلىچىنى ئوينىتىپ، بىر ئۆزى نەچچە تۈمەن لەشكەر بىلەن قاتتىق ئېلىشىپتۇ. تەڭ كېلەلمىگەن لەشكەرلەر ئۆلەر - تىرىلىشىگە باقماي قېچىشقا باشلاپتۇ.

شاھزادە ئۇزمۇخ قېچىپ كېتىپ بارغان لەشكەرلىرىگە: «سىلەر ئىككى كىشىدىن شۇنچە قاچامسىلەر؟ ئاخىرغىچە ئېلىشىڭلار ! بولمىسا مەندىن ياخشىلىق كۆرمەيسىلەر ! » دەپ، ئۆزى باشلاپ يەنە ئۇرۇش ئېچىپتۇ. شاھزادە ئۇزمۇخ چىن تۆمۇر باتۇرغا بىرقانچە ئون پالۋانى بىلەن بىراقلا ھۇجۇم قىپتۇ. ئەيىۇھەننىاس، نەيزە - قىلىچلارنىڭ بىر - بىرىگە ئۇرۇلۇشىدىن چاقماق چاقىنىدەك ئوتلار چاقناپتۇ. بىراق ئۇلار بىر - بىرىنى يېڭەلمەپتۇ. مەختۇمسۇلا بۇ ھالنى كۆرۈپ ئەندىشىگە چۈشۈپتۇ: «ئاكامغا زەخمەت يەتمىگىدى، ئۇنىڭ مېيىپ بولغىنىدىن مېنىڭ يوق بولغىنىم ياخشى» دەپ ئاكىسىغا قاراپ مۇنداق يالۋۇرۇپتۇ:

ياۋ لەشكىرى ساناقسىز،
ئۇلار بەكمۇ رەھىمسىز.
مەيلى ئۆلسەم مەن ئۆلەي،
ئاكا، ئامان قېلىڭ سىز.
شۇڭا جەڭدىن يېنىڭ سىز،
تىلەر شۇنى سىڭلىڭىز.

شۇئاندا چىن تۆمۈر باتۇر سىڭلىسىغا قاراپ:

چىن تۆمۈر دەپ ئېيتىم بار،
تەشۋىش قىلما مېنىڭدىن.
ئايرىلىشقا جانجىگەر،
قانداق چىداي سىڭلىدىن.

چىنار ھەرگىز يىقىلماس،
بوران ـ چاپقۇن، جۇدۇندىن.
ياۋ ئالدىدا باش ئېگىش،
ئارتۇق ماڭا ئۆلۈمدىن.

دەپ جەڭنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ. شاھزادە ئۇزمۇخنىڭ لەشكەرلىرى ئۆلۈپ تۈگەشكە ئاز قالغاندا، ئارقىدىن يەنە ياردەمگە ئەۋەتىلگەن سانجۇ لەشكەرلىرى نەرە تارتىپ يېتىپ كەپتۇ. ئۇلار قىلىچ ـ نەيزىلىرىنى يالـ لىڭاچلاپ، ئوقيالىرىنى چەنلەپ چىن تۆمۈر باتۇرغا قارا قاغىدەك يېپىشىپتۇ. شاھزادە ئۇزمۇخ پۇرسەتـ نى غەنىيمەت بىلىپ مەختۇمسۇلانى تۇتۇۋېلىپ، قول ـ پۇتىنى مەھكەم باغلاپ ئېلىپ قېچىپتۇ.

چىن تۆمۈر باتۇر قەھر ـ غەزەپكە تولۇپ يەتتە كېچە ـ كۈندۈز جەڭ قىلىپ، ئاخىر ھەممىسىنىڭ كاللىسىنى تېنىدىن جۇدا قىپتۇ. جەڭدىن كېيىن قارىغۇدەك بولسا، مەختۇمسۇلا ھېچ يەردە كۆرۈنمەيـ تۇ. چىن تۆمۈر باتۇر تېخىمۇ غەزەپلىنىپ چالا قۇيرۇق بوز ئارغىماقتا مىنىپ، مەختۇمسۇلانى ئىزدەپ دەشت ـ چۆللەرنى كېزىپتۇ. بىر جايغا كەلگەندە ھاردۇق ئاپتۇ ـ دە، كۆزى ئۇيقۇغا كېتىپتۇ. ئادەتتە ئۇ بىر ئۇخلىدىمۇ، بولدى، نەق قىرىق كېچە ـ كۈندۈز ئۇخلايدىكەن. بۇ قىرىق كۈن ئىچىدە چىن تۆمۈر باتۇرنىڭ چالا قۇيرۇق ئېتى ئوتلاپ، نەچچە تاغلاردىن ئاتلاپ باشقا بىر يۇرتنىڭ قۇلان پادىسىغا قوشۇلۇپ كېتىپتۇ. چىن تۆمۈر باتۇر ئۇخلاپ ئويغانسا، يېنىدا ئېتى يوقمىش. چۆل ـ جەزىرىدە پىيادە قالغان چىن تۆمۈر باتۇر مىسران قىلىچىنى ئېسىپ، ئېتىنى ئىزدەپ تاغ تەرەپكە راۋان بوپتۇ. بىر غولنىڭ يېنىدا چىن تۆمۈر باتۇر بىر توپ قۇلانلارغا يولۇقۇپتۇ. ئۇ قۇلانلارغا قاراپ:

دۇپۇر – دۇپۇر قۇلانلار،
ئۇچقۇر – ئۇچقۇر قۇلانلار،
كېپىش[51] مەيسە كىيگەندەك،

توم تۇياقلىق قۇلانلار،
چالا قۇيرۇق ئېتىمنى
كۆردۈڭلارمۇ، قۇلانلار؟

دەپ سوراپتۇ.

بىراق قۇلانلار ھېچقانداق جاۋاب بەرمەستىن ئۇركۈپ قېچىپ كېتىپتۇ. چىن تۆمۈر باتۇر بۇ ئەھۋالدىن رەنجىپ كېلىۋاتسا، يەنە بىر توپ قۇلانلارغا يولۇقۇپتۇ. ئۇ ئۇلارغا قاراپ:

دۇپۇر – دۇپۇر قۇلانلار،
ئۇچقۇر – ئۇچقۇر قۇلانلار،
مەخمەل، تاۋار كىيگەندەك،

قۇندۇز يەڭلىغ قۇلانلار،
چالا قۇيرۇق ئېتىمنى
كۆردۈڭلارمۇ، قۇلانلار؟

دەپ سوراپتۇ.

بۇلارمۇ ھېچقانداق جاۋاب بەرمەپتۇ. چىن تۆمۈر باتۇر خاپىچىلىقتىن بېشى گاڭگىراپ ئولتۇرسا، يەنە بىر توپ قۇلانلار سەكرىشىپ كەپتۇ. چىن تۆمۈر باتۇر يەنە:

دۇپۇر – دۇپۇر قۇلانلار،
ئۇچقۇر – ئۇچقۇر قۇلانلار،
ئالتۇن ھالقا ئاسقاندەك،

قۇلىقى ئۇز قۇلانلار،
چالا قۇيرۇق ئېتىمنى
كۆردۈڭلارمۇ، قۇلانلار؟

دەپتۇ.

شۇنىڭدىن كېيىن ئەڭ كەينىدە كېلىۋاتقان بىر بوز قۇلان جاۋاب بېرىپ: «سېنىڭ چالا قۇيرۇق ئېتىڭ ئاۋۇ دۆڭنىڭ ئارقىسىدا بىر توپ قۇلانلارغا باش بولۇپ يۈرىدۇ» دەپتۇ. چىن تۆمۈر باتۇر جاۋابنى ئالغاندىن كېيىن خۇشال بولۇپ دۆڭگە چىقىپ قارىسا، دېگەندەك چالا قۇيرۇق ئېتى بىر توپ قۇلانلار بىلەن يۈرۈپتۇ. چىن تۆمۈر باتۇر ئاچچىقلىنىپ:

ئىگەڭدىن يۈز ئۆرۈگەن،
بەڭگاش ئېتىم قايدىسەن؟

كۆزلىرىمنى نەملىگەن،
ھەمدەرد ئېتىم قايدىسەن؟

دەپ ۋارقىراپتۇ.

چالا قۇيرۇق چىن تۆمۈر باتۇرنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ، كىشنەپ ئالدىغا كېلىپ:

تېخى شورلۇق سۇلار ئىچىپ
تىللىرىمۇ كېسىلدى.

ئاچچىق – ئاچچىق چۆپلەرنى يەپ
تاماقلىرىم تېشىلدى.

دېگەندىن كېيىن، چىن تۆمۈر باتۇر جاۋاب قايتۇرۇپ دەپتۇ:

دۇپۇر – دۇپۇر يوللار مېڭىپ
تۇياقلىرىڭ تېشىلسە،
تۇيىقىڭنى ئەتىۋارلاپ
تۆمۈر تاقا تاقاي مەن.
تېخى شورلۇق سۇلار ئىچىپ
تىللىرىڭمۇ كېسىلسە،

سۇزۇك بۇلاق بولاي مەن.
ئاچچىق – ئاچچىق چۆپلەر يەپ
تاماقلىرىڭ تېشىلسە،
قارا چېچىمنى يۇلايمەن،
قىياق ئوتۇڭ بولاي مەن.

شۇنىڭدىن كېيىن چالا قۇيرۇق چىن تۆمۈر باتۇرنى ئۇستىگە مىندۈرۈپتۇ. چىن تۆمۈر باتۇر خۇشال بولۇپ، سىڭلىسىنى ئىزدەپ ئىلى دەرياسىنى كېچىپ تېكەس تېغىنىڭ «كۆكتۆپە» دېگەن يېرىگە كەپتۇ. كىشىلەر داڭقى داستان بۇ باتۇرنى ناھايىتى خۇشال قارشى ئاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن چىن تۆمۈر باتۇر ئۇ يەرگە جايلىشىپ قاپتۇ. چارۋىچىلىق قىلىپ يۈرۈپ، پات ئارىدا سانسىزلىغان چارۋىلارغا ئىگە بوپتۇ. شۇنداقتىمۇ بۇ مال ـ دۇنيا ئۇنىڭ كۆزىگە زادى كۆرۈنمەپتۇ. چىن تۆمۈر باتۇرنىڭ پۈتۈن ئەس ـ يادى سىڭلىسى مەختۇمسۇلادا ئىكەن، شۇڭا، كېچە ـ كۈندۈز كۆزى ياشتىن قۇرۇماپتۇ. شۇنداق قىلىپ، چىن تۆمۈر باتۇر تولا يىغلاپ يۈرۈپ ئاخىر ئىككى كۆزى كۆرمەس بولۇپ قاپتۇ.

ئەمدى بىر كەلىمە سۆزنى سانجۇ پادىشاھى تەرەپتىن ئاڭلايلى: شاھزادە ئۇزمۇخ ساھىبجامال مەخ-تۇمسۇلانى قولغا چۈشۈرگەندىن كېيىن، ئاپىرىپ قىرىق كېچە ـ كۈندۈز توي ئۆتكۈزۈپ ئۇنى مەجبۇرىي خوتۇنلۇققا ئاپتۇ. لېكىن سانجۇ پادىشاھلىقى مەختۇمسۇلانى ھەرقانچە قىلىپمۇ ئۆزىگە ئەل قىلالماپتۇ. ئارىدىن نەچچە يىللار ئۆتۈپ، ئۇ بۇلاڭچىدىن ئىككى ئوغۇل تۇغۇپتۇ. شۇنداق بولسىمۇ ئۇ كېچە ـ كۈن-دۈز ئاكىسىنى كۆرۈشنى ئارزۇ قىلىپ، بۇلاڭچىلارنىڭ قارا ئۇۋىسىدىن قۇتۇلۇشنىڭ ئامالىنى ئويلاپتۇ.

سانجۇ پادىشاھلىقىنىڭ ئىككى تۇلپارى بار ئىكەن، بۇ تۇلپارلارغا پادە-شاھنىڭ ئۆزىدىن باشقا كىشىلەرنىڭ مىنىشى مەنئى قىلىنغانىكەن.

مەختۇمسۇلا قېچىشنىڭ كويىغا چۈشۈپ، بىر كۈنى پادىشاھنىڭ ئالدىغا كىرىپ، دەريا بويىغا بېرىپ سەيلە ـ تاماشا قىلىپ كېلىشكە ئىجازەت سوراپتۇ. پادىشاھ ئۆز كۆڭلىدە: «ھە، ئەمدى ئىككى بالىلىق بولغاچ بىزگە رام بولدى» دەپ ئويلاپ، رۇخسەت قى-تۇ. مەختۇمسۇلا پادىشاھ مىندىغان تۇلپارغا مىنىپ قىرىق كېنىزەك ھەم قىرىق نۆكەرنىڭ مۇھاپىزىتىدە دەريا بويىغا قاراپ يول ئاپتۇ. بۇلار ئىلى دەر-ياسى بويىغا كېلىپ چۈشۈپتۇ. قاتار ـ قاتار چېدىر ـ بارگاھلارنى تىكىپ، ھەر خىل تائاملارنى پىشۇرۈپتۇ. سۈتتىن ياسالغان شارابلارنى تۇلۇم ـ تۇلۇمى بىلەن تىكلەپ قويۇپتۇ. چوڭ زىياپەت باشلىنىپتۇ. مەختۇمسۇلا ئۆز قولى بە-لەن ياغاچ ئاياقلارغا سۈت ھارىقىنى تولدۇرۇپ، كېنىزەك، نۆكەرلەرگە بىر ـ

بىرلەپ سۇنۇپ، بىر دەمدە ھەممىسىنى مەست قىلىۋېتىپتۇ. پۇرسەتنى پەملەپ يۇرگەن مەختۇمسۇلا پادىشاھ نۆكەرلىرىنىڭ مەستلىكىدىن پايدىلىنىپ چاققانلىق بىلەن تۇلپارغا ئىرغىپ مىنىپتۇ - دە، ئىلى دەرياسىنى كېچىپ ئۇ قاتقا ئۆتۈۋاپتۇ. نۆكەرلىرى بۇنى تۇيۇپ قاپتۇ. پادىشاھ ئالدىدا بېشى كېتىشىدىن قورققان نۆكەرلەر دەرھال ئارقىدىن قوغلاپ دەريا لېۋىگە كەپتۇ. بىراق ھېچقايسىسىنىڭ ئېتى دەريانى كېچىشكە كۆنمەپتۇ. دەرۋەقە پادىشاھنىڭ تۇلپارىدىن باشقا ھەرقانداق جانۋار بۇ دەريانى كېچىپ ئۆتەلمەيدىكەن. شۇنداق قىلىپ، دەريا بويىدا نېمە قىلارىنى بىلمەي ۋەھىمىدە قالغان نۆكەرلەر مەختۇمسۇلاغا قاراپ: «بېرى ئۆتۈڭ، خېنىم، بىر سىز ئۈچۈن قىرىقمىزنىڭ بېشى كەتسە ئىچىڭىز ئاغرىمامدۇ؟» دەپ تازا يالۋۇرۇپتۇ. مەختۇمسۇلا: «ئىككى ئوغلۇمنى ئەكەلسەڭلار، يېنىپ ئۆتىمەن» دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. نۆكەرلەر دەرھال پادىشاھنىڭ ئوردىسىغا بېرىپ ئىككى ئوغلىنى ئەكەپتۇ. بۇ ئىككى ئوغۇلنىڭ چوڭىنىڭ ئىتى «ئاقار»، كىچىكىنىڭ ئىتى «چۆكەر» ئىكەن. مەختۇمسۇلا نۆكەرلىرىگە قاراپ: «ئاقار بالامنى دەريادا ئاققۇزۇڭلار، ئۇنىڭ پىراقىغا چىدىمايۋاتقىنىمەن» دەپتۇ. نۆكەرلەر «ئاقار» نى دەريادا ئاققۇزۇپتۇ. مەختۇمسۇلا «ۋاي بالام، ۋاي بالام» دەپ يىغلىغان بويىتۇيۇ، لېكىن دەريادىن ئۆتمەپتۇ. نۆكەرلەر «ئەمدى بۇ بالىسىنىمۇ سۇغا تاشلىساق، بەلكىم چىدىمايۋاتقاندۇ» دېيىشىپ «چۆكەر»نىمۇ دەريادا تاشلاپتۇ. بالا شۇ زامات غەرق بولۇپ چۆكۈپتۇ. ئەمدى مەختۇمسۇلا نۆكەرلەرگە نېمە دەپتۇ دېسەڭلار:

ھەي ئىنساپسىز بۇلاڭچى،
سەندە پۇتتى ئەۋلادىم.
قالدۇرمىدىم نەسلىمنى،
ھاسىل بولدى مۇرادىم.

ئەۋزەل ماڭا ئۆز يېرىم،
چىلبۆرىنىڭ يۇرتىدىن.
ئارتۇق بىلگەچ ئاكامنى،
كەچتىم ھارام مېھرىدىن.

دەپتۇ - دە، بالا دەردى باغرىنى كاۋاپ قىلغان بولسىمۇ، ئۇ قۇل بولۇپ ياشاشقا رازى بولماي، ئاكىسىنى ئىزدەپ، ئارقىسىغىمۇ قارىماي ئات چاپتۇرۇپ ئۇدۇل كېتىپتۇ. بۇلاڭچىلار دەريادىن ئۆتەلمەي نادامەت چېكىپتۇ.

مەختۇمسۇلا شۇ يۇرگىنىچە دەشتىلەرنى كېزىپ، تاغلاردىن ئېشىپ، بىر گۈزەل يايلاقتا يېتىپ كەپتۇ. قارىغۇدەك بولسا، نۇرغۇن تۆگىلەر يايلاپ يۇرگۈدەك. مەختۇمسۇلا تۆگىچىلەردىن: «بۇ كىمنىڭ تۆگىلىرى؟» دەپ سوراپتۇ. تۆگىچى: «چىن تۆمۇر قارىغۇنىڭ تۆگىلىرى» دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. كۈتمىگەن جاۋابنى ئاڭلاپ كۆڭلى ئەندىشىگە چۈشكەن مەختۇمسۇلا: «ئۇ نېمە بولۇپ قارىغۇ بولدى؟» دەپ سوراپتۇ. تۆگىچىلەر: «ئۇنىڭ بىر سىڭلىسىنى سانجۇ پادىشاھلىقى بۇلاپ كەتكەنكەن، شۇنىڭ دەردىدە تولا يىغلاپ قارىغۇ بولۇپ قالغان» دەپتۇ. ئاندىن مەختۇمسۇلا نېرىراق بارغاندا نۇرغۇن يىلقا، كالا، قوي پادىلىرىنى كۆرۈپتۇ. پادىچىلاردىن سوراپتۇ. ئۇلارمۇ ئوخشاش جاۋاب بېرىپتۇ. ئەڭ چەتتە موزاي بېقىۋاتقان بىر تاز بالىدىن: «جېنىم ئۇكام، چىن تۆمۇر باتۇر ھازىر قەيەردە؟ ئىيتىپ بەرسەڭ» دەپ يېلىنىپ سوراپتۇ. تاز بالا تەسلىكتە: «چىن تۆمۇر قارىغۇ ھازىر ‹ئالتۇن ئارىشاڭ› دېگەن يەردە» دەپتۇ. مەختۇمسۇلا ئۇنىڭغا يالۋۇرۇپ: «مەن چىن تۆمۇر باتۇرنىڭ سىڭلىسى بولىمەن، مېنى ئاكامنىڭ قېشىغا باشلاپ بارساڭ» دەپتۇ. تاز بالا: «مەن پادىدىن ئايرىلالمايمەن، موزايلار يېتىپ كەتسە جاۋاب بېرەلمەيمەن» دەپ ئۇنماپتۇ. مەختۇمسۇلا: «ئۇنداق بولسا پادىلىرىڭغا مەن قاراپ تۇراي، قولۇڭغا مۇشۇ ئالمىنى ئال، ئەگەر چىن

تۆمۇر سۆزۈڭگە ئىشەنمىسە، ئالمىنى كۆزىگە سۈرتسەك كۆزى ئېچىلىدۇ» دەپ قولىغا بىر خالتىنى بېرىپتۇ - دە:

مەختۇمسۇلانىڭ خالتىسى،
ئالمۇتىيارنىڭ[52] ئالمىسى،
كۆرمەس كۆزگە سۈركىسە،
شۇئان ئېچىلىپ كەتكۈسى.

دەپتۇ.

تاز بالا ئالمىنى ئېلىپ يولغا راۋان بوپتۇ. بىرىپ چىن تۆمۈر باتۇرغا مەختۇمسۇلانىڭ خەۋىرىنى ئېيتقانكەن، ھېچ ئىشەنگۈسى كەلمەپتۇ. شۇ ھامان تاز بالا:

مەختۇمسۇلانىڭ خالتىسى،
ئالمۇتىيارنىڭ ئالمىسى،
مەختۇمسۇلا بولمىسا،
قايدىن كېلۈر خالتىسى؟

دەپ ئالمىنى چىن تۆمۈر باتۇرنىڭ كۆزىگە سۈركەپتۇ. شۇ زامات ئۇنىڭ كۆزلىرى ئېچىلىپتۇ، كۆز گۆھىرىدىن نۇرلار چېچىلىپتۇ.

چىن تۆمۈر باتۇر تاز بالىغا چوڭ ئىنئاملار بېرىپ، تۈگمەس رەھمەتلەرنى ئېيتىپتۇ. ئۇ شۇ زامات مىسران قىلىچىنى يەنە ئېسىپ، چالا قۇيرۇق ئېتىغا مىنىپ، بالا بىلەن بىللە مەختۇمسۇلانىڭ قېشىغا كەپتۇ. قېرىنداشلار قۇچاقلىشىپ يىغلىشىپتۇ. يۈرەكلىرى قانغۇچە مۇڭدىشىپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن تېكەس تېغىنىڭ ئېتىكىدە ئەل - خەلقى بىلەن بىرلىكتە خۇشال - خۇرام ئۆمۈر كەچۈرۈپتۇ.

ئىز اهلار:

‹1› تىرناق ئىچىگە ئېلىنغان (1)، (2)، (3)... رەقەملىرى «ئوغۇزنامە»نىڭ ئەسلىي نۇسخىسىدىكى بەت سانىنى كۆرسىتىدۇ.

‹2› ھەربىر قۇرنىڭ بېشىغا قويۇلغان 1.، 2.، 3. ... رەقەملىرى «ئوغۇزنامە»نىڭ ئەسلىي نۇسخىسىدىكى قۇر سانىنى كۆرسىتىدۇ.

‹3› خارتۇم — پىلىنىڭ تۇمشۇقى.
‹4› پەرسەخ — ئۇزۇنلۇق بىرلىكى.
‹5› زىندە — تىرىك، ھايات.
‹6› دۇمىڭ — قۇيرۇقۇڭ.
‹7› تاپىسەن — تۆلەيسەن.
‹8› دوندۇر — بىراقلا تاشلانماق، ئومۇمىي ھۇجۇم.
‹9› پىرى زەن — ئۇلۇغ ئايال، چوڭ ياشلىق ئايال.
‹10› سەرپاي — ئۇستۇاش، كىيىم - كېچەك.
‹11› زاغ — قاغىنىڭ بىر خىلى.
‹12› قاپلان — يىلپىز.
‹13› زەررىن كۇرسى — ئالتۇن ئورۇندۇق.
‹14› ئەلھان — نەغمىچى، غەزەلچى.
‹15› پىشكەش — سوۋغات، تارتۇق.
‹16› بىدۇ ئات — ئۇچقۇر ئات.
‹17› ساخاۋەت — سېخىيلىق.
‹18› شاھى قەيسەر — رۇما پادىشاھى.
‹19› دىۋە ئەختەر — خەتەرلىك دىۋە.
‹20› ئۆمەر — چاھاريارنىڭ بىرى.
‹21› ئەسباب — قورال - ياراغ.
‹22› ئوسمان — چاھاريارنىڭ بىرى.
‹23› ئۇمەرا — ئەمىرلەر، لەشكەر باشلىقلىرى.
‹24› بىر لەك — يۇزمىڭ.
‹25› بەند — تۇتقۇن.
‹26› ھەبىب — دوست.
‹27› سالاھ — قورال - ياراغ.
‹28› بىشە — جاڭگال، ئورمانزار.
‹29› مۇھاسىل — ئەجەل.
‹30› دەپئى — يوقاتماق، خالاس قىلىش.
‹31› گەشت — سایاھەت، ئايلىنىش.
‹32› چەشمە — بۇلاق.
‹33› خەستە — كېسەل، ئاغرىق.
‹34› چاھ — زىندان، قۇدۇق.
‹35› كەجرەپتار پەلەك — تەتۇر ئايلانغۇچى پەلەك.
‹36› دىيدە گىريان بولمىسۇن — كۆزى ياشقا تولۇپ يىغلىمىسۇن.
‹37› ئەرسات قىيامەت — قىيامەت مەيدانى.
‹38› ماھۇ سال — ئاي ۋە يىل، ھەر دائىم.
‹39› مەھرەم — ھەمراھلار.
‹40› سىپاھ — قوشۇن، لەشكەر.
‹41› ئۇفتادە — تاشلاندۇق، خار - زار.
‹42› سىدقى — راستلىق، سادىقلىق.
‹43› سەفا — خاتىرجەملىك، پاكلىق.
‹44› رەھنەما — يول كۆرسەتكۈچى.
‹45› شاتىر — يول باشلاپ ماڭغۇچى.
‹46› تۆلەك — ئەسىر.
‹47› تەبدىل — ئۆزگەرمەس.
‹48› زىرىھ - دوبۇت — دوبۇلغا - ساۋۇت، جەڭ كىيىملىرى، تۆمۇر كىيىم.
‹49› ئوبۇل خوجا — پىر، ئىشاننىڭ نامى.
‹50› سانجۇ پادىشاھى — موڭغۇل پادىشاھىنى كۆرسىتىدۇ.
‹51› كېپىش — كەش (سەندەل كەش).
‹52› ئالمۇتىيار — تېكەستىكى جاي ئىسمى.

تۇردى ئىمىن سىزغان

تاریخی داستانلار

تاریخي داستانلار

مۇندەرىجە

ياچىبەگ.....283
ئۆمەر باتۇر.....287
ئىسلام بېگىم.....289
ئابدۇراھمان غوجا.....292
مايىمخان.....307
نۇزۇگۇم.....324
سېيىت نوچى.....333
تۆمۈر خەلىپە ھەققىدە.....350
غوجىنىياز ھاجى.....356

ياچىبەگ

ئۆتكەنىدى ياچىبەگ
بۇلاڭ ـ تالاڭ زاماندا.
چېرىك بىلەن جەڭ قىلىپ،
كەتتى ئاخىر ئارماندا.

ياچىبەگنىڭ ئۆيلىرى
تۇرۇك تېغى ئەمتىدە.
ھىيلە ـ تەمە يوق ئىدى
ياچىبەگنىڭ ئەپتىدە.

قۇنتەيجىنىڭ لەشكىرى
سالدى خەققە سورۇقلۇق.
سار سېلىشتى خالايىق،
ئۆيۈ ـ ماكانى تۇرۇقلۇق.

قالدى يېمەك ـ ئىچمەكسىز،
قاپلاپ كەتتى قۇرۇقلۇق.
ھالدىن كەتتى خالايىق،
تېپىلماي ھېچ ئوزۇقلۇق.

شۇندا چىقتى ياچىبەگ،
ئوڭ قولىغا نەيزە ئەپ.
تاغلار ئارا يول سالدى،
پالگانلاردىن تۇزۇپ سەپ.

ياچىبەگنى كۆرگەنلەر،
سۇباتلىقكەن دەر ئىدى.

گۈرزە ـ بازغان قوللىرى،
يولۋاس كەبى ئەر ئىدى.

ياچىبەگ خوپ ئەر ئىدى،
يەتتە قۇلان يەر ئىدى.
يەتتە قۇلان يەپ بولۇپ،
يەنە بارمۇ دەر ئىدى.

ياچى دېگەن بىر كىشى،
ئارقىسىدا مىڭ كىشى.
ياچىغا ئېگىلمىسە،
قۇتۇلالمايدۇ كىشى.

ياچى بېگىم ياچىدۇ،
نەيزىسىنى سانجىيدۇ.
ياچىغا ئېگىلمىسەڭ،
توقماق بىلەن يانجىيدۇ.

قالماق خانىنىڭ خېتىدە،
«تۇتسۇن» دېدى ياچىنى.
توغام ـ توغام يول توراپ،
چېرىك قويدى بارچىنى.

«ھەركىم تۇتسا ياچىنى،
مالدار قىلاي مەن ئۇنى.
ئۆزۈم بىلەن تەڭ قىلىپ،
ھاكىم قىلاي مەن ئۇنى.»

قالماق كېلىپ چىللىدى
ئوسمانبەگنى يېنىغا.
ئوسمانبەگمۇ سېتىلدى
ئالتۇن ـ كۈمۈش، تىينىغا.

مەن شۇ ئىشتا تۇردۇم دەپ،
ئەھدە قىلدى ئوسمانبەگ.
ياچىنى تۇتۇڭلار دەپ،
يارلىق قىلدى ئوسمانبەگ.

تۇتماق بولدى ئوسمانبەگ
ياچىبەگنى تىكتىڭلاپ.
تۇتالمىدى ياچىنى
يۈگۈرسىمۇ پايپاسلاپ.

ئۇيان ئويلاپ ئوسمانبەگ،
بۇيان ئويلاپ ئوسمانبەگ.
سامانچىنى ئالداشقا
تۇتۇش قىلدى ئوسمانبەگ.

سامانچىمۇ سېتىلدى،
ئوسمانبەگكە قېتىلدى.
كەينىگە چۈشۈپ ياچىنىڭ
تۇتماق بولۇپ ئېتىلدى.

ياچىبەگنىڭ دادىسى،
سۇلايمان دېگەن بەگ ئىدى.
ياچىبەگنىڭ سىڭلىسى،
سامانچىغا تەگكەنتى.

سۆرۈن چىراي سامانچى
ياچىغا بولدى كۈشەندى.
نەپكە سېتىپ جېنىنى،
بولدى ئوسمانغا يالاقچى.

ياچىبەگنى تۇتماققا
ئەھدە قىلدى سامانچى.
بۇ ئىشلارنىڭ تەكتىنى
بىلەلمىدى ھېچ ياچى.

ئوسمانبەگ سورىدى:
«ياچى دېگەن قايدا؟» دەپ.
جاۋاب بەردى سامانچى:
«تاغ ئارىسى، باغدا» دەپ.

ياچىبەگ قۇلان ئېتىپ،
كاۋاپ سالدى بېغىرنى.
دالاماما ئالداپ كىرىپ،
كۆپ ئىچۈردى چىغىرنى.

سامانچى ئۇنى ئىزدەيتتى،
ئۇندىن ـ بۇندىن سوراقلاپ.
تاغمۇتاغ ئارىسىدا،
يۈرگەندى ماراقلاپ.

چۈشۈپ كەلدى بىر كۈنى
تاغنى ئاتلاپ ياچىبەگ.

بۇ ئىشلاردىن خەۋەرسىز
كىردى يۇرتقا ياچىبەگ.

يېتىپ كەلدى شۇ كۈنى،
ياچى ئۆينىڭ تۆۋىگە.
چۈشمەك بولدى شۇ ھامان
سىگىلىسىنىڭ ئۆيىگە.

ياناي دېدى كەينىگە،
ئاتنى چېپىپ ئەمتىگە.
شۇ چاغ كەلدى سامانچى
ياچىبەگنىڭ ئالدىغا.

شۇل ئەسنادا ياچىغا
ئۇچراپ قالدى سامانچى.
«تىنچ كەلدىڭمۇ؟» دەپ ئۇنى،
ئىززەت قىلدى سامانچى.

«بىزنىڭ ئۆيلەر تىنچ بولدى،
چۈشۈپ ئۆتۈڭ، ياچىبەگ.
ھېرىپ ـ ئېچىپ كەلگەنسىز،
سىنچاي ئىچىڭ، ياچىبەگ.»

ئۇيان ئۆتتى ياچىبەگ،
بۇيان ئۆتتى ياچىبەگ.
ئامالسىزدىن شۇ ۋاقىت،
ئۆيگە كىردى ياچىبەگ.

تۇيدۇرمىدى بۇ ئىشنى
سامانچى ئايالىغا.
ياچىبەگنى تۇتقىچە
قويمىدى ئارامىغا.

پۇرسەت تېپىپ تالاغا
چىقىۋالدى سامانچى.
خىيال سۈرۈپ شۇ ئۆيدە
يالغۇز قالدى بۇ ياچى.

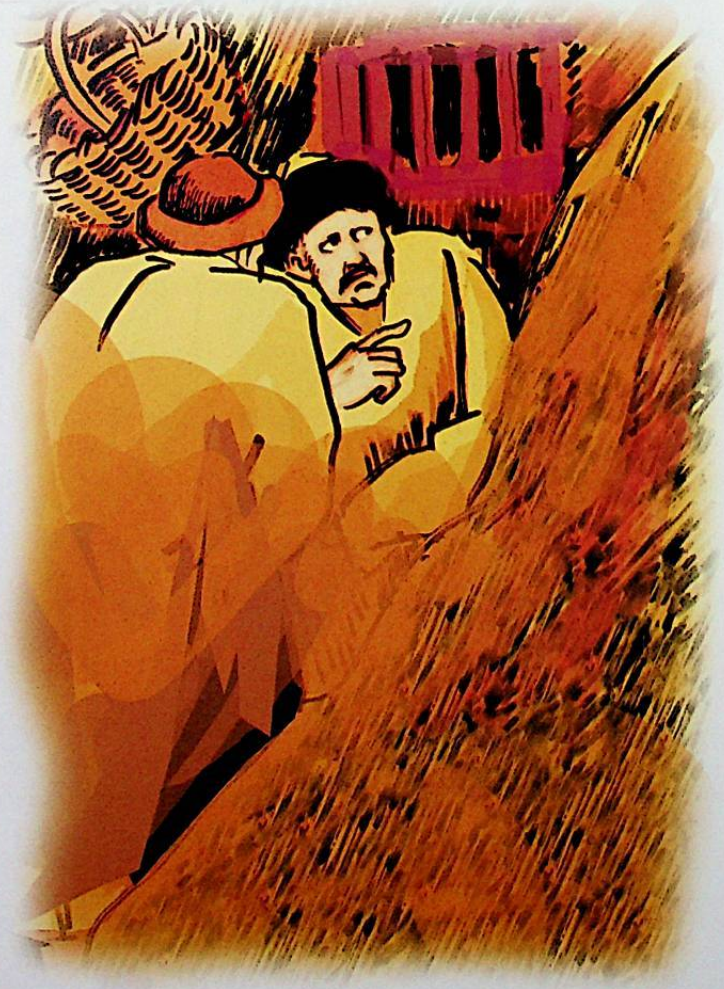
ئۆتكۈر كۆزلۈك ياچىبەگ
ئەتراپىغا سەپسالدى.
كۆرمىسىمۇ ھېچ ئىشنى،
بىر ئىشنى تۇيۇپ قالدى.

سامانچى چىقىپ سىرتقا
ھەر تەرەپكە قارايتتى.
ياچىبەگنىڭ ئېتىنىڭ
ئۇلاغلىرىن بوشاتتى.

شۇل ئەسنادا چاقىردى،
«چاققان چىقىڭ، ياچىبەگ.»
چىقىپ دەرھال ئېتىنى
مىنمەك بولدى ياچىبەگ.

ئۇزەڭگىگە پۇت سېلىپ،
يىقىلىپ چۈشتى ياچىبەگ.
ھىيلە، قىلتاق، قاپقانغا،
چۈشۈپ قالدى ياچىبەگ.

بەلگە بەردى چېرىككە،
كۆرگەن ھامان سامانچى.

مىڭلاپ چېرىك ئاتلاندى
تۇتماق ئۇچۇن ياچىنى.

چېرىك كېلىپ شۇ تاپتا
قورشۇالدى ياچىنى.
سالما تاشلاپ بوينىغا
تۇتۇۋالدى ياچىنى.

تۇرۇك تېغى ئالدىدا
تورىۋالدى ياچىنى.
ئەلەنجىگە قويماستىن،
باغلىۋالدى ياچىنى.

ياچىبەگنىڭ يۇرىكىن
ئەجەب ـ ئەجەب داغلىدى.
سەكسەن كىشى يىغىلىپ،
ياچىبەگنى باغلىدى.

گۇر ـ گۇر بېسىپ كەلگەندە،
ھەيران قالدى ياچىبەگ.
ھەسرەت بىلەن شۇ تاپتا،
پەريات ئۇردى ياچىبەگ.

«ياچىبەگنى تۇتتۇقمۇ؟
‹قىمار› دا بىرنى ئۇتتۇقمۇ؟
يۇرتقا پاتماس ياچىبەگ
ئەمدى قولغا چۈشتۈڭمۇ؟»

بۇنى ئاڭلاپ ياچىنىڭ
كۆزلىرى يېنىپ كەتتى.
ياچىنى تۇتقان چېرىكلەر
غال ـ غال تىترىشىپ كەتتى.

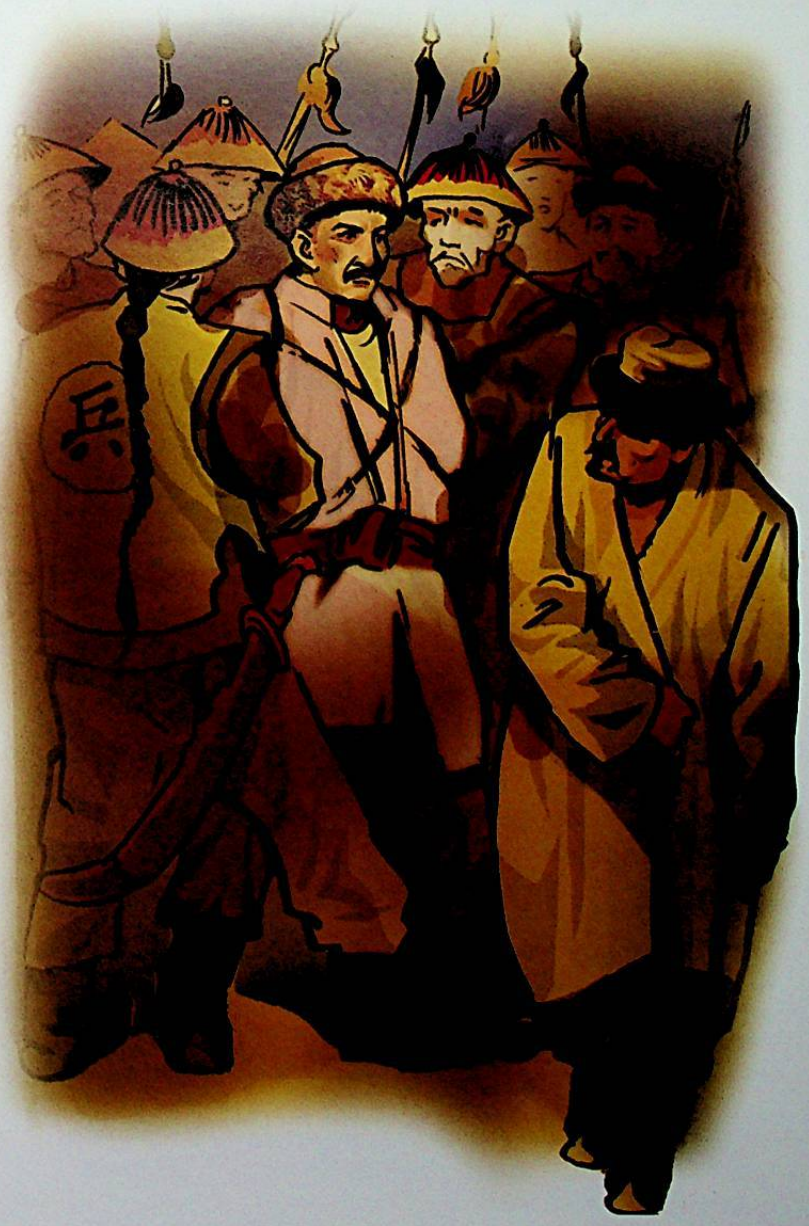
غەزەپلەندى ياچىبەگ
سامانچىنىڭ ئەپتىگە.
«كۆرۈشەرمىز، ـــ دېدى ئۇ، ـــ
ئۆلگەندە قىيامەتتە.»

بىر تىك بېقىپ قارىدى
سامانچىنىڭ يۈزىگە.
قوللىرىنى شىلتىدى
سامانچىنىڭ كۆزىگە.

ئېلىپ ماڭدى ياچىنى،
ئۆلتۈرۈشكە بۇيرۇدى.
ئاللاقۇلى دېگەن ئوغلى
ئارقىسىدىن يۈگۈردى.

ياچىبەگ ئەخمەق ئىكەن،
بېلىدە چاقماق ئىكەن.
ياچىبەگنى ئۆلتۈرگەن
جالالىق قالماق ئىكەن.

ھەسرەت بىلەن خالايىق
دۇئا بەردى دوستىغا.
سامانچىنى تۇتۇۋېلىپ،
سامان تىقتى پوستىغا.

ئۆمەر باتۇر

يالغۇز تۇيۇن پارچە تاغ
بولۇپتۇ قورغان.
ئاتمىش ئالتە گۆدەكنى
بۇغدايدەك ئورغان.

ئاتمىش ئالتە گۆدەكمۇ
ئەلنى دەپ ياتقان.
يارەنلىرى قول كۆتۈرۈپ،
لەھەتكە قويغان.

كەر بالادا شېھىت بولغان
ئىمامزادىلەر.
ئىمامىلارنى شېھىت قىلغان
ھارامزادىلەر.

لاچىن غولدىن چۈشۈپ كەلدى
ئاتلار ئويناتىپ.
ئوق قولىدا كۆموش نەيزە،
قۇلانلار ئاتىپ.

لاچىن غولدىن چۈشۈپ كەلگەن
بىر ھاشىم ئولان.
قىزىل - يېشىل تون كىيىپتۇ،
ياقىسى بۇلغۇن.

ئۆمەر باتۇر تايىنى مىنىپ،
ئۈچتى پەلەككە.
يالغۇز تۇيۇن ئارقىسىدا،
قوندى تېرەككە.

يالغۇز تۇيۇن، يالغۇز جاڭزا،
زېمىن كەڭتاشا.
ئۆمەر باتۇر خۇش ئەرئىدى،
قىلدى تاماشا.

يالغۇز تۇيۇننىڭ ئارقىسى،
قاپقارا سايدۇر.
ئۆمەر باتۇر مىنگەن ئاتى،
كۆك ئالا تايدۇر.

كۆك ئالا تايىنى مىنىپ،
غول تۆۋەن چاپقان.
مەنمەن دېگەن يارەنلەرنىڭ،
ئالدىدا ماڭغان.

ئۆمەر باتۇر يېتىپ كەلدى،
يالغۇز تۇيۇن تېغىغا.
ماراپ يېتىپ چېرىكلەر،
قىستاپ كىردى يېنىغا.

ئوينىتىپ ئوقيا - قىلىچ،
تەرەپتىن قىرغىن سالدى.
ئۆمەر باتۇر مەردلەرچە،
غالىب تۇغىنى ئالدى.

ئۆمەر جەڭگە ئاتلىنىپ،
ياۋ ئاغزىنى قان ئەتتى.
بولۇپ بەربات دۇشمەنلەر
قۇيرۇقىن تىكىۋەتتى.

ئۆمەر باتۇر دەسلەپتە،
باتۇر چىقتى ئۇ جەڭدە.
مەغرۇرلۇقتىن ئاخىرى،
پۇشمان يېدى ئەلەمدە.

ياۋلار كىردى توساتتىن،
ھۇجۇم قىلدى ئۆمەرگە.
ئاتمىش ئالتە گۆدەكنى،
مۇپتىلا قىلدى ئەجەلگە.

ئۆمەر باتۇر خۇش ئەر ئىدى،
ئالەمدىن ئاشقان.
بىر مىڭ بىر يۈز چېرىك كەلسە،
نەيزىدە چاپقان.

كۆك ئالا تايىنى مىنىپ،
ئۈزۈن يول باسقان.
ئۆمەرنى كۆرگەن چېرىكلەر،
ئارقىغا قاچقان.

يالغۇز تۇيۇنىڭ ئارقىسى،
تۇپتۇز بىر ئالقان.
بىر مىڭ بىر يۈز چېرىك چىقىپ،
ئۆرۈلۈپ يانغان.

چېرىكلەرنى توقاي سۇرۇپ،
تاغلاردىن ئاشقان.
دۇشمەن جەڭدە يېڭىلىپ،
مىنگائغا قاچقان.

ئۆمەر باتۇر خوي ئەر ئىدى،
ئالەمدىن ئاشقان.
ئاتنى تاشلاپ، تايىنى مىنىپ،
داۋاندىن ئاشقان.

ئۆمەر باتۇر خوي ئەر ئىدى،
غول تۆۋەن چاپقان.
قىلماس ئىشنى قىلىپ قويۇپ،
دەردىنى تارتقان.

كۆك ئالا تايىنى مىنىپ،
سايلاردا چاپقان.
ئۆمەر باتۇر شېھىت بولۇپ،
زىلپۇشنى ياپقان.

ئاغىنىسى ئىزدەپ تېپىپ،
چىگمەندە يۇغان.
پەرىشتىلەر قول كۆتۈرۈپ،
لەھەتكە قويغان.

سېنىڭ بىلەن مەن جېنىمنى،
داڭغا داڭلادىم.
ئۆتكەن ـ كەچكەن ئىشلارنىڭ
خەقتىن ئاڭلادىم.

تىلەكلەرنى تىلەدۇرمەن،
تىلەكلەر ئۇچۇن.
سەھەر تۇرۇپ يىغلادۇرمەن،
سەن يارلار ئۇچۇن.

ئسلام بېگىم

گۈل ـ چېچەككە ئورالدى،
قۇمۇل يۇرتى ـــ بوستانى.
ئەل ئىچىگە تارالدى،
ئىسلام بېگىم داستانى.

ئىسلام سۈيى تۆۋەن ئاقۇر،
تاشنى تاشلارغا چاقۇر.
ئىسلام بەگنى كەلدى دېسە،
داپنى داپلارغا چاقۇر.

ئاخشام كەلگەن تۆت ئاتلىق،
تۆتىلىسى بوز ئاتلىق.
تۆتەيلەن ئاراسىدا،
ئىسلام بېگىم سۈباتلىق.

مىسىر تېغى دېگەن جاي،
خويمۇ ئوبدان جاي ئىكەن.
چامباشچىلىق سېھرىگە،
ئىسلام بېگىم باي ئىكەن.

مىسىر تېغى كەينىدە،
تارام ـ تارام سۇ ئاقۇر.
ئىسلام بېگىم غەيرەتلىك،
قىلىچ ئويناپ باش چاپۇر.

ئەپلەپ تۇرۇپ مۇشت ئاتتى،
يالماۋۇزغا ـــ چېرىككە.

تاغ ـ سايلارنى توشقۇزدى،
دۆۋە ـ دۆۋە ئۆلۈككە.

ئىسلام شۇنداق ئەر ئىدى،
نامى ئەلگە تونۇلغان.
ئەلگە قىلغان هىممىتى،
داستان بولۇپ توقۇلغان.

ئىسلام بېگىم، قوپسىلا،
قىلىچلىرىن ئالسىلا.
دۇشمەنلەرنىڭ بېشىنى،
غەزەپ بىلەن چاپسىلا.

ئىسلام بېگىم جەڭگە بارۇر،
ئاتلىرى ئويناپ تۇرۇر.
خۇدايىم نۇسرەت بەرسە،
ئىسلام بېگىم غەلىبە قىلۇر.

سۇلتان هەزرەت خوتەندىن،
چىققان باتۇر ئەر ئىدى.
چېرىكلەرگە جەڭ باشلاپ،
ئىسلام بەگنى چىللىدى.

كۆكرەك كېرىپ ئىسلام بەگ،
كىردى مەيدان ئىچىگە.
تىترەپ كەتتى چېرىكلەر،
ئۇنىڭ تاغدەك كۈچىگە.

جەڭ قىلدى ئۇ مەردلەرچە،
ئارغىماقنى ئويىنىتىپ.
سۈردى يۈز مىڭ چېرىكنى،
دالىلارنى بويلىتىپ.

قانچە ـ قانچە چېرىكلەر،
ئىسلام بەگكە باش ئەگدى.
قازا كېلىپ غايىبتىن،
ئاڭا ئۇچ پاي ئوق تەگدى.

ياردىسىنى شۇ ھامان،
دوستلىرىغا تاڭدۇردى.
جەڭگە كىرىپ قايتىدىن،
قىساسىنى قاندۇردى.

ئىسلام بېگىم تۇتۇلدى،
جەڭدە ئاخىر بىر كۈنى.

قەستلەپ كەلگەچ ئۆزۈندىن
دارىن دېگەن شۇم ئۇنى.

سالدى ئۇنى چۈشەكلەپ،
تۆمۈر قەپەس ئىچىگە.
ئېلىپ ماڭدى ئۆيدۈرماي،
خوتەن شەھرىگە كېچىدە.

يامۇلدىكى ئامبالالار،
خۇشال بولدى شۇ ھامان.
ئىسلام بەگنىڭ ئىشلىرى،
بەربات بولدى دەپ تامام.

قارىغىسىمۇ چېرىكلەر،
ئىسلام خانغا بولسۇن دەپ.
ئاۋام خەلق تىلىدى،
ئىسلام ئامان بولسۇن دەپ.

قۇتۇلدۇردى دوستلىرى،
ئۇنى ئاخىر زىندانىدىن.
قىلىچ تۇتۇپ ئۇ يەنە،
ئورۇن ئالدى مەيدانىدىن.

ئەلنى يىغىپ ئىسلام بەگ،
قىلدى شۇنداق خىتابنى:
«يوقىتىمىز جەڭ بىلەن
كەلگەن زۇلۇم ـ ئاپەتنى.»

يىغىلمىغانلار، خوتەنلىك،
ئاخىر راۋاج تاپمىز.
چېرىكلەرنىڭ بېشىنى،
قېيما قىلىپ چاپمىز.

دارىن بىلەن جەڭ قىلدۇق،
زالىملارنى ئۆلتۈرۈپ.
تۈگىتىمىز چېرىكنى،
قەھرىمىزدە كۆيدۈرۈپ.

شېهمت كەتسەك جەڭلەردە،
روسۇل قىلغاي شاپائەت.
جەننەت بىزگە يار بولۇپ،
ئاۋام كۆرگەي پاراغەت.

ئىسلام بېگىم پوتىسى،
خويمۇ كاتتا پوتادۇر.
نۇسرەت تېغى كەينىدە،
قانغا بويىلىپ ياتادۇر.

ئىسلام بېگىم يېتىپتىمۇ؟
يېنى يەرگە پېتىپتىمۇ؟
ئاغزىنى ئاچ، ئۇسسۇزلۇق بېرەي،
تاماقلىرى قېتىپتىمۇ؟

ئىسلام بېگىم مۇلايىم،
كۆكتىكى تولۇن ئايىم.

يارى بولغاندا نۇسرەت،
ئايرىۋەتتى خۇدايىم.

پولات شەمشەر قىلىچى،
مىڭلاپ ـ مىڭلاپ جان ئالدى.
يۇرت ئىچىدە ئىسلام بەگ،
باتۇر دېگەن نام ئالدى.

ئول ئىسلام بەگ داستانى
جەڭدە بولغان ھېكايەت.
يېزىلغاندۇر داستانغا
ئۇنىڭ ئىشى ناھايەت.

ئىسلام بېگىم كەتتىلەر،
ئارمان بىلەن دۇنيادىن.
روھى قۇۋۋەت تاپسۇن دەپ،
بىز تىلەيمىز ئاللادىن.

ئابدۇراھمان غوجا

ئىپتىدانى باشلايمىز،
شېھىدانە خوتەندىن.
باتۇرلارنى ئۆستۈرگەن،
شان ـ شەۋكەتلىك ۋەتەندىن.

قەدىمكى زاماندا، ئاتچى[1] دېگەن داۋاندا، ھەببۇللا مۇپتى ھاجى ئىسمىلىك بىر كىشى بولۇپ، ئۇ-نىڭ ئۈچ ئوغلى بار ئىدى. چوڭىنىڭ ئىپتى مەسۇمخان، ئوتتۇرانچىسىنىڭ ئىپتى سۇدۇرخان، كىچىكىنىڭ ئىپتى ئابدۇراھمان خان ئىدى. مەسۇمخان بىلەن سۇدۇرخان ئىلچى[2] شەھىرىدە تۇراتتى. ئابدۇراھمان خان مەدرىسىدە ئوقۇيتتى.

ئابدۇراھمان خان غوجا،
يەتتە ـ سەككىز يېشىدا.
پىكرى ـ زىكرى ئىلىمدە،
كالامۇللا بېشىدا.
كېتىپ بارسا بىر كۈنى،
مەرغىزار[3] لىق قېشىدا.
ئاپئاق ساقال بىر بوۋاي،
تۇرغۇدەكمىش يېنىدا.
پىنھان بولۇپ بىر ھېكمەت،
بايان قىپتۇ دالدىدا:
بويۇڭغا قارىسام تۇزۇك كۆرۈنەر،
يۇزۇڭگە قارىسام سۇزۇك كۆرۈنەر،
دىلىڭغا قارىسام ئۇزۇك كۆرۈنەر،
پېشانەڭ ئوچۇق بۇزرۇك[4] كۆرۈنەر.
نەرگىس كۆزلىرىڭ[5] ياشقا تولۇپتۇ،
شىكەستە[6] دىلىڭ بىريان[7] بولۇپتۇ.
يۈرۈڭقاش سۇيۇڭ ھەريان ئۇرۇپتۇ،
ئېيتقىل نېچۈن ئەپغان[8] چېكەرسەن؟

ئابدۇراھمان خان غوجا ئۆزىنىڭ نامۇ ھالىنى يېپقا تىزغان مارجانداڭ بىر ـ بىرلەپ بايان قىلغاندىن كېيىن مۇنداق مۇڭلۇق بىر مۇناجات ئوقۇدى:

ئۆز يۇرتىنى ئالەمدە،
سۆيمەيدىغان ئەر بارمۇ؟
شېھىدانە خوتەندەك،
غەپلەت باسقان يەر بارمۇ؟
شۇ كەمگىچە كۆرمىدىم،
كۈندۈز ـ تۈننىڭ پەرقىنى،
ئەزەل قارا قىلغانمۇ،
خوتەنلىكنىڭ بەختىنى؟
كەربالاغا ئوخشايدۇ،
پىيالما[9] نىڭ چۆللىرى.
ئىمام ھەسەن ـ ھۈسەن[10] دەك
خازان بولدى گۈللىرى.
شۇڭا دىلىم سۇنۇقتۇر،
غەم پەيمانىم[11] تولۇقتۇر.
تاپسا يۇرتۇم ئاسايىش،
بۇ ھەممىدىن ئۇلۇغتۇر.

بۇ نەزمنى ئاڭلىغاندىن كېيىن بوۋاي شاد - خۇراملىق ئىچىدە ئۆزىنى ئاشكارىلاپ، مۇبارەك قولى بىلەن خان غوجىنىڭ بېشىنى سىلاپ ئېيتتىكى:

ئى بالام، جانىم بالام،
قۇيۇچ خەنجەر ئۇرغايسەن.
ھەق يولىغا كىرىپسەن.
ئامبال - دوتەي تەختىنى،
ئانا سۈتىن ئاقلاشنى،
گۈمران قىلىپ چاققايسەن.
قەرزىڭ - پەرزىڭ بىلىپسەن.
شۇنداق مەھشەر بارغاندا،
ئوتتۇز ياشقا كىرگەندە،
شېھىت خەلقىڭ ئالدىدا،
كۇچ - قۇۋۋەتكە تولغايسەن.
ئاق يۈز بىلەن باققايسەن.
تۇغۇلۇپ ئۆسكەن يۇرتۇڭغا،
روھىڭ تولۇپ ھۆرمەتكە،
ئەبەد سادىق بولغايسەن.
پۈلسىراتتىن جەننەتكە،
زۇلۇم، كۈلپەت باغرىغا،
پەرۋان بولۇپ ئاققايسەن.

خىزىر بوۋاي خان غوجىنىڭ ئاغزىنى ئاچتۇرۇپ ئابىزەمزەم ئىچۈردى، ئوڭ دولىسىنى ئاچتۇرۇپ ئالتۇن تامغىسىنى باستى، چەپ دولىسىنى ئاچتۇرۇپ نەزەر ئىلتىپات قىلدى:

كۆرسەم يەتتە يېشىڭدا،
بىر خىسلەت بار بېشىڭدا.
قايدا بارساڭ، جان ئوغلۇم،
خىزىر بوۋاڭ قېشىڭدا.
نىشانە قىپ قويدۇممەن،
ئۆچمەس بەلگە ئويدۇممەن،
بارغىل، ئوغلۇم، ئامان بول،
ساڭا ئاقىيول تىلەيمەن.
ئۇستازىڭنىڭ ئۇمىدى،
ئۇنۇتمىغىل پىرىڭنى.
پانىي دۇنيا ئەھلىدىن،
پىنھان تۇتقىل سىرىڭنى.
سەۋر گۆھەر، سىر ئالتۇن،
سىرى ئەئيان ئۆزگىدۇر.
سىرى ئايان ئەھلىگە،
ئۆمرى گىريان ئۆزگىدۇر.

خىزىر بوۋاي خان غوجىنىڭ كۆزىنى يۇمدۇرۇپ قويۇپ غايىب بولدى. ئابدۇراھمان خان غوجا ھەيرانلىق ئىچىدە مەدرىسگە يول ئالدى، خىزىرنىڭ سۆزى قەلبىدە قالدى.

.....

ئايدىنغىنا ئاي ئۆتۈپ،
كۈندىنغىنا كۈن ئۆتۈپ،
ئابدۇراھمان خان غوجا،
ئارسلاندەك ئەر بولدى.
شەمشاد كەبى جىسمىغا،
يانار تاغدەك كۆچ تولدى.
ئەرتۇڭا[12] بوپ يېتىشىپ،
ھەر قەدەمدە دۈشمىنى،
يەكسان بولدى، يەر بولدى.
ئىلياس ئىدى ئۇستازى،
رازى بولدى غوجىدىن.
مەرىپەتلىك نۇر بەردى،
دۇئا ئەيلەپ دىلىدىن:
« ئەي بالام، غوجام بالام،
باسقان ئىزىڭ گۈل بولسۇن.
ساڭا ئاقيول تىلەيمەن،
ئاللا ئۆزى يار بولسۇن.
ئون ئىككى مىڭ ئىمامىلار،
ھەردەم مەدەتكار بولسۇن.
غېرىب ـ غۇرۇڭا، يېتىملار،
يۈرىكىڭدە بار بولسۇن.
ئۇستازىڭنىڭ تىلىكى،
تۇمارىڭغا باغ بولسۇن.

ئاۋازىڭدىن ئويغانسۇن،
غەپلەت بېسىپ ياتقانلار.
شۇ چاغ ئېيتار ئاپىرىن،
نىجات نۇرى تاپقانلار.
شاگىرت بولاي مەن ساڭا،
ھەيران بىلمە ساھىبنى.
تاپشۇرارمەن قولۇڭغا،
ئەمدى بەش يۈز تالىپنى.
پەرۋىش ئەيلەپ قىلغايسەن،
جان دىلىدىن تەربىيەت.
پەخەس بولغىن يولۇڭغا،
تاپقىن، ئوغلۇم، كارامەت.»

.....
شۇندىن باشلاپ خان غوجا،
باستى ئۇستاز ئىزىنى.
مەرىپەتنىڭ چىرىغى،
نۇرلاندۇرۇپ دىلىنى.

باھار بولدى قارلىغاچ،
نېمە بولدى كەلمىدى.
ئۇۋۇسىنى يىلانلار،
ئېلىۋالدى، بەرمىدى.
ئايىنىڭ ھۆسنى قاراڭغۇ،
داغ قاپلىغان يۈزىگە.
زۇلمەت ئوقى قادالدى،
مەھكۇم ئەلنىڭ كۆزىگە.
ئىلچىنىڭ بازارىغا،
ئالتە ئېشەكتە قاق كىردى.
نارەسىدە بالىلارنىڭ،
ساقىلىغا ئاق كىردى.
كۆۋرۈكتىكى جۈپ دەمدەر،
ئۇنلىمىدى سەھەردە.
گۈلباغ[13] ئارا ئۇچالماس،
بۇلبۇل تۆمۈر قەپەستە.

قارا قۇشنى قۇشلىتىپ،
يۈرەر ئامبال، مەستمىكەن!
چاي ئورنىغا قان ئىچەر،
ئەسلىي زاتى نەسمىكەن!
پاناھ تىلەر بەندىلەر،
نالە قىلىپ خۇداغا.
تاقەت قىلىپ بولارمۇ،
مۇنداق مۇدھىش جاپاغا...
قانداق چىدار خان غوجا،
ئەل ـ يۇرتنىڭ زارىغا.
ۋادەرىغا! بۇ قىسمەت،
تەگدى كۆڭۈل تارىغا.

ئەلقىسسە، ئابدۇراھمان خان غوجا بەش يۈز تالىپ ئىچىدىن ئىشەنچلىك مەھرەم تاللىۋالدى. ئۇلارغا قوشۇمچە سىپاھگەرلىك[14] ئۆگەتتى. ھۇجرا ئىچىگە تۆمۈرچىلەرنى توپلاپ، نەيزە ـ قىلىچ سوقتۇرۇپ خۇپىيانە راسكەرلىك قىلدى.

يۇرۇقتاشنىڭ سۇلىرى،
خادا تاشتەك تۇرۇلدى.
خان غوجىنى كۆرگەندە،
قارا بۇلۇت سۇرۇلدى.
ئەسكە ئالدى خان غوجا،
خەنزىر، ئۇستاز سۆزىنى.
قايدىن كەلسۇن ئۇلۇغ سۇ،
ئاچماي بۇلاق كۆزىنى؟

ئالا ـ ئالا ئارغامچا،
ئىلەڭگۈچكە يارامدۇ؟
ئەل ئۇمىدىن ئاقلىماي،
ئۆزىن ئەر دەپ سانامدۇ؟!
قايتتى شۇنداق كۇچ بىلەن،
ھۇجرىسىغا خان غوجا.
دېدى: «قىلىچ تەييارلا»
مەھرىمىگە خان غوجا.
.....

ئەمدى بىر كەلىمە سۆزنى خوتەننىڭ ئامبىلىدىن ئىشتەيلى:

قاراڭغۇ تۇن ـ كېچىدە،
ئامبال دارىن چۇش كۆردى.

چۇشلىرىدە بەك يامان،
ئاجايىپ بىر ئىش كۆردى.

ئامبال شۇنداق چۆچۈپ ئويغىنىپ،
جىمكى يايى ـ دايىلىرىنى جەم قىلدى:

ئى يايىلار، دايىلار،
چۈشۈم شۇنداق ياماندۇر.
كىمدۇر بىرى تەختىمگە،
كۆز تىككىنى ئاياندۇر.
شەمۇ شەھەر كېزىڭلار،
يۇرت ـ مەلىنى قېزىڭلار.
يۇز بېشى، بەگ، چوڭلارنى،
يامۇلغا تېز يىغىڭلار.
زۇڭداخۇينى[15] ئېچىڭلار،
ھەريان تىڭلاپ بېقىڭلار.
ماڭا خىرىس قىلغانىنى،
نەدىن بولسا تېپىڭلار.

ئامبالنىڭ يارلىقى بىلەن ھەمـ
مە يۇرتنىڭ بەگ، يۇزبېشىلىرى يىغىپ
كېلىندى، قاتتىق سوراق قىلىندى.
ئاتچىنىڭ سامان قورساق بېگى ئامبال

ئالدىدا قۇيرۇق شىپائخلىتىپ ئېيتتىكى:

ــ ئەي ئامبال، ھەببۇللا مۇپتى ھاجىنىڭ ئوچ ئوغلى بار. ئۇلارنىڭ پەيلى ـ ئىمانى بۇزۇقلارغا يار، پەقەت ئۇلاردىن باشقا سىلىگە كىم خىرىس قىلالىسۇن؟!

قورقمىنىدىن لاغىلداپ تىترىگەن ئامبال ئوردا چېرىكلىرىگە دەرھال بۇيرۇق چۈشۈردى:

ھەي ياياللار، ياياللار،
دەرھال باغلاپ كېلىڭلار.
ھازىر يولغا كىرىڭلار.
يۈرىكىنى سۇغۇرۇپ،
ھەببۇللا ھاجىنى،
زىختا كاۋاپ قىلىڭلار.

«خوپ» دېدى ـ دە، ھايال ئۆتمەي ھەببۇللا مۇپتى ھاجىنى چەمبەرچاس باغلاپ ئامبال ئالدىغا ئەكەلدى. ئامبال ئېيتتىكى:

ئى ھاجىيۇ مۇپتاجى،
گۇناھىڭدىن كەچمەيمەن.
خىرىس قىلغان تەختىمگە.
يالغان بىلەن ئالدىساڭ،
سەنمۇ؟ جاۋاب بەرگەيسەن،
يۈرەك قېنىڭ ئىچكەيمەن،
راست گېپىڭنى ئېيتمىساڭ،
ھازىر كالالاڭ كەسكەيمەن.

ئەلقىسسە، ھېچنېمىدىن خەۋىرى يوق ھەببۇللا مۇپتى ھاجى ئامبالنى رازى قىلالمىدى. ئامبال دەرغەزەپ بولۇپ، قىزىتىلغان يېڭىنىنى ئۇنىڭ تىرناقلىرىغا تىقتى، مىس لېگەننى قىزىتىپ كۆكرىكىگە ياقتى. ياموڭ ئىچى قىيامەت ـ ئەرساتقا تولدى.... شەھەرنىڭ قازىكالانلىرى ئامبالدىن ھەببۇللا مۇپتى ھاجىنىڭ بىر قوشۇق قېنىنى تىلىدى. ئۇچ كۈنلۈك سۈرۈك بىلەن كېپىلىككە ئالدى.

ھەببۇللا مۇپتى ھاجى ئۇدۇل مەدرىسىگە قاراپ يول ئالدى. ئۇ ئوغلى ئابدۇراھمان خان غوجىغا ئېيتتىكى:

ئارسلاندەك ئەر، بالام،
جەڭگى ـ جېدەل باشلانسا،
سېنى كىملەر ئازدۇردى؟
كۈن بولار يامان، بالام.
.....
ئامبالغا خىرىس قىل دەپ،
ئەزىزانە خوتەننى،
كىملەر گۆرنى قازدۇردى؟
شېھىت قىلغان ئامبال شۇ.
بۇ پەيلىڭدىن يان، بالام،
قاشتېشى ماكانىغا،
بىزگە جاھان تار، بالام.
قان تېرىغان ئامبال شۇ.
نىيىتىڭدىن يانمىساڭ،
بالام قىلما قارامىلىق،
يۈرتۇڭ بولار قان، بالام.
ئۇ قىلغىنىڭ نادانلىق.
تەلىپىڭنى بېجىرەي،
يۈرىكىنى يەپ بولغاچ،
نېمە دېسەڭ، خان بالام.
يۈرتتا ئەر يوق يارامىلىق.
بىزنى قويما ئەلەمگە،
كۆز ئالايتتىڭ ئامبالغا،
كۆز قارىچۇقۇم، جان بالام.
بىزگە يوقتۇر ئارامىلىق.
ئامبال بىلەن ئويناشما،
ئۇ زەھەر ـ چايان، بالام.

ئابدۇراهمان خان غوجا هاجىم دادىسىنىڭ نەسىھەتلىرىدىن سۆزلەر ئېيتتى:

هاجىم دادا، قۇلاق سال،
مېنىڭ يۇرەك سۆزۈمگە.
يۇرت هالىنى ئويلىسام،
قان ـ ياش تولار كۆزۈمگە.
ئاتا ـ ئانام، ئەل ـ يۇرتۇم،
رىزا بولغاي مېنىڭدىن.
ئەر سۆزىدىن قايتمايدۇ،
يولۇاس باسقان ئىزىدىن.
قولدىن كەتكەچ تەختىمىز،
قاچقان بىزنىڭ بەختىمىز.
قاراقچىغا تا ئەبەد،
قارشى پۇتكەن ۋەدىمىز.
يوقلۇقىدىن ئادالەت،
كۆڭلۈمدە كۆپ ئاداۋەت.
قولدا قىساس قىلىچىم،
يالتىرايدۇ داۋامەت.
ئامبالغا ئوت ئاچارمەن،
ئىت قېنىنى چاچارمەن.
شېھىت ئۆتكەن ئەۋلادنىڭ،
قېنىغا قان ئالارمەن.
ئامان قالسام غازىمەن،
شېھىت بولسام رازىمەن.
ئازاب چەككەن يۇرەكنىڭ،
جان تومۇر ئاۋازىمەن.
يېتىم ـ يېسىر، غۇربەتكە،
تەپتى ئىسسىق يازىمەن...

بىر كەم ئوتتۇز يېشىمدا،
قىسمەت يەتتى بېشىمغا.
دۇئا بېرىڭ، جان دادا،
ئاقيول تىلەپ ئىشىمغا.
سېرىقسۇ[16] دا ــ هۇجرامدا،
يىگىتلىرىم ياتقاندۇر.
تەقەززا بوپ شۇ تاپتا،
ئەندىشىگە پاتقاندۇر.
ئاق چاچ ئانا، مېھرىبان،
رازى بولغىن مېنىڭدىن.
ئاق سۈتۈڭنى بەرگەنسەن،
ئايرىپ قىزىل قېنىڭدىن.
يېگەنمەنغۇ، جان ئاتا،
سېنىڭ ئاپئاق نېنىڭدىن.
ئاقلىمىسام قەرزىمنى،
ئۆتىمىسەم پەرزىمنى،
تۇزكور قىلىپ، بەرگىنىڭ ــ
تېشىپ چىقسۇن جېنىمدىن...
مەن سۈتۈڭنى ئاقلارمەن،
جەڭگاھ ئارا تاقلارمەن.
كۆكرىكىمنى قالقان قىپ،
ئەل ـ يۇرتۇمنى ساقلارمەن.
بارالمىدىم باغچامغا،
سالام ئېيتىڭ ئاغچامغا.
دىلى غەمناك بەش بالام
قىزىلگۈلۈم، غۇنچامغا.

ئابدۇراهمان خان غوجا شۇ تەرىقىدە مۇناجات ئېيتىپ ئىجازەت سورىدى. هەببۇللا مۇپتى هاجى نائىلاجلىقتىن رىزالىق بەردى. روزغار تەييارلاپ، تەڭ كېچە مەھەل بىلەن ئاقيول تىلەپ ئۇزىتىپ قويدى:

ئابدۇراهمان خان غوجا،
قايتىپ كەلدى قاتارغا.
كۆپنىڭ كۆزى قادالدى،
بوينىدىكى تۇمارغا.

بۆرە[17] باشلىق ئول تۇمار
مۇقەددەستۇر، مۇبارەك.
سۆيۈنەردى جان ـ دىلدىن،
ئۇنى كۆرگەن هەر يۇرەك.

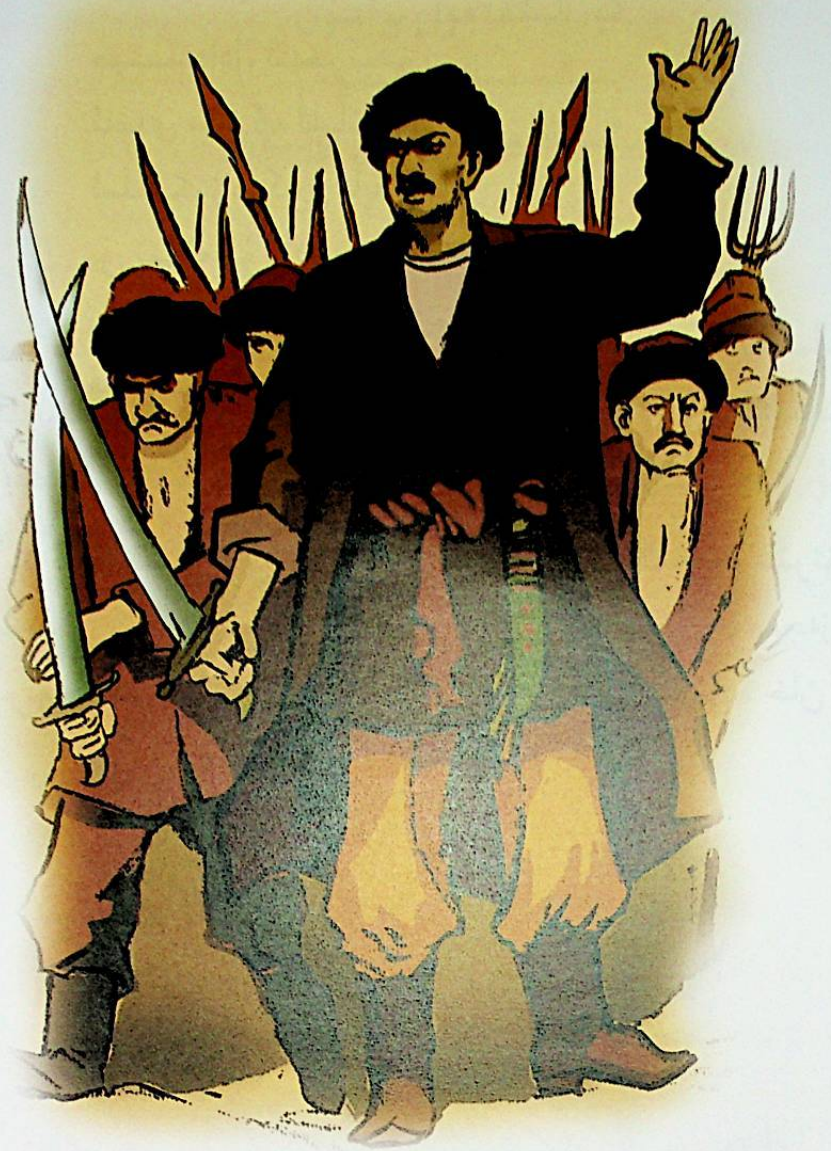
كۇتۇپ تۇرغان يارەنلەر،
چۆرىسىگە ئولاشتى.
غوجا سۆزى ئۇلارغا،
دەرمان بولۇپ جۇغلاشتى.
غوجا تولغان غەزەپكە،
ئوت چاقنىغان كۆزلىرى.
خەنجەر ئىدى، ئوق ئىدى
ئېيتقان ھەربىر سۆزلىرى.
« ئامبالدا يوق دېيانەت،
بارچىسىدا خىيانەت.
يۇرتنى تامام قاپلىغان،
ۋابا يەڭلىغ جىنايەت.
بىزنىڭ ئەلدە بولمىغاچ،
بەرىكە، بىرلىك، ئىنايەت.
بېشىمىزغا چۈشۈپتۇر،
دەھشەت قىزىل قىيامەت.
خوتەن خاراب بولۇپتۇر،
باغرى قانغا تولۇپتۇر،
ئالدىمىزدا ئىككى يول —
ھايات ـ مامات تۇرۇپتۇر.

كىم كۆيۈنسە دىلىدىن،
تۇغۇلۇپ ئۆسكەن ئېلىگە.
قىلىچىن ئېپ قىنىدىن،
مىنسۇن ئاتنىڭ بېلىگە.
بىلەنسۇن شەمشەر ـ قىلىچلار،
يۇرۇڭقاشنىڭ تېشىغا.
ئۆتكۈر تىغلىق قىلىچتىن،
غەم ياغسۇن ياۋ بېشىغا.

مەيداندا تاپقان شان بىلەن،
تىكلەنسۇن بىرلىك تاغلىرى،
مەردلەر تۆككەن قان بىلەن،
يۇيۇلسۇن يۇرتنىڭ داغلىرى.
باش كۆتۈر، خوتەن ئوغلانى،
خورەكنى توختات، باش كۆتۈر.

لەنەتلە تاتلىق چۈشلەرنى،
لەنەتلە، ئۇخلاش بەس، يېتەر.
مەرد بولساڭ چىق مەيدانغا،
نامەردلەرگە سۆزۈم يوق.
ئەلنى سۆيمەس نامەردكە،
قارايدىغان كۆزۈم يوق.
ئانام ھەققى قەسەمياد،
ئاتالاندىم مەن غازاتقا.
يىگىت بولساڭ قىلىچ ئال،
ئېتىڭنى چاپ مەيدانغا.»
.....
سەپداش بولدى، يول ئالدى،
تۇن كېچە ئەل ياتاردا.
ئېتىكاپتا ئولتۇردى،
ئالتۇن[18] دېگەن مازاردا.

ئۇچىنچى كۈن كېچىدە،
شوراباغ[19] تامان تاقلىدى.
دەرۋازا ئېچىلغۇنچە،
تاڭنى كۇتۇپ ساقلىدى.
سېزىپ دۇشمەن قاغىدەك،
سېپىل بويلاپ قونۇشتى.
چەللەپ غوجام كۆزىنى،
تىركەش[20] تىن ئوق ئۇزۇشتى.
جەڭ قىزىدى كارامەت،
شۇڭقار غوجام سالامەت.
دۇشمەنلەرنىڭ بېشىدا،
قاينار ئىدى قىيامەت.
ئامبال ـ دارىن باش بولۇپ،
قوللىرىدا تاش بولۇپ.
جان تالىشىپ چاپاتتى،
كۆزلىرىگە قان تولۇپ...
كېڭەش ئېيتىپ ئەمەتخان،
كەلدى غوجام ئالدىغا.
دېدى: « دۇشمەن ھېيلىگەر،
يوشۇرۇندى دالدىغا.

ئىشىنىڭ قىسمىتى جەڭدۇر،
ئوندىن توققۇزى رەڭدۇر.
جەڭ قىلماقنى بىلمەكلىك،
تىرىلمەك بىلەن تەڭدۇر.
راسلايلى ئېگىز شوتا،
تەييارلايلى شاخ ـ شۇمبا.
ئوتۇنغا ياغ چاچايلى،
ئوت قويۇپ يول ئاچايلى»
خان كېڭەشكە قوشۇلدى،
شاخ ـ شۇمبىلار توشۇلدى.
لاچىن بولۇپ ئەمەتخان،
ئوت بورانى سوزۇلدى.
گۈلخاندىن چوغ چېچىلدى،
ياۋلار ھەريان قېچىلدى.
ئاھۇ پەرياد ئىچىدە،
تۆمۈر داۋزا ئىچىلدى.
نەيزە ـ قىلىچ زەپتىدىن،
مىڭلاپ چېرىك يىقىلدى.
تىرىكلىرى تۇغ تۇتۇپ،
تەسلىماتقا قېتىلدى.
قاچقانلىرى ئېتىلدى،
ئەجەل بىلەن چېتىلدى.
شېھىدانە خوتەنگە،
شام چىراغلار يېقىلدى.
قول ـ پۇتتىكى كىشەنلەر،
پارە ـ پارە چېقىلدى.
.....
كۈنلەر ئۆتتى، ئاي ئۆتتى،
دۈشمەن پۈرسەتنى كۈتتى.

قاچقان ئامبال چېرىكى،
پىيالمىنى جاي تۇتتى.
مەدەت تىلەپ ئوردىدىن،
ئىلتىماسقا خەت پۈتتى.
قىلىچتىن قان تامغۇزۇپ،
بار مۇلۈككە قول سوزۇپ.
خان ئەۋەتكەن قانخورلار،
سەپ تارتىپ كېلىپ يەتتى.

ئەلقىسسە، ئامبال قاچاقلىرى ھەيۋە بىلەن ئابدۇراھمان خان غوجىغا بىر پارچە نامە ئەۋەتتى، نامەدە: «بىز بىلەن ئېتىشار بولسا مەيدانغا چىقسۇن، ئېتىشماس بولسا خوتەننى دەرھال بىكارلاپ قويۇسۇن» دېيىلگەنىدى.

خان غوجا بۇ نامەنى كۆرۈپ دەرغەزەپ بولدى:

قۇل، قارام بوپ ياتقۇچە،
قانخور ئامبال قولىدا.
ئۆلۈپ كەتسەم ئارمان يوق،
ھەققانىيەت يولىدا.

دەپ جاۋاب نامە يوللاندى. ئىلچى شەھرىنى دادىسىغا تاپشۇرۇپ، قايتا جەڭگە ھازىرلاندى:

جېنىم دادا، شەھرىمىز،
ئەمدى سىزگە ئامانەت.
ئىلكىڭىزدە كۈچ تاپقاي،
يۇرتتا ئەدلۇ ئادالەت.
يۇرت بېشىغا كەلمىسۇن،
قايتىپ يەنە قاباھەت.
مەن غازاتقا باراي مەن،
بېرىڭ، دادا، ئىجازەت.
دۇئا قىلىڭ، جان دادا،
قايتىشىمغا سالامەت.
قىرىق بىر مەھرەم يېنىمدا،
جەڭ قىلۇرمەن داۋامەت.
جېنىم دادا، بىزلەرگە،
قىلىپ تۇرۇڭ شاپائەت.

ئەلقىسسە، خان غوجا ئىشەنچلىك دەپ تاللىغان قىرىق بىر مەھرىمىنى سەپكە تىزىپ دادىسىنىڭ ئالدىدىن بىر - بىر ئۆتكۈزدى. رەڭگى - رۇخسارى، مىجەز - خۇلقى، روھىي ھالىتىگە قاراپ دادىسى قىرىق مەھرەمنى ئىشەنچلىك تاپتى. بىرىگە كەلگەندە خان غوجىغا ئېيتتىكى:

بالام قىرىقى يارادۇر،
مۇنۇ بىرى قالادۇر.
چۈنكى كۆزى ئالادۇر،
دۇر[21] لىرىمۇ قارادۇر.
ئۇنى جەڭگە ئېپ چىقساڭ،
بەلكىم باشقا بالادۇر.

ئابدۇراھمان خان غوجا دادىسىنىڭ سۆزىگە قايىل بولمىدى.

— ئى ھاجىم دادىكا! بۇنىڭ ئېيتقىنى ئىسمائىل. يەتتە يېشىدىن ئاشقىنى - تۇزۇمنى يەپ چوڭ بولغان بىر يېتىم. ئۇ ماڭا ئىشەنچلىك، — دېدى ۋە يەنە ئېيتتىكى:

ئىسمائىلدۇر قاناتىم،
قاناتىمدۇر ھاياتىم.
مەن ئۇنىڭدىن ئايرىلسام،
قولدا تۇرماس نىجاتىم.
ئۇنى سەپتىن ئالماڭىز،
شۇبھە ئىچرە قالماڭىز.
دۇئا بېرىڭ، جان دادا،
ھەق ئالدىغا يولىڭىز.

دادىسى خان غوجىنىڭ لەۋزىنى قايتۇرالمىدى، ئاخىر:

يول بولسۇن، بالام ــ
يول بولسۇن،
پېشانەڭدە نۇر بولسۇن.
مەھرەملىرىڭ، ھەمدىمىڭ،
خىزىر ساڭا يار بولسۇن.

ئەل ـ يۇرتۇڭنىڭ ئۇمىدى،
قورالىڭغا قول بولسۇن.
پىيالىمنىڭ چۆلىمۇ،
ئىزىڭ يەتكەچ گۈل بولسۇن.

دەپ دۇئا ئەيلىدى.

خان غوجا دادىسى بىلەن خوشلىشىپ، پىيالىمغا قاراپ يول ئالدى. پىيالىمغا يېقىن كەلگەندە، دۇشمەنگە غازات ئېلان قىلىشقا ئىسمائىلنى ئەلچىلىككە ئەۋەتتى. ئىسمائىل پىيالىمغا كىرىشى بىلەنلا چېرىكلەر ئۇنى باغلاپ ئېلىپ ماڭدى. ئامبال ئۇزۇندىن بېرى ئىسمائىلغا كۆز سېلىپ يۈرەتتى. ئۇ ھەيـ يارلىق بىلەن ئىسمائىلنى قۇچاقلىدى. پۇت ـ قولىنى يەشتۇرۇپ، چوڭ زىياپەت ئۈيۇشتۇردى. ئوڭ يېنىغا ئولتۇرغۇزۇپ، ئىسمائىلغا ئېيتتىكى:

ئەي ئىسمائىل قاندىشىم،
قايسى شەيتان ئازدۇردى؟
مەزھىپىڭدىن قايتۇروپ،
بىزگە ئورا قازدۇردى؟
داداڭ بىلەن بىر سەپتە،
ئىدۇق بىزلەر بىر چاغدا.
سېنى ئولجا قىلغانتى،
يەتتە ياشلار ۋاقتىڭدا...
داداڭنىمۇ ئۆلتۈرگەن،
غوجا نەسلى ئەمەسمۇ؟
ئاكاڭنىمۇ ئۆلتۈرگەن،
ئاشۇ پەسلەر ئەمەسمۇ؟
ئۇنتۇدۇڭمۇ قىساسنى،
ئەگەشكىنىڭ نېمىسى؟

قاراپ تۇرغىن ئۇلارنىڭ،
قانغا پاتار ھەممىسى.
ۋاقىت ـ پۇرسەت غەنىيمەت،
ئەقلىڭنى يىغ ئۆزۈڭگە.
قىلغىل ئەمدى بىر خىزمەت،
قۇلاق سالغىن سۆزۈمگە.
ئابدۇراھمان پاشانىڭ،
كاللىسىنى ئېلىپ كەل.
ياكى نەيزەڭ ئۇچىدا،
يۇرىكىنى تىلىپ كەل.
مانا تەييار سوۋغاتلار،
سەكسەن يامبۇ ئالىسەن.
بىز خوتەنگە بارغاندا،
ئارامباغدا ياتسەن.

ئامبال سەكسەن يامبۇنى ئىسمائىلنىڭ ئالدىغا قويدى. ئىسمائىلنىڭ نىيىتى بۇزۇلدى، خان غوجەدىن رىشتىسى ئۇزۇلدى، يامبۇغا سېتىلدى، ۋەدە بېرىپ ئۇلارغا قېتىلدى.

ئابدۇراھمان پاشانىڭ،
ئىشەنچىسى مەندىدۇر.

كاللا بىزنىڭ دەۋېرىڭ،
ئامانەت ئۇ تەندىدۇر.

ئىسمائىل نىقابىنى يۈزىگە تارتتى، ئىپلاسلىق بۇرچىنى يەلكىسىگە ئارتتى، خان غوجامغا كېلىپ، ھىيلىگەرلىك بىلەن شۇنداق دېدى:

قۇلاق سېلىڭ بۇ گەپكە،
باردىم دۇشمەن تەرەپكە.

چېرىكلىرى ساناقسىز،
ھېچبىر ئەمەس ياراغسىز.

ئېگىز سېپىل سوقۇپتۇ،
چۆرىدەپ تۆمۈر توقۇپتۇ.
مەھكەم ساقلاپ ياتاركەن،
ھەر ياڭزا ئوق ئاتاركەن.
ئۇلارغا تەڭ كۈچ بولماس،
كۈچ بولسىمۇ دۈچ بولماس.
ئۇرۇشمايلى، كېتەيلى،
ماكانغا تېز يېتەيلى.
يا ئۇلارغا ئەل بولۇپ،
ئامراقلىشىپ كېتەيلى.

خان غوجىنىڭ ۋۇجۇدى غەزەپكە تولدى. دادىسىنىڭ مەسلىھەتىنى ئەسلەپ ئىسمائىلدىن كۆڭلى دەرگۈمان بولدى. ئەقىل قۇشلىرى پىيالىمغا قاراپ ئۇچتى. ئىسمائىلغا ئۇخلاشقا ئىجازەت بېرىپ، قۇر-ئەنداز بوۋاي ئەمەتخاندىن مەسلىھەت سورىدى. كېڭەش بويىچە، ئىسمائىلغا تۈيدۇرماي، قالغان ئەزىمەت-لىرى بىلەن دەرھال جەڭگە ئاتلىنىش قارارىغا كەلدى. مەسۇمخان بىلەن سۇدۇرخانمۇ ئىككى يۈزدىن ئات-لىق چەۋەندازلىرى بىلەن تەييار بولدى. خان غوجا ئاق بوز تۇلپارغا مىنىپ قىلىچىنى قىنىدىن سۇغۇ-رۇپ، پىيالىمنىڭ ئوتتۇرىسىدىن دۇشمەن توپىغا بېسىپ كىردى:

ئارغىماقلار ئاتلاندى،
چېرىك بېلى قاتلاندى.
بىرىنچى رەت ئېلىشتا،
سەكسەن چېرىك پاتلاندى.
ئىككى ـ ئۈچلەپ نۆۋەتتە،
يۈزلەپ ئۆلۈك سەپ بولدى.
پىيالمىدا دۇشمەنگە،
جان ساقلىماق گەپ بولدى.
.....
ئىسمائىلنىڭ قولى تىترەپ ئاتقان ئوقى خان غوجامنىڭ ئوڭ يوتىسىغا تەگدى، خان غوجام قانسىراپ ئاخىر ئاتتىن يىقىلدى، كۆزىنى ئېچىپ قارىغۇدەك بولسا، يېنىدا قىلىچىنى تەڭلەپ ئىسمائىل تۇراتتى:
— ھەي ئىسمائىل، بېلىمدە ئون يەتتە بەرى دۇردۇنۇم بار، بىر بەرسىنى يىرتىپ يوتامنى تېڭىپ قوي، — دېدى.
ئىسمائىل ئېيتتىكى:

سەندىن قىساس ئېلىشقا،
ئەزرائىل بولۇپ كەلدىم.
بېشىڭ تەندىن جۇدادۇر،
پەيمانغا تولۇپ كەلدىم.

ئىسمائىل خەنجىرىنى سۇغۇرۇپ خان غوجامنىڭ گېلىغا ئۇرماقچى بولدى.
خان غوجا ئېيتتىكى:
— ھەي ئىسمائىل، بىردەم تەخىر قىلغىن، جان ئالساڭمۇ نامەردلىك بىلەن ئالما، — دېدى ـ دە، بېشىنى كۆتۈرۈپ غەزەپ نەيزىسىنى ئىسمائىلنىڭ كۆزىگە قادىدى، مۇناجات ئوقۇپ پىيالمىنى لەرزىگە سالدى:

ۋاھ‌ىرىخا! بىر چايانىنى بىلمەيىن ئاسراپتىمەن،
مۆھتەرەم ھاجىم دادامنىڭ ھەق سۆزىن ئۇقماپتىمەن،
كۆزلىرىم ئويغاق تۇرۇپ، غەپلەت ئارا ئۇخلاپتىمەن،
بىر قاۋاننى ئۆز بالام دەپ قەدىرلەپ ساقلاپتىمەن،

ھەق گۇماننى تەرك ئېتىپ، ناھەقنى مەن ياقلاپتىمەن.

كەلسە ئالدىمغا خۇشامەت بىرلە، يادەك ئېگىلىپ،
چىشلىرىنى كۆرسىتىپ، ھى ـ ھىلىسا يالغان كۈلۈپ،
كۈلكىسى، جا جىلۋىسىنى مەن نادان راست دەپ بىلىپ،
ئىلتىپات ئەيلەپتىمەن، ئوبدان كىيىم، ئاش ـ نان بېرىپ،
پەيلى ياتنىڭ شۇملۇقىنى ھېچقاچان بىلمەپتىمەن.

ئاسرىسام ئادەم بالاسى، ئاغزى ـ بۇرنۇڭ قان ئېتەر،
بوۋىلارنىڭ بۇ سۆزىن ھېكمەت چىراغى شان ئېتەر،
ياتقا ئاشكارا ئەيلىسەڭ، سىرىڭنى ئول پەيمان ئېتەر،
دۇشمىنىڭگە دىل بېرىپ، باشىڭنى راست پايخان ئېتەر،
سىر تۇتۇش ئالتۇن ئىكەنكىم، قەدرىگە يەتمەپتىمەن.

مەيلى، ئىسمائىل، نىخۇيكى ئادەمىي ئاڭنى يوقات،
مەيلى كەس كاللامنى ياكى كۆكرىكىمگە نەيزە ئات،
مەن ئۆزۈم ئادەم تۇرۇپ كۇتمەسمەن ئىتتىن ئىلتىپات،
يات ياۋۇز ئاسراندىدىن داد، پەندىيات، مىڭ پەندىيات،
لەنىتى، بىلسەڭ ساڭا شۇنداق جاۋاب بەرمەكچىمەن.

ئىسمائىل بەزگەكتەك تىترەشكە باشلىدى، كۆزىنى يۇمۇپ، زەھەرخەندىلىك بىلەن خان غوجامنىڭ گېپىغا شۇنداق ئۇرغاندى. قىلىچ ئورغاقتەك ئېگىلىپ كەتتى. خان غوجام يەنە بىر قېتىم بېشىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ، ئەل ـ يۇرتى بىلەن خوشلاشماق بولۇپ شۇنداق مۇناجات ئېيتتى:

ئادەمزاتنىڭ كۇلمىكى باردۇر،
ھامانەم بىر كۇن ئۆلمىكى باردۇر.
مېنىڭ بۇگۇن ئۆلەر كۇنۇمدۇر،
ئانا تۇپراقنى سۆيەر كۇنۇمدۇر.
رازى بولغايسىز، ئاتا ـ ئانىلار،
جاندىن ئەزىزلەپ سۆيگەن، بالىلار.
رازى بولغاي، ئول پىرۇ ئۇستازىم،
باش ئېگىپ قىلاي ئۇنىڭغا تەزىم.
رازى بول، مېنىڭ ئەزىمەتلىرىم،
مېنى ئۆستۇرگەن ئەزىز يەرلىرىم.
رازى بول، تاغ ـ تاش، دەريا ـ قىرغاقلار،
رازى بول، ئەل ـ يۇرت، يېقىن ـ يىراقلار....
سىلەرگە كۆزۈم قانداقمۇ قانار،
ئويلىسام باغرىم ئوت بولۇپ يانار.
قەسەمياد خەلقىم، تۇغۇم ئالدىدا،
ئۆلسەم، ئۆچلىرىم بولمىغاي ئادا.
قىساس قىلىچىم سىزگە ئامانەت،
ئەلۋىدا، ئەلۋىدا، ئەلۋىدا! ...

ئەلقىسسە، ئىسمائىل ئاخىرقى مەرتە خەنجىرىنى سۇغۇرۇپ خان غوجىنىڭ يۇرىكىگە سانجىماقچى بولۇپ تۇرغاندا، بوراندەك ئات ئوينىتىپ كېلىۋاتقان قوشۇننى كۆرۈپ قالدى ـ دە، دەرھال كۆزدىن غا-يىب بولدى. مەسۇمخان بىلەن سۇدۇرخان يېتىپ كېلىپ قارىغۇدەك بولسا، خان غوجام قان دەريا-سى ئىچىدە بىھوش يېتىپتۇ. ئۇلار ئۇكىسىنىڭ ئۇستىگە ئۆزىنى ئېتىپ زار ـ زار بوزلىنىپ خان غوجامنىڭ بېشىنى يۆلىدى. خان غوجام تەسلىكتە جىلغا تەرەپنى ئىشارە قىلدى. مەسۇمخان ئېتىغا مىنىپ جىلغا تەرەپكە قۇيۇندەك ئۇچتى. ھايال ئۆتمەي ئىسمائىلنى ئاتقا سۆرىتىپ ئەكەلدى. خان غوجام كۆزىنى ئاران ئېچىپ:

— بۇ مەلئۇننى ئىلچى ئەھلىگە تاپشۇرۇڭلار، — دېدى ـ دە، كۆزىنى مەڭگۈلۇك يۇمدى.

ئېگىز چىنار يىقىلدى،
گۈلدۇرماما چېقىلدى.
نالە ـ پەرياد ئۇستىگە،
قايغۇ ـ ماتەم قېتىلدى.
غازات قىلغان باتۇرنىڭ،
ئېڭەكلىرى چېتىلدى.
ھەر يۇرەكتىن غەزەپنىڭ،
ۋولقانلىرى ئېتىلدى.
مەسۇم، سۇدۇر كۆز يېشى،
سەل ـ يامغۇردەك بىلىندى.
خان غوجامنىڭ جەستى،
تەختىراۋانغا ئېلىندى.
مەھرەملەرنىڭ مىلتىقى،
تەتۇر قىلىپ ئېسىلدى.
تۇغ ـ ئەلەملەر ئېگىلىپ،
جىنازىغا يېپىلدى.
غازات قىلغان باتۇرنىڭ،
ئېڭەكلىرى چېتىلدى.
ئويلىسام باغرىم ئوت بولۇپ يانار.
قەسەمياد خەلقىم، تۇغۇم ئالدىدا،
ئۆلسەم، ئۆچلىرىم بولمىغاي ئادا.
قىساس قىلىچىم سىزگە ئامانەت،
ئەلۋىدا، ئەلۋىدا، ئەلۋىدا! ...

مەسۇمخان بىلەن سۇدۇرخان جىنازىنى قولدىن ـ قولغا تالىشىپ شەھەرگە ئېلىپ مېڭىۋاتقان ھازىدارلارغا قاراپ ئېيتتىكى:

— ئەگەر ھاجى دادىكام بىلەن ئاغىچى ئانىكام سوراپ قالسا:

ئۇنچە ـ مارجان چېچىلدى،
تېرىپ بولماي كەچ قالدۇق.

سەگە تېرەك يىقىلدى،
يۆلەپ بولماي كەچ قالدۇق.

دەپ جاۋاب بېرىكلار، ـــ دېدى.

جىنازا ئىلچى دەرۋازىسىدىن كىردى. خان غوجامنىڭ ئانىكىسى ئېگىز مۇنارغا چىقىپ پىيالما تە-رەپتىن كۆز ئۇزمەي قاراپ تۇرغىنىغا ساق ئۇچ كۈن بولغانىدى. بىردىنلا بىر جىنازا ئالدىدا ئىككى ئو-غۇلنىڭ ئېگىنىنى تەتۇر كىيىپ ساما ئىچىرە كېلىۋاتقانلىقىنى كۆردى ـ دە، «ئاھ» دەپ يىقىلدى. سۈڭرە جىنازىغا ئۆزىنى ئېتىپ شۇنداق بوزلىدىكى، ئۇنىڭ مىسكىن زارىدىن يەر يېرىلىپ، تاغۇ تاشلار ئېرىپ كەتكەندەك بولدى:

بۇگۈن ئۇلۇغ جۇمە كۈن، بالام،
ماڭا بولدى قارا تۇن، بالام،
يېشىم ئاقتى يۇزۇمگە، بالام،
زۇلمەت پاتتى كۆزۈمگە، بالام،
ئاھ بالام، ئابدۇراھمان ئاخۇنۇم.

نادىرخان غوجام،
قۇلاق سالغىن سۆزۈمگە، بالام،
تويۇڭالاي يۇزۈڭگە، بالام،
جىنازاڭغا باش قويماي، بالام،
جامالىڭدىن گۈل ئويماي، بالام،
ئاھ بالام، ئابدۇراھمان ئاخۇنۇم.

نادىرخان غوجام،
ھەزرەتھاجىم، دادىڭزنى، بالام،
ئاخۇن ئاغىچا ئانىڭزنى، بالام،
بەش ناتۇان بالىڭزنى، بالام،
پۇتمەس دەردكە قويىدىڭز، بالام،
ئاھ بالام، ئابدۇراھمان ئاخۇنۇم.

نادىرخان غوجام،
ئوڭ يېنىڭغا قارىسام، بالام،
مىلتىقلىرىڭ ئېسىقلىق، بالام،
سول يېنىڭغا قارىسام، بالام،
قىلىچ، نەيزەڭ تىزىقلىق، بالام.
جىنازاڭنىڭ ئۈستىگە بالام،
ئالتۇن تۇغۇڭ يېپىقلىق، بالام،
باش ـ كۆزۈڭگە قارىسام، بالام،

ئېڭەكلىرىڭ تېڭىقلىق، بالام،
ئاھ بالام، ئابدۇراھمان ئاخۇنۇم.

نادىرخان غوجام،
سۆلار كەتتى، ساي قالدى، بالام،
ئىگىسى يوق جاي قالدى، بالام،
دادىسىدىن ئايرىلغان، بالام،
بەش قۇلۇنۇڭ ـ تاي قالدى، بالام.
ئالما، ئانار ئۈزۈلدى، بالام،
ئەمدى قۇرۇق باغ قالدى، بالام،
پاشا غوجام كەتتى دەپ، بالام،
يۇرىكىمدە داغ قالدى، بالام،
ئاھ بالام، ئابدۇراھمان ئاخۇنۇم.

نادىرخان غوجام،
پىيالمىغا بارغاندا، بالام،
تاشلار تەكىي بولدىمۇ، بالام،
ئاستىڭزغا سالغاندا، بالام،
يانتاق كۆرپە بولدىمۇ، بالام،
ئۈستىڭزگە ياپقاندا، بالام،
قامغاق يوتقان بولدىمۇ، بالام،
ئاھ بالام، ئابدۇراھمان ئاخۇنۇم.

نادىرخان غوجام،
تاغۇ تاشلار تەڭرەيدۇ، بالام،
بۇلبۇل مۇڭلۇق سايرايدۇ، بالام،
غەمگە پاتقان لەشكىرىڭ، بالام،
خان غوجام دەپ يىغلايدۇ، بالام،

هاۋادىكى ئاق بۇلۇت، بالام،
ساڭا ماتەم تۇتۇپتۇ، بالام،
غېرىب ـ غۇرۇا ئەۋلادىڭ، بالام،
زەھەر ـ زوقۇم يۇتۇپتۇ، بالام،
ئاھ بالام، ئابدۇراھمان ئاخۇنۇم.

نادىرخان غوجام،
ئېغىلدىكى بوز ئېتىڭ، بالام،
ئوت سېپ بەرسەم يېمەيدۇ، بالام،
قوتاندىكى كالاڭمۇ، بالام،
سېنى ئىزدەپ مۆرەيدۇ، بالام،
ئاسماندىكى تورغايمۇ، بالام،
ساڭا نەزمە توقۇيدۇ، بالام،
تاغلاردىكى قۇشلارمۇ، بالام،
مەرسىيەڭنى ئوقۇيدۇ، بالام،
ئاھ بالام، ئابدۇراھمان ئاخۇنۇم.

نادىرخان غوجام،
ئالا تايغان كۆچۈكۈڭ، بالام،
كۆككە قاراپ ھۇۋلايدۇ، بالام،

ئايۇنىڭدا ئاسلانلار، بالام،
مىياۋلىشىپ يىغلايدۇ، بالام،
ئاھ بالام، ئابدۇراھمان ئاخۇنۇم.

نادىرخان غوجام،
تىنچ ياتقىن گۆرۈڭدە، بالام،
يۇرتۇڭ ماڭار يولۇڭدا، بالام،
قارا زۇلمەت تەختىنى، بالام،
كۈل قىلارمىز، ئوتۇڭدا، بالام،
ئاھ بالام، ئابدۇراھمان ئاخۇنۇم.

نادىرخان غوجام،
مەھشەرگاھقا بارغاندا، بالام،
خۇدا قازى بولغاندا، بالام،
دەۋاغا تىك تۇرارمىز، بالام،
دۈشمەندىن خۇن سورارمىز، بالام،
ئاھ بالام، ئابدۇراھمان ئاخۇنۇم.
نادىرخان غوجام،
ئاھ ھەسرىتا، خان بالام!
ئاھ نادامەت، جان بالام!!!

مايمخان

1830 ـ يىلى ياز ئايلىرى، غۇلجا شەھىرىنىڭ شەرقىي شىمالى تەرىپىدىكى دۆڭگە قاراپ كىشىلەر توپى سەلدەك ئېقىپ كېتىپ باراتتى. بۇ كىشىلەر ئارىسىدا يېزا ـ يېزىلاردىن كەلگەن دېھقانلار، شەھەر ھۇنەرۋەنلىرى، نامراتلار، ئۇششاق ئېلىپساتارلار، بىكار تەلەپلەر، ھەتتا تىلەمچى گادايلارمۇ بار ئىدى. توپنىڭ ئەڭ ئالدىدا تۆت ـ بەش چېرىك قىلىچلىرىنى ئويناتقىپ، ئەترايتىكىلەرگە ھەيۋە كۆرسىتەتتى. ئۇنىڭ ئارقىسىدا پۇت ـ قولىدا ئىشكەل ـ قۇلۇپ، بوينىدا ئېغىر قوۋۇق، چاچلىرى چۈۋۈلغان، رەڭگى تاتارغان، يوغان ـ يوغان قوي كۆزلىرىدە غەزەپ ـ نەپرەتنىڭ ئۇچقۇنى قېتىپ قالغان بەستىلىك بىر قىز يىراقتا تىكىلگىنىچە ناخشا ئېيتىپ كېتىۋاتاتتى:

ئۆلۈم كەلدى بېشىمغا،
ئون سەككىز يېشىمدا.
يامۇلدىن يالاپ چىقتى،
ئاتا ـ ئانام يوق قېشىمدا.

ئاتىمىش يامبۇنى ئېلىپ،
شەنگەن دارىن تويامدۇ؟!
مايمخاننى ئۆلتۈرسە،
خۇنى ئۇنى قويامدۇ؟!...

مانا بۇ زالىم ھۆكۈمرانلارغا، يەرلىك بەگ ـ غوجاملارنىڭ زۇلمىغا قارشى ھۆرلۈك ـ ئەركىنلىك ئۈچۈن، ئۆزىنىڭ كىشىلىك ھوقۇقى ۋە پاك مۇھەببىتى ئۈچۈن قاينىاپ چىققان، ئەل ئارىسىدا تا ھازىر غىچە قۇتلۇق نامى يادلىنىپ كېلىۋاتقان، ئۇيغۇر خەلقىنىڭ سۆيۈملۈك، باتۇر قىزى، قوشاقچىسى مايمخان ئىدى.

ئۇ ئۆزىنىڭ ئون سەككىز ياشلىق سۇبھى چېغىنى چېرىكلەرنىڭ قانلىق قىلىچى ئاستىدا ئەنە شۇنداق ئاخىرلاشتۇردى. ئۇ ئۆلدى، ئەمما ئۇنىڭ باتۇرلۇقى، ئۇنىڭ مۇڭلۇق ۋە جۇشقۇن ناخشا ـ قوشاقلىرى ئۆلمىدى. ھازىرغىچە ئىلى يېزىلىرىدا، ئەل ئارىسىدا ئېيتىلىپ يۈرگەن بېيىت ـ قوشاقلار بۇ ئەر يۈرەك ئەل قىزىنىڭ ئەل قەلبىدە مەڭگۈ ئۇنتۇلمايدىغانلىقىنى كۆرسىتىپ تۇرۇپتۇ:

تېكىلىخان تۆپەسىدە،
ئۇچۇپ يۈرىدۇ قۇشلار.
مايمخاننى ئۆلتۈرسە،
ئىزىنى باسار ياشلار!...

تېكىلىخان ــ غۇلجا شەھىرىنىڭ غەربىي شىمالىدىكى بىنەملىك ئېگىز چوققا. ئۇنىڭ ئاستىدا قەدىمىي ئۇيغۇر يېزىلىرى بىر ـ بىرىگە تۇتىشىپ كەتكەن. تارىختىكى مەشھۇر «ئاقئۆستەڭ» ئەنە شۇ تېكىلىخان ئاستىنى بويلاپ كۇنىپېتىشقا قاراپ ئېقىپ ئۆتىدۇ.

مايمخان ئەنە شۇ ئاقئۆستەك بويلاپ جايلاشقان، غۇلجا شەھرىنىڭ شىمالىدىكى قەدىمكى يېزىلار-
نىڭ بىرى بولغان دادامتۇ يېزىسىدا تۇغۇلغان. ئۇ 1812 - يىللىرى بولۇپ، بۇ چاغدا ئىلىدا مەنچىڭ
خانىدانلىقى ھۆكۈمرانلىق قىلاتتى.

توختى باقى — ئەنە شۇ دادامتۇ يېزىسىدىكى دادىخان، يەنى باشقىلارغا ياللىنىپ ئىشلەيدىغان دېھ-
قان ئىدى. ئۇ يەنە ناخشىچى ۋە سازەندە ئىدى. مايمخانىنىڭ ئانىسى ئازنىخانمۇ بايلارنىڭ ئۆيىدە چاكار
ئىدى. توختى باقى ئاخشىمى ھېرىپ - چارچىغىنىغا قارىماي ئۆيگە كەلگەندە، كاڭنىڭ ئۇستىگە چە-
قاتتى - دە، كونا، نەچچە يېرىدىن يېلىم بىلەن ئاران تۇتقۇزغان دۇتارىنى ئېلىپ سازلايتتى ۋە مانتا ئو-
چاق ئالدىدا مەڭگەن قالاپ ئولتۇرغان مايمخان قىزىغا قاراپ ناخشا باشلايتتى. بۇ چاغدا ئازنىخان تاماق-
قا تۇتۇش قىلاتتى. توختى باقىنىڭ ئۇششاق بالىلىرى خۇددى ئاسلانلاردەك قاپقارا كۆزلىرىنى پىلدىرلە-
تىپ دادىسىغا قارىشىپ ئولتۇرۇشاتتى:

ھاۋا تۇتۇلۇپ چىقتى،
قار - يامغۇرلار ياغقىلى.
ياراتقانمۇ خۇدايىم،
ھەممە دەردنى تارتقىلى.

ئاتلارنى توقۇپ قويدۇق،
چۆ ئۇلاڭنى تارتماي.
بۇ دەردلەرنى كىم تارتسۇن،
سېنىڭ بىلەن مەن تارتماي.

دەردى يوق دەمسەن مېنى،
دەردىم ئېچىمدە بىر تۇلۇم.
ھەممىگە قادىر خۇدا،
بار پەقەت بىرلا ئۆلۈم!...

كىچىك مايمخان ئاتىسىنىڭ بۇ ناخشىلىرىنى كۆڭۈل قويۇپ ئاڭلايتتى ۋە ئۇنى تېزلا يادلىۋالاتتى. توختى باقىنىڭ ئۇششاق بالىلىرى ئارىسىدا مايمخان ئالاھىدە مىجەزلىك، ئەقىللىق - ھوشيار قىز ئىدى. توختى باقىنىڭ ئىككى قە-
زى بولۇپ، كىچىكىنىڭ ئىسمى مىنىخان ئىدى. مايمخان كىچىكىدىن تارتىپلا ئىدراكلىق، ناخشىغا ھېرىسمەن قىز بولغاچقا، ئاز ۋاقىت ئىچىدىلا دادىسىدىن دۇتار چېلىشنى ئۆگىنىۋالدى. ئۇنىڭ ئىشلىرى ئائىلىسىدىكىلەرنىلا ئەمەس، مەھەللە، قولۇم - قوشنىلىرىنىمۇ ھەيران قالدۇراتتى. يا-
شانغان مومايلار ياقىسىنى تۇتۇپ، ئازنىخانغا: «توۋا، بۇ قە-
زىكىز باشقا ئىقلىمدىن، بۇنىڭ ئەقلىگە كىشىنىڭ ئىشەن-

گۈسى كەلمەيدۇ، كۆز تەگمىسۇن، تىلتۇمار ئېسىپ قويۇڭ !...» دېيىشەتتى.

مايمخان ئۆز يېزىسىدا ئون يېشىدىلا ساۋاتىنى چىقىرىپ بولدى، ئۇنىڭ ئەقىل ـ ئىدراكى مول ـ لىسىنى ۋە ساۋاقداشلىرىنى ھەيران قالدۇرغانىدى.

يىللار بىلىنمەي ئۆتۈپ كەتتى. مايمخان كۈندىن ـ كۈنگە ھۆسنىگە تولۇپ، كىشىلەرنىڭ نەزەرىنى ئۆزىگە تارتىدىغان بولۇپ قالدى. بولۇپمۇ ئۇ يۇرتنىڭ ھۆكۈمدارى ـــ ھامۇتبەگ دېگەن قانخورنىڭ كۆزىگە چېلىقىپ قالغاندىن بۇيان ئەركىدىن ئايرىلغانىدى. ھامۇتبەگ ئۇنىڭ پېيىگە چۈشكەنىدى. ھا ـ مۇتبەگ ـــ بۇ يەرنىڭ يۇزبېشى بولۇپ، ئۇنىڭ سادىق تاز دېگەن قولچومىقى بار ئىدى. بۇ ئىككىسى دادامتۇ يېزىسىنى ئۆز ئالقىنىمىزدا دەپ بىلىشەتتى. شۇڭا ھامۇتبەگ كۆزى مايمخانغا چۈشكەندە يۈرت چوڭ ـ لىرى ئېغىر خۇرسىنغان ۋە بۇ يالماۋۇزنىڭ ئاغزىدىن بىچارە مەسۇمە قىزنى قۇتۇلدۇرۇۋېلىشنى ئويلاش ـ قانىدى. ھايات دېگەن سىرلىق مۆجىزات. بىر «سىرلىق» تەدبىر نېمىلا بولمىسۇن بۇ يالماۋۇزنىڭ قولـ ـنى تۇتۇۋالدى. بۇ ھەقتە كېيىنرەك سۆز بېرىمىز.

مايمخانچۇ؟ ئۇ تەبىئەتنىڭ قۇدرەتلىك قولى بىلەن ئاللا ئۆزىگە ئاتا قىلغان گۈزەل جامالـ ـنى تالا ـ تۇزدە كۆپ نامايان قىلمايدىغان بولدى. ئۇنىڭ يۈزىكىدە يوشۇرۇن بىر ئوت كۆيەتتى. ئۇ بۇ مەھەللىدىكى يولداش ئاكىنىڭ ئوغلى ھېيتباقنىغا كۆيەتتى، ئۇ بويىغا يېتىپ، يېزىلارنىڭ قەدىمىي ئادىتى بويىچە، تالا ـ تۇزگە چىقىشى چەكلەنگەندىن كېيىن خىيالەن ھېيتباقنىنى كۆرەتتى، ئۇنىڭ بىلەن پاراڭلىشاتتى، سىر دـ ـشاتتى، ئۇنىڭ بىلەن مەكتەپتە بىللە بولغان كۈنلىرىنى ئويلايتتى. تېخى يېقىندىلا ئۇلار مەكتەپكە بىللە بارغان، يانمۇيان ئولتۇرۇپ، موللىسىدىن دەرس ئاڭلىغانىدى. ئۇلار بىر ـ بىرىگە شۇنچىلىك ئېچىل ـ ئىـ ـناق ئىدىكى، بىر دەم كۆرۈشمىسە تاقەتسىزلىنىپ كېتەتتى. قايسىسى مەكتەپكە بالدۇر ماڭغان بولسا، قېرى سۆگەت تۇۋىدىكى دوقمۇشتا يەنە بىرىنى ساقلاپ تۇراتتى. بۇ ئاجايىپ شېرىن چاغلار ئىدى...

شۇنداق قىلىپ كۈنلەر ئۆتۈۋەردى. ئىككى ياشنىڭ قەلبىدىكى ئوتمۇ ئۇلغىيىۋەردى. دەۋرنىڭ زۇل ـ مى، تۇرمۇش دەردى، ئالۋان ـ سەيسىلەرمۇ بۇ ئىككى ياشنىڭ ساپ مۇھەببىتىگە سايە تاشلىيالمىدى. ياۋاش ۋە كەم سۆز ھېيتباقى ئۆز دەردىنى ئۆزى بىلىپ، ئىشقىنى پىنھان تۇتۇپ يوشۇرۇن كۆيۈپ يۈرۇ ـ ۋەردى. ئۇلار بىر ـ بىرىگە قانداقمۇ سۆز ئېيتالىسۇن؟ ! ... مۇھەببەت ئۇلارنىڭ قەلبىنى لەرزىگە كەل ـ تۇرۇپ، سۆز كەپتەرلىرىنى ئۇچۇرۇۋۈەتكەنىدى. ئۇن ـ تىنسىز ئۇچرىشىش، بىر ـ بىرىگە مەنىلىك بېـ ـقىش، ئۇلارنى ھەم ئازابلايتتى، ھەم چەكسىز لەززەتلەندۇرەتتى. ئازابلانغان قەلب ئەركىن مۇھەببەتكە ئىنتىلەتتى. مۇھەببەت، سەن ئۇلارنىڭ قەلبىگە نۇر بەرگىن ! مۇھەببەت، سەن ئۇلارغا كۈچ، ئىرادە ۋە ئەركىنلىك ئاتا قىل ! ئۇلار ئەبەدىي بىللە بولسۇن، مۇھەببەتلىك ناخشىلارنى بىللە ئېيتسۇن:

سەھەردە ئويغىنادۇرمەن،
يىلاندەك تولغىنادۇرمەن.
مۇرادىمغا يېتەرمەن دەپ،
ئىگەمگە يالۋۇرادۇرمەن.

بېرىشىڭنى باغدا كۆردۇم،
يېنىشىڭنى كوچىدا.
كوچىدا باسقان ئىزىڭ،
بولدى كۆزۈمگە تۇتىيا.
.....

ئەمما قەيەردە گۈزەللىك بولسا، شۇ يەردە رەزىللىك بار. ھامۇتبەگ مايمخانىنىڭ كويىدا ئىدى. مـا ـيمخانىنىڭ بۇغداي ئۆڭ ئىللىق چىرايى، قىياقتەك قاشلىرى، قارىقاتتەك قاپقارا ئوماق كۆزلىرى ئۇنى

كېچىلىرى ئۇيقۇدىن بىدار قىلاتتى. ئىنتىلگەن نەرسىگە قول يەتمىگەنسېرى تاتلىق بولىدۇ. ھامۇتبەگ قولى بۇ تاتلىق شاپتۇلغا يەتمىگەنسېرى شېخىنى يىرىشنى ئويلايتتىيۇ، بىراق ئاقىۋىتىدىن قورقاتتى.

ھامۇتبەگنىڭ دانا ئاغىچا دېگەن ئايالى بار ئىدى. ھامۇتبەگنىڭ «قوقىقى» ئەنە ئاشۇ ئايالى ئىدى. دانا ئاغىچا ھەقىقەتەن «دانا» بولۇپ، ئۇ شەنگەن دارېن بىلەن يېقىن ئىدى. شەنگەن دارېن پات ـ پات دادامتۇ يېـ. زىسىغا چىقىپ ئاغىچا خېنىمنىڭ داستىخىنىدا مېھمان بولۇپ، كۆڭۈل ئېچىپ تۇراتتى. شۇڭا، دانا ئاغىچا ھامۇتبەگدىن كۇچلۇك ئىدى. ئازراق ئىش بولسىلا، ئاغىچا خېنىم: «شەنگەن دارېنغا ئېيتىمەن» دەپ ھامۇتـ بەگنىڭ پۇتىنى بوغاتتى. مانا مۇشۇ سەۋەبتىن ھامۇتبەگ مايىمخانغا شۆلگىيىنى ئېقىتىپ يۇرەتتى...

مايىمخان تالا ـ تۇزگە چىقمىغاندىن كېيىن، ھېيتباقى تېخىمۇ جىمغۇر بولۇپ كەتتى. ئۇ پەقەت ئۆز دەردىنى ناخشا قىلىپ ئېيتىپ كۆڭلىنى ئاۋۇندۇراتتى:

نوغايتۇنىڭ غولىدا،
تورغاي تولا سايرايدۇ.
خۇدايىم قوشقان بىزنى،
دۇشمەن قانداق ئايرىيدۇ.

ئىشىكىڭدىن تولا ئۆتتۇم،
سۆگەت شاخىنى تۇتۇپ.

چىقمايسەن تالا ـ تۇزگە،
مەن يۇرىمەن قان يۇتۇپ.

ئامرىقىم سېنى بار دەپ،
بېرىپ مەلەكتە ئويناپمەن.
مەلەكتە كۆرۈنمىسەك،
تاكا ئانقۇچە ئويلايمەن.

ئېچىلمايدىغان سىر بولمىغاندەك، ھېيتباقىنىڭ بۇ ناخشىلىرى ئۇنىڭ پىنھان يۇرەك سىرلىرىنى ئاشكارىلاپ قويدى.

بىر كۈنى، ھېيتباقىنىڭ قۇردىشى ھەمرا مەشرەپ بېرىپ، «ئوتتۇز ئوغۇل» نى كۆتۈۋالدى. قەدىمدىن تارتىپ ئۇيغۇر مەشرەپلىرىدە بىر ـ بىرىگە پوتا تاشلاش، «غاز ئويۇنى»، گۈل چاي تۇتۇش، مۇھەببەتلىك بېيىت ـ قوشاقلارنى ئېيتىش... ئادەتلىرى بار ئىدى. شۇ كۈنى ھەمرا ئۆز نۆۋىتىگە كەلگەن «گۈل چاي» نى ئاغىنىسى ھېيتباقىغا مۇنداق قوشاقلارنى ئېيتىپ تۇتتى:

تاغدا يايلىغان كاللار
تاغنى ياد قىلىپ كەتتى.
بىللە ئوينىغان بالىلار
ھەركىم قەدىرىگە يەتتى.

ھويلاڭدىن موزاي چىقتى،
تەڭدىن تولىسى قاشقا.
ھېيتباقى كۆيۈپ قاپتۇ،
مايمخان قەلەمقاشقا.

كەكلىك تولا سايرايدۇ،
ئۆز توپىدىن ئايرىلىپ.

دوستۇم تولا يىغلايدۇ،
ئۆز جۈپتىدىن ئايرىلىپ.

ئالما ئاتسام ھاۋاغا،
يېنىپ چۈشتى دەريا غا.
ئەجەب كۆڭلۈڭ چۈشۈپتۇ،
قوش تېرەكلىك ھويلىغا.

تام ئۈستىگە تام سالدىم،
قىبلەسىنى كەلتۈرۈپ.
نېمە ئانچە يىغلايسەن،
يۈرەكىڭدىن ئاھ ئۇرۇپ...

ھەمرا بۇ قوشاقلارنى ئېيتقاندا، ھېيتباقى مايمخاننى ئويلاپ چىدىيالمىدى. ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن تارام ـ تارام ياش ئېقىشقا باشلىدى. مەشرەپ ئەھلى، مەھەللە ياشلىرى ھېيتباقىنىڭ دەرد ـ ھالىغا يېتىپ، ئۇنىڭ بۇ ئىشىنى تېزرەك بىر تەرەپ قىلىشقا بەل باغلاشتى.

ھېيتباقىنىڭ ئاتىسى يولداش ئاكا مەھەللە ياشلىرىدىن ھېيتباقىنىڭ مايمخانىغا ئەچ ـ پەش تار ـ تىپ قالغانلىقىنى ئاڭلاپ خۇشاللىقىدىن گۈلقەلىرى ئېچىلىپ كەتتى، چۈنكى چوڭلار ئارىسىدىمۇ مايمخاننىڭ ياخشى پەزىلەتلىرى، گۈزەللىكى، ئەدەپ ـ ئەخلاقلىقى سۆز بولۇپ تۇراتتى. يولداش ئاكا ياشلارغا بۇ ئىشنى جەزمەن تېزلىتىشكە سۆز بەردى.

ھېيتباقىچۇ؟ ئۇ كېچە ـ كۈندۈز مايمخاننى ئويلاپ، كۆرۈشۈشكە تەشنا بولۇپ يۈردى. ئاخىر مايمخاننىڭ دوستى گۈلسۈمخاننى تېپىپ، ئۇنىڭدىن سالام خەت كىرگۈزدى. خەت ئىچىدە مۇنداق قوشاقلار بار ئىدى:

قارىسام كۆرۈنمەيدۇ،
باغنىڭ چۆرىسى قورغان.
ئەجەبمۇ قاتتىق ئىكەن،
تەڭ ئۆسكەندىن ئايرىلغان.

باغنىڭلار باراڭ ئىكەن،
هويلاڭلار ساراي ئىكەن.
مەن سېنى كۆرەي دېسەم،
دۈشمەنلەر مارايدىكەن.

مېنى كۆرگەن دۈشمەنلەر،
باشقىلارنى كۆرمەيدۇ.
دۈشمەننىڭ سۆزى تولا،
كىشى دەردىنى بىلمەيدۇ.

باينىڭ هويلىسى يوغان،
كىرىپ كۆرگىلى بولماس.
كۆڭلى چۈشمىگەن يارنى
ئويناپ، كۈلگىلى بولماس.

ئىشىكىڭدىن تولا ئۆتتۈم،
سۆگەت شاخىنى تۈتۈپ.
چىقمايسەن تالا ـ تۈزگە،
مەن يۈرىمەن قان يۇتۇپ.

دەريا ئەگىپ ئاقارمۇ،
ئېقىپ سۈيى تاشارمۇ؟
ياريم كېيگەن ئاچىمبەل،
مۇنداقمۇ ياراشارمۇ؟

مېنى يادىڭغا ئال، مايىم،
بۇ خېتىمنى كۆرگەندە.
ئون توققۇز قىلاي تەزىم،
سەن بىلەن كۆرۈشكەندە.

سەن بىلەن كۆرۈشكەندە،
كۆڭلۈم ئېيتمىسام بولماس.
كىشى بىلمەيدۇ دەردىمنى،
دەردنى تارتمىسام بولماس!...

ماينمخان بۇ سالام نامەنى ئېلىپ كۆزلىرىگە سۈرتتى. لېكىن، ئۇ قايتا ـ قايتا ئوقۇغانسېرى هېيتباقىنىڭ ئۆزىگە نىسبەتەن ئىشەنمىگەندەك تۇيغۇدا بولغانلىقىنى سېزىپ كۆڭلى پاراكەندە بولدى. بو-لۇپمۇ: «كۆڭلى چۈشمىگەن يارنى ئويناپ، كۈلگىلى بولماس» دېگەن قوشاقنى ئوقۇغاندا بۇلاقتەك كۆزلىرىدىن تارام ـ تارام ياش تۆكۈلدى. ئۇ دۇتارىنى قولىغا ئېلىپ، ئىچىدىن ئېتىلىپ چىقىۋاتقان مۇھەببەت تۇيغۇلىرىنى ناخشىغا قېتىپ كۆڭلىنى بوشاتتى:

مەن بېلىمنى باغلىدىم،
هاۋا رەڭ ياغلىق بىلەن.
سىز تېخى گۇماندىكەنسىز،
مەن ئاشۇ ۋەدەم بىلەن.

قوش تېرەك ئاراسىدا،
قول بېرىشكەن كىم ئىدى؟
هەرگىز ئايرىلمايمىز دەپ،
قىلغان ۋەدىڭىز قېنى!؟...

كۆڭۈل بەرمىسەم سىزگە،
ئوت تەگمەس ئىدى جانغا.

ۋەدىگە ۋاپا ئىزدەپ،
يۈرەك پاتىدۇ قانغا.

كۆرۈنگەن قارا تاغدا،
ئات قارىمدا ياغدى قار.
كۆڭلۈمنى بەرمەي دېسەم،
كىچىكلىكتە تۇتقان يار.

هاۋا تۇتۇلۇپ چىقتى،
ئۆگزىڭىزدە قار بارمۇ؟
جاهاننى كېزىپ چىقسام،
سىزگە ئوخشاش يار بارمۇ؟!

گۈل غۇنچىسى گۈللۈكتە،
كۈنگە قايرىلاي دەمدۇ؟
يار ئۆزىنى كۆرسەتمەي،
تىرىك ئايرىلاي دەمدۇ!...

ئىككىمىز تەك دېمەتلىك،
باغدا ئۆسكەن غۇنچىدەك.
ئايرىمىسۇن خۇدايىم،
لاچىن سوققان توشقاندەك...
.....

مايمخانىنىڭ دوستى گۈلسۇمخان بۇ بەيىت ـ قوشاقلارنى ئاڭلاپ، دوستىنىڭ دەردىگە چوڭقۇر ھېسداشلىق قىلدى. ئۇ بۇ ئەھۋاللارنى ھېيتباقمغا يەتكۈزگەندە، ھېيتباقمۇ چىدىيالماي قالدى، ئەل ـ ئاغىنىلىرىگە ئېيتتى. ئەل ـ ئاغىنىلىرى يولداش ئاكىغا يەنە ئېيتىپ، ئىش (توي)نى تېزلىتىشتى.

شۇنداق قىلىپ كۈز كۈنلىرىنىڭ خاسىيەتلىك بىر ئەتىگەنلىكى يولداش ئاكا ئەۋەتكەن بىر ئاقسا-قال بىلەن بىر ياشانغان ئايال ئەلچى توختى باقىنىڭ ئۆيىگە قول قوشتۇرۇپ كىرىپ كەلدى.

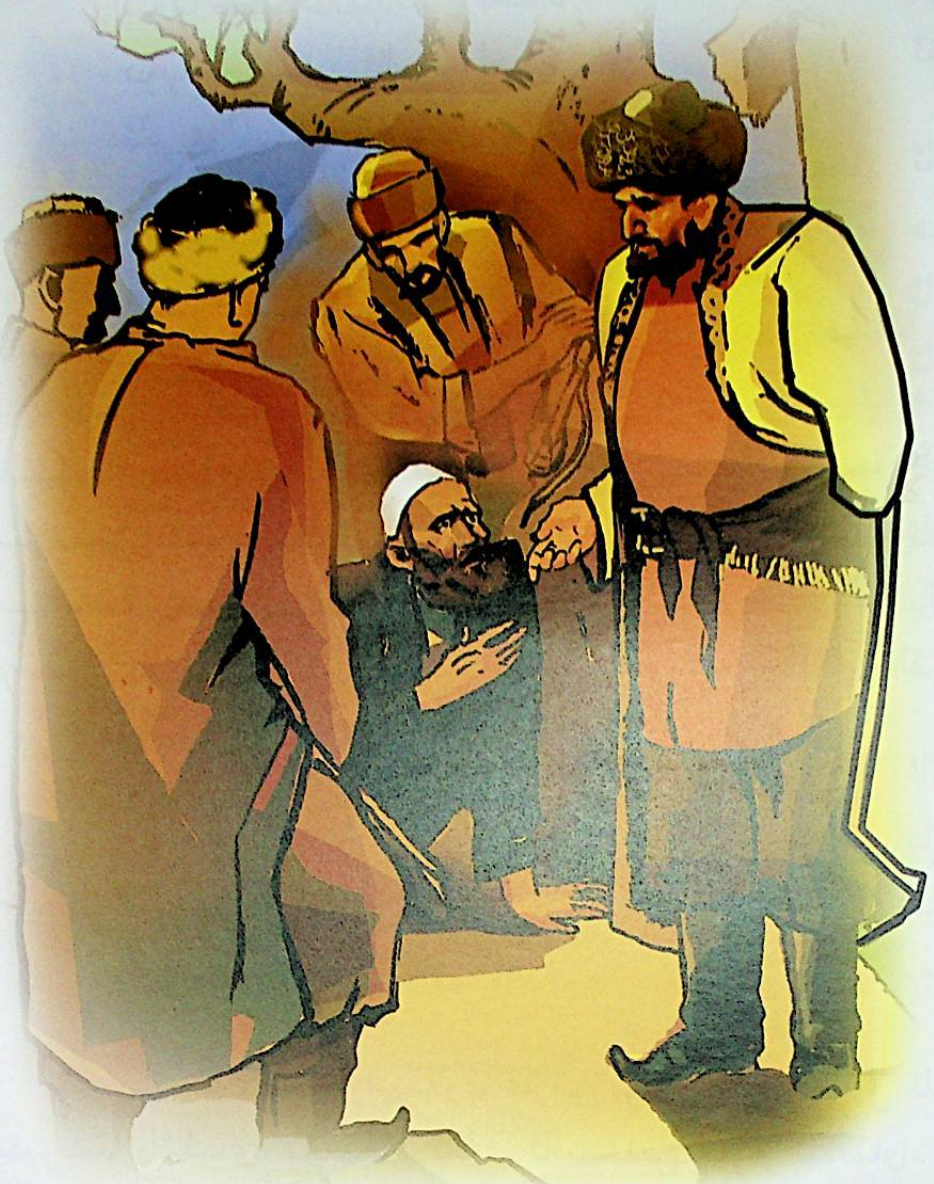
ئۇ زامانلاردا ئىلى يېزىلىرىدا توي ـ تۆكۈن باشقىچىرەك ئۆتكۈزۈلەتتى. ئالدى بىلەن قىز تەرەپكە ئەلچى بولۇپ ئەر ـ ئايال بىللە باراتتى. ئۇلار قىزنىڭ ئۆيىگە بارغاندىن كېيىن: «ئەسسالامۇئەلەيكۇم، ياخشى كىشىلەر، كەڭ ئېتىكىڭلارغا، تار قوينۇڭلارغا سىغىنىپ، ئىشىك ئېچىپ كەلدۇق. ئوبدان يۇر-تۇڭلارغا، ئىسسىق ئۆيۇڭلارغا بالا قۇلۇن بېرەيلى دەپ كەلدۇق. بۇ ئاتا ـ بوۋىمىزدىن قالغان سۆننەت

ئىكەن...» دېيىشىپ ئېغىز ئېچىشاتتى. بۇ چاغدا قىز تەرەپنىڭ كىشىلىرى ئورنىدىن تۇرۇپ ئۇچ قېتىم رەھمەت ئېيتاتتى، ئاندىن قول قوشتۇرۇپ تۇرۇشاتتى. ئەلچىلەر ماقۇل جاۋابىنى ئالغاندىن كېيىن يەنە رەھمەت ئېيتاتتى. ئەگەر قىز تەرەپ قوشۇلمىسا، يەنە بىر قېتىم رەھمەت ئورنىدىن تۇرۇپ ئۇچ قېتىم رەھمەت ئېيتاتتى. ئەلچىلەر« خەير، ئوبدان بوپتۇ» دېيىشىپ قايتىشاتتى. ئىككى تەرەپ ئېيتىلىپ بولماي تۇرۇپلا يېزىنى قارا تۇمان قاپلىدى. ئالۋان ـ سىلىق كۆپىيىپ، دېھقانلارنىڭ ئىگىدىغان، زارلىغان ئېچىنىشلىق ئاۋازى يېزا ئاسمىنىنى قاپلىدى. يىل بويى ئىشلەپ تاپقىنى ئالۋان ـ سىلىقتىن ئاشماي، دېھقانغا يەيدىغان ئاشلىقمۇ قالمىدى. قەرز سۈيلەپ يۈرگەن ئەمەلدارلارنىڭ قانلىق قامچىسى ھەربىر نامرات ھويلىدا قاراسلاپ تۇراتتى....

قەرز، تۈگمەس ئالۋان ـ سىلىقلار، ئاچ ـ زېرىنلىق، ساقايماس ئاغرىق ـ سىلاقلار بىچارە دېھقانلارنى قاتقىنچ قاقشىتىپ، ئۆزلىرىنىڭ تۇغۇلۇپ ئۆسكەن ئەزىز يۇرت ـ ماكانلىرى، ئىسسىق ئۆيلىرىنى تاشلاشقا مەجبۇر قىلىۋاتاتتى. بۇ، «ئوتتۇز ئىككى ھوسۇل»[22] ئالۋىنى ئەۋج ئالغان يىللار ئىدى.

مايمخانىنىڭ ئاتىسى توختى باقى زەردىسى يامان، ناھەقلىققا چىدىمايدىغان ئادەم ئىدى. ئۇ ئۆز يېزىسىدا بولۇۋاتقان ئالامەتلەرنى كۆرۈپ چىداپ تۇرالمىدى. ئەمدى قانداق قىلىش كېرەك؟ يا بەگ ـ ئەمەلدارلارغا قارشى تىغ كۆتۈرۈش كېرەك، يا باشنى ئېلىپ يىراق يۇرتقا كېتىش كېرەك. توختى باقى كېيىنكى يولنى تاللىدى. ئۇ بۇ كىچىككىنە يېزىدا بەگ ـ غوجاملارغا قارشى تىغ كۆتۈرۈپ نېمە مەسەتكە يېتەلىسۇن؟ ! ئۇنىڭ ئۈچۈن ئۈيۇشقان چوڭ كۈچ بولۇشى كېرەك. يېقىنقى كۈنلەردە خۇنۇقاي تەرەپلەردە فېئودال ھۆكۈمرانلارنىڭ زۇلمىغا قارشى يوشۇرۇن دېھقانلار ھەرىكىتى بولۇۋاتقانلىقى ھەققىدە خۇپىيانە پاراڭ بولۇۋاتاتتى. توختى باقى شۇ تەرەپلەرگە ئۇقاق تارتىشنى ماقۇل كۆردى، ئۇ ئۆزىگە ئوخشاش يوقسۇل ئون ئىككى ئۆيلۈك دېھقانىنى يوشۇرۇن تەشكىللەپ، بىر كۈنى تۈن نىسپىدە تاغ تەرەپكە

يول ئالدى. نەرسە - كېرەكلىرىنى دۇمبىسىگە ئارتقان، ئۇششاق بالىلىرىنى يېتىلىگەن، بەزى ئاجىز - كېسەلمەنلەرنىڭ ئىگىراشلىرىغا پىسەنت قىلماي كېتىۋاتقان بۇ سەرگەردان قوشۇن ئۆز بەختىنى نەدىن تېپىشنى بىلمەيتتى...

ئاتلارنى قويۇۋەتتۇق،
يېڭى چىققان قىياقلارغا.
ئىنساپ قالمىدى بەگدە،
چىقىپ كەتتۇق يىراقلارغا.

كۆرەدىن چىققان هارۋا،
يانبۇلاققا ياماشتى.
مەن يۇرتۇمغا قارىسام،
يىغا ماڭا ياماشتى.

.....

بىر كۈنى ئەتىگەندە چۈشى بۇزۇلۇپ قوپقان مايمخان يۈرىكى ئېغىپ، ئاتا - ئانىسىنى يوقلاپ كەلدى. ئۇ ئۆيدە ئەسكى تۆت تامدىن باشقا نەرسە يوقلۇقىنى كۆرۈپ، ئۆزىنى هەر تەرەپكە ئۇرۇپ ناله - پەريات كۆتۈردى. جامائەت ئۆيگە كىرىپ، بوسۇغىدا يىغلاپ ياتقان مايمخاننى كۆرۈپ، ئۇنىڭ بېشىنى سىلاپ نەسىهەت قىلىشتى، كۆڭلىنى ياساپ بەزلەشتى. ئەمما، هەركىم ئۆز دەردىنى ئۆزى بىلىدۇ، مايمخاننىڭ يۈرىكىدىكى هەسرەت ئوتى زادىلا پەسلىمىدى. ئۇنىڭ ئاتا - ئانىسىغا بولغان مېهىر - مۇهەببىتى، سېغىنىش - قېرىنداشلىرىغا بولغان ئوت - پىراقى، ئاتا - ئانىسىغا مۇشۇ كۈنلەرنى سالغان بەگ - غوجاملار، پارىخور ئەمەلدارلارغا بولغان غەزەپ - نەپرىتى ئۇنىڭ پاك قەلبىدە يېڭى - يېڭى بېيىت - قوشاقلارنى تۇغدۇردى. مايمخان ئۆزىنىڭ قايغۇ - هەسرىتىنى، ئاتا - ئانا ۋە سېغىنىشلىرىغا بولغان سېغىنىشىنى ناخشا - قوشىقى بىلەن ئىپادىلەشكە باشلىدى.

بىر كۈنى ئۇ ئۆينى ئارىلاپ يۈرۈپ، ئاتا - ئانىسى ئالدىراشلىقتا ئۇنتۇپ قالغان پالتىنى تېپىۋالىدى. ئۇ ئۆزىنى تۇتالماي كۆزلىرىدىن تارام - تارام ياش ئاققۇزۇپ، تۇنجى قېتىم كىشىلەر ئالدىدا بۇ قوشاقلارنى ئېيتقانىدى:

ئۆيده ئۇنتۇلۇپ قاپتۇ،
ئاتام ساپلىغان پالتا.
ئىزدەپ كەلسەم هېچكىم يوق،
ئاتام بىلەن ئانام قايدا؟!

ئۆيده قالغان پالتىنى،
ئىتتىك قولۇمغا ئالدىم.
ئىسىت، ئاتام بىلەن ئانام،
ئەجەب بىخەۋەر قالدىم.

بىۋاپا ئىكەن ئالەم،
كۆپ جاپا ئىكەن ئالەم.
ئايرىلماسمىز دېۋىدىم،
ئايرىۋەتتى دەرد ـ ئەلەم.

ئالغاچ كەتسە بولمامدۇ،
ماڭغان يوللىرى تارمۇ؟
ئىلىنى ئاختۇرۇپ كەلسە،
مېنىڭدەك دەردسەر بارمۇ؟!

قازاسى يەتمىسە ئۆلمەس،
دەريا سۇيى كەچكەنگە.
زالىملار زۇلۇم قىلدى،
ئاتام بىلەن ئانام نەدە؟!

سىڭلىم بەرگەن ئۈچ ئالما،
ئۈچى ئۈچ بۆلەك ئىكەن.

مۇرادىغا يەتكۈزمەس،
ئەجەب كاج پەلەك ئىكەن.

ئاتا ـ ئانىسىز تۇرماس،
ھۇۋقۇشنى قويسىمۇ باغلاپ.
ئالۋان دەستىدىن كەتتى،
ئاتا ـ ئانام يۇرتىنى تاشلاپ.

ئاتا ـ ئانام كېتىپتۇ،
ئامانلىققا بەل باغلاپ.
بالدۇر ئاڭلىغان بولسام،
كېتەتتىم مەن داۋان ئاتلاپ...

ئالغاچ كەتسە بولمامدۇ،
ماڭغان يوللىرى تارمۇ؟
ئىلىنى ئاختۇرۇپ كەلسە،
مېنىڭدەك دەردسەر بارمۇ؟!...

مايمخانىڭ بەگ ـ زالىملارغا قارشى بۇ قوشاقلىرى ئەل ئارىسىغا تېزلا تارقىلىپ، ئۇنىڭ نامىنى چىقىرىشقا باشلىدى. مايمخان ئاتا ـ ئانىسىدىن خەۋەر ئالالماي، ھەسرەت ئوتىدا يەنە يېڭى قوشاقلارنى توقۇشقا باشلىدى. ئۇ دەسلەپتە بۇ قوشاقلارنى يوشۇرۇن ئېيتىپ يۈرگەنىدى. ئېرى ھېيتباقى ئەل ئاغزىدىن بۇ قوشاقلارنى ئاڭلاپ ئىنتايىن خۇشال بولدى. ئۇنىڭ بۇ قوشاقلارنى مايمخانىڭ ئۆز ئاغزىدىن ئاڭلاش ئارزۇسى بولسىمۇ، ئەمما مايمخانىڭ كۆڭلىنى ئاياپ ئۇن ـ تىن چىقارماي يۈرگەنىدى. ئۇ مايمخانغا ئاتا ـ ئانىسىنىڭ گېپىنى قىلسام كۆڭلى بۇزۇلارمىكىن دەپ ئويلايتتى، ئەمما ئويلىغانسېرى مايمخانىڭ قوشاقلىرىنى يەنە ئاڭلىغۇسى كېلىپ كېتەتتى. بىر كۈنى ئۇ مەھەللىدىكى توختىخان ھەدىگە يالۋۇرۇپ: «جېنىم ھەدە، سىز مايمخاننى ئۆيىڭىزگە چاقىرىپ، بىر ناخشا ئېيتقۇزۇپ بەرسىڭىز، مېنىڭ مايمخانىڭ ناخشىسىنى ئۆز ئاغزىدىن بەك ئاڭلىغۇم بار ئىدى» دېدى. توختىخان ھەدە ماقۇل كۆردى. مايمخان توختىخان ھەدىنىڭ ئۆيىدە ناخشا ئېيتىۋاتقاندا، ھېيتباقى دالان ئۆيدە يوشۇرۇن ئاڭلاپ ئولتۇردى. مايمخان دۇتارنى سازلاپ مۇڭلۇق پەدىلەرگە باستى:

تېكىلىخان تۆپەسىدە،
كەتكەن يەر كۆرۈنەرمىكىن؟
ئاتامنىڭ يادىدا بولسا،
ماڭا خەت ئەۋەتەرمىكىن؟

مەن ئەمدى قانداق قىلاي،
غەمگە قالغان بېشىمنى.

ئايرىۋەتتى دەرد ـ ئەلەم،
سېغىنىدىم قېرىنداشىمنى.

ئايرىلىش يامان ئىكەن،
تەنلىرىم كېسەل بولدى.
يۈرىكىم پارە ـ پارە،
كۆز ياشلىرىم سەل بولدى.

ئىچىمده دەردىم تولا،
دەردىمنى كىمگە ئېيتاي؟
ئاتام بىلەن ئانام يوق،
ئىزدەپ نەلەردىن تاپاي؟

ئاتامغا نېمىدەپ يىغلاي،
ئانامغا نېمىدەپ يىغلاي؟
ئەزىز بېشىمغا دەرد كەلدى،
ئۆزۈمگە نېمىدەپ يىغلاي؟
.....

مايمخاننىڭ مۇڭلۇق ناخشىلىرىنى ئاڭلىغان ھېيتباقى تاقەت قىلىپ تۇرالماي ئىچكىرىكى ئۆيگە كىردى. بۇ چاغدا مايمخان يىغلىغىنىچە ھېيتباقىغا تاشلاندى. مەھەللىدىكى ياشلار، يوقسۇل ـ نامراتلار بۇ ئۆيگە جەم بولۇپ، ھۆكۈمەت ۋە بەگلەرنىڭ رەھىمسىزلىكىدىن، ئالۋان ـ سېلىقلارنىڭ ھەددىدىن ئېشىپ كېتىۋاتقانلىقىدىن، ئاشلىقنىڭ يېتىشمەيۋاتقانلىقىدىن... شىكايەت قىلىشتى. شۇ كۈنى تۈن تەڭگىچە كەشىلەر مايمخاننىڭ مۇڭلۇق ناخشىسىنى ئاڭلاپ، دەردتىن ئارزاق يېنىكلەشكەندەك بولۇشتى. كىشىلەر مايمخاندىن ئارقا ـ ئارقىدىن يېڭى ناخشىلارنى تەلەپ قىلىشاتتى:

ئاتامنىڭ ھالىنى دەيمۇ،
ئۆزۈمنىڭ دەردىنى دەيمۇ؟
بەگنىڭ زۇلمىنى دەيمۇ،
دەردىم ئېيتماي ئۆلەيمۇ؟

يولدا ماڭغان خەقلەرنىڭ،
قوينىدا كۆمەچى بار.
ئويلاڭلار، قېرىنداشلار،
تۇرمۇشنىڭ نېمەسى بار؟

كېتىپ بارغان ئۆمرۈمگە،
ئەجەبمۇ ئىچ ئاغرىتمەن.
يېنىمدا ئاتا ـ ئانام يوق،
كۈندىن ـ كۈنگە سارغىيىمەن.

مېنىڭ ئېتىم مايمخان،
سىڭلىم ئېتى مىنىخان.
مەن قانداق چىدالايمەن،
بىللە ئوينىاپ چوڭ بولغان.

ماڭغان يولىدا بارمىدۇ،
قۇم چېچەكلىگەن تاشلار.
ئالۋان ـ سەيسە دەستىدىن،
قۇرۇمايدۇ كۆز ياشلار.

تېكىلىخان تۆپەسىدە،
ئۇچۇپ يۈرىدۇ قۇشلار.
قەيەرلەردە يۈرگەندۇر،
مېھرىبان قېرىنداشلار....

بۇ سورۇندا بولغان شىكايەت ۋە زۇلۇمغا قارشى ناخشا ـ قوشاقلار ھامۇتبەگنىڭ قۇلىقىغا يەتكەندە، مايمخاننى يەنە يېڭى دەرد ـ ئەلەم كۈتۈپ تۇراتتى. گۈزەل مايمخاننى ئۆز قوينىغا ئالالماي ئەلەم داغدا قالغان بەگ بۇ ئەھۋالنى كۆپتۇرۇپ شەنگەن دارىغا مەلۇم قىلدى. ئۆز ھاكىمىيىتىگە قارشى ناخشا ـ قوشاق توقۇپ يۈرگەن بۇ «ئىسيانچى قىز» نى ئۆز مەيلىگە قويۇۋېتىش ئەلۋەتتە خەۋپلىك ئىدى. شۇڭا شەنگەن پەرمان چۈشۈرۈپ، ھايال قىلماي مايمخاننى يامۇلغا سولىدى.

كۈنلەر، ھەپتىلەر ئۆتۈپ كەتتى. مەھەللە ـ يۇرت ئۆزىنىڭ بۇ سۆيۈملۈك قىزىغا تولىمۇ ئېچىنىشىتى. ئاخىر ئۇلار ئۇنى قانداقلا بولمىسۇن يامۇلدىن قۇتۇلدۇرۇپ چىقىشقا ھەركەت قىلىشتى. سۇۋغا ـ سالام تەييارلاشتى ۋە يۇرت چوڭلىرىنى ۋەكىل قىلىپ شەنگەن ئالدىغا كىرگۈزۈشتى. يۇرت چوڭلىرى شەنگەنگە مايمخاننىڭ گۇناھسىزلىقىنى، ھەممە ئىشنى ھامۇتبەگنىڭ ئادەملىرىنىڭ توقۇپ چىققانلىقىنى ئېيتىپ، مايمخاننى يامۇلدىن قۇتۇلدۇرۇۋېلىشتى.

مايمخان زەي يامۇلدىن قۇتۇلدى، ئەمما يېڭى دەرد - ئەلەم ئۇنى باغرىغا باستى. ئاتىسى توختى با- قى باشلىق ئون ئىككى ئۆيلۈك «قاچقۇن» هامۇتبەگ ئەۋەتكەن چاپارمەنلەر تەرىپىدىن قورغاس غولىدا تۇتۇلغانىدى. هامۇتبەگ تولىمۇ رەھىمسىز ئادەم ئىدى. ئۇ بۇ قېتىممۇ ئۆز رەزىللىكىنى كۆرسەتتى. نەچچە ۋاقىتلاردىن بۇيان بىر - بىرىگە تەشنا بولغان ئۇرۇق - تۇغقان، قوۋم - قېرىنداشلارنى جەم قىلماي، ئاتىنى بالىدىن، بالىنى ئاتىدىن ئايرىۋەتتى. چېرىكلەر توختى باقىنى ۋاڭخۇلۇ ئالۋۇنىغا ئەكەتتى. قەدىمكى كۇرە شەھىرىگە ئۆزىنى ئۇرۇپ تۇرغان دەريا سۇيىنى ئىنىغا قايتۇرىدىغان بۇ ئالۋاندا خەلق تولىمۇ قىينىلاتتى. تۇرمەل، تاش - شېغىللار بىلەن سۇنى قايتۇرالمىسا، ئەمەلدارلار توختى ئاد- لىمقىنى دەرياغا باساتتى. شۇڭا خەلق بۇ ھەقتە:

ياز كەلسە قىلۇر غەمكىن، ھاشارلارغا باش بولغان،
ۋاڭخۇلۇنىڭ ئالۋىنى. زالىملارنىڭ يامىنى.

دەپ قوشاق توقۇشقانىدى. ياز ئايلىرى تېز ئۆتۈپ كېتىۋاتاتتى. ۋاڭخۇلۇ ئالۋىنىغا كەتكەنلەردىن ھېچ خەۋەر يوق ئىدى. مايمخان ئۆز ئاتىسىنى سېغىنىپ ناخشا ئېيتاتتى:

دەريا بويىغا بارسام، زالىملارنىڭ دەستىدە،
ئاتامنى كۆرەرمەنمۇ؟ ئاتاسىز ئۆتەرمەنمۇ؟!

دەل شۇ كۈنلەردە توختى باقىنى تۇغانغا بېسىۋەتكەنلىك خەۋىرى يېزىغا يېتىپ كەلدى. ئازىنخاننىڭ ناله - پەريادىنى ئاڭلىغان جامائەت يىغلىپ يىغا - زار قىلىشتى. مايمخانغا بۇ ئىش ھەممىدىن ئېغىر كەلدى. ئۇ بۇ ئىشلارنىڭ تېگى - تەكتىنى ئاز - تولا بىلىپ قالغاچقا، زالىم بەگ - تۆرىلەرگە قارشى غەزەپ ياغدۇردى. ئۇ بۇ غەزەپ - نەپرەت كۈچىدىن تېخىمۇ ئىسيانكارانە ناخشىلارنى ئېيتىشقا باشلىدى. بەگ - چېرىكلەرنى خەلقنىڭ كۆزىچىلا تىللايتتى...

دەريانىڭ سۇيى تاشسا، نوغايتۇنىڭ غولىدىن،
چوڭ كۈرەنى سوقماقچى. قىيان كەلدى شارقىراپ.
ئەقىلسىز نادان بەگلەر، زالىم بەگ چىقىپ كەلدى،
ھاشار بىلەن توسماقچى. سېلىق بەر دەپ ۋارقىراپ.

ھامۇتبەگ ئۆزى ھەققىدە توقۇلۇۋاتقان بۇ قوشاقلاردىن تولىمۇ غەزەپلىنەتتى، ئۇ ئاخىر بۇ ئەھۋالنى يەنە شەنگەنگە مەلۇم قىلىپ، ئۇنىڭغا ئاستىرتىن نۇرغۇن پارا بەردى. شەنگەن ئۆز ھاكىمىيىتىگە قارشى چىققان بۇ قىزدىن خەۋپسىرەپ، ئۇنى تۇتۇشقا دادامتۇغا چېرىك ئەۋەتتى.

مايمخان يەنە زەي يامۇلدا. شەنگەن ئۇنى كۈندە شەخسەن ئۆزى سوراق قىلاتتى. ئۇ قانچە قاتتىق سوراق قىلغانسېرى بۇ «يۇرت بۇزار» شۇنچە قەيسەرلىشىۋاتاتتى. بۇ قەيسەر قىز شۇنچە ھەيۋە - پوپو- زىلار ئالدىدا باش ئەگمىدى. شەنگەن بۇ قىزنىڭ ئىرادىسىگە ھەيران قالدى.

بىرنەچچە كۈن ئۆتتى. زەي ۋە قاراڭغۇ يامۇل، ئاچلىق، قىيناق.... شەنگەن مايمخاننى چۆچۈگەندۇ دەپ ئويلاپ يۇردى. ئەمما يامۇل چېرىكلىرى شەنگەنگە كۈندە خەۋەر ئەكېلەتتى، «بۇ قىز قانداقتۇر ناخشا ئېيتىدۇ، ئۇسسۇل ئوينايدۇ» دېيىشەتتى. مايمخان يامۇلدا يەنىلا باتۇرانە ناخشىسىنى توختاتمىغانىدى. شەنگەن ئۇنى قايتا سوراق قىلغاندىمۇ، مايمخان قىلچە قورقماي، كۈچلۈك سۆزلىرى بىلەن ئۇنى لەت

قىلىپ غەزەپلەندۇردى. شەنگەن ئۇنىڭغا «تىزلاق» سېلىشنى بۇيرۇدى. بۇنىڭغا گىرىپتار بولغان كىشىلەر كېچە - كۈندۈز پۈتىنى ئۇزۇن سۇنۇپ ياتالمايتتى ھەم ئۆرە تۇرالمايتتى. مايمخان مۇشۇنداق ئېغىر جازاغا ئۇچرىغاندىمۇ ئۆز ئىرادىسىدىن يانمىدى. زالىم ھۆكۈمەتكە، ياۋۇز بەگلەرگە قارشى ناخشىسىنى ئېيتىۋەردى:

ياموُل تېمى ئېگىز تام،
چۆرىسى يالاڭ چىتلاق.
ئەل - يۇرتنى كۆرەي دېسەم،
پۈتۈمدا ئېغىر تىزلاق.

زىندان تېمى ئېگىز تام،
ئەتراپلىرى دەرەخسىز.
مەن سېنى كۆرەي دېسەم،
خەۋىرىڭ يوق - دېرەكسىز.

مۇنداقمۇ بولارمەنمۇ،
ياموُلدىن چىقارمەنمۇ؟
جاپانى تولا تارتتىم،
ھالاۋەت كۆرەرمەنمۇ؟!...

زىندان تېمى سىلىق تام،
سامان لايدا سۇۋاقلىق.
نە ھالدا قېرىنداشلار،
مەن ياموُلدا سولاقلىق.

ھاۋا تۇتۇلۇپ كەتتى
ھەم تۇمان بىلەن مانان.
چۈشۈمگە كىرىپ قاپتۇ،
سىڭلىم ھەم ئاتا - ئانام.

قاپىقىم تارتىدۇ كۈندە،
ياخشىلىقمۇ - يامانمۇ؟
ھېيتباقى مېھرىبانىم،
دادامتۇدا ئامانمۇ؟!

خان غوجامنىڭ بوز ئېتى،
دەريالاردا ئۇزەمدۇ؟

ئىچى كۆچلۈك مايمخان،
بۇ كۆنلەرگە تۆزەمدۇ؟!...

مايمخان زەي يامۇلدا ياتقان كۆنلەردە ھېيتباقى ئىش - ئوقتىدىن كېچىپ، گويا مەجنۇندەك گاھ شەھەرگە، گاھ يېزىغا قاتراپ يۈردى، ئۇ كېچە - كۈندۈز مايمخاننى قۇتۇلدۇرۇشنىڭ كويىدا ئىدى. ھەر قېتىم شەھەرگە كىرگەندە ھەسرەت ئىچىدە يامۇل ئەتراپىنى چۆرگىلەيتتى، ئۇ ئاخىر بارى - يوق نەرسىلەرنى سېتىپ، ئەمەلدارلارغا پارا بېرىپ مايمخاننى بىر كۆرۈشنى ئارزۇ قىلدى. ئۇ سېغىنىش، ئەلەم ۋە دەرد - ھەسرەت ئىچىدە تۆۋەندىكى قوشاقلارنى ئېيتىپ يۈرەتتى:

ئاتنى ساتمىسام بولماس،
دەردنى تارتمىسام بولماس.
پۇلۇم يوق دېگەنبىلەن،
يارنى تاپمىسام بولماس.

شەھەرگە كىرىپ كۈزدە،
ياتمەن تالا - تۈزدە.
تەنھالىقتا كاككۈكمەن،
دەرد ئەسىرى سېرىق يۈزدە.

ئەل بەرگەننى مەن بەردىم،
تەلەپ قىلمىدىم بەگدىن.
ئۆچۈمنى ئالمىسام زادى،
چىقمايدۇ مېنىڭ دەردىم.

مەن ئەمدى قانداق قىلاي،
غەمگە قالغان باشىمنى.
سېغىنىدىم يۈرىكىمدىن،
قۇندۇز، قىياق قاشىمنى.

ھامۇتبەگ زۇلۇم بىلەن،
مايمدىن جۇدا قىلدى.
كۆرەلمىدىم يارىمنى،
باغرىمنى يارا قىلدى.

ئەجەب ياخشى چۈش كۆردۈم،
مايىم كەپتۇ يېنىمغا.
ھەقلىق سۆزىنى سۆزلەپ،
خۇشلۇق سالدى جېنىمغا.

دەردى يوق دەمسەن، بېگىم،
دەردىم ئىچىمدە بىر تۇلۇم.
پۇلى يوق دەمسەن، بېگىم،
پۇل تاپقۇچە سالما زۇلۇم.

زالىملار زۇلۇم قىلدى،
مايمدىن جۇدا قىلدى.
ئەزىز ئەيلىگەن جانىنى،
ئۆتمەس تېغ بىلەن تىلدى.

باغقا بۇغداي تېرىسام،
بەلگە كەپتۇ بۇغدىيىم.
نە كۈنلەرنى كۆرگەندۇر،
مېھرىبان مايىم گۈلۈم.

ئۇرمىدىن چۈشۈپ كەلسەم،
ئىككى بۆرىنىڭ ئىزى.
كۆڭلۈمنى ئېلىپ كەتكەن،
توختى ئاكىنىڭ قىزى.

قارا - قارا قاشلىقىم،
ئۇزۇن سۇمبۇل چاچلىقىم.
سەن يارىمنىڭ كويىدا،
قاردا قالدى ئاشلىقىم.

مۇنداقمۇ ئۆتەرمەنمۇ،
مەن يارىمدىن ئايرىلىپ.
بۇ پەلەكنىڭ زۇلمىدىن،
سۇندى قاناتىم قايرىلىپ...
.....

ئىككى پاك قەلبنىڭ بىر - بە-
رىگە بولغان مېھىر - مۇھەببەتى،
زالىم ھاكىمىيەتكە قارشى بۇ ناخشا -
قوشاقلار ئەل ئارىسىدا ئېغىزدىن -
ئېغىزغا كۆچۈپ، يېزىلاردىن - يې-
زىلارغا تارقىلاتتى. ئۇ ناخشىلار كەچتە
پادىلار بىلەن بىللە مەھەللە ئىچىگە
كىرىپ، ئۆي - ئۆيلەردە كىشىلەر قە-
بىگە سىغىپ، مايىمخاننىڭ ئوبرازىنى
ئۇلۇغلايتتى.

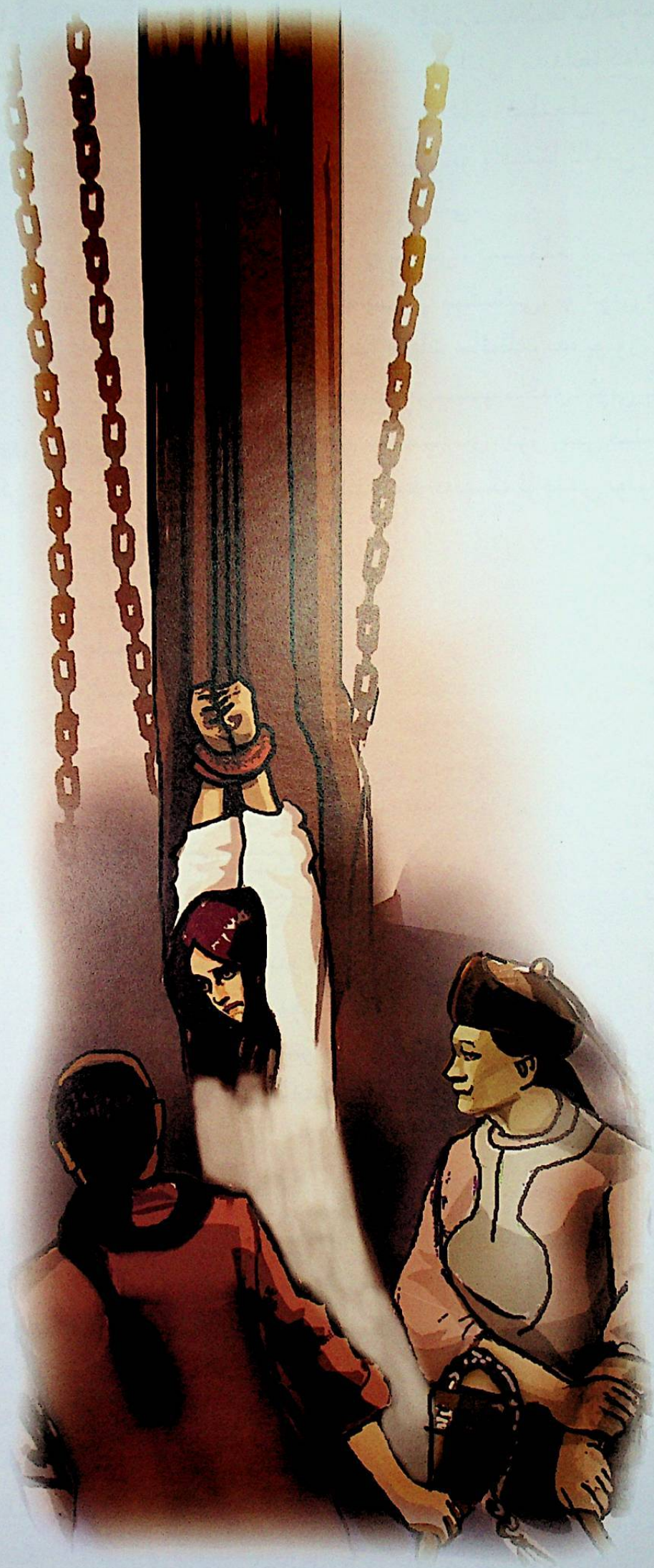
مايىمخان چۈچۈن ۋە بۇرگىگە
تولغان زەي - قاراڭغۇ يامۇلدا بىر يىل
ياتتى. يېزا خەلقى دەردىنى ئىچىگە يۇ-
تۇپ، مايىمخانغا غايىبانە ھېسداشلىق
قىلىپ، ئۇنىڭ قوشاقلىرىنى يادلىشىپ،
بىر - بىرىگە تەسەللى بېرىشەتتى. قې-
رىلار ھەربىر نامىزىدا ئاللادىن ئۇنىڭ
ئامان - ئېسەن بولۇشىنى تىلىشەتتى، ئۇ-
نىڭ ئۆز يېزىسىغا ساق - سالامەت قا-
يتىپ چىقىشىنى ئۈمىد قىلىشاتتى...

1830 - يىل ياز كۈنلىرىنىڭ
بىرىدە، دەھشەتلىك بىر خەۋەر دادامتۇ
يېزىسىنى پاراكەندە قىلىۋەتتى:

«مايىمخاننى ئۆلتۈرگۈدەك!...»

ھېيتباقى بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ ھوشىدىن
كەتتى، قېرىلار ياقىسىنى تۇتۇشتى،
ياشلار غەزەپلىنىشتى، ئاياللار، قىزلار
يىغلىشاتتى.... بەلگىلەنگەن كۈنى پۈتۈن
جامائەت شەھەرگە قاراپ ئاقتى. چوڭ -
كىچىك ھەممىسى بۇ باتۇر - قورقماس،
ھەق سۆزلۈك يېزا قىزىنى ئاخىرقى دەم-
لەردە بىر كۆرۈۋېلىشنى ئارزۇ قىلاتتى.

ئۇ چاغلاردا ئۆلۈمگە بۇيرۇلغان
كىشىلەر قىلىچ بىلەن چېپىلاتتى ياكى
دارغا ئېسىلاتتى. ئۆلۈمگە بۇيرۇلغان

«جىنايەتچى» نىڭ بېشىغا ئىنچىكە قىزىل لاتا باغلاپ، ئۆلۈم خېتى يېزىلغان ئۇزۇن قەغەزنى كەينى تەرىپىگە ياغاچ بىلەن تېڭىپ قويياتتى. «جىنايەتچى» ئۆلۈم مەيدانىغا بارغۇچە چېرىكلەر ئۇنىڭ ئالدىدا قىلىچلىرىنى يالىڭاچلاپ ئويناتتىپ، ئەتراپقا ھەيۋە قىلىپ باراتتى. مەيدانغا كەلگەندىن كېيىن، «جىنايەتچى» نى ئولتۇرغۇزۇپ قويۇپ، تۆت - بەش چېرىك چامباش ئويناپ، قىلىچلىرىنى جارانگ - جۇرۇق سوقۇشتۇرۇپ كىشىلەر نىڭ دىققىتىنى ئۆزلىرىگە تارتىپ تۇرۇشاتتى، بۇ ۋاقىتتا ئالدىن بەلگىلەنگەن جاللات «جىنايەتچى» نىڭ كەينىدىن كېلىپ تۇيۇقسىزلا كاللىسىنى ئالاتتى.

قوللىرى باغلانغان، چاچلىرى چۈۋۈلغان، كىيىملىرى يىرتىلغان مايمخاننى چېرىكلەر غۇلجا شەھەرنىڭ شەرقىي شىمالىدىكى دۆڭگە ئېلىپ مېڭىشتى. بۇ كۈنى ھاۋا تۇتۇق بولۇپ، نەمخۇش شامال ئۇرۇپ تۇراتتى. مايمخان ئۆزىنىڭ بۇ ئاخىرقى ھايات سائەتلىرىدە پۈتۈن دەرد - پىغانلىرىنى، زالىملارغا بولغان غەزەپ - نەپرىتىنى يول بويى ناخشا قىلىپ ئېيتىپ ماڭدى. ئۇنى ئوراپ كېتىۋاتقان ئەل - يۇرت، قېرىنداشلىرى، تونۇش - بىلىشلىرى ئۆزلىرىنى توختىتالماي، كۆز يېشى قىلىپ بىللە ماڭدى. مايمخانىنىڭ ئۆلۈم ئالدىدىكى بۇ ناخشىلىرى شۇ چاغدىكى كىشىلەرنىڭ قەلبىگە ئۆچمەس بولۇپ ئورنىشىپ قالدى:

ئۆلۈم كەلدى بېشىمغا،
نەق ئون سەككىز يېشىمدا.
يامۇلدىن چىقىپ كەلدىم،
ئىشەنچىم يوق جېنىمدا.

مېنىڭ ئالدىمدا تۆت جاللات،
قىلىچىنى ئويناتتى.
ھاكىمبەگ سورىۋالسا،
ئۆلتۈرمەيتتى، پالايتتى.

ئۆلۈمدىن ئانچە ۋايىم يوق،
مېنىڭ قورقۇنچىم ئىماندىن.
ئەجەل ۋاقتى يېتىپ كەلسە،
قۇتۇلغاي كىم قېچىپ ئاندىن.

مايىم قولى باغلاندى،
ئۆلتۈرمەككە چاغلاندى.
زالىملارنىڭ دەردىدە،
يۈرەك - باغرى داغلاندى.

زالىم قامچىسى دەيدۇ،
ئوق يىلانغا ئوخشايدۇ.
جاللاتلار كېلىپ قاپتۇ،
ئوڭ كەلگەنگە ئوخشايدۇ.

ئاتمىش يامبۇنى ئېلىپ،
دارىن - ئامبال تويامدۇ؟
مايمخاننى ئۆلتۈرسە،
خۇنى ئۇنى قويامدۇ؟...
.....

مايمخان جازا مەيدانىغا كەلدى. ئۇ ئۆلۈمگە قىلچە پەرۋا قىلماي، قىبلىگە يۈزلىنىپ ئولتۇردى. تۆت - بەش چېرىك چامباش ئويناشقا باشلىدى. شامال مايمخانىنىڭ دۇمبىسىگە چاپلانغان ئۆلۈم خېتىنى شىرىق-شىتاتتى. بىر جاللات مايمخانىنىڭ كەينىدىن كېلىپ ئۇنىڭ بوينىغا قىلىچ ئۇردى. مەيداندا قىيا - چىيا، ئاھۇ پەريادلار، ناله، يىغا - زار كۆتۈرۈلدى. مايمخانىنىڭ بوينىدىن ئاققان قىپقىزىل قان فونتاندەك ئاسماننى ئىغا ئېتىلدى. كېسىلگەن باش تەندىن بەش - ئالتە گەز نېرىدا سەكرەپ - سەكرەپ ئەتراپقا قان چاچراتماقتا ئىدى. بىرپەستىن كېيىن ئۇيغۇر خەلقىنىڭ سۆيۈملۈك قىزى مايمخانىنىڭ كېسىلگەن بېشى جىمىپ قالدى ۋە ئۇنىڭ كۆزلىرى مەڭگۈگە يۇمۇلدى. شۇنىڭدىن بۇيان مانا بۇ يەر: «بوينى كېسىك» دەپ ئاتالدى. خەلق بۇ قانلىق ئەسلىمىلەرنى تۇرلۇك ناخشا - قوشاقلارغا قوشۇپ، ئەۋلادتىن - ئەۋلادقا قالدۇردى. مايمخان ھەققىدىكى ناخشا - قوشاقلار تا ھازىرغىچە ئىلى يېزىلىرىدا ئېيتىلىپ، خەلقنىڭ مايمخانغا بولغان چوڭقۇر

مۇھەببىتىنى، سېغىنىشىنى ۋە ھۆر -
مىتىنى ئىزھار قىلىپ كەلمەكتە:

دەريالاردا سۇزۇك تاش،
يوقسۇللارنىڭ كۆزى ياش.
مايمخاننى چاپتۇرغان،
ھامۇت بىلەن سادىق تاز.

قىبلىدىن چىققان بوران،
گۈل ھىدىنى ئېپ كەتتى.
دىلى ياۋۇز زالىملار،
مايمخاننى يەپ كەتتى.

ئىشىك ئالدى كۆك تېرەك،
ئېگىز ئۆسكەن ئاق تېرەك.
مايمخاننى ئۆلتۈردى،
ئاڭا ئوخشاش ئەر كېرەك.

شەھەر ئىچى تېرەكلىك،
ئەل ئىشىغا كېرەكلىك.
مايمخان دېگەن قىزنىڭ،
قىلغان سۆزى يۈرەكلىك.

ئاتاسىدىن ئايرىلغان،
ئاناسىدىن ئايرىلغان.
يۇرت ئىچىدە ئىلغانغان،
داڭقى چىققان مايمخان.

ئۇنتۇلمايدۇ زادىلا،
مايمخاننىڭ ئۆلگىنى.
مايمخان شېھىت بولدى،
ئاڭا ئوخشاش ئەر قېنى؟!...

نوزۇگۇم

زالىم دۇۋاڭ[23] زار يىغلاتتى،
يۇقسۇللارنى كۆپ قاقشاتتى.
ياش دېمىدى ۋە يا قېرى،
دارغا ئاستى، پۇلغا ساتتى.

نى يىگىتلەر، سولۇن قىزلار،
ئەرك يولىدا قانغا پاتتى.

گۈناھى يوق مەسۇملارنىڭ،
باشلىرىغا قىلىچ چاپتى.

تۇمەن دەريا[24] نەرە تارتتى،
سۇ ئورنىدا قانلار ئاقتى.
شاھىت بولۇپ شۇ تارىخقا،
مىڭلاپ نۇزۇك نەزمە قاتتى.

ئەلقىسسە، قەشقەر خەلقىنىڭ جۇڭغار باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئازادلىق كۈرىشى مەغلۇپ بولغاندىن كېيىن، جۇڭغار خانى دۇۋاڭ قوزغىلاڭ قاتناشچىلىرىدىن مىڭلىغان كىشىلەرنى دارغا ئاستى، زىندانغا تاشلىدى ۋە مىڭلاپ كىشىلەرنى قەشقەردىن ئىلىغا سۈرگۈن قىلىپ ھەيدەپ ماڭدى. ئىلىغا ھەيدەلگەن سۈرگۈنلەر ئىچىدە كېلىشكەن، يوقسۇل ئائىلىدىن بولغان ئۇيغۇر قىزى نۇزۇگۇمۇ بار ئىدى.

نۇزۇگۇمنىڭ جۇڭغار مۇستەبىتلىرى تەرىپىدىن سۈرگۈن قىلىنىشى قەشقەر خەلقىنىڭ دىلىنى ئۆرتەپ كۆيدۈردى. بەختسىز سۈرگۈنلەر يۈرەكلىرىدىكى دەرد ـ ئەلەم، قايغۇ ـ ھەسرەت، ئارزۇ ـ تىلەكلىرىنى ئېيتىشىپ، چارىسىز قالغان ئەل ـ يۇرتى بىلەن ئاخىرقى مەرتە پىغان ئىچىدە خوشلاشتى.

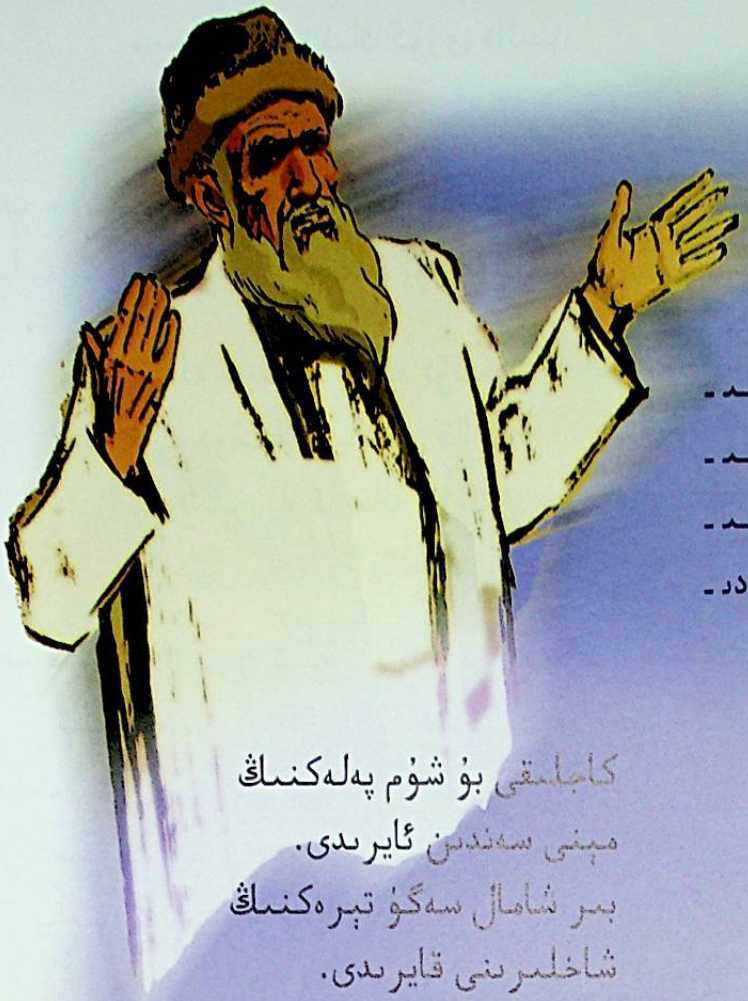
سۈرگۈنلەرنى ئۇزاتقۇچىلار ئىچىدە ساقىلى سۈتتەك ئاقارغان، ئازاب ئىچىدە يۈزى تاتارغان بىر بوۋاي شۇڭقاردەك شۇڭغۇپ چىقىپ، يىغا ئارىلاش تىترەك ئاۋازدا مۇنداق مۇناجات ئوقۇدى:

خوش، گۈل قىزىم، نۇزۇگۇم،
يوروپ تۇرغان يۇلتۇزۇم.
كۈلپەت چۈشۈپ بېشىڭغا،
تۇتقۇن بولدۇڭ، قۇندۇزۇم.

ئون گۈلىنىڭ بىرىمۇ
ئېچىلمىغان نۇزۇگۇم.
پۇراقلىرى بىر يولى،
چېچىلمىغان نۇزۇگۇم.

ئوتقا سالسا كۆيمەستىم،
ئەمدى كۆيۈپ كۈل بولدۇم.
يامغۇر ياغقان باغلاردەك،
كۆز يېشىمدا ھۆل بولدۇم.

دۇۋاڭ دېگەن كاساپەت،
ئۇنىڭدا يوق شاپائەت،
يۇرتىمىزدا تۇگىدى،
مېھىر ـ شەپقەت، ئادالەت.

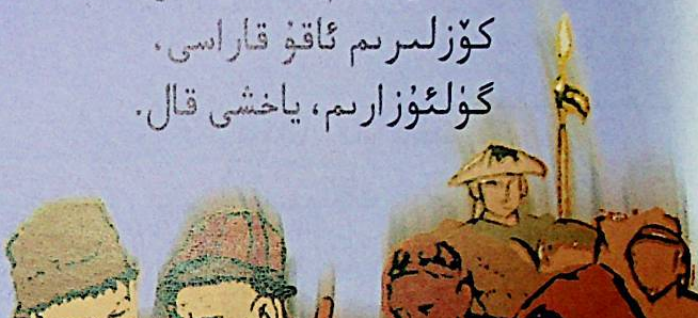

ھېچكىم مەندەك بولمىغاي،
ئامراق قىزىم سۈزۈك ئاي.
ئاكاڭدىنمۇ ئايرىلسام،
سېنىڭدىنمۇ ئايرىلسام،
قانداق چىداي، نۇزۇك ئاي.

دەپ يېتىم قوزىدەك تەلمۈرۈپ نۇزۇگۇمنىڭ ئارقىسىدىن ماڭدى. جاللاتلار بوۋاينى مىلتىقنىڭ پاينىكى بىلەن ئۇرۇپ يىقىتىپ قويدى. نۇزۇگۇم تاقەت قىلالمىدى. توپا ـ چاڭغا مىلىنىپ بىھوش ياتقان قېرى دادىسىغا قاراپ:

خەير خوش، دەردىمەن دادا،
غەمگۈزارىم، ياخشى قال.
كۆزلىرىم ئاقۇ قاراسى،
گۈلئۈزارىم، ياخشى قال.

كاجالىقى بۇ شۇم پەلەكنىڭ
مېنى سەندىن ئايرىدى.
بىر شامال سەگۈ تېرەكنىڭ
شاخلىرىنى قايرىدى.

مىسكىن قىزنىڭ كۆزى دائىم
تۇمەن بويىغا باقمىدۇ.

زالىم دۇژاڭ قەپسىنى،
غەزەپ كۈچى چاقمىدۇ.

دەپ چەكسىز نادامەت ئىچىدە دادىسى بىلەن رازىلاشقاندىن كېيىن، چېرىكلەرنىڭ قانلىق قىلىچىغا پەرۋا قىلماي، سەپ بولۇپ تۇرغان يۇرتداشلىرىغا قاراپ:

بىللە ئويناپ، بىللە ئۆسكەن
يارۇ دوستلار، ياخشى قال.
مىسكىن باشقا سايە بەرگەن
بوستان يۇرتلار، ياخشى قال.

چۆل ـ دەشتلەرنى كېزىپ يۈرگەن،
پىراق ئوتىدا باغرى كۆيگەن،
پۇتلىرىدا قانلىق كىشەن،
باقى جانىم، ياخشى قال.

دەپ قېرىنداشلىرى بىلەن ئاخىرقى قېتىم خوشلاشتى.

ئەلقىسسە، نۇزۇگۇم گۇناھسىز سۈرگۈنلەر قاتارىدا داق يەرنى سىلىنچا، بۇلۇتنى يېپىنچا قىلىپ، دەشت ـ باياۋانلارنى كېزىپ، ئېگىز داۋانلاردىن ئېشىپ ئىككى ئايدىن ئارتۇق پىيادە يول يۈردى. گۇگۇم قاراڭغۇسىدا مۇزات بويىغا يېتىپ كەلدى. قارا بولۇت ئارىسىغا مۆكۈنۈشكە ئالدىراۋاتقان غۇۋا ئايغا قاراپ، نۇزۇگۇم:

ئاينى بۇلۇت توسۇپتۇ،
يۇلتۇزلارمۇ ئۆچۈپتۇ.
گۆر ئازابى ئۆلۈكتىن،
تىرىكلەرگە كۆچۈپتۇ.

مۇز داۋاندا قار ياغدى،
تۇزلەڭدە يالاڭ يامغۇر.
دەردمەنلەرگە كۇن بەرمەس،
دۇژاڭ چېرىكى قانخور.

قىچقىرىپ كەلگەن كاككۇكنىڭ،
ئۇنى ھەر جايدا غېرىب.
كەل، كاككۇك، ئاشنا بولايلى،
سەن مۇساپىر، مەن غېرىب.

مۇزداۋاننىڭ يولىدىن
ئۆتمەسكە ئامال بارمۇ؟
ئىلىخوغا بارغۇنچە،
جېنىمىز ئامان بارمۇ؟

دەپ، ھەسرەت بىلەن كۆڭۈل تارىغا زەخمەك ئۇردى. مىڭلىغان سۈرگۈنلەر نۇزۇگۇمغا جور بولدى.

ئەلقىسسە، ئۇلار ئۇچ ئايدىن ئارتۇق يول يۈرۈپ پۇتلىرى يېغىر بولۇپ مادارىدىن كەتكەندە ئىلىغا يېتىپ كەلدى. ھەيدەپ كېلىنگەن پېتى قان پۇراپ تۇرىدىغان يامۇلغا قامالدى. قاراڭغۇ پەنجىرىدىن تالاغا تەلمۈرگەن نۇزۇگۇم بىر مۇناجات ئوقۇدى:

ئەپيۇنكەش جاللاتلار،
ماجاڭ ئويناپ ياتىدۇ.
قاراڭغۇ زەي زىندانىدا،
نۇزۇك يالغۇز ياتىدۇ.

بۇ كۈنلەرگە قالارمىنى،
باشتا ئويلىماپتىكەن.

ئاتام مېنى، ئانام مېنى،
نېمىشقا ئارزۇلاپتىكەن؟

قومۇشلۇققا ئوت ياقسا،
گۈرۈلدەپ كۆيۈپ كەتسە.
مۇنداق كۈننى كۆرگۈچە،
ياش تۇرۇپ ئۆلۈپ كەتسە.

بېشىمىزدا جاللاتلار،
قىلىچىنى ئوينىتار.
بۇ دوزاختىن نۇرۇڭنى،
قانداق بىر جان ئاجرىتار؟

يول ئازابى — گۆر ئازابى ئىدى. نۇرۇگۈمنىڭ كۆزى ئۇيقۇغا كەتتى ۋە ئۇ بىر چۈش كۆردى. چۈشىدە سۆيگەن يارى — باقى بىلەن ئۇچرىشىپ، ئۆزئارا سېغىنىشىنى ئىزھار قىلىشتى:

نۇرۇگۈم:
سەن سېغىندىڭمۇ مېنى؟
باقى:
خويما سېغىنمىدىم مەن سېنى.
نۇرۇگۈم:
سەن قەيەرىڭدە سېغىندىڭ؟
باقى:
مەن يۈرەكىمدە سېنى.

نۇرۇگۈم:
ھالىڭ نېچۈك دەپ سورىمىغىل،
كۆرگىن چىرايىمدىن ئۇنى.
سەن مېنىڭ باقىم بولساڭ،
قۇتقۇزۇۋالغىن مېنى.

باقى:
كۈندە كۆرمىدىم يارنى،
كۈندە كۆرەرمەن دەپ.
ئۈمىد ئۈزمىدىم ياردىن،
ئۆلمىسەم سۆيەرمەن دەپ.

ئالتىنچى ئاي كىرگەندە،
ئارا ـ گۈرجەك خاماندا.

نۇرۇڭ يارنى كۆرۈشكە،
باقى يىگىت ئارماندا.

نۇرۇگۈم:
قاچقان باشتا مۇڭ بولار،
مۆككەن جايلار بۇك بولار.
بىز بۇ يەردىن قاچقاندا،
ئىزدەكچىلەر كۆپ بولار.

ئاتا ـ ئانام كۈتمەكتە،
قايغۇ ئىچرە ئۆتمەكتە.
بەلنى مەھكەم باغلايلى،
مەقسەتلەرگە يەتمەككە.

تاراق ـ تۇرۇق ئاۋازدىن نۇزۇگۇمنىڭ شېرىن چۈشى بۇزۇلدى. قارىغۇدەك بولسا، دۇۋاڭ باشچىلىـ
قىدا بىر توپ دىۋە سۈپەت مەلئۇنلار ئاچ بۆرىلەردەك لەۋلىرىنى يالىشىپ، ھەييارلىق بىلەن قارىشىپ،
نۇزۇگۇمنى ئۆزئارا تالىشىپ تۇراتتى. چوشقىدەك خارتىلدايدىغان ئىسكەتسىز بىر جۈڭغار بېگىنىڭ
تۆككەن ئالتۇنلىرىغا ئاخىر دۇۋاڭ نۇزۇگۇمنى سېتىۋەتتى.

ئەلقىسسە، نۇزۇگۇم جۈڭغار ئەمەلدارلىرىدىن بىرىگە سېتىلىپ «چوڭ يۇلتۇز»يېزىسىغا ئەكىلىـ
دى. بۇ زۇلمەتلىك كۈنلەردە نېمە قىلارىنى بىلمەي، نۇزۇگۇم مۇنداق زارلىناتتى:

مەن قەشقەردىن چىققانچە،
تۆشەك سېلىپ ياتقان يوق.
ئانام ئۆرۈگەن چېچىمغا،
تاغاق سېلىپ باققان يوق.

چوڭ يۇلتۇزغا بارغاندا،
ئوت ياقمەن قومۇشقا.
نەپرەت بىلەن قارايمەن،
ياۋۇز نىيەت گومۇشقا.

جان ئاتامنى كۆرەلمەي،
ئۆلۈپ كېتەر ئوخشايمەن.

نەۋ باھارغا يېتەلمەي،
سولۇپ كېتەر ئوخشايمەن.

ئاكامنى تاپالماسمەن،
تاپسام ئايرىلالماسمەن.
باقمىنى كۆرۈپ ئۆلسەم،
ھەرگىز ئارمان قىلماسمەن.

ئاتام مۇندا كېلەرمۇ؟
مېنى ئېلىپ كېتەرمۇ؟
قەشقەرگە جان يېتەرمۇ؟
بارارىمنى بىلمەسمەن.

ئەلقىسسە، نۇزۇگۇمنىڭ ئابدۇللا ئىسىملىك بىر ئاكىسى بار ئىدى. ئابدۇللامۇ نۇزۇگۇمدىن بۇرۇن ئـ
لمغا سۈرگۈن قىلىنغانلار قاتارىدا مۇشۇ جۇڭغار بېگىگە ئەسىر بولغانىدى. ئويلىمىغان يەردە بۇ ئاكا ـ
سىگىل ئۇچرىشىپ، ھاڭ ـ تاڭ بولۇپ بىر ـ بىرىگە قاراشتى. ئۆزئارا مۇڭ ـ ھالىنى ئېيتىشىپ سىر داشتى:

نۇزۇگۇم:
قونۇۋاپتۇ قاغىلار،
بۇلبۇل باغدىن كۆچتىغۇ؟
ساڭا كەلگەن كۈلپەتلەر،
نۇزۇك باشقا چۈشتىغۇ؟

ئابدۇللا:
تۆمۈر قەپەس دەردىنى،
مەنلا تارتسام بولمامدۇ؟
سېنى مۇنداق كۆرگەندە،
يۈرەك دەردكە تولمامدۇ؟

نۇزۇگۇم:
بىزمۇ ئادەم نېمىشقا،
يوقتۇر شۇنچە قەدرىمىز.

ۋەھشىي قاۋان دۇۋاڭغا،
تاشار غەزەپ ـ قەھرىمىز.

ئابدۇللا:
يامغۇرلار تولا ياغسا،
مۇز داۋانلار پەسلەيدۇ.
سەن ئۆزۈڭگە ئاگاھ بول،
دۇۋاڭ بىزنى قەستلەيدۇ.

نۇزۇگۇم:
پۇتۇمدىكى كىشەننى،
كەلگىن، ئاكا، چاقايلى.
يەكسان قىلىپ دۇشمەننى،
قانلىرىنى چاچايلى.

نۇزۇگۇمنىڭ گۈلدەك چىرايى ئۆزىگە دۇشمەن بولدى. ئۇنىڭغا خان ئەمەلدارلىرىنىڭ يامان كۆزى چۈشتى، نۇزۇگۇمنى مەجبۇرىي خوتۇنلۇققا ئېلىشنى ئويلىدى. دەسلەپ تۇرلۇك زىبۇزىننەت، ئالتۇن ـ كۈمۈش بىلەن ئالدىماقچى بولدى. بۇ ئالدامچىلىق نۇزۇگۇمنىڭ قەلبىدە ئىپلاس ئەمەلدارلارغا قارشى تېخىمۇ كۈچلۈك غەزەپ ـ نەپرەت قوزغىدى:

تۆگە ياتار قامغاقتا،
بىر ئاكام بار قالماقتا.
ئىنساپى يوق مەلئۇننىڭ،
قەستى مېنى ئالماقتا.

دارېن ئۆيى زىننەتلىك،
ئالتۇن ـ كۈمۈش تاملىرى.
چاي ئورنىدا ئىچكىنى،
سۈرگۈنلەرنىڭ قانلىرى.

قېرى تۈلكە كۈلكىسى،
ياۋۇزلۇقنىڭ شەپسى.

ئەلقىسسە، دۇۋاڭنىڭ زۇلـ
مىدىن دەشت ـ چۆللەردە قېچـ
چىپ يۈرگەن باقى سۆيگەن يارى
نۇزۇگۇمنىڭ جۇڭغار ئەمەلدارىـ
غا مەجبۇرىي سېتىلغانلىقىدىن
خەۋەر تېپىپ، نۇزۇگۇمنى قۇـ
تۇلدۇرۇشقا بەل باغلايدۇ، ئايـ
غاقچى ئارقىلىق نۇزۇگۇمغا
سالام يوللايدۇ:

نۇزۇك ياريم ئامانمۇ؟
رەڭگىرويى سامانمۇ؟
نۇزۇگۇمغا چاڭ سالغان،
شۇ لەنەتلىك قاۋانمۇ؟

ئاتلارنى توقۇپ قويدۇم،
پۇرسەت كۈتۈپ ياتارمەن.
چۈشكەن چاغدا قاراڭغۇ،
سېنى چوقۇم تاپارمەن.

ماڭا جەننەت كۆرۈنەر،
باقى يىگىت كەپسى.

تاغدىن چۈشكەن لاي سۇنى،
سۈزۈپ ئىچەر ئەر بارمۇ؟
نۇزۇك باشقا مۇڭ چۈشتى،
ئېلىپ قاچار ئەر بارمۇ؟

باقى يىگىت كەلسەڭچۇ،
مېنى ئېلىپ قاچساڭچۇ.
قىلىچ بىلەن دۇۋاڭنىڭ
كاللىسىنى چاپساڭچۇ.

ئەلقىسسە، ئالدامچىلىق بىلەن نۇزۇگۇمنى قولغا چۈشۈرەلمىگەن بەگ زورلۇق كۈچىگە يۆلىنىپ يا-
ۋۇز قولىنى ئۇزاتتى. تىز پۈكمەس نۇزۇگۇم توي كېچىسى دارىنىى بوغۇپ ئۆلتۈرۈپ، ئالۋاستىلار غارد-
دىن قاچتى. شۇ قاچقانچە نى - نى تاغ - داۋانلاردىن ئاشتى. نۇزۇگۇمنىڭ ئارقىسىدىن نۇرغۇن ئىزدەك-
چىلەر قوغلىدى. نۇزۇگۇم دەشت - بايا‌ۋانلاردا يۈرۈپ، قومۇشلۇققا مۆكۈنۈپ ئالتە ئايغىچە جاللاتلارغا
تۇتۇق بەرمىدى، ئاشۇ قاچقۇنلۇق ئېغىر كۈنلىرىنى ئەسلەپ، يۈرەك رىشتىسىدىن نەزمە تۇزدى:

قومۇش ئارىلاپ كۇن چۈشتى،
يالغۇز باشقا مۇڭ چۈشتى.
مەن نۇزۇكنى تۇتۇشقا،
يۈزلەپ چېرىك يول توستى.

قايناپ تۇرغان قازانغا،
چۆمۈچ سېلىپ باققان يوق.
يار ئۇياقتا، مەن بۇ ياقتا،
مۇڭدىشىپمۇ ياتقان يوق.

يالغۇز ياتتىم خاماندا،
نان پىشۇردۇم ساماندا.
ئاجىز نۇزۇك جاڭگالدا،
باقى يۈرەر قايانداﺅ؟

قومۇشلۇق تۇرار جايىم،
بۆرە، تۈلكە ھەمراھىم.
مۇنداق ئېغىر كۈنلەردىن،
قۇتقۇزغايمۇ خۇدايىم!

يايى چىقتى تۇتقىلى،
ئەجدىھا بولۇپ يۇتقىلى.
چېرىك مىلتىق تەڭلەيدۇ،
قومۇشلۇققا ئاتقىلى.

مېنى تۇتۇش قەستىدە،
ئوتنى قويدى قومۇشقا.
خاندىن بۇيرۇق چۈشۈپتۇ،
سولۇن[25] كۆزۈم ئويۇشقا.

قومۇشلۇقتا ئوت قويسا،
مەن نۇزۇكنى تاپالماس.
مەن نۇزۇكنى تاپقاندا،
تىرىك قولغا ئالالماس.

ئالتە ئاي بولدى يالغۇزمەن،
قەشقەر يولىن بىلمەسمەن.
خۇدا ئامان ساقلىسا،
چېرىكلەرنى كۆرمەسمەن.

ئاتام مېنى ئويلايدۇ،
نۇزۇگۇم دەپ يىغلايدۇ.
جان ئاكامنىڭ ھەسرىتى،
يۈرىكىمنى تىلغايدۇ.

قومۇشلۇقتا سايرىغان
ئۆردەكمىكىن، غازمىكىن؟
يۈرىكىمنى يېرىپ باق،
تازا يېرى بارمىكىن؟

شۇنداق ئېغىر كۈنلەردە،
يار يېنىمدا بولساڭچۇ!
مۇنداق كۈننى كۆرگەندىن،
يەر قوينۇڭغا ئالساڭچۇ؟

.....

كەپە قىلدىم ياۋانغا،
چېرىك كەلدى داۋانغا.
جېنىم ئازلا قالغاندا،
تۇتۇلدۇم مەن قاۋانغا.

ئاخىر مىلتىق بىر مۇشەققەتتە ئايغاقچى چېرىكلەر نۇزۇگۇمنى تۇتۇۋالدى. پۇت - قولىنى مەھكەم باغلاپ، ئونلىغان چېرىك تۆت ئەتراپىدىن يالاپ، ئالدى - ئارقىسىدىن چارلاپ، ئۇدۇل ئىلى يامۇلىغا

ھەيدەپ كەلدى. ياموڵ ئىچى ئالاقزادىلىككە تولدى. پوتەيلەرگە جاللاتلار قارا قاغىدەك قوندى. نۇزۇگۇم ھاياتىدىن ئۈمىد ئۈزدى:

نۇزۇك قولى باغلاندى،
ئۆلتۈرمەككە چاغلاندى.
قەشقەردىكى ئاتامنىڭ
يۈرەك ـ باغرى داغلاندى.

يالغۇز غېرىب نۇزۇكنى،
«شيەن»[26] ياموڵغا سولاشتى.
قان ئىچمەككە چېرىكلەر،
چۈموڵدەك ئولاشتى.

تۇتقۇن قىلىپ نۇزۇكنى
قورقۇتقىلى بولمىغاي.
باقى ئۇچۇن جان بەرسە
دىلدا ئارمان قالمىغاي.

دۇڭاڭ خاندىن خەت كەلسە
نۇزۇگۇمنى «چېپىڭ»دەپ.
يۈرتداشلىرىم ئېيتىدۇ
«شېھىتلىكنى تېپىڭ»دەپ.

جىاڭجۇن نۇزۇگۇمنى سوراق قىلدى. قەھرىمان نۇزۇك جىاڭجۇن ئالدىدا مەردانە تۇرۇپ سۆزدە قاتتىق ئېلىشتى. جىاڭجۇن نۇزۇگۇمنى دارغا ئېسىپ ئۆلتۈرۈشكە بۇيرۇدى...

مويتۇڭزا ئادەم دېگىزىغا ئايلاندى. نۇزۇگۇم كۆز يېشى قىلىۋاتقان قېرىنداشلىرىغا قاراپ:

ــ ئەزىز ۋەتەنداشلىرىم! زالىملار مېنى دارغا ئاسماقچى، قولدىن كەلگىنىنى قىلسۇن، مەن ئۆلۈشتىن قورقمايمەن. مەن ئۆلگەن بىلەن مېنىڭ قوۋم ـ قېرىنداشلىرىم ئۆلمەيدۇ، ــ دېدى ـ ده، لاغىلداپ تىترەۋاتقان جاللاتقا خىتاب قىلدى:

بۇيرۇقۇڭنى بەر جاللات،
مېنى دارغا ئېسىشقا.
ئەل قىساسى مىنەلھەق،
ساڭا يول يوق قېچىشقا.

مېنى دارغا ئاسقاندا،
ئاگاھ بول ئۆز ئېشىڭغا.
روھىم گۈرزە - ئومۇت بوپ،
بىر كۈن تېگەر بېشىڭغا.

ئەلقىسسە، نۇزۇگۇم مەردانە ھالدا دار ئاستىغا ئۆزى كەلدى. مەيداندا قىيا - چىيا كۆتۈرۈلدى. نۇزۇگۇم جاراڭلىق ئاۋاز بىلەن كۆكنى لەرزىگە سالدى:

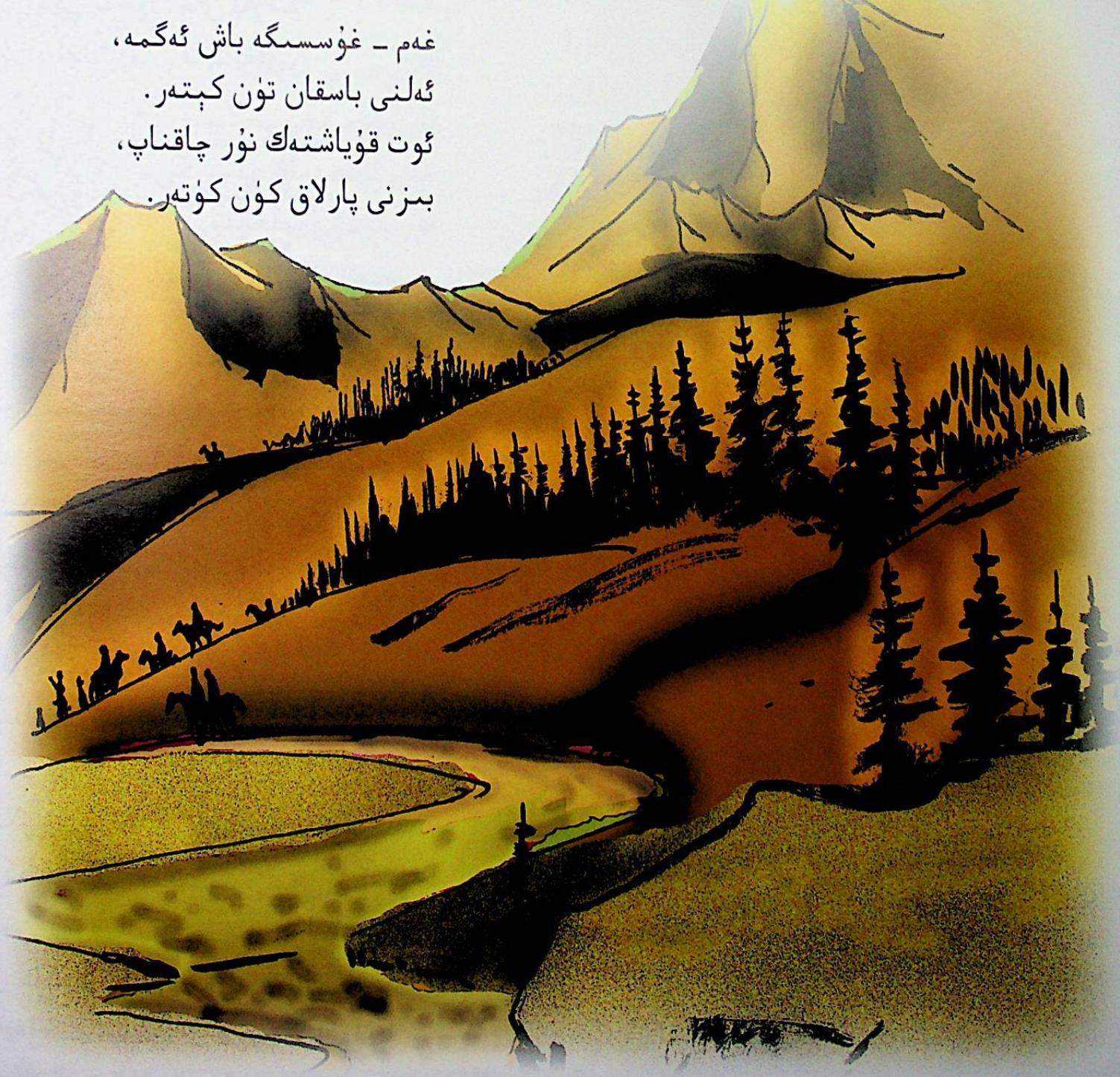
ھېچكىم مەندەك بولمىسۇن،
بالالارغا قالمىسۇن.
ماڭا كەلگەن دەرد - ئەلەم،
ھېچ بەندىگە كەلمىسۇن.

سەل ئەمەستۇر ئاققانلار،
بىزنىڭ تۆككەن يېشىمىز.

قانلىق قىلىچ قەھرىدىن،
كېسىلمەكتە بېشىمىز.

كۆيۈپ يانسۇن زالىملار،
تاجۇ تەختى كۈل بولسۇن.
ئەركىنلىك دۈشمەنلىرى،
يەر بىلەن يەكسان بولسۇن.

غەم - غۇسسىگە باش ئەگمە،
ئەلنى باسقان تۇن كېتەر.
ئوت قۇيىاشتەك نۇر چاقناپ،
بىزنى پارلاق كۈن كۈتەر.

سېيىت نوچى

ھەشقەر خەلقىنىڭ پىغانلىق كۆز يېشى بىلەن قوشۇلۇپ ئاققان تۇمەن دەريا سى بويىدا، كو-زىچى ياربېشى[27] قويىندا سېيىت ئىسىملىك بىر ئەزىمەت بارلىققا كەلدى. ئۇ شىرىنگۈ-دەك كەڭ كۆكرىكى، يولۋاس تاپىنىدەك ئالقىنى بىلەن ھەممىنى ئۆزىگە جەلپ قىلدى. تۆت دەرۋازىنىڭ ئىچى ۋە تېشىدىكى غېرىب ـ غۇرۋا، يېتىم ـ يېسىرلار ئۇنى ئۆزىگە ئاشنا بىلدى. ئۇ ئون بەش ياشقا بارغاندا تۆشۈك دەرۋازا[28] دا بىر ناۋايغا نىمكار بولۇپ كىردى.

ئەلگەك بىلەن ئۇن تاسقاپ،
ئۆتمەكتە ئۆمۇر.
ئەتىگەندىن كەچكىچە،
ئەيلەيمىز خېمىر.
خېمىر تاۋلاپ بولۇپتۇ،
بىلەكلەر تۆمۇر.
سېيىت نوچى گىردىسى دەپ،
داڭقىم يېيىلدى.
داستىخانغا دەرمان بولۇپ،
ماختاپ يېيىلدى.
بۇ گىردىنى ھەر ياققا،
ئېلىپمۇ كەتتى.
ئالدى ئاقسۇ، ئارقىسى
يەكەنگە يەتتى.

يېتىم ـ يېسىر باغرىنى ئۇ،
ماكانى ئەتتى.
نەچچە يىلدىن نىمكار ئىشلەش
تەننى پىشۇردى.
بىلەكلەرگە دەرمان بېرىپ
قۇۋۋەت ئاشۇردى.
بوزەك قىلسا بەگ ـ غوجاملار
ئاجىز پۇقرانى.
قانداق چىداپ تۇرالايدۇ
سېيىت ۋىجدانى.
ئاگاھ بەردى سېيىت كۆپ رەت،
ھۆكۈمران بەگكە.
نەزەرگە ھېچ ئىلمىغاندا
قېتىلدى سەپكە[29].

ئەلقىسسە، ئايلار ئۆتتى، يىل ئۆتتى. سېيىت ئاخۇن گېلاۋخۇيچىلارغا قېتىلىپ سېيىت گاڭگۇك دەپ ئاتالدى. قان شورىغۇچ تىرىكتاپ بايلار، پارىخور ئەمەلدارلارنىڭ كۆزىگە مىخ بولۇپ قادالدى. سېيىت نوچىنىڭ ئۇستىدىن دادلاپ ما تىتەي[30] نىڭ ئالدىغا بەگزادىلەرنىڭ ئەرز ـ شىكايىتى ياغدى.

ئەمدى گەپنى سېيىت نوچىنىڭ ئۆزىدىن ئاڭلاڭ:

قارا ساچىم يەلپۇنۇپ
قاشىمغا چۈشتى.

تۇمەن سەۋدا، بالالار
باشىمغا چۈشتى.

بولدى مېنىڭ يۆلەنچىم
گېلاۋخوي هاشىم[31].
چامباشلىقنى ئۆگەتتى ئۇ،
جان دوست ـ ئاداشىم.
گېلاۋخويغا جەم بولدۇق،
دارېنغا قارشى.
خىيانەتچى، پاراخور
زالىمغا قارشى.
بەلنى باغلاپ يەڭ تۇرۇپ،
كۆتۈردۇق غوۋغا.
مەيلى دېدۇق بىزنى باغلاپ،
ئاسسىمۇ دارغا.
ھەر قەيەردە ئۆم بولۇپ،
باشلىدۇق جېدەل.
ئەل ئاغزىدا داڭقىمىز
بولۇپتۇ غەزەل.
قەشقەرمدە ماتتەي
يارلىق چۈشۈردى.
سېيىت نوچىنى تۈتۈڭلار دەپ،
بۇيرۇق چۈشۈردى.

يوقىتىلدى گېلاۋخوي
زىنداندا ھاشىم.
زۇلۇم، كۈلپەت قاينىمىدا،
قېلىپتۇر باشىم.
قەشقەرمدە كۈن ئالماق،
تەس بولدى، كەتتىم.
ياۋا قۇشتەك ئايلىنىپ،
ئاقسۇغا يەتتىم.
قەشقەردىنمۇ بەك غېرىب،
غۇرۇانە ئاقسۇ.
خارابزارلىق ئوچقى،
ۋەيرانە ئاقسۇ.
راۋابمنى ھەمراھ قىلىپ،
يەتتىم كۇچاغا.
ئالتە چېرىك بىر بولۇپ
ئالدى ئارىغا.
ئالتە چېرىك ئارىسىدا،
شۇنچە مۇشتلاشتىم.
قارا شەھەر دەرۋازىسىنى،
پەشۋادا ئاچتىم.

ئەمدى گەپنى قاراشەھەردىن ئاڭلايمىز:

ئەلقىسسە، سېيىت گاڭگۇڭ قاراشەھەرنىڭ بىقىنىدىكى، چوڭ كۆۋرۈكنىڭ قېشىدىكى، دەريانىڭ ئېقىنىدىكى خوجۇلۇق بونجالىققا كېلىپ راۋابنى ئالدى، زەخمەك ئۇرۇپ تارىغا شۇنداق لەرزان چالدى، تەرەپ ـ تەرەپتىن كەلگەن ئەھلى جاپاكەش، مۇساپىر- ھۇجاۋىرلار ئۇنىڭ قولىغا قاراپ قالدى. راۋاب ئاۋازى ئۇلارنىڭ يۈرىكىگە بىر ئوت سالدى.

بىر چاغدا سېيىت نوچى شۇنداق قاراپلا ھەيۋەت بىلەن باستۇرۇپ كېلىۋاتقان بىر پارچە قارا بۇلۇتنى كۆردى. سېيىت ئاخۇن دېدىكى: « بۇ خۇدانىڭ كارامىتىمۇ يا ئەزرائىلنىڭ مالامىتىمۇ؟ ياكى بىر كاساپەتنىڭ ئالامىتىمۇ؟...» سېيىت ئاخۇن سەپسېلىپ قارىغۇدەك بولسا، كېلىۋاتقىنى قارا بۇلۇت ئەمەس، ئات تۇياق-لىرىدىن كۆتۈرۈلگەن توپا ـ چاڭ ئىكەن. ئاتلىقلارنىڭ ئالدىدا كېلىۋاتقىنى قاراشەھەرگە نامى پۇر كەتكەن بىر زالىمنىڭ بالىسى پور بايۋەچچە دېگەن چۈلە ـ زاڭ ئىكەن، ئۇنىڭ ئەخمەقلىقى، پوچىلىقى پۈتۈن قارا-شەھەرگە داڭ ئىكەن.

پۇقرالار دېدىكى: «ھەي سېيىت نوچى، سېيىت گاڭگۇڭ ! ئالدىڭدىكى ئاتلىق پور بايۋەچچىدۇر، خۇنسىلىقتا ئۆتۈپ كەتكەن بىر بەچچىدۇر، ئاتارمەن ـ چاپارمەنلىرى قىرىق نەچچىدۇر، ئۇنىڭ يۆ-لەك ـ پاناھى چوڭ، خەلق ئالدىدا گۇناھى چوڭ، ئۆزىنى شىر سانايدۇ، نوچىلىقتىن تەمەيى چوڭ. ئۇ-نىڭ ئۆزى ئۆتۈپ كەتكەن مۇتتەھەم لالما، ئۇنىڭ بىلەن ئېلىشىپ قالما، بەل تۇتۇشۇپ چېلىشىپ سال-

ما، بەل تۇتۇشساڭ دەس كۆتۈر، يانپىشىڭغا ئالما !»

سىيىت نوچى شۇنداق قارىغۇدەك بولسا، پور بايۇەچچىنىڭ بىر قولىدا تىزگىن، بىر قولىدا قامچا، كەينىدە ئون نەچچە چىرىك غالچا، غالچىلار قولىدا نەيزە، كالتەك، ئارغامچا.

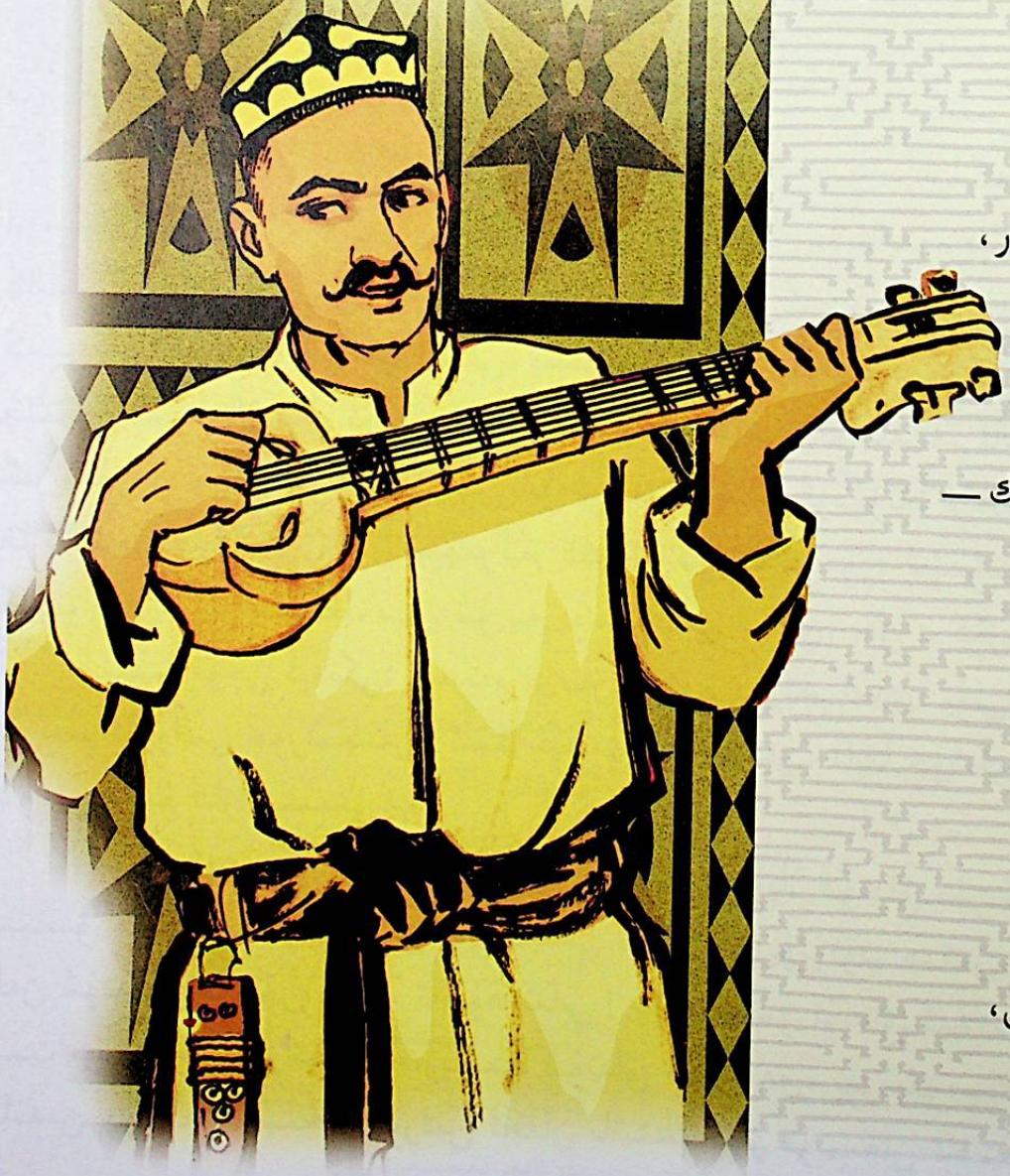
پور بايۇەچچە سىيىت ئاخۇنغا قاراپ دېۋەيلەپ، ئۆز ـ ئۆزىچە كۆرەڭلەپ، نېمە دەيدۇ قېنى، قامچىسىنى تەڭلەپ:

قەيەرلىكسەن، نەلىكسەن؟
ئاتىڭنى سۆزلە.
راۋاب، زەخمەك قولۇڭدا،
زاتىڭنى سۆزلە.
ئايىغىمغا باش قويۇپ،
دادىڭنى سۆزلە.
قەيەرلىكسەن، قەلەندەر،
دېۋانىمۇسەن؟

سىيىت نوچى بۇ ھاقارەتنى ئاڭلاپ دەرغەزەپ بولۇپ، ئورنىدىن دەس تۇرۇپ، كىلىشكەن قاپقارا بۇرۇتىنى بىر تولغاپ قويۇپ، نېمىدەپ جاۋاب بېرىپتۇ دەڭلار !

يا بېشىڭغا كۇن چۈشكەن،
سەرسانىمۇسەن؟
ۋە يا داچەن دەردىدە،
ئاۋارىمۇ سەن؟
ياكى ئوغرى ـ بۇلاڭچى،
قاراقچىمۇسەن؟
قانداق غەرەزدە كەلدىڭ،
ھالىڭنى سۆزلە.

ئەزىزانە قەشقەرنىڭ —
سىپىل تېشىدىن.
شېرىن ـ شەربەت سۇيى بار،
تۇمەن قېشىدىن.
خۇمدانچىلار مەلىسى —
كوزىچى يار بېشىدىن
چىققان سىيىت ئىسىملىك —
پېقىر يىگىتمەن.
كىچىكىگە كىچىكمەن،
چوڭىغا چوڭمەن.
پىششىقىغا پىششىقمەن،
توڭىغا توڭمەن.
تەتۇرىگە تەتۇرمەن،
ئوڭىغا ئوڭمەن.
مىسكىنلەرنىڭ مۇڭدىشى،
ئامراق يىگىتمەن.
ئالداشنىمۇ ئۇقمايمەن،
رەمال ئەمەسمەن.

يا قەلەندەر ـ دۇانە،
ئابدال ئەمەسمەن.
خەقنى ئۇرۇپ ـ سوقمايمەن،
ئامبال ئەمەسمەن.
يامىنىدىن قورقمايمەن،
چەبدەس يىگىتمەن.
نەگە بارسام ھەمراھىم،
مېنىڭ راۋابىم.
چالسام سازىم، مادارىم،
قىلسام تاۋابىم.
بىلمەك بولساڭ شۇ ساڭا،
سۆزۇ جاۋابىم.
ئەزىزانە قەشقەردىن،
چىققان سېيىتمەن.

پور بايۇەچچە دېدىكى: «ئەي يۇرت ـ ماكانى يوق ھارامزادە، مەن بولسام ئارزۇلۇق بەگزادە، كىيىم ـ سەرپايلىرىم ئازادە، بەخت ـ دۆلەتتە يېتىشەلمەيدۇ ماڭا ھەرقانچە شاھزادە، مەن بولسام قاراشەھەردە ئا ـ تالغان گاڭگۇڭمەن، نامۇ شۆھرەتتە رۇستەمى داستاندىن چوڭمەن. قېنى، كۇچ سىنىشايلى، بىر قەپەس ئېلىشايلى. گاڭگۇك بولساڭ مەيدانغا چۇش، چېلىشايلى.»

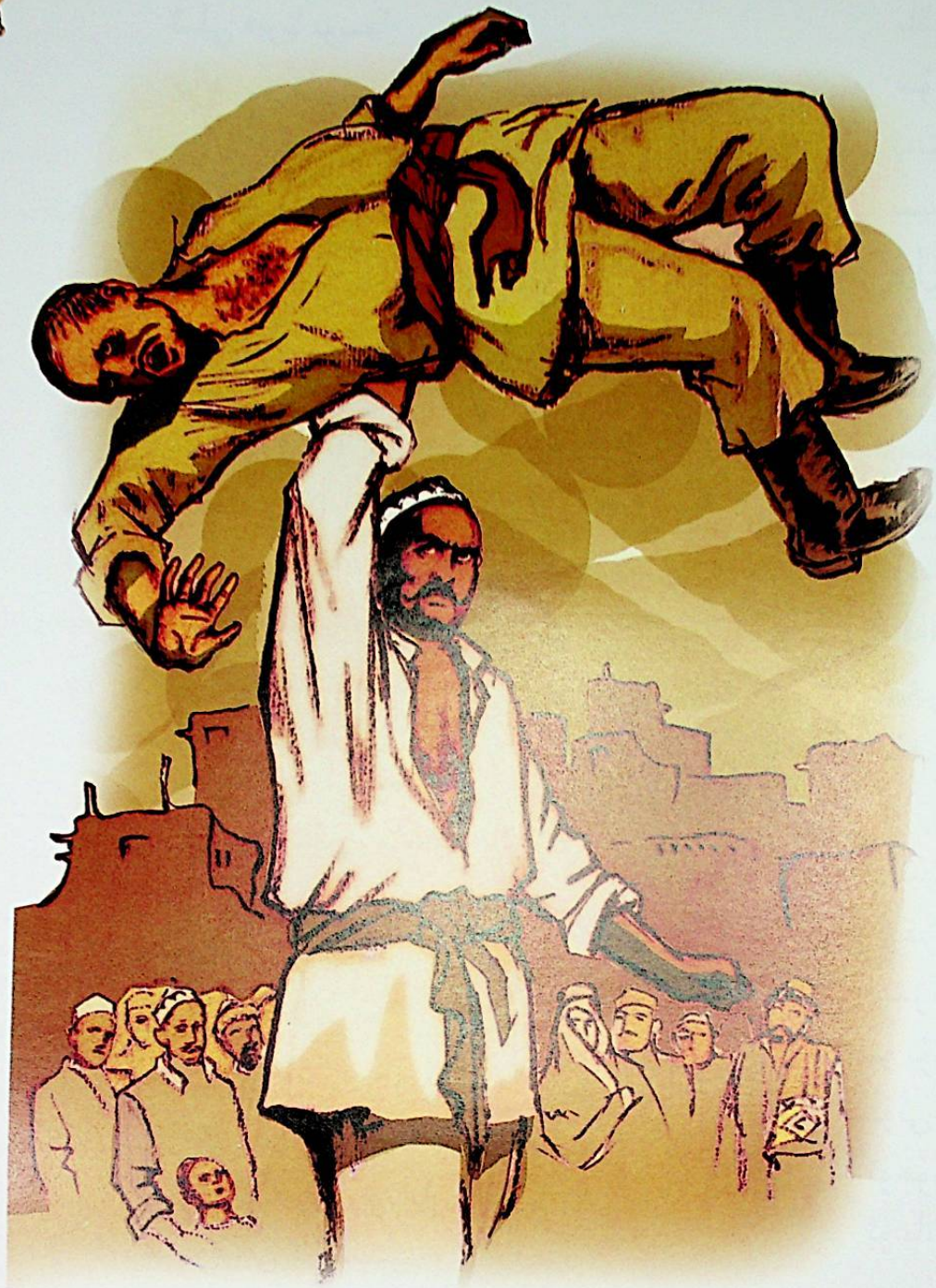
سېيىت نوچى دېدىكى: «سەندىن قورقۇنچ، دېشۋارىم يوق. ساڭا ئاتار پەشۋارىم يوق. بىرپەس ئارام ئالغىلى قوي، ئىككى پەدە چالغىلى قوي.»

پور بايۇەچچە دېدىكى: «پۇراپ باقساڭ مۇشتۇمۇمنى، يوقىتىسەن ھوشۇڭنى، بىر مۇشت بىلەن سېستاي جىگىرىڭنى ـ گۆشۇڭنى، باش ئۇستۇڭگە قوندۇراي ئەجەل ـ ماتەم قۇشۇڭنى !»

پور بايۇەچچە شۇ سۆزلەردىن كېيىن سېيىت نوچىغا شۇنداق بىر مۇشت ئاتتى. مۇشتى قاڭقىپ كېتىپ ئۆزى ئېغناپ بىر ئازگالدا ياتتى، زەي ـ پاتقاققا پاتتى. بۇ ئىزاغا چىدىيالمىغان پور بايۇەچچە سېيىت گاڭگۇڭغا شۇنداق بىر پەشۋا ئاتقانىدى، بايۇەچچىنىڭ پۇتلىرى سىرقىراپ كەتتى، كاللىسى پىرقىراپ كەتتى، ئۆزى بىلەن ئۆزى «ۋاي پۇتۇم !»دەپ چىرقىراپ كەتتى، ئۇنى بوغۇلۇپ خىرقىراپ كەتتى. «يىقىلغان چېلىشقا تويماپتۇ، توۋا قىلسا كۆڭلى قويماپتۇ» دېگەندەك، پور بايۇەچچە پۇتۇن كۇچىنى كاللىسىغا يىغىپ سېيىت نوچىنىڭ مەيدىسىگە شۇنداق ئۇستىكى، بايۇەچچىنىڭ باش ـ كۆزى زىڭىلداپ كەتتى، قۇلاقلىرى ۋىڭىلداپ كەتتى، پېشانىسى ھۇررەكلەپ سېسىق تۇخۇمدەك لىغىرلاپ كەتتى. بايۇەچ ـ چىنىڭ بېشى دوقمۇش ئۆتۇپ سوقىغا ئايلىنىپ كەتتى. خەلقئالەم ئالدىدا يۇزى تۆكۇلگەن، قەددى پۇكۇل ـ گەن، يۇرەك چېكى سۆكۇلگەن پور بايۇەچچىنىڭ جېنى بوغۇزىغا قاپلاشتى، سېيىت گاڭگۇڭنىڭ ياقىسى ـ غا كانىدەك چاپلاشتى. «ھەي سېھىرگەر گاداي ! ئۆزۇڭگە سۇرە ئەپسۇننى ئۇرۇۋاپسەن، ئادەم سىياقىغا كىرىۋاپسەن. يۇر يامۇلغا، مەن شۇ يەردە سىرىڭنى ئاچاي، باش ـ كۆزۇڭگە ئەدەپ دورىسى چاچاي !...»

سېيىت نوچى دېدىكى: «مەرتەم ـ مەرتەم ئۇچ مەرتەم ئىدى. بۇنى ئۇقمايسەن، ئۇچ نۆۋەتنى ساڭا بەرسەم ئۆزۇڭنى سورىمايسەن، ئاستا دېسەم بەك دەيسەن، داپقا چۇشكەن مايا قىتەك سەكرەيسەن، كۆرۇپ باق مېنىڭمۇ كارامىتىمنى ! »

سېيىت نوچى پور بايۇەچچىنىڭ ياقىسىدىن تۇتۇپلا شۇنداق بىر كۆتۇرۇۋۇدى، ئۇ يىلتىزى يوق سېسىق كۆتەكتەك، پاشىنىسى يوق ئەسكى ئۆتۇكتەك يۇلۇنۇپ چىقتى. سېيىت نوچى ئۇنى بىر قولى بە ـ لەن شۇنداق ئايلاندۇرۇۋۇدى، ئەيىۋەھەنناس ! چاقپەلەكمۇ ئۇنداق ئايلانماس، پىر ـ پىر ـ پىر... ! ! ! سې ـ يىت نوچى ئۇنى قاراشەھەر دەرياسىغا شۇنداق ئېتىۋىدى، پور بايۇەچچە خۇددى داشقا چۇشكەن ماشتەك، تاغدىن چۇشكەن تاشتەك، كۆزدىن ئاققان ياشتەك، تۇز قۇيمىغان ئاشتەك، قىلىچ ئۇزگەن باشتەك، دەريا ـ

نىڭ قاق ئوتتۇرىسىغا چۈشتى.

ئەمدى گەپنى قاراشەھەر ئامـ
بالىلىرىدىن ئاڭلايمىز: چېرىكلەر
پور بايۇەچچىنى سۈزۈۋۈپلىشتى،
ئۆزلىرىنىمۇ ئازراق تۈزۈۋۈپلىشتى.
دېيىشتىلەركى: «سېيىت نوچى توـ
لىمۇ قارام ئىكەن، ئۇنىڭ خۇسۇـ
سىدا بۆلەكچە ئويلاش ھارام ئىـ
كەن، كۈچ تۇرقىدا كۆڭلى ئارام
ئىكەن، كەمبەغەل پۇقرالار ئۇنىڭغا
رام ئىكەن، ئۇنىڭ بىلەن ئىلىشـ
ساق بىزگە خۇڭلۇق بولماس.
چىرايلىقچە سۆزغا ـ سالام تارتۇق
قىلىپ، بەزىسىنى ئارتۇق قىلىپ
ئۇزىتىپ قويۇپ، ئۇ كەتكەندىن
كېيىن بۇ زىياننى پۇقرالارغا چې-
چىپ بىرنى ئون قىلىپ ئۇندۇ-
رۇۋالساق.»

بۇ يامان نىيەتلىك غەرەزدىن
سېيىت ئاخۇن تامامەن بىخەۋەر
ئىدى. ئەتىسى ئۇلار قاراشەھەر ئې-
تىدىن بىرنى ئۇنىڭغا يوللۇق تۇـ
تۇپ: «ھەي سېيىت نوچى، سېيىت گاڭگۇك! بالىلار سېنى رەنجىتىپ قويغان بولسا بىز ناماقۇل. سەپـ-
رىڭدىن يانمىساك، شەھىرىمىزدە تۇرۇپ قالمىساك» دېيىشتى.

سېيىت ئاخۇن «بولىدۇ» دەپ جاۋاب بېرىپ، يارۇ دوستلىرى بىلەن خوشلىشىپ ئاتقا بىر قامچا
سالدى، ئىلىخوغا قاراپ يول ئالدى:

ئىلىخوغا بارماڭلار،
يولى خەتەردۇر.
زىمىستان قىش نەشتىرى
جاندىن ئۆتەردۇر.
مۇساپىرلار، دەردمەنلەر
يولدا ياتادۇر.
ئۆز يۇرتىنى ياد ئېتىپ،
غەمگە پاتادۇر.

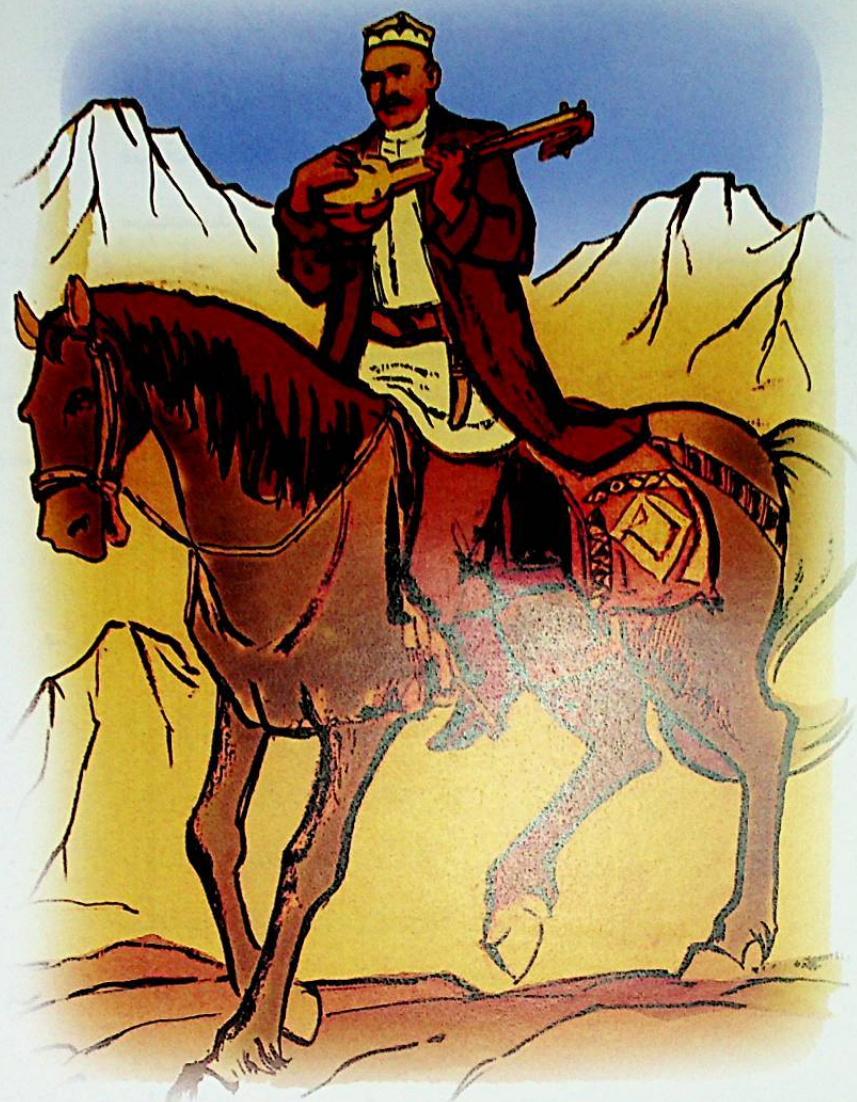
ئىلىخوغا مەن بېرىپ،
قالدىم بالاغا.
ياغاق يۈزلۈك چېرىكلەر
ئالدى ئاراغا.
ئالتىسىنىڭ سۈندۈرۈپ
ئۇتتۇر چىشىنى.
پەشۋا بىلەن، مۇشت بىلەن
ياردىم بېشىنى.

ئىلى دەريا بويىدا
چالدىم راۋابنى.
خالاس ئەتتىم قوۇل - يېتمنى،
تاپتىم ساۋابنى.
قوۇل - يېتمنىڭ ياتقان يېرى
پىتلىق ئاۋاختا.
قوۇل - يېتمغا ئاش بېرەركەن
سوۇنوۇق تاۋاقتا.
ئاۋاختىنى ئاي يوروۇقى،
ئايدىڭدا چاقتىم.
قوش قولوۇمنى قېيىق قىلىپ
دەريادا ئاقتىم.

يىگىرمە ئالتە ياشىمدا،
كوۇنلەر چوۇشتى باشمغا.
ئەرزىمنى بايان ئەيلەي،
ياروۇ دوست قاياشمغا.
ئەزىزانە قەشقەردە
توۇغوۇلوۇپ ئوۆسكەن بويوۇم بار.
شەھەر كېزىپ، يوۇرت كوۆرمەك،
ئىچكە تولغان ئويوۇم بار.
شەموۇشەنى ئايلىنىپ
ئوۇچتوۇرپانغا كېپ قالدىم.
قولغا ئېلىپ راۋابنى،
ھەر پەدىگە چېپ قالدىم...
ئوۇچتوۇرپانلىق كوۆڭلىگە
سىيىت ئاخوۇن يېقىپ قالدى.

ياقا يوۇرتلوۇق بولساممو
سوۆزلىرىم ئېقىپ قالدى.
يەتتى بوۇلوۇڭ - پوۇچقاققا
يېيىلىپتوۇ ئاتىقىم.
يول - يول ئىكەن ھەر ياقتا،
ئەل - يوۇرت بولدى ياتقىم.
خالايىقلار دەر ئىدى:
«سىيىت نوچى كەلگوۇسى.
ئوۇنىڭ قەدىمى يەتمىكى،
ياخشىلىقنىڭ بەلگىسى...»
نائەھلىلەر شوۇ كەمدە،
ئىچى ئاداپ ھالمغا.
توۆھمەت توقوۇپ ئوۇستوۇمدىن،
ئەرز قىپتوۇ دارىنغا:
«سىيىت يوۇرتنى ئازدوۇردى،
ئوغرىلارنى جەم قىلىپ.
سىزگە ئورا قازدوۇردى،
بوۇ يوۇرتقا بالا تېرىپ.
ئوۇنى يوقىتىڭ دەرھال،
توۇخوۇمى قوۇروۇپ كەتسوۇن.
ئوۇ يالاڭ توۆش غوۆغاچى،
يەر يوۇتوۇپ چىرىپ كەتسوۇن...»
يالپاق بوۇروۇن دوتەينىڭ،
رەڭگىرويى ئوۆڭوۇپتوۇ.
سىيىت توغروۇلوۇق خىيالى،
ھەر كوچىغا مېڭىپتوۇ.

ھەممىگە ئايان ئىكەنكى، ئوۇچتوۇرپاننىڭ ئامبىلى ما شاۋۇ ئەسلىدە قەشقەرنىڭ دوتىيى بولوۇپ، گېلاۋخوۇيچىلارنى يوقىتىشتا داڭ چىقارغان چوڭ جاللات ئىدى. شوۇ چاغدىن باشلاپ سىيىت نوچىنى تو-نوۇيتتى. بىراق، قەشقەردىكى چېغىدا سىيىت نوچىنى يوقىتىش مەقسىتىگە يېتەلمىگەنىدى. گاڭگوۇڭنىڭ توۇيوۇقسىز بوۇ يەرگە كېلىپ قالغانلىقى ئوۇنى ناھايىتى ھەيران قالدوۇردى. لېكىن، ئوۇ ئوۇچتوۇرپاندا سىيىت نوچىنى جايلىۋېتىشكە موۇمكىن ئەمەسلىكىنى بىلەتتى. بوۇلارنى ئويلاپ يەتكەن بوۇ ھىيلىگەر يېڭى خىزمەت ئارقىلىق خانىنىڭ ئىلتىپاتىغا ئېرىشمەك خىيالىدا سىيىت نوچىنى ئوۇجوۇقتوۇروۇشنىڭ كويىغا چوۇشوۇپ، كونا ھوۇنىرىنى ئىشقا سالدى:

«هەي نوچى، سىيىت گاڭگۇڭ،
ئۇچتۇرپانغا خۇش كەپسەن.
مەن كۆرۈپ دىدار ىڭنى،
بولدۇم تولمۇ خۇرسەن.
تەڭ كەچكەن ئەمەسمىدۇق،
تۇمەن دەريا بويىنى.
تەڭ ئىچكەن ئەمەسمىدۇق،
ئۇنىڭ شەربەت سۇيىنى.
تەڭ ئاڭلاپ ئەمەسمىدۇق،
ھىيت ـ ئايەم كۇيىنى.
بىللە كۆرۈپ كەلگەن بىز،
ئەزىز قەشقەر باغرىنى.
ھىيت ـ ئايەمدە تەڭ ئاڭلاپ،
كاناي، سۇناي، ناغرىنى.
قەشقەرلىكنى كۆرگەندە
تەنگە سىغماي كېتىمەن .
داستىخان سېلىپ ئالدىغا،
ئىززەت ـ ئىكرام ئېتىمەن.
هەي نوچى، سىيىت گاڭگۇڭ،
يۇرسەڭ، ئوردىغا بارساڭ.
ئۇستىخىنىڭ چۇشۇپ قالسا،
بۇ يۇرتتا تۇرۇپ قالساڭ.»
ماقۇل دەپ سىيىت نوچى،
ئوردىدا تۇرۇپ قاپتۇ.
پۇژلەپ يەل بېرىش، ماختاش،
جايىغا بېرىپ قاپتۇ.
ئاق تەڭگە بىلەن چوكان،
كۇنمۇكۇن كېلىپ قاپتۇ.
يالپاق بۇرۇن ما دارىن،
ھەر ياڭزا كۇلۇپ قاپتۇ.
ئاي، يىللار ئۆتۈپ مەزگىل،
بىر يەرگە بېرىپ قاپتۇ.

شۇنداق بىر كۇن كېچىدە،
سىيىت نوچى چۇشىدە،
ئانىسىنى كۆرۈپ قاپتۇ.
قەشقەرگە كېتەيىن دەپ،
مىسكىن ئانا قېشىغا،
پات بېرىپ يېتەيىن دەپ،
قېرىغان چېغى يېنىدا،
خىزمەت قىلىپ ئۆتەيىن دەپ.
ئۆز قولىدىن ئېشىنى،
بىر قوشۇق ئىچەيىن دەپ.
مانا شۇنداق ئويلاپتۇ،
ئۆي بويىنى بويلاپتۇ.
دارىن ئالدىغا كىرىپ،
ئىجازەتمۇ سوراپتۇ.

ئەلقىسسە، سىيىت نوچى شۇ كۇنى تاڭ ئېتىش بىلەن ما دارىنىڭ ئالدىغا كىرىپ كەلدى ۋە بۇ ئەرزنى بايان قىلدى:

قوي ئىزدەر قوزاسىنى،
قوزىمۇ ئاناسىنى.
ھاۋادىكى قۇشلارمۇ،
سېغىنار ئۇۋاسىنى.
سېغىنىدىم يۈرەك ـ دىلدىن،
ئانام مېھرىبانىمنى.
سېغىنىدىم ـــ ئېتى مەمەت،
ئۇكامنى ـــ غەمگۇزارىمنى.
تۇمەن دەريا سۈيىدىن،
تويغۇچە يۇتاي دەيمەن.

ما دارېن شۇنداق جاۋاب بەردى:

ئىجازەت بېرەي دېسەم،
مەن ساڭا چىدالمايمەن.
باشتىلا دېمەپمىدىم،
سەندىن ئايرىلالمايمەن.
ئىجازەت بېرەي، گاڭگۇڭ،
چارەم يوق بۆلەك ياڭزا.
يوللۇقۇم بېرەي ياچەن،
تېخى بىر چىلىم غاڭزا.
يالغۇز ئانىغا سەندەك،
جان كۆيەر ئوغۇل لازىم.
ئالدىغا بېرىپ دەرھال،
ئاڭا ئەيلىگىن تەزىم.
قەشقەردىكى تىتەيگە
خەت يېزىپ بېرەي، ئېپ كەت.
خەتنى كۆرسە ما تىتەي،
دەيدۇ ساڭا كۆپ رەھمەت.

غەمگۇزارىم ئانامنىڭ،
ئالدىدا ئۆتەي دەيمەن.
يار بېشىدا ئولتۇرۇپ،
راۋابىم چالاي دەيمەن.
غېرىب ـ غۇرۇا، يارەننىڭ
كۆڭلىنى ئالاي دەيمەن.
قەشقەرگە باراي دەيمەن،
مېھرىگە قاناي دەيمەن.
ما دارېن، ئىجازەت بەر،
يولغا ئاتلىناي دەيمەن.

سەن ئۆزۈڭ سېيىت گاڭگۇڭ،
قىلدىڭ بىزگە كۆپ خىزمەت.
ئەجرىڭ قەدرىگە لايىق،
مەنمۇ بىلدۇرەي ئىززەت.
بۇ خېتىمنى ئاپىرىپ،
بەر تىتەينىڭ ئۆزىگە.
سېنى باشلىق قىپ قويار،
تۆت دەرۋازىنىڭ بىرىگە.
باشلىق بولۇپ شۇندا سەن،
ئويناپ ـ كۈلۈپ ئۆتەرسەن.
گاڭگۇڭ نامىڭغا لايىق،
مۇرادىڭغا يېتەرسەن.
بۇ يۇرتتىن كېتەر بولدۇڭ،
ئىچىمگە سىلىپ ئوتنى.
ئەتە يولغا چىق، گاڭگۇڭ،
تەييارلاپ قويماي خەتنى.

ئەلقىسسە، ما دارېن ئۇخلىماي خېتىنى يازدى، گاڭگۇڭنىڭ ھايات يولىغا ئەجەل خەندىكى قازدى. ئەتىسى سېيىت نوچى بۇ خەتنى ئېلىپ، قوينىغا قاتلاپ سېلىپ، دارېن ئالدىدىن چىقىپ جاپاكەش پۇقرالارغا تويماي بېقىپ، يۇرىكى شامدەك ئېقىپ شۇنداق دېدى:

خوش بۇرادەر، يارانلەر،
بىللە ئويناپ ئۆتكەنلەر.
ئۆزرەمنى ئېيتىپ قالاي،
قەشقەرگە كېتىپ قالاي.

داغی پەرزەنت ئانامنىڭ،
قان ـ قېرىنداش ئۇكامنىڭ،
مېھرىگە قېنىمۇالاي.
قىلغان بولسام مەنمەنلىك،
ئۆتكەن بولسا سەۋەنلىك،
كەچۈرۈڭلار، يۈرتداشلار،
خەير خوش، قېرىنداشلار.

ئەلقىسسە، سېيىت نوچى يار ـ بۇرادەرلىرى بىلەن خوشلىشىپ، قەشقەرگە قاراپ يول ئالدى. ئۇچ-تۇرپاندىن ئۇزاپ كەتكەندە، مارالبېشىنىڭ تۇمشۇقىغا يەتكەندە نوچىنىڭ ئېتى بىر شورلۇق يەرگە پاتتى. سېيىت نوچى ئاتتىن چۈشۈپ كۆتۈرۈپ تارتتى. تۇز ئارتقان ئېشەكنى ھەيدەپ پاتقاقتىن ئامان چىققان بىر تۇزچى بوۋاي بۇ ھالنى كۆرۈپ ھەيران قالدى. سېيىت نوچىغا يارەملىشىپ ئاتنى تارتىۋالدى. تۇزچى بوۋاي ئېيتتىكى:

ئوغلۇم سېنىڭ چىرايىڭ،
زەپمۇ ئىللىق كۆرۈندى.
ئېتىڭ پېتىپ شورلۇقتا،
خەۋپتىن خەۋەر بىلىندى.
سەپىرىڭدىن بىر گۇمان،
ئايان بولدى كۆڭلۈمگە.
مەنزىلىڭگە يەتكۈنچە،
ئاگاھ بولغىن ئۆزۈڭگە.
ئېيتقىن نېمە قىسمەت بار؟
سەپىرىڭدە، ئىشىڭدا،
ئۆتكەن قانداق خىسلەت بار؟
سېنىڭ مىسكىن بېشىڭدا.

ئەلقىسسە، سېيىت نوچى تۇزچى بوۋايغا سەرگۈزەشتلىرىنى ھېكايە قىلىپ بەردى. ما دارېنىنىڭ خېتىنى قويىنىدىن ئېلىپ پوتىسىغا مەھكەم تۇگدى.

تۇزچى بوۋاي ئېيتتىكى:

ــ ئەي ئوغلۇم، ئۇشبۇ خەتنى يېنىڭدا ساقلاپ يۈردۈڭمۇ؟ خەتنى ئېچىپ ئوقۇپ كۆردۈڭمۇ؟ بۇ زامانىنىڭ ئامباللىرىدا ئىنساپ قالمىدى. نادانلىق قىلىپ، تەۋەككۇل كەمىرىدە بېلىڭنى باغلىما، دارېنىنىڭ خېتىنى سەل چاغلىما، پالاكەت باسمىسۇن سېنى، خەتنى ئوقۇپ باقايلى قېنى.

سېيىت نوچى ئېيتتىكى:

ئامانەتكە خيانەت،
نامەرد ئىشدۇر.
پالاكەتنىڭ ئامرىقى،
قورققاق كىشىدۇر .
هاياتىمدا نامەردلىك
قىلغان ئەمەسمەن.
جاننى ئالتۇن ـ كۈمۈشكە،
ساتقان ئەمەسمەن.

كەلسە ئەجەل ناۋادا،
جاننى ئالادۇر.
سۇلار ئېقىپ ئاستىدا،
تاشلار قالادۇر.
قەشقەرىمدە يارەن كۆپ،
يالغۇز ئەمەسمەن.
كىمكى قىلسا يامانلىق،
ئادەم دېمەسمەن.

تۇزچى بوۋاي ئېيتتىكى: «خەير، ئوغلۇم، ساڭا ئاقيول بولسۇن، خەۋپ ـ خەتەر سەندىن يىراق تۇرسۇن. دۇشمىنىڭ قان قۇسۇپ ئۆلسۇن، دوستلىرىڭ شاد ـ خۇرام كۈلسۇن.»

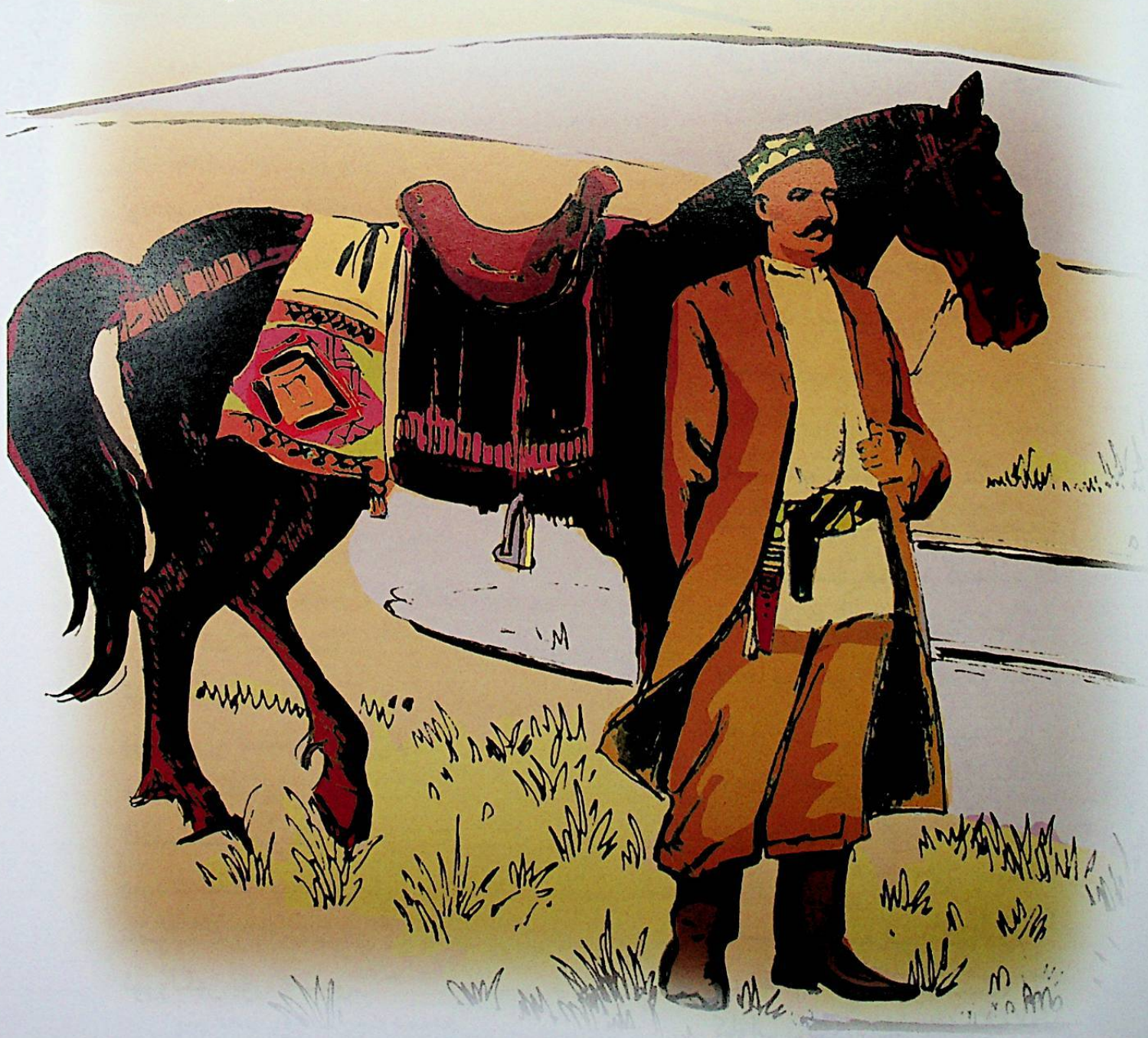
ئەلقىسسە، سېيىت نوچى تۇزچى بوۋاي بىلەن خەيرلىشىپ ئېتىغا يەنە مىندى، ئالغا قاراپ يول يۈردى، يول يۈرگەندىمۇ مول يۈردى. يولنى كۆپ بېسىپ، كۆرگەنلا يەردە كىشىلەر قازان ئېسىپ، ئاخىر دەمدە قەشقەرگە يېتىپ باردى. قان ـ ياش ئاقار تۇمەن دەريا‌سى بىلەن كوزىچى ياربېشىنى كۆردى.

سېيىت نوچى دېگەن گاڭگۇڭ،
دۆڭنىڭ ئۈستىگە چىقسا.
ئانا مېھرىنىڭ شامى،
باغرىدا ئېرىپ ئاقسا.
هەر ياقتىن خاراب يۈرتى،
هەسرەت ئوتىنى ياقسا.
تۇمەن تولغۇدەك قان ـ ياش،
تۇرماي تامچىلاپ ئاقسا.
ياش تولغان كۆزى بىرلە،
تويماي هەر تامان باقسا،
ئىشككە كېلىپ قاقسا،
ئىشىك تاقىلىپ قاپتۇ،
چىراغمۇ ئۆچۈپ قاپتۇ.
ئانىسى غېرىب مەزلۇم،
ئاھ ... چېكىپ يېتىپ قاپتۇ،
غەملەرگە پېتىپ قاپتۇ،
ئۇخلاپمۇ قېتىپ قاپتۇ.
جان ئانا... جېنىم ئانا...
دەپتۇ سۆزىنى باشلاپ.
ئاڭلىتالماي ئۆگزىگە،
قوشلاپ چالمىنى تاشلاپ.

يەنە تەكرار توۋلاپتۇ،
بوتىلاقتەك بوزلاپتۇ.
جاراهەتلىك باغرىنى،
هەسرەتلىرى تۇزلاپتۇ،
توۋلاشلىرى تېزلەپتۇ.
ئاخىر ئاڭلاپ ئانىسى،
ياندۇرۇپتۇ چىراغنى.
ئويلاپ يېقىن ـ يىراقنى،
ئىچىنى خىيال ئوراپتۇ،
كىملىكىنى سوراپتۇ.
«جان ئانا، جېنىم ئانا»
دېگەن بىر سادا كەلدى.
«ئىشىكنى ئاچ، جان ئانا،
مۇساپىر بالاڭ كەلدى.»
شۇ سۆز بىلەن ئانىسى،
ئىشككە ئوقتەك ئېتىلىپ،
سۆزگە قان ـ ياش قېتىلىپ،
بوينىغا گىرە سېلىپ،
«هارماڭ، بالىكام» دەپتۇ.
يىرتىق داستىخان ئېچىلىپ،
گۈلە ـ قاقلار چېچىلىپ،

هېجىردا چاي ئىچىلىپ،
ئۆيگە ئادەم تولۇپتۇ،
تۇنمۇ تامام بولۇپتۇ.
ئەتىسى تاڭ ئاتقاندا،
مەزىن ئەزان ئېيتقاندا،
سېيىت نوچى جامەدە
جامەئەتنى كۆرۈپتۇ.
يىغلاپتۇ ھەم كۈلۈپتۇ.
ئۆيگە قايتىپ كېلىپتۇ،
ئېگىلىپ سالام بېرىپتۇ.
پەستە تۇرۇپ قول باغلاپ،
چاپان كىيىپ بەل باغلاپ،
ئانىسىغا خۇش قاراپ،
شۇنداق بىر سۆز قىلىپتۇ.

«مەن يامۇلغا كىرەيمەن،
ما تىتەينى كۆرەيمەن.
ئالدى بىلەن ئۇنىڭغا،
ھۆرمەت سالام بېرەيمەن.
سۈكرە ئامانەت خەتنى،
ئۆز قولىغا بېرەيمەن.»
شۇنداق دەپ سېيىت ئاخۇن،
ئىجازەتنىمۇ ئاپتۇ.
خۇداغا ئامانەت دەپ،
ئانا ئىشىكتە قاپتۇ.
خەتنى ئوقۇپ ماتىتەي،
باشنى ئاستا چايقاپتۇ.
يۈمشاق كۈلكىدىن نوچى،
ھەر ئەھۋالنى بايقاپتۇ.

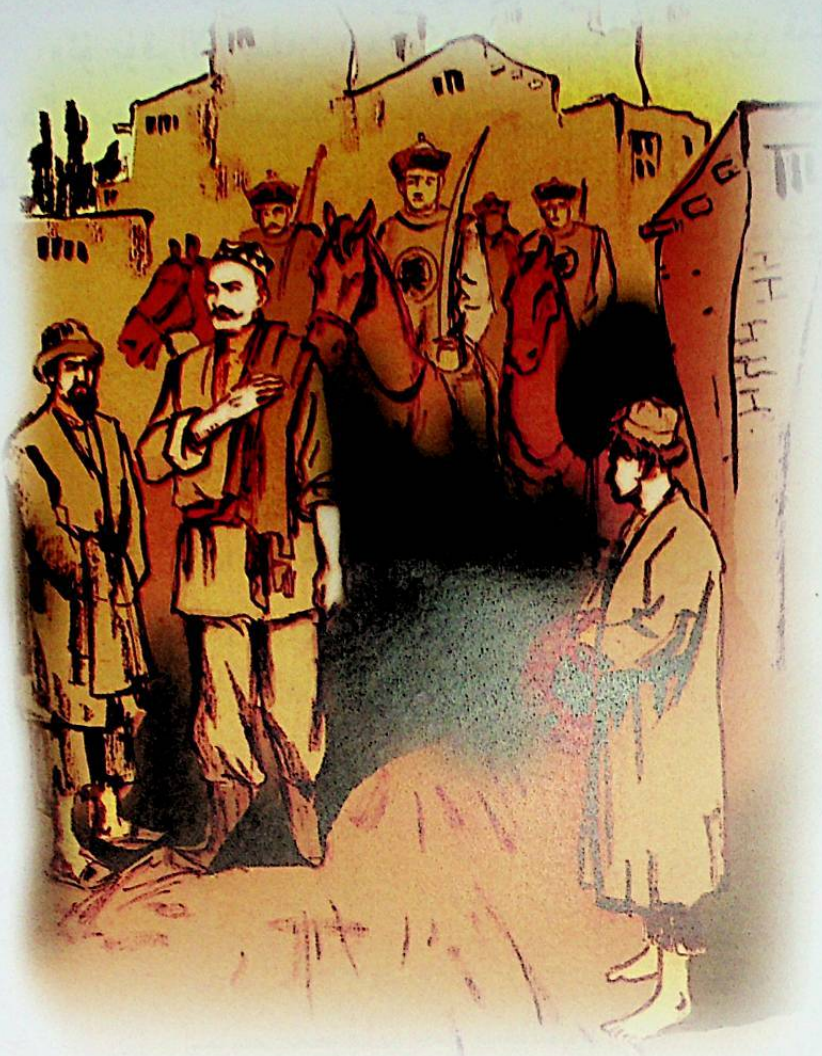

شۇندا تۇزچى بوۋاينى،
دەررۇ يادىغا ئاپتۇ.
شۇ ئوي، شۇ خىيال بىرلە،
تىتەيگە قاراپ قاپتۇ.
سۇئرە سۆزلەپ ما تىتەي،
ئۇچ كۈنلۈك سۇرۇك دەپتۇ.
ئۇچ كۈن كېيىن يامۇلغا،
سەن ئۆزۈڭلا كەل دەپتۇ.
بىز كېڭەشنى پۈتتۈرسەك،
پىشانەڭگە يېزىلغان
كارامەتنى كۆر دەپتۇ.

ئۇچىنچى كۈن سېيىت ئاخۇن،
ئاجايىپ چۇش كۆرۈپتۇ.
چۈشىدە تېخى شۇنچە،
نۇرغۇنلا ئىش كۆرۈپتۇ:
چوڭ يولدا كېتىپ بېرىپ،
قارا ئىتنى كۆرۈپتۇ،
ئويغىنىپ ئۇ ئويلاپتۇ،
باش ـ ئاياغدىن ئويىنى.
دەرھال بېرىپ هامامغا،
سۇغا ساپتۇ بويىنى.
ئانىسىغا سۆز قوشۇپ،
دەپتۇ: سەندىن سورايمەن.
بۈگۈن ئۇلۇغ جۈمە كۈن،
ئاپاق غوجامغا چىقىپ،
نامىز ئوقۇپ كىرەيمەن.
ئانا بېرىپ ئىجازەت،
ئىشىك تۈۋىدە قاپتۇ.
دۇئا بىرلە سېيىت ئاخۇن،
هەزرەت ياققا يول ئاپتۇ...
ئاڭلىناتتى هەرياندىن،
دەرد ـ ئەلەم، پىغان زارى.
تاشۋايدەك راۋابچىنىڭ،
ئۇزۇلگەن يۈرەك تارى.

ئۇجمىلىك باغ ئەتراپى،
ئايلىنىپتۇ مازارغا.
يالىڭاچ تەن، يوقسۇللار،
چىقالماپتۇ بازارغا.
ئارىلاپ سېيىت نوچى،
كۆردى ئەلنىڭ هالىنى.
بۇلاپ ئالغان ئاچ كۆزلەر،
يۈرتنىڭ بار ـ يوق مالىنى.
كۆزى چۈشتى هەر يەردە،
ياخشى بىلەن يامانغا.
يۈرىكىدە ئوت ياندى،
لەنەت ئوقۇپ زامانغا.
هەممە يۈرتتا خار پۇقرا،
دەرد ـ ئەلەمگە يار پۇقرا.
قان يىغلايدۇ هەسرەتتە،
بۇردا نانغا زار پۇقرا.
ئاھ ... خۇدايا، ئالەمنى،
ئۆزۈڭ ئالغان هۆددەڭگە.
رەھىم ـ شەپقەت قىلساڭچۇ،
بىزدەك مىسكىن بەندەڭگە.
ئالىمىڭنى كەڭ قىلىپ،
زامانەڭنى تار قىپسەن.
ئادىمىڭنى ئەلەملەپ،
ئىت ـ ئېشەكتەك خار قىپسەن.
شاپائەت قىل قەشقەرگە،
شەپقىتىڭنى ياغقۇزغىن.
قانغا تويماس زالىمنى،
ئۆزۈڭ زاۋال تاپقۇزغىن.
سېيىت نوچى هەر يەردە،
يىرتىق چاپان، تون كۆردى.
تونىنى بويلاپ تۆكۈلگەن،
لەختە ـ لەختە خۇن كۆردى.
يۈرەك ـ باغرى ئۆرتىنىپ،
كاۋاپ بولۇپ يانىتتى.

ساماۋاردا ئولتۇرۇپ،
ئىچ - قارىننى تولدۇرۇپ،
ئەل - يۇرت بىلەن مۇڭدىشىپ،
دىداربغا قاناتتى.
ساماۋارنىڭ چۆرىسى،
ئادەم بىلەن لىق تولغان.
ئۇلۇغ - ئۇششاق قەشقەرلىك،
ئەتراپىغا جەم بولغان.
چىقىپ كەپتۇ بىر چاغدا،
بىر توپ چېرىك ئات بىلەن.
يارلىق ئېلىپ يامۇلدىن،
تىتەي يازغان خەت بىلەن.
چېرىك سالام بېرىپتۇ،
قاتارلىشىپ تۇرۇپتۇ.
سېيىت ئۇقۇپ ئەھۋالنى،
دەرھال يولغا يۈرۈپتۇ.
دوست - يارەنلەر ئەگىشىپ،
تولىسى گەپ تەگىشىپ،
يۈرگەندە تېز يۈرۈپتۇ،
كۆپ خىياللار سۈرۈپتۇ.
تۇنده كۆرگەن چۈشىنى،
يول توسقان قارا ئىتنى،
قانچە تەكرار كۆرۈپتۇ.
شەھەرگە يېقىن كەلگەندە،
قارىغا[32] سۇ بەرگەندە،
كۈسۈلدىشىپ چېرىكلەر،
سۆزلەشكەننى كۆرگەندە،
«نېمە گەپ؟» دەپ سوراپتۇ،
جاۋابىنى تىڭشاپتۇ.
«باغلاپ ئەكىر» دېگەننى،
چېرىكلەردىن ئاڭلاپتۇ.
ئاڭلاپتۇ - دە، دەرھاللا،
ئۆز - ئۆزىنى ئوڭلاپتۇ.
بەلنى مەھكەم باغلاپتۇ.
باغلاڭلار دەپ قولىنى،

ئارقىسىغا جۇغلاپتۇ.
ئۇ ئۆزىنى يولۋاستەك،
گويا شىرەك چاغلاپتۇ.
چېرىك دېگەن تىترىشىپ،
چۈرەن ئوخشاش چىرمىشىپ،
سېيىت ئاخۇننى باغلاپتۇ.
ئاندىن بىر سۆز ئاڭلاپتۇ:
«ھېچ گۇناھ يوق سىلەردە،
خانىمىڭ ۋاجىپ يارلىقى،
يۈرت - جامائەت خوش ئەمدى.
رىزا بولۇڭ قەشقەرلىك
ئۇلۇغ - ئۇششاق بارلىقى.»
يۈرت شۇ سۆزنى ئاڭلاپتۇ،
يۈرەك - باغرىن داغلاپتۇ.
كۆكرەك كېرىپ سېيىت ئاخۇن،
ئالغا ماڭغان چاغلاردا
ھەممە ھۆر - ھۆر يىغلاپتۇ.

ئەمدى گەپنى قەشقەرنىڭ دارىنلىرىدىن ئاڭلايمىز:

«ئۇ پۇقرالار بىلەن دىدار كۆرۈشۈپ بولغۇچە يوق قىلىۋەتمەسلىك بىزگە ئامانلىق بولماس، شۇڭا دەرھال سەكسەن چېرىك ھازىر بولسۇن، سېيىت نوچىنى تۇتۇشقا يۈرسۇن، سېيىت نوچى گۇندىخانىغا كەلتۈرۈلسۇن». سېيىت نوچىنى ئاشۇنداق كەلتۈرۈشتى. سېيىت نوچى ما تىتەينى كۆرمەك تەلىپىنى بەردى، تىتەي قوبۇل كۆردى. سېيىت نوچى شۇنداق دەپتۇ:

كېزىپ دەشتى باياۋان،
ئاشتىم تاغ ـ داۋان.
نەگە بارسام پۇقرانىڭ،
ھالى بەك يامان.
رەڭگى سولغۇن، زەپىران،
باغرى لەخته قان.
ئىچكىنى ئوغا، زەھەر،
چەككىنى پىغان.

ئوچتۇرپاندا ما دوتەي،
يىزىپ بەردى خەت.
سىزگە تىلەپ ئامانلىق،
بەخت ـ پاراغەت.
ما دوتەينىڭ خېتىنى،
مەندىن ئالدىڭىز.
ئەمدىن نېچۇن بىلمەدىم،
ئايىنىپ قالدىڭىز؟

ئەلقىسسە، ما تىتەي مۇغەمبەرلىك بىلەن سېيىت گاڭگۇڭغا قاراپ قالدى، خۇپسەنلىك بىلەن ھېچنېمىنى ئۇقماس كىشى بولۇۋېلىپ ئۆز يېغىدا ئۆزىنى قورۇشقا پۇرسەت تاپتى، ھىيلە ـ مىكىرلىك نىقابىنى يۈزىگە تارتتى:

ھەي نوچى، سېيىت گاڭگۇڭ،
ئۆزۈڭنىڭ ئۆلۈم نامەڭنى،
سەن ئۆزۈڭ ئېلىپ كەپسەن،
مېنىڭ بۇ يۇرىكىمگە،
نادامەت سېلىپ كەپسەن.
خەت بىلەن مېنىڭ بىلسەڭ،
كۆكسۈمگە پىچاق پاتتى.
قانداق قىلىمىز، گاڭگۇڭ،
ئەجەبمۇ بېشىم قاتتى.
مەن ساڭا ئىدىم ئامراق،
ئۆلتۈرەي سېنى قانداق؟
ئۆلتۈرمەي دېسەم نوچى،
خانىڭ يارلىقى شۇنداق.

ئەي ئامبال، ــ دېدى گاڭگۇڭ ، ــ
تەڭلىكتە تۇرۇپ قالما.
خانىڭ ئالدىدا ئاسىي،
گۇناھكار بولۇپ قالما.
چېرىكلەرگە ئېيت دەرھال،
مىلتىقىغا ئوق سالسۇن.
مويتۇڭزىغا ئېپ چىقىپ،
ھايالسىز جېنىم ئالسۇن.
ئەزىزانە قەشقەرلىك،
مېنى بىر كۆرۈپ قالسۇن!...
جاللاتلار كېلىپ شۇ دەم،
بوينىغا تاقاق سالدى.
پۇتىغا سېلىپ ئىشكەل،
زىندان باغرىغا ئالدى.
ئون تۆت كۈن ئۆتۈپ كەتتى،
تاقىتى تۈگەپ كەتتى.
مەرد يىگىت سېيىت گاڭگۇڭ،
سۆزىنى بايان ئەتتى.
دېدى ئۇ: چىدامىم يوق،
يا بۆلەك تەمەيمە يوق،
ئۆلتۈرسەڭ بۇگۈن ئۆلتۈر،
جۈمە كۈن كېلىپ يەتتى.
.....
جەم بولۇشتى ئامبالار،
يەڭگۈشلىشىپ تامبالار.
«داچەي ھارۋىنى قوش دەپ»
يارلىق قىلدى دەرھاللا.
تۆت ئاتلىق يوغان ھارۋا،
تەييار بولدى، تەخ بولدى.
سېيىت نوچىنى ئاتماقتا،
ئېلىپ ماڭار ۋاخ بولدى.
ئات ھارۋىنى قاتقاندا،
توققۇز پاي پو ئاتقاندا،
تۆت دەرۋازىغا يۈزدىن
تۆت يۈز چېرىك پاتقاندا،
يورغىلىشىپ ھەر يانغا،
تەپىرلىشىپ ياتقاندا،
تەشۋىش تولغان باشلىرى،
قارا تاشتەك قاتقاندا،
سېيىت نوچىنى چىڭ باغلاپ،
ئوردا ئالدىغا ئېپ كەلدى.
ئۇ ھارۋىدا تىك توختاپ،
شۇنداق سۆزنى دەپ كەلدى:
«خوش، ئامان بول، قەشقەرلىك،
جانجىگەرلەر ـ تۇغقانلار.
بۇگۈن جۈمە، قۇلاق سال،
سۆز قەدرىنى ئۇققانلار.
جامائەت جەم بولۇپسىز،
مېنىڭدىن بولۇڭ رازى.
مەھشەردە كۆرۈشكەيمىز،
بولغىنىدا خۇدا قازى.
گۇناھسىز ئۆلەر بولدۇم،
نادانلىق بالاسىدىن.
كىملەر قۇتۇلۇپ قالغان،
زالىمنىڭ جازاسىدىن!
ھەي قەشقەرلىك، قەشقەرلىك،
مېنى ئۇنتۇپ قالماڭلار.
مەندەك بولماي دېسەڭلار،
ھەرگىز نادان بولماڭلار.
نادانلىق ئېلىپ كەتتى،
يىگىتلىكتە باشىمنى.
مېنىڭدەك ئېلىپ كەتكەن،
ھاشىمدەك ئاداشىمنى.
خەتنى بىلمىگەن ئادەم،

بېشىدا كېزەر ماتەم.
خەت بىلمەس نادانلارغا،
قاراڭغۇ ئىكەن ئالەم.
ئوقۇڭلار ئۆزۈڭلارمۇ،
تەلىم ئالسۇن ياش باللا.
قەلبىڭلاردا قېپقالسۇن
قىساسىڭلار ـ ئەنتىڭلار!

.....

مەمەتخان ئىنىم قالدى،
جان ئانام ئۇنى باقسۇن.
مەيلى ئاتسا زالىملار،
قەشقەرگە قېنىم ئاقسۇن.
قەبرەمنى كۆرۈپ خەلقىم،
ئىبرەت ئالغۇسى مەندىن.
قان قەرزىم، قىساسىمغا،
ئۇمىد كۈتمەن سەندىن.
رازى بولغىن قەشقەرلىك،
ئەل ـ يۇرتداشلار خوش ئەمدى.
بىللە ئويناپ تەڭ ئۆسكەن
يارۇ دوستلار خوش ئەمدى!»

.....

خالايىق نىدا ئەيلەپ،
ياشنى تولدۇرۇپ كۆزگە.
مۇڭ ـ زارى ناۋا ئەيلەپ،
چۈشتى نالىلىك سۆزگە:
«كاج پەلەكنىڭ قىسمىتى،
بۇ كۈننى ساپتۇ سىزگە.
كۈن ئالماق بۇ قەشقەردە،
بولمامدۇ راۋا بىزگە؟!...
بىرنى ئوق بىلەن ئاتسا،
ئوننى جادۇغا باسسا،
يۈزنى دارغا ئاسسا،
مىڭلاپ گۈنددا ياتسا،
ئادەم بېشىنى توغراپ،
تاغنىڭ تېشىغا قاتسا،
دەردىمەن بىر گۈناھكارغا،
مىڭنى ئېلىپ چاتسا.
بۇ ئالەم زىمىستانلىق،
بولدى بىر گۆرىستانلىك.
گۆرىستاندا ئۆتەرمۇ،
بەختى قارا قەشقەرلىك...»

.....

سېيىت ئاخۇن، سېيىت گاڭگۇڭ،
يۈرتتىن رازىلىق ئالدى.
هارۇنمۇ قومۇش بازىرى[33]
يېنىغا بېرىپ قالدى.
«ئات!» دېدى سېيىت گاڭگۇڭ
هارۇندىن تۆۋەن سەكرەپ:
«ئات جاللات! ئۇدۇللاپ ئات!!
يۈرەككە ئۇدۇل چەللەپ.»
چېقىر كۆزلۈك بىر جاللات،
مىلتىقنى راسا بەللەپ،
سېيىت گاڭگۇڭنىڭ ئالدىدا،
تۇردى كۆزىگە تەڭلەپ.
ئارقا ياقتىن جىڭ جاللات،
دەرھال تەپكىنى باستى.
پىستان چېقىپ مىلتىقى،
ئۆزى يىقىلىپ ياتتى.
ئىككىنچى رەت ئاتقان ئوق،
كېلىپ تەگدى تاغاققا.
سېيىت ئاخۇن دېدى شۇ دەم،
مىلتىق ئاتقان جاللاتقا:
«مېنى ئاتساڭ ئۇستاڭ ئات،
نائۇستاڭ يېقىن كەلمە.
سول كۆكسۈمنى چەللەپ ئات،
جا ئۇستاڭ يېقىن كەلمە....
مە، هەققىگە ئاق تەڭگە»
دېدى سۆزىنى باشلاپ.

بىر سەرلىك كۈموش پۇلنى،
جاللات ئالدىغا تاشلاپ.
جاللات ئالدى ياچەننى
چىشلىرىنى ھىڭگايتىپ.
تەلەپكە مۇۋاپىق ئۇ،
ئۇچ ماڭدام كېيىن قايتىپ.
.....
سېيىت ئاخۇن، سېيىت گاڭگۇك،
تىك تۇرار ئىدى سۆزلەپ.
ماداخۇ دېگەن جاللات،
ئاتتى جايىنى كۆزلەپ.
يەتتە پاي ئوق تەگكەندە،
ئېگىز چىنار يىقىلدى.
ھەيۋەت بىلەن گۈلدۈرلەپ،
كۆكتە چاقماق چېقىلدى...
قەشقەر ئاسمىنى بويلاپ،
ئۇچمىغان بۇگۇن كەپتەر،
سىم ـ سىم تۆكۈلەر يامغۇر،
بۇلۇتلار كېزەر كۆكتە.
قاغىلار قاقىلدايدۇ،
سېپىلدىكى پوتەيدە.
بىزگە شەپقەت بارمىكىن،
شىيەنگەن بىلەن دوتەيدە؟!
دوتەي بىلەن شىيەنگەننىڭ،
ئىچكەنلىرى قان بولدى.
قەشقەرلىكنىڭ كۆز يېشى،
سەل بىلەن قىيان بولدى.
شىيەنگەن بىلەن دوتەينىڭ،
كىملىكى ئايان بولدى.
دەرد تولغان يۈرەكلەردىن،
بۇ سۆزلەر بايان بولدى.

سېيىت ئاخۇن، سېيىت گاڭگۇك،
جېنىدىن جۈدا بولدى.
ئەزىزانە قەشقەرنىڭ
شۇڭقارى ئادا بولدى.
.....
سېيىت ئاخۇن ئۆلۈپ كەتتى،
تۈپراققا كىرىپ كەتتى.
بۇ ئەلەم ـ مۇسىبەتتىن
يۈرەككە خۇن تولۇپ كەتتى.
چالدى چاكىچاك قەشقەر،
مۇڭ تولغان راۋابىنى.
ئايەم كۈنلىرى كەلسە
تەرك ئەتمەي تاۋابىنى.
مۇڭلۇق قەبرىگە سۈركەپ،
باغرىنىڭ كاۋاپىنى.
ئوغلىغا دۇئا ئەيلەپ،
يوللىغاي ساۋابىنى.
ئۆلمىسەك ئىچەرمىز دەپ،
تالاڭ ۋەسلى شارابىنى.

تۆمۇر خەلىپە ھەققىدە

ئۇچ كۈرە بۇغداي ئۇن تارتتۇق،
ھەممە خەققە ئاش بولدى.
تۆمۇر خەلىپە دېگەن باتۇر،
ئون ئىككى تاغقا باش بولدى.

قورايلىق تۆمۇر باتۇر،
پۈتۈن تاغلىقنى قوزغاتقان.
غول ئىچىدە چېرىكلەرنىڭ،
مېڭىسىدىن قان چاچقان.

قارلۇغۇم قاغۇم سايان،
سەرگۈنچۈكۈم سەرۋەڭ سايان.
تاغچىلار تاغقا ماڭغاندا
قالغانلار قاراپ قالغان.

لەپ ـ لەپ قىلىپ قار ياغدى،
تاغلارنى بويلاپ.
كۆرەر كۆزۈم كۆرمەس بولدى،
دۈشمەننى پايلاپ.

جاڭگالدا توشقان،
يەرنى چىڭدايدۇ.
بۇ زامانىنىڭ ئەسكەرلىرى،
شەھەرنى بۇلغايدۇ.

كۈن قىزىل چىققاندا،
ئاتلىرىمىزنى يالليدۇق.

دۈشمەنلەر كېلىپ قالسا،
مۆكۈۋېلىپ ئالدىدۇق.

بۇ تاغلارنىڭ ئارقىسىدا،
يىلپىز بىلەن شىرلار بار.
كەچ بولدى دەپ قالماڭلار،
قوغدايدىغان ئەرلەر بار.

داۋان تۆۋەن چۈشۈپ كەلدۇق،
ئاتلار ئىنىنتىپ.
بوينىمىزدا كۈمۈش مىلتىق،
يار قۇلان ئاتىپ.

خوي غېرىب بولدى كىشى،
باغداش دېگەن تاغ ئىچىدە.
قاناتىم بولسا ئۇچارمەن،
تۇن قاراڭغۇ كېچىدە.

ئەمتى بېشى بۇلاقتا،
سېغىزخان شوخ سايرىدى.
دۈشمەن كەلگەننى ئاڭلاپ،
پالگانلار ھەر تەرەپكە تارىدى.

ئاتلار ئورۇق، يوللار يىراق،
جانلاردىن ئۆتتى.
ئاتنى سېمىز ساقلىغانلار،
قۇش بولۇپ ئۇچتى.

بۆلۆ داۋان ئاشماغۇنچه،
قارا كۆرۈنمەس.
قارا يورغا مىنمەگۈنچه،
يورغا تۇزۈلمەس.

مىلتىقمنى مەن ئېسىپ،
تاغلاردا ئوۋ ئوۋلىدىم.
ئۇچ بالامنىڭ دەردىده،
بوتىلاقتەك بوزلىدىم.

هوگا بۇلۇت ئۇستۈمده،
دۇشمەن مېنىڭ قەستىمده.
مەن خۇداغا راست بولسام،
دۇشمەن ئاياغ ئاستىمدا.

سەن بىزنى سوقتۇم دەمسەن،
سېپى يوق قامچاڭ بىلەن.
خۇدايىم كەسسۇن قولۇڭنى،
ئۆتمىگەن قايچاڭ بىلەن.

ئاق ئۇننىڭ ئۇچىنى،
ئۇماچ قىلۇر ئەر ئىدۇق.
نوغالچىدا دۇشمەننى،
قوماچ قىلۇر ئەر ئىدۇق.

كۆشۆتىدىكى دەڭده،
توققۇز قازان ئېسىپتۇ.
ئۇماچ ئىچكەن باتۇرلار،
شىرداق سېلىپ يېتىپتۇ.

ئاق قوناقنىڭ ئۇمىچى،
ئېغىز ـ بۇرۇننى كۆيدۇردى.
تاغ پالۋانلىرى يىغىلىپ،
خاۋارىجلارنى ئۆلتۈردى.

ئەجەب قاتتىق جەڭ بولدى،
كۆشۆتىدىكى دەڭده.

جەڭتەي بىلەن ئېتىشىپ،
سېيىت ئۆلدى شۇ دەڭده.

تۆمۈر خەلىپه خوخەندۇر،
ياۋغا ئوقلار يېگۈزدى.
مەنمەن دېگەن دارىننى،
قاراڭ، خوش ـ خوش دېگۈزدى.

شاه مەخسۇتتىن خەت چىقتى،
ئوقالماستىن دۇگلەتتۇق.
سۇخەنچى بولغان لالمىنى
تاغ بېشىدا تېكىلەتتۇق.

پاشالىقتىن خەت چىقسا،
ئوقالمايمۇ دۇگلەتتى.
ئەمەت دېگەن لوخۇنى
سۇپه تاشقا تىكلەتتى.

تۆۋەينىدىن چېرىك چىقتى،
ئەلىمنى دېڭگايتىپ.
ئاخۇن موللىلار قاچتى،
سەللىسىنى قېڭغايتىپ.

چېڭۈاڭ غوجام خەت بەردى،
جۇڭجاڭلارنى بەرسۇن دەپ.
تۆمۈر خەلىپه خەت بەردى،
«ئۇرۇشار بولسا كەلسۇن» دەپ.

ئۇچ يىل ياتتۇق شوپۇلدا،
ئارچا بىلەن ئوت قالاپ.
بابلايلى دەپ دۇشمەننى،
قۇمۇل يولىغا قاراپ.

ئالته ئاي ياتتۇق شوپۇلدا،
سۆكسۆك بىلەن ئوت قالاپ.
ياخشىنىڭ سۆزى بىلەن،
ياماننىڭ يولىغا قاراپ.

ئېتىمنى مەن باغلىدىم،
ئېغىلدىكى ئوقۇرغا.
خەقنىڭ كۆڭلى باقمايدۇ،
داشەي دېگەن كۈپۈرغا.

يەن داشەيمۇ كەلگەندە
تولا سوقتى داڭ ـ داڭنى.
تاغچىلارمۇ ئەر ئىكەن،
تارتىۋالدى جۈڭجاڭنى.

ئاقچۇق سېيىدا تۇزدە،
بوران قوپتى گۈركىرەپ.

توخۇ يۇرەك چەن دارېن
مەيدانغا چىقتى ھۆركىرەپ.

ئېگىز تاغنىڭ ئارقىسىدا،
يىلپىز بىلەن شىرلار بار.
دۈشمەن بىلەن جەڭ قىلىپ،
جۈڭجاڭ ئالغان ئەرلەر بار.

قۇمۇلدىن ئەسكەر ئاچچىقتى،
چەن دارېن دېگەن چوقۇر.
تاغچى پالگانلار كەلسە،
خۇددى چاشقاندەك قاچۇر.

چېرىكلەرمۇ ئاتمىدىكەن،
يەرنى كولاپ ياتمىدىكەن.
تاغچى پالگان ئاتمىدىكەن،
مېڭىسىنى چاچمىدىكەن.

ئاقچۇق سېيى ئوپۇركەن،
چەن دارىن دېگەن چوقۇركەن.
تاغچى پالگانلار چۈشسە،
چەن دارىنمۇ قوقۇركەن.

چەن دارىنلار ئاتمىدۇ،
تۇرۇك تېغىنىڭ تېشىغا.
تاغچى پالگانلار ئاتمىدۇ،
چېرىكلەرنىڭ بېشىغا.

ئاقچۇق سېيىغا چىقىپ،
چەن دارىنغا ئوق ئاتتۇق.
چەن دارىنلار زور چىقىپ،
يارداڭ ياقىلاپ قاچتۇق.

ئاقچۇق يولى تاش ئىكەن،
راجى بالا ياش ئىكەن.
سوراپ باقچۇ، نېمە دەيدۇ،
مەرگەن توختى باش ئىكەن.

تاغچى پالگانلار ئاتلاندى،
ئاسماندىكى يۇلتۇزدەك.
چەن دارىننى ئويلاتتى،
جاڭگالدىكى توڭگۇزدەك.

چېرىكلەرنىڭ ئۆلۈكى،
چىڭخۇاڭمياۋغا پاتمىدى.
چەن دارىننىڭ لەشكىرى
يەرنى تېپىپ ياتمىدى.

قېيىن ئېگەر چاپتۇردى،
كىمخاب بىلەن ياپتۇردى.

يۈزى قارا شاھ مەخسۇت،
شۇنچە خەقنى ئۆلتۈردى.

ئېۋرغول دېگەن يەردە،
بىر تاتلىق بېغىر قىلغان.
يۈسۈپ ئاخۇن رەھمەتلىك
تورۇق ئاتنى يېغىر قىلغان.

تۇرۇكتە سوقۇشقاندا
ئايدىڭ بەگدىن تەر چىقتى.
بەش بەگنىڭ ئاراسىدا،
شا سېپلىم بەگ ئەر چىقتى.

كۆتەل بېشى تەنشىگدە،
ئالا ئىنەكنى ئۆلتۈرگەن.
بايچىلار گۆش تالىشىپ،
موللا ئەمەتنى كۆيدۈرگەن.

كۆتەل بېشى تەنشىگدە،
تەسكەن ئوتۇن چاپتۇق بىز.
قېرىمدىن شەھەر سوقۇپ،
ئوتتۇرىسىدا ياتتۇق بىز.

گۈمبىزىگە چىققانلار،
توققۇز قازان ئاسقانلار.
لوچىڭ شەھرىنى ئالالماي،
شاتراق ئۇرۇپ قاچقانلار.

قۇربان بەگنى كۆردۈڭمۇ،
سەن تۇرۇكتە تۇتتۇڭمۇ.
ئىستەكىنە قۇربان بەگ،
مېيسالىققا تويدۇڭمۇ.

تۆمۈر خەلىپە ئەۋەتتى،
سېيىت قورمالنى شوپۇلغا.
دورغا دەپ نامىلار بەردى،
سۇلتان مۆتىسىپ نان قۇلغا.

تۆمۇر خەلپەم ئاغرىپتۇ،
خەنجەر تۇتۇپ ئوقۇدى.
كۆچەك موللام بىچارە،
تازقارا بولۇپ چوقۇدى.

ئاق بوز ئاتنى مىنگەندە،
ئاتام بولمدۇ رازى.
ئۆلگەنلەر شېھىت كەتسە،
قالغانلار تامام غازى.

بىز ئۆلسەك ئۆلۈپ كەتتۇق،
ئەل - يۇرتلار ئامان قالسۇن.
بىزنى دېگەن يارەنلەر،
ئۆلمەستىن هايات قالسۇن.

كۆل بويىدا نېمىلەر بار،
ئۆردەك بىلەن غازلار بار.
ئۆردەك ئۆلسە، غاز قالسۇن،
دۇشمەن ئۆلۈپ، دوست قالسۇن.

تاغدا يايلىغان كالىلار
قارىغاي ئارىلاپ كەتتى.
دوست بولمىز دېگەنلەر،
ئەمدى ئايرىلىپ كەتتى.

سەن تولا دەيخاڭلىما،
ئاكام سېنى دەيخاڭلىتار.
ئالا ئاتنى مىندۇرۇپ،
قۇمۇل سايان دوڭغاقلىتار.

ۋادەرىخا، بۇلاردىن
كۆپ ئەلەم يەتتى.
ئازابىدىن يۇرەكلەرگە
دەزلەر كەتتى.

بۇ دۇنيادا مەنسۇپ دېگەن، شۇ قاتارلىق،
ئاخىرىدا ئۇلارنىمۇ تاشلاپ كەتتى.

تۆمۇر خەلپەم ئەر بولۇپ،
ئىنقىلابنى باشلىدى.
قوراي دېگەن يەرلەردىن،
ئۇمىد ئۈزۈپ تاشلىدى.

تۆمۇر خەلپە ئەر قوپۇپ،
توختاتمىدى ئىشىنى.
تەكەببۇرلۇق دەستىدىن،
تەڭ كۆرمىدى كىشىنى.

تۆمۇر خەلپە كەتتىغۇ،
ئۇرۇمچىگە يەتتىغۇ.
ئۇنىڭ يېنىغا ئۆتتۇم دەپ،
زەردى بىلەن كەتتىغۇ.

كۆشۈتىنىڭ داۋىندا،
ئاتا كۆكسىدە جۇغلا.
تۆمۈرنى تۇتۇپ بەرگەن
مەمەت قۇلدەك دورغىلا.

تۆۋەنىدىن چىقىپ كەلدى،
يۇمىلاق - يۇمىلاق قوڭغۇزلار.
تۆمۈرنى تۇتۇپ بەرگەن
مەمەت قۇلدەك توڭگۇزلار.

ئۇرۇمچىنىڭ يولىدا،
ئاتمىش يەردە بۇلاق بار.
تۆمۈرنى ئېلىپ چىقسا،
هەر كۈنىدە سوراق بار.

بۇ زامانىدا خوپىڭ يوق،
شاڭپاڭلاردا مەش قويدى.
بىر جىڭ تۆت سەر ئاش بېرىپ
پالۋانلارنى ئاچ قويدى.

ئۆچكۈزدۇمۇ - ئۆچكۈزدۇم،
نەنسەن تېغىدا چۇش كۆردۇم.

كېچه يېتىپ ئۇيقۇمدا،
بالىلىرىمنى چۈش كۆردۈم.

ئۇرۇمچىدىكى جاڭجۇڭلەر
ئۆلتۈرۈشكە مايىلدۇر.
پۇل بەرسىمۇ ئۇنمايدۇ،
جاڭجۇڭ دېگەن جاھىلدۇر.

مېنى ئۆلتۈرگۈدەك ئەمدى،
ئوقادۇرمەن ئىمانىمنى.
قىيامەت قايىم بولغاندا،
ئالادۇرمەن جاۋابىمنى.

جەڭتەي ئەسكىرى ساپتۇ،
ئاقچۇق يولىدا ئوقۇر.
تۆمۈر خەلپىنى ئۆلتۈرگەن،
چەن دارېن دېگەن چوقۇر.

ئۇرۇمچىنىڭ چېركى،
ئاتلىرىنى يالدىغان.
تۆمۈرنىمۇ ئۆلتۈرۈپ،
نەيزىسىنى قانلىغان.

تۆمۈرنى ئېلىپ چىقىپ،
ئاتمىش يەردە چاپتۇردى.
چىڭژاڭ غوجام بىر پاشا،
جۇنجۇاڭنىمۇ تاپتۇردى.

شۇ سەۋەبتىن چىللىدى،
تۆمۈر خەلپىنى جاڭجۇڭ.
تېپ دارېن دەپ نام بېرىپ،
دارغا ئاستى بۇ جاڭجۇڭ.

تۆمۈر خەلپە ئەر چىقىپ،
ئادەم توپلىدى ئۆزىگە.

ياڭ جاڭجۇڭ چىللاپ چىقىپ،
ئېتىۋەتتى كۆزىگە.

ئالەمگە پاتمىغان سەركە،
كۆندۈككە قانداق پاتقانسە؟
كۆندۈككە پاتساڭمۇ پاتقانسەن،
ئاغزىنى قانداق ياپقانسەن.

قوراي يولى ھەيۋەتلىك،
ئۇنىڭ ئىچى زەرەتلىك،
مۇرادىغا يەتمىگەن
تۆمۈر خەلپە رەھمەتلىك.

ئايرىلدۇق ئاداۋەتتە،
دەۋايىم قىيامەتتە.
ئايرىلغانغا ئۆلمەيمەن،
ئەقىدەمگە يىغلايمەن.

غوجنىيازھاجى

غوجنىيازنى بىلەمسەن،
ئون ئىككى تاغنىڭ دورغىسى.
تاغدىن تاغقا ئاتلانغان
چىلان توروُق يورغىسى.

چازىغا بەرگەن قازاق قوينىڭ
قوُيروُقىدا يېغى بار.
غوجنىياز ھاجى ئەر ئىكەن،
شەمۇ شەدە دېگى بار.

غوجنىيازنىڭ يىلقىسى،
قوتنىمدا سولاقلىق.
قوُمۇلدىن چېرىك چىقسا،
يوقىتىشقا قاراقلىق.

تاراتقۇلۇق غوللىرى،
ئاپئاق ـ ئاپئاق دەرەخلىق.
غوجنىيازنىڭ باتوُرلىرى،
ھەممىسلا ياراغلىق.

ئىككى غولنىڭ ئوتتوُرىسى،
غوجنىيازنىڭ ئوردىسى.
ماڭسا ياياق ماڭمايدوُ،
ئاستىدا ئاق يورغىسى.

غوجنىياز دېگەن باتوُر،
تاغلار باشىدا ياتوُر.
ئوك قولىدا تاپانچا،
چېرىكلەرنى كۆپ ئاتوُر.

غوجنىياز ياخشى ئەر،
ناخشىنى ياڭراق ئېيتىدوُ.
دوُشمەنلەرنى ئازغاشتوُروُپ،
تاغقا سولاپ يانجىيدوُ.

تاراتقۇلۇق يولىدا،
بىر كېيىكنى ئېتىۋالدىم.
جەڭلەر قىلغان ھاجىنى
قوشاققا قېتىۋالدىم.

غوجنىياز باتوُر ئىكەن،
بار ھوقوُقنى ئېلىۋالدى.
قاسىم پالگان مەرد ئىكەن،
ئونئاتارنى ئېسىۋالدى.

غوجنىياز ئەمدى سىز،
كۆڭلىڭىزنى كەڭ قىلىڭ.
ئون ئىككى تاغنىڭ چوڭلىرىنى،
ئۆزىڭىزگە تەڭ قىلىڭ.

غوجنىياز پالگاننى
ئۆزىمىزگە باش قىلدوُق.
قوغلاپ ـ سوُروُپ دوُشمەننى
كۆزلىرىنى ياش قىلدوُق.

ئوُدا ئوُچ يىل جەڭ بولدى،
ئاچ ـ يالىڭاچ قالمىدوُق.
مەدەت بەرگەچ غوجنىياز،
جەڭلەر قىلىپ ھارمىدوُق.

«ئاتاڭلار بولۇر رازى،
ئاناڭلار بولۇر رازى.
ئۆلسەڭلار شېھىت ئۆلۈڭلار،
قالغانلار تامام غازى.»

غوجىنىياز ياخشى ئەر،
قىبلە سايان ماڭىدۇ.
ناخشىنى تولا ئېيتىپ،
كۆڭۈللەرنى ئاچىدۇ.

غوجىنىياز ئاتلاندى
ھەر تەرەپتىن سەپ تارتىپ.
لودۇڭدىن چېرىك چىقتى،
ئەلەملىرىنى دېڭگايتىپ.

ئۇرۇمچىدىن لەشكەر كېلىپ،
قورشۇالدى لودۇڭنى.
غوجىنىياز جەڭ قىلىپ،
ئۇتۇۋالدى لوزۇڭنى.

چوڭ ئوتلاقتا ياتقاندا،
لودۇڭ سايان ئات سالدۇق.
چې گۈلۈچەننىڭ سېيىدا،
دۇ لۇيجاڭنى قاق سالدۇق.

لۇيجاڭ بولۇپ غوجىنىياز،
لودۇڭلاردا جەڭ قىلغان.
باتۇرلارچە جەڭ قىلىپ،
ئۆلۈك بىلەن شەر قىلغان.

ئىككىنچى ئاينىڭ ئون ئالتىسى،
لودۇڭلاردا سوقۇشتۇق.
خۇدايىمغا شۈكۈر ئېيتىپ،
نامـاز ـ نىياز ئوقۇشتۇق.

غوجىنىيازنىڭ ئاتلىرى،
تۇرپان يولىنى چارلايدۇ.
ئاتلىنىڭلار، ئوغلانلار،
بىزنى خۇدا قوللايدۇ.

غوجىنىياز جەڭ قىلىپ،
داۋانچىڭنى ئېلىۋالدى.
سۇغۇرۇپ ئېلىپ قىلىچنى
غىلاپىغا سېلىۋالدى.

دۇ لۇيجاڭ دېگەن ياۋنىڭ
باشلىرىنى كېسىپتۇ.
تۆگىلەرگە ئارتقۇچە،
تىن تارتقۇسىز سېسىپتۇ.

داۋانچىڭنىڭ تاغلىرى،
تاغدىن تولا كانلىرى.
داۋانچىڭدا جەڭ قىلغان،
قۇمۇللۇقنىڭ باللىرى.

بولبۇل تولا سايرايدۇ،
داۋانچىڭنىڭ يولىدا.
ئۆلمەيمەن دېگەن بىلەن،
جان خۇدانىڭ قولىدا.

داۋانچىنىڭ سۇلىرى،
توقسۇنلارغا ئاقمدۇ.
جىمى ياراغ ـ ئولجىلار،
غوجىنىيازغا باقمدۇ.

ما جۇڭگۇنىڭ دېگەن تۇڭگان،
جىمىسارىدا تۇرغاندۇ.
بىرلەشكەن كېلىشىمنى،
ئۆزى باشلىق بۇزغاندۇ.

گۈچۈڭدىكى ياراغنى،
غوجىنىياز ئالماقچى.
نىيىەت بۇزغان ما جۇڭىيىڭ،
ياراغلارنى بۇلىماقچى.

ئۇششاقتالدا جەڭ بولدى،
خەنجەر بىلەن سەپ تۇزدۇق.
نىيىەت بۇزغان دۇشمەننىڭ،
سەپلىرىنى بىز بۇزدۇق.

نىيىەت بۇزغان ما جۇڭىيىڭ،
كۈمۈشتە قېچىپ كەتتى.
روسىيىنىڭ قولىدا،
ئوت بولۇپ كۆيۈپ كەتتى.

غوجىنىياز جەڭ قىلىپ،
ھەر كۈرەشتە تاۋلاندى.
شېڭ شىسەي دېگەن قارىغۇ،
روسىيىگە باغلاندى.

شېڭ شىسەي دېگەن قارىغۇنىڭ
زۇلمى ھەددىدىن ئاشتى.
ئاچ كۆزلىرى قىزىرىپ
مال ـ دۇنيانى تالاشتى.

روسىيىنىڭ ئىتلىرى،
قۇتۇبدا يېتىلدى.
شېڭ شىسەيگە بۇرۇلۇپ،
دۇشمەنلەرگە قېتىلدى.

شېڭ شىسەي دېگەن قارىغۇ،
ئۇرۇمچىنى ئېلىۋالدى.
كۆپ ئۆتمەستىن ئارىسى،
ئىچكىرىسىگە مۆكۈۋالدى.

باشلاپ ماڭدى ئالتە شەگە،
ھاجى مىنىپ ئاق بوز ئاتقا.
ھاجى بىزگە باشلامچى،
بىز ھاجىغا مەدەتكار.

يامان يولغا باشلايدۇ
باسىت لەنجاڭلار.
يۇسەنشاڭنى بەرمەيدۇ
سىدىق تەنجاڭلار.

قەشقەردە شېھىت بولدى،
تۆمۇر سىلىڭلار.
ئەسىرگە چۈشۈپ كەتتى،
پولات تەنجاڭلار.

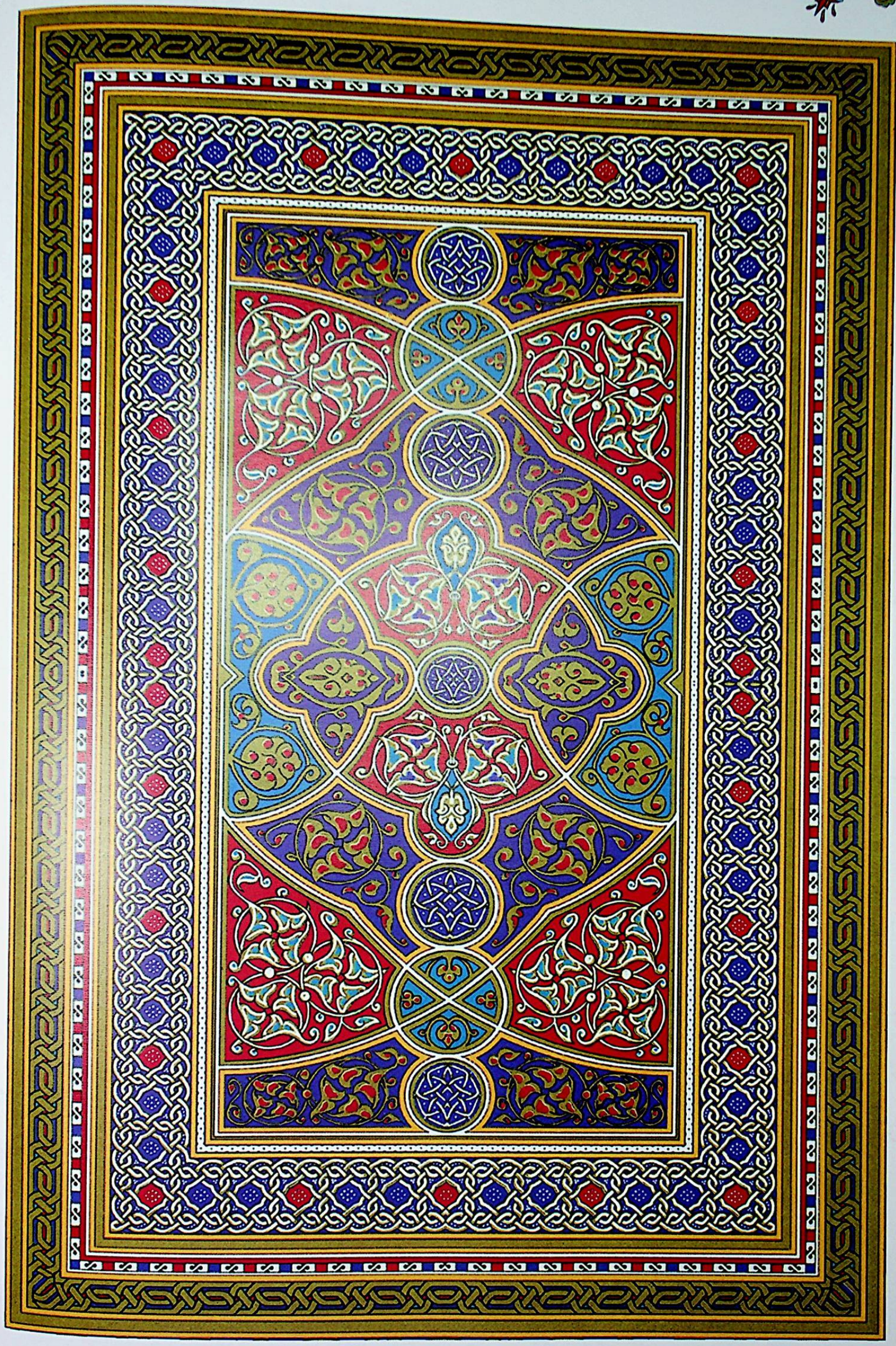
كەل دېسە كەلمەيدۇ،
ماموت سىجاڭلار.
ئىزىغا بېرىپ تۇردى،
تۆمۇر زىخۇيلار.

دالا گۈلدۇرلەپ بالىخان
ئاتلار كېلىدۇ.
غوجا پالگان ئۆلدى دەپ
خەتلەر كېلىدۇ.

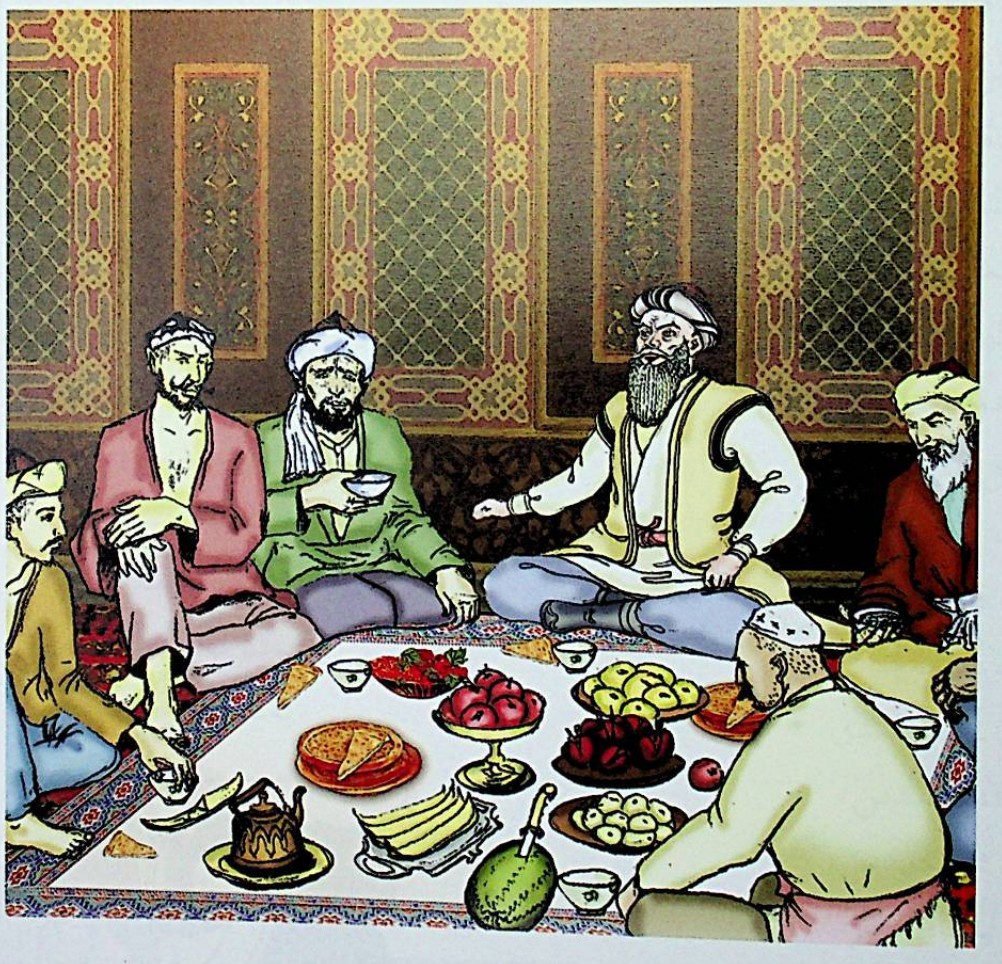
غوجا پالگان ئۆلسە ئۆلسۇن،
ئەسكەر ئۆلمىسۇن.
ئۆلسە ئەسكەر، خان تىرىك ـــ
سەرسان بولمىسۇن.

غوجىنىياز ياش ئىدى،
ھەرلا يۇرتقا باش ئىدى.
ئاۋاتقا باردىڭلار دەپ،
داڭزىغا ئېلىپ تاشلىدى.

‹1› ئاتچى — خوتەن ناھىيىسىنىڭ باغچە يېزىسىدىكى بىر جاي ئىسمى.
‹2› ئىلچى — خوتەن شەھىرىنىڭ يەنە بىر نامى.
‹3› مەرغىزار — ئوتلۇق يەر، گۈلچىمەنلىك.
‹4› بۇزرۇك — ئەتىۋارلىق، ئىززەتلىك، ھۆرمەتلىك.
‹5› نەرگىس — كۆزگە ئوخشايدىغان چىرايلىق گۈل، نەغەزگۈل.
‹6› شىكەستە — زەخمىلىك، جاراھەتلىك.
‹7› بىريان — كۆيۈش ، كاۋاپ بولۇش.
‹8› ئەپغان — داد ـ پەرياد، ناله ـ پىغان.
‹9› پىيالما — قاراقاش بىلەن گۈما ئارىلىقىدىكى چۆللۈك.
‹10› ئىمام ھەسەن، ئىمام ھۈسەن — مۇھەممەد پەيغەمبەرنىڭ نەۋرىسى ، ئىراقتىكى كەربالادا شېھىت بولغان.
‹11› پەيمان — قاچا.
‹12› ئەرتۇڭا — ئۇيغۇر تارىخىدىكى مەشھۇر قەھرىمان ئەفراسىياپنىڭ نامى.
‹13› گۈلباغ — جاي ئىسمى (ئىلچىنىڭ مەركىزي كوچىسى).
‹14› سىپاھگەرلىك — ھەربىي ئىلىم، ھەربىي مەشىق.
‹15› زۇڭداخۇي — چوڭ يىغىن.
‹16› سېرىقسۇ — يۇرت ئىسمى.
‹17› قەدىمكى توتېمىزم (ھايۋانلارنى مۇقەددەس بىلىپ چوقۇنۇش) ئېتىقادى بويىچە، تۈركىي خەلقلەر ئۆزلىرىگە يول باشلىغۇچى سۈپىتىدە بۆرىنى توتېم قىلغان. شۇنىڭدىن باشلاپ شۇ خەلقلەر ئارىسىدا بۆرىنى سىمۋول سۈپىتىدە ئۇلۇغلاش ئوخشاشمىغان دەرىجىدە ساقلانغان.
‹18› ئالتۇن — خوتەندىكى «ئالتۇنلۇقوم» دېگەن مازار.
‹19› شوراباغ — ئىلچىگە يانداش جاي ئىسمى.
‹20› تىركەش — ئوقدان.
‹21› دۇر — چىش.
‹22› «ئوتتۇز ئىككى ھوسۇل» — دېھقانلار ھۆكۈمەتكە يىلدا ئوتتۇز ئىككى خىل مەھسۇلاتتىن ئالۇان ـ سېلىق تاپشۇرۇشى كېرەك ئىدى.
‹23› دۇۋاق — مانجۇ ھاكىمىيىتىنىڭ چېرىك ئەمەلدارى.
‹24› تۇمەن دەريا — قەشقەر شەھىرىنى كېسىپ ئۆتكەن دەريا ئىسمى.
‹25› سولۇن — چىرايلىق.
‹26› شىيەن — ناھىيە.
‹27› كوزىچى ياربېشى — تۇمەن دەرياسىنىڭ شەرقىي جەنۇب لېۋىگە جايلاشقان مەھەللە ئىسمى.
‹28› تۆشۈك دەرۋازا — قەشقەر شەرقىي دەرۋازىسىنىڭ ئىسمى.
‹29› سەپ — بۇ يەردە شىنخەي ئىنقىلابىنىڭ ئالدى ـ كەينىدە پۈتۈن مەملىكەت بويىچە زالىملارغا قارشى قۇرۇلغان «گېلاۋخۇي» تەشكىلاتىنىڭ قەشقەردىكى شۆبىسى نەزەردە تۇتۇلىدۇ.
‹30› ما تىتەي — 1911 ـ يىلىدىن 1932 ـ يىلىغىچە قەشقەردە ھۆكۈمرانلىق قىلغان فاشىست ھەربىي ئەمەلدار، ئەسلىي ئىسمى ما پۇشىڭ.
‹31› گېلاۋخۇي ھاشىم — يەكەنلىك ماھىر چامباشچى بولۇپ، ئۇ گېلاۋخۇيغا قاتنىشىپ، يەكەن، قەشقەر ئەترا-پىدا داڭق چىقارغان. ئۇنى كىشىلەر گېلاۋخۇي ھاشىم دەپ ئاتىغان.
‹32› قارىغا — بەشكېرەمدە ھەززەت يول ئايرىلىشىدىكى بىر جاينىڭ ئىسمى.
‹33› قومۇش بازىرى — جاي ئىسمى.

تورموش مەئىشەت داستانلىرى

تۇرمۇش - مەئىشەت داستانلىرى

مۇندەرىجە

شىناخشا بەگكە لەنەت.....363

شاھ ئادىلخان 369

شەكەرىستان.....413

سۇلتانخان ۋە شاھياقۇپ.....424

شىناخشا بەگكەلەنەت

ئۆتكەن شۇ زامان،
بىزنىڭ بۇ ماكان،
يوقسۇللار ئۈچۈن
بەكمۇ تار ئىدى.
ئۈنىڭ كۆكسىدە،
خەلق ئۈستىدە،
شىناخشا ناملىق
بىر بەگ بار ئىدى.
پىشانىسى دۆڭ،
ئۈيغا ئوخشاش مۆڭ،
قاپاقلىرى ھەم
مۈزلۇق قار ئىدى.
ئاڭا ھەر نەپەس،
بولۇپ ھەمنەپەس،
دورغا، توپپېشى
يېقىن ـ يار ئىدى.
ئۇلار قەستىدىن،
زۇلۇم دەستىدىن،
يوقسۇلنىڭ ياتار
جايى غار ئىدى.
بۇ يۇرتتا شۇ چاغ،
بەستى خۇددى تاغ،
مەھەممەت كېرىم دەپ
بىر ئەر بار ئىدى.
ئۆزى كېلىشكەن،
ھەممە بىلىشكەن،
يۈزلىرى گويا
تولغان ئاي ئىدى.
ئىشتا ـ چېلىشتا،
ئەمگەك قىلىشتا،
قوللىرى ئەپلىك،
ماھىر ـ شاي ئىدى.
بىر كۈنى زالىم،
مىكرىگە ئالىم،
كۆردى ـ دە، ئۇنى
ئىلكىگە ئالدى...
شۇ كۈندىن بېرى،
بوپ ئەلدىن نېرى،
يىگىت «بېگىم»گە
بەند بولۇپ قالدى.
بەگنىڭ كۆزلىرى،
سېسىق سۆزلىرى،
يىگىت قەلبىگە
سانجىلىپ قالدى.
ھەربىر قەدەمدە،
كەلگەن ئەلەمدە،
يىگىت غەزەپى
ئوت بولۇپ ياندى.
غەزەپ ئاشسىمۇ،
قاياناپ تاشسىمۇ،

هازىرچە ئۇنىڭ
يوقتى چارىسى.
چىشلەپ چىشىنى،
ئىشلەپ ئىشىنى،
باردى چوڭىيىپ
يۈرەك يارىسى.

مەھەممەت كېرىم،
قارا كۆز زىۋىدەم،
ئەل ـ يۇرت ئىچىدە
تويلاشقانىدى.
ئۆسۈپ بىرلىكتە،
بېقىپ ھۆرلۈككە،
شادلىق كۈنلەرنى
ئويلاشقانىدى.
شىناخشا ئۇنى،
كۆرۈپ بىر كۈنى،
ھاڭ ـ تاڭ بولغانچە

تۇرۇپلا قالدى.
«ئاھ، بۇ قارا كۆز،
نېمىدېگەن ئۇز»
دېگەن خىيالدا
ئوت بولۇپ ياندى.
پەيلىنى شۇ دەم،
سېزىپ زىۋىدەم،
تاپالماي چارە،
تەمتىرەپ قالدى.
باينىڭ ئاچ نەپسى،
تۆمۈر قەپىسى،
ئۇنىمۇ دەرھال
ئىلكىگە ئالدى.

بىر كۈن، سوغ ئىدى،
ئادەم يوق ئىدى،
بەگ زىۋىدەمگە

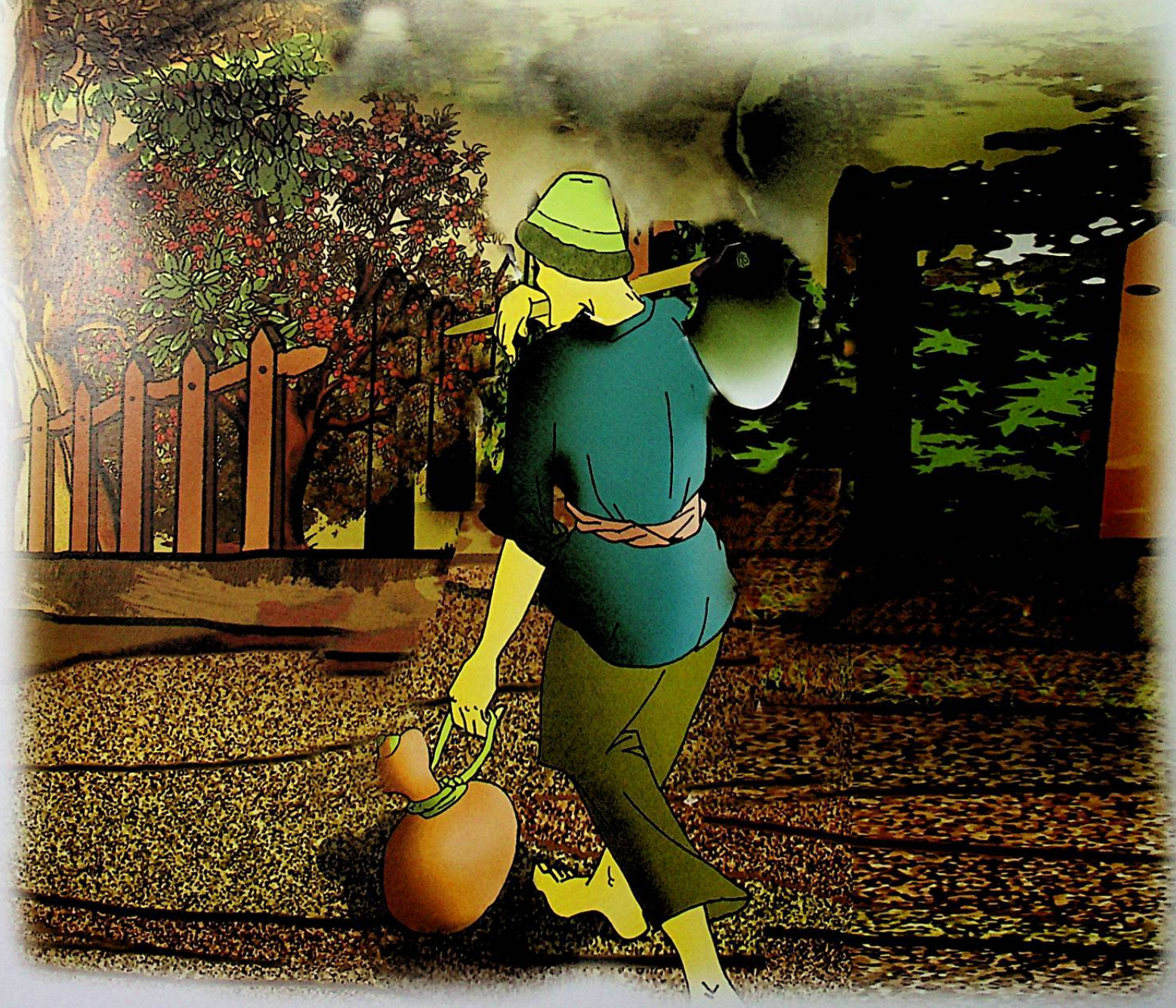

چاڭگىلىن سالدى.
ۇنجدانىن ساقلاپ،
نومۇسسىن ئاقلاپ،
زىۋىدەم ئۆزىن
دالدىغا ئالدى.
ئۇزمەي قول سېلىپ،
قامچىسىن ئېلىپ،
كەلدى ۋەھشىي باي
قىزنى تېپىشقا.
مۇشتۇمىن تۇگۇپ،
قاپاقنى تۇرۇپ،
زىۋىدەم باينىڭ
ئۇردى بېشىغا...
شۇ كۈندىن باشلاپ،
«بېگىم» شاپاشلاپ،
مەرد ئوغۇل ـ قىزدىن
ئۆچ ئالماق بولدى.
چۆلدىن يەر ئېچىپ،
زىرائەت ئېكىپ،
ئالدۇرۇپ ھۇسۇل،
قاقشاتماق بولدى.
مەھەممەت كېرىم بەك
ياخشى بالىدى،
دېھقان بالىدى.
ئالتە زاغرىنى
بېلىگە تۇگۇپ،
يوغان كەتمەننى
ئۆشنىسىگە سېلىپ،
قارا سايغا باردى.
قارا سايغا بېرىپ،
كۈن، ھەپتە بولدى.
ھەپتە، ئاي بولدى،
ئىشلىدى شوردا،
ئۆيى ساي بولدى،
بىر كۈنى ھېرىپ،

ئەمگەكتىن يېنىپ،
كەتمەننى قويدى
قىرنىڭ بېشىغا.
بېشىنى قويدى
توسما بېشىغا.
ئاندىن راھەتتە،
بەھوش ھالەتتە.
ئەجەبمۇ شېرىن،
ئۇيقۇغا كەتتى.
شۇ چاغ شىناخشا،
مىنىپ بوز ئاتقا،
كېلىپ قالدى ـ دە،
ئاچچىقلاپ كەتتى.
«ھوي مەمەت كېرىم!
قوپە ئورنۇڭدىن.
ئەتىدىن قىلغان
ئىشلىرىڭ قېنى؟»
دېدى ـ دە، شۇم باي،
جاۋابمۇ ئالماي،
كەتتى قامچىلاپ
غەزەپتە ئۇنى.
مەھەممەت كېرىم،
ياخشى بالىدى،
باتۇر بالىدى.
ئورنىدىن تۇرۇپ،
قورقماستىن كېلىپ،
شۇنداق سۆز بىلەن
باينى بابلىدى:
«ھوي بېگىم، جېنىم بېگىم،
شىناخشا غوجام بېگىم،
زومىگەر غوجام بېگىم،
ئىچى زەھەر يىلان بېگىم،
سۆڭگىچىنىڭ گۆشى يوق،
ئورۇقلاپ كەتكەن بېگىم،
شىڭگىلتاق غوجام بېگىم،

بەرگەن ئاشلىرى
سۈيۈق ئاش ئىكەن،
قورساقتا تۇرمىدى.
ئالتە زاغرىلىرى
يولدا كەلگۈچە
ئۇۋلىپ تۈگىدى.
قورساقمۇ ئاچتى،
تەندىن كۈچ قاچتى.
ئۇجمە دېگەنغۇ،
پىشىپ قاپتىكەن.
سېخىي نېمىكەن،
سىلىدىن ياخشىكەن،
پۇل ئالمايدىكەن.
ئۇستىگە چىقىپ،
راسا ئىرغىتىپ،
(گۈسسىلىگرىسساڭگۈس

گۈسسىلىگرىسساڭگۈس)
تويغۇدەك يېۋىدىم،
شاخا نېمىكەن.
قورساقنى ئەستى،
بوشاشتى تەنمۇ،
ئۇيقۇمۇ باستى.
ئۇخلاپ قاپتىمەن،
ئويغانماپتىمەن.
نېمە قىلساڭ قىل،
شۇ، گەپنىڭ راستى.»
بۇ گەپتىن باينىڭ
(سۆرۈن چىراينىڭ)
تۇرۇلۇپ تەرى
غەزىپى تاشتى.
كېرىم ئۇستىگە،
ئوتلۇق كۆكسىگە،

قانلىق سىم قامچا
يەنە ياماشتى.

بىر كۈنى پېشىن،
تۈگىتىپ ئىشىن،
زىۋىدەم قارا كۆز
بەكمۇ ئالدىرىدى.
ئۆيدە تۇرالماي،
ئەندىشە قىلىپ،
چىگىتنى ئېلىپ،
تاغارغا سېلىپ،
ئۈيىغا ئارتىپ،
تۆشىنى تارتىپ،
قاراسايغا كەلدى.
مەھەممەت كېرىم
خۇشاللىق بىلەن
ئۇرۇقنى سالدى،
قوشنى تېرىدى.
زىۋىدەم قارا كۆز،
سۆرەمگە تۇردى.
پۈتۈن ياز بويى
پەرۋىش قىلىپ،
ئوتنىنى ئوتاپ.
سۈيىنى قويۇپ،
ئوغۇتنى بېرىپ.
ياخشى ئاۋايلاپ،
مايسىنى ئاسراپ.
پىشقاندا يىغىپ،
خامانغا سېلىپ.
كۈزدە پاتمانلاپ،
هوسۇلنى ئالدى.
خامان تولغاندا،
تەييار بولغاندا،
ئاچ كۆز شىناخشا
هەممىنى ئالدى.

مەھەممەت كېرىم،
قارا كۆز زىۋىدەم،
يىل بويى ئىشلەپ،
لېۋىنى چىشلەپ،
يەنە شۇ چۆلدە،
تەلمۈرۈپ گۈلگە،
يېتەلمەي كۆلگە،
قۇرۇق قول قالدى.
مەھەممەت كېرىم،
دەردكە چىدىماي،
ئەلەمگە پايلىماي،
ئۇجمە ياغىچىدىن
بىر راۋاب ياساپ،
بەگنىڭ دوغىسىنى،
ئوغرى خوتۇنى، گاچا قىزىنى،
قىلىپ مەسخىرە
قوشاققا قاتتى:

بىرىنچى قوشاق

ئىشىك ئالدىدا مەپە،
مەپەڭگە چىقاي ئەتە.
بەگ بىزنى يامان دەيدۇ،
يامان يوق بەگدىن ئۆتە.
بەگنىڭ يېيىشى بەتتە،
كىيگەن چاپىنى يەتتە.
يوقسۇل بەرمىسە ئىشلەپ،
بەگ ياشامدۇ ئىشرەتتە.
گەپ قىلمىغان مۆڭمىكەن،
جىملا تۇرغان دۆڭمىكەن؟
يوقسۇلنىڭ كۈچى ياخشى،
قىلغان سۆزى توڭمىكەن؟
بەگكە بەگ قاياش دەيدۇ،
ئايرىلماس ئاداش، دەيدۇ.
بەگنىڭ خوتۇنى، رەۋىنى،
ئوغرى، گادىرماش، دەيدۇ.

ئاچچىق ئۆرۈكنىڭ ئاچىسىدىن،
چوكانلارنىڭ گاچىسىدىن.
پاناھ بېرىڭ خۇدايىم،
خوتۇن كىشىنىڭ ئوغرىسىدىن.
كېيىك بالىسى سايدا،
يېمەيدۇ بېسىلغاقنى.
ياش بالىلار ياراتمايدۇ،
بەگنىڭ قىزى نايناقنى.

ئىككىنچى قوشاق

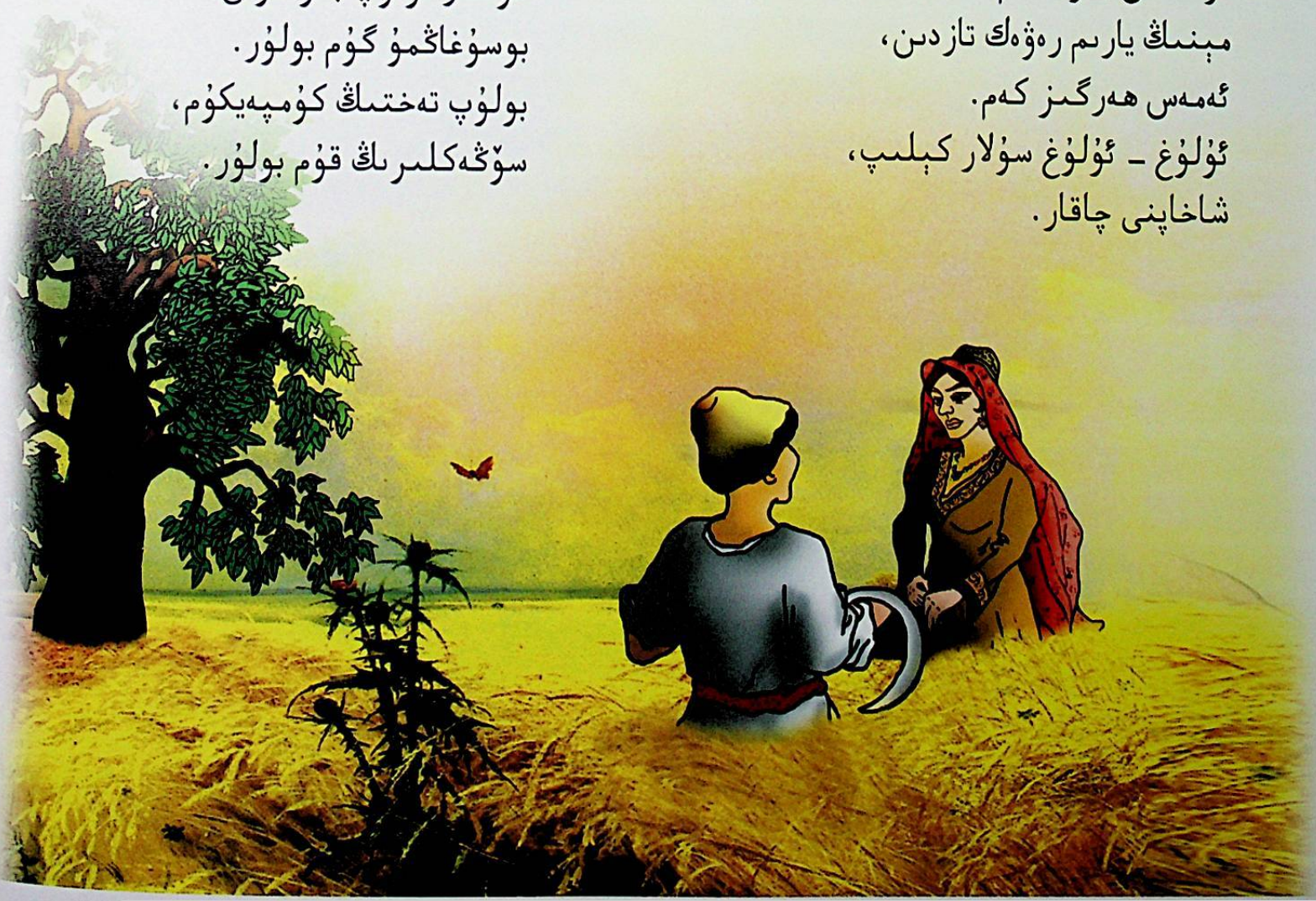
ئۇلۇغ ـ ئۇلۇغ سۆلار كېلىپ،
شاخاپنى چاقار.
يوقسۇللارنى ئوسال كۆرمەك،
پاچاقنى چاقار.
يوقسۇل بولۇپ گاداي بولۇپ،
گۇناھىم نېمە؟
يەنە بىزنى يوقسۇل بولۇپ،
يارالغان دېمە!
مەنمۇ ئادەم، سەنمۇ ئادەم،
ئوخشاش بىر ئادەم.
مېنىڭ يارىم رەۋەك تازدىن،
ئەمەس ھەرگىز كەم.
ئۇلۇغ ـ ئۇلۇغ سۆلار كېلىپ،
شاخاپنى چاقار.
يوقسۇللارنى ئوسال كۆرمەك،
پاچاقنى چاقار.

ئۈچىنچى قوشاق

ئازنا ئۆتۈپ، شەنبە كۈنى،
مەن ئاغرىدىم سەن كۆرمىدىڭ.
سۆزۈمگە ھەيران بولمىغىن،
سەن كۆرمىگەنگە،
مەنمۇ ئۆلمىدىم.
ئەيلەتسەم سېنى،
لەيلەتسەم سېنى.
ھاۋانچىنىڭ تېشىدا سوقۇپ،
قاقشاتسام سېنى.

تۆتىنچى قوشاق

ئۇچاڭدىكى تونۇڭنى،
بىر ئۆمۈرلۈك دېمىگىن.
بوسۇغاڭنى ئۇپرىماس،
تۆمۈرمىكىن دېمىگىن.
كۈنلەر ئۆتۈپ بىر كۈنى،
بوسۇغاڭمۇ گۇم بولۇر.
بولۇپ تەختىڭ كۈمپەيكۈم،
سۆڭەكلىرىڭ قۇم بولۇر.

شاھ ئادىلخان

ئاھان سۆزمەنلىرى سۆز دۇردانىلىرىنى چېچىپ، ئۆتكەن زامانلار ھەقىقىدە شۇنداق رىۋايەت قىلىدۇ:

يەمەن شەھىرىدە شۇنداق بىر پادىشاھ بار ئىدى. ئەدىل ـ ئادالەت، ئەقىل ـ پاراسەت، مالۇ دۇنيادا يېگانە ئىدى. خەلق ئۇنى ئادىلخان پادىشاھ دەپ ئاتىشاتتى. ئادىلخان پادىشاھ تولىمۇ سېخىي، مەرد ئادەم بولۇپ، ئۇنىڭ ئۇلۇغ مەرتىۋىسى ۋىلايەت ـ ۋىلايەتلەرگە، دۆلەت ـ دۆلەتلەرگە تارقالغانىدى. يەمەن ئادالەت بىلەن سورالغان بولغاچقا، ناھايىتى تېز راۋاج تېپىپ، زامانىسىدىكى يېگانە شەھەرلەرنىڭ بىرى بولۇپ قالغانىدى. شۇ شەھەرگە مەملىكەت ـ مەملىكەتلەردىن كەلگەن ئادەملەرنىڭ ئايىغى ئۈزۈل-مەيتتى. بۇ يەرگە كەلگەن دىۋانە ـ سائىللار، دەرۋىش، تەركىدۇنيالار، غېرىب ـ مىسكىنلەر بىردەمدىلا غەنىي بولۇپ، جاھاننىڭ قايغۇسىدىن، ئالەمنىڭ موھتاجلىقىدىن خالاس تېپىشاتتى. پادىشاھ ئادىلخان ئۇلارنىڭ باشلىرىنى سىلاپ ئاتىدارچىلىق قىلاتتى.

ئەلقىسسە، كۈنلەرنىڭ بىر كۈنى باشقا مەملىكەتتىن يەتتە قەلەندەر ئۈزۈن يوللارنى بېسىپ يەمەن شەھىرىگە كەلدى. يەمەن شەھىرىنىڭ سىرتىدا بىر لەشكەر بار ئىدى. قەلەندەرلەر ئاشۇ لەشكەردىكى بىر سارايغا چۈشتى. قەلەندەرلەر ئۇياقنىڭ ـ بۇياقنىڭ پارىڭىنى قىلىشىپ ئولتۇردى. ئۇلارنىڭ ئىچىدىن بىرى:

— ئەي بۇرادەرلەر، مەن سىلەردىن سوراپ كۆرەي، مۇشۇ زامانداا زادى كىم مەرد ھېسابلىنىدۇ؟ — دەپ سوراپ قالدى.

بۇ گەپنى ئاڭلىغان يەنە بىر قەلەندەر:

— بۇ دۇنيادىكى ئەڭ مەرد كىشى يەمەن شەھىرىنىڭ پادىشاھى ئادىلخاندۇر. ئۇنىڭدەك سېخىي ئىنسان تېخى تۆرەلمىگەندۇر، — دېدى.

باشقىلار ھەيران بولغان ھالدا:

— سۆزۈڭ راستمۇ؟ يالغان ئېيتمايدىغانسەن ـ ھە؟ — دەپ سوراشتى.

— يالغان سۆزلىگىنىم يوق، دېگەنلىرىمنىڭ ھەممىسى راست. يەمەن شەھىرىنىڭ پادىشاھى سېخىيلىقتا يېگانىدۇر، — دەپ ئۆز سۆزىدە چىڭ تۇردى ھېلىقى قەلەندەر.

ئۇلار ئارىسىدىن يەنە بىرى مۇنداق دېدى:

— بوپتۇ، بۇ گەپلەرنى بۇگۈن تالاشمايلى. ئەتە ئەتىگەندە ھەممىمىز پادىشاھنىڭ ئوردىسىغا بېرىپ شاھىت بىرنەرسە تىلەيلى. تىلىگەن نەرسىمىزنى بەرسە، ناھايىتى ياخشى. سەنمۇ يالغان سۆزلىمىگەن

بولسەن. ئەگەر بىز تىلىگەن نەرسىنى پا-
دىشاھ بەرمىسە، سېنىڭ گېپىڭ يالغان
بولىدۇ. ناۋادا سۆزۈڭ يالغان بولۇپ قالسا،
سەن بىزنىڭ ئارىمىزدىن چىقىپ كەتكىن.
ئۇ چاغدا بىزنىڭ سەن بىلەن ھېچقانداق
مۇناسىۋىتىمىز بولمايدۇ.

بۇ گەپكە قەلەندەرلەرنىڭ ھەممىسى
قوشۇلدى. كەچ كىرىپ كېچە بولدى. تۈن
تاڭغا ئالماشتى. قەلەندەرلەر پۈتۈشكىنى
بويىچە ئەتىگەندە پادىشاھنىڭ ئوردىسىغا
كەلدى.

پادىشاھ ئادىلخان ھەر كۈنى ئەتىگەن-
دە دەردمەنلەرنى كۈتۈپ، ئۇلارنىڭ ئەھۋا-
لىنى سوراپ دەردىگە دەرمان بولاتتى. قە-
لەندەرلەرنىڭ ئوردىغا كەلگەن ۋاقتى دەل
پادىشاھنىڭ ئاجىزلارنىڭ دەردى ـ ھالىنى
سوراش ئىشلىرىنى ئاخىرلاشتۇرۇپ غىزا-
غا مەشغۇل بولىدىغان مەزگىلىگە توغرا
كەلدى. پادىشاھ غىزالىنىش ئۈچۈن كې-
تىۋاتاتتى، توساتتىن «ھەق دوست!» دېگەن
ئاۋاز ئاڭلاندى. پادىشاھ قەدىمىنى توختە-
تىپ قارىسا، يېنىدا جۇلدۇر كېپەن، ھالى خاراب يەتتە قەلەندەر تۇرۇپتۇ. پادىشاھ ئالتۇن تاۋاقلارغا سې-
لىنغان ئاشلارنى تاۋاقلار بىلەن قەلەندەرلەرگە تەقدىم قىلدى. قەلەندەرلەر پادىشاھقا دېدىكى:

ــ ئى پادىشاھىئالەم، بۇ سەدىقە ـ نىيازلارنى بىزگە بەردىڭىز. بىز ناھايىتى خۇشال بولدۇق. ئەمدى
بىز سىزدىن يەنە بىر نەرسە تىلەيمىز، تەڭرىتائالانىڭ ھەققى ـ ھۆرمىتى ئۈچۈن تىلىگەن نەرسىمىزنى
بەرگەيسىز. بىزنى نائۇمىد ياندۇرمىغايسىز.

ئەلقىسسە، پادىشاھ بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ ئەجەبلەندى ھەمدە بۇ قەلەندەرلەر مەندىن جان تەلەپ قىل-
مىغىيدى، دەپ ئەندىشىگە چۈشتى. بىرپەس تۇرغاندىن كېيىن، قەلەندەرلەرگە قاراپ بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

ئەي ئىشانلار، ئاڭلا ئەرزۇ ئەھۋالىم،
جەبىر قىلىپ دىلىم قارا ئەيلىمە.
تەڭرى ھەققى پىدا بولسۇن بۇ جانىم،
جاھان ئىچرە مېنى رەسۋا ئەيلىمە.

سەنسەن مېنىڭ دوستۇم يەتتە قەلەندەر،
دەۋزەخ ئىچرە مېنى رەسۋا ئەيلىمە.

مالۇ مۇلكۈم جاھاندا تولا شۇ قەدەر،
غەمكىن قىلما ھالىمنى، بېرەي ئالتۇن ـ زەر،

نېمە دېسەڭ بېرەي ساڭا ئىشانىم،
ھەق يولىغا پىدا بولسۇن بۇ جانىم،
بەلكى بېرەي تەختىم، تاجۇ سۇلتانىم،
خانىمانىم مەندىن جۇدا ئەيلىمە.

ئادىلخان دەر: بېرەي ساڭا مالىمنى،
قۇربان قىلاي تەندە شېرىن جانىمنى،
تۆھپە قىلاي ئاللا ھەققى قانىمنى،
ئاخىرەتتە مېنى رەسۋا ئەيلىمە.

ئەلقىسسە، پادىشاھ ئادىلخان نەزمنى توگىتىپ قەلەندەرلەرگە قارىدى. قەلەندەرلەر پادىشاھقا قاراپ:
— ئى پادىشاھىئالەم، بىزنىڭ مال - دۇنياغا، ئالتۇن - كۈمۈشكە ھاجىتىمىز يوق. خەزىنىڭىزدىن تەمەمۇ قىلمايمىز. بىزنىڭ سىزدىن تىلەيدىغىنىمىز يەمەن شەھرىنىڭ قىرىق كۇنلۇك پادىشاھلىقىدۇر. ئەگەر سىز ھەقىقەتەن مەرد - سېخىي ئادەم بولسىڭىز، خەزىنىڭىز بىلەن قوشۇپ شاھلىقىڭىزنى بىزگە قىرىق كۇن ئۆتۈنۇپ بېرىڭ، — دېيىشتى.
پادىشاھ ئادىلخان قەلەندەرلەرگە قاراپ مۇنداق دېدى:
— ئەي قەلەندەرلەر، سىلەرنىڭ ھاجىتىڭلار شۇ بولسا، بوپتۇ، سىلەر خۇدانىڭ نامىنى تىلىغا ئالىدىڭلار، شۇ سەۋەبلىك ئەگەر مەندىن جان ياكى قان تەلەپ قىلغان بولساڭلارمۇ بەرگەن بولاتتىم. تەلەپ قوبۇل بولسۇن، سىلەرگە قىرىق كۇنلۇك پادىشاھلىقىمنى بەردىم.
پادىشاھ ئادىلخان بېشىدىن ئالتۇن تاجنى ئېلىپ، يەتتە خەزىنىنىڭ ئاچقۇچى بىلەن قوشۇپ ئۆتۈكۈزۈپ بەردى. پادىشاھ ئادىلخان ئىككى پەرزەنتى بىلەن مەلىكىسىنى ئېلىپ ئوردىدىن چىقتى - دە، شەھەرنىڭ سىرتىدىكى بىر ئىمارەتكە كۆچۈپ كەلدى.
ئەلقىسسە، شۇنداق قىلىپ شەھرى يەمەنگە يەتتە قەلەندەر پادىشاھ بولدى. قەلەندەرلەرنىڭ بىرى شاھ، ئالتىسى ۋەزىر بولدى. قەلەندەرلەر ھاكىمىيەتنى قولىغا ئالغاندىن كېيىن، تەختتە سوزۇلۇپ ئولتۇرۇشۇپ بەك چېكىشنى باشلىۋەتتى، قىلمىغان ئەسكىلىكلىرى قالمىدى. خەزىنىلەرنى بۇزۇپ - چېچىپ، شەھەر خەلقىگە كۇندە مىڭلاپ قويلارنى ئۆلتۈرۈپ ئاش بېرىپ، خالايىقلارنى ئۆزىگە مايىل قىلدى. ۋەزىر - ۋۇزرالارغا تاۋاق - تاۋاقلاپ ئالتۇنلارنى تارقىتىپ ئۇلارنى قايىل قىلدى، قىرىق كۇن توشقۇچە توختىماي ئىنئام - سەدىقىلەرنى بېرىپ، شەھەر خەلقىنى گاڭگىرىتىپ قويدى. ئاخىر قىرىق كۇنمۇ توشتى. پادىشاھ ئادىلخان بىر كۇن چارباغدا نۇرغۇن پۇل خەجلەپ زىياپەت ئۆتكۈزۈپ، ۋەزىر - ۋۇزرالارنى چاقىرتتى. شەھەرنىڭ ئۇلۇغ - ئۇششاقلىرىنمۇ يىغىپ مېھمان قىلىپ مەجلىس ئاچتى. پادىشاھ ئادىلخان ئۆزىنىڭ پادىشاھلىقىنى قەلەندەر شاھتىن تەلەپ قىلىپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

ئادالەتلىك سۇلتانسەن،
ھاجەتمەنى سەن ئاڭلا.
جېنىڭغا جېنىم قۇربان،
كۆز يېشىمنى ئاققۇزما.

سۇلايمانەك سۇلتان بولدۇڭ،
جاھان ئىچرە دەۋران سۈردۈڭ،
نوشىروانەك ئادىل بولدۇڭ،
بۇ ئەرزىمنى قىلغىن راۋا.

ۋەدەڭگە سەن ۋاپا قىلغىن،
نامەردلەرگە جاپا قىلغىن،
مۆمىنلەرنى رىزا قىلغىن،
رازى بولغاي سەندىن ئاللا.

ئادىلخان دەر: ھالىم ئېيتاي،
قىرىق كۈن بولدى تامام ئېيتاي،
شاھىم ساڭا ئەرزىم ئېيتاي،
ئەمدى تاجنى راۋا قىلما.

ئەلقىسسە، پادىشاھ ئادىلخان قەلەندەر شاھقا قاراپ:

— ئى پادىشاھىئالەم، خۇدانىڭ نامىنى شېپى كەلتۈرگەنلىك سەۋەبىدىن سېنىڭ تىلەك - ئىلتىجا-لىرىڭنى راۋا كۆرۈپ، قىرىق كۈنلۈك پادىشاھلىقىمنى ساڭا تەقدىم قىلغانىدىم. مانا قىرىق كۈنمۇ توش-تى. قىرىق كۈندىن بېرى سەن خالىغىنىڭچە دەۋران سۈردۈڭ. مەن ۋەدەمگە ۋاپا قىلىپ سېنىڭ پەرما-لىرىڭنى ئىجرا قىلدىم. ئەمدى سەنمۇ ئۆز ۋەدەڭدە تۇرۇشۇڭ كېرەك. شاھلىق تاجىنى ماڭا قايتۇرۇپ بەر. ئىش ئۆز جايىدا بولغىنى تۈزۈك، — دېدى.

بۇ گەپنى ئاڭلىغان يەتتە قەلەندەر پادىشاھ ئادىلخانىنىڭ سۆزلىرىنى پەرۋايىغا ئېلىپ قويمىغان ھالدا شەھەرنىڭ ۋەزىر - ئەمىرلىرى، قازى - مۇپتىلىرىنى ئىشارەت قىلىپ تۇرۇپ:

— ئەي شەھەر چوڭلىرى، پادىشاھ ئادىلخان شاھلىقىنى قايتا تەلەپ قىلىۋاتىدۇ. سىلەر ئېيتىڭلار-چۇ؟ تاجۇ تەختنى ئۆتكۈزۈپ بېرىشىمىز كېرەكمۇ؟ — دەپ سورىدى.

پادىشاھ ئادىلخان بۇ سۆزدىن ھەيران ۋە لال بولۇپ تۇرغاندا، شەھەرنىڭ جەمكى كاتتىلىرى قەلەن-دەر شاھنىڭ ئالدىدا پۈكلىنىپ ئولتۇرۇپ پىشانىلىرىنى سەجدىگە ئۇرۇشۇپ:

— ئەي مەرھەمەتلىك پادىشاھىئالەم، مۆھتەرەم پۈشتىپاناھ، پادىشاھ ئادىلخان بۇرۇن يەمەن شەھە-رىنىڭ شاھى ئىدى. بۇ ئادەم خۇدا بەرگەن دۆلەتنى كۆتۈرەلمەي، ئۆزىنىڭ ھەددىنى بىلمەي پادىشاھلىق تەختىنى ئۆز قولى بىلەن جانابلىرىغا سوۋغا قىلدى. ھەزرەتلىرى شاھ بولغاندىن بېرى شەھەر خەلقىگە پۈتمەس - تۈگىمەس ياخشىلىقلارنى قىلدىلا. بىزنىڭ پادىشاھىمىز ئۆزلىرى، ئۆزلىرىدەك دانا كىشى تۇرغان يەردە، بىز يەنە كىمنى پادىشاھ قىلاتتۇق؟ ئادىلخان پادىشاھلىقىنى ئۆزلىرىگە سەدىقە قىلغانىدى. خۇدا يولىدا قىلغان سەدىقە يانمايدۇ. ئۆزلىرى پادىشاھىمىز، ئۆزلىرى پاناھىمىز، ئۆزلىرى رەھنەمايى-مىز، ئۆزلىرى قىبلىگاھىمىز ! بىز ئادىلخاننى تونۇمايمىز ! — دېيىشتى.

پادىشاھ ئادىلخان بۇ گەپنى ئاڭلاپ ھەيران ۋە سەرگەردان بولدى، كۆيگەن قىلدەك تولغاندى، يۈرىكى تاتىلاندى. پادىشاھ غەمناك ۋە باغرى چاك ھالدا بۇ سورۇندىن يېنىپ مەلىكىسىنىڭ قېشىغا باردى - دە، بولغان ۋەقەنى ئۇنىڭغا بايان قىلدى. مەلىكە پادىشاھنىڭ پەرىشان كۆڭلىنى ياسىدى ۋە مۇنداق دېدى:

— ئى پادىشاھىئالەم، كۆڭۈللىرىنى بۇزمىسلا، قەلەندەرلەرنىڭ ئادىتى شۇنداق. ئۇلار ئىشكىنىڭ ئالدىغا كەلگەندە، بىر نان بەرسىلە كۆپايە ئىدى. ئەقىللىق ئادەم ئۇلارغا ئارتۇقچە رەھىم - شەپقەت قە-لىپ كەتمەيدۇ. بۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسى ئۆزلىرىنىڭ ئاق كۆڭۈللۈكلىرىدىن بولدى. ئەمدى بولار ئىش بولۇپ بولدى. كېيىنكى پۇشايمان ئۆزۈڭگە دۇشمەن دېگەن گەپ بار. تەقدىر شۇنداق ئوخشايدۇ، — دەپ بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

تەقدىر شۇنداق تەتۇر كەلدى،
ھېچ پايدا يوق پۇشايماندىن.
بۇلبۇل سۆيگەن گۈل تۆكۈلدى،
ھېچ پايدا يوق پۇشايماندىن.

رەھمدىللىك قىلدۇق باشتا،
ئەزىز باشلار تەگدى تاشقا،
قارا كۆزلەر تولدى ياشقا،
ھېچ پايدا يوق پۇشايماندىن.

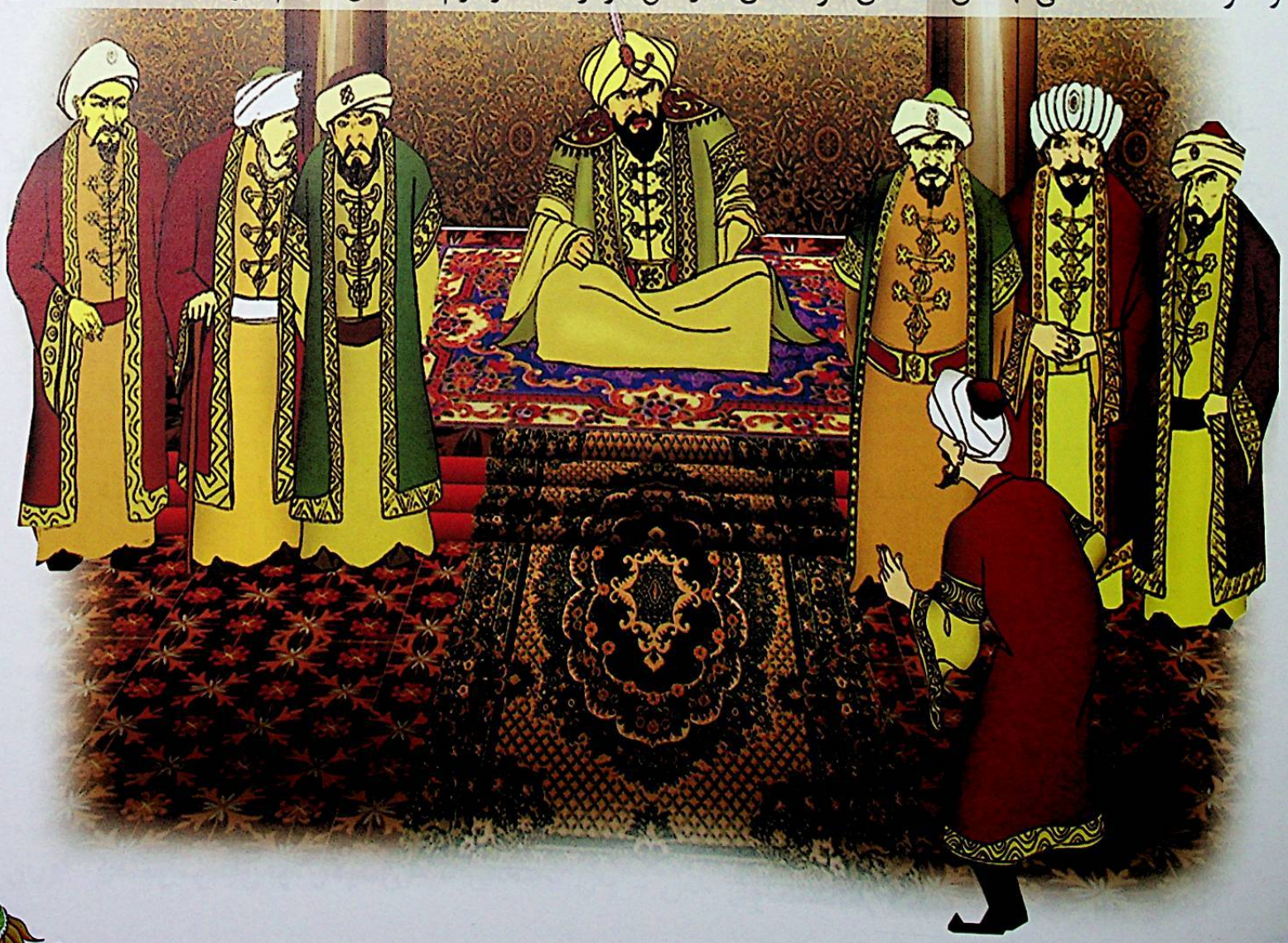
بېرىپ قويۇپ سۇلتانلىقنى،
قىلىپتىمىز نادانلىقنى،
سالدى ئەمدى ۋەيرانلىقنى،
ھېچ پايدا يوق پۇشايماندىن.

نا ئەھلىلەر قىلدى جاپا،
گۈلدەك يۈزگە قوندى توپا،
قىلىشمايلى تەنە ـ تاپا،
ھېچ پايدا يوق پۇشايماندىن.

قىسمەت سالدى بىزگە شورلۇق،
قەلەندەرلەر قىلدى كورلۇق،
بېشىمىزغا چۈشتى خورلۇق،
ھېچ پايدا يوق پۇشايماندىن.

ئەلقىسسە، قەلەندەر شاھ ئادىلخاندىن ھوقۇقنى ئۇزۇل ـ كېسىل تارتىۋالغاندىن كېيىن، پادىشاھ ئادىلخاندىن ئازار يېگەن، ئادىلخانغا ھەسەت بىلەن قاراپ كەلگەن ئادەملەرنى چۆرىسىگە يىغدى، قەلەندەر پادىشاھ ئادىلخانىنىڭ كېيىنكى تەقدىرىنى قانداق ئورۇنلاشتۇرۇش ھەققىدە ئۇلار بىلەن مەسلىھەت تۇز ـ دى. ۋاپاسىز ۋەزىرلەر، يېڭى شاھنىڭ خۇشامەتچىلىرى مۇنداق دېيىشتى:

ـــ ئادىلخان پادىشاھ بولغان چاغلىردا نۇرغۇنلىغان ئادەملەرنىڭ ھمايىسىگە ئېرىشكەن. ئۇلار ئا ـ دىلخان ئۈچۈن ھەرقانداق ئىش قىلىشتىن يانمايدۇ. بالا ـ قازادىن بىراقلا قۇتۇلۇش ئۈچۈن ئادىلخانىنى ۋە ئۇنىڭ مەلىكىسى بىلەن ئىككى ئوغلىنى دەرھال ئۆلتۈمگە ھۆكۈم قىلماق لازىم. بولمىسا قىلغان

ئىشلىرىمىز ئۇزاققا بارماي ۋەيران بولىدۇ.

بۇ گەپلەرگە قەلەندەر شاھ قوشۇلدى. ئۇ ئەتراپتىكى خۇشامەتچىلىرىگە:

ــ مەنمۇ شۇنداق ئويلىغان. ئۇنىڭ بېشىنى ئالماي بىزنىڭ بېشىمىز خەتەردىن قۇتۇلالمايدۇ. شۇڭا دەرھال تۆت دار تەييارلانسۇن، ئەتە ئۇنى بالا ـ چاقىلىرى بىلەن قوشۇپ جەھەننەمگە يوللايمىز، ــ دەپ ئەمر قىلدى.

پادىشاھ ئادىلخاننىڭ ئوردىدا بىر يېقىن مەھرىمى بار ئىدى. ئۇ بۇ خەۋەرنى شۇ كۈنى پادىشاھقا يەتكۈزدى. پادىشاھ ئادىلخان بۇ خەۋەردىن قاتتىق پەرىشان بولدى. ئادىلخاننىڭ مەھرىمى ئۇنى كېچىلەپ شەھەردىن چىقىپ كېتىشكە دەۋەت قىلىپ، بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

ئاڭلا سۆزۈم، پادىشاھىم،
دۇنيادا سەندەك بىغەم بولۇرمۇ؟
پۈتمەس دەردتە قالدى جانىم،
نۇرلۇق كۆزلەر نەم بولۇرمۇ؟

سولۇپ باغدا كۈلگەن گۈللەر،
قوغلىنىپ ھەم شوخ بۇلبۇللار،
ساڭا ھەمراھ مەرد ئوغۇللار،
پاك قانلىرى شەبنەم بولۇرمۇ؟

ھۆكۈم سۈردى شۇ قەلەندەر،
يۈرىكىمگە پاتتى خەنجەر،
ئىلىپ كەلدىم يامان خەۋەر،
بۇنىڭدىن چوڭ ئەلەم بولۇرمۇ؟

سىزنى ئاسماق بولدى دارغا،
دار راسلاندى چوڭ بازارغا،
يەمەن تولدى ئاھۇ زارغا،
دوزاختىن بۇ كەم بولۇرمۇ؟

قەلەندەرگە قىلساڭ رەھىم،
بۇلار سالدى دەردى ئەزىم،
ھاياتىمدىن تولا غېمىم،
بۇندىن ئارتۇق ستەم بولۇرمۇ؟

پادىشاھ ئادىلخان خەۋەر ئەكەلگەن كىشىگە كۆپ رەھمەتلەر ئېيتىپ ئۇزىتىپ قويدى، ئاندىن مەلـ كە گۈلچېھرە بىلەن مەسلىھەتلىشىپ سەپەرگە تەييارلىق قىلدى. ئۇلار كېچىچە ئۇخلىماي جابدۇقلىرىنى ئات ـ ئۇلاغلارغا يۈكلەپ، تاڭ يورۇماستا شەھەردىن چىقتى. پادىشاھ شەھەردىن چىقىپ بولۇپ كەينىگە بۇرۇلدى ـ دە، كۆڭلى بۇزۇلدى. ئادىلخان شەھەرگە قاراپ كۆزلىرىگە ياش ئېلىپ، بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

جاپا قىلدى ماڭا پەلەك،
خانمدانىم ياخشى قال.
تىلسىم ـ تىلسىم بولدى يۇرەك،
ھۆر ماكانىم ياخشى قال.

ئەلەم كەلدى شاھ بېشىمغا،
قوينۇم تولدى قان ـ يېشىمغا،
زەھەر چۈشتى ھەم ئىشىمغا،
جانىجانلار ياخشى قال.

شۇنداق ئىكەن قىسمەت دېگەن،
كىممۇ مۇنداق بولار دېگەن،
قۇزغۇنلارغا قالدى چىمەن،
قەدىردانلار ياخشى قال.

قەلەندەرگە قالدى تاجىم،
راۋا قىلار كىم موھتاجىم،
دەريا بولدى پۇشايمانىم،
پاك ۋىجدانلار ياخشى قال.

كۆچەت قويغان جەننەت بېغىم،
كېيىك ـ جەرەن تولا تېغىم،
ياياق ـ ياياق مال ـ ئۇلىغىم،
گۈلىستانلار ياخشى قال.

بىللە ئويناپ چوڭ بولغانلار،
قەدىردانلار، مېھرىبانلار،
ئەتىر گۈلدەك يار جانانلار،
مەرد ئوغلانلار ياخشى قال.

شېرىن سۆزلۈك بۇلبۇللىرىم،
ھىدى خۇشبۇي سۈمبۈللىرىم،
مىنسەم شۇڭقار دۇلدۇللىرىم،
ئاشىيانلار ياخشى قال.

قومۇش كەبى كۆيدى دىلىم،
باغرىم بولدى تىلىم ـ تىلىم،
تاغدىن ئاشتى، ئاھ، مۇشكۈلىم،
پاك ۋىجدانلار ياخشى قال.

يولغا چىقتىم يۇرتنى تاشلاپ،
دوستلىرىمنىڭ كۆزىن ياشلاپ،
قىسمەت بارار نەگە باشلاپ،
جانىجانلار ياخشى قال.

مەنزىلىم نە؟ قارارىم يوق،
كۈلپەتلەرگە نېمە دەيلۇق؟
كەلدى نەدىن بۇ تارتقۇلۇق؟
شادىمانلار ياخشى قال.

ئامان بولغىن گۈزەل شەھرىم،
ئالتۇن ئوردام، گۆھەر تەختىم،
قارا بولدى ئەزىز بەختىم،
ئاھ، تۇغقانلار ياخشى قال.

ئەلگە ئىللىق ئىدى پەيلىم،
ئەلنىڭ مەيلى ئىدى مەيلىم،
ئەلنىڭ غېمى ئىدى غېمىم،
ساپ ئىمانلار ياخشى قال.

بۇندىن يىغلاپ كېتەر بولدۇم،
چۆلنى ماكان ئېتەر بولدۇم،
ئۆز جېنىمغا خەنجەر بولدۇم،
گۈلىستانلار ياخشى قال.

نامىم يۇرتتىن ئۇنتۇلمىسۇن،
ھېچكىم مەندەك پۇچۇلمىسۇن،
ئەلنىڭ باغرى قوچۇلمىسۇن،
مېھرىبانلار ياخشى قال.

ئەلقىسسە، ئادىلخان ئۆكسۈپ ـ ئۆكسۈپ نەزمنى ئاران ـ ئاران توختاتتى. بۇ ھالىنى كۆرگەن مەلىكە پادىشاھنىڭ كۆز ياشلىرىنى سۈرتۈپ، ئۆزىمۇ يىغلاپ تۇرۇپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

كۆڭلىڭىزنى بۇزماڭ، شاھىم،
بىزگە گۇۋاھ بىر خۇدايىم،
يۈرىكىمدە پاتماس ئاھىم،
خىزىر بولغاي رەھنەمايىم.

سېخىيلىقتا سىز يېگانە،
سىز ئالەمدە بىر دۇردانە،
ئالداپ كەتتى پەس دۇنيا،
كۆڭلىڭىزنى بۇزماڭ، شاھىم.

ئۆتكۈنچەدۇر پانىي دۇنيا،
دۇنيا قىلغان كىمگە ۋاپا،
گۆرده تەڭدۇر شاھ ۋە گادا،
كۆڭلىڭىزنى بۇزماڭ، شاھىم.

قىسمەت شۇنداق ئىكەن ئاخىر،
نېمە چارە كۆرمەي بىر ـ بىر،
باشتا يەنە نېمە تەقدىر؟
كۆڭلىڭىزنى بۇزماڭ، شاھىم.

ئالتۇن ئوردا قالدى ئەنە،
گۆھەر تولغان شۇ خەزىنە،
قالدى شەۋكەت، قالدى ھەممە،
كۆڭلىڭىزنى بۇزماڭ، شاھىم.

ئادىل پادىشاھ مەلىكىنىڭ نەزمىسىدىن سەل ـ پەل تەسەللى تاپتى. ئۇلار تۇغۇلۇپ ئۆسكەن، ئۇزاق

زامانلار دەۋر - دەۋران سۈرۈپ، ئۆز قولى بىلەن گۈللەندۈرگەن شەھىرىدىن كۆزى قىيماي ئايرىلدى. پا-
دىشاھ ئادىلخان ئايالى بىلەن ئىككى بالىسىنى ئەگەشتۈرۈپ، قارارسىز ھالدا خۇداغا تەۋەككۈل قىلىپ
يول ئالدى. قانچىلىك يوللارنى باسقانلىقى ئۆزلىرىگىمۇ ئايان ئەمەس ئىدى. ئىشقىلىپ بىرقانچە قېتىم
تاك ئاتتى. ئۇلار بىر كەچقۇرۇنلۇقى بىر تاغنىڭ باغرىغا كېلىپ قالدى. پادىشاھ بىلەن مەلىكە مەسلە-
ھەتلىشىپ، مۇشۇ يەردە بىر كېچە قونۇپ ئۆتمەكچى بولدى. پادىشاھ ئاتلارنى بىر جايغا ئورۇنلاشتۇردى،
ئاندىن ئۆزى تائەت - ئىبادەتكە مەشغۇل بولدى. مەلىكە ئىككى پەرزەنتى بىلەن بىر يەرگە جاي سېلىپ
يېتىپ ئۇيقۇغا كەتتى. پادىشاھ تائەت - ئىبادەتتىن يېنىپ ياتتى، ئەمما ئۇنىڭ بېشىدىن مىڭ بىر خە-
يال، تۇمەن مىڭ ئەندىشە، چەكسىز ھەسرەت - نادامەت ئايلىنىپ يۈرۈپ كۆزىگە ئۇيقۇ كەلمىدى. ئالەم
تۇن نىسپى بولغان بولسىمۇ، ئادىلخان پادىشاھ يەنىلا ئويغاق ياتاتتى. پادىشاھ شۇنداق ياتسا، ئاتلارنىڭ
دۇپۇرلىگەن ئاۋازى ئاڭلىنىپ قالدى. پادىشاھ ئادىلخان بېشىنى كۆتۈرۈپ قارىغاندى، كۆزلىرىگە تاغ
ئۇستىدىن چۈشۈپ كېلىۋاتقان ئون ئاتلىق قاراقچى كۆرۈندى. ئادىلخان پادىشاھ دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ
ئايالى ۋە بالىلىرىنى ئويغاتتى - دە، ئۇلارنى تاغنىڭ ئۆڭكۈرىگە يوشۇردى. ئۇلار ئۆزلىرىنى ئەمدى
دالدىغا ئېلىپ بولۇشىغا قاراقچىلار يېتىپ كەلدى. قاراقچىلار تۆت ئات بىلەن ئالتۇن - كۈمۈشلەرنى
قولغا چۈشۈردى ھەمدە ئۇلارنىڭ بارلىق ئوزۇق - تالقانلىرىنى ئاتلارغا ئارتىپ ھەيدەپ ماڭدى. قاراق-
چىلار بىرقانچە ئون قەدەم يىراقلىشىپ بولۇپ، ئۆزئارا بۇ نەرسىلەرنىڭ ئېگىسىنى تېپىپ ئۆلتۈرۈۋەت-

مىسەك خاتىرجەملىك بولمايدۇ، دېيىشىپ ئەتراپنى ئىزدەشكە باشلىدى. بۇ ھالنى كۆرگەن بىچارە ئادىل-خان پادىشاھ قورقۇنچ ئىچىدە تىترەشكە چۈشتى ۋە تەكرىدىن مەدەت تىلەپ بۇ مۇناجاتنى ئوقۇدى:

ئالەمنى ياراتقان قادىر خۇدايىم،
بۇگۈن بىزگە قاراقچىدىن پاناھ بەر.
ئەۋۋەل - ئاخىر سەنسەن مېنىڭ پاناھىم،
بۇگۈن بىزگە قاراقچىدىن پاناھ بەر.

قانداق قىلاي، بولدۇم ئەجەب بىچارە،
خارۇ زارلىق ئىلكىدە مەن ئاۋارە،
رەھىم ئەيلەپ باغرىم قىلما يۇز پارە،
بۇگۈن بىزگە قاراقچىدىن پاناھ بەر.

پەلەك بۇزدى بۇگۈن مېنىڭ شادىمنى،
ئادا بولماس دەپتەر قىلسام دەردىمنى،
بايان قىلدىم ساڭا ئەرزۇ ھالىمنى،
بۇگۈن بىزگە قاراقچىدىن پاناھ بەر.

قەلەندەرلەر ئايرىدى خانىمانىمدىن،
ھەسرەت بىلەن خوشلاشتىم خانداننىمدىن،
پەلەككە ئوت تۇتاشسۇن ئاھۇ دادىمدىن،
بۇگۈن بىزگە قاراقچىدىن پاناھ بەر.

ئۆزۈڭ قىلدىڭ دەسلەپتە يەمەنگە سۇلتان،
ئادىللىقىم بولغانتى ئالەمگە ئايان،
مەن بولغانتىم دەردمەنلەر دەردىگە دەرمان،
بۇگۈن بىزگە قاراقچىدىن پاناھ بەر.

دەسلەپ ئەيلەپ سەن مېنى ئۇلۇغ پادىشاھ،
ئاجىزلارغا قىلغانتىڭ سېخىي باشپاناھ،
ئاقىۋەتتە بولدۇم مەن بىچارە گۇمراھ،
بۇگۈن بىزگە قاراقچىدىن پاناھ بەر.

مەن ئاغرىتقان ئەمەسمەن زادى ھېچ جاننى،
تەڭ كۆرەتتىم ئالدىمدا بارچە ئىنسانىنى،
ئازاب چەكتىم ئايرىماي ياخشى - يامانىنى،
بۇگۈن بىزگە قاراقچىدىن پاناھ بەر.

ھەردەم چىقار تېنىمدىن مېنىڭ بۇ جانىم،
كۆڭلۈم ئىچرە غەمدىن تولا ئەپغانىم،
رەھىم قىلغىن قۇلۇڭغا ئۆزۈڭ رەھمانىم،
بۇگۈن بىزگە قاراقچىدىن پاناھ بەر.

ئادىلخان دەر: خەتەردە قالدى ھاياتىم،
يېتەر بۇگۈن ھەققە مېنىڭ پەريادىم،
غەمدىن خالاس قىلىپ، بەرگىن نىجاتىم،
بۇگۈن بىزگە قاراقچىدىن پاناھ بەر.

ئالتۇن، ئوزۇق، ئاتلارنى ئالدى قاراقچى،
ئۇلار ئەمدى جېنىمىزنى ئالماقچى،
تاغ باغرىدا تەنلەرگە خەنجەر سالماقچى،
بۇگۈن بىزگە قاراقچىدىن پاناھ بەر.

سەندىن باشقا يۆلەنچىم يوق خۇدايىم،
كەچۈرگەيسەن بولسىمۇ تاغدەك گۇناھىم،
گۇناھسىزدۇر ئالدىڭدا پەرزەنتىم - باغرىم،
بۇگۈن بىزگە قاراقچىدىن پاناھ بەر.

ئەلقىسسە: پادىشاھ ئادىلخان باغرىنى مىڭ پارە قىلىپ، كۆزلىرىدىن تاڭ شەبنىمىدەك پاك ياشلىرىنى تۆكۈپ، خۇداغا نالە قىلدى.

قاراقچىلار ئەتراپنى كۆپ ئىزدىگەن بولسىمۇ، ئۇلارنى تاپالماي، ئۆز يوللىرىغا راۋان بولدى. ئادىل-خان خۇداغا كۆپ شۈكۈر قىلدى ۋە مەلىكە بىلەن بالىلىرىنى ئەگەشتۈرۈپ يولغا چىقتى. ئۇلار چۆل-بايابانىدا يىگىرمە كۈن يايلاق يول يۈردى. ئۇلار يەنە بىر تاغنىڭ قېشىغا كېلىپ قالدى. پادىشاھ ئەتراپتىن ئوتۇن تېرىپ كېلىپ بىر يەرنى كولاپ ئوت قالىدى. پادىشاھ پەرزەنتلىرى بىلەن مەلىكىنى ئوتنىڭ قېشىدا قويۇپ، ئۆزى ئىبادەتكە مەشغۇل بولدى.

ئەلقىسسە: شام شەھرىدىن بەش يۈز سودىگەر مال ئېلىپ يولغا چىققانىدى. ئۇلار نەچچە كۈن يول

يۇرۇپ پادىشاھ ئادىلخان چۈشكەن تاغنىڭ قېشىغا كەلدى. ئۇلارمۇ ئادىلخانغا ئانچە يىراق بولمىغان يەردە ئوتاغ تۈتۈپ قونماقچى بولۇپ توختاشتى. ئۇلارنىڭ بىر سەردارى بولۇپ، ئۇنىڭ ئىسمى تۇججار بەھمەن ئىدى. ئۇ ئەتراپتا قاراقچىلىق قىلىپ يۈرگەن قىرغىزلار بولۇپ قالمىسۇن، دەپ ئويلاپ تۆت - بەش غۇلامنى ئەگەشتۈرۈپ تاغنىڭ تۆپىسىگە چىقتى. بەھمەن ۋە ئۇنىڭ غۇلاملىرى قىلىچ - قالقانلار بىلەن قوراللانغانىدى. ئۇلار ئۇياق - بۇياققا قاراپ پادىشاھ ئادىلخان ياققان گۈلخاننى كۆرۈپ قالدى. ئۇنىڭ كۆڭلىگە ئەندىشە چۈشتى، چۈنكى ئۇ گۈلخان ياققانلار تاغدا قاراقچىلىق قىلىپ يۈرگەنلەر بولسا كېرەك، دەپ ئويلاپ قالدى ھەمدە غۇلاملىرىنى ئاگاھلاندۇرۇپ ئوت كۆيۈۋاتقان تەرەپكە قاراپ يول ئالدى. ئۇ بىرىپ كۆردىكى، ئوتنىڭ يېنىدا پادىشاھ سۈپەت بىر كىشى ئولتۇرۇپتۇ ۋە ئۇنىڭ قېشىدا قىزىلگۈل. نىڭ غۇنچىسىدەك ئىككى پەرزەنت بىلەن ئون تۆت كۈنلۈك تولۇن ئايدەك نۇرانە، ئاپتاپ تەلەت بىر گۈ. زەل مەلىكە ئولتۇرۇپتۇ. تۇججار بەھمەن ئۇلارنى كۆرۈپ ھەيرەتتە قالدى. كۆڭلىنى ھەيلە - مىكىر بۇ. لۇتلىرى قاپلاپ، خىيال دالىسىنى شەھۋەت يامغۇرى سوقتى. شەيتانىنىڭ ۋەسۋەسىسى ئۇنى ئەقلىدىن ئاز. دۇردى. ئۇلار غۇلاملىرىنى يىراقراق جايغا كەتكۈزۈۋېتىپ، ئۆزى پادىشاھ ئادىلخانىنىڭ قېشىغا كەلدى. پادىشاھ ئادىلخانغا ھۆرمەت بىلەن سالام بەردى. پادىشاھ ئادىلخان ئالدىدا پۇكلىنىپ سالام بەرگەن ئۇ ئادەمنىڭ سالىمىنى ئىلىك ئالدى ۋە ئۇنىڭغا ياندۇرۇپ سالام بەردى. سودىگەرلەرنىڭ ئۇ سەردارى ئورنىدىن تۇرۇپ:

— ئەمدى كۆڭلۈم تىندى، مۇراد - مەقسەتلىرىمنىڭ گۈلىستانى شۇنىرغانغا ئۇچرىمايدىغان بولدى. سىزنى كۆرۈپ ناھايىتى خۇش بولدۇم. ئەي ئاتا، سىزگە شۇنى مەلۇم قىلىمەنكى، بىز بەش يۈز نەپەر سودىگەر، مەن ئۇلارنىڭ سەردارىمەن. بىز بۇ تاغنىڭ باغرىغا كېلىپ قالغىلى بەش - ئالتە كۈن بولدى. شۇنىڭدىن بېرى غەم - ئەندىشە تاغلىرى گەجگەمدىن باستى. گەپنىڭ ئوچۇقىنى دېسەم، مېنىڭ بىر مەستۇرەم بار ئىدى. ئۇ دىلرەبايىم ھامىلدار ئىدى. بۈگۈن ئۇچ كۈن بولدى، ئۇنىڭ تۇغۇتى يېقىنلىشىپ ئازاب ئىچىدە قالدى. بالا يا تۇغۇلمىدى، يا بىرەر چارە تاپالمىدۇق. ئۇ ئاجىزە مەزلۇمنىڭ ناله - پەريادىغا چىداپ تۇرغىلى بولمايدۇ. ئەڭ يامىنى ئارىمىزدا بىرەر ئايال كىشى بولمىغاچقا، ئەرلەر ئۇنىڭ قېشىغا بېرىپ يارەمدە بولالمىدۇق. مەن ئاشۇ زەئىپە مەزلۇمنىڭ ئەھۋالىنى ئىگىراشلىرىغا تاقەت قىلالماي، بىرەر مەزلۇم كىشى ئىزدەپ بۇ يەرگە كېلىپ قالدىم. خۇداغا شۈكرىكىم، ھەربىر ئىگىزلارنى تاپتىم. مەن ھەقىقەتەن ئامالسىز قالدىم. غەمناك يۈرىكىمنىڭ ئىلتىماسى شۇكى، بۇ مەلىكە سۈپەت خانىم مېنىڭ شۇ ھالسىز مەستۇرەمنىڭ قېشىدا بىرەر سائەت تۇرۇپ بەرسە، سىلەرنىڭ قانداق تەلىپىڭلار بولسا بەجا كەلتۈرسەم، — دېدى.

پادىشاھ ئادىلخان:

— بۇغۇ بولىدىغان گەپ ئىكەن، ئەمما مەلىكەم نامەھرەم بولارمىكىن؟ — دېدى.

بۇ گەپنى ئاڭلىغان تۇججار بەھمەن:

— ئەي ئاتا، باشقا خىياللارنى يادىلىرىغا كەلتۈرمىسىلە. ئىمانىم بىلەن قەسەم قىلىمەنكى، بۇ مەلىكە مېنىڭ بىر تۇغقان سىڭلىمنىڭ ئورنىدا. بۇ پەرزەنتلىرىدىن بىرىنى قوشۇپ بەرسىلە، — دېدى.

پادىشاھ ئادىلخان بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ بىردەم ئويلىنىپ قالدى. شاھنىڭ كۆڭلىدىن كىشىلەرنىڭ ھاجىتىنى راۋا قىلماق ساۋابتۇر، ئۇنىڭ ئۈستىگە بىزنىڭ يېگۈدەك ھېچ نەرسىمىز قالمىدى، ئۇلار بەرەر دىيارغا بارغۇچە يەپ تۇرغۇدەك نەرسە بەرسە ئەجەب ئەمەس، دېگەن خىيال كەچتى - دە، چوڭ ئوغلى پەررۇخنى مەلىكىگە قوشۇپ بەردى. بۇ سودىگەر پادىشاھقا مىننەتدارلىق بىلدۈرۈپ، مەلىكە بىلەن

شاهزاده پەرروٚخنی ئارقىسىغا سىلىپ تاغنىڭ ئوٚستىگە ئاچىقتى. بوٚ مەككار تاغنىڭ ئوٚستىگە چىقىپلا مەلىكىنى ئاتقا مىندوٚردى ـ دە، ئوٚزىمو ئاتقا مىنگەشتى. ئاندىن پەرروٚخنى قوغلاپ يوٚروٚپ قامچا بىلەن بىرنەچچىنى ئوٚردى، ئاندىن ئاتنى قامچىلاپ مەلىكىنى ئىلىپ قاچتى. شاهزاده پەرروٚخ يىغلا ـ يىغلا ئوٚ- زىنى يەرگە تاشلاپ، دوملانغان پېتى پادىشاهنىڭ قېشىغا كېلىپ بولغان ئەھۋالنى پادىشاهقا مەلوٚم قىلدى. پادىشاه كوٚزلىرىدىن قان ـ ياشلىرىنى ئاققوٚزدى. بوٚ پاجىئە دەرد ئوٚستىگە جاراھەت بولوٚپ، ئوٚ- نىڭ قەلبىنى ئېچىشتوٚردى، ئەمما چارىسىز ئىدى. ئوٚ كوٚڭلىدە مەلىكەمنى خوٚدانىڭ ئوٚزىگە تاپشوٚردوٚم دەپ ئويلىدى. ئاندىن بالىلىرىنى قوٚچاقلاپ توٚروٚپ موٚنداق دېدى:

ــ ئەي جانجىگەر بالىلىرىم، بىر جوٚپ كوٚزوٚمنىڭ گوٚھەرلىرى، بوٚ دەرد ـ موٚشەققەتلەر بىزلەرگە كەلدى. بوٚنى تارتماسقا، سەۋر قىلماسلىققا چارىمىز يوقتوٚر. يوٚروٚڭلار، بوٚ يەردىن كېتەيلى. ئېھتىمال بوٚ يەر- دە يەنە باشقا قاراقچىلار بولسا كېرەك. ئوٚزاق توٚروٚپ قالساق، يەنە بىر قاراقچىلار كېلىپ بىزگە زىيان ـ زەخمەت يەتكوٚزمىسوٚن.

ئەلقىسسە، پادىشاه ئادىلخان ئىككى پەرزەنتىنى يېتىلەپ، سوٚيوٚملوٚك مەلىكىسىنىڭ دەردىده باھار پەسلىده ياغدىغان توٚكمە يامغوٚردەك يىغلاپ، يولغا راۋان بولدى ۋە پەلەكنىڭ دەھشىتىدىن شىكايەت قىلىپ بوٚ نەزمنى ئوقوٚدى:

پەلەك سالدى يامان كوٚنلەر،
تاجوٚ تەختىم ئاندا قالدى.
ئاخىر زامان بولدى بىزگە،
تاجوٚ تەختىم ئاندا قالدى.

ئەجەب بولدى زامانلار،
ھالىم بىلمەس نادانلار،
ھەمدەم بولغان يارانلار،
زار يىغلاپ ئاندا قالدى.

سامان بولدی رەڭگرویۇم،
دۇتار بولدی قەددی - بویۇم،
غېرىبلىقتا ئۆتەر كۈنۈم،
ئاشنالار ئاندا قالدی.

كۈنلەر چۈشتی بۇ بېشىمغا،
زەھەر چۈشتی ھەم ئېشىمغا،
تۇپراق تولدی كۆز يېشىمغا،
نەۋ جۇۋانلار ئاندا قالدی.

پەلەك قىلدی بىزنی نالان،
غەم - قايغۇدا بولدۇم ۋەيران،
ھالىم سورىغۇچی ئەزىز ياران،
يارانلىرىم ئاندا قالدی.

كۆز ئالدىمدا كەڭ باياۋان،
مەن بوراندا ئۇچقان سامان،
بارار جايىم ئەمدی قايان؟
بوستانلىرىم ئاندا قالدی.

يوللار باستىم ياياق چۆلدە،
يېشىم قالدی نەچچە كۆلدە،
تاغ غارلىری بولدی كۆلبە،
ئايۋانلىرىم ئاندا قالدی.

پەريات سالدىم يىغلاپ شۇنداق،
مەن يىلتىزسىز جىغان - قامغاق،
كۆزلىرىمگە پاتتی تۇپراق،
خەندانلىرىم ئاندا قالدی.

ئادىلخان دەر: مېنىڭ دەردىم،
ئەجەب قارا بولدی بەختىم،
كېپەن بولدی كىيگەن رەختىم،
زەر تونلىرىم ئاندا قالدی.

خۇرشىد يۈزلۈك پاك مەلىكەم،
يۈرەك پارەم ئەزىز ھەمدەم،
ئاھۇ كەبی كۆزلىری نەم،
جانجانىم ئاندا قالدی.

نېمە ئەلەم بۇ چۆل - دەشتتە،
بەخت مەندىن ئۈزدی رىشتە،
يوقتۇر دەرمان مەن دەرۋىشتە،
دەرمانلىرىم ئاندا قالدی.

ئەلقىسسە، پادىشاھ ئادىلخان ئەنە شۇنداق يىغلاپ - قاقشاپ يەنە ئۈچ كۈن يول يۈردی. قېرىشقاندەك ئۇلارنىڭ يولىنى بىر ئەزىم دەريا توستی. بۇ دەريادىن ئۆتۈشنىڭ ھېچبىر ئىلاجی يوق ئىدی. پادىشاھنىڭ بېشی قاتتی. شۇ چاغدا بۇ يەرگە بىر ئاتلىق قىرغىز پەيدا بولدی. ئۇ پادىشاھ بىلەن كۆرۈشتی. پادىشاھ ئۇنىڭغا دەريادىن ئۆتۈشنىڭ ئامالىنی تاپالماي تۇرغانلىقىنی ئېيتتی. قىرغىز مۇنداق دېدی:

— سىز ھېچبىر ئەندىشە قىلماڭ، مەن بىر سۇچی. بۇ دەريانىڭ ئوي - چوڭقۇرىنی ياخشی بىلىمەن. سىلەرنی بۇ دەريادىن ئۆزۈم ئۆتكۈزۈپ قويای.

پادىشاھ ئادىلخان ئۇنىڭ سۆزلىرىگە ئىشىنىپ قالدی، ئۇنىڭغا مىننەتدارلىق بىلدۈرۈپ، ئۆتكۈزۈپ قويۇشنی ئىلتىماس قىلدی. شۇنداق قىلىپ بۇ يوچۇن ئادەم شاھ پەرۋىشنی ئېتىنىڭ ئالدىغا مىندۈرۈپ دەريادىن كېچىپ نېرىقی قىرغاققا ئۆتتی. ئۇ قىرغاققا چىقا - چىقمايلا پادىشاھقا قاراپ ۋارقىرىدی:

— ھەي ئەخمەق، مەن ئەسلىي قاراقچىمەن. بالاڭنی قىيامەتكە باقي قالدۇرغىن، — دېدی - دە، شاھزادە پەرۋىشنی ئېلىپ قاچتی. بۇ ھالنی كۆرگەن پادىشاھ ھەيران ۋە سەرگەردان بولۇپ، زار - زار يىغلىدی. ئاندىن قېشىدىكی بالىسىغا:

— ئەي جەمشىدىم بالام، ئەي كۆز قارىچۇقۇم جانجان بوتام، بىز خانۇەيران بولدۇق. تاجۇ تەختىمىن، خانىداندىن، ئانا ماكاندىن ئايرىلدۇق. سەپەرگە چىقىپ سەرگەردانلىق يولىدا ئالتۇن - كۈمۈشلە-

ېمىزدىن قۇرۇق قالدۇق. ۋاھەرىخ، ۋاھەرىخ، ئاندىن مېھرىبان ئاناڭلاردىن ئايرىلدۇق، ئەمدى ئاكاڭ شاھزادە پەرروخسەن ئايرىلدۇق. ئاناڭ گۈلچېھرەخان بىلەن ئاكاڭ پەرروخنى قىسمەت بىزدىن جۇدا قىلدى. بىزگە خۇدانىڭ ئىرادىسى شۇ ئوخشايدۇ. بۇ دەريادىن ئۆتۈپ كەتمەسلىككە چارىمىز يوق. كەل، قولۇڭنى ماڭا بەرگىن، بالام، خۇداغا تەۋەككۈل قىلىپ بىر ئاماللاپ ئۆتۈپ كېتەيلى، ــ دېدى. ئۇلار ئاتا ـ بالا قول تۇتۇشۇپ دەريادا كىردى. ئاستا ـ ئاستا چامداپ بارغانچە تېرەنلەشتى. بارا ـ بارا دەريا چوڭقۇرلىشىپ قالدى. شۇ چاغ سۇ تاسادىپىي ئۇلغىيىپ شىددەت بىلەن ئېقىشقا باشلىدى ـ دە، پادىشاھ ئادىلخان يىقىلدى. ئوغلى شاھزادە جەمشىد پادىشاھنىڭ قولىدىن ئاجراپ چىقىپ ئېقىپ كەتتى. پادىشاھ ئادىلخان بىر چۆكۈپ ـ بىر لەيلەپ مىڭ مۇشەققەتتە قىرغاققا چىقتى، قارىسا ئوغلى شاھزادە جەمشىد يوق، ئاھ ئۇرۇپ، نادامەت چېكىپ يىغلاپ خۇدايىتائالاغا خىتاب قىلدى:

« ئەي تەڭرىم، بۇ نېمە كۈنلەر ئەمدى؟ خانىدانىمدىن جۇدا بولدۇم، روزغارىمدىن جۇدا بولدۇم، يۇرت ـ دىيارىمدىن جۇدا بولدۇم، نىگارىمدىن جۇدا بولدۇم، بىر جۇپ كۆز قاراقىمدىن جۇدا بولدۇم. ئەي خۇدا، مۇشكۈللەرنى ئۆزۈڭ ئاسان قىلغايسەن، ھالىمنى ئېيتماق ھاجەت ئەمەس. ئۆزۈمنى ئۆزۈڭگە تاپشۇردۇم. » پادىشاھ ئادىلخان ئوتقا چۈشكەن قىلەڭ تولغىنىپ، قۇيۇندەك پىرقىراپ كۆپتىن ـ كۆپ يىغلىدى. ئاندىن بۇ مۇناجاتنى ئوقۇدى:

ئالەمنى ياراتقان قادىر خۇدايىم،
قۇدرىتىڭدىن مۇشۇنداق زامان ئەيلىدىڭ.
سەن بارچىنىڭ پاناھى ئۇلۇغ ئىلاھىم،
قۇدرىتىڭنى بارچىگە ئايان ئەيلىدىڭ.

ئاۋۋال رەھمان رەھىمدۇر سېنىڭ شۇل ئاتىڭ،
ھېچكىم يەتمەس جايىدۇر سېنىڭ نۇر زاتىڭ،
ئەي قۇدرەتلىك خۇدايىم ھەم زاتى پاكىڭ،
رەھمىتىڭدىن بىزلەرگە ئىمان ئەيلىدىڭ.

قۇدرىتىڭنى بارچىگە ئەيلىدىڭ ھازىر،
ئاۋۋال ـ ئاخىر ئۆزۈڭسەن ھەممىگە قادىر،
بارچە دۇنيا، ھاياتنى ياراتتىڭ ئاخىر،
بەخت ئىچرە ئادەمنى ئايان ئەيلىدىڭ.

قۇدرىتىڭدىن يارالدى ئادەم ۋە ھاۋا،
جەننەت ئارا ئىككىسى قىلدى تاماشا،
خۇشاللىقتىن پاتمىدى ئۇلار قىنىغا،
ئىككىسىگە سەن ياخشى ماكان ئەيلىدىڭ.

ئاجايىپ سايرىشىپ تۇرار بۇلبۇللار،
ئېچىلىپ چىمەنده تۇمەنمىڭ گۈللار،
يوللىرىغا گۈل چەكتى پەرىشته قوللار،
خىزمىتىده ئۇلارنىڭ غىلمان ئەيلىدىڭ.

بارچە مەلەكلەرنى ئەيلىدىڭ ئاندا،
ئادەم ئۈچۈن سەجدىنى قىلمىدى ئادا،
ئاداۋەتتىن ئازازۇل قىلدىلەر جازا،
تاقاق سېلىپ بوينىغا شەيتان ئەيلىدىڭ.

يىراق ئەردى ئۇلار، بارچە ھەر ئىشتىن،
يەپ تاشلىدى يېمەيدىغان يېمىشتىن،
شۇنىڭ ئۈچۈن چىقار بولدى بېھىشتىن،
مەنزىلىگە ياخشى جاھان ئەيلىدىڭ.

ئۇلار ئۈچۈن يارىتىپ پانىي جاھاننى،
سەن چىقىرىپ دۇنياغا ئادەم ـ ھاۋانى،
يەر يۈزىگە چۈشۈردۈڭ جۇپ ئاشىنانى،
يۈزلىرىنى نۇرى ئىمان ئەيلىدىڭ.

روشەن قىلدىڭ دۇنيانى ئاي ـ كۈن يارىتىپ،
نەزەر قىلار ئاي بىلەن كۈن ئادەمگە بېقىپ،
قۇللىرىڭغا تۇرلۇك ـ تۇرلۇك نېمەت يارىتىپ،
نېمىتىڭنى بەندەڭگە ئەلۋان ئەيلىدىڭ.

ئىدراك تاپۇر ئەمرىگىنى تۇتسىلا بۇدىل،
قۇدرىتىگىدىن ئۇلۇغدۇر خىزىر، جەبرائىل،
نەمرۇتنىڭ ئوتىدا كۆيمىدى خىلىل،
ياخشىلارغا مۇشكۈلنى ئاسان ئەيلىدىڭ.

تۆت كىتابنى ئەۋەتىپ مۇشۇ دۇنياغا،
ئۆز قولىغا «ئىنجىل»نى ئالدىلەر ئەيسا.
ھېكمەتلەرنى سىغدۇردۇڭ، «زەبۇر»، «تەۋرات»قا،
بىر كىتابنىڭ ئىچىنى «قۇرئان» ئەيلىدىڭ.

پادىشاھ ئادىلخان شۇنداق نەزىلەرنى ئوقۇپ، كۆزلىرىدىن بۇلاق سۈيىدەك ياشلارنى ئاققۇزدى. ئۇنىڭ ئاھلىرىغا دۇچ كەلگەن شامالمۇ كۆيۈپ ئۆرتىنىپ كېتەتتى. پادىشاھنىڭ كۆزلىرىدىن ئاققان ياشلار بەجايى-كى گۈلنىڭ سۈيىگە ئوخشايتتى. ئۇ يەنە توختىماي خۇداغا سېغىنىپ مۇناجاتلىرىنى پەلەككە يەتكۈزدى:

روسۇل ئۇچۇن بۇ دۇنيا بولدى زاھىر،
ھەممە ئىشقا ئىپرۇرلار خۇدايىم قادىر،
بارچىنى ئۇ قىلدى ئالەمگە ھازىر،
مۇھەممەتنى ئاخىر زامان ئەيلىدىڭ.

بويۇن سۇنماي نەچچىسى كۆپپار بولدىلەر،
قارۇندەكنى يەردە پىنھان ئەيلىدىڭ.

بارچە بەندەڭ يەردە قارار تاپتىلەر،
بىرنەچچىسى ھۆكمىڭنى مەھكەم تۇتتىلەر،

ساڭا نىسار ئەيلەيمەن جانىمنى قۇربان،
بىۋاپادۇر بىزلەرگە بۇ پانىي جاھان،
قۇدرىتىڭدىن ئالەمنى يارانقان رەھمان،
بۇ جېنىمغا ئاجايىپ زامان ئەيلىدىڭ.

خانىدانىمدىن جۇدا بولدۇم ئايرىلىپ،
كېچە ـ كۈندۈز يۇردۇم چۆلدە ئايلىنىپ،
غەم دەشتىدە قاناتىم سۇندى قايرىلىپ،
نە سەۋەبتىن بىزنى ھەيران ئەيلىدىڭ؟

ماڭا پىدا بولغان ياخشى يارانلار،
ئەر قەدىرىنى بىلمەس ئىكەن زامانلار،
ئادىلخان دەر، بولدى ئەجەب زامانلار،
كۆزلىرىمدە دەريا راۋان ئەيلىدىڭ.

ئەلقىسسە، پادىشاھ ئادىلخان مۇڭلۇق مۇناجاتلىرىنى تاغۇ دەشتلەرگە سىڭدۈ-رۈپ، قۇيۇندا قالغان خازانەك ئەرك بايـ-رىقىنى قىسمەت شامىلىغا تاپشۇرۇپ، يىغلا ـ يىغلا چۆل ـ جەزىرىدە يەنە ئون تۆت كۈن يول يۈردى. ماڭا ـ ماڭا بىر يەرگە كېلىپ كۆردىكى، كۆز ئالدىدا تۇغ-شەددىلەرگە تولغان بىر كاتتا مازار تۇراتـ-تى. پادىشاھ ئادىلخان يېقىن بېرىپ، بۇ چۆلدىكى مازارنىڭ چەكسىزلىكىدىن ھەيران قالدى. ئەما بۇ مازارنىڭ تۇغ-

ئەلەملىرى يىقىلغان، مەسچىت ـ خانىقالار ۋەيران بولغان، گۈمبەزلەر ئۆرۈلگەنىدى. بۇ يەرگە ئۇزاقتىن بۇيان بىرەر ئادەمزاتنىڭ ئايىغى بېسىلمىغانلىقى ئۆز ـ ئۆزىدىن مەلۇم ئىدى. بۇ يەردە نە جانۋار ـ نۇرلارنىڭ سايىسى، نە بىرەر قۇشنىڭ ئۈنى يوق ئىدى. قىسقىسى، بۇ يەردە ھاياتلىق ئىزى ئۆچكەن ھەم بۇ يەر تىرىكلەرنىڭ خاتىرىسىدىن كۆتۈرۈلگەنىدى. بۇلاقلار تىنغان، ئەتراپتا يېشىللىق سىنغانىدى. پادىشاھ ئادىلخان مازارنىڭ مەنزىرىسىگە نەزەر تاشلاپ تۇرۇپ: بۇ مازار خۇددى ماڭا ئوخشاش غېرىب ئىكەن، خۇدانىڭ ئىرادىسى بىلەن مېھنىڭ ماكانىم مۇشۇ غېرىب مازار بولغان ئوخشايدۇ. مەن ئەمدى مۇشۇ يەردە تائەت ـ ئىبادەت قىلىپ ئۆمرۈمنى ئۆتكۈزەي، دەپ ئويلىدى. پادىشاھ ئادىلخان مازارنىڭ ئوتتۇرىسىغا ئۆزىگە بىر ئۆي بەرپا قىلدى. تىنىپ كەتكەن بۇلاقلارنىڭ توپلىرىنى تارتىپ سۇ چىقىرىپ قەبرە ـ گۈمبەزلەرنى سۇغاردى. ئۆرۈلگەن شەددە ـ ئەلەملەرنى تۇرغۇزۇپ، يىقىلغان گۈمبەزلەرنى ياسىدى. قو ـ مۇشنىڭ يىلتىزلىرىنى كولاپ يەپ، ئون تۆت يىلنى تائەت ـ ئىبادەت بىلەن ئۆتكۈزدى. ئۇنىڭ ئىبادىتى ۋە مېھنىتى شاراپىتىدىن مازار يېشىللىققا پۈركەندى. تەرەپ ـ تەرەپتىن تۇتىلار، بۇلبۇللار، ئىشقىلىپ، خىلمۇخىل قۇشلار ئۇچۇپ كېلىشكە باشلىدى. بۇ قۇشلار پادىشاھ ئادىلخانىنىڭ ئەتراپىنى ئايلىنىپ ۋىچىرلاپ سايرىشاتتى. بىر كۈنى سەھەردە پادىشاھ ئادىلخان قۇشلارنىڭ ئاۋازىدىن مەستخۇش بولدى ـ دە، ئۆزىنىڭ كەچۈرمىشلىرىنى ئەسلەپ باغرى ئېزىلدى. ئۇ قۇشلارغا قاراپ بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

ئۇستۇمدىكى تۇتى قۇشلار،
تۇرغىنىمنى كۆردۈڭلەرمۇ؟
خۇشال بولۇپ ئۇنۇڭلەردىن،
يۇرگىنىمنى كۆردۈڭلەرمۇ؟

كەلمەس ھېچكىم، ئاھ، قېشىمغا،
سايلار تولدى كۆز يېشىمغا،
ناله قىلىپ سىرداشىمغا،
يۇرگىنىمنى كۆردۈڭلەرمۇ؟

غېرىب بولۇپ كۆكسۈم داغلاپ،
ئاشقىلارنىڭ يولىن بويلاپ،
چۆللەر ئىچرە جېنىم قىيناپ،
يۇرگىنىمنى كۆردۈڭلەرمۇ؟

ماڭا بولدى ئاخىر زامان،
پەلەك قىلدى مېنى نالان،
شەھرىم ئىچرە قالدى ئايۇان،
يارانلارنى كۆردۈڭلەرمۇ؟

گۈلگە تولغان گۈلىستانىم،
بەزمىگاھىم ـ دىلىستانىم،
تاجۇ تەختىم، خانىدانىم،
قالغان ئىدى كۆردۈڭلەرمۇ؟

بەدىنىمدە يىرتىق جەندە،
ماجالىم يوق ئاجىز تەندە،
نەدە كۈلكەم، نەدە خەندە،
بۇ ھالىمنى كۆردۈڭلەرمۇ؟

مېنىڭ بىلەن ھەمدەم بولغان،
دەردلىرىمگە مەلھەم بولغان،
قاراقچىغا ئەسىر بولغان،
گۈلچېھرەمنى كۆردۈڭلەرمۇ؟

قاراقچىلار قولىن باغلاپ،
مېنىڭ ئۈچۈن چەندان يىغلاپ،
ئارمان بىلەن يۈرەك داغلاپ،
پەررۇخۇمنى كۆردۈڭلەرمۇ؟

دەريا ئىچرە ئېقىپ ئۆلدى،
ھەق ئىلاھىم جېنىم ئالدى،
ئادىلخان دەر: نېتەي ئەمدى،
جەمشىدىمنى كۆردۈڭلەرمۇ؟

ئەلقىسسە، ئادىلخان پادىشاھ قۇشلارغا قاراپ بۇ نەزمنى ئوقۇپ بولۇپ ئىبادەتكە مەشغۇل بولدى.
ئاندىن ئۇچۇپ كېتىۋاتقان قۇشلارغا قاراپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

كۆكتە ئۇچقان ئەركىن قۇشلار،
غەمدىن خالاس كۆڭلى خۇشلار،
سىر داشلىرىم، ئەي تونۇشلار،
كۆرگەنلەرگە سالام دەڭلار.

سۆزلىمەڭلار بۇ ئەلەمنى،
ئاڭا مەندىن سالام دەڭلار.

بۇ كۆزۈمنىڭ نۇر قارىسى،
ھاياتىمنىڭ تۇتىياسى،
ئادىلخانىنىڭ بىباھاسى،
پەرۋىخۇمغا سالام دەڭلار.

بارساڭلار گەر يەمەن تامان،
سوراپ قالسا دوست ۋە ياران،
دېسە مېنى قالدى قايان،
سايراپ تۇرۇپ سالام دەڭلار.

ئۇچراپ قالسا ئەزىم دەريا،
ئىزدەڭلاركىم بىر نۇر سېيما،
سۇ قويىندا تاپقان قارار،
جەمشىدىمگە سالام دەڭلار.

كۆرسەڭلار ھەم گۈلچېھرەمنى،
سۆزى شېرىن مەلىكەمنى،

پادىشاھ ئادىلخان بىر كۈنى خۇداغا سىغىنىپ: «ئەي تەڭرىم، خانۇمانىمدىن، روزغارىمدىن، پەرزەنتلىرىمدىن ئايرىلىپ بۇ يەرگە كەلگىلى ئون تۆت يىل بوپتۇ. ئون تۆت يىلدىن بېرى ئادەم زاتىنى كۆرمىدىم، جامائەتكە ئارىلاشمىدىم، ئاجايىپ شەرمەندە بولدۇم. ئەمدى ئادەم بار يەرگە باراي. ئون تۆت يىلدىن بېرى ياۋايىدەك ياشاپ بەدەنلىرىمنى تۈك باستى. ئەمدى ئادەملەرگە ئارىلىشىپ ياشىماقنى نېسىپ ئەتكەن» دەپ يېلىندى. ئاندىن سەپەر كەمرىنى بېلىگە باغلاپ، ئون بىر كۈن يول يۈرۈپ بىر كەنتكە يەتتى. ئۇ كەنتنىڭ تېشىدىكى ئېرىق بويىدا ئولتۇرۇپ يۇز ـ كۆزلىرىنى يۇيۇپ، سۇ ئىچتى. بىردەم ئارامنى ئالغاندىن كېيىن كەنتنىڭ ئىچىگە قاراپ ماڭدى. پادىشاھ ئادىلخاننى كۆرگەن ئادەملەر:

ـــ توۋا، توۋا.

ـــ ئالۋاستى، ئالۋاستى.

ـــ قاچ ـ قاچ! ـــ دېيىشىپ، تەرەپ ـ تەرەپكە قېچىشتى. پادىشاھ ئادىلخان بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ: نېمە بالالارغا قالغاندىمەن؟ ھەممە ئادەم مېنى كۆرسىلا قېچىشىۋاتىدۇ. بەلكى ئون تۆت يىل ئادەملەردىن ئايرىلىپ ياشاپ، باشقا بىر تۈسكە كىرىپ قالغان ئوخشايمەن، دەپ خىيال قىلدى. ئۇ يەنە ئۇچ كۈن يول يۈرۈپ بىر شەھەرگە بېرىپ قالدى. پادىشاھ كۆردىكىم، بىر قۇش ھاۋادا پەرۋاز قىلىپ ئۇچۇپ يۈرۈپتۇ. نەچچە مىڭلىغان كىشىلەر قۇشقا قاراپ بىرنېمىلەرنى دېيىشىپ تۇرۇشۇپتۇ. پادىشاھ ئادىلخان بۇ يەرگە كەلگەندىن كېيىن، ئادەملەر ئۇنى كۆرۈپ يەنە قېچىشتى. پادىشاھ ئادىلخانىنىڭ كۆڭلىگە ئازار يەتتى. ئۇ ئادەملەرنىڭ قېشىدىن يىراقلاپ، بىر دەرەخنىڭ تۈۋىگە بېرىپ ئولتۇردى. ئۇ مۇڭلىنىپ ئولتۇراتتى، بۇ يەردىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقان بىر ئادەم تاسادىپىي ئۇنى كۆرۈپ قالدى ـ دە، بەدەر قاچتى. پادىشاھ ئادىلخان ئورنىدىن تۇرۇپ:

ـــ ئەي بۇرادەر، مەن ئادەممەن، مەن ئادەممەن، مەندىن قاچمىغىن، ـــ دەپ ئۇنى قوغلىدى.

ھېلىقى ئادەم قورقۇنچىدا پۈت ـ قولىدىن جان قېچىپ، پەريات ئۇرۇپ يىقىلدى. پادىشاھ ئۇنى مەھكەم تۇتۇۋالدى ۋە:

— ئەي بۇرادەر، قورقمىغىن، مەن ئېزىتقۇ ئەمەس ياكى ئالۋاستىمۇ ئەمەس، مەن ئىنسان، ئادەم بالىسىمەن، مەن ئون تۆت يىل ئادەملەردىن ئايرىلىپ باياۋاندا ياشىدىم. كىيىم - كېچەكلىرىم يىرتىلىپ مۇشۇ ھالەتكە كېلىپ قالدى. توختىماي چۆل - جەزىرىلەرنى كېزىپ يۈرۈپ بەدەنلىرىمنى تۈك باستى. سۆزۈمدىن گۇمانلانما. ئەي جېنىم بۇرادەر، جاۋاب بەرگىنە، بۇ قايسى شەھەر؟ بۇنچىۋالا كۆپ خالايىق نېمىش قىلىۋاتىدۇ؟ ئۇلار ئويۇن - تاماشا قىلىۋاتامدۇ ياكى مەجلىس تۈزۈۋاتامدۇ؟ — دېدى.

ھېلىقى ئادەم بەدەنلىرىنى تۈك باسقان، يۈزلىرى ئاپتاپتا قارايغان، چېچى بېلىگە چۈشكەن پادىشاھ ئادىلخانغا قاراپ: بۇ ئادەمنىڭ كۆزىدىن، ئاغزىدىن ئۆزگە ھېچقانداق بىرى ئىنسانغا ئوخشاشمايدۇ، ئەمما شۇنداق بېقىملىق سۆزلەۋاتىدىغۇ، دەپ ئويلاپ ئۇنىڭ ئادەملىكىگە ئىشىنىپ يۈرىكى جايىغا چۈشتى. ئەمما ئۇ تېخىچە قورقۇنچتىن كۆزلىرىنى يۇماتتى. ئۇ كۆزلىرىنى ئاچماي تۇرۇپ:

— بۇ شەھەرنى دىيار بەكرى شەھىرى دەيدۇ. شەھىرىمىزنىڭ پادىشاھى ئۆلۈپ كەتتى. بۇ مەملىكەتتە دۆلەت قۇشى دەيدىغان بىر قۇش بار. پادىشاھ ئۆلۈپ كەتكەندە ئۇ قۇشنى قويۇپ بېرىدۇ. ئاشۇ قۇش

كىمنىڭ بېشىغا بىرىپ قونسا شۇ كىشى پادىشاھ بولىدۇ. ھالا بۇگۈن قۇشنى قويۇۋەتكىلى قىرىق كۈن بولدى. قۇش ھېچكىمنىڭ بېشىغا قونمىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ خالايىقلار كېچە - كۈندۈز قۇشقا يەم تەڭلەپ يۇرۇشمەكتە. بۇ مۇشۇ شەھەرنىڭ بىر رەسىم - قائىدىسى، — دېدى.

پادىشاھ ئادىلخان ئۇ ئادەمنى قويۇپ بەردى. ئۇ پادىشاھنىڭ قولىدىن ئاجرىغاندىن كېيىن بىرنەمە- لەرنى دەپ شۇڭىرلاپ ئۆزىگە سۇپكۆچلەپ، ئالدى - كەينىگە قارىماي قاچتى. پادىشاھ ئادىلخان: مەن كۆرمىگەن ئەمدى مۇشۇ كۈن قالغان ئوخشايدۇ. بۇ نېمىدېگەن خورلۇق، دەپ قاتتىق خاپا بولدى. ئاندىن پەلەككە شىكايەت قىلىپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

شەيتان لەئىن ئىمانىڭغا قەست ئېتەر،
ئاجىز جېنىڭ ئەزىز تەندىن ئايرىلسا.
پەلەك ساڭا كەڭ ئالەمنى تار قىلار،
مېھنەت كېلىپ، دۆلەت قولدىن ئايرىلسا.

ئاياز كۈنى ئاسمان بولغاي يېپىنچا،
يالاڭ تەنگە مۇزلىغان يەر سېلىنچا،
دۆڭ ئاتلىسا تېپىلمايدۇ تايانچا،
ھەركىم ئەگەر ئاشىياندىن ئايرىلسا.

دۆلەت كېلىپ قونسا چۈشۈن بېشىغا،
سۇمۇرغ كېلەر كۈندە ئۇنىڭ قېشىغا.
دەردىن بىلمەس ئۆزگە ئادەم ئۆزىدىن،
يۇرت - مەھەللە، ئۆي - ماكاندىن ئايرىلسا.

ئادىلخان دەر: چېكىپ دەردۇ مالامەت،
ئۆلمەي تۇرۇپ ماڭا بولدى قىيامەت،
پەلەك سەندىن كۆردۈم تالاي نادامەت،
ئامان تاپسام، ئەپغان مەندىن ئايرىلسا.

كەڭرى جاھان تارلىق قىلار جېنىغا،
ھېچكىم كەلمەس ئەھۋال سوراپ يېنىغا،
شېرىك قىلماس ھېچكىم بۇردا نېنىغا،
دېھقان كۈزدە خامانىدىن ئايرىلسا.

قاچان مېنىڭ مەڭزىمدىن نەم قۇرۇغاي؟
تۇن كېچەمنى ئايدىڭ قىلغاي قاچان ئاي؟
گەز لېۋىمگە تۆكۈلەرمۇ ئىسسىق چاي،
جاننى باقماق تەس، ھەمياندىن ئايرىلسا.

ئەلقىسسە، پادىشاھ ئادىلخان شۇنداق تۇراتتى، ھېلىقى شەھەر ئاسمىنىدا ئۇچۇپ يۈرگەن دۆلەت قۇشى ئۇچۇپ كېلىپ ئۇنىڭ بېشىغا قوندى. پادىشاھ ئادىلخان ئۇنى بېشىدىن قانچە ئۇركۈتۈپ باقماقان بولسىمۇ پايدا بەرمىدى. قۇش ئۇنىڭ بېشىغا تەكرار قونۇپ چىڭ تۇرۇۋالدى. شۇ ئارىلىقتا خالايىقلار كېلىشتى ۋە ئۇلار پادىشاھ ئادىلخاننى بىر - بىرىگە كۆرسىتىپ: «قاراڭلار، قوتازدەك تۇكلۈك نېمىكەن، تووا، بۇ دۆلەت قۇشى قىرىق كۈندىن بېرى ھېچكىمنىڭ بېشىغا قونماي، مۇنۇ دۇانە سۇپەت ئادەمنىڭ بېشىغا قونغىنىنى» دېيىشىپ غۇلغۇلا قىلىشتى. شۇ ئەسنادا بۇ شەھەرنىڭ ۋەزىر - ئەمىرلىرىمۇ كەلدى. ئۇلارمۇ بۇ ھالنى كۆرۈپ ياقىلىرىنى چىشلەشتى، دۆلەت قۇشنى ئۇنىڭ بېشىدىن ئۇركۈتۈپ باقتى، ئەما قۇش ئادىلخان پادىشاھنىڭ بېشىدا چىڭ تۇرۇۋالدى. ۋەزىرلەر ئادىلخاندىن:

— سەن زادى نېمە ئادەم، بۇ شەھەردە ئەزەلدىن سەندەك ئادەم سىياق مەخلۇق بولغان ئەمەس، قەيەردىن كەلدىڭ، قەيەرگە ماڭدىڭ، ئىسمىڭ نېمە؟ — دەپ سوراشتى.

پادىشاھ ئادىلخان جاۋاب بېرىپ بولغۇچە، ئەتراپتا: «ئېزىتقۇ بولمىسۇن يەنە، ئالۋاستى بولۇپ قالمىسۇن يەنە» دېگەن كۈس - كۈس گەپلەر ئاڭلاندى. پادىشاھ ئادىلخان:

— مەن ئادەم، مەن ئىنسان پۇشتىمەن، — دەپ سۆزىنى ئەمدى باشلىشىغا، ئادەملەر بىرى - بىرىنى ئىتتىرىپ، دۇرۇت ئوقۇشۇپ قاچتى. ئۇلار پادىشاھ ئادىلخانىڭ سۆزىگە ئىشەنمەيلا قالماي، بەلكى

ئۇنىڭ سۆزلىگەنلىكىدىن تېخىمۇ قورقۇشۇپ كەتكەنىدى. پادىشاھ ئادىلخان ئۇلارغا قاراپ مۇنداق دېدى:

— ماڭا ئىشىنىڭلار، مەن ئادەم، — خالايىقلار توختاشتى، ئادىلخان سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، — مەن بۇ يۇرتقا مۇساپىرمەن، مەن ئەسلىدە يەمەن شەھرىنىڭ پادىشاھى ئىدىم. مەن شاھلىقتىن ئايرىلىپ ئون تۆت يىل چۆل ـ بايابانلاردا ئادەم كۆرمەي ياشىدىم. بەدەنلىرىمگە تۈك چىقىپ كەتتى، مەندىن قاچ-ماڭلار، مەن سىلەرگە ئوخشاش ئادەم، بەلكى غېرىب، كۆڭلى سۇنۇق ئادەممەن. مەن سىلەرنى ھېچنېمە قىلمايمەن، ماڭا رەھىم قىلىپ كىيىم ـ كېچەك بېرىڭلار.

ۋەزىر ـ ئەمرلەر ئۇنى تۇتۇپ، بېشىدىن قۇشنى ئاجرىتىۋېلىپ شەھەردىن قوغلاپ چىقىرايلى، دەپ مەسلىھەتلىشىپ پادىشاھ ئادىلخاننى تۇتتى ۋە دۆلەت قۇشىنى ئۇركۈتۈپ باقتى. قۇش يەنە ئۇچۇرۇۋەتسە، يەنە كېلىپ ئادىلخانىڭ بېشىغا قوندى. بۇ ھالنى كۆرگەن ۋەزىرلەر: «بۇ راستىنلا ئادەم ئوخشايدۇ، قۇش ئۇنىڭ بېشىدىن ئاجرىمىغانغا قارىغاندا ئۇنىڭ سۆزلىرىگە ئىشەنسەك بولغۇدەك، ئەلمىساقتىن داۋام قىلىپ كەلگەن يوسۇننى بۇزماي، ئۇنى شاھلىق تەختكە ئولتۇرغۇزايلى، تەقدىرگە تەن بېرەيلى» دېيىشىپ مەسلىھەت تۇزۇشتى ۋە دەرھال شاھانە تون ـ سەرپايلارنى كەلتۈرۈپ ئادىلخانغا كىيدۈردى. بېشىغا شاھلىق تاجىنى كىيدۈرۈپ، بېلىگە گۆھەر كۆزلۈك كەمەر باغلىدى، ئاندىن ئۇنى ئالتۇن مەپىگە ئولتۇرغۇزۇپ شەھەرگە ئەكىردى. ناغرا ـ سۇنايلار چېلىندى، شەھەر ئاسمىنىنى شادلىق قاپلىدى.

شەھەر خەلقى ساماغا چۈشتى. پادىشاھ ئادىلخان ئوردىغا كىلىپ ئالتۇن تەختتىن ئورۇن ئالدى. پادىشاھ ئادىلخان يەنە پادىشاھ بولدى. بىر مىڭ يەتتە يۈز ۋەزىر، ئەمىر، سەركەردىلەر ئۇنىڭغا قول باغلاپ تۇر-دى. پادىشاھ ئادىلخان ئۇلارغا بېشىدىن ئۆتكەن ۋەقەلەرنى بىر - بىرلەپ بايان قىلىپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

قەدىر دانلار، سىزلەرگە بىر سۆز ئېيتاي مەن،
چەرخى پەلەك ھەر كۈنى جاپا ئەيلىدى.
بىرىگە كىيدۈرۈپ زەر ياقىلىق تون،
بىرىنى ئەل ئىچرە گادا ئەيلىدى.

بىرىگە بېرىپتۇ تەخت بىلەن تاج،
خەلقىئالەم ئۇنىڭغا بولۇپتۇ موھتاج،
بىرىنى قىلىپتۇ ئاجىز، يالىڭاچ،
موھتاج قىلىپ قەددىنى دۈتار ئەيلىدى.

بىرىگە بېرىپتۇ تەخت ۋە دۆلەت،
بىرىگە بېرىپتۇ رەنجى - مۇشەققەت،
سايە ساپتۇ بېشىغا تۇمەنلەپ كۈلپەت،
بىراۋنىڭ بەختىنى قارا ئەيلىدى.

سىڭلىنى ئايرىدى ياخشى ئاغىدىن،
قىزلارنى ئايرىدى مۇشىپىق ئانىدىن،
ئۇلار ئۆتتى ھەسرەتتە پانىي دۇنيادىن،
ئاتانى ئوغلىدىن جۇدا ئەيلىدى.

بىرىگە ئىچۈردى لالە رەڭ شاراب،
بىرىنىڭ باغرىنى ئەيلىدى كاۋاپ،
ئاخىردا قىلدىلار بارچىنى خاراب،
ھەركىمگە بىر قىسمەت ئاتا ئەيلىدى.

بىرىنى ئەيلىدى تەكەببۇر بويۇن،
بىرىنىڭ قەلبىنى قىلىپ زەرداب - خۇن،
مەجنۇنەك چۆللەردە ئەيلىدى جۇنۇن،
خەندانە كۈلكىدىن ئادا ئەيلىدى.

بىرىنى ئەيلىدى بەگزادە، غەنىي،
بىرىنىڭ قايغۇسى بىر ناننىڭ غېمى،
ئۇ ئۆتكەن سۈلتانلار، گادايلار قېنى،
ئەجەلگە كىم ئاخىر داۋا ئەيلىدى؟!

ھەزرىتى داۋۇتنىڭ ئوغلى سۈلايمان،
بېلىقنىڭ ئىچىدە يىغلايدۇ چەندان،
ياقۇپمۇ ئوغلىغا يىغلىدى گىريان،
يۈسۈپنى گۇناھتىن ئادا ئەيلىدى.

خۇدانىڭ روسۇلى ئىدى ئىبراھىم،
ئوغلىنىڭ چېھرىگە مۇشتاقتى دائىم،
ئۇنىڭمۇ جېنىنى ئالدى خۇدايىم،
مېھرىبان پەرزەنتتىن جۇدا ئەيلىدى.

بىراۋنىڭ رەنجىگە ياخشى بىر داۋا،
بىراۋنىڭ ھاجىتى بولمايدۇ راۋا،
بىراۋنىڭ كۆزىنى قىلىپ كور - ئەما،
قولىغا بىر ياغاچ ھاسا ئەيلىدى.

بىرىگە بېرىپتۇ ۋىسال دۆلىتى،
بىرىگە بېرىپتۇ ئەيش - ئىشرىتى،
بىرىنىڭ ھەدىدىن تولا ھەسرىتى،
بىراۋنى بارچىدىن جۇدا ئەيلىدى.

ئارماندا ياشىدى شېرىن ۋە پەرھاد،
بۇ پانىي دۇنيادىن ئۆتۈپتۇ ناشاد،
پەلەكنىڭ قولىدا داد ئۇستىگە داد،
بىرىگە مىڭ تۈرلۈك جاپا ئەيلىدى.

لەيلى ۋە مەجنۇندۇر ئاشىقى - شەيدا،
ئۇلارنىڭ بېشىغا چۈشتى مىڭ سەۋدا،
بارچىنى ئۆلتۈرگەن ۋاپاسىز دۇنيا،
بۇ دۇنيا كىملەرگە ۋاپا ئەيلىدى؟

مەن ئىدىم ئەسلىدە ئۇلۇغ شاھىنشاھ،
ئۇ ئەھلى يەمەنگە ئىدىم رەھنەما،
غەنىي بوپ كېتەتتى شەھرىمدە گادا،
غېرىبلار ھەققىمدە دۇئا ئەيلىدى.

سۇلتانلىق تەختىمدە قىلمايتتىم كىبىر،
ياماناڭلىق سېغىنغان ئەمەسمەن ھېچبىر،
بىلمىدىم، ئاشۇنداقمىكىن تەقدىر؟
قەلەندەر تاجىمنى تەمە ئەيلىدى.

قىرىق كۈن تاجىمنى بەردىم مەن شۇڭا،
پۇقرالىق رەسمىنى كەلتۈردۈم ئاڭا،
ياشىدىم قىرىق كۈن چىقىپ سەھرادا،
قەلەندەر باغرىمنى يارا ئەيلىدى.

باشلاندى ئۆمرۈمدە زۇلمەت ـ قارا كۈن،
ھەممىدىن جۇدا بوپ، ئەيلەندىم سۇرگۈن،
ساماندەك سارغايدى رۇخسارىم ـ گۈلگۈن
قۇزغۇنلار بېغىمدا ناۋا ئەيلىدى.

قاراقچى قولىغا چۈشتى گۈلچېھرەم،
بۇلاندى ئارقىدىن پەرروخ دىل پارەم،
شاھ جەمشىد دەريادا ئېقىپ كەتتى ھەم،
شۇم قىسمەت مېنى بىپاناھ ئەيلىدى.

ئون تۆت يىل ياشىدىم ئادەمسىز دەشتتە،
قۇيۇندەك چۆرگىلەپ بولدۇم سەرگەشتە،
ھېچكىمگە كەلمىسۇن بۇ سەرگۈزەشتە،
دەرىغا، پەلەك كۆپ جازا ئەيلىدى.

قارارسىز كېپ قالدىم بۇ شەھەر تامان،
سىلەرگە ئۇچراشتىم بۇندا ناگاھان،
مەن شۇنداق كۈنلەرنى كۆردۈم سەرگەردان،
تاغۇ تاش ھالىمغا ھازا ئەيلىدى.

ئادىلخان سىلەرگە سۆزلىدى زارى،
ئاشۇدۇر دېمەكچى سۆزۈمنىڭ بارى،
پىدادۇر سىلەرگە ھاياتىم زادى،
تەقدىر يەنە كۆلبەم زىيا ئەيلىدى.

ئەلقىسسە، بارچە ۋەزىر ـ ئەمىرلەر، دۆلەت ئەركانلىرى پادىشاھ ئادىلخانىنىڭ بۇ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ ھەيرانلىق ئىچىدە ياقىلىرىنى چىشلەشتى. ئادىلخان بىرقانچە كۈن ئارام ئالدى، چاچ ـ ساقالىلىرىنى ئالدۇرۇپ بۇرۇنقى قىياپىتىگە كەلدى. ئۇ شۇنداق سالاپەتلىك سۇلتانغا ئايلاندىكى، ۋەزىرلەرمۇ ئۇنىڭدىن ئەمىنىپ قېشىدىن ئالدىراپ ئۆتەلمەس ئىدى. ئادىلخان شەھەردە يېڭى تەرتىپ تۇرغۇزۇپ، ئادالەت، ھەققانىيەت بىلەن يۇرت سوراشقا باشلىدى. پادىشاھ ئادىلخان ئادالەت ۋە مېھىر ـ شەپقەت بابىدا ئاۋۋالقى پادىشاھتىن نەچچە يۈز ھەسسە ئېشىپ چۈشتى. خالايىق ئۇنىڭغا ئاپىرىنلار ئوقۇشتى. ۋەزىرلەردىن باشلاپ دەرۋىشلەرگىچە پادىشاھقا چەكسىز ساداقەتمەنلىك بىلەن ئىتائەت قىلىشتى.

كۈنلەردىن بىر كۈنى ۋەزىرلەر ئۆزئارا پىكىرلىشىپ، پادىشاھ ئادىلخانىنىڭ ئالدىغا كىرىپ:

ـــ مەرھەمەتلىك ئۇلۇغ شاھىم، ئۆزلىرىگە سالىدىغان بىر مەسلىھەتىمىز، توغرىراقى بىر ئىلتىماسىمىز بار ئىدى، بىئەدەپلىك بولارمىكىن، دەپ ئېغىزدىن چىقىرالمايۋاتىمىز، ـــ دېيىشتى.

ـــ شۇنداقمۇ گەپ بولامدۇ، ئىلتىماس سۆزىنى قىلىشمۇ بىئەدەپلىك بولامدىكەن؟ قېنى، نېمە گەپ ـ سۆز بولسا ئازادە سۆزلەڭلار ! ـــ دېدى پادىشاھ.

ۋەزىرلەر مۇنداق دېيىشتى:

ـــ مۆھتەرەم شاھىم، جاھاندا مۇنداق يالغۇز ياشاپ بولغىلى بولمايدۇ. شەھىرىمىزدە ئايدەك سالىھجامالىلار تېپىلىدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە ۋەزىرلەرنىڭمۇ پەرىشتە بويلۇق قىزلىرىمۇ بار. ئۇنىڭدىن باشقا ئۆزلىرىگە تەۋە شەھەر پادىشاھلىرىنىڭ ئاپتاپ چىراي قىز پەرزەنتلىرىمۇ كۆپ. شۇلاردىن بىرەرىنى خىزمەتلىرىگە تەييارلاپ بەرسەك دەپ ئويلاشقانىدۇق. ئۆزلىرىنىڭ خاھىشى نېچۈكرەككەن؟

ـــ ياخشى كۆڭلۈڭلەرگە كۆپ رەھمەت، ـــ دېدى پادىشاھ ئادىلخان، ـــ ماڭا ھېچقانداق ئاغىچا لازىم ئەمەس.

ۋەزىرلەر پادىشاھ ئادىلخانغا قارىشىپ قول باغلاپ تۇرۇشتى. ئوردىنىڭ ئىچىنى سۈكۈت باستى. ئا-دىلخان شۇ چاغدا يەنە سۆيۈملۈك دىلدارى گۈلچېھرەنى، دىل پارىلىرى شاھزادە پەرروخ بىلەن شاھزادە جەمشىدنى ئېسىگە ئالدى ـ دە، باغرى كۆيۈپ زار ـ زار يىغلاپ بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

كىشى كەلسە باشقا يۇرتقا،
دىيارىغا ئوخشامدۇ؟!
تاپسا ئەگەر ئۆزگە يار،
ئۆز يارىغا ئوخشامدۇ؟!

كۆڭلۈم مېنىڭ تولا غەمدە،
كۆكسۈم يارا، كۆزۈم نەمدە،
ئىلاجىم يوق بۇ ئالەمدە،
لاچىن شۇڭقارغا ئوخشامدۇ؟!

چىمەنده كۆپ هەر خىل چېچەك،
هەر بىرىنىڭ هىدى بۆلەك،
ئەتىرچە يوق هەشقىپىچەك،
گۈل بىلەن گۈل ئوخشامدۇ؟!

بۇ ئالەمده تولادۇر قۇش،
بۇلبۇل گۈلگە ئاشىق بەهوش،
قۇش نەسلىدۇر هەتتا هۇۋقۇش،
كاككۇك سارغا ئوخشامدۇ؟!

خانىمانىم ئاندا قالدى،
گۈلچېھرەخان ئەسىر بولدى،
قاراقچىلار قولىدا قالدى،
زاغ بۇلبۇلغا ئوخشامدۇ؟!

كۆككە يېتەر مېنىڭ ئاھىم،
ئىشتىكلارچۇ ئاھۇ زارىم،
ئاھ پەرروخۇم — ۋاپادارىم،
ياتلار يارغا ئوخشامدۇ؟!

يارانلاردىن جۇدا بولدۇق،
غەم قولىدا ئادا بولدۇق،
ئاھ، جەمشىدىم ئىلاجىم يوق،
چۆل گۈلزارغا ئوخشامدۇ؟!

ئادىلخان دەر: مەن بىر غېرىب،
كەڭ ئالەمنى چىقساڭ كېزىپ،
مىسكىنلەرنى كەلسە تېرىپ،
غېرىب ماڭا ئوخشامدۇ؟!

ئۇنتالمايمەن گۈلچېھرەمنى،
تاپىمەن شۇ مەلىكەمنى،
كۆڭلۈم تارتماس هۆر ـ سەنەمنى،
يار يارىمغا ئوخشامدۇ؟!

نەگە كەتتى پەرروخ بالام،
ئېقىپ كەتتى جەمشىد بوتام،
ماڭا هەۋەس، ئىشرەت هارام،
چۆل بوستانغا ئوخشامدۇ؟!

پادىشاھ ئادىلخان ۋەزىرلىرىگە مۇنداق دېدى:

— ۋەزىرلىرىم، سىلەرنىڭ ياخشى كۆڭلۈڭلەرگە كۆپ رەھمەت، ماڭا شۇ قەدەر كۆڭۈل بۆلگەنلىكلارغا بارىكاللا. ماڭا بىر غۇلام خىزمەتچى ئېلىپ بېرىڭلار، باشقىلارنىڭ دىلىنى رەنجىتىدىغان ئىشنى قىلماي، ئۆزى رازى بولىدىغان بىر ئادەمنى تېپىپ كەلسەڭلار بولىدۇ. بۇ ئىش ئۈچۈن خەزىنىدىن مال ـ دۇنيا ئېلىپ سەرپ ئەتكەيسىلەر. تاپقان ئادەم دانا ۋە ئاقىل، ئىشتا زېرەك بولسۇن، خۇلقى ياخشى، خۇش تەلەت بولغاي، بەتبەشىرە ۋە بەتقىلىق بولۇپ قالمىسۇن. ئۇ كۈندۈزلىرى خىزمىتىمدە، كېچىسى ماڭا هەمراه بولغاي. باشتىلا سىلەرگە ئېيتاي، ئۇ بۇ يەرگە كەلگەنده هۆرمەتكە سازاۋەر قىلغايسىلەر، كۆڭلىگە ئازار بەرمىگەيسىلەر. مەن هەرقانداق جانىنىڭ خورلىنىپ قېلىشىنى، ئاھ چېكىپ تۇل-

غىنىشىنى ھەرگىز خالىمايمەن.

ۋەزىرلەر ئادىلخاننىڭ پەرمانى بويىچە خەزىنىلەرنى ئېچىپ پۇل - مال ئالدى ۋە شەھەرنىڭ چاسا - دوقمۇشلىرىغا «پادىشاھ ئالىيلىرىنىڭ خىزمىتىگە بىر غۇلام لازىم، ھەر كىم ئۆز ئىختىيارى بىلەن پا- دىشاھقا يارىغۇدەك غۇلاملىرى بولسا ئەكەلسۇن، ياراپ قالسا باھاسى دېگەن بويىچە بولىدۇ» دەپ ئېلان چىقاردى. بۇ خەۋەر بىردەمدە ئەتراپقا تارقىلىپ، تەرەپ - تەرەپتىن بايلار، بەگزادىلەر ئۆزلىرىنىڭ غۇلاملىرىنى تاللاپ دىيار بەكرى شەھىرىگە قاراپ ئاقتى. بۇ سۆز ئەمدى مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن، ئەمدى ئىككى كەلىمە سۆزنى شاھزادە پەرروخنىن ئاڭلايلى:

پادىشاھ ئادىلخاننى دەريادىن ئۆتكۈزۈپ قويىمەن، دەپ ئالدىغان قاراقچى شاھزادە پەرروخنى دەريانىڭ نېرىقى ساھىلىغا ئۆتكۈزۈپلا ئېلىپ قاچتى. ئۇ، شاھزادە پەرروخنى ئۆزىنىڭ ماكانىغا ئاپىرىپ ئۆزىگە غۇلام قىلىۋالدى. شاھزادە پەرروخ ئۇنىڭ مال - چارۋىلىرىنى ئون تۆت يىل باقتى. يىللارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن ھېلىقى قاراقچى باي باشقىلارغا قەرزدار بولۇپ قالدى، ئۇنىڭ مال - دۇنياسى شامالدا قالغان توزغاقتەك توزۇپ تۈگىدى. قەرز بەرگەنلەر كۈندە دېگۈدەك كېلىپ ئۇنى ئارام ئالدۇرمىدى. شۇنداق كۈن- لەردە شەھەردىن «پادىشاھ بىر غۇلام ئالىدىكەن، ياراپ قالسىلا دېگىنىنى بېرىدىكەن» دېگەن خەۋەر چىق- تى. ۋەيران بولغان قاراقچى باي ئۇيان ئويلا - بۇيان ئويلا، شاھزادە پەرروخنى ئالدىغا چاقىرىپ ئۇنىڭ قوللىرىنى مەھكەم تۈتۈپ تۇرۇپ:

— ئەي غۇلامزادە، ئون تۆت يىلدىن بېرى خىزمىتىمنى ياخشى قىلدىڭ. ھالا بۇگۈنكى كۈنگە كەل- گەندە قۇرۇغان دەرەخ يېشىل يوپۇرماقلىرىدىن ئايرىلغاندەك مال - دۇنيادىن ئايرىلىپ قالدىم. بۈگۈن سېنى سېتىش قارارىغا كەلدىم. مەندىن رازى بولغايسەن، — دېدى ۋە بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

قۇلاق سالغىن، جېنىم غۇلام،
ئەمدى سېنى ساتقايمەن.
يارانىم ئىدىڭ، سەن غۇلام،
ئەمدى سېنى ساتقايمەن.

ئايرىلماسقا چارەم يوق،
ساتماسلىققا چارەم يوق،
بولدى ماڭا بولغۇلۇق،
ئەمدى سېنى ساتقايمەن.

پۇلسىز قالدى قول - ئىلكىم،
تۇگەي دېدى يىلىكىم،
توزۇپ كەتتى بار مۇلكۇم،
ئەمدى سېنى ساتقايمەن.

بولۇپ قېلىپ قەرزدار،
كۈندە چەكتىم مىڭ ئازار،
ساتماي نېمە چارەم بار؟
ئەمدى سېنى ساتقايمەن.

بۇرۇن كاتتا باي ئىدىم،
ئەركە ئۆسكەن تاي ئىدىم،
ئامەت كېتىپ ۋاي دېدىم،
ئەمدى سېنى ساتقايمەن.

شۇنداق ئىكەن بۇ ئالەم،
گاھى كۈلكە، گاھ ئەلەم،
قۇمدەك كۆمدى قايغۇ - غەم،
ئەمدى سېنى ساتقايمەن.

بويۇن سۇنۇپ بول بەندە،
ئۆزگە ئىلاج يوق مەندە،
شاھ ئالارمىش دېگەنگە،
ئەمدى سېنى ساتقايمەن.

رازى بولغىن سەن مەندىن،
سېتىپ ئالاي، پۇل ئاندىن،
تاپاي مىڭنى ئاق تەڭگىدىن،
ئەمدى سېنى ساتقايمەن.

ئۇ شۇنداق دەپ شاھزادە پەررۇخنى ئالدىغا سېلىپ تاغدىن چۈشۈپ، دىيار بەكرى شەھرىنىڭ ئاۋات چاسا - دوقمۇشىغا كېلىپ تۇردى. غۇلام ئىزدەپ يۈرگەن ۋەزىرلەر كۆردىكى، بۇ يەردە شۇنداق خۇش رۇي ۋە خۇشخۇي شاھزادە سۈپەت بىر غۇلام قوللىرى باغلانغان، كۆزلىرى ياشقا تولغان ھالدا تۇرۇپتۇ، ۋەزىرلەر قاراقچى باينىڭ قېشىغا كېلىپ:

— بۇ غۇلامنى ساتماقچىمۇسەن؟ — دەپ سورىدى.

— ھەئە ساتماقچىمەن، — دېدى ئۇ ۋەزىرلەرگە، — بۇ مېنىڭ ئاتا - ئانامدىن مىراس قالغان غۇلام ئىدى. ئۆزى زېرەك، ئىشقا چاققان، ھاجەتمەن بولۇپ قالمىغان بولسام ھەرگىز ساتماس ئىدىم، ئىلاجسىزلىقتىن ساتماقچى بولۇپ بۇ يەرگە ئەكىردىم، ھەركىم ئالماقچى بولسا مىڭ تەڭگە ساتقايمەن، بىر تەڭگە كەم بولسا ساتمايمەن.

ۋەزىرلەر:

— ئۇنىڭ ئىسمى نېمە؟ — دەپ سوراشتى.

بۇ گەپنى ئاڭلىغان شاھزادە پەررۇخ:

— مېنىڭ ئىسمىم غۇلام، — دەپلا گەپنى ئۇزدى. ۋەزىرلەر سەل نېرىراق بولۇپ، ھەقىقەتەنمۇ بىز

ئىزدىگەن غۇلام ئىكەن، پادىشاھىمىزغا لايىق ئىكەن، ئون مىڭ تەڭگىسىنى ئەرزان غۇلام ئىكەن، دەپ مەسلىھەتلەشتى ۋە مىڭ تەڭگىنى قاراقچى بايغا بېرىپ، شاھزادە پەرۋىنى سېتىۋالدى. ئۇنىڭ قوللىرىنى بوشىتىپ ئوردىغا ئەكەلدى - دە، يۇيۇپ - پاكلاپ، ئۇستۇاش كىيدۈردى، ئاندىن پادىشاھنىڭ ئالدىغا ئەكىردى. پادىشاھ كۆردىكى، ھەقىقەتەنمۇ ئاپتاپ تەلەت، مۇشتەرى سائادەت بىر غۇلام ئىدى. ئۇنىڭ تۇرقى - نىشانىسىدىن ھېچبىر چاكارلىق ئالامىتى سېزىلمەيتتى، پادىشاھ بەك خۇش بولدى. ئۇ ۋەزىر-لەرگە:

— ماڭا ھەقىقەتەنمۇ بىر ياخشى غۇلام مۇيەسسەر قىلدىڭلار. بۇ يىگىت كۆڭلۈم ئارزۇلىغاندىنمۇ ئارتۇق ئىكەن، — دەپ ئۇلارنى ماختىدى.

شۇ كۈندىن باشلاپ شاھزادە پەرۋىخ پادىشاھنىڭ خىزمىتىدە بولدى. كېچىلىرى پادىشاھقا ھەمراھ بولۇپ، قېشىدا تۇردى، ئەمما بۇ غۇلام كېچىلىرى پەقەتلا ئۇخلىماي يىغلاپ ئولتۇراتتى. كۈنلەرنىڭ بىر كۈنى، پەرۋىخ باغقا كىرىپ گۈل - غۇنچىلارنى تاماشا قىلىپ يۈردى. باغدا شاتۇتلار، قۇمرىلار، بۇلبۇللار سايرىشىپ چاڭ كەلتۈرگەنىدى. ئۇلارنىڭ سايراشلىرى پەرۋىخنىڭ باغرىنى ئېرىتىپ، ئۇنىڭ ئۆتكەن كۈنلىرىنى يادىغا سالدى. ئۇ ئۆز - ئۆزىگە خىتاب قىلىپ:

« ئەي تەڭرىم، ئون تۆت يىل بىر قاراقچىغا بەندە بولۇپ خىزمىتىنى قىلدىم. كۆرمىگەن كۈنلەرنى كۆردۈم. ئون تۆت يىل قولۇم قولۇمغا، پۇتۇم پۇتۇمغا تەگمەي ئىشلىدىم. ئەپسۇس، مىڭ نادامەتكى، مېھرىبان ئانام، ۋاپادار ئاتام ۋە غەمگۇزار قېرىندىشىم قەيەرلەردە خارۇ زار بولۇپ يۈرگەندۇر؟ ئۇلارنىڭ بېشىغا نېمە كۈنلەر چۈشكەندۇر؟» دەپ باھار يامغۇرىدەك ياش تۆكۈپ، چاقماق سوققان بۇلۇتتەك ئۆرتەنىپ ئۇزاق يىغلىدى. ئاندىن توختىماي ۋىجىرلاپ تۇرغان قۇشلارغا قاراپ بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

خۇش سايرىغان ئەركىن قۇشلار،
قاياشىمغا سالام دەڭلار.
مېنىڭ ئەجەب شوردۇر ھالىم،
سورىغانلارغا سالام دەڭلار.

مېنىڭ ئۇچۇن يۇرەك داغلاپ،
ئارمان بىلەن جانىن قىيناپ،
ئەپغان چېكىپ، قانلار يىغلاپ،
جان ئانامغا سالام دەڭلار.

بىزلەر بىلەن ھەمدەم بولغان،
دەردكە ئورتاق مەلھەم بولغان،
كۈلسەك بىللە خۇررەم بولغان،
يارانلارغا سالام دەڭلار.

ھەق سۆزىنى بەرھەق بىلگەن،
قارا بەختى قانلار بولغان،
ئاھ، ئەجەلنىڭ سۇيىن ئىچكەن،
شاھ ئاتامغا سالام دەڭلار.

مەھەللىدە بىللە ئويناپ،
چاھار باغدا ناخشا توۋلاپ،
خۇشاللىققا شادلىق ئۇلاپ،
يۇرگەنلەرگە سالام دەڭلار.

شاھ پەرۋىخ دەر: تولا زارىم،
قايدا ئېرۇر ۋاپادارىم،
خۇلقى گۈزەل بىر تۇغقىنىم،
جەمشىدىمگە سالام دەڭلار.

شاھزادە پەرۋىخ شۇنداق نەزمىلەرنى ئوقۇپ باغدىن چىقتى. ئۇ كېچىلىرى پادىشاھنىڭ قېشىدا ھەمراھ بولاتتى. ئۇنىڭ باغرى غەمگۇزار ئاتىسى شاھ ئادىلخانىنىڭ ھىجرىدە، مېھرىبان ئانىسى گۈلچېھرە خانىنىڭ دىدار تەقەززاسىدا، ئامراق قېرىندىشى شاھزادە جەمشىدنىڭ جۇدالىق پۇرقىتىدە پىنھان

كۆيەتتى. ئەمما بۇ سىرلارنى ئۇ ھېچ كىشىگە ئېيتمايتتى. ئاردىدىن بىر يىل ئۆتتى. ئۇ ئاتا - ئانىسىدىن ئايرىلىپ، قېرىندىشىنىڭ دېرىكىنى ئالالمىدى. شۇ كۈنلەردە پادىشاھنىڭ ئۈنىڭغا ئىچى ئاغرىپ قالدى. ئۇ- نىڭ غەملىك چىرايىغا قاراپ ئۈنىڭغا رەھمى كەلدى. پادىشاھ ۋەزىرلىرىنى چاقىرتقۇزۇپ:

ــ ئەي ۋەزىرلەر، مەن ئۆزۈمنى دۇنيادا ئەڭ غەمكىن ۋە دەردمەن ئادەم دەپ ھېسابلايتتىم. ئەمما بۇ غۇلام مەندىنمۇ زىيادە دەردمەن ئىكەن ئەمەسمۇ؟ ئۇ كۈندۈزلىرى ناھايىتى ياخشى خىزمەت قىلىدۇ، كې- چىلىرى كۆز يۇمايدۇ. كېچىسى مەن ئۆز ھالىم بىلەن بولۇپ ئۇخلايمەن. ئەمما بۇ غۇلام نېمىشقىدۇر يىغلاپ ئاھ - ئۇھ تارتىپ كىرپىك قاقماي تاڭنى ئاتقۇزىدۇ. پەرىزىمچە، بۇ غۇلام غېرىبسىنىپ قالدى. ئۈنىڭغا جورا بولغۇدەك بىرەر غۇلام ئەكېلىپ بېرىڭلار. كۈندۈزلىرى بىللە ئىشلەپ، كېچىلىرى ئۆزئارا مۇڭدىشىپ، ئەرز - ھالىنى بىر - بىرىگە بايان قىلىشىپ زېرىكمەي ئۆتسۇن. ئۇنى قەپەسكە يالغۇز سولاپ قويغان قۇشتەك بۇنداق تۇتۇپ تۇرساق ئۇۋال بولغۇدەك، ــ دەپ ئەمر قىلدى.

ۋەزىرلەر پادىشاھقا پەرمانبەردار بولۇپ دەرھال دىيار بەكرى شەھىرىنىڭ چاسا - دوقمۇشىغا كەلدى ۋە جاكارچىلارنى تەرەپ - تەرەپكە يوللىدى. جاكارچىلار:

ــ ئەيىۋھەنناس، ئىشىتىڭلار ئامۇخاس ! پادىشاھقا بىر ياخشى غۇلام لازىم بولۇپ قالدى. ھەركىم- نىڭ پادىشاھقا يارىغۇدەك خىزمەتكارى بولسا، ئۆز ئىختىيارلىرى بىلەن ئەكەلسۇن ! ياراپ قالسا دېگەن باھاغا ئالغايمىز ! ــ دەپ توۋلىشىپ كوچا - دوقمۇشلارنى كەزدى.

بۇ خەۋەر ئالەمگە پۇر بولدى. ھەر تەرەپتىن، شەھەر - شەھەرلەردىن خوجىزادىلەر، باي - غەنىيلەر ئۆزىنىڭ غۇلاملىرىنى ئېلىپ دىيار شەھىرىگە كېلىشتى. دىيار بەكرى شەھىرى سېتىلىدىغان غۇلاملار بىلەن تولدى. ئەمما ھېچبىر غۇلام ۋەزىرلەرگە يارىمىدى. بۇ گەپ مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن. ئەمدى ئىككى كەلىمە سۆزنى شاھزادە جەمشىدتىن ئاڭلايلى:

پادىشاھ ئادىلخان شەھرى يەمەندىن چىقىپ، ئوزۇق - تالقانلىرى، ئات - ئۇلاغلىرى قاراقچىلارغا بۇلىنىپ، كۆپ رىيازەت چۆللىرىنى كېزىپ بىر يەرگە كەلگەندە مەلىكە گۈلچېھرەدىن، يەنە بىر يەرگە كەلگەندە ئوغلى شاھ پەررۇختىن ئايرىلىپ قالغاندىن كېيىن، كىچىك ئوغلى جەمشىد دەريادا ئېقىپ كەتكەنىدى. شاھزادە دەريادا گاھ چۆكۈپ، گاھ لەيلەپ ئۇزاق ئاقتى.

ئەلقىسسە، دىيار بەكرى شەھىرىنىڭ سىرتىدىكى كەنتتە بىر بېلىقچى بار ئىدى. ئۇ ئادەم دەريادىن بېلىق تۇتۇپ سېتىپ كۈن ئۆتكۈزەتتى. ئۇ بىر كۈنى كۈن بويى دەريادا تور سالغان بولسىمۇ، بىرەرمۇ بېلىق تورغا چۈشمىدى. ئۇنىڭ كۆڭلى بەك يېرىم بولدى. چۈنكى ئۇ كۈندە تۇتقان بېلىقنى سېتىپ، شۇ كۈننى ئۆتكۈزەتتى. بېلىقچى تەرەت ئېلىپ، نامازئوقۇدى، ئاندىن بېشىنى سەجدىگە قويۇپ خۇداغا يىغلاپ مۇناجات قىلدى:

نەزم

يەر ۋە كۆكنى خەلق ئەتكەن بىرۇ بار
كۈندىن - كۈنگە بەتتەر بولدى ئەھۋالىم،
ماڭا بىرەر بېلىق ئاتا ئەيلىگىن.
ساڭا يەتكەي مېنىڭ دەردىم، ئاھ - زارىم،
مېنى قىلما بۇ دەريادا ئىنتىزار،
سەنسەن مېنىڭ ئاۋۋال - ئاخىر پاناھىم،
ماڭا بىرەر بېلىق ئاتا ئەيلىگىن.

بىر ئاي بولدى ئاھ، مەن غېرىب ئاچ ۋە زار،
ماڭا يوقتۇر سەندىن ئۆزگە مەدەتكار،
قىلما مېنى سەن نائۇمىد دىلپىكار،
ماڭا بىرەر بېلىق ئاتا ئەيلىگىن.
بېلىق تۇتۇپ ئۆتتى ئۆمرۈم دۇنيادا،
مېنىڭ رىزقىم مۇشۇ ئەزىم دەريادا،
بېلىق تۇتۇپ كۇنۇم ئۆتەر ئاراندا،
ماڭا بىرەر بېلىق ئاتا ئەيلىگىن.

تور سالىمەن، ماڭا ھەمدەم ئايالىم،
جان باقالماي تەندە ئازدۇر ماجالىم،
دېمىسەممۇ ساڭا مەلۇم ئەھۋالىم،
ماڭا بىرەر بېلىق ئاتا ئەيلىگىن.

پېقىر بەندەڭ ئارتۇق نەرسە تىلىمەس،
قەدىر ئەھۋال كۇنۇم ئۆتسە بولدى، بەس.
نەچچە كۇندىن ئامەت قېچىپ باستى نەس،
ماڭا بىرەر بېلىق ئاتا ئەيلىگىن.

بېلىقچى ئەر ـ خوتۇن دەريادا تورنى يەنە سالـ
دى. شۇ ھامان تورغا غايەت زور بىر بېلىق چۈشـ
تى. ئۇلار خۇشال بولۇشۇپ، مىڭ تەستە بېلىقنى

دەريادىن چىقاردى. بېلىق ناھايىتى يوغان ئىدى. ئۇنىڭ قورسىقى ھەددىدىن زىيادە چوڭ تۇراتتى. بېلىق-
چى كۆڭلىدە بۇ بېلىقنىڭ قورسىقى ئادەتتىكى بېلىقلارنىڭكىدىن كۆپ چوڭ تۇرىدۇ. ئۇنىڭ قارنىدا بە-
رەرنەرسە بولۇپ قالمىسۇن، دەپ ئويلاپ بېلىقنىڭ قارنىنى يارىدى. كۆردىكى، بېلىقنىڭ ئىچىدە شۇنداق
نۇرانە بىر بالا يېتىپتۇ. بېلىقچى ئۇنى بېلىقنىڭ قارنىدىن ئالدى. بۇ دەل شاھزادە جەمشىد ئىدى. ئۇ
شاھ ئادىلخان دادىسىنىڭ قولىدىن ئاجراپ كەتكەندىن كېيىن، مۇشۇ بېلىققا دۇچ كېلىپ قالدى. بېلىق
ئۇنى قارنىغا دەم تارتقانىدى. شاھزادە بېلىقنىڭ ئىچىدىن چىقىپ ئاغزىدىن توختىماي سۇ يانىدۇردى.
بېلىقچى ئۇنى قۇرۇق قۇمغا كۆمدى. شاھزادە ئاستا ـ ئاستا ھوشىغا كېلىپ كۆزىنى ئاچتى.

بېلىقچى بېلىقنىڭ تېنىنى پارچە ـ پارچە قىلغانىدى، ئۇنىڭ ئىچىدىن توققۇز دانە گۆھەر چىقتى.
بېلىقچى ئايالى بىلەن خۇشال بولۇپ، ئۆزىنى قويىدىغان يەر تاپالماي قالدى. ئۇلار گۆھەرلەرنى سېتىپ
باي بولدى ھەم شاھزادە جەمشىدنى ئۆزىگە بالا قىلىۋالدى. ئۇنىڭغا خۇدابەردى دەپ ئىسىم قويدى.

شاھزادە ئۇلارغا بالا بولۇپ، ئون تۆت يىل ئۇلارنىڭ خىزمىتىنى قىلدى. بېلىقچىنىڭ گۆھەرلەرنى
ساتقان پۇللىرىمۇ تۈگىدى. ياشلىق باھارى ئۆتۈپ، پۈت ـ قولىدىن مادارى كەتتى، قېرىلىق يەتتى. تۇپ-
لىغان مال ـ بىسات تۈگەپ، قەرزدار بولۇشقا باشلىدى. ئۇنىڭ ھال ـ كۈنى بارغانسېرى يامانلىشىۋاتقان
كۈنلەرنىڭ بىرىدە دىيار بەكرىنىڭ پادىشاھى ئۆزىگە بىر غۇلام ئالىدىكەن، دېگەن خەۋەر قۇلىقىغا يەتتى.
بېلىقچى ئايالىغا بۇ خەۋەرنى يەتكۈزۈپ مەسلىھەت تۇزدى. ئىككىسى: خۇدابەردىنى ساتايلى، قەرزىمىزدىن
قۇتۇلۇپ، قېرىغاندا ياخشىراق كۈن كۆرسەك ئەجەب ئەمەس، دېگەن قارارغا كەلدى ۋە شاھ جەمشىدنى
ئالدىغا چاقىرىپ:

ــ ئەي ئوغلۇم، ئەھۋالىمىزنى ساڭا دېمىسەكمۇ بىلىسەن، ھالىمىز خاراب‌لىشىپ قەرزدار بولۇپ
قالدۇق. ئاڭلىسام، دىيار بەكرى شەھرىنىڭ پادىشاھى بىر غۇلام ئالماقچىمىش. بىز سېنى ساتماقچى
بولدۇق. بىزدىن رازى بولغىن. بەلكى پادىشاھنىڭ قېشىدا بىزنىڭ قېشىمىزدىن ياخشىراق كۈن كۆرەر-
سەن، ــ دېدى.

جەمشىد بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ:

ــ سىلەرنىڭ خاھىشىڭلاردەك بولسۇن، مەن ئاتا ـ ئانامدىن، سۆيۈملۈك ئاكامدىن ئايرىلىپ قە-
دىرىنىڭ ئىرادىسى بىلەن بېلىقنىڭ قارنىدىن سىلەرگە ئۇچرىدىم، ئون تۆت يىلدىن بېرى سىلەرنىڭ
خىزمىتىڭلاردا بولدۇم. خۇدا مېنى سىلەرگە نېسىپ قىلغان. نېمە قىلساڭلار ئىختىيارىڭلاردىمەن، ــ
دەپ يىغلاپ بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

ئەرزىم ئىشىت، جانىم ئاتا،
ئاللادىن كەلسە نە چارە؟
كۈندىن ـ كۈنگە كۆڭلۈم ناشاد،
بۇ قىسمەتكە نېمە چارە؟

خانىماندىن جۇدا بولدۇق،
غېرىبلىق دەردىدە قالدۇق،
قارا كۈندە كۆپ قىينالدۇق،
بۇ قىسمەتكە نېمە چارە؟

دەرد ـ ئەلەملەر كەلدى قات ـ قات،
كۆتۈرۈلمەي دىلدىن پەرياد،
ئاچچىق قىسمەت ئىچرە ھايات،
بۇ قىسمەتكە نېمە چارە؟

ئاتام ئىدى دائىم دىلدار،
ئانام ئىدى شۇنچە غەمخار،
پەررۇخ ئاكام ئىسسىق رۇخسار،
بۇ قىسمەتكە نېمە چارە؟

بولۇپ بىزگە قىيامەتلەر،
چەكتۇق تولا نادامەتلەر،
ھەر كۈن تۇرلۈك مالامەتلەر،
بۇ قىسمەتكە نېمە چارە؟

كېچە ـ كۈندۈز قۇلۇڭدۇرمەن،
سېتىۋەتسەڭ پۇلۇڭدۇرمەن،
ھەرنە قىلساڭ رازىدۇرمەن،
بۇ قىسمەتكە نېمە چارە؟

كۆپ يىل تۇردۇم مەن يېنىڭدا،
جېنىم قوشتۇم جان ـ جېنىڭغا،
رازى بولغىن ئاش ـ نېنىڭغا،
بۇ قىسمەتكە نېمە چارە؟

بۇ ئىشلارغا مەن بىئامال،
مېنى سېتىپ تاپقىن پۇل ـ مال،
قېرىغاندا ئۆتكىن خۇشال،
بۇ قىسمەتكە نېمە چارە؟

شۇنداق قىلىپ بېلىقچى جەمشىدنى دىيار بەكرى شەھرىگە ئەكەلدى. شۇ ئەسنادا ۋەزىر ـ ئەمىر-لەر ئۇنىڭ قېشىغا كەلدى. ۋەزىرلەر ئۇنىڭدىن سوراشتى:

ــ بۇ غۇلامنى ساتامسەن؟ بۇ ئاجايىپ كېلىشكەن نۇرانە يىگىتنى نېمىشقا ساتماقچى بولۇپ قالدىڭ؟

ــ قانداق قىلاي، ــ دېدى بېلىقچى ئاھ تارتىپ، ــ بۇ غۇلامنى بويىغا تەڭ ئالتۇن بەرسىمۇ سات-قۇم يوق ئىدى. قېرىغاندا قەرزدار بولۇپ قالدىم. قەرزىمنى قايتۇرۇشقا يا ماجالىم، يا ئامالىم يوق. شۇڭا سېتىشنى ئويلىدىم. ھەركىم ئالماقچى بولسا مەڭ تەڭگىگە ساتىمەن.

ــ بۇ غۇلامنىڭ ئېتى نېمە؟ ــ سوراشتى ۋەزىرلەر.

ــ ئېتى خۇدابەردى، ــ دېدى بېلىقچى. ۋەزىرلەر: بۇ پادىشاھنىڭ غۇلامىدىن قېلىشمايدىغان غۇلام ئىكەن، ئون مەڭ تەڭگىسىمۇ ئەرزان غۇلام ئىكەن، دېيىشىپ بېلىقچىنىڭ قولىغا مەڭ تەڭگىنى تۇتقۇز-دى، ئاندىن ئېتىنى خۇدابەردى دەپ قويۇۋالغان بۇ جەمشىدنى ئوردىغا ئەكېلىپ يۇيۇپ پاكىزلاپ، چاچ-لىرىنى ئالدۇرۇپ يېڭى كىيىملەرنى كىيدۇردى ـ دە، پادىشاھنىڭ ئالدىغا ئەكىردى. پادىشاھ بۇ خۇش تەلەت، مۇلايىم يىگىتنى كۆرۈپ ناھايىتى خۇشال بولدى ۋە ئاۋۋالقى غۇلام بىلەن قول تۇتۇشتۇرۇپ قويدى.

شۇنىڭدىن كېيىن بۇ ئىككىيلەن ئىناق ـ ئېجىل ھەمراھلاردىن بولۇپ قالدى. ئۇلار كۈندۈزلىرى پادىشاھنىڭ خىزمىتىنى قىلدى، كېچىسى پادىشاھنىڭ قېشىدا ھەمراھ بولدى. بۇ ئىككى غۇلام كېچە-لىرى پەقەت ئۇخلىماي بىرىگە ـ بىرى ئۇقتۇرماي ئۇھ تارتىپ يىغلايتتى. پادىشاھ بۇ ئالامەتلەرنى كۆرۈپ ھەيران بولدى.

پادىشاھ مۇنداقمۇ دەردەمەن غۇلاملار بولىدىكەن ـ ھە، بىرى ئاھ دېسە، بىرى ئۇھ دەپ يۇرگىنىگە قارىغاندا، بۇلارنىڭ دەردى ھەقىقەتەن زىيادە بولسا كېرەك، دەپ ئۇلارغا ئىچ ئاغرىتتى. پادىشاھ بۇ ئىك-كىسىنى بىرەردەم كۆرمىسە چىدىيالمايتتى. شۇڭا ئۇلارنى تېخىمۇ ئازادە قويدى. بۇ ئىككى غۇلام پاراغەت ئىچىدە ياشىدى. بىر كۈنى شاھ جەمشىد ئاتا ـ ئانىسىنى، ئاكىسىنى يادىغا ئېلىپ قاتتىق يىغلىدى. «مېھرىبان ئاتا ـ ئانام، قېرىندىشىم قەيەرلەردىدۇر؟» دەپ يىلاندەك تولغىنىپ بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

خانمانىمدىن جۇدا بولغان،
ئادىل شاھىم قايدادۇرسەن؟
غېرىبلىقتا گادا بولغان،
ئادىل شاھىم قايدادۇرسەن؟

مېنىڭ ئۈچۈن بولدۇڭ گادا،
ساڭا قىلسام جانىم پىدا،
كېچە ـ كۈندۈز سالدىم ندا،
شاھسەۋارىم قايدادۇرسەن؟

تەخت ئۈزرە دەۋران سۈرگەن،
مۇھەببەت ئوتىدا ئۆرتەنگەن،
دەردى ھالىم ئىچرە چۆككەن،
غەمگۈزارىم قايدادۇرسەن؟

كېچىلىرى بىدار بولغان،
ئاق سۈتىنى دىلغا سالغان،
بىزلەر ئۈچۈن بەك مېھرىبان،
ئانىجانىم قايدادۇرسەن؟

قاراقچىغا بەندە بولۇپ،
گۈزەل چېھرىڭ گۈلدەك سولۇپ،
چولپان كۆزۈڭ قانغا تولۇپ،
شاھ پەررۇخۇم قايدادۇرسەن؟

قېنى سەندەك ۋاپادارىم،
ئېيتسام ئىدىم ساڭا زارىم،
مەندەك غېرىب يوقتۇر بەلكىم،
قەدىر دانىم قايدادۇرسەن؟

كۆز ياشلىرىم دەريا ئېقىپ،
كېلەرمۇ دەپ ھەريان بېقىپ،
چېھرىم كەتتى، ئاھ، سارغىيىپ،
جانجانىم قايدادۇرسەن.

كۆرۈشمەكلىك بولسا نېسىپ،
يۈز بېقىشساق قۇچاقلىشىپ،
دەردىم كەتتى كۆكتىن ئېشىپ،
كەم دىدارىم قايدادۇرسەن؟

ئەلقىسسە: بۇ ئىككى قېرىنداش شاھزادىلەر بىرى ـ بىرىنى بىلىشمەي پادىشاھنىڭ خىزمىتىدە بولدى. ئارىدىن ئالتە ئاي ئۆتتى.

ئەمدى گەپنى پادىشاھ ئادىلخاننىڭ مەلىكىسى گۈلچېھرەخاندىن ئاڭلايلى:

پادىشاھ ئادىلخان ئىككى شاھزادىسى بىلەن مەلىكىسىنى ئېلىپ بىر تاغنىڭ باغرىغا كەلگەندە، شام شەھىرىدىن چىققان سودىگەرلەرنىڭ سەردارى تۇججار بەھمەن پادىشاھ ئادىلخاننى ئالداپ مەلىكە گۈل-چېھرەنى ئېلىپ قاچقانىدى. بۇ سودىگەرلەرنىڭ سەردارى — ئادەم قاراقچىسى غۇلاملىرى بىلەن مەلىكە-نى بىر چېدىرنىڭ ئىچىگە باشلاپ كىردى. ئۇنىڭ نەپسى تاقىلداپ مەلىكىگە قول سوزدى.

— ئەي نائىنساپ ھاياسىز، — دېدى مەلىكە غەزەپ بىلەن ئۇنىڭ قوللىرىنى ئىتتىرىپ، — سەن مېنى بۇ يەرگە ھىيلە - مىكىر ئىشلىتىپ ئەكەلدىڭ. سېنىڭ مەقسىتىڭ ئەسلىي مۇنداقكەن - دە. سەن بۇ ھارام ئىشىنىڭ قىيامەت كۈنى سورىقى بولىدىغانلىقىنى بىلمەمسەن، خۇدادىن قورقمامسەن؟!

ئەمما بۇ سۆزلەرگە ئول ھاياسىز پەرۋا قىلمىدى. مەلىكە ئۇنىڭ يامان نىيىتىدىن يانمايدىغانلىقىنى بىلگەندىن كېيىن:

— خىيالىڭ شۇنداق بولسا مەيلىڭچە بولسۇن. ئەمما مەن ھازىر بىتەھەرەتمەن. ماڭا بىر قاچا سۇ بەرگىن، ئۆزۈمنى پاك قىلغاندىن كېيىن نېمە دېسەڭ قوبۇل قىلاي، — دېدى. ئۇنىڭغا بىر قاچا سۇ بەردى. مەلىكە پاك تەرەت بوولۇپ، بېشىنى سەجدىگە قويۇپ يىغلاپ خۇداغا دەردىنى بايان ئەيلەپ، بۇ مۇناجاتنى ئوقۇدى:

دۇنيانى ياراتقان قادىر خۇدايىم،
مېنى بۇ ئاردا قويما ئىلاھىم،
بەك يامان بولدى مېنىڭ ئەھۋالىم،
مېنى قىلما بۇ يەردە ئۆزۈڭ خارۇزار.

قۇدرىتىڭدىن يارالمىشتۇر كۆك ۋە يەر،
ھەققى ئۇچۇن ئەتكەن جىمى پەيغەمبەر،
قۇدرىتىڭدىن قىلدىلەر ئالەمدىن سەپەر،
مېنى قىلما بۇ يەردە ئۆزۈڭ خارۇزار.

ئۇممەتلەرگە بېھىشتە پاناھى بولغان،
ھەققى - ھۆرمىتى شۇ رەسۇلى جاھان،
ئاباباكرى، ئۆمەر، ئېلى ھەم ئوسمان،
مېنى قىلما بۇ يەردە ئۆزۈڭ خارۇزار.

قانغا تولدى بۇ دەمدە ئاجىزەڭ دىلى،
ئەلى ئېرۇر ئۇممەتلەرنىڭ ئەۋزىلى،
چىنى ماچىن شاھەرلەرنىڭ رەھبىرى
مېنى قىلما بۇ يەردە ئۆزۈڭ خارۇزار.

كەربالادا ياتقان يەتمىش ئىككى شېھىت،
مەن بىر ئاجىز بەندەڭ، قىلما نائۇمىد،
كالامىڭ ھۆرمىتى قۇرئانى مەجىد،
مېنى قىلما بۇ يەردە ئۆزۈڭ خارۇزار.

ساڭا چۈشەر دائىم غېرىب ئىگرىشى،
بەھەققى ئاشىقلارنىڭ كېسىلگەن بېشى،
بەھەققى يېتىملارنىڭ قانلىق كۆز يېشى،
مېنى قىلما بۇ يەردە ئۆزۈڭ خارۇزار.

ئاشىقلارنىڭ سەرۋىرى يۈسۈپ - زىلەيخا،
مەزلۇملارنىڭ پىرىدۇر پاتىمە - زۆھرا،
بەھەققى ھۆرمىتى خەدىچە كۈبرا،
مېنى قىلما بۇ يەردە ئۆزۈڭ خارۇزار.

ئاشۇ ئىككى بەندەڭكى ئادەم ۋە ھەۋۋا،
جەننەتنى ئۇلارغا ئەيلىدىڭ ئاتا،
ئۇلارغا زېمىننى بەردىڭ ھەم يانا،
مېنى قىلما بۇ يەردە ئۆزۈڭ خارۇزار.

مېنى دەردۇ ئەلەمدىن قىلغايسەن نىجات،
بىچارە قۇلۇڭمەن، قىلدىم مۇناجات،
ئەلەملەر چىرمىدى باغرىمنى قات - قات،
مېنى قىلما بۇ يەردە ئۆزۈڭ خارۇزار.

قاراقچى دەرد سالدى ئىشلىتىپ ھىيلە،
ئايرىلدىم مەھەلسىز پەرزەنتىم بىلە،
مۇرەببىم ئادىلخان باغرى قان - زېدە،
مېنى قىلما بۇ يەردە ئۆزۈڭ خارۇزار.

تار كەلدى جېنىمغا بۇ كەچرى جاھان،
يۇرىكىم يېرىلاي دېدى باغرىم چاك،

دەرد كەلمەس ئادەمگە بۇنىڭدىن يامان،
ساقلىغىن دۇنيادا مېنى ئۆزۈڭ پاك،

يىقىلدى بېشىمغا يەتتە قات ئاسمان،
نامەھرەم بولغۇچە بولۇپ كېتەي خاك،

مېنى قىلما بۇ يەردە ئۆزۈڭ خارۇزار.
مېنى قىلما بۇ يەردە ئۆزۈڭ خارۇزار.

ئاھ قانداق قىلارمەن تەقدىرگە ئەپسۇس،
پەريادلار كۆتۈرۈپ قىلدىم ئەرزىيەت،

ئۆلۈم مىڭ ئەۋزەلدۇر خورلانسا نومۇس،
مېنىڭ بۇ بىچارە ئەھۋالىمغا يەت،

خۇدايا بۇ ئاچچىق ئەلەملەرنى توس،
ھېچ مەزلۇم كۆرمىسۇن بۇنداق قايغۇ - دەرد،

مېنى قىلما بۇ يەردە ئۆزۈڭ خارۇزار.
مېنى قىلما بۇ يەردە ئۆزۈڭ خارۇزار.

مەلىكە مۇناجات قىلىپ: «توۋا، ئالتۇن دىيارىم نەلەردە قالدى، ھەشەمەتلىك ئۆي - ئايۋانلىرىمنى ئائەھلى پەسلەر ئالدى، تاجۇ تەخت، سەلتەنەت ئىپلاسلارنىڭ ئاياغ ئاستىدا خارلاندى. مەن مېھرىبان مۇ-رەببىمدىن، ئامراق بالىلىرىمدىن ئايرىلدىم. پېشانەمنىڭ شورلۇقىدىن بىر قاراقچى مەككارغا گىرىپتار بولدۇم. ئەي شەپقەتلىك تەڭرىم، مېنى بۇ ئازابلاردىن خالاس قىلغايسەن» دەپ يىغلاپ تەڭرىگە ئىلتىجا قىلدى.

ئەلقىسسە، شۇ سائەتتە تۇججار بەھمەننىڭ كۆزلىرى ئۇيقۇغا باردى. ئۇ شۇنداق بىر چۈش كۆردى-كىم، ئاسمان تەرەپتىن بىر ئالتۇن تەخت كېلىۋاتقۇدەك، ئۇنىڭ ئۈستىدە مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام تۇرارمىش، ئۇنىڭ قېشىدا چاھاريارلار، بۇۋىپاتىمەئى زۆھرە ۋە نەچچە مىڭ مالائىكىلەر تۇرارمىش. ئۇ رەسۇلىللاغا سالام بېرەرمىش. پاتىمە مالائىكىلەرگە قاراپ:

— بۇ ھارامخور نائىنساپنى دوزاخقا سېلىڭلار ! — دەپ ئەمىر قىلارمىش. تۇججار بەھمەن ئۆزىنىڭ دوزاخقا بۇيرۇلغانلىقىنى ئاڭلاپ زار - زار يىغلاپ بۇ مۇناجاتنى ئوقۇرمىش:

ئاجىزلارنىڭ پاناھى روسۇلى خۇدا،
پىدا بولسۇن جېنىم بۇ پانىي جاھان،

گۇناھىمدىن توۋا قىلاي، مەقبۇل ئەيلىگىن.
گۇناھىمدىن توۋا قىلاي، مەقبۇل ئەيلىگىن.

قىلغان ئىشىم بارچىسى بولدىلەر خاتا،
بەھەققى ئەرشى، كۇرسى ھەم لەۋھىل قەلەم،

گۇناھىمدىن توۋا قىلاي، مەقبۇل ئەيلىگىن.
دەرگاھىڭغا ئېسىلدىم توۋا قىلىپ ھەم،

كىرىپ شەيتان كەينىگە قىلدىم گۇناھلىق،
ھەق دەرگاھىدا بولدى توۋىلىق نالەم،

بەتبەختلەرچە قىلمىشىم دوزاخقا لايىق،
گۇناھىمدىن توۋا قىلاي، مەقبۇل ئەيلىگىن.

مېنى قىلغىن بۇ دەمدە رەھمەتكە تالىق
يولۇڭلاردا بۇ جېنىم بولغۇسى قۇربان،

گۇناھىمدىن توۋا قىلاي، مەقبۇل ئەيلىگىن.
ماڭا رەھىم ئەيلىگىن بۇ ئىككى جاھان،

بەھەققى ئاتابەكرى، ئۆمەر ھەم ئوسمان،
خاتالىقىم تولادۇر، تاغدىنمۇ يوغان،

پاتىمە بىلەن ئەل شىرى مەردان،
گۇناھىمدىن توۋا قىلاي، مەقبۇل ئەيلىگىن.

بۇ گۇناھكار بەندە چۇشىدە ئاشۇنداق گۇناھىنى تىلەپ يىغلاپ پەريات سالدى، شۇ چاغ مالائىك ئۇنىڭ يۇزىگە بىر كاچات ئۇرغاندى، ئۇنىڭ يۇزلىرى قاپقارا بولدى. مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا قاراپ:

— ئەي بەتبەخت، مېنىڭ خاس ئۇممىتىمنىڭ روزىغارىنى — ھالال جۇپتىنى مىكرى - ھىيلە

بىلەن ئەسىر قىلىپ، ناپاك كۆزۈڭ بىلەن قاراپ گۈناھ قىلدىڭ. ئەمدى بۇ بىچارە نامەھرەمگە كۆز سالـ
ساڭ، ئامانەتكە خىيانەت قىلساڭ ۋە ۋاقتىدا ئۇنى ئىگىسىگە تاپشۇرۇپ بەرمىسەڭ، مېنىڭ سېنىڭدەك
ئۇممىتىم يوق. خۇدايىتائالا ھەم سېنىڭدىن قاتتىق بىزار بولغاي، قىيامەت كۈنى دوزاختا ئەسىر بولـ
غايسەن. بېرى كەل، ــ دېدى. ئۇ مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىغا يېقىن باردى. پەيغەمبىرىم ئۇنىڭ
يۈزىنى بىر سىلىغانىدى، يۈزلىرى قايتا ئاقاردى. ئۇ ھەيرانلىق ئىلكىدە نېمىلەرنىدۇر ئويلاپ بولغۇچە
ئۇلار غايىب بولدى. بۇ ئاسىي گۈناھكار شۇ چاغ ئۇيقۇسىدىن سىلكىنىپ ئويغاندى. بېشىنى كۆتۈرۈپ
قارىسا، مەلىكە يۈزىنى سەجدىگە يېقىپ ئولتۇرۇپتۇ. تۇججار بەھمەن دەرھال ئورنىدىن قوپۇپ مەلىكـ
نىڭ قېشىغا باردى ـ دە، ئۆزىنى ئۇنىڭ ئايىغىغا تاشلىدى ۋە:

ــ ئەي مەلىكەم، سەن مېنىڭ سىڭلىمسەن. مەن بەتنىيەتلىك قىلدىم، خاتا قىلدىم، كەچۈرگەيـ
سەن، ــ دېدى. ئاندىن مەلىكىنى باشلاپ شاھ ئادىلخان ئولتۇرغان يەرگە باردى، ئەمما بۇ يەردە ئادەمنىڭ
قارىسى كۆرۈنمەيتتى. پادىشاھ ئادىلخان ئىككى ئوغلىنى ئېلىپ بۇ يەردىن ئاللىقاچان كېتىپ قالغانـ
دى. ئۇلار پادىشاھنى تاپالماي ئۆزىنىڭ تۇرار جايىغا قايتىپ كەلدى. بۇ سودىگەرلەر باشلىقى ئايرىم بىر
چېدىر تەييارلاپ، ئىچىگە تەرەتخانا، ئىستىراھەتخانا ھازىر قىلدى. پەردىلەر تارتىپ، ئەۋرىشىم يېپلار
بىلەن چىگدى. مەلىكىنى ئىنىس ـ جىنغا كۆرسەتمىدى، ھەتتا ئۇنىڭ جامالىنى ئاي بىلەن كۈنمۇ كۆرـ
مىدى. بۇ ئادەم بەش يۈز نەپەر چاكار سودىگەرنى باشلاپ شەھەرمۇشەھەر، يۇرتمۇيۇرت ئارىلاپ پادىشاھ ئاـ
دىلخانىنى ئىزدىدى. ئىزدە ـ ئىزدە ئاردىدىن ئون تۆت يىل ئۆتتى. ئاخىر ئۇلارنىڭ قەدىمىي دىيار بەكرى
شەھىرىگە يەتتى. بەش يۈز سودىگەر شەھەرنىڭ تاشقىرىسىغا چۈشۈپ ئات ـ ئۇلاغلىرىنى جايلاشتۇردى.

تۇججار بەھمەن بولسا پادىشاھقا ئاتىغان پىشكەشلىرىنى ئېلىپ ئىككى غۇلامى بىلەن پادىشاھنىڭ ئالدىغا كەلدى. يۈكۈنۈپ تۇرۇپ پىشكەشلىرىنى پادىشاھقا سۇندى ۋە:

ــ بىز بەش يۈز سودىگەر بۇ شەھەرگە چۈشتۇق. ئەتە ئامال قىلىپ زاكاتنى ئېلىپ بەرسىلە، ــ دېدى.

پادىشاھ ئۇلارغا خۇشال نەزەر بىلەن قاراپ، بۇلار ياخشى نىيەتلىك ئادەملەر ئوخشايدۇ، ئۇلار بىلەن بىر كېچە ئۇلپەت تۇرۇپ كۆڭلۈمنى خۇشال قىلاي، دەپ ئويلاپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

سۆزۈمنى ئىشىتكىل، ساھىبى تۇججار،
بىر كېچە مۇندا قونساڭ، نە بولغاي؟
كۆڭلۈم غەملىرىنى ئەيلەيىن ئىزھار،
بىر كېچە مۇندا قونساڭ، نە بولغاي؟

چىمەندە قۇشلار يىغلىشار گۈلگە،
مۇنتەزىر دۇر گۈل خۇشناۋا بۇلبۇلغا.
بايان ئەيلە ئەھۋالىڭ مەن غېرىب قۇلغا،
بىر كېچە مۇندا قونساڭ، نە بولغاي؟

يېگەن ـ ئىچكىنىم زەھەر ـ زوقۇمدۇر،
ئولتۇرۇپ ـ قوپمىقىم دەردۇ ئەلەمدۇر،
بۇ پانىي جاھاندا كۆزلىرىم نەمدۇر،
بىر كېچە مۇندا قونساڭ، نە بولغاي؟

كۇنسېرى ھالىم بولدىلار بەتتەر،
كېچە ـ كۇندۇز يىغلاپ ياشىم تۆكۈلەر،
جۇدالىق پۇرقىتى باغرىمنى ئۆرتەر،
بىر كېچە مۇندا قونساڭ، نە بولغاي؟

ئورۇن تۇتۇپسەن كېلىپ شەھىرىمدىن،
كەلگىنىڭگە جېنىمنى پىدا ئەيلەيىن،
رەقىبلەر ئىلكىدىن جۇدا ئەيلەيىن،
بىر كېچە مۇندا قونساڭ، نە بولغاي؟

يولۇڭدا قىلاي جېنىمنى قۇربان،
پىدا بولسۇن ساڭا بۇ پانىي جاھان،
تەڭرىم ئەيلىسۇن مۇشكۈلۈڭ ئاسان،
بىر كېچە مۇندا قونساڭ، نە بولغاي؟

قولۇڭدىن كەتسە كەلمەيدۇ پۇرسەت،
ئەۋزەل، ياخشىغا بولماقلىق ئۇلپەت،
قولدىن كەتتىمۇ، قىلىسەن ھەسرەت،
بىر كېچە مۇندا قونساڭ، نە بولغاي؟

قۇرايلى سۆھبەت، بولۇشۇپ گۈڭ ـ مۇڭ،
بولاي بۇ كېچە چاكىرىڭ ـ قۇلۇڭ،
بىلەي سوڭرە تاڭ قاياقتا يولۇڭ،
بىر كېچە مۇندا قونساڭ، نە بولغاي؟

قۇلاق سېلىپ ئىشىت بۇ قۇل دادىنى،
سەندىن ئىزدەرمەن كۆڭۈللەر شادىنى،
ئادىلخان بىلەن كۇتكىن ئەتىنى،
بىر كېچە مۇندا قونساڭ، نە بولغاي.

تۇججار بەھمەن بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ مۇنداق دېدى:

ــ ئى پادىشاھىئالەم، ئىلتىپاتىڭىزغا مىڭ رەھمەت. سىزنىڭ قېشىڭىزدا قونسام ناھايىتى ياخشى بولاتتى، ئەمما مەندە كىشىنىڭ ئامانىتى بار ئىدى. شۇنىڭدىن ئەنسىرەيمەن. مۇبادا بىر كېلىشمەسلىك بولۇپ ئامانەتكە خىيانەت بولۇنسا، تاڭلا قىيامەت كۈنى ئۇنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالمايمەن. شۇڭا گۇناھىمنى كەچۈرۈپ، قايتىشىمغا ئىجازەت بەرگەيسىز.

ــ خاتىرجەم بولغىن، مېھمىنىم، ئامانەتكە خىيانەت بولمىغاي، خىيانەت قىلمايدىغان كىشىنى مەن ئامانىتىڭنى ساقلاشقا ئەۋەتەي، خىيانەت بولۇپ قالسا جاۋابىنى مەندىن ئالغىن، ــ دېدى پادىشاھ ۋە ئۆزىنىڭ ئىككى غۇلامىنى، يەنى شاھ پەررۇخ بىلەن شاھ جەمشىدنى يېنىغا چاقىرتقۇزۇپ:

— سىلەر بۇ كىشىنىڭ ئامانىتىنى ساقلايسىلەر، هوشيار بولۇڭلار. ئامانەتكە خيانەت بولۇپ قالمىسۇن، — دەپ ئۇلارنى سودىگەرنىڭ غۇلاملىرىغا قوشۇپ يولغا سالدى. سودىگەرنىڭ غۇلاملىرى پادىشاهنىڭ بۇ ئىككى غۇلاملىرىنى باشلاپ چېدىرغا كەلدى. ئۇلار چېدىرنى كۆرسىتىپ:

— مانا بۇ ئامانەت قويۇلغان جاي، ياخشى ساقلىغايسىلەر، — دەپ ئۆتكۈزۈپ بەردى.

ئەلقىسسە، پادىشاه ئۇ كېچىسى سودىگەرلەرنىڭ باشلىقىنى ياخشى تائام ۋە غىزالار بىلەن مېهمان قىلدى. ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ باشلىرىدىن ئۆتكەن سەرگۈزەشتلىرىنى بىر - بىرىگە بايان قىلىشىپ ئولتۇردى. ئەمما پادىشاه ئادىلخان ئۆزىنىڭ روزىگارىدىن، بالا - چاقىلىرىدىن ئايرىلغانلىقى هەققىده گەپ قىلمىدى. شۇنىڭدەك سودىگەرمۇ ئامانەتنىڭ نېمە ئىكەنلىكى، ئۆزىنىڭ بىر ئادەمنىڭ مەلىكىسىنى ئالداپ ئېلىپ قېچىپ، كېيىن توۋا قىلىپ ئون تۆت يىلدىن بېرى ئىگىسىنى ئىزدەپ يۈرگەنلىكى توغرىسىدا ئېغىز ئاچمىدى.

ئەلقىسسە، ئەمدى بۇ ئىككى غۇلامدىن سۆز ئىشىتمەك كېرەك: غۇلامزاده غۇلام خۇدابەردى بىلەن پاراڭلىشىپ كېچىچە ئۇخلىمىدى. غۇلامزاده مۇنداق دېدى:

— ئەي دوستۇم خۇدابەردى، بۇ كېچە بۇ يەرده ئويغاق ئولتۇرۇشنىڭ ئامالىنى تاپايلى. بۇنىڭ ئۈچۈن هەربىرىمىز ئۆزىمىزنىڭ بېشىدىن ئۆتكەن سەرگۈزەشتلىرىمىزنى بايان قىلىپ تاڭ ئاتقۇزايلى، بولمىسا ئۇخلاپ قېلىشىمىز، ئامانەتكە خيانەت بولۇپ قېلىشى مۇمكىن. ئەگەر شۇنداق بولۇپ قالغاندا، بۇنىڭ هۆددىسىدىن چىققىلى بولمايدۇ. دوستۇم، مەن پادىشاهقا سېتىلغىلى بىر يىل بولدى. ساڭا ئالتە ئاي بولدى. كۈندۈزلىرى پادىشاهنىڭ خىزمىتىده بولدۇق. كېچىلىرى ئۆز هالىمىز بىلەن دەردىمىزگە دەرمان بولۇپ بىر - بىرىمىزنىڭ ئەهۋالىدىن خەۋەردار بولالمىدۇق. بىر - بىرىمىزنىڭ ئۆتمۈشىنى بىلمەيمىز. بۇگۈن كېچە پادىشاه بىزنى ئامانەتكە خيانەت بولۇپ قالمىسۇن، دەپ پاسىبانلىققا ئەۋەتتى. بۇ چېدىردا ئالتۇن - كۈمۈش بارمىكىن ياكى باشقا مال - دۇنيا بارمىكىن، ئىشقىلىپ، بىز ياخشى ساقلىساق بولىدى. كېچە مۇشۇ ۋاقىت بولغۇچە ئۇخلىماي ئوبدان ساقلاپ ئولتۇردۇق. بارچە تۇججارلار ئۇخلاپ قالدى. تۇن يېرىملىشىپتۇ، ئويغاق ئولتۇرايلى.

ئەلقىسسە، بۇ گەپ - سۆزلەر چېدىرنىڭ ئىچىدىكى مەلىكىنىڭ قۇلىقىغا ئاڭلاندى. مەلىكە ئىشكىنىڭ قېشىغا يېقىن كېلىپ ئولتۇردى.

غۇلامزادىنىڭ مەسلىهەتى خۇدابەردىگە ياقتى. ئۇ مۇنداق دېدى:

— ئاداش، مەن بېشىمدىن ئۆتكەن سەرگۈزەشتلىرىمنى بايان قىلسام دىلىم كۆيىدۇ، جېنىم قاقشايدۇ. مېنىڭ بۇ بايانلىرىمدىن پەلەك تىترەپ، زېمىن لەرزىگە كېلىدۇ. دەريالار غەليان كۆتۈرىدۇ. شۇڭا، سەن ئۆزۈڭنىڭ سەرگۈزەشتلىرىنى بايان قىل.

— ئەي جېنىم ئاداش، مېنىڭ دەردۇ ئەهۋالىمنى ئاڭلاشقا ئاجىزلىق قىلىسەن. ئەگەر ئاڭلىساڭ تاقەت قىلالمايسەن، — دېدى غۇلامزاده ئۇه تارتىپ، — ئەڭ ياخشىسى سېنىڭ كەچۈرمىشىڭنى ئاڭلايلى.

خۇدابەردى بېشىدىن ئۆتكەن ۋەقەلەرنى ئېسىگە ئېلىپ جىگەر - باغرى ئېزىلىپ، غۇلامزادىگە قاراپ بۇقۇلداپ يىغلاپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

بايان قىلسام ئەهۋالىمنى،
سۆزۈم ئىشىت، جېنىم دوستۇم.

ساڭا ئېيتاي بار دەردىمنى،
سۆزۈم ئىشىت، جېنىم دوستۇم.

پایتەختتىم ئول يەمەندە،
ئاتام ئىدى خوپ خۇرسەندە،
بۇلبۇل سايرار گۈلچىمەندە،
سۆزۈم ئىشىت، جېنىم دوستۇم.

كېلىپ بىر چاغ شۇم قەلەندەر،
ھەق ئاللا، ھەق رەسۇلىللا دەر،
يۈرىكىدە ئوغا - زەھەر،
سۆزۈم ئىشىت، جېنىم دوستۇم.

قىرىق كۈنلۈك تاج تىلىدى،
ئاتام ئاڭا تاج بەردى،
شەھەردىن بىزنى چىقاردى،
سۆزۈم ئىشىت، جېنىم دوستۇم.

كۈندىن - كۈنگە بوپ دىل يارا،
چۈشتى بىزگە قىسمەت خاتا،
قىلدى بىزگە ئالەم جاپا،
سۆزۈم ئىشىت، جېنىم دوستۇم.

ئات - ئۇزۇقنى ئوغرى ئالدى،
ئاتام بىزنى ھەم قاچۇردى،
ئاپەت بىزگە خەۋەر بەردى،
سۆزۈم ئىشىت، جېنىم دوستۇم.

ئاتام ئىدى سەپەردىشىم،
ئانام ئىدى جان يولدىشىم،
شاھ پەررۇخۇم قېرىندىشىم،
سۆزۈم ئىشىت، جېنىم دوستۇم.

بىلمەس يەرگە قالدۇق كېلىپ،
ئارقىمىزغا ئوغرى يېتىپ،
ئالتۇن - كۈمۈش قولدىن كېتىپ،
سۆزۈم ئىشىت، جېنىم دوستۇم.

ئاندىن قېچىپ يوللار يۇرۇپ،
بايا‌ۋاندا ئايلاپ مېڭىپ،
قارا تاغقا كەلدۇق چۈشۈپ،
سۆزۈم ئىشىت، جېنىم دوستۇم.

ئوغرى قولىدا ئانام قالدى،
مەن يېتىمنى غەمگە سالدى،
خۇشاللىقىم ئاندا قالدى،
سۆزۈم ئىشىت، جېنىم دوستۇم.

شاھ پەرۋىخنى ئوغرى ئالدى،
دەريا ئىچرە ئاتام قالدى،
بىلەلمىدىم، نېمە بولدى؟
سۆزۈم ئىشىت، جېنىم دوستۇم.

مېنى دەريا سۈردى، ئاقتىم،
ھەر تەرەپكە يىغلاپ باقتىم،
كەتتىم شاھقا مەن سېتىلىپ،
سۆزۈم ئىشىت، جېنىم دوستۇم.

غۇلام بولدۇم مەن ئون تۆت يىل،
ئالتە ئاي بولدى بۇندا سەجىل،
خالاس بولماي غەمدىن ئاي، يىل،
سۆزۈم ئىشىت، جېنىم دوستۇم.

شاھ جەمشىد دەر بۇ ئاتمىنى،
كىشى بىلمەس پاك زاتمىنى،
ساڭا ئېيتتىم ئەھۋالمىنى،
سۆزۈم ئىشىت، جېنىم دوستۇم.

بۇ نەزمنى ئاڭلىغان شاھ پەرۋىخ ھەيجىبىر تاقەت قىلالماي:

ــ ئەي قېرىندىشىم، سۆيۈملۈك ئۇكام شاھ جەمشىد، سېنىڭ ئىزدىگەن ئاكاڭ شاھ پەرۋىخ مەن ئەمەسمۇ؟ ــ دەپ ئۆزىنى ئۇنىڭغا تاشلىدى. ئۆزىنى خۇدابەردى دەپ ئاتىۋالغان شاھ جەمشىد:

ــ ئاھ ۋاپادار ئاكا، بۇ سەنمۇ، شاھ پەرۋىخۇم سەنمۇ؟ ــ دەپ ئۇنى قۇچاقلىدى. ئۇلار باغاشلىشىپ، مەڭزىنى مەڭزىگە يېقىشىپ، ئۆكسۈپ ـ ئۆكسۈپ يىغلىشىپ بىھوش بولۇپ يىقىلدى.

تاشقىرىدا بولۇۋاتقان بۇ گەپ ـ سۆزلەرنى ئاڭلىغان مەلىكە ياقىسىنى چىشلەپ، بۇلار مېنىڭ ئون تۆت يىل جۇدا بولغان پەرزەنتلىرىم ئەمەسمۇ؟ دەپ ئويلاپ چېدىرنىڭ ئىشىكىنى ئۇرۇپ پارە ـ پارە قىلىپ تېشىـ غا چىقتى. پەرزەنتلىرىنىڭ بوينىدىن قۇچاقلاپ، بوراڭلىق يامغۇردەك يىغلاپ، ئۇلارنى چېدىرنىڭ ئىچىگە ئەكىردى ۋە ئۇلارغا قاراپ:

ــ ئەي جانجىگەر بالىلىرىم، يۈرىكىمنىڭ پارىلىرى، كۆزۈمنىڭ گۆھەرلىرى. سىلەر ئون تۆت يىل مەندىن ئايرىلىپ، مەن سىلەردىن ئايرىلىپ ياشىدۇق. جاھاننىڭ تارلىقىدىن جۇدا بولۇپ، پىراقلاردا ھەيران ۋە سەرگەردان بولغان بىچارە گۈلچېھرە ئاناڭلار مەن ئەمەسمۇ؟! ــ دەپ يىغلاپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

دەرد ـ ئەلەمدە خانماندىن ئايرىلغان،
ۋاپادار ئاناڭلار ئاھ، مەن ئەمەسمۇ؟
پەرزەنتىم ئىشقىدا يۈرەكلىرىم قان،
گۈلچېھرەم ئاناڭلار، ئاھ، مەن ئەمەسمۇ؟!

بالىلىرىم، دەپ ئاھ ئۇرۇپ قانلار يىغلاپ،
سىلەر ئۈچۈن ئىلاجىم يوق يۈرەك داغلاپ،
ئارمانىم يوق ئەمدى ئۆلسەم جېنىم قىينىاپ،
ۋاپادار ئاناڭلار، ئاھ، مەن ئەمەسمۇ؟

توققۇز ئاي توققۇز كۈن قورساق كۆتۈرگەن،
تۇن ـ سەھەر ئۇخلىماي ئاق سۈتنى بەرگەن،
پەرۋىش قىلىپ كامالىغا يەتكۈزگەن،
مېھرىبان ئاناڭلار، ئاھ، مەن ئەمەسمۇ؟!

نە بولدى ئاجايىپ بەختىم قارادۇر،
سىلەر ئۈچۈن مېنىڭ باغرىم يارادۇر،
ھەسرەت بىلەن ئۆمرۈم ئۆتۈپ بارادۇر،
غەمخانە ئاناڭلار، ئاھ، مەن ئەمەسمۇ؟

سىلەر ئۈچۈن خۇدايىمغا يالۋۇرۇپ،
گۈلدەك يۈزۈم زەپىرانداك سارغىيىپ،
پىراق دەردى بىلەن بولۇپ كۆپ غېرىب،
شۇ ئىزدىگەن ئاناڭلار، ئاھ، مەن ئەمەسمۇ؟

گۈلچېھرەمەن، بالام، ئىشىت دادەمنى،
ھېچكىم بىلمەس ئىدى مېنىڭ ھالىمنى،
سىلەر ئۇچۇن بېرەي غېرىب جانىمنى،
غەمگە تولغان ئاناڭلار، ئاھ، مەن ئەمەسمۇ؟

مەلىكە بالىلىرىنىڭ بويىنىدىن چىڭ قۇچاقلاپ، يۈزلىرىگە يۈزىنى يېقىپ يىغلىدى. بالىلارمۇ ئانىسىنىڭ بويىنىدىن مەھكەم قۇچاقلاپ، دەردى، ھالىنى تۆكۈپ يىغلاشتى. ئەمما بۇ ئىشلاردىن تۆتىنچى بىر كىشى خەۋەرسىز ئىدى. چۈنكى، بۇ بەش يۈز سودىگەرنىڭ ھېچبىرى بۇ چېدىردا غوجامنىڭ خاس ئاماناتى بار، دەپ بۇ يەرگە يېقىن يولىمايتتى. مەلىكە بىلەن ئىككى شاھزادە بىر - بىرىگە قانماي قۇچاقلىشاتتى، يىغلىشاتتى، مۇڭدىشاتتى. ئاخىر ئاپتاپ چاقناپ، قۇياش تاغلارنىڭ كەينىدىن باش چىقاردى. شۇ چاغدا تۇججار بەھمەن پادىشاھنىڭ ئوردىسىدىن چىقىپ، ئۆزىنىڭ قارارگاھىغا قايتىپ كەلدى. چېدىرنىڭ قېشىغا كېلىپ، چېدىرنىڭ ئىشىكلىرىنىڭ پارە - پارە بولغانلىقىنى كۆرۈپ، ئالدىراپ چېدىرنىڭ ئىچىگە كىردى. كۆردىكى، مەلىكىنىڭ بويىنىغا ئىككى غۇلام قوللىرىنى سېلىپ ئۇنى مەھكەم قۇچاقلىغان ھالدا بىھوش بولۇپ يېتىپتۇ. بۇ ئۇچ بىھوشنىڭ بۇنداق ئىرماش - چىرماش بولۇپ كەتكەنلىكىنى كۆرگەن سودىگەر: «ۋاھ، ۋاي ئىسىت، ئون تۆت يىلنىڭ مابەينىدە بۇ مەلىكىنى پەردە ئىچىدە ساقلاپ كەلگەنىدىم. بۇ كېچە مەلىكە نامەھرەمگە بويۇن سۇنۇپتۇ. ئادەم ئايال كىشىگىمۇ ئىشىنەمدۇ - ھە! بۇ مەلىكە مېنىمۇ، ئۆزىنىمۇ دوزاخقا سالىدىغان بولدى» دەپ پەريات كۆتۈردى ۋە ئۆزىنىڭ كاچاتلىرىغا ئۆزى ئۇرۇپ، باغرىنى تاتىلاپ پادىشاھنىڭ ئوردىسىغا قاراپ چاپتى. ئۇ پادىشاھنىڭ ئالدىغا كىرىپ:

— داد، پادىشاھىئالەم، داد، ئىككى غۇلامىڭنىڭ دەستىدىن داد! — دېدى. پادىشاھ گاڭگىرىغان ھالدا:

— ئەي دوستۇم، ئېيتقا زادى نېمە ۋەقە بوپتۇ؟ — دەپ سورىدى. ئۇ پەريادىنى باسالمىغان ھالدا:

— ئەي پادىشاھىئالەم، ۋاي رەھنەمائى ئالەم، مەن ئېيتمىغانمىدىم. مەن بۇ يەردە قونماي، مېنىڭ ئۆيۈمدە ئامانىتىم بار، ئۇنى تاشلاپ ھېچ يەرگە بارالمايمەن. ئامانەتكە خىيانەت بولۇپ قالسا، دوزىخى بولۇپ كېتىمەن دېسەم، جانابلىرى مەن ئامانەتكە خىيانەت قىلمىغۇدەك ئادەم چىقراي، دەپ ئىككى ئاچ بۆرىنى — خوتۇنسىزلىقتا قاغجىراپ - ئېچىرقاپ كەتكەن ئىككى غۇلامنى بەرگەنىكەنلا، ئۇلار ئامانەتنى ساقلىماقتا يوق، ئامانەتكە ئۆزلىرى خىيانەت قىپتۇ ئەمەسمۇ؟! — دېدى.

ئۇ پادىشاھقا قاراپ تۇرۇپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

ئۆز - ئۆزۈمگە دەردلەر سېلىپ،
جان - جېنىمنى يارا قىلدىم.
تاغدىن ئېغىر گۇناھ قىلىپ،
يۈزلىرىمنى قارا قىلدىم.

ئەزىز جانغا جاپا قىلىپ،
مەن يېتىمنى غەمگە سېلىپ،
دوزاخ ئىچرە ماكان قىلىپ،
ئىمانىمدىن جۇدا قىلدىم.

مەن ئېيتىمەن، ئەي سۇلتانىم،
چىقىپ كەتسۇن تەندىن جانىم،
خەنجەر ئۇرۇپ تۆككەن قانىم،
كەچۈرگۈسىز گۇناھ قىلدىم.

نېچۈك بولار پېقىر ھالى،
بوغار ئەمدى گۆر ئازابى،
قۇتۇلماقنىڭ يوق ئامالى،
خاتا قىلدىم، خاتا قىلدىم.

چۆللەر كەزدىم ساق ئون تۆت يىل،
يۈردۈم تىنماي مەنزىل - مەنزىل،
ئامانەتكە تەگمىگەن قىل،
ئەجەب يامان گۇناھ قىلدىم.

نەگە كەتتى تارتقان جاپام،
بارچە ئەجرىم بولدى ھارام،
دارغا لايىق ئىككى غۇلام،
مەن ئۆزۈمگە جازا قىلدىم.

ــ ئەي پادىشاھىئالەم، مېنىڭ دادىمنى سورىغىن! ــ دەپ چۇقان كۆتۈردى كۇججار بەھمەن.

پادىشاھ دەرھال ۋەزىرلەرنى چاقىرتىپ، ئەھۋالنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرۈپ كېلىشكە بۇيرۇدى. ۋەزىرلەر ئوردىدىن ئالدىراپ چىقىپ، سودىگەرنىڭ تۇرارگاھىغا باردى. قارىسا، ئىككى غۇلام بىر ئايالغا چىرمىشىپ بىھوش يېتىپتۇ. ۋەزىرلەر پادىشاھنىڭ ئالدىغا كېلىپ بولغان ئىشنى مەلۇم قىلدى. پادىشاھ غەزەپ بولۇپ ۋارقىرىدى:

ــ جاللات!

شۇ ھامان ئوڭ تەرەپتىن توققۇز جاللات، سول تەرەپتىن توققۇز جاللات قىلىچلىرىنى كۆتۈرگەن پېتى پەيدا بولدى. ئۇلار:

ــ ئەي پادىشاھىئالەم، ئۇلۇغ سۇلتانى باكەرىم، ئۆمۈرلىرى ئۇزۇن، دۆلەتلىرى پۈزۈر بولسۇن، تىغلىرىمىز تەييار، قايسى گۇناھكارنىڭ ئۆمرى ئاخىرىغا يەتتىكىن؟ پادىشاھىمىزدىن پەرمان بولسا ئۇنىڭ جان رىشتىسىنى ئۇزۇپ، لەھەتكە يوللىغايمىز، ــ دېيىشتى.

ــ غۇلامزادە بىلەن خۇدابەردىنىڭ بېشىنى تېنىدىن جۇدا قىلىپ، باشلىرىنى ئالدىمغا كەلتۇر، ــ دەپ پەرمان بەردى پادىشاھ غەزەپتىن تىترەپ. تۆت جاللات دەرھال ئوردىدىن چىقىپ چىدىرغا باردى ۋە چىدىرنىڭ ئىچىگە كىرىپ مەلىكە گۇلچېھرەخانىمنىڭ قۇچىقىدىن شاھزادە پەررۇخ بىلەن شاھزادە جەمشىدنى تارتىۋېلىپ، پادىشاھنىڭ پەرمانى، دەپ ئۇلارنىڭ باشلىرىنى تېنىدىن جۇدا قىلدى ـ دە، ئىككى باشنى پادىشاھنىڭ ئالدىغا كەلتۇردى.

مەلىكە گۇلچېھرەخان جاللاتلارنىڭ گەپ ـ سۆز قىلمايلا ئىككى ئوغلىنىڭ بېشىنى ئەكەتكەنلىكىدىن پەريات ئۇرۇپ يېرىلىپ كېتەي دېدى. ئۇنىڭغا يورۇق دۇنيا قاراڭغۇ بولدى، كۆزلىرىگە زۇلمەت تىقىلدى، نەچچە ھوشىدىن كېتىپ، نەچچە ھوشىغا كەلدى، چاچلىرىنى يۇلۇپ، كۆزلىرىگە توپا ـ تۇپراق چاچتى، يىقىلىپ ـ قوپۇپ، ئوغۇللىرىنىڭ بېشىنىڭ ئارقىسىدىن ماڭدى. ئوردا دەرۋازىسىدا ۋە ئوردا ئىچىدە ئۇنى تۇججار بەھمەننىڭ خاس ئادىمى بولسا كېرەك، دەپ ھېچكىم توسمىدى. ئۇ شۇنداق يىغلاپ ـ قاقشاپ پادىشاھ ئادىلخانىمنىڭ قېشىغا كىردى ۋە پادىشاھنىڭ ئالدىغا تاشلانغان ئىككى باشنى قۇچىقىغا ئېلىپ:

ــ بۇنداق بولارىنى ئويلىمىغانىدىم، بالىلىرىم، ئاتا مېھرىگە، ئانا چېھرىگە قانمىغان، ئانا ھىجرىدە كۆيگەن، بالىلىرىم، نېمە گۇناھ قىلغانىدىڭلار، بالىلىرىم؟ بۇ رەھىمسىز جاللات پادىشاھ بېشىڭلارنى كەستى، بالىلىرىم، ــ دەپ يىغلىدى ھەمدە پادىشاھقا قاراپ خۇن جىگىرىدىن چىقىرىپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

ئون تۆت يىل ئىچىدە مەن بولدۇم گادا،
ئەي پادىشاھ، رەھىم ئەيلەپ مېنى ئۆلتۈرگىن.
پەرزەنتلىرىم ھىجرىگە بولدۇم مۇپتىلا،
ئەي پادىشاھ، رەھىم ئەيلەپ مېنى ئۆلتۈرگىن.

مەن بىلمىدىم، ئەجەب بەختىم قارادۇر،
پەرزەنتلىرىم ھىجرىدە باغرىم يارادۇر،
رازىدۇرمەن، بېشىمنى كەسسەڭ راۋادۇر،
ئەي پادىشاھ، رەھىم ئەيلەپ مېنى ئۆلتۈرگىن.

پەرزەنتلىرىم بېشىنى جاللاتلار ئالدى،
ئەزىز تېنى سارغىيىپ تۇپراقتا قالدى،
قىزىلگۇلدەك يۈزلىرى قانغا بويالدى،
ئەي پادىشاھ، رەھىم ئەيلەپ مېنى ئۆلتۈرگىن.

ئاھۇ زارکىم، خانىماندىن مەن كېچىپ،
ھەسرەت بىلەن تۇپراقنى بېشىمغا چېچىپ،
راۋا بولاي خەنجەرگە جېنىمدىن كېچىپ،
ئەي پادىشاھ، رەھىم ئەيلەپ مېنى ئۆلتۈرگىن.

توققۇز ئاي توققۇز كۈن كۆتۈردۈم ئۇنى،
تۇن، سەھەرلەر ئۇخلىماي بەردىم سۈتۈمنى،
نە گۇناھقا ئۆلتۈردۈڭ ئىككى ئوغلۇمنى؟
ئەي پادىشاھ، رەھىم ئەيلەپ مېنى ئۆلتۈرگىن.

رەھىم قىلىپ قاراپ باققىن ھالىمغا،
قويما مېنى دۇنيا دېگەن زالىمغا،
رازىدۇرمەن، تىغ بويىسالڭ قېنىمغا،
ئەي پادىشاھ، رەھىم ئەيلەپ مېنى ئۆلتۈرگىن.

گۈلچېھرەمەن دائىم ئاقار كۆز يېشىم،
پەرزەنتلىرىم ئىدى مۇڭلۇق سىردىشىم،
ئاھ، بۇ دۇنيا ئاخىرەت ئىدى يولدىشىم،
ئەي پادىشاھ، رەھىم ئەيلەپ مېنى ئۆلتۈرگىن.

.....
دىدار ۋەسلى ئىزدىشىپ ئۆتتۈق ئارماندا،
تەقدىر بىزنى تۇتقۇزدى پەيلى يامانغا،
ئەي پادىشاھ، رەھىم ئەيلەپ مېنى ئۆلتۈرگىن.

قان ـ ياش تولغان دەريادۇر مېنىڭ بۇ ئۆمرۈم،
بالىلىرىمنى بىر كۆرۈش ئىدى ئۇمىدىم،
ئاھ، پەررۇخۇم ـــ يۇرىكىم، باغرىم جەمشىدىم،
ئەي پادىشاھ، رەھىم ئەيلەپ مېنى ئۆلتۈرگىن.

تېخى ئاخشام يوقالغان كۆڭلۈمدىن پەريات،
پەيدا بولدى بالىلىرىم قېشىمدا، ھەيھات،
گەپ ـ سۆز قىلماي، بېشىن ئالدى شۇم جاللات،
ئەي پادىشاھ، رەھىم ئەيلەپ مېنى ئۆلتۈرگىن.

ھارام ماڭا دۇنيادا تىرىك يۈرمىكىم،
مىڭ ئەۋزەلدۇر ياشاشتىن ئەمدى ئۆلمىكىم،
ئۆلتۈر مېنى، ئۆلتۈرگىن، شۇدۇر تىلىكىم،
ئەي پادىشاھ، رەھىم ئەيلەپ مېنى ئۆلتۈرگىن.

ـــ ئەي پادىشاھ، ماڭا سېنىڭ شەپقىتىڭ لازىم ئەمەس، مېنىمۇ ئۆلتۈر! ـــ دەپ مەلىكە بېھوش بولۇپ يىقىلدى. پادىشاھ بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ ھەيران بولۇپ:

ـــ ئەي تۇججار بەھمەن، بۇ زادى كىمنىڭ ئامانىتى ئىدى؟ بۇ مەزلۇم مېنىڭ غۇلامىلىرىمنى ئوغلۇم دەۋاتىدىغۇ، بۇ ئەسلىي نېمە ۋەقە؟ ـــ دەپ سورىدى.

تۇججار بەھمەن بىلىدىغان ئىشلارنى بايان قىلدى.

پادىشاھ ئۇنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ، مەلىكىگە تىكىلىپ قارىدى ـ دە، ئۇنى تونۇدى. پادىشاھنىڭ بەدەن ـ بەدىنىگە لەرزە چۈشتى، چىرايى زەپىرانەڭ سارغايدى. پادىشاھ شەربەت ھازىر قىلىپ مەلىكىگە ئىچۈردى. مەلىكە ھوشىغا كەلدى. پادىشاھ ئادىلخان مەلىكىدىن كۆرگەن ۋەقەلىرىنى سۆزلەپ بېرىشىنى سورىدى. مەلىكە بېشىدىن ئۆتكەن ۋەقەلەرنى، تارتقان جاپا ـ مۇشەققەتلىرىنى باشتىن ـ ئاياغ بايان قىلدى. پادىشاھ ئادىلخاندا سەۋر ـ تاقەت قالمىدى، تەختتىن چاچراپ قوپۇپ بېشىدىن تاجنى ئېلىپ يەرگە ئۇردى ۋە ئۆزىنى تەختتىن يەرگە تاشلىدى. شاھزادىلەرنىڭ تېنىنى كەلتۈرۈپ قانلىق تەنلەرنى قوينىغا ئېلىپ زار ـ زار يىغلاپ، مەلىكىنىڭ بوينىدىن قۇچاقلاپ، جىگىرىدىن خۇن ئاققۇزۇپ پەريات ئىچىدە بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نە ئىلاج قىلاي مەن، ئەي شاھزادىلەر،
قىزىل يۈزۈمنى سولدۇرغان جاھان ئەمەسمۇ؟
ئۆز تېنىمدىن تۆرەلگەن جان شاھزادىلەر،
يارا باغرىڭ قان قىلغان ئاتاڭ ئەمەسمۇ؟!

بىر تىغ بىلەن ئۆزۈمنى بەربات ئەيلىسەم،
ياقام يىرتىپ دەرد چېكىپ پەريات ئەيلىسەم،
غەملىڭ قۇلمەن كۆڭلۈمنى ناشاد ئەيلىسەم،
مېنىڭ جېنىم سىلەرگە قۇربان ئەمەسمۇ؟!

پىشانەمگە شۇنداق قىسمەت پۈتۈلدى،
ئايرىلماقلىق دەردى باغرىم ئېزىلدى،
ھەسرىتىگدە ئاھ ئۇرۇپ يۈرەك يېرىلدى،
قانلار يىغلاپ قمينالغان بۇ جان ئەمەسمۇ؟!

ئارمان بىلەن يىغلىسام مەن خۇدايىمغا،
يەر بىلەن كۆك يىغلىشار ئاھ ـ پەريادىمغا،
تونۇتمىدى بالىنى ئۆز ئاتاسىغا،
جامالىغا تويمىغان ئاتاك ئەمەسمۇ؟!

غېرىب بولدى ئاجايىپ مېنىڭ بۇ بېشىم،
غەمگۇزارىم، روزىگارىم، يولدىشىم،
بۇ دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە سىردىشىم،
سېنى ئىزدەپ يۈرگەن سۇلتان ئەمەسمۇ؟!

يىغلىدىم كۆپ، نەدە ئىككى بوتام دەپ،
يىغلىغانسەن سەنمۇ قايدا ئاتام دەپ،
ئويلاپتىمەن ياخشى چاكار، غۇلام دەپ،
يۈرىكىمدە تالاي پۇشمان ئەمەسمۇ؟!

مەن بۇيرۇدۇم بالىلىرىمنى ئۆلۈمگە،
خەنجەر سالسام راۋا بولۇر كۆزۈمگە،
زۇلمەت كېلىپ چۈشتى قارا كۈنۈمگە،
ماڭا ئەلەم ئەمدى زىندان ئەمەسمۇ؟!

مەن يىغلىدىم بەختىم ئەجەب قارادۇر،
بۇ نېچۈك بىر ھەسرەت تولغان دۇنيادۇر؟
ئادىلخان دەر: ماڭا ئۆلۈم راۋادۇر،
يارا باغرىم لىپمۇلىق قان ئەمەسمۇ؟!

ئەلقىسسە، پادىشاھ ئادىلخان ۋەزىرلىرىگە قاراپ مۇنداق دېدى:

ــ ئەي ۋەزىرلىرىم، بۇ دۇنيا ئەمدى ماڭا زىندان. مەن ئەمدى بۇ دۇنيادا تىرىكچىلىك قىلالمايمەن. قېنى مېنى ئۆلتۈرۈڭلار. بۇ دۇنيانىڭ دەرد ـ ئەلەملىرىدىن بىراقلا قۇتۇلاي. مېنى بالىلىرىم بىلەن بىللە كۆمۈڭلار، مەن ئۇلار بىلەن بىللە ۋاپاسىز دۇنيادىن يوقىلاي. مەندىن رازى بولۇڭلار، مەن سىلەر-دىن رازىمەن. ئەي خۇدايا، بىر يىلدىن بېرى ماڭا ئون تۆت يىل دەردۇ پىراقىدا كۆيگەن پەرزەنتلىرىمنى

تونۇتمىدىڭ. دەرىخا! ئەمدى ئاتا ـ ئانىسىنىڭ جامالىغا قانمىغان كۆڭلى زېدە بالىلىرىمنى ئۆز قىلىچىم بىلەن چاپتۇرۇپ مەڭگۈلۈك جۇدالىققا تاشلىغان خۇدايىم! ئەمدى مېنىڭمۇ جېنىمنى ئال! مېنى بالىلىرىم بىلەن مەڭگۈلۈك دۇنياغا سال! بۇ غەش ـ ئەلەمكەش دۇنيانى ئېلىپ قال!

پادىشاھ ئادىلخان شاھزادىلەرنىڭ بېشى ئۈستىگە يېقىلىپ بىھوش بولدى. شۇ كۈنى دىيار بەكرى شەھرىنىڭ ئىچىدە قىيامەت بولدى. ئاسمان ـ زېمىن ناله ـ زارلىققا تولدى. جىمىكى خالايىق يىغلىدى. ۋەزىر ـ ئەمىرلەر پادىشاھنىڭ ھالىغا يىغلاپ يۈزلىرىنى توپا ـ تۇپراققا سۈردى. ۋەزىرلەر پادىشاھقا بەكمۇ ئىچىندى. پادىشاھنى يۆلەپ ھوشىغا كەلتۈردى. ئۇلار دېدىكى:

ـــ ئەي پادىشاھىئالەم، قازاغا رىزا، بالاغا سەۋر دېگەن گەپ بار، تەقدىرگە ھېچبىر چارە يوقتۇر، سەۋر قىلىڭ. باغداد شەھىرىدە بىر ئۇلۇغ ئەۋلىيا بارمىش. بۇ ئىككى شاھزادىنىڭ ئۆلۈكىنى باغداد شەھىرىگە ئېلىپ بارساق، ئول ئەۋلىيانىڭ رەھمى كېلىپ خۇداغا دۇئا قىلسا، شاھزادىلەرنىڭ نەپىسى تېنىگە قايتىپ تىرىلسە ئەجەب ئەمەس. ئاڭلىشىمىزچە، ئۇ ئەۋلىيا ناھايىتى كارامەتلىك بولۇپ، دۇئاسى بەرھەق ئىجابەت بولارمىش.

بۇ سۆز بىلەن پادىشاھ ئادىلخان باغداد شەھىرىگە قىلىنىدىغان سەپەرنىڭ تەييارلىقىنى ھازىر قىلدۇردى. نەچچە يۈز تۆگىگە ئالتۇن ـ كۈمۈش، پۇل ـ مال يۈكلىدى. ئىككى شاھزادىنى بىر چىدىرغا سالدى. پادىشاھ ئادىلخان مەلىكە گۈلچېھرەخانىنى ھەمراھ قىلىپ تۇججار بەھمەن بىلەن باغداد شەھىرىگە قاراپ راۋان بولدى. يولدا تۇججار بەھمەن يۈز غۇلامنى ئازاد قىلدى. مال ـ دۇنيالىرىنى ھەززىتى پىر ـ ئۇستازلارنىڭ، ئەۋلىيالارنىڭ ھەققىدە نەزىر قىلدى. نۇرغۇنلىغان مەنزىللەرنى ئارقىدا قالدۇرۇپ تۇگىمەس يوللارنى بېسىپ، ئۇلۇغ ئەۋلىيانىڭ شەھىرىگە ئۇچ ئاي دېگەندە كەلدى. ئەللىك تۆگە، يۈز ئات، ئىككى يۈز قوينى ئۆلتۇرۇپ ئەۋلىيالارنىڭ روھىغا ئاتاپ نەزىر بەردى. ئەكەلگەن ئالتۇن ـ كۈمۈش نىيازلىرىنى ھەززىتى ئەۋلىيا غەۋسىل ئەزەمنىڭ ئالدىدا قويدى. ئۆزىنى ئۇنىڭ ئاياغلىرىغا تاشلاپ زار ـ زار يىغلاپ، بۇ مۇناجاتنى ئوقۇدى:

نەزم

بەھەققى ھۆرمىتى قادىر خۇدايىم،
مەدەت ئەيلە، ئەۋلىيا، مىسكىن گادايغا.
تاغلارچە بار گوياكى مېنىڭ گۇناھىم،
مەدەت بەرگىن، ئەۋلىيا، مىسكىن گادايغا.

بەھەققى ھۆرمىتى رەسۇل ھەم خۇدا،
قىيامەتتە ئۈممەتلەرگە پېشۋا،
سىز ئۆزىڭىز دەردمەنلەرگە رەھنەما،
رەھىم ئەيلەڭ، ئەۋلىيا، مىسكىن گادايغا.

چاھاريارلار بەندىلەرنىڭ ئەۋزىلى،
بوۋاڭ ئېرۇر پىرلەرنىڭ سەرۋىرى،
چىنى ماچىن شەھەرلەرنىڭ گەۋھىرى،
مەدەت ئەيلە، ئەۋلىيا، مىسكىن گادايغا.

ئاڭلا ئەرزۇ ھالىمنى، تولا پەريادىم،
پىدا بولسۇن يولۇڭدا بۇ شېرىن جانىم،
جان تىلەپ بەر ئۆلۈككە، قادىر ئىشانىم،
مەدەت بەرگىن، ئەۋلىيا، مىسكىن گادايغا.

بەھەققى ھۆرمىتى قۇدرەتلىك رەھمان،
ئادىلخانىنىڭ زىندانى بۇ پانىي جاھان،
قۇلۇڭ بولاي مەن سېنىڭ، ئەي ئۇلۇغ ئىشان،
مەدەت بەرگىن، ئەۋلىيا، مىسكىن گادايغا.

ھەززىتى غەۋسىل ئەزەم پادىشاھ ئادىلخانىنىڭ ئاھۇ زارلىرىنى ئاڭلاپ ئۇنىڭغا ئىچى ئاغرىدى ۋە:

ـــ ئۇ ئىككى ئۆلۈكنى ئەكىرىڭلار! ـــ دەپ بۇيرۇدى.

ئىككىيلەن ئىككى شاھزادىنىڭ ئۆلۈكىنى ئۇنىڭ ئالدىغا ئەكېلىپ قويدى. ئەۋلىيا بىرنەچىلەرنى ئوقۇپ ئۆلۈككە قاراپ ئىشارەت قىلدى. شۇنداق بىر كارامەت يۈز بەردىكى، ئۆلۈك شاھزادىلەر شۇئان تىرىلىپ ئورنىدىن قوپۇپ ئەۋلىياغا سالام بەردى. ئۆزلىرىنى ئۇنىڭ ئاياغلىرىغا تاشلاپ، پۈتلىرىنى سۆيدى. ئاندىن پادىشاھ بىلەن تۇججار بەھەمەن ئەۋلىيانىڭ ئاياغلىرىغا يىقىلىپ، ئۇنىڭ پۇتلىرىغا كۆز-لىرىنى سۈرتۈپ توۋا قىلىپ مۇنداق دېدى.

— ئەي بۈزرۇكۋارى ئالىم، بۇ كارامەتلەرنى كۆرسىتىپ ئاجايىپ ياخشىلىق قىلدىڭىز، بۇ ياخشىلىقنى قانداقمۇ يانداۋارمىز؟

— ئەي پادىشاھىئالەم، — دېدى ئەۋلىيا غەۋسىل ئەزەم، — مېنىڭ بۇ كارامىتىم مەغرىبتىن مەشرىققىچە بولغان بارچە بەندىلەرگە خاستۇر. دۇئايىم قىلىچتىن تېزدۇر. ئەگەر ھەربىر بەندىنىڭ بېشىغا بالا يۈزلەنسە، ماڭا سېغىنىپ ئىخلاس بىلەن دۇئا ئەيلەپ توۋا قىلسا، ئۇنىڭ ھاجىتىنى راۋا قىلغايمەن.

پادىشاھ ئادىلخان ئۇنىڭغا كۆپتىن - كۆپ رەھمەتلەر ئېيتىپ، دىيار بەكرى شەھرىگە يېنىپ كې-تىش ئۈچۈن ئىجازەت تىلىدى. ھەزرىتى غەۋسىل ئەزەم ئىجازەت بەردى ۋە ئاقيول تىلەپ دۇئا قىلدى. پادىشاھ ئادىلخان مەلىكە گۈلچېھرە بىلەن ئىككى ئوغلىنى ئېلىپ دىيار بەكرى شەھرىگە يېنىپ كەلدى.

ئەلقىسسە، پادىشاھ ئادىلخان بالا - چاقىلىرى بىلەن يەمەندىن چىققان كۈنىنىڭ ئەتىسى قەلەندەر-لەر ئۇنى ئىزدەپ تاپالمىدى. ئۇلار بۇ شەھەر ئەمدى بىزگە ئوڭچە قاپتۇ، دەپ بەك چېكىشكە باشلىدى. ئەل - خالايىق بىلەن كارى بولمىدى. ۋەزىر - ئەمىرلەرنى، ئەھلى ئىلىملەرنى، قازى - مۇپتىلارنى،

شەھەر ئۇلۇغلىرىنى بىر - بىرلەپ تۇ-
تۇپ زىندانغا سالدى. ئۇلار شەھەرنى ۋە
خالايىقنى شۇنداق پاراكەندە قىلدىكى،
ئون ئۆيىنى ئاختۇرسا بىر سەقمە ئۇن،
بىر پارچە كىگىز تېپىلمايدىغان بولدى. قەلەندەرلەر پادىشاھلىق تاجىنى تالىشىپ بىر - بىرىنى ئۆلتۇ-
رۇپ بىرلا قەلەندەر قالدى. ئۇ يەمەن شەھىرىگە ئون تۆت يىل پادىشاھ بولدى. زىندانغا تاشلانغان يۇرت
چوڭلىرى قازى، مۇپتى، ۋەزىر، ئەمىرلەرنىڭ بەزىسى ئۆلدى، بەزىسى يېرىم جان بولۇپ قالدى.

ئەلقىسسە، بىر كېچىسى زىنداندىكى شەھەر ئۇلۇغلىرىدىن يەتمىش كىشى بىر - بىرىنىڭ قېشىغا
كېلىپ كىنايە قىلىشتى. ئۇلار مۇنداق دېدى:

— ئەي بۇرادەرلەر، ئۆزىمىزگە ئاز. بىز ئازغان، ئاسىي ئادەملەرمىز. پادىشاھ ئادىلخانغا ئوخشاش
مېھرىبان پادىشاھنى، خالايىقنىڭ پۇشتىپاناھىنى شەھەردىن قوغلاپ چىقاردۇق. ئېزىپ - تېزىپ كەلگەن
بەختى قەلەندەرلەرنى ئوبدان بىلىپ پادىشاھ قىلدۇق. شاھىمىزنىڭ قىساسى مانا بىزگە كەلدى. بۇگۈن
يا ئۆلمەك كېرەك، يا قۇتۇلماق كېرەك.

ئۇلار قوللىرىغا تاش - توقماقلارنى ئېلىپ، زىندان بېگىنى ئۆلتۇرۇپ زىندانىدىن چىقتى. ئوردا
دەرۋازىسىنى چېقىپ ئوردىغا كىرىپ قەلەندەرنى ئۆلتۇرۇپ، بارچە زەنجىرلەنگەن مەھبۇسلارنى زۇلۇمىدىن
قۇتۇلدۇردى.

شەكەرستان

نېمىتى تولۇق ئالەم،
مېھمىنى ئۇلۇغ ئادەم.
شەكەرستان قىلغاي بايان،
ئاڭلىغاي جۇملە جاھان.
مېۋىلەرگە زۇۋان پۈتمىش،
بولۇر ئىزھار كەچمىش.
دىل رەنجىگە ئىزدەپ داۋا،
مېۋىلەر ھەققىدە قىلدىم ناۋا.
ئوقۇڭ بۇ شەكەرستانىنى،
قىلىڭ خۇش خەستە جانىنى.

كىرىش سۆز

باغ ئارا، گۈللەر ئارا، گۈلزار ئارا،
مەھلىيا قىلدى مېنى پاكىز ھاۋا.
كەل، باھار، باغىمغا كەل، باغرىمغا كەل،
ئەركىلەپ بۇلبۇل كۈلۈپ قىلسۇن ناۋا.
بارچە قۇشلار سايرىسۇن بەزمە قىلىپ،
گۈل سۆيۈپ، ناز ئۇيقۇدىن تۇرسۇن سابا.
يەرۇ ئاسمان گۈل ـ چېچەكتىن تاج تاقاپ،
دەل ـ دەرەخلەر شادلىنىپ سالسۇن ساما.
مېۋىلەرنىڭ ئەۋۋىلى دەر ئۇجمىنى،
خىسلىتى لەززەت تولا بەردى ماڭا.
باشلىدىم قىسسەمنى ئاشۇ ئۇجمىدىن،
بەر مەدەت، قىلغىن ئىجازەت، رەببانا.

1

دېدى ئۇجمە: ئەۋزىلىدۇرمەن،
مېۋىلەرنىڭ ئەۋۋىلىدۇرمەن.
كۆرسەڭ قەددۇ قامىتىم ئېسىل،
ياپراقلىرىم يوغان، ياپيېشىل.
باھاردىن سوڭ يۈرت سېرىتالدۇر،
مەن ئۇلگۈرۈپ پىشمەن بالدۇر.
كېلىپ يەيدۇ مۇساپىر ـ غېرىب،
بىردىن ـ بىر دىن ئاغزىغا سېلىپ.
مېنى يېسە سەھەر يېسۇنلەر،
گەر بولمىسا زەھەر يېسۇنلەر.
يۈرت ئىچىنىڭ دۆلىتى ئۆزۈم،
يول بويىنىڭ سۆلىتى ئۆزۈم.
شاھىدۇرمەن بارچە مېۋىنىڭ،
ھېچ كىشىگە يوقتۇر سېلىقىم.
ماڭا ئامراق تامامىي ئىنسان،
تولا رەھمەت قىلىشار ئىنئام.

ئۇجمە ھېچبىر مېۋىنى ئۆزىگە تەڭ كۆرمەي، «جاھان مېنىڭ» دەپ كېرىلىپ سۆزلەۋاتقاندا، باغدىن بىر قىزىرىپ، بىر سارغىيىپ گىلاس چىقىپ كەلدى.

2

ئۇجمە دېگەن بىنومۇس ئەخمەق،
چۈشمىسەك تېپەر ئايىغى بىلەن.
يانجىلىپسەن كۆپ چېكىپ زەخمەت.
يېمىسە ئۆزۈك كۆپ ئىزا بولۇپ،
سېنى ئادەم يېگۈسى كەلسە،
بولسەن ئاخىر ھايۋانغا ئوزۇق.
نە ھالىڭ، دەپ كۆرگۈسى كەلسە.
سېنى ئارتۇقراق يېسە مۇبادا،
ئۇرۇپ چۈشۈرەر تايىقى بىلەن،
سوغۇقى ئېشىپ ئۇچرار قازاغا.

دەپ گىلاس ئىككى تەرەپكە يالت ـ يۇلت قاراپ خۇش تەبەسسۇم بىلەن مۇنداق دەپتۇ:

مېنىڭ تاتلىق شەربەتلىرىم بار،
مېنى يېگەن كىشى بولار ساق،
ئەجەب تولا ئۇلپەتلىرىم بار.
بىر يولىلا تېنى بولار پاك.
مېنىڭ مەغزىم ياقۇتقا ئوخشاش،
ماڭا ئىنسان قىلىشىپ ئىخلاس،
ھەسەت قىلىپ تۆكمە ئۇجمە ياش.
ئەتىۋارلاپ دېيىشكەن گىلاس.
مەندىن ئۇستۇن تۇرسەن قانداق؟
كۆرسە ھەممە ماڭا يېپىشار،
چوڭ گەپنى قوي، سەل ئۆزۈڭگە باق.
ھۆرمەت بىلەن قولغا ئېلىشار.

گىلاس ئۆزىنىڭ بويۇنلىرىنى سوزۇپ، ھېلىلا ئۇزۇلۇپ چۈشىدىغاندەك پىلدىرلاپ تۇرغاندا:

— ھاي ! كىم ئۇ ئۆزىنى ماختىغان؟ — دەپ ۋارقىراپ ئۆرۈك يېتىپ كەلدى.

3

مونچاق ـ مونچاق مايماقسەن،
ئەجدادى يوق سايماقسەن.
پىشمىغاندا تاش ئۆزۈك،
خۇددى ئەخمەق ياش ئۆزۈك.
تەمىڭ ئاچچىق بى لەززەت،
بولما ئۇنچە بىئەدەپ.

ئۆرۈك گىلاسنى ئۆزىگە تەڭ كۆرمىدى. بىناگاھ «ھىل ـ ھىل» مەغزىنى قۇياش رۇخسارىغا تۇتۇپ، سۇت رەڭ دىماغلىرىنى ئېگىز قىلىپ سۆزلەشكە باشلىدى:

باغ ئىچىنىڭ رەناسدۇرمەن،
مېۋىلەرنىڭ بەرناسدۇرمەن.
مېنى يېگەن بولۇر قۇۋۋەتلىك،
تولۇپ كۈچكە ھاتەم سۇپەتلىك.
مەن كىرمىگەن باغلار قالمىدى،
ئويناپ ـ كۈلمىگەن تاغلار قالمىدى.

خۇمار كۆزلۈك جانانى قىزلەر،
مېغىزىمنى ئالماقنى كۆزلەر.
تىزىق قىلىپ تىزار مارجاندەك،
ئەۋەتىشەر يارىغا: «ئاھ...» دەپ.

مۇھەببەتنىڭ ئەلچىسى ئۆزۈم،
تەبىئەتنىڭ ئەركىسى ئۆزۈم.
مېۋىلەرنىڭ سەركىسى ئۆزۈم،
جىمى يۇرتنىڭ بەرىكىتى ئۆزۈم.

دەپ ئۆرۈك ئۆزىنى ماختاپ تۇرغانلىرىدا، مەغرۇر دەسسەپ، بەھەيۋەت ئالگىرات يېتىپ كەلدى. ئۆرۈك ئالدىراپ - تېنەپ ھۆرمەت سالىمىنى بەجا كەلتۈرگەندىن كېيىن، ئەدەپ بىلەن يەرگە قاراپ تۇردى.

4

ئۆرۈك - ئۆرۈك، ئەخمەق ئۆرۈك،
زەردەم تۇتتى سېنى كۆرۈپ.
ئۆگىنىپسەن لاپ ئۇرۇشنى،
يۇزى قېلىن داپ بولۇشنى.
بىلسەڭ مېنى، ئالگىراتمەن،
غەم - ئەندىشە، ئەلەمدىن ياتمەن.

باتۇرلۇقتا يەككە، تەنھامەن،
تولا خىرىس قىلما ماڭا سەن.
تۇتۇپ ئاتسام سېنى مۇبادا،
قاچقىپ ئۇچۇپ چىقساڭ ساماغا.
ئۆز ھالىڭنى بىلەتتىڭ ئۆرۈك،
سۆز قىلىشنى ئۆگەنگىن تۇزۈك.

دەپ، ئالگىرات ئۆرۈككە مۇنداق دېدى:

ئۆرۈك، ھالىڭنى ئويلاپ ئاستا كېتىپ قال،
ئېچىپ كۆزۈڭنى قارىغىن - دە، بولما تال - تال.
ئەگەر سەندە بولسا ئەقىل - ھوش،

ماڭا تەڭ كېلەلەمسەن قىلساڭ ئۇرۇش.
دانالىقتا ئالەمدە بىرمەن،
بىلمەس ئادەم، تېخىچە سىرمەن.

ئالگىرات ئۆزىنىڭ ھەممە كېسەللەرگە داۋا بولىدىغانلىقىنى، بولۇپمۇ مۇھەببەتنىڭ ئوقى تېگىپ بىمار بولغان يۈرەكنىڭ ئەڭ ئېسىل شىپاسى ئىكەنلىكىنى قەيت قىلماقچى بولۇپ تۇرغىنىدا، باغىنىڭ بىر تەرىپىدىن تەرلەپ - تەپچىپ شاپتۇل يېتىپ كەلدى.

5

كى... مەن شاپتۇل نامىم ئۇلۇغدۇر،
مېنى يېگەن كىشىنىڭ قارنى توقتۇر.
جىمى خەستە كېسەللەرگە داۋامەن،
قەدىرلىكتىن قەدىرلىك بىباھامەن.
كى ئاچچىق مېغىزىمدا خاسىيەت بار،
شىپالىق ئىزدىسەڭ مەندە كۆپ بار.

تومۇزدا قاقلىسا بولۇرمەن قاق،
قاينىتىپ ئىچكەن كىشى بولۇر ساق.
قۇرۇق ئىسسىق كېسەللەرگە دارىدۇرمەن،
مۇھەببەتلىك كىشىگە يارىدۇرمەن.
مېنىڭ شەربەتلىرىم ھەزىم تاۋلامدۇر،
قىلىڭ تەرىپىم شېرىن كالامدۇر.

دەپ، شاپتۇل مانىسىدىك ئېسىلىپ تۇرغاندا، ھازىر سالام ئۆزۈم يېتىپ كەلدى.

6

شاپتۇل ئەجەب ھەييارسەن،
ماختىنىشقا تەييارسەن.
ماڭا نېمە ھەي! باغدا مەن تۇرۇپ،

نېمە جاپا بۇ، ماڭا لەت بولۇپ.
مادار - قۇۋۋىتىڭ مەندە مۇجەسسەم،
جىسمىكى دەردىڭگە شىپاسىمۇ ھەم.

يېنىم يەرگە تەگسە كۆكلەيمەن،
قانچە ئەجرىڭ بولسا تۆك دەيمەن.

مېنىڭ ھەققىمدە باردۇر رىۋايەت،
قۇلاق سالغىن بۇ بىر ھېكايەت:

ھېكايەت

كى قادىر[26] ئۆز قۇدرىتى بىلەن،
ئاجايىپ تېز سۈرئىتى بىلەن.
كى ئادەمنى بولدى ياراتماق،
ئۇنىڭ داڭقىنى ئەلگە تاراتماق.
دېدى پەرىشتىلەر: «ئادەم ياراتما،
قىلىپ خار بىزنى يەرگە قاراتما!»
دېدى قادىر: قۇدرىتىم بار،
تېخى بۇ ئادەمگە رەھمىتىم بار.
كى ئادەمنىڭ ياساپ سۈرىتىنى،
بېرىپ جان كۆرسىتىپتۇ قۇدرىتىنى.
تەسەننا!ــ ھەي تەنگە كىرىپ جان،
يۈرەكنىڭ بېغىشىنى قىلىپتۇ پىنھان.
كى ئادەم بىر كۈلۈپتۇ تاڭ ئېتىپتۇ،

تامامىي مەخلۇقات داڭقېتىپتۇ.
كۆرۈپ پەرىشتىلەر ھەيران بولۇپتۇ،
قىلىپ سەجدە بېشىنى يەرگە ئۇرۇپتۇ.
كى شەيتانمۇ كېلىپ باش ئۇرۇپتۇ،
ئەلەمدىن ئۇ يىلاندەك تولغىنىپتۇ.
ئايا جەننەتتىن چىقتى ئادەم،
نۇرى خىسلەتكە تولدى ئالەم.
بولاي ئادەمگە مەن نېسىۋە،
دېدىم، ئاللا دېدى: كېتىۋە.
كى ئادەم بىلەن بىللە يارالدىم،
چىقىپ كەڭ ئالەمگە تارالدىم.
شۇڭا مېۋىلەرنىڭ ئەلاسمەن،
ئېسىللەرنىڭ ئېسىلى، بەرناسمەن.

دەپ ئۇزۇم ھېرىپ ـ ئېچىپ ئۆزىنى ئۇزۇن تاشلاپ ياتاي دەپ تۇرغاندا:

ــ ھەي! ئۇزۇم دېگەن چۇۋۇق چويلا! ھالىڭغا بېقىپ سۆزلە! مەن تۇرغان يەردە ساڭا نېمە گەپ؟ خالىسام يىگىتلەرنىڭ قولىدا، خالىسام قىز ـ جۇۋانلارنىڭ قوينىدا بولىمەن،ــ دەپ ئالما يېتىپ كەلدى:

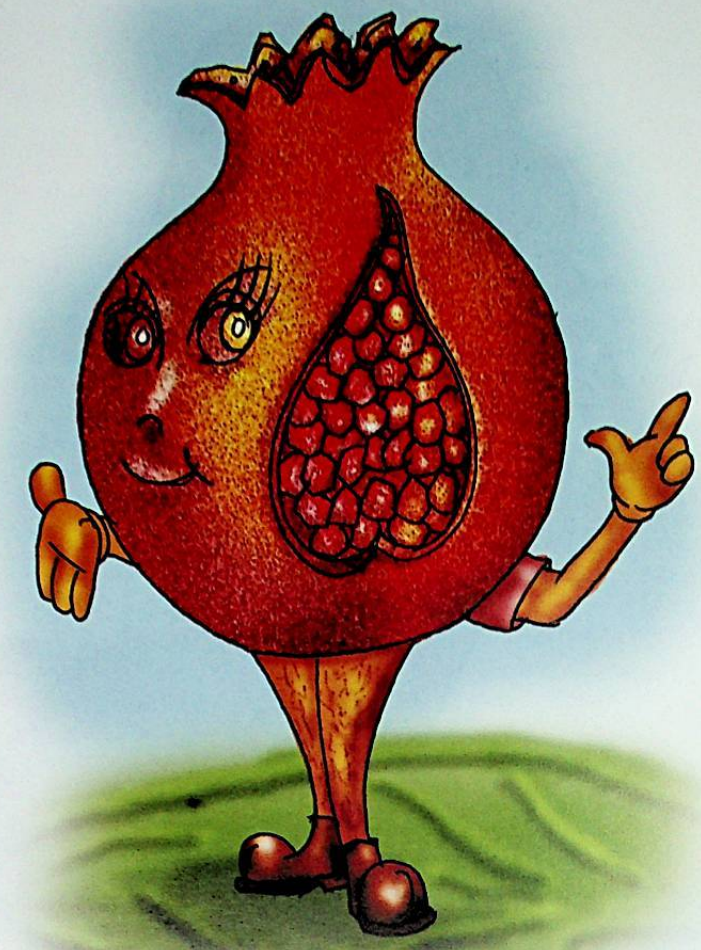
7

مېنىڭ ئېتىمنى دەيدۇلەر ئالما،
ئەي، ئۇزۇم بىلكى سەن ئارماندا قالما!
بۇ يەردە ئۆزۈڭنى ئەيلە ئاگاھ...
بىكاردىن دەرد بىلەن چەكمە ئاھ ـ ۋاھ.
بېھىشتە بولمىغاي مەندەك ئېسىلزات،
كىمكى يېسە مېنى، بولۇر كۆڭلى شات.

دەپ ئالما، گۈل رۇخسارىدىن مىڭ بىر ياڭىزا ناز ـ كەرەشمە تارقىتىپ، كۆز يېتىمى يەرگۈچە مەززىلىك پۇراق-لىرىنى تارقىتىپ تۇرغاندا، ناك يېتىپ كەلدى.

8

ئايا، ناكمەن يوقتۇر ئامالىم،
مېنى پالۋان قىلغان خۇدايىم.
شۇڭا دەيمەن پۇشتىپاناھىم،
گۇناھىمنى كەچۈرگەيسەن ئىلاھىم.
مېنى ئىككى دۇنيا قىلمىغىن خار،
رەقىبىم ئالدىمدا يىغلىسۇن زار...

دەپ ناك ئالمىغا دېۋەيلەپ تۇرغاندا، باغنىڭ بىر تەرىپىدىن:

— ھەي - ھەي! ئاگاھ ۋە دانا بولۇڭلار! — دەپ ۋارقىراپ ئانار يېتىپ كەلدى. ناك قارا تەرگە چۆمۈپ ئۇن - تىنسىز تۇرۇپ قالدى.

9

ئانارمەنكى، چىقتىم بېھىشتىن،
ھەزەر قىلما مېنى يېيىشتىن.
ئىككى مەڭزىم ئوتتەك يانار،
كۆرگەن كىشى ھەيران قالار.
نىمجان يۈرەك داۋاسىمەن،
ئىشچانلارنىڭ ئاداشىمەن.

قۇۋۋەت بېرىپ بىلىكىگە،
يەتكۈزىمەن تىلىكىگە.
ياقۇت گويا دانىم مېنىڭ،
ھېسابسىزدۇر سانىم مېنىڭ.
مېۋىلەرنىڭ سۇلتانىمەن،
بىلسە كىشى سىر كانىمەن.

دەپ ئانار ئۆزىگە تەمەننا ئەيلەپ تۇرغاندا:

— ئەي ئانار، نېمىدەپ ئەپسانە سۆزلەيسەن؟ مەن ھەزرىتى ئادەم ئاتامغا كۆپ خىزمەتتە بولغان مەن، مېنىڭ ئالدىمدا كۆپ سۆزلىمە! — دەپ ئەنجۇر يېتىپ كەلدى.

10

مەنكى ئەنجۇر، ئەتىۋارمەن،
سۈزۈكلۈكتە كەھرىۋامەن.
مېنى قويسا باغ ئىچىگە،
بەھرىم تولا شۇ كىشىگە.
كىمكى مېنى يېسە - يېسە،
كۆتۈرۈلگەي غەم ۋە غۇسسە.

راست گەپ قىلسام ئىشچانلارنىڭ،
ئىش قوينىدا پىشقانلارنىڭ.
باب كېلىمەن غىزايىغا،
زىننەت بولۇپ چىرايىغا.
كېسەللەرگە داۋادۇرمەن،
بىمار تەنگە راۋادۇرمەن.

دەپ ئەنجۇر يىغلىغۇدەك بولۇپ ئېسىلىپ تۇرغاندا، بېھى سارغىيىپ - تاتىرىپ يېتىپ كەلدى.

11

باغ ئارا سارغىيىپ پىشسام مۇبادا،
تارىغاي خۇش ھىدىم پۇتكۈل ساماغا.
بېھىشتە بولمىغاي مەندەك ئېسىلزاد،
مېنى يېگەن كىشىنىڭ بولۇر كۆڭلى شاد.
ئەجەب ئۆچمەن مۇھەببەتتە بىۋاپاغا،
ئۆمۈرلۈك گىرىپتار جەبىر - جاپاغا.
كېزىپ كەلدىم تولا ئەللەرنى، بىلەرمەن،
سېخىيلىقتىن ساۋاق بېرىپ كېلەرمەن.
پولۇنىڭ ئۈستىدە بەگدەك ئولتۇرۇپ،
ساھىبخانا، مېھمانىنى ھۈزۈرلاندۇرۇپ.
ئۆي ئىچىگە پۇرىقىمنى چاچارمەن،
ئىشتىھانى ئەجەب ئوبدان ئاچارمەن.

دەپ بېھى مۇڭلۇق تەلقىن قىلىپ تۇرغاندا،
قاقاقلاپ كۈلۈپ ياڭاق يېتىپ كەلدى.

12

بېھى سېنىڭ سۆزۈڭنى ئاڭلاپ،
چىداپ تۇردۇم باغرىمنى داغلاپ.
سەن تولا ماختىنىشنى يار كۆرمە،
باشقىلارنى ئۇنچە خار كۆرمە.
بولۇپ ئاسىي، يولدىن ئازارسەن،
ئۆز تارىخىڭنى ئۆزۈڭ يازارسەن.
كىمكى ئۆزىنى چوڭ تۇتۇپتۇ،
ئاشۇ ھەقتائالانى ئۇنتۇپتۇ.
پۇشايمان غارىغا باشلايدۇ شەيتان،
ئۆزۈڭنى - ئۆزگىنى بىلگىن ھەرقاچان.
كى ئاجراتساڭ ئىككى ئېغىزىم بار،
ئىچىمدە لىقمۇلىق مېغىزىم بار.
ماڭا ئامراق كىچىك ھەم چوڭ،
ئاۋايلاپ ھېچ كىشى يېمەيدۇ توڭ.

دەپ ياڭاق ئۆزىنىڭ سىر - ئەسرارىنى بايان قىلىۋاتقاندا، چىلان بىلەن جىگدە قول تۇتۇ-شۇپ يېتىپ كەلدى:

13

دېدى چىلان: رەڭگىم قىزىلدۇر،
دېدى جىگدە: ئەسلىم ئېسىلدۇر.
دېدى چىلان: قۇۋۋەتمەن تەڭگە،
دېدى جىگدە: كۈچمەن بەدەڭگە.
دېدى چىلان: مەندىكى خىسلەت،
يېگەنلەرنىڭ ھۆسنىگە زىننەت.

دېدى جىگدە: مەندىكى ئەسرار،
يېگەن كىشىنىڭ دىلى بىغۇبار.
دېدى چىلان: كىمدە بەك كەم قان،
مېنى كۈندە قىلىشسۇن تائام.
دېدى جىگدە: كىمدە قۇۋۋەت كەم،
ئۇزۇقلانسۇن دائىم مەن بىلەن.

دەپ چىلان بىلەن جىگدە قىزىق سۆزلىشىۋاتقاندا، گەپنىڭ بېلىگە تېپىپ پىستە يېتىپ كەلدى.

14

مېنىڭ ئەسلىي زاتىم ئۇلۇغ،
يەيدۇ ھەممە خۇشتار بولۇپ.
مېغىزىمدا لەززىتىم بار،
مېنىڭ شۇنداق ئىززىتىم بار.

ئىشق ئەھلىگە راۋادۇرمەن،
كېسەللەرگە داۋادۇرمەن.
مېنى يېسە خەستە بولماس،
دىلى يورۇپ، غەشتە بولماس.

دەپ پىستە كالپۇكلىرىنى يالاپ تۇرغاندا، قاش - قاپاقلىرىنى سۇزۇپ بادام كەلدى.

15

مېنى تىكسە باغقا ئادەم،
ساۋاب بولغاي ئىككى ئالەم.
چېقىپ يېسەڭ مېغىزىمنى،

تاتلىق قىلىپ ئېغىزىڭنى.
مادار بولۇپ بىلىكىڭگە،
كۈچ بولىمەن يۇرىكىڭدە.

دەپ بادام گېپىنى قىلغۇچە:
— ھەي بادام، نېمە دەۋاتىسەن؟ — دەپ چىرىلداپ ئالۇچا يېتىپ كەلدى.

16

ئەگەركىم كىشىدە بولسا خىسلەت،
نېمە پايدا باشقىلارغا قىلسا مىننەت.
مېۋىلەر ئارىسىدا ناتىۋانمەن،
كېسەللەرگە مېھرىبانمەن.

دىدارىمدىن خىجىل ئاپتاپ،
يېسۇن كىمكى بولسا بىتاب.

غەش كۆڭۈلنى ئاچالايمەن،
ئەجەب خۇشلۇق قاتالايمەن.

دەپ ئالۇچا گۈزەل رۇخسارىنى ئېچىۋېدى، قورساقلىرىنى سۆرەپ قوغۇن يېتىپ كەلدى.

17

ئېتىم قوغۇن، نامىم ئۇلۇغ،
ئىچىمدە لىق شەربەت تولۇق.
مەندە تولا لەززەت ـ ھۇزۇر،
جامالىم بار ئەجەب پۇزۇر.
مەن ئۆسىمەن تاشلاپ پېلەك،
پەرۋىشلىسۇن باتۇر بىلەك.
پىشار ۋاقتىم يەتتىنچى ئاي،
يېسەك تاتلىق ئەجەب ئاي ـ ھاي.
كىمكى يېسە قورسىقى توق،
پاكىزلىكتە قۇسۇرۇم يوق.

دەپ قوغۇن ئۆزىنى ماختاۋاتقان ئەسنادا، يان تەرەپتىن تاۋۇز يېتىپ كەلدى.

18

مېنى تاۋۇز دەيدۇ ئەسلىي «تار بۇز»
ئەجەب مەنگە بايدۇر بىلسە بۇ سۆز.
مېنى يېسە كىشىنىڭ كۆڭلى بولۇر خۇش،
زىيادە بولغۇسىدۇر ئىدراك بىلەن ھوش.
كىشىكىم بولسا كېسەلنىڭ مۇپتىلاسى،
مانا مەندۇرمەن ئۇنىڭ داۋاسى.
ئەگەرچەندە ئەتىگەن قوپساڭ خارامۇش،
قىرىپ سۈيۈمنى ئىچسەڭ كۆڭلۇڭ بولار خۇش.

تېخى تاۋۇزنىڭ گېپى ئاياغلاشماي تۇرۇپ، قاپاقنىڭ ئۆزىدىن بۇرۇن «غوڭ ـ غوڭ» ئاۋازى يېتىپ كەلدى. ئۇ بويۇنلىرىنى ئۇزۇن سوزۇپ:

ـــ ھەي! تاۋۇز، سۆزلىمە! ـــ دەپ يېرىلغۇدەك بولۇپ كەتتى.

19

قاپاقمەن تەييار ئاش، بىلمەس كىشى،
تائاممەن بىلمەس بۇ يۇرتنىڭ قېرى ـ يېشى.
مېنى يېمەكچى بولساڭ پوستۇمنى ئال،
يېگىدىن سېغىلغان ئاق سۈتكە سال.
يەنە ئوتنى تال ـ تال قالاپ ئاستا پىشۇرساڭ،
يېيىشتىن ئاۋۋال سەن ئوبدان سوۋۇتساڭ.
ئۆپكەڭنىڭ دەردىگە داۋا تائاممەن،
تەرىپى تۇگىمەس شېرىن كالامەن.

دەپ تۇرۇشغا، قاپاقنىڭ زەردىسىنى قاينىتىپ سەۋزە باتۇر يېتىپ كەلدى.

20

مېنىڭ نامىم سەۋزىدۇر، بىل،
تەرىپىمگە يەتمەيدۇ تىل.

گۆش بىلەن ياغ ماڭا ھەمدەم،
ئوخشىتىمەن پولۇنى مەن.
بىلىك سەۋزە بىناۋامەن،
تولا دەردلەرگە داۋامەن.

تېرىسەن سەۋزىنى دېھقانسەن،
بىلىپ قوي، مەن بىلەن بېيىغانسەن.
قىزىپ تۇرغان ياغقا ئۆزۈمنى ئاتسام،
پۇراپ شېرىن ئىشتەينى ئاچسام...

سەۋزىنىڭ بۇ سۆزلىرىگە پىسەنت قىلماي، چامغۇر سېكىلەكلىرىنى سەكرىتىپ يېتىپ كەلدى.

21

مېنى تېرىغان دېھقانغا رەھمەت،
ئۆمۈر بويى چەكمىسۇن زەخمەت.
بىلىك ئادەم تىلىدىن تۇتۇلغاي،
تىلىدىن تۇتۇلسا قانداق قۇتۇلغاي.
شاھۇ گاداي ماڭا ئامراق،
خىسلەتلىرىم تولا ـ ئانداق...
ئاگاھ ۋە دانا بولۇڭ مېۋە زات،
تېرىكلىككە كېرەكلىك مەۋجۇدات.

مېنىڭسىز ھېچ تائامنىڭ تەمى بولماس،
بىلمىگەن كىشىنىڭ پەمى بولماس.
مېنى يېگەن كىشىنىڭ ھۆسنى تولۇق،
چىقىمەن چىرايىغا زىننەت بولۇپ.
دېسەڭ كۆزۈڭنى روشەن قىلاي،
يۆتەلسەڭ چىڭقىلىپ چېكىپ ئاھ ـ ۋاي!
مېنى شەبنەم پەسلىدە يە،
ۋاپا قىلمىسام، بىرنېمە دە...

چامغۇر: «مەن ھەممىنى قايىل قىلدىمغۇ!...» دەپ ئالدىغا چۈشكەن سېكىلەكلىرىنى تۈزەپ تۇرۇشىغا، سەپ ـ سەپ بولۇپ دانلىقلار گۈرۈھى يېتىپ كەلدى.

دانلىقلارنىڭ سۆھبىتى

ھېكايىدىن ھېكايە چىقتى،
ئارقىسىدىن كىنايە چىقتى.
بۇغداي، قوناق، ئارپا، تېرىق،
زىغىر، گۈرۈچ... سۆھبەت قىلىپ.
گۈرۈچ دېدى: «ئەتىۋارىمەن،
تەڭدىشى يوق بىباھامەن.
يېگەنمىدىڭ پولۇنى سەن،
سۈرگەنمىدىڭ ھۈزۈرنى سەن.
خاسىيىتىم كۆپ، مېنىڭ بەس...
قارنى يېرىق بۇغداي ئەمەس.»

بۇغداي تۇرۇپ غەزەپ بىلەن،
سۆز باشلىدى ئەدەپ بىلەن:
«گۈرۈچ، بىلگىن ھالىڭنى سەن،
چاچما تولا شالىڭنى سەن.
ئۇنتۇپ قالما سوقاڭنى سەن،

بېشىدىكى دوقاڭنى سەن.
بىرى چىقسا بىرى چۈشۈپ،
بەك قىينايدۇ سېنى ئېزىپ.
مەن ئېتىزنىڭ پادىشاھى،
دانلىقلارنىڭ پېشۋاسى.
تۇغمەندە ئۇن بولىمەن،
كۆرۈپ تولا خۇن بولىسەن.
تەمىم مېنىڭ ئانچە تاتلىق،
مەندىن ئارپا قانچە قاتتىق...»

ئاڭلاپ بۇغداي سۆزلىرىنى،
ئارپا ئېچىپ كۆزلىرىنى.
دېدى: «بۇغداي، ماختانمىغىن،
ساڭا ئوخشاش سالتاڭمىدىم.
سەن يوق چاغدا مېنى ئالەم،
ئوزۇق قىلغان، ھەتتا ھاتەم.
يۇرتتا بولسا ئاچارچىلىق،

تۇرمۇش تولا ناچارچىلىق.
سۆيۈنۈشەر مېنى كۆرسە،
تالقان قىلار يولغا يۈرسە.
مەن سېنىڭدەك تادان ئەمەس،
گەپ ـ سۆزلىرىم ئەرزان ئەمەس.»

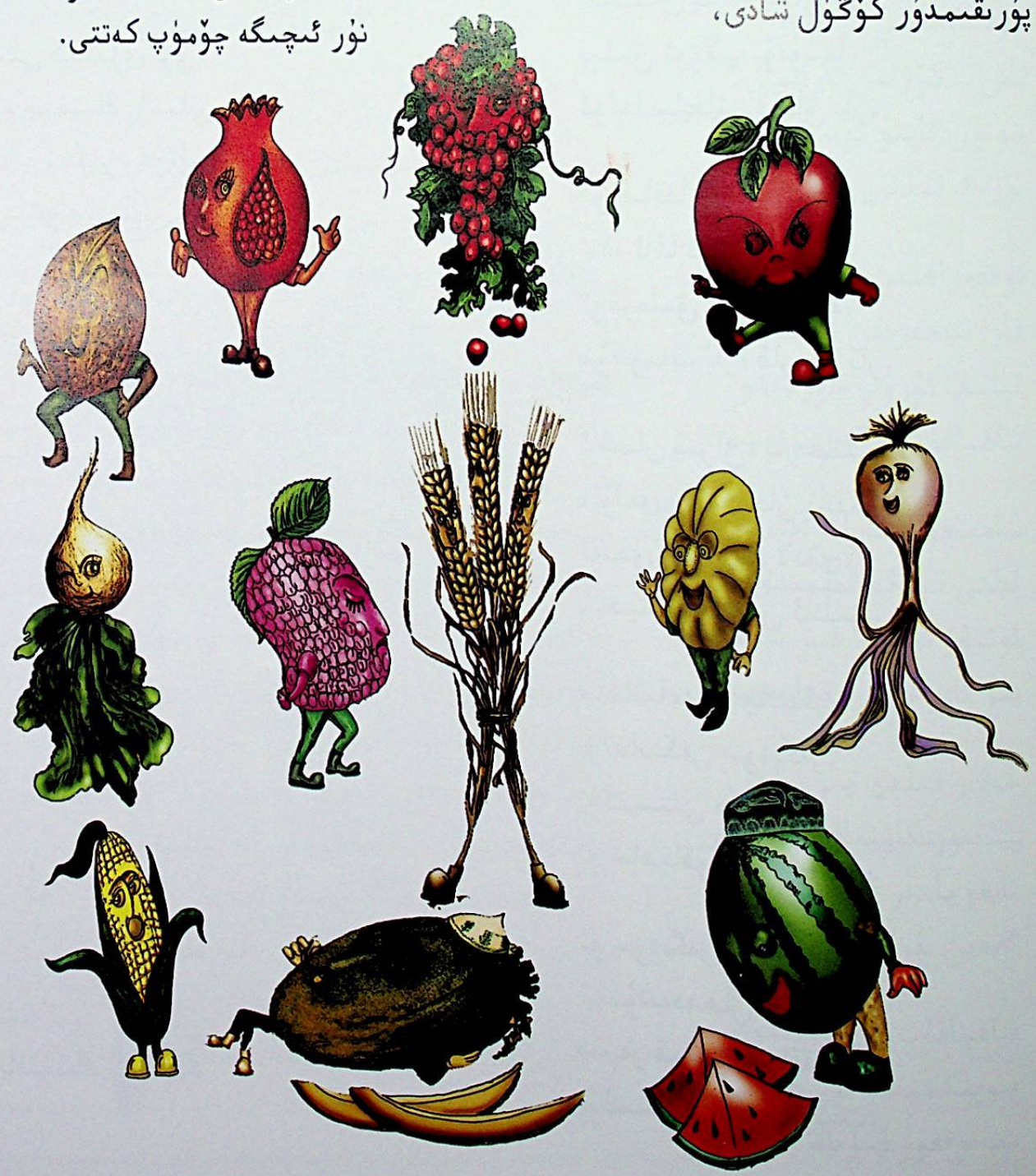
بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ تېرىق،
تەرگە چۆمۈپ چىلىق ـ چىلىق.
سۆزلەپ كەتتى تېرىككەندەك،
بۇ سۆھبەتتىن زېرىككەندەك:
«ئارپا، سېنىڭ ھالىڭ يامان،
قاراپ باقسام رەڭگىڭ سامان.
سېنىڭ سوغۇق يېلىڭ بارغۇ؟
خېلى ئۇزۇن تىلىڭ بارغۇ!
ئۆزۈڭچىلا قەنت بولىسەن،
ئات، ئېشەككە يەم بولىسەن.
مەندىن ئادەم ياساپ بوزا،
ئېلىپ ماڭار كوزا ـ كوزا.
ئىچسە قېنىپ يىگىتلەر خۇش،
مەستلىكىدىن بولار بىھوش...»

بۇنى ئاڭلاپ ئاق قوناقنىڭ،
بېشى ئاپئاق، يۈمىلاقنىڭ.
تۇتۇپ زەنى تاتاردى بەك،
ئاق قەغەزدەك ئاقاردى بەك.
«تېرىق، تەھقىق تاش ئىكەنسەن،
گويا ئەخمەق ياش ئىكەنسەن.
ماختىنىشنى بىلمۇاپسەن،
بالدۇر تۆرگە كېلىۋاپسەن.
مەن بار يەردە سەن قەيەردە،
ساڭا ئورۇن يوق بۇ يەردە.
ھەممىمىز تەڭ ـ ئۇرۇقداش بىز،
ئادەملەرگە ئوزۇق ـ ئاش بىز.
يەر ـ زېمىندۇر بىزگە ئانا،
يېتىشتۇرگەن پۇشتىپانا.
زېمىن بىزنى ئۆستۈرىدۇ،

ئەركىلىتىپ كۆلدۇرىدۇ.
بەردى بىزگە كىم پەزىلەت،
ئاسراپ - بېقىپ ھەم پەپلەپ.
كىم قويۇپتۇ تالاشماقنى،
ئېگىز - پەسنى ساناشماقنى.»

پىياز قوللاپ قوناق سۆزىن،
تونۇتماقچى بولدى ئۆزىن.
يېشىپ تاشلاپ قات - قات لىباسنى،
ئايرىپ چىقتى يالغاننى - راستنى.
دېدى: «مېنىڭ لەززىتىم بار،
ئالدىڭلاردا ئىززىتىم بار.
تەم كىرگۈزۈپ ئاش - نانغا مەن،
جان بېرىمەن نىمجانغا مەن.
پۇرىقىمدۇر كۆڭۈل شادى،

پۇرىغىنىڭلار نېمە زادى؟...
بىز قوللايلى ئىناقلىقنى،
ئىزدىمەيلى يىراقلىقنى.
بۇ دۇنيادا ئۆتسەك ئىناق،
بىز تاپمىز ئاندىن روناق.
بۆلۈنمەيلى، بۆلۈنمەيلى!
يات كۆزلەرگە كۆرۈنمەيلى!
ئىنسان بىلەر قەدرىمىزنى،
ياندۇرغۇسى ئەجرىمىزنى.
ئايا دوستلار، سۆھبەت تامام،
كۆرۈشكۈچە بولۇڭ ئامان.»
ئەھلى سۆھبەت كۈلۈپ كەتتى،
ئۆز يولىغا يۈرۈپ كەتتى.
«شەكەرىستان» كىتابىمۇ،
نۇر ئىچىگە چۆمۈپ كەتتى.

سۇلتانخان ۋە شاھياقۇپ

شاھياقۇپنىڭ ھالىنى،
بايان قىلاي بارىنى.
كېچە ـ كۈندۈز يىغلايدۇ،
تۆكۈپ مۇڭلۇق زارىنى.

سالغىلى كىگىزى يوق،
ئۆيىدە چىغنىڭ پاخىلى.
ھىيلە ـ مىكىر، قۇۋلۇقتا،
ئاقىرىپتۇ ساقىلى.

باشقا قويار تەكىيە يوق،
تارتماقتا ئۇ جاپانى.
يېپىنىپ ياتقان چاپاندىن،
چىقىپ قاپتۇ تاپانى.

قول ـ ئىلكىدە ئارانلا،
بىر جىڭ تۆت سەر پاختا بار.
شاھياقۇپنىڭ ئۆيىدە،
سۇپرا، نوغۇچ ـ تاختا بار.

سۇلتانخانىنىڭ قولىدا،
كىچىك ئوماق بوۋاق بار.
شاھياقۇپنىڭ بېلىدە،
سۇنۇپ كەتكەن ئورغاق بار.

كۆچمەي نېمە چارە بار؟
جان باققۇدەك نېمە بار؟

بۇگۈن تاپسا ئەتە يوق،
ئۆگۈنلۈكىنىڭ غېمى بار.

كىيىملىرى بەك جۇل ـ جۇل،
سەكسەن يەردە ياماق بار.
بېلىق ئوۋلاپ تۇتۇشقا،
قولدا سايغاق، قاماق بار.

قورساققا توق يېگۈدەك،
نەدە ئاشا تاماق بار؟...
ئوغرىلىق قىلاي دېسە،
ھۆكۈمەت بار، قارماق بار.

ئاسمان يىراق، يەر قاتتىق،
«ئۆلەي» دېسە جان تاتلىق.
ئەمدى ئۆزى خارلاندى،
شاھياقۇپ دېگەن ئاتلىق.

جاھانباغدىن جانباقى
بولغانكەن سودىگەر.
تۆگىسىنى ھەيدىدى،
بۇ شاھياقۇپ ھىيلىگەر.

ئۇ سودىگەر مال تارتىپ،
شەمۇشەدە ھال تارتىپ.
سەپەر قىپتۇ يىراققا،
تۆگىسىگە خالتا ئارتىپ.

دەشت ـ چۆلگە چىققاندا،
سودىگەرنى ئۇرۇپتۇ.
شۇ تاياقتىن سودىگەر،
كۆز ئاچالماي ئۆلۈپتۇ.

قاتار ـ قاتار تۆگە ـ مال،
شاھياقۇپقا قىلىپتۇ.
باشقىلارغا پۇل خەجلەپ،
«شاھياقۇپ باي» بولۇپتۇ.

بايلىق، تاياق قولىدا،
ئەلنى ئېزىپ سوراپتۇ.
ئەلنى ئېزىپ قانغۇچە،
قان ـ تەرنى شوراپتۇ.

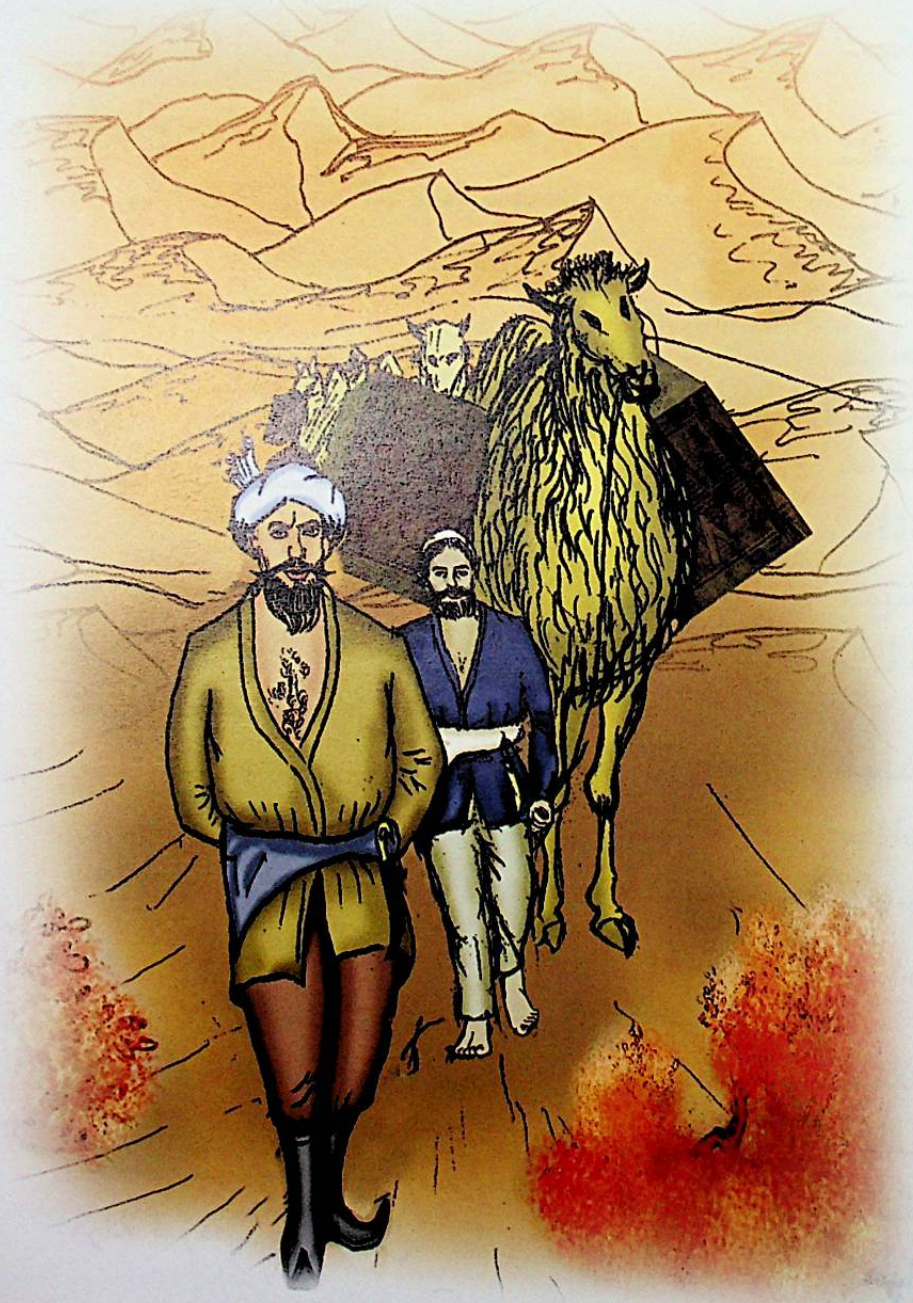
سۇلتانخاننى ياراتماي،
باش ـ كۆزنى تاراتماي.
خوتۇن ئاپتۇ ئۇستىگە،
بوزەك قىلىپ قاراتماي.

كۆرسەت مېنىڭ كۆزۈمگە.

توققۇز قىزنى تەل قىلدى،
ئۇ، سوپىكام ۋارقىراپ.
شاھياقۇپ باي تاللىدى،
ئايغوجىنى بىر قاراپ.

سۆزگە چۈشتى سوپىكام،
قورقۇنچىدا دۈدۈقلاپ.
كۆزلىرىدىن ياش ئاقتى،
ئايغوجىنىڭ بۇلدۇقلاپ.

— ئاڭلا! سۆزگە قۇلاق سال!
ئايغوجاڭنى ئالمەن.
تويلۇقىغا سوپىكا،
نېمىلەرنى سالمەن.

توققۇزاقتىن توققۇز قىز،
قارا شەھەردىن ئوتتۇز قىز.
ئېلىپ ئۇرۇپ خورلاپتۇ،
شاھياقۇپ دېگەن يۇزسىز.

شاھياقۇپ ھارامزادە،
ئەلنى كۆزگە ئىلمىدى.
ئوتتۇز توققۇز قىز ئېلىپ،
بىر ئاي خوتۇن قىلمىدى.

خەۋەر قىلدى بىر دەللال:
— سوپىكامنىڭ قىزى بار.
ئايغوجا دەر قىزىنى،
ئايدىن نۇرلۇق يۈزى بار.

شاھياقۇپ باي ئاتلاندى،
سوپىكامنىڭ ئۆيىگە.
— توققۇز قىزىڭ بار، دەيدۇ،

سوپىكام تويلۇق سالدى:
ــ تۆت خىل ئېگىن تەل بولسۇن.
شاھياقۇپ باي قوشۇلدى:
ــ دېگەنلىرىڭ ھەل بولسۇن.

ئاياغ ئالدى پۇتىغا،
ياغلىق ئالدى بېشىغا.
يىغلاپ تۇرۇپ ئايغوجا،
ئوسما قويدى قېشىغا.

ــ ھەي سوپىكا، سوپىكا،
دەرھال بىر موللا تاپقىن.
ئۆزۈڭ نىكاھ ئوقۇتۇپ،
بىزنى ئوبدان ئۇزاتقىن.

يىغلاپ كەتتى سوپىكام،
قىزنىمۇ تاپارمەنمۇ؟!
قىز بەرگەنىڭ ئۇستىگە،
موللا ئىزدەپ چاپارمەنمۇ؟!

ــ قىزىمنى نىكاھ قىل! ــ دەپ،
موللا ئىزدەپ چىقمايمەن.

ئىچىمدىكى دەردىمنى،
كىمگە ئېيتىپ يىغلايمەن؟!

شاھياقۇپ باي ئاتلاندى،
موللا ئىزدەپ تېپىشقا.
يۈرتتىن چىقتى بىر موللا،
نىكاھ خۇتبە ئوقۇشقا.

ــ ھاي موللام، جېنىم موللام،
ساڭا ھاجەت بار، موللام.
سوپىكامنىڭ قىزىنى،
ماڭا نىكاھ قىل، موللام.

شۇندا ئوچ كۈن يات، موللام،
ساۋابىنى تاپ، موللام.
خەۋەر ئالاي ھالىڭدىن،
بولسۇن كۆڭۈل شاد، موللام.

موللام قوپتى پىلدىرلاپ،
سەللىسىنى ئېگىز قىرلاپ.
يولغا چىقتى دوڭغاقلاپ،
كەشنى سۆرەپ كولۇپلاپ.

تېز ـ تېز ماڭدى سوكۇلداپ،
گىلدىڭ بېشى لىكىلداپ.
يۇرەكلىرى پوكۇلداپ،
قاپاقلىرى لىپىلداپ.

ئۇزۇن ماڭدى پۇشۇلداپ،
تەشۋى سىيرىپ شۇرلاپ.
تەرلەر ئاقتى چىپىلداپ،
تىنىقلىرى كۇشۇلداپ.

سەكسەن يەردە ئولتۇرۇپ،
ئۇزۇن ـ قىسقا يۆتىلىپ.
سوپىكامنىڭ ئۆيىگە،
يېتىپ كەلدى سۆرىلىپ.

سۇپا ئۈستىدە يۈكۈنۈپ،
كىتاب كۆرۈپ دۇئا قىلدى.
ئۇ دۇنيادىن گەپ ئېچىپ،
يوق گەپلەرنى بار قىلدى.

كىتاب ئېچىپ، پال ئېچىپ،
قىزنى كۆزلەپ سۆزلىدى.
ساخاۋەتتىن سۆز ئېچىپ،
چوڭراق كىرىم كۆزلىدى.

بىچارە سوپىكامنى،
چاپاق موللام بەزلىدى.
ساددا ئادەم سوپىكام،
بۇ ھىيلىنى سەزمىدى.

نىكاھ قىلدى ئۇ قىزنى،
«تەگدىم دە...!» دەپ زورلىدى.
بىچارە ئاي غوجىنى،
«ئۇ دۇنيا!» دەپ گوللىدى.

ـــ كۈندە يېيىشىڭ پولا، ـــ دەپ،
ـــ يوتقان ـ كۆرپەڭ تاۋا، ـــ دەپ!

ـــ شەرىئەتتە بىر ئەرگە،
قىرىق خوتۇن راۋا!ـــ دەپ.

ئالداپ ـ سلاپ گەپ بىلەن،
نىكاھنى تامام قىلدى.
مەسۇمە ئايغوجىغا،
دۇنيانى ھارام قىلدى.

تويمۇ بولۇپ تۈگىدى،
موللام كەتتى ئۆيىگە.
قاتلىما نان چىلىدى،
سۇرە ياسىن سۇيىگە.

شاھياقۇپ باي ئۇچ ئايچە،
چوڭ ئۆيىگە بارمىدى.
سۇلتانخاننى شاھياقۇپ،
مانا شۇنداق خارلىدى.

«ئۆيلىنىپتۇ بېگىم ...» دەپ،
سۇلتانخانمۇ ئاڭلىدى.
شاھياقۇپتىن ئاغرىنىپ،
كېچە ـ كۈندۈز زارلىدى.

شاھياقۇپ باي ئاتلىنىپ،
ئاخىر باردى ئۆيىگە.
ياۋاشقىنا سۇلتانخان،
جىن كۆرۈندى كۆزىگە.

ـــ مۇبارەك بولسۇن، باي بېگىم،
«قىز ئاپتۇ!...» دەپ ئاڭلىدىم.
كۆڭۈللىرىگە ئالمىسىلا،
تويلىرىغا بارمىدىم.

دېگەننى ئاڭلاپ شاھياقۇپ،
قولغا ئالدى كالتەكنى.
ـــ ئۆلتۈرىمەن سۇلتانەك!ـــ
دېدى، ـــ سەندەك سولتەكنى.

قورقۇپ كەتتى سۇلتانخان،
شاھياقۇپنىڭ زەربىدىن.
مىڭ ئۆلۈپ، مىڭ تىرىلدى،
نائىنسانىڭ دەردىدىن.

شاھياقۇپقا چاي قۇيدى،
«ئۇسسۇزلۇقى قانسۇن!...» دەپ.
قۇيماق سېلىپ يېگۈزدى،
«ئاچچىقىدىن يانسۇن!» دەپ.

قۇيمىقىنى يەپ بولۇپ،
سۇلتان خانغا ئېيتىلدى.
سۇلتانخانىنىڭ بەدىنى
كۆك تاياقتىن تىتىلدى.

سۇلتانخانىنى يىغلىتىپ،
ئۆيدىن قوغلاپ چىقاردى.
شۇ ۋاقىتتا بىر كاتتا،
شاھياقۇپنى قىچقاردى.

يۈرت چوڭلىرى بىرلىشىپ،
ئويناپتىكەن بەزمىنى.

قىلىپ راسا شۇ كۈنى،
كەيىپ ـ ساپا نەغمىنى.

شۇ بەزمىدە شاھياقۇپ،
سۇلتانخاندىن سۆز ئاچتى.
كاتتىلارمۇ قىزىقىپ،
ئۇنىڭ سۆزىنى ئاڭلاشتى.

ـــ ئىشىككە سالدىم ئۇزۇن دەم،
قولغا ئالدىم كالتەك ھەم.
ھەربىر ئۇرسام دۇمبىگە،
ۋارقىرىدى دەممۇدەم.

يېرىلىپ كەتتى كاللىسى،
يېڭىلاندى يارىسى.
تېنىدە يوق ساق يېرى،
كۆككە يەتتى نالىسى.

يۇلۇۋەتتىم چېچىنى،
سۇندۇرۇۋەتتىم چىشىنى.

بۇ قەھرىنىڭ ئاشۇنداق،
تۇغەتتىم مەن ئىشىنى.

يېغى باركەن قاپاقتا،
قۇيماق سالدى «يېسۇن!...» دەپ.
قۇيمىقىنى يەپ بولۇپ،
چىقاردىم ئۆيدىن ھەيدەپ.

كۈلۈپ كەتتى باي ـ بەگلەر،
شاھياقۇپنى ماختىشىپ.
سۇلتانخاننى ئەيىبلەپ،
شاھياقۇپنى ئاقلىشىپ.

سۇلتانخانىنىڭ ھالىدىن،
ئازراق خەۋەر بېرەيلى.
كۆرگەن ـ بىلگەن، ئاڭلىغان،
سۆزلەرنى بىر قۇر دەيلى.

سۇلتان خېنىم غۇنچە بوي،
ساھىبجامال قىز ئىدى.
كۆرمىگەنلەر بىلمەيدۇ،
پەرىزاتتەك ئۇز ئىدى.

قېشى خۇددى قۇندۇزدەك،
كۆزى چولپان يۇلتۇزدەك.
يۈزى تولغان تولۇن ئاي،
سۆزى شېرىن بۇلبۇلدەك.

ئۇنى كۆرگەن يىگىتلەر،
يەر ئاستىدىن قارايتتى.
«سۇ ئالغىلى كېلەر؟!...» دەپ،
ئۆستەڭ بويىدا مارايتتى.

پاكىزە قىز سۇلتانخان،
نامەھرەمگە باقمايتتى.
يىگىتلەرنىڭ جىلۋىسى،
ئاڭا زادى ياقمايتتى.

شاھياقۇپ دېگەن كاززاپ،
يۇرت ۋە مەھەللىنى ئالداپ.
سۇلتانخاننى نىكاھلاتتى،
پۇل ۋە مېلىغا زورلاپ.

شاھياقۇپنىڭ قولىدا،
كۆرگەن كۈنى گۆر بولدى.
پۇچۇلاندى گۇل بەختى،
يۈزى سولدى، شور بولدى.

دەرد ـ ئەلەمدە كۆپ يىغلاپ،
چولپان كۆزى كور بولدى.
ئەمدى سورىساڭ سۇلتانخان،
«يوقاپتۇ!...» دەپ پۇر بولدى.

بەختى قارا سۇلتانخان،
دەشت ـ چۆلگە باش ئالدى.
سۇلتانخانىنىڭ جەستى،
تاغنىڭ كامىرىدا قالدى.

هوس حضرت بلسکم و نیتون جولای بارغان

باش مۇھەررىر: ئابدۇراخمان ئەبەي

مەسئۇل مۇھەررىرلەر: ئەخمەت ئىمىن، ياقۇپ مۇھەممەتروزى

مۇھەررىرلەر (ئۇيغۇر ئېلىپبە تەرتىپى بويىچە تىزىلدى):
ئازات ئالماس، ئەخمەت پاسار، ئەزىزى، پاتىگۇل مەجىت، قادىر ئارسلان، مەخسۇم ئېلاخۇن، مۇنارجان توختاخۇن، مۇھەممەتتۇردى مىرزىئەخمەت، ئوبۇل ئىسلام

مەسئۇل كورىكتورلار: ئاسىيە ئەخمەت، رىشىت ھاجى ۋاھىدى، ئايگۇل سابىت
كورىكتورلار: (ئۇيغۇر ئېلىپبە تەرتىپى بويىچە تىزىلدى) ئابلىز ئابباس، ئابلىز ئەمەت، قېيۇم مۇھەممەت، ماھىنۇر كەنجى، ھەبىبۇللا ئېلى، ۋەلى زەيدىن، ياسىن زايىدوف

تېخنىداكتور: مۇھەممەتئېلى لېتىپ

گۇزەل سەنئەت مۇھەررىرى : مۇراددىل ئابىد

ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى قامۇسى

(8 - توم)

نەشر قىلغۇچىلار: شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى مىللەتلەر نەشرىياتى
پوچتا نومۇرى: 830001 100013
نەشرىياتلارنىڭ ئادرېسى: ئۇرۇمچى شەھىرى جەنۇبىي ئازادلىق يولى 348 ـ قورۇ
بېيجىڭ شەھىرى خېپىڭلى شىمالىي كوچا 14 ـ قورۇ
باسقۇچى: شىنجاڭ شىنخۇا باسما زاۋۇتى
تارقاتقۇچى: جايلاردىكى شىنخۇا كىتابخانىلىرى
نەشرى: 2005 ـ يىل 9 ـ ئايدا 1 ـ قېتىم
بېسىلىشى: 2005 ـ يىل 9 ـ ئايدا 1 ـ قېتىم
ئۆلچىمى: 1092 x 787 مىللىمېتىر 8 كەسلەم
باسما تاۋىقى: 54.5 قىستۇرما ۋاراقى : 6
سانى: 2000 — 0001
كىتاب نومۇرى: ISBN 7—228 — 09487 — 5
باھاسى: 4800.00 يۈەن (جەمئىي 12 توم)

图书在版编目（CIP）数据

维吾尔民间文学大典．8／《维吾尔民间文学大典》编委会编．—乌鲁木齐：新疆人民出版社；北京：民族出版社，2005．8
ISBN7—228—09487—5

Ⅰ．维．．．Ⅱ．维．．．Ⅲ．维吾尔族—民间文学—作品综合集—中国—维吾尔语（中国少数民族语言）
Ⅳ．Ⅰ277

中国版本图书馆CIP数据核字（2005）第096796号

维吾尔民间文学大典（第八卷）

主　　编：阿不都热合满．艾白
责任编辑：艾合买提．伊明，牙库甫．买买提肉孜，
编　　辑：阿扎提．阿里玛斯，艾合买提．帕萨尔，艾则孜，帕提古丽．米吉提，卡得尔．阿尔斯兰，麦合苏木．伊拉洪，穆纳尔江．托合塔洪，买买提吐尔迪．米扎．艾合买提，吾布力．伊斯拉木
责任校对：阿斯亚．艾合买提，热西提阿吉．瓦依迪，阿依古丽．沙比提
校　　对：阿布列孜．阿巴斯，艾比布拉．艾力，克由木．买买提，瓦力．再丁，玛依努尔．坎吉，牙生．扎依提夫
技术编辑：买买提艾力．里提甫
美术编辑：木拉丁．阿比提

出　　版：新疆人民出版社　　民族出版社
社　　址：乌鲁木齐市解放南路348号　　邮编：830001
　　北京市和平里北街14号　　邮编：100032
印　　刷：新疆新华印刷厂
发　　行：各地新华书店
版　　次：2005年9月第1版　　2005年9月第1次印刷
开　　本：787X1092　毫米　　1/8
印　　张：54．5　　插页：6
印　　数：0001-2000册
书　　号：ISBN7—228—09487—5
定　　价：4800．00元（共12卷）

ISBN 7-228-09487-5
9 787228 094875 >